

Jogi technológiák

Digitális jogalkalmazás

Szerkesztette
Zódi Zsolt

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

Jogi technológiák

Vákát oldal

Jogi technológiák

Digitális jogalkalmazás

Szerkesztette
Zódi Zsolt

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

Budapest, 2022

A kötet megjelenését a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság támogatta.

Szerzők

Gál Andor
Görög György
Homoki Péter
Kálmán Kinga
Kékedi Szabolcs
Kiss Laura Olga
Muzsalyi Róbert
Ormai László
Osztovits András

Pálfi Dóra
Parti Tamás
Pribula László
Schmidt Péter
Szentgáli-Tóth Boldizsár
Üveges István
Vadász Pál
Vági Renátó
Zódi Zsolt

Szakmai lektor
Szőke Gergely László

Kiadja a Nemzeti Közszerkeleti Egyetem
Ludovika Egyetemi Kiadó
A kiadásért felel: Deli Gergely rektor

Székhely: 1083 Budapest, Ludovika tér 2.
Kapcsolat: kiadvanyok@uni-nke.hu

Felelős szerkesztő: Varga Zoltán
Olvasószerkesztők: Bujdosó Hajnalka, György László, Kutas Éva, Pokorádi Zsófia
Korrektorok: Kutas Éva, Tomka Eszter
Tördelőszerkesztő: Stubnya Tibor

Nyomdai kivitelezés: Gelbert ECO Print Kft.
Felelős vezető: Gellért Róbert

DOI: https://doi.org/10.36250/01071_00

ISBN 978-963-531-819-3 (nyomtatott)
ISBN 978-963-531-820-9 (elektronikus PDF) | ISBN 978-963-531-821-6 (ePub)

© A szerkesztők, 2022
© A szerzők, 2022
© A kiadó, 2022

Minden jog védve.

Tartalom

Előszó	9
<i>Zódi Zsolt</i> : Bevezetés: jogi technológiák	11
Mi a „jogi technológia”?	12
A jogi technológia mint fenyegetés	14
A technológia és a jog funkciói: ex post és ex ante jog	16
A jogi technológiák osztályozása	22
A legújabb jogi technológiák	26
Kételyek és dilemmák a technológiák kapcsán	28
A kötet felépítése, fejezetei	30
Felhasznált irodalom	35
 I. RÉSZ: HELYZETKÉP	 39
<i>Kékedi Szabolcs – Zódi Zsolt</i> : A bírósági informatika helyzete Magyarországon	41
Bevezetés	41
A magyar bírósági informatika – európai összehasonlításban	43
A bírósági informatika Magyarországon: szabályozás és rendszerek	48
A bírósági elektronikus kapcsolattartást szolgáló rendszerek használatával összefüggő statisztikák	58
Felhasznált irodalom	63
<i>Parti Tamás</i> : Közjegyzői digitalizáció	65
Bevezetés	66
Közjegyzők az online térben – egy kontinenseken átívelő kölcsönhatási rendszer, az UINL	67
Közjegyzői digitalizáció Magyarországon	96
Felhasznált irodalom és források	104
<i>Kálmán Kinga – Kiss Laura Olga – Szentgáli-Tóth Boldizsár</i> : Mesterségesintelligencia- alapú szoftverek a világ bíróságain: gyakorlati tapasztalatok, perspektívák és kihívások	107
Bevezetés	108
A bíróságok munkáját, különösen adminisztratív tevékenységét támogató eszközök	110
Az ítélet tartalmára javaslatot tevő eszközök	118
A mesterséges intelligencia mint önálló döntéshozó	128
Konklúzió	133
Felhasznált irodalom	134
 II. RÉSZ: TECHNOLÓGIÁK	 139
<i>Vági Renátó</i> : Szemantikai keresés és predictive coding a jogi munkában	141
Bevezetés	141
A jogi adatbázisok fejlődése	143

A jogi forráskutatás fejlődésének lehetőségei: névelem-felismerés és a szemantikai keresések	148
Az e-Discovery fejlődésének lehetőségei, avagy a predictive coding	151
Konklúzió	155
Felhasznált irodalom	155
<i>Pálfi Dóra: Online vitarendezés – működő formák a piacon és az „államosítás”</i>	
lehetséges útjai	157
Bevezetés	158
Igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés és az alternatív vitarendezés megjelenése	158
Az online vitarendezés fogalma és története	160
Milyen problémák adódnak az online vitarendezés bíróságon kívüli jellegéből?	172
Az online vitarendezés nemzetközi szabályozási kísérletei	173
Összegzés	180
Felhasznált irodalom	180
<i>Homoki Péter: Miként lehet a szöveggeneráló eszközöket a jogászai hivatások körében hasznosítani?</i>	185
Bevezetés	185
A dokumentum-összeállító szoftverekről	187
A szövegkivonatoló eszközök és általában a többretegű neurális modellek jogi felhasználhatóságáról	197
Milyen eszközök elvi felhasználását érdemes megvizsgálni vagy fejleszteni a kisebb nyelvet használó országokban?	201
Felhasznált irodalom	203
<i>Vadász Pál – Görög György – Üveges István: A természetes nyelvi feldolgozóeszközök kis jogi irodákban történő használatának akadályairól és lehetőségeiről</i>	207
Bevezetés	208
A jogi munkában alkalmazott NLP-alapú technológiák áttekintése	209
Akadályok az NLP alkalmazásának útjában a kis jogi irodákban	217
Lehetőségek	233
Ajánlások és összefoglalás	236
Felhasznált irodalom	237
<i>Zódi Zsolt: A big data alapú jogi elemzőprogramok</i>	241
A big data alapú jogi elemzőprogramok	241
Lehetőségek és aggályok a big data alapú elemzőprogramokkal kapcsolatban – az elemzőprogramok jövője	249
Felhasznált irodalom	255
<i>Schmidt Péter: Jogi dizájn a joghoz való hozzáférés szolgálatában</i>	259
Bevezetés	259
A jogi dizájn elméleti és gyakorlati keretei	261
Közérthető fogalmazás és vizuális megoldások	274
Interaktív eszközök és részvételi tervezés	275
Összefoglalás	277
Irodalomjegyzék	278

III. RÉSZ: SZABÁLYOZÁSI KIHÍVÁSOK	283
<i>Osztoivits András: A technológia hálójában – a magánjogi jogérvényesítés jelene és lehetséges jövője</i>	285
Bevezetés	286
A magánjogi jogérvényesítés jelene	287
A magánjogi jogérvényesítés lehetséges jövője	292
A kínai bíróságok digitalizációjának tapasztalatai	298
Összegzés	300
Felhasznált irodalom	300
<i>Pribula László: A polgári perek idődimenziója a digitális technológiák jogi felhasználása tükrében</i>	303
Bevezetés	303
A perkonzentráció elve	306
A peralapítás időszükséglete – kritikus pontok	308
Az igényérvényesítés gyorsításának egyes megvalósult megoldásai	321
Összegzés	326
Felhasznált irodalom és források	326
<i>Muzsalyi Róbert: A polgári igazságügyi együttműködés digitalizációja az Európai Unióban</i>	329
Bevezetés	329
Előzmények és jogalkotási keretek	331
Önálló uniós eljárások digitalizációja	332
A digitalizáció első eredményei	335
Az európai uniós interoperabilitás	337
Az e-CODEX-rendszer kialakulása és jelenlegi helyzete	339
Összegzés	346
Felhasznált irodalom és források	347
<i>Gál Andor: Digitális bűnügyi együttműködés az Európai Unióban</i>	351
A témaválasztás indokai	351
A bűnügyi együttműködést koordináló szervek működésének digitalizációja	355
A tagállamok közötti bűnügyi együttműködés érdemi feladatainak ellátását szolgáló digitális eszközrendszer	358
Összegző gondolatok	365
Felhasznált irodalom és források	366
<i>Ormai László: A digitalizáció hatása a hazai elektronikus cégeljárásra</i>	371
Az igazságszolgáltatás és a digitalizáció kapcsolata az Európai Unióban	371
A digitalizáció helyzete a hazai eljárásokban	376
A cégeljárás fejlődéstörténete Magyarországon	379
A cégeljárás fejlesztésének lehetséges irányai	382
Felhasznált irodalom és források	397
Abstracts	401

Vákát oldal

Előszó

A kötet, amelyet a kezében tart az olvasó, másfél év munkájának gyümölcse. Még 2020 végén határozta el néhány lelkes szakember, hogy megalapítja a Digitális Jogalkalmazás Munkacsoportot azzal a céllal, hogy a korszerű jogi technológiákat tanulmányozza. Ők a kötet szerzői. Van köztük doktorandusz és professzor, fogalmazó és kúriai bíró, programozó és ügyvéd. Mind díjazás nélkül, lelkesedésből gyűltek össze az online térben hétről hétre 2021 telén és tavaszán, hogy egymás prezentációit meghallgassák, írásait megvitassák. Az év nyarán a csoportot a projektet befogadta a Nemzeti Közzolgálati Egyetem Információs Társadalom Kutatóintézete. Ekkor lett honlapunk (digitaljustice.hu) és saját rovatunk az Ars Boni jogi portálon Digitális Jogalkalmazás címmel. A csoport hálás mind az NKE-nek, mind az Ars Boninak ezért.

Már a megalakuláskor megszületett az ötlet, hogy kötetbe kellene foglalni azokat a gondolatokat és kutatásokat, amelyek a csoport körül összesűrűsödtek. Az év végére el is készültek az első kéziratok, majd egyre több, amelyeket aztán már jelenléti formában tartott kéziratvitákon beszéltünk meg. Mindnyájunkat meglepett az az élenk érdeklődés, amely a kéziratvitákat kísérte.

Ezzel a kötetrel működésünk első szakasza lezárul: a hazai közönségnek ebben a könyvben foglaljuk össze gondolatainkat. A következő logikus lépés a nemzetközi porondra történő kilépés. Miközben a könyv készült, 2022 nyarán a csoport nagyszabású nemzetközi konferenciát is rendezett, amelyen a válogatott előadói gárda 26 előadás formájában járta körbe a jogi technológiák aktuális kérdéseit. Mindez pedig jó kiindulópont lesz a nemzetközi láthatósághoz. Reméljük, hamarosan jelentkezhetünk e munka tárgyasult eredményével is.

Budapest, 2022. július 25.

A szerkesztő

Vákát oldal

Zódi Zsolt¹

Bevezetés: jogi technológiák

Absztrakt: A Bevezetés definiálja a jogi technológia fogalmát, és tisztázza, hogy az miben különbözik az általános technológiától. Ezután a jogi technológia funkcióival és társadalmi hatásaival foglalkozik. Kitér arra a kérdésre, hogy mennyire jelentenek fenyegetést a jogi technológiák a jogász munkára, és megállapítja, hogy csak bizonyos jogász munkákat (elsősorban az úgynevezett ex ante joghoz kötődő jogász tevékenységeket) fenyegeti. Az ex ante és ex post megközelítést a tanulmány kulcsfontosságúnak tekinti a jogi technológiák felhasználása szempontjából, mivel a kockázatminimalizáló jellegű ex ante jog egyre kiterjedtebben fog támaszkodni a jogi technológiai megoldásokra. A Bevezetés negyedik része a jogi technológiák különböző osztályozási, felosztási lehetőségeit mutatja be, majd felsorolja és röviden ismerteti az olyan legújabb technológiákat, amelyek magukban rejtik a jog teljes képeének megváltozását (úgynevezett felforgató technológiák). A Bevezetés utolsó része a kötet fejezeteit tekinti röviden át.

Tárgyszavak: legaltech funkciója; legaltech fajtái; legaltech korszakai; legaltech mint fenyegetés; legaltech 1.0, 2.0, 3.0; jogi informatika; ex ante jog, ex post jog; kockázatkezelés; technológiaszabályozás; compliance; legal engineering; rules as codes; automatizáció; e-Discovery; e-due diligence; dokumentum-összeállító rendszerek (document assembly systems); online vitarendezés (online dispute resolution); jogi elemzők (legal analytics); okosszerződések (smart contracts); gépi tanulás (machine learning); jogi technológiák méretgazdaságossága

¹ Zódi Zsolt jogász, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem tudományos főmunkatársa. Diplomáját a Miskolci Egyetemen, PhD-fokozatát a Pécsi Tudományegyetemen, habilitációját az Eötvös Loránd Tudományegyetemen szerezte. 20 éven át dolgozott az elektronikus jogi kiadás területén. Jelenlegi kutatási területei az információs társadalom szabályozási kérdései, a jogi technológiák és szövegempirikus jogi kutatások. Két monográfia és mintegy száz tanulmány, illetve könyvrészlet szerzője.

Mi a „jogi technológia”?

A jogi technológia (amelyet manapság legaltechnek² is neveznek) divatos téma lett. Bár előde, a jogi informatika³ nagyjából az 1980-as évektől kezdődően létezett mint diszciplína, a fősodorhoz tartozó jogtudósok inkább a jogtudomány peremvidékére sorolták, ha egyáltalán jogtudománynak tekintették.⁴ Manapság azonban nemcsak több önálló konferencia,⁵ folyóirat⁶ és nagyszabású könyv⁷ foglalkozik a témával, hanem több jogi egyetemen is legaltech laborok, kutatóközpontok és tanszékek alakultak,⁸ számos jogi technológiával foglalkozó kurzus⁹ indult be, amelyek részben posztgraduális programokkal, részben pedig látványos projektekkel próbálnak kitűnni.

² A LegalTech kifejezés az 1990-es években született. Ilyen nevű cég is létezett, sőt az USA-ban az 1990-es évek közepétől kezdtek évente ismétlődő kiállítást szervezni ezen a címen, kifejezetten a jogászokat támogató technológiákat bemutatandó. A law.com weboldal a 2010-es évek közepén indította el *LegalTech News* rovatát, majd a 2010-es évek végén egyre gyakrabban találkozunk a *LegalTech* vagy *LawTech* kifejezéssel általános értelemben is. Ez idő tájt gombamód szaporodnak az ezzel foglalkozó weboldalak is. (Például a lawtechnologytoday.org, ahol már 2016-ban használja Mary Juetten a kifejezést mint a jogi technológiák gyűjtőfogalmát. Mary Juetten: Examining Legal-tech Adoption. *Law Technology Today*, 2016. január 19.

³ A jogi technológia (*legaltech*) és a jogi informatika egy lehetséges megkülönböztetéséről lásd Zódi Zsolt: Jogi informatika – egy elfelejtett kifejezés újra divatba jön? *Arsboni*, 2021. december 9.

⁴ A jogi informatika/informatikai jog megkülönböztetéséről, e diszciplínák tudományelméleti státuszáról és történetéről lásd Zódi Zsolt: *Jogi adatbázisok és jogi forráskutatás. Gépek a jogban*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2012. 21.

⁵ Például az USA-beli LegalWeek, amely a LegalTech konferencia jogutóda (lásd 2. l.), vagy az ELTAcon a European Legal Technology Association konferenciája.

⁶ A legutóbbi időkig a jogi technológia a technológiai joggal (például az infokommunikációs joggal) foglalkozó lapoknak volt egy rovata. Ez megváltozott az elmúlt években, sorra jöttek létre a kifejezetten a jogi technológiákra és az innovációra kihegyezett önálló folyóiratok (például *Legal Innovation and Technology Today*, *New LegalTech Journal*).

⁷ Dariusz Szostek – Mariusz Załucki (szerk.): *Legal Tech*. Baden-Baden, Nomos, 2021; Daniel M. Katz – Ron Dolin – Michael J. Bommarito: *Legal Informatics*. Cambridge, Cambridge University Press, 2021.

⁸ Például CODEX – The Stanford Center of Legal Informatics; Center for Legal and Court Technology at William and Mary Law School; Department of Innovation and Digitalisation in Law in Universität Wien.

⁹ Az Amerikai Ügyvédi Kamara lapja, az *ABA Journal* még 2019-ben fordult körkérdessel az USA jogi egyetemeihez, érdeklődve a jogi technológiával kapcsolatos kurzusaik felől, és 12 egyetemtől kapott olyan választ, hogy létezik ilyen kurzusuk, jöllehet az ezeken kapott papír és tudás használhatóságát a cikk megkérdőjelezi. Stephane Francis Ward – Jason Tashea: Some Law Schools Offer Tech Programs to Help Students Find Jobs, but Does It Work? *ABA Journal*, 2019. március 1.; Európában: The University of Law MsC program in Legal Technology, de egyébként az Egyesült Királyságban (talán a nagy ügyvédi irodák és ezek magas szintű digitalizációja miatt) nagyon sok jogi egyetem kínál ilyen kurzust (Bristol, Swansea, Salford, Arden).

Ahhoz, hogy jobban megértsük, mitől értékelődött fel a jogi technológia, és mi az, amiről jelen kötet is szólni szeretne, néhány fogalmat és megkülönböztetést érdemes tisztázni. Mindenekelőtt magát a jogi technológia fogalmát, mert már ezen a területen is – úgy tűnik – van némi zavar. Egy sor olyan technológiai megoldás ugyanis, amelyet ez alatt a címke alatt szoktak emlegetni, valójában nem specifikusan jogi technológia, hanem már korábbról is jól ismert irodaautomatizálási vagy kommunikációs megoldás, amelyet éppenséggel a jogászok használnak a feladataik végzéséhez. Ha ebben a kontextusban kezdjük el vizsgálni a kérdést, hamar eljuthatunk oda, hogy valójában jogi technológia, legaltech nem is létezik. Workflow- (munkafolyamat-) és dokumentummenedzsment, ügy- és ügyfélkezelő (*Customer Relationship Management* – CRM) szoftverek vannak, amelyek széles körben használt adatbázis-kezelő technológiákon alapulnak. Ezeknek az alkalmazásoknak csak annyi a jellegzetességük, hogy éppenséggel a jogi szektorban használják őket jogi dokumentumok tárolására, jogi munkafolyamatok támogatására, jogi ügyek és jogi ügyfelek nyilvántartására. Általános elektronikus kommunikációt lehetővé tevő technológiákat látunk, amelyekkel történetesen jogi szervezetek és ügyfeleik kommunikálnak. Nyelvfeldolgozási, információkinyerő, -indexelő és -kereső szoftvereket, amelyek éppenséggel jogi dokumentumokat dolgoznak fel, jogilag releváns adatokat nyernek ki, és jogforrások szövegében keresnek.

Mivel a jelen könyvnek a címében szerepel a jogi technológia kifejezés, könnyű kitalálni, hogy mi, a kötet szerzői nem ezt a felfogást valljuk. A technológiai megoldások a legaltech területén csakugyan általánosan ismert technológiák, de ahogyan és akik használják őket, az adatok, amelyeket tárolnak és feldolgoznak, illetve az outputok, amelyeket előállítanak, azok igenis sajátosak. Jogi műveletek során, főként jogászok használják, jogi adatokat, dokumentumokat tárolnak és dolgoznak fel, és nagyon sok rendszer outputja valamilyen jogilag releváns dokumentum, okirat. A jelen kötet egyik ambíciója éppen az, hogy megmutassa, mitől sajátosak a jogi műveletek, a jogi adatok és dokumentumok, és ezek miatt eredményeznek speciális megoldásokat.

Egy másik kérdés, amelyről itt, a bevezetőben beszélni kell, a kötet módszertana az absztrakciós szint és a megközelítés oldaláról. Ami először is az absztrakciós szintet illeti, a jogi technológiát legalább három szinten lehet vizsgálni. A legelső, legkonkrétabb szint a technológiai megoldások, illetve a támogatott jogi műveletek szintje. Olyan fejtegetések tartoznak ide például, hogy milyen típusú szerződéseket lehet automatizálni, és milyen módszerekkel. Bár a kötetben egyes tanulmányokban találunk ilyen absztrakciós szintű fejtegetést, (például a Homoki Péter, a Kékedi Szabolcs vagy a Zódi Zsolt által írt fejezetekben), a fő csapásirány nem ez.

A másik absztrakciós szinten főként az egyes technológiák funkciói, a jogászai munkára gyakorolt (hatékonyságnövelő vagy más) hatásuk, a meglevő rendszerekkel kapcsolatos tapasztalatok, valamint a technológiák szabályozása a jogászai műveletek – és kitüntetetten az egyes jogi eljárások – kapcsán, egyszóval a rendszerek használatával és szabályozásával kapcsolatos kérdések kerülnek előtérbe. Ehhez

a „közepes” absztrakciós szinthez sorolhatók az olyan kérdések is, mint hogy hogyan keletkeznek a technológiai folyamatok révén a tárolt, kezelt adatokból konkrét jogi aktusok. Hogyan kezdi el a technológia már nem támogatni, hanem leváltani a jogászokat. Erről lentebb részletesebben is beszélek. A legtöbb tanulmány ezen az absztrakciós szinten helyezkedik el.

Végezetül a harmadik absztrakciós szint a jog- és társadalomelméleti szint lehet, amely olyan kérdéseket feszeget, mint hogy milyen etikai kérdéseket vet fel az automatizáció és digitalizáció a jogban – beleértve az egyre több területen teret hódító automatikus döntéshozatalt –, hogyan alakíthatja át a jog egészének képét és a jogászai szakmát, milyen gazdasági előfeltételek és megfontolások vannak az automatizáció hátterében és így tovább. Ez az absztrakciós szint is felmerül egy-két helyen a kötetben (például a Zödi Zsolt, Schmidt Péter, Vadász Pál, Parti Tamás vagy a Pálfi Dóra által írt fejezetekben), de ez esetben is csak sporadikus és a kötet egészét színesítő megjelenésről van szó, ez a szint sem domináns.

A másik módszertani kérdés alatt a kötet megközelítését értem. Milyen tudományos diskurzushoz sorolhatók az itt leírt gondolatok? Először is azt kell tisztázni, hogy bár a jogtudományi megközelítés – azaz a tételes szabályok rendszerbe szervezése és a fogalmi hálók rekonstruálása – jelen van olykor a kötetben, különösen az utolsó részben, de mégsem mondható dominánsnak. Gyakorta megjelenik a kötetben a közgazdaságtan, a menedzsmenttudomány vagy a szociológia beszédmódja, és természetesen a számítástudományé is, de ezek közül sem mondható egyik sem túlnyomónak. Talán az interdiszciplináris lehetne a legjobb kifejezés a kötet módszertanára.

A jogi technológia mint fenyegetés

A jogi technológia kapcsán csaknem mindig előkerül az a probléma, amely az egész témakör egyfajta középpontjának számít: vajon a technológia kiválthatja-e egyszer teljesen a jogász munkáját? Milyen jogi folyamatok támogathatók, automatizálhatók számítógéppel, és melyek nem? Eltűnnek-e a jogászok úgy, ahogy a gyertyaöntők vagy a kerékgyártók eltűntek – teszi fel a kérdést szellemesen a témakör legnépszerűbb szerzője, Richard Susskind *Az ügyvédség vége* című könyvében. Susskind a válaszhoz abból indul ki, hogy világítani és közlekedni ma is kell, csak épp nem gyertyával világítunk már, és nem lovaskocsival közlekedünk: a világítás esetében a villanyvilágítás, a közlekedés esetében pedig a robbanómotor feltalálása hozta meg azt a technológiai fordulatot, amely a két szakmát csaknem eltüntette a föld színéről.¹⁰ Ahhoz, hogy megmondhassuk, a jogászai hivatás eltűnik-e a föld színéről, mindenekelőtt tehát azt a távolabbi funkciót kellene definiálni, amelyet a jogászok

¹⁰ Richard Susskind: *Az ügyvédség vége? A jogi szolgáltatások természetének újragondolásáról*. Budapest, Complex Kiadó, 2012. 3–6.

a társadalmi munkamegosztásban betöltenek, majd második lépésben el kellene találnunk azt a „sorsfordító” technológiát, amely majd e funkció betöltését annyira megváltoztatja, hogy az végül a hagyományos értelemben vett jogászai szakma eltűnéséhez vezethet.

Susskind válasza meglehetősen radikális – különösen a *Szaktmák jövője* című könyvben.¹¹ Abból indul ki, hogy a jogászok – akárcsak a többi szakma képviselői – speciális tudás birtokosai, amelyet csak hosszabb idő alatt lehet megszerezni, és egyfajta társadalmi szerződés keretében a társadalom megfizeti ezeket a szakmákat azért, hogy a tudásukat a társadalom többi tagja számára rendelkezésre bocsássák. A számítógép és az internet, illetve a különböző technológiai megoldások (például jogi tájékoztató oldalak, automatikus dokumentumgeneráló alkalmazások és az online vitarendezés platformjai) a jogról való tudást demokratizálják, és mindenki számára hozzáférhetővé teszik. A jogászok, elveszítve a tudásközvetítő szerepüket, tehát el fognak tűnni a mai formájukban.

Susskind másik lényegi gondolata¹² a jogi technológiákkal kapcsolatban az, hogy a technológiák két hullámban befolyásolják egy professzió képét. Az első hullám mindig hatékonyságjavítással jár: az adott szakma folyamatai, szabályai, fogásai nem változnak meg – de felgyorsulnak, hatékonyabbak lesznek. A technológiai fejlődés azonban nem áll meg, és a fejlődés velejárója, hogy az lassan elkezd az adott szakma folyamatait is megváltoztatni: már nem csupán hatékonyabban, hanem teljesen más módon zajlanak le azok a folyamatok, vagy teljesen más eszközökkel érik el ugyanazt a célt. Végül nemcsak a folyamatok, hanem emiatt az egész szakma és ennek társadalmi beágyazottsága is megváltozik, sőt szélsőséges esetben a szakma is eltűnik. A jogban (és több más szakmában is) Susskind szerint átléptünk a második fázisba. Hogy pontosan mikor, és mi okozta ezt, azzal a szerzőnk adós marad, de szerinte a változás bekövetkezett, és a teljes átalakulás már zajlik.

Ha nagyon röviden kellene a saját álláspontomat ismertetni e két gondolattal kapcsolatban, akkor azt a legegyszerűbben úgy lehetne összefoglalni, hogy míg a második kérdésben Susskindnek valószínűleg igaza van, az elsőben azonban nincs.

Susskind sehol nem definiálja a könyvében, hogy mi is lenne a jog végső funkciója, az a végső szükséglet, amely például a gyertyaöntők esetében a világítás, amelynek a kielégítését tehát a jogászok elősegítik. A több könyvében is emlegetett diszruptív technológiákból lehet mintegy visszafelé következtetni erre. A jogi tájékoztatást az interaktív és egyre „okosabb” jogi tájékoztató oldalak tudják majd a jogászok helyett elvégezni, az okiratszerkesztést az automatikus dokumentumösszeállítók (document assembly systems, e kötetben a Homoki Péter által írt fejezet foglalkozik velük részletesen), míg a vitarendezést az online vitarendező rendszerek és az automatikus döntéshozatal (Pálfi Dóra és a Szentgáli-Tóth-Kiss-Kálmán

¹¹ Daniel Susskind – Richard Susskind: *A szaktmák jövője. Hogyan változtatja meg a technológia a szakemberek munkáját?* Budapest, Antall József Tudásközpont, 2018.

¹² Susskind–Susskind (2018): i. m. 24.

szerzőhármass fejezete taglalja). Eszerint tehát a jog három funkciója a jogi tájékoztatás, az okiratszerkesztés és a vitarendezés.

Az első probléma a gondolatmenettel ott van, hogy mindez lehet a jogászok tevékenysége, de semmiképpen sem a jog funkciója, pedig a fentebbi példákat alapul véve (gyertyaöntő és kerékgyártó) nem a szakmák, hanem a szakmák által előállított termékek funkciója a kérdés (világítás és helyváltoztatás). A jogi tájékoztatás – amely az egyik legfontosabb érvének kiindulópontja – azonban nem mond semmit magának a jognak a funkciójáról. Ugyanez a probléma az okiratszerkesztéssel is: jogi okiratokat nem önmagukért írogatunk, hanem mert valamilyen célt akarunk velük elérni – és a kérdés éppen az, hogy akkor mi ez a cél. Egyedül az ODR-rendszerek utalnak egy távolabbi funkcióra, a vita-, a konfliktusrendezésre, amelyet jelenleg a bíróságok végeznek – jóllehet több könyvében is visszatérő motívum, hogy nagyon rosszul, lassan és drágán, és ebben van is sok igazság.

A technológia és a jog funkciói: ex post és ex ante jog

Hogy Susskind miért nem ad világosabb választ erre a kérdésre, annak nagyon egyszerű oka van: a jog funkciójának kérdése a jogelmélet egyik legfogósabb problémája, éppen azért, mert a jog többfunkciós gépezet.¹³ Ez azt eredményezi, hogy a jogász szakma is többfunkciós szakma: egyszerűen nem működik vele kapcsolatban a kerékgyártós hasonlat. Ha mégis megpróbálnánk valahogy ezeket a funkciókat értelmes csoportokba rendezni, kifejezetten a témánkra (automatizáció, emberek helyettesítése gépekkel és algoritmusokkal) fókuszálva, akkor két nagy funkciócsoport tűnik a szemünkbe: a reaktív és a proaktív (preventív) funkciók,¹⁴ vagy más megfogalmazásban: az ex post és az ex ante szabályozás,¹⁵ megint más

¹³ Szabó Miklós: *Rendszeres jogelmélet*. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2015. 74–76.

¹⁴ A *proaktív jogot* a *preventív joggal* szokták olykor kapcsolatba hozni; például Soile Pohjonen: Proactive Law in the Field of Law. *Scandinavian Studies in Law*, 49. (2006). 53–70. A preventív jog mozgalmá Amerikában indult az 1950-es években, és alapgondolata az volt, hogy – hasonlóan a preventív orvosláshoz – a jognak is elsősorban megelőznie kell a bajt, és nem utólag, költséges módon – például pereskedéssel – helyrehozni azt. Ugyanez a gondolat az 1970-es években is előjön, immár az *előzetes és utólagos* jog összefüggésében: Donald Wittman: Prior Regulation Versus Post Liability: The Choice between Input and Output Monitoring. *Journal of Legal Studies*, 6. (1977), 1. 193–212. A preventív jogról általában lásd Dennis P. Stolle – David B. Wexler – Bruce J. Winick – Edward A. Dauer: Integrating Preventive Law and Therapeutic Jurisprudence: Law and Psychology Based Approach to Lawyering. *California Western Law Review*, 34. (1997), 1. 15–52.

¹⁵ Az *ex ante* és az *ex post* megkülönböztetést az 1990-es években hozta be a Law and Economics mozgalom. Vö. Kim A. Kamin – Jeffrey J. Rachlinski: Ex Post ≠ Ex Ante: Determining Liability in Hindsight. *Cornell Law Faculty Publications*, Paper 646 (1995) és Christine Jolls – Cass R. Sunstein – Richard Thaler: A Behavioral Approach to Law and Economics. *Stanford Law Review*, 50. (1998), 5. 1471–1550. Az EU-ban tudomásom szerint a távközlési szabályozásban merült fel először az *ex ante* és az *ex post* megközelítés közti különbség, amely ezután a versenyjog, majd egy sor

megközelítésben: a felelősségi jog (*law of negligence*) és a megfelelési szabályozás (*compliance regulation*). A sort még folytathatnánk.

A jog reaktív (*ex post*, felelősségi) funkciói szoros kapcsolatban vannak az igazságosság értékével. Ez a fajta jog úgy működik, hogy az eseményekre (legtöbbször jogsértésekre) utólag reagál. A jogsértések lehetnek explicit jogsértések (ilyenek a társadalomra veszélyes és a büntetőjog alapján büntetni rendelt magatartások) vagy a magánjogi kártérítési szabályok. Ilyenkor a jog feladata valamilyen múltbeli eseményre történő utólagos, kiszámítható reagálás. Ezen a jogi szabályhalmazon „élősködnek” az eljárási jog rendelkezései, amelyek vagy a felelősségre vonás menetét, vagy – amennyiben vita van afelől, hogy történt-e jogsértés – a magánjogi jogvita lefolytatásának szabályait rögzítik. Ez a jog mindig testre szabott, az egyénre és a már megtörtént eset sajátosságaira is tekintettel kell lennie. A jogász ezekben a viszonyokban semmiképpen sem egyforma termékeket készítő kerékgyártó vagy gyertyaöntő. Érdekes módon egyébként az eljárásjogok valójában már nem sorolhatók az *ex post* szabályok közé, hiszen egy folyamat lefolyásának előre kódolják a menetét.

A proaktív (*ex ante*, megfelelési) jog nem az igazságossággal mint értékkel van kapcsolatban, hanem inkább a jog koordinációs és kockázatkezelő funkciójával. Ez a szabályhalmaz épp az *ex post* jog által körülírt jogsértéseket, bajokat, károkat, kockázatokat, negatív társadalmi helyzeteket akarja megelőzni: előre szabályozza, rendezi, koordinálja az emberek cselekedeteit. Nagyon gyakran protokollok formájában: mit kell tenni annak érdekében, hogy megelőzzük a bajt, csökkentsük a kockázatot. Az *ex ante* szabályozás olykor már nem is az emberi magatartásokat, hanem még ezt megelőzően magát a környezetet, az architektúrát, a fizikai tárgyak vagy technológiák követelményeit, méreteit, jellemzőit rögzíti.

Ebből a szemszögből nézve világos, hogy a Susskind által említett jogászai aktivitások nem mind az *ex ante* jogászai aktivitások terepére tartoznak. A „tájékoztatás” mint funkció a jog szinte minden területén megjelenhet, a fogyasztói szerződések rendelkezéseiről szóló tájékoztatástól a kiskorúaknak nem ajánlott médiatartalomra történő figyelmeztetésen át a terhelt jogaira való figyelmeztetésig. De közös ezekben, hogy a tájékoztatás az *ex ante* funkció megvalósításának az egyik legfontosabb konkrét módja, a kockázatok elkerülésének egyik fontos esete. Az okiratszerkesztéssel hasonló a helyzet. Az okiratok általában eszközök egy távolabbi cél elérésében: a szerződések mint az okiratok paradigmatis esetei a jövőre nézve tett ígérek, és gyakran egy jövőbeli tranzakció lefolyását igyekeznek kiszámíthatóvá tenni. Ez ismét csak *ex ante* aktivitás. Végül a konfliktusfeloldás eljárási része, az online vitarendezési rendszerek szintén *ex ante* szabályok, amelyek megmondják, milyen protokollok szerint fog a jogvita lebonyolódni.

más terület tudományos diskurzusainak is része lett. Legutóbb lásd például Zlatina Georgieva: The Digital Markets Act of the European Commission: Ex Ante Regulation Infused with Competition Principles. *European Papers*, 6. (2021), 1. 25–28.

Fejtegetésem célja az, hogy bebizonyítsam: míg a reaktív funkcióknál a jogi technológiák még beláthatatlanul hosszú ideig csak kisegítő szerepköröket fognak kapni, addig a proaktív funkcióknál a jogi technológia akár teljesen át is veheti azokat az aktivitásokat, amelyeket eddig jogászok végeztek. Azaz a jogászok bizonyos jelenleg még általuk végzett tevékenységekből a technológiai fejlődés miatt szinte bizonyosan kiszorulnak. A kötetünk ambíciója épp annak megmutatása, hogy melyek ezek a technológiák, és hol áll ezeknek a bevezetése a magyar jogrendszerbe.

A reaktív jognál a technológiának inkább csak támogató – bár olykor igen komoly kognitív feladatok megoldását végző – szerepe lesz. A bűncselekményekre válaszul lefolytatandó büntetőeljárásban (mint a reaktív jog klasszikus területén) jelentős tere lehet az automatizálásnak és a jogi technológiáknak (például a visszaesés kockázatát jósoló, manapság igen rossz hírű programoknak – ezekről lásd a Szentgáli-Tóth-Kálmán-Kiss szerzőtrío fejezetét) vagy az olyan „hagyományos” munkagyorsító szoftvereknek, mint a jogforráskereső adatbázisok (amelyekről e kötetben Vági Renátó írt), de igen valószínűtlen, és jelenleg nem is láthatók a körvonalai sem annak a robotügyésznek, robotvédőnek és robotbírónak, akik egy ember által a múltban elkövetett bűncselekmény tényállását képesek lesznek a büntetőeljárás igényeinek megfelelően rekonstruálni és „elmesélni”, majd a jogszabályokat értelmezni és büntetést kiszabni. (Bár az utóbbi esetén a korábbi esetek ezreit feldolgozó és ezek alapján a mértékre javaslatot tevő szoftver egyáltalán nem a távoli jövő zenéje.) Az ex post jog esetében a technológia korlátja a tényállás-megállapítás, amely olyan mélyen beleágyazódik a józan ész vagy előismeret narratíváiba, hogy még beláthatatlanul hosszú ideig nem lesz gép, amely ezt képes utánozni. Az ex post jog olyan szoros kapcsolatot ápol az igazságosság értékével, amely egyfelől szintén a közösség kollektív gyakorlatából sarjad ki, másfelől az egyedi esethez olyan erősen kötődik, hogy emiatt sem lehet automatizálni.

Teljesen más a helyzet ugyanakkor a proaktív vagy ex ante jogi funkcióknál. Az emberi cselekvések koordinálása – a célszerűség vagy az erőforrások optimális kihasználása miatt –, illetve a biztonság garantálása veszélyes helyzetekben már most is nagyon gyakran a technika segítségével, és még egy áttételen keresztül, a technológia szabályozása révén valósul meg. A jogászok feladata itt már most is inkább a szabályozás és a szabályozásnak való megfelelés monitorozása (compliance). Ez a technika térhódításával annyiban fog átalakulni, hogy utóbbit (a compliance tevékenységét) lassan teljesen elveszi tőlük a technológia. Így a jogászokra végső soron azon szabályok megalkotása marad, amelyek a technológiákat létrehozzák, és adott esetben ezen technológiák működésének monitorozása. Ez a jelenség elvezet bennünket a 21. század első évtizedének egyik legbefolyásosabb, az információs társadalommal kapcsolatos jogelméleti koncepciójához, Lawrence Lessigéhez. A *Code* című 1998-as, majd 2006-ban újra kiadott¹⁶ művében Lessig azt fejtegeti, hogy a kódok – azóta divatossá vált kifejezéssel az algoritmusok – ugyanolyan magatartás-

¹⁶ Lawrence Lessig: *Code 2.0*. New York, Basic Books, 2006.

irányítási eszközök, mint a fizikai térben a tárgyak, az architektúra. És ahogy egy kerítés hatékonyabban véd a tulajdonjog megsértése ellen, mint az egyszerű tiltás, ugyanúgy a kódok is igen hatékonyan tudják rákényszeríteni az embereket bizonyos dolgok megtételére vagy más cselekvésektől való tartózkodásra az online térben. A kód az online tér „joga”, azaz legfőbb magatartás-szabályozója. Ez az elmélet kellően elvont ahhoz, hogy szinte minden legaltech által felvetett problémára alkalmazhassuk. Mivel – ahogy azt fentebb jeleztük – a könyv ambíciója egy „közepes” absztrakciós szinten való mozgás, így a lessigi elmélettel kapcsolatban csak két gondolatot emelek ki.

Az első gondolat az, hogy az automatizációt voltaképp az teszi lehetővé, hogy a kódok kényszerítő erővel hatnak ránk. Később, amikor a legaltech változatairól szólok, szóba kerül majd, hogy maga a legaltech története is felfogható úgy, mint az automatizáció egyre több területre történő kiterjesztése, és ezzel egyre több emberi magatartás kódok által történő kontrollálása – valamilyen emberi magatartás kiváltása vagy valamilyen magatartástól való tartózkodásra kényszerítés kódok közbeiktatásával. Ez nagyon sok olyan problémát felvet, amely már nem tartozik a jelen kötet tárgyához, de itt röviden megemlítem őket. Elsőként azt, hogy ez a gyakorlat az emberi szabadság és autonómia csökkenésével, sok szempontból az ember dehumanizálásával, eszközként, tárgyként való kezelésével, manipulációjával is együtt jár. De ezenfelül is felvet egy sor etikai kérdést, például olyan súlyos morális dilemmákat, mint hogy jó-e az, hogy a gépek és algoritmusok által betartatott szabályokat nem tudjuk megszegni, vagy hogy sokkal nehezebben fogadjuk el egy gép döntését, mint egy emberét, illetve hogy a gépek kellően megnyugtatóan meg tudják-e magyarázni a döntéseiket. Ezek az etikai kérdések nagyon intenzíven jelen vannak a jogászai diskurzusokban, különösen a legújabb technológiák, így a mesterséges intelligencia (MI) kapcsán, de jelen kötetnek nem képezik a tárgyát.¹⁷

A második elméleti probléma – az elsővel összefüggésben – a fordítás problémája¹⁸ és a jog primátusának kérdése. A jog rendelkezései természetes nyelven íródnak, és ezek lefordítása bináris kódokra korántsem triviális. Több bizonyíték is van azzal kapcsolatban, hogy még az olyan teljesen egyértelműnek tűnő jogi szabályok kódra (egy alkalmazásra) lefordítását is többféleképpen el lehet végezni, mint például egy szabálysértési pontrendszer.¹⁹ Ez komolyan felveti azt a kérdést, hogy az ennél jóval bonyolultabb magánjogi szabályokat (amelyek ex post szabályok) vajon le lehet-e egyáltalán hiba vagy „veszteség” nélkül kóddá fordítani?

¹⁷ A magyar irodalomból lásd Török Bernát – Zódi Zsolt (szerk.): *A mesterséges intelligencia szabályozási kihívásai*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2021.

¹⁸ Lásd Zódi, Zsolt: Algorithmic Explainability and Legal Reasoning. *Journal of The Theory and Practice of Legislation*, 10. (2022), 1. 67–92.

¹⁹ Liza A. Shay et al.: Do Robots Dream of Electric Laws? An Experiment in the Law as Algorithm. In Ryan Calo – A. Michael Froomkin – Ian Kerr (szerk.): *Robot Law*. Cheltenham, Edward Elgar, 2016. 274–305.

Van ugyanakkor megoldás a problémára: egyesek azt vizionálják, hogy a Legaltech 3.0, a legal engineering korszaka már olyan jogszabályokat feltételez, amelyeket eleve azzal a szándékkal írtak, hogy azokból kód legyen,²⁰ sőt a jogalkotó ebben a szép új világban már eleve közzéteszi a kódokat is a természetes nyelvi verzióval egy időben. Az ötlet ijesztőnek tűnik, de az ex ante szabályozások esetén véleményem szerint nemcsak egy irreális álmról van szó, hanem szükségszerűen bekövetkező folyamatról. Ugyanakkor az ex post jog esetén ez az út nem járható a fentebb már kifejtett érvek miatt. A technológiával kapcsolatos szabályozás most is gyakran a jog *outsource*-olt részéhez tartozik,²¹ és ez már ma is felvet problémákat, de ha a law as code mozgalom kiterjed, akkor adott esetben végleg le kell majd azzal a fikcióval számolnunk, hogy a jog a politikai közösség (a nemzet) kiválasztott képviselői által megtanácskozott és megegyezés után közzétett, bárki által érthető és betartható közös szabályrendszerünk. Hiszen a politikai diskurzus, a deliberáció nehezen szólhat kódokról és algoritmusokról, számokról és statisztikai adatokról, és végső soron ez komoly legitimációs kérdésekig fut ki: kik, milyen felhatalmazottsággal és hogyan alkotják ezeket a kódokat? Sőt még tovább menve: ha a jog csak a technológia „szolgálóleánya”, amennyiben definiálja a valódi magatartás-irányítást végző kódokat, így végső soron nem rule of law-ként, hanem rule of code-ként írható majd le az új rendszer, és már nem is lesz demokratikus jogállamként jellemezhető.²²

Az ex post jog esetén ugyanez a fokú automatizáció azért képzelhető el sokkal nehezebben, mert a viták, a konfliktusok, a jogsértések egy tetemes hányadában egy sor értelmezési kérdés is felvetődik – ahogy azt korábban már jeleztem. Sokszor már az sem világos, hogy mi történt egyáltalán, hiszen alternatív narratívák ütköznek egymással, és/vagy általános és erkölcsileg színezett kategóriák értelmezése van napirenden.

Erre a dilemmára általában háromféle választ adnak azok, akik azt állítják, hogy a teljes gépesítés a reaktív jogban is elképzelhető. Az első válasz az, hogy a jogviták egy tetemes része szerződéses viszonyokban következik be, ezeket pedig el lehet kerülni okosszerződésekkel. Az okosszerződések olyan önvégrehajtó algoritmusok, amelyeket előre bekódoznak, és bizonyos objektíven – szenzorokkal stb. – is mérhető paraméterek bekövetkeztekor automatikusan lefuttatják az adott folyamatot. (Például egy nyilvántartásba történt bejegyzés megtörténte elindítják az utalást). Ez az érv tehát voltaképpen azt mondja, hogy a konfliktusok, jogsértések a rossz

²⁰ James Mohun – Alex Roberts: *Cracking the Code. Rulemaking for Humans and Machines*. OECD Working Papers on Public Governance, No. 42 (2020). Rövid magyar ismertetését lásd Zódi Zsolt: „A parlament elfogadta a 2030. évi 30. kódot” – A „Rules as Codes” mozgalom. *Arsboni*, 2021. november 15.

²¹ Pauline Westerman: *Outsourcing the Law. A Philosophical Perspective on Regulation*. Cheltenham, Edward Elgar, 2018.

²² Más összefüggésben használják ugyan, de a kifejezést a De Filippi – Wright szerzőpárostól kölcsönöztem. Primavera De Filippi – Aaron Wright: *Blockchain and the Law. The Rule of Code*. Cambridge, Harvard University Press, 2018.

előre szabályozásból keletkeznek. Ha jól felkészülünk minden kockázatra – társadalmi szinten jó szabályokkal, egyéni szinten mindenre előre gondoló szerződésekkel, akkor ezek elkerülhetők. Ez az érv azért nem jó, mert a jövőt senki nem láthatja, nincsen az a szabályozó és gondos szerződő, amely erre képes lehet. Ha úgy tetszik, itt van egy komoly ontológiai akadály.

A másik érv arról szól, hogy a megtörtént jogsértéseket, konfliktusokat is el lehet automatikusan dönteni a szabályok és a korábbi esetek kettősével. Lehet, hogy a szabályok túl általánosak, de mindenhol van egy sor precedens, a szabályokat magyarázó egyedi eset, amelyet tanítóadatként oda lehet adni a gépnek, amely ezután tud jó döntést hozni, sőt akár jobbat is, mint az ember, hiszen sokkal nagyobb esethalmazt tud áttekinteni. Erre az évrre a harmadikkal együtt válaszolok.

A harmadik érv ezzel szoros összefüggésben van. Míg a nagyszámú korábbi eset a szabályok értelmezésének pontosságát javítja, illetve az ezzel kapcsolatos problémát küszöböli ki, addig ez az érv a tényállások eltérő narratívájának problémáját kapcsolja ki. Hiszen ha egyre több jogvita fog keletkezni az online térben – mert az életünk egyre inkább áttevődik ide –, akkor az itt keletkező adatokat is könnyű lesz összegyűjteni. Ebben a világban nincsenek eltérő tényállás-értelmezési lehetőségek, mert minden adat feketén-fehéren rendelkezésre áll.

E két érveléssel szemben nagyon sok ellenérv szól. Ezek egy részét a jogi elemzőkkel kapcsolatos fejezetben (is) kifejtem, így itt csak röviden utalok rájuk.

Az első, hogy a korábbi esetek valamiféle statisztikai középátlagára történő támaszkodás teljesen kiölné a jogból azt, hogy a jog olykor a korábbi esetektől történő eltéréssel innoválódik, és a jogászok „funkciója” nemcsak a jog alkalmazása, hanem innovációjának biztosítása is.²³ Másodszor a jog legfontosabb kategóriái értéktelített kategóriák. Hamis az az érv, hogy a jog egyszer majd teljesen algoritmizálható lesz, és a szabályozásból kiiktathatjuk ezeket az értéktelített kategóriákat, mint mondjuk az emberi méltóság vagy az alapos ok: ha ezek helyett számok és statisztikai összefüggések jelennek meg a jogban, akkor csak annyi történt, hogy az értéktelített kategóriák döntéssé formálását nem a jogalkalmazó végzi, hanem (nagyobbrészt) már a jogalkotó kénytelen egy lépéssel korábban. A történelem során sokan megkísérelték már, hogy a jogalkalmazótól elvegyék a mérlegelés lehetőségét, és géppé változtassák, de minden kísérlet kudarcba fulladt. Csakhogy „baj” van a tényekkel is, hiszen ma már a jogelmélet egyik közhelye, hogy a bíró nem (természettudományos) tényekkel, hanem hihető történetekkel dolgozik, olyanokkal, amelyek beleillenek a hétköznapi narratíváinkba.²⁴ Azt persze lehet mondani, hogy ha a jogviták majd az adatosított online térben keletkeznek, akkor nem lesz szükség utólag elmesélt történetekre. Ugyanakkor „a tények makacs dolgok” bonmot-t igen látványosan cáfolja az, hogy az álhírek – olykor teljesen elképesztő, kontrafaktuális álhírek – éppen

²³ Caryn Devins et al.: The Law and Big Data. *Cornell Journal of Law and Public Policy*, 27. (2017), 2. 357–414.

²⁴ Szabó Miklós: *Ars Iuris. A jogdogmatika alapjai*. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2005.

az online térben terjednek a leggyorsabban és a leghatékonyabban, és ezt sem az MI, sem a humán tényellenőrzők nem képesek megfékezni.

Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy a legaltech nem fog látványos áttöréseket elérni, és egy sor jogász funkcióát átvenni. Átveszi a proaktív jogban a jog betartatásának szerepét: a technológiával átítatott területeken a technikai megfelelés (compliance) világa szinte teljesen automatizált lesz egy évtizeden belül – ahogy már bizonyos regisztrációs, engedélyezési vagy szabálysértési ügyekben a gépek teljes egészében átvették az ügyintézkést. Szinte bizonyos, hogy pár éven belül alig-alig lesz szükség olyan tisztviselőkre, akik állami nyilvántartásokat vezetnek, és ők is csak a legbonyolultabb ügyekben vagy elakadás esetén avatkoznak majd be. Sőt, a reaktív jog esetén is, a kis értékű, tömeges, tipikus és teljesen az online térben zajló tranzakciók nyomán kibontakozó vitákat is első körben nagyjából egy évtizeden belül MI vagy egyenesen automaták fogják intézni. Ugyanakkor milliárdos jogvitákat, hatalmas cégfelvásárlásokat és komoly büntetőügyeket még sokáig jogászok bonyolítanak majd. Más kérdés, hogy ezekben az ügyekben is számos részmozzanatban (e-Discovery, sok ezer szerződés átvizsgálása, javaslat a büntetés mértékére az általános bírói gyakorlat alapján) a gépek nagyon hasznos segítséget fognak nyújtani.

A jogi technológiák osztályozása

A jogi technológiákat sokféleképpen szokták osztályozni. Ezek a felosztások olykor teljesen öncélúnak is tűnhetnek, némelyeknek azonban olyan hasznuk mindenképpen lehet, hogy segítenek bizonyos gyakorlati célok elérésében, például abban, hogy egy ügyvédi iroda vagy egy bírósági szervezet eldönthesse, hogy milyen technológiára akar inkább pénzt áldozni.

Az első ilyen felosztás az, amely a jogi technológiákat három (inkább funkcionális, mint időbeli) fejlődési fázisra osztja (1.0, 2.0 és 3.0). Szostek a nemrég megjelent nagy Legaltech kézikönyv bevezető fejezetében²⁵ egy 2015-ös, a *Huffington Post*-ban megjelent cikkre vezeti vissza a megkülönböztetést,²⁶ amelyet azután a német jogtudomány is széles körben felkapott. Eszerint a Legaltech 1.0 olyan technológia, amely a jogászok (régi típusú) munkafolyamatait támogatja, hatékonyabbá teszi. Ilyen a dokumentum-előállítás, a csoportban történő munkavégzést, a jogforrások kikeresését vagy az egymással és az ügyfelekkel történő kommunikációt könnyítő megoldás. (Ezek azok a területek, amelyeket Susskind is említ a hatékonyságjavítás címkéje alatt.)

A Legaltech 2.0 ezzel szemben már nemcsak támogatja a jogászokat, hanem bizonyos területen ki is váltja a munkájukat. Ilyen megoldást nyújtanak az e-Discovery

²⁵ Dariusz Szostek: The Concept of Legal Technology (LegalTech) and Legal Engineering. In Dariusz Szostek – Mariusz Załucki (szerk.): *Legal Tech*. Baden-Baden, Nomos, 2021. (6. lj.) 21.

²⁶ Oliver R. Goodenough: Legal Technology 3.0. *Huffington Post*, 2011. április 2.

rendszerek (amelyek teljesen automatizálják a releváns dokumentumok – bizonyítékok – kikeresését egy cég szerverein) vagy azok a dokumentumautomatizálási megoldások, amelyek teljesen kiváltják a jogász munkáját. Goodenough, az eredeti Huffpost-cikk szerzője ilyenként emlegeti azokat a szerződés-előállító alkalmazásokat, amelyeket laikusok (például kereskedelmi képviselők) használhatnak hétköznapi szerződések (az általuk eladott portékákkal kapcsolatos szerződések) megkötésére.

Végül a 3.0, amelyet Szostek a legal engineering korszakának nevez, már egy teljesen átalakult jogrendszert feltételez: itt a szabályok már eleve kódok formájában keletkeznek, azaz a jogszabály > emberi értelmezés és gépi kóddá fordítás > gépi kód > jogász aktivitás > okirat, határozat, szerződés stb. > kívánt magatartás „hagyományos” jogi informatikai szekvenciája lerövidül a gépi kód > kívánt magatartás fázisaira. Ebben a rendszerben már egyáltalán nincs szükség jogászokra. (Ha csak nem azért, hogy a magatartás-szabályozó kódokat megalkossák – ha megtanulják a kódok logikáját.)

Itt vissza kell kanyarodnunk a jogászság funkciójához, amely visszaül a jog funkciójára is. A fentebbi fejtegetés rámutat, hogy a jogáskodás tulajdonképpen egy speciális nyelv használatának az elsajátítása,²⁷ a jogász tudása nyelvi kompetencia. Ez a nyelv, akárcsak a „Szezám, tárulj!” varázsigé, teszi lehetővé, hogy a hatalmas állami apparátusok (a bíróság és az egyes hatóságok gépezete és az erőszakszervezetek) mozgásba lendüljenek. Ha nincsenek meg a megfelelő szavak – akárcsak Lalinak az Üvegtigris 2.-ben, amikor az önkormányzatnál a római jog-tankönyvet lóbálva a „jus büfosra”, a „büfés fennmaradás jogára” hivatkozik²⁸ –, a gépezet nem indul el. Már az automatizáció is elvesz ebből a nyelvi-hozzáférési monopóliumból egy részt, hiszen például az állami regisztrációs eljárások egy nagy hányadát demokratizálja, azaz megnyitja a hétköznapi állampolgárok számára. A legal engineering, a rules as code azonban azt ígéri, hogy nemcsak ezeket, hanem ennél jóval bonyolultabb jogi ügyekben is mozgásba tudja majd hozni egy laikus az állami kényszerapparátust, hiszen a jogszabályok is kódolható formában – vagy eleve kód formájában – keletkeznek. Ilyen (lesz) a teljes ügynevezett compliance világa – az a tevékenység, amikor egy jogalanynak (cégnek) folyamatosan igazodnia kell egy változó jogszabályhalmazhoz, és ezt dokumentálnia vagy esetleg folyamatosan „riportolnia” is kell.

Ezzel visszajutottunk az ex ante/ex post megkülönböztetéshez és az automatizációhoz. A proaktív jog területén az automatizáció, sőt ennek „legfelső foka”, amikor már a szabályok is az automatizációra optimalizálva születnek, már most is elképzelhető, vagy legalábbis minden adott hozzá. Sőt, elég valószínű, hogy a regulatory compliance szabályainak egyre nagyobb része fog eleve kódok formájában vagy nagyon könnyen kódolhatóan születni. Amikor az EU drónokról szóló szabályozásában azt olvassuk, hogy a drónnak tartalmaznia kell egy olyan belső rendszert,

²⁷ Például Heikki Mattila: *Comparative Legal Linguistics*. Burlington, Ashgate, 2006. 19.

²⁸ *Üvegtigris 2.* Magyar filmvígjáték. Írta és rendezte: Rudolf Péter. 2006.

amely folyamatosan adatokat szolgáltat róla és a hollétéről, valamint egy applikáción keresztül le kell a drónra tölteni az állandó és az aktuális légtérkorlátozások adatait, és a drónnak képesnek kell lennie arra, hogy ezeket automatikusan betartsa,²⁹ akkor jó példáját láthatjuk, milyen lehet ez a jövő. A drónpilóta lényegében nincs abban a helyzetben, hogy megszegje a légtérkorlátozásokat, mert azokat egy belső rendszer tartatja be automatikusan.³⁰

Ez a felosztás az automatizáltság, az emberi tényező jelenlétének (illetve hiányának) foka alapján kategorizál. Ebben a kötetben gyakrabban kerül ugyanakkor elő egy másik felosztás, amely inkább időbeli jellegű, bár a korszakok kapcsolatban vannak bizonyos funkciók felmerülésével is. Ez az irodaautomatizálás, az online kommunikáció és a gépi tanulás (MI, big data) korszakait (a jogi informatika első, második és harmadik korszakát) különíti el egymástól a jogi technológiák fejlődésében.

Az irodaautomatizálási korszakot nevezhetjük az irodagépesítés első hullámának is, és a nagy mainframe gépek megjelenésétől (az USA-ban nagyjából az 1960-es évek, Európában inkább az 1970-es évek végétől, Magyarországon inkább a PC-n alapuló lokális hálózatok 1990-es évek eleji megjelenésétől) számítjuk az internet megjelenéséig. Ezen belül is elkülöníthetünk részkorszakokat. A PC megjelenéséig szerte a világon a nagy állami szervezetek által vezetett különböző nagygépes nyilvántartások jelentették a jogi informatikát, amelyet az 1970-es évek elejétől az USA jogforrás-nyilvántartó rendszerei (Lexis, majd LexisNexis) színesítettek.³¹ Az 1980-as évektől a számítógép megjelenik a kormányzaton kívüli kisebb szervezeteknél (az USA-ban az ügyvédi irodáknál is), és már irodai munkafolyamat-menedzsmentre is elkezdik használni. Eleinte persze csak a dokumentumok metaadatait és tárolási helyét rögzítik (iktatórendszerek), később azonban ezek kiegészülnek az ügyek menedzseléséhez szükséges egyéb adatokkal is (ügymenedzsment-rendszerek). Ezek a rendszerek már tárolják az ügyfelek és az ügyek adatait, képesek bizonyos csoportmunka-folyamatokat (például ügyek elosztása, közös naptár) is menedzselni, majd a rendszerekbe a dokumentumok tartalma is belekerül (dokumentummenedzsmenti rendszerek, integrált formában munkafolyamat-menedzsmenti rendszerek). Ezek a rendszerek szinte azonos működési logikával terjednek el az állami igazságszolgáltatásban és a privát jogi iparban (az ügyvédi irodákban). Meg kell említeni, hogy a korszakon persze átívelnek az általános irodai szoftverek és az elektronikus jogforrási adatbázisok is, mint a jogi szcéná „alapinfrastruktúrái”, de ezeket már akkor sem nevezték jogi informatikai megoldásoknak.

²⁹ A Bizottság (EU) 2019/945 felhatalmazáson alapuló rendelete (2019. március 12.) a pilóta nélküli légitárgyak-rendszerekről és a pilóta nélküli légitárgyak-rendszerek harmadik országbeli üzemeltetéséről. L 152/1 (2019. június 11.), melléklet, 3. rész (14)–(15) bekezdések.

³⁰ Susskind „beágyazott jogi tudás”-nak nevezi ugyanezt a jelenséget. Susskind (2012): i. m. 125.

³¹ Zödi (2012): i. m. 78–83.

Az internet nagyjából a 2000-es évek első éveire drámai változásokat hozott a jogi informatikában. Megjelennek az internetes tájékoztatás (*electronic freedom of information* – eFOI)³² és az internetes kapcsolattartás különböző formái az igazságügyi szektorban – részben persze jogszabályi nyomásra.

A tájékoztató rendszereknek tartalmi értelemben két fő formája alakul ki: az első az igazságügyi szféra szervezeti, működési és jogszabályi alapinformációit tartalmazza, ebbe beleértve a jogszabályi környezetet (jogszabályi adatbázisok, ingyenes jogszabálytárak) és a bírói döntéseket (elektronikus döntvénytárak) is. Az eFOI-jogszabályok a 2000-es évek első évtizedében szinte minden európai országban megszülettek, így Magyarországon 2005-ben, hogy azután hosszas huzavona után 2007 közepén ténylegesen hatályba is lépjenek. A második típusú tájékoztató rendszer az ügyszobák (case-rooms vagy extranets) rendszere. Ezeknek a lényege az volt, hogy a jogi képviselő vagy az ügyvédi iroda kliense korlátozott hozzáférést kapott egy webes felületen keresztül a bíróság vagy az ügyvédi iroda szerveréhez, ahol meg tudta nézni az egy adott ügghöz tartozó iratokat (elektronikus iratbetekintés – lásd a kötetben Kékedi Szabolcs – Zódi Zsolt fejezetét). Az elektronikus kapcsolattartással összefüggő technológiák esetén arról van szó, hogy az iratok, beadványok mozgatása is elektronikus úton történik. Ahogy az a jelen kötetben Ormai László cégjegyzékkel kapcsolatos írásából is kiderül, ez a kezdeti időkből inkább a hagyományos e-mailes, később azonban inkább a központi portálon keresztül történő kommunikációt jelenti. Az elektronikus kapcsolattartás azonnal fókuszba helyezi az autentikáció problémáját, amelyet eleinte a kétkulcsos elektronikus aláírással, manapság inkább a kétlépcsős (például mobil eszköz használatát feltételező) azonosítással vélnek megoldani.

A második korszak lezárásaként a legtöbb országban az irodai munkafolyamat-támogató rendszerek (az első generáció technológiái) is átköltöznek a webre, sőt bizonyos funkciókat már mobilapplikációk segítségével is elérhetővé tesznek.

A harmadik korszakba most kezdünk belépni. Ezt a korszakot, amely nagyjából 2010 körül kezdődik, különféle kifejezésekkel illetik – mivel korszakot pontosan inkább csak utólag lehet könnyen elnevezni: a mesterséges intelligencia korszaka, a big data korszaka, az adatalapú jog korszaka és bizonyos szempontból a Legaltech 3.0 is erre utal. Ha a rengeteg új technológiát, amely megjelent és elterjedt ebben az évtizedben, és amelyekről a kötetben is szó lesz, valamiféle egységes gondolat, logika vagy „poén” köré szeretnénk rendezni, akkor valóban azt találjuk, amit az írás elején Susskind egyik fő gondolataként jellemeztünk: felforgató (*disruptive*) technológiák – olyan technológiák, amelyek magukban rejtik azt a potenciált, hogy teljesen megváltoztassák a munkafolyamatokat, és ne csak a régi folyamatok felgyorsítását

³² Az elsőség itt is az USA-é (Freedom of Information Act [FOIA], 5 U.S.C. § 552, 1996), de viszonylag gyorsan követték a különböző nyugati országok (Egyesült Királyság: 2000, Magyarország: 2005, Németország: 2006).

vagy a hatékonyság fokozását tegyék lehetővé –, jóllehet ez a nagy ugrás egyelőre még nem következett be.

A legújabb jogi technológiák

A harmadik korszak technológiai közül hat technológiát érdemes kiemelni, és mindjárt azt is meg kell jegyezzem, hogy kötetünk a hatból csak négyet tárgyal. A releváns technológiáknál erre a magyarázatot is megadom.

Az első az e-Discovery és a due diligence szoftverek világa, amelyet összefoglalóan tömeges szövegelemzőknek nevezhetünk. Mindkettő lényege az, hogy emberi szemmel áttekinthetetlen mennyiségű okiratot tudnak nagy gyorsasággal és pontossággal végigelemezni és a kért szempontok szerint szortírozni. Az e-Discovery szoftverek esetében (amelyekről Vági Renátó beszél az általa írt fejezetben) arról van szó, hogy az angolszász perben (de most már nálunk is) kulcsfontosságú, hogy a perelőkészítési szakaszban minden dokumentum, bizonyíték rendelkezésre álljon. Ez már az e-mailek és a vállalati elektronikus dokumentumok megjelenésekor problémává vált, de igazán neuralgikus az elmúlt évtizedben lett, és ekkor jelentek meg azok a szolgáltatók is, akik a céges szervereken, levelezésben található, releváns dokumentumok kikeresését és áttekinthető tárolását lehetővé tevő alkalmazásokat elkezdtek nyújtani. Az úgynevezett due diligence szoftverek pedig (például cégfelvásárlás előtti) céges átvilágítások során tesznek jó szolgálatot azzal, hogy képesek bizonyos (általában atipikus, jogilag kockázatos, például nem szokványos felelősségi formulát tartalmazó) szerződéseket kiszűrni egy nagyobb dokumentumhalmazból – vagy csak egyszerűen csoportosítani ezeket az iratokat.

A második szoftvercsoport a már a 2010-es évek előtt is létezett, de a 2010-es években új lendületet kapott automatikus vagy félautomatikus dokumentum-összeállítók (document assembly systems). Ezekről a rendszerekről a kötetben külön fejezet szól, amelyet Homoki Péter írt. Lényegük, hogy egy szövegelemeket tartalmazó adatbázist kombinálnak bizonyos szabályokkal és – általában – űrlapszerű beviteli felületekkel, és a segítségükkel többször használt dokumentumokat lehet könnyedén, szinte automatikusan előállítani. A legtöbbször egyéb adatokat tartalmazó ügymenedzsment-rendszerekkel is össze vannak kötve, így központi adatbázisból kapják az ügyfelek, az ügyek stb. bizonyos adatait. Működésük leegyszerűsítve úgy néz ki, hogy a felhasználó bizonyos felületeken megad bizonyos adatokat, vagy megválaszol bizonyos kérdéseket, a rendszer pedig részben a más rendszerekből vett adatokkal kiegészíti, részben pedig összerakja meghatározott szabályok szerint a gépben tárolt szövegelemeket, és a végén egy jogi szempontból korrekt dokumentumot állít elő. Bár a document assembly már régebből is ismert volt, így tulajdonképpen a második generációs technológiákhoz is sorolható, több gépi tanuláson és/vagy természetes nyelvfeldolgozási módszereken alapuló változata

is elterjedt, amelyek jóval hatékonyabban és rugalmasabban működnek, mint egyszerű szabályalapú társaik.

A jogi elemzőkről, a harmadik korszak harmadik technológiacsoportját képviselő szolgáltatásokról szintén külön fejezet beszél. Ezeknek a szolgáltatásoknak az a lényege, hogy a legtöbbször a nyílt interneten található jogi dokumentumokat (leggyakrabban bírósági ítéleteket) adatként feldolgozzák, majd belőlük különféle szempontok alapján legyűjtéseket, csoportosításokat végeznek (vagy tesznek lehetővé). Bírák szokásait és szóhasználatát, egyes bíróságok ítélezési gyakorlatát, egyes perccsoportok tipikus ítéleteit vagy érveléseit az ügyvédek korábban is összegyűjtötték, elemezték, megosztották egymással, de ezek a rendszerek jóval nagyobb adathalmazon és jóval megbízhatóbban képesek erre. Az elemzőkről szóló fejezet kitér a „jósló” (predikciós) programokra is, amelyek szintén NLP- és big data módszereket használnak ítéletek előrejelzésére.

A negyedik technológia, amelyet a harmadik korszak vívmányai közé sorolunk, az online vitarendező platformok rendszere, amelyről szintén önálló tanulmányt írt Pálfi Dóra. Az online vitarendező platformok olyan online felületek (weboldalak és a hozzájuk kapcsolódó interaktív szolgáltatások), amelyek segítségével a vitázó felek megegyezésre juthatnak. Tehát nem arról van szó, hogy a platform eldönti a vitát. Több változatuk is létezik, a teljesen automatikus (emberi beavatkozás nélküli) verziótól az emberi mediátort intenzíven használókig, illetve a nagyon egyszerű kommunikációs technológiát használóktól az igen szofisztikált gépi tanulási elemeket is tartalmazókig, de közös vonásuk, hogy valamilyen számítógépes felülettel mederbe terelik, strukturálják a vitát, tehát (leegyszerűsítve) azt a feladatot végzik el automatákkal, amelyet egy bíró a perfelvételi szakaszban végez el.

Az ötödik technológia, amelyet érdemes az új korszak technológiai közt megemlíteni, az okosszerződéseké.³³ Az okosszerződés valójában szintén elég heterogén technológiai megoldásokat rejtő gyűjtőfogalom, hiszen az okosszerződések „ősformájának” tekintik az egyszerű élelmiszer- vagy üdítőárúsító automatákat is. Az alapgondolat ugyanis az, hogy egy adott megállapodást olyan kódok (technológia) segítségével „égessünk bele” egy rendszerbe, hogy azután az megszeghetetlen legyen. Az árusítóautomata az adásvételi szerződést kódolja: csak a pénz megfizetése után adja ki az árut. Az okosszerződések ugyanígy ha > akkor logikai összefüggések egész sorát tartalmazzák. A feltétel bármi lehet, ami adat formáját veszi fel: egy banki átutalás, egy nyilvántartásba történő bejegyzés, egy nyilatkozat beérkezése, sőt bármilyen szenzoradat, amely egy külvilágból származó tényről igazol a hőmérséklettől egy autó sebességén keresztül egy laboratóriumi eredményig. A szerződésbe belekódolt következmény, amelyet ezek az inputok kiváltanak, szintén igen változatos lehet: utalások elindítása, igazolások kiadása, jogosultságok megadása, szoftverek futtatása vagy bármilyen fizikai architektúrával kapcsolatos változás egy

³³ Marcelo Corrales – Mark Fenwick – Helena Haapio (szerk.): *Legal Tech, Smart Contracts and Blockchain*. Singapore, Springer Nature, 2019.

zár feloldásától egy elektromos rendszer elindításáig. Az okosszerződés tehát tulajdonképpen ha > akkor logikájú szoftver kódok halmazává konvertált megegyezés. Bár sokan azonosítják az okosszerződéseket a blokklánc-technológiával, valójában az okosszerződésnek nem szükségszerű eleme a blokklánc, jóllehet a blokklánc nehezen feltörhető, szinte manipulálhatatlan jellege miatt a teljes rendszer működési adatainak (a bemeneti adatok és a kimeneti információk, és maga a szerződés) tárolása célszerűbb és biztonságosabb blokkláncon. Könyvünk nem foglalkozik külön az okosszerződések problémájával, egyszerűen azért, mert a környezetünkben nem találtunk meggyőző példát a használatára, amelyen keresztül be tudtuk volna mutatni. Ez nem jelenti azt, hogy az okosszerződések nem fognak középtávon (10 éven belül) bizonyos területeken teret hódítani, hanem csak azt, hogy jelenleg és rövid távon még biztosan nem lesznek meghatározó technológiai megoldások.

Végül a hatodik technológia maga a blokklánc, az elosztott főkönyv (*distributed ledger technology* – DLT), amely a jogi szcénában – ismét csak inkább középtávon – nagy változásokat hozhat.³⁴ A DLT-re különösen jellemző, hogy nem a jogi területen született, de az alapfunkciója miatt – adatok tárolása megbízhatóan, manipulálhatatlanul központi adatbázis és tároló szervezet nélkül – nagyon jól alkalmazható a jogi területen számos célra a szavazások lebonyolításától az elég kézenfekvő, manipulálhatatlan nyilvántartások vezetéséig. A DLT jó néhány, bizalmon alapuló szolgáltatásokat (például közhiteles nyilvántartásokat) működtető szervezet, entitás, sőt az állam jövőjét teheti bizonytalanná – ezért is nevezik gyakran „bizalommentes” (*trustless*) technológiának. A DLT lényege az, hogy az információt nem egy helyen, hanem lényegében egy hálózat minden pontján tárolja, és egy-egy tranzakciót, (változást az adatokban) minden csomópontnak igazolnia kell, csak ekkor lesz bevezetve, véglegesítve. Mivel egyelőre ez a technológia sem látszik elterjedni, ebben a kötetben nem foglalkozik vele külön fejezet.

Kételyek és dilemmák a technológiák kapcsán

Végezetül a bevezetésben még két kérdéssel kell foglalkoznunk. Az egyik az a kézenfekvő dilemma, kétely, amelyet nagyon sokan valószínűleg már a könyv kézbevételekor megfogalmaznak. „Valóban ekkora jelentősége van ennek az egésznek? Ennyire fontos a technológia? Valóban ilyen drámai változásokra kell számítanunk? Hogyan fog ez bekövetkezni? Nem lehet, hogy ez az egész csak az amerikai (angol) jogrendszer problémája és ügye?”

Ezeket a kérdéseket többféleképpen is meg lehet válaszolni. Van egy megnyugtató válasz: a most praktizáló ügyvédek, bírák, ügyészek és közjegyzők még valószínűleg nem fognak tömegesen olyan helyzetbe kerülni, hogy azon kell majd gondolkodniuk, milyen szakmára képezzék át magukat. Amikor az internet kezdett

³⁴ De Filippi – Wright (2018): i. m.

elterjedni, akkor is voltak olyan hangok, hogy befellegzett az áruházaknak, hiszen mindenki az interneten fog majd vásárolni. Ez egyrészt teljes mértékben nem következett be (bár a pandémia első öt hulláma alatt igen közel jártunk hozzá), másrészt, bár valóban drámai átrendeződés történt a kiskereskedelemben vagy például a bankfiókokban nyújtott pénzügyi szolgáltatások területén, ez nagyjából 20 év alatt zajlott le, és nemcsak azért, mert az emberek szokásai nehezebben változnak, hanem azért is, mert a teljes lefedettségű, gyors és olcsó internet elterjedéséhez is idő kellett, valamint az okostelefon feltalálásához és elterjedéséhez is, illetve egy nemzedék felnövéséhez, amely ezeket az eszközöket már teljes természetességgel használja. Egyszóval a technológia maga még csak az egyik tényező a változásban, és még egy sor más feltétel is szükséges hozzá.

A harmadik generációs hat technológia egyike sem terjedt el még széles körben, így egyelőre nagy, mindent felforgató változásokat sem okozott. Egy részük azért, mert eleve csak a jogi szakma egy része használja őket (például a due diligence szoftvereket csak az ügyvédek egy szűk rétege), vagy mert egy meghatározott jogi kultúrában van értelmük (például az e-Discovery rendszereknek), vagy egyszerűen azért, mert még nem születtek meg azok a konkrét technológiai megoldások, amelyek a széles körű elterjedést lehetővé tennék. Gondoljunk a mobiltelefonra: ez szinte csak telefonálásra és sms-küldésre volt használható addig, amíg az Apple iPhone-ja fel nem forgatott mindent, és olyan sokfunkciós eszközzé tette, amely nemcsak a személyi számítógépet, de például a fényképezőt, a bankkártyát, a térképet és számos mást is feleslegessé tesz – azóta ezzel vásárolunk, bankolunk, zenét hallgatunk, filmet, videókat nézünk és barátkozunk.

A jogi technológiáknak ez az „okostelefon-pillanata” még nem jött el. A régi technológiák pedig még drágák és nehézkesek. Ezért csak olyan szervezetek engedhetik meg maguknak, ahol a megtérülésük biztosított. Kellő mennyiségű ügy, ember, komplexitás, azaz üzemméret kell ahhoz, hogy érdemes legyen őket bevezetni, alkalmazni. Hiszen nemcsak meg kell venni, hanem át kell alakítani a munkafolyamatokat, meg kell tanítani az embereket a használatukat, és fel kell tölteni adattal. És ez a befektetés csak akkor térül meg, ha utána sokat használják őket. Mivel az angol és amerikai jogi piacot leszámítva – ahogy az Homoki Péter kötetbeli tanulmányából kiderül – az ügyvédi piacon csupa „kisvállalkozó” mozog, a nagy állami szervezetekre – az igazságszolgáltatás aktoraira – hárul ez a feladat. Egyrészt azért, mert nekik van meg a megfelelő üzemméretük. Egy több ezer bírót foglalkoztató szervezet számára már megéri korszerű technológiai megoldásokat bevezetni, hiszen a bírák néhány percnyi munkamegtakarítása is éves szinten a teljes bírósági rendszerben százmilliós nagyságrendű költségmegtakarítást eredményez.³⁵

³⁵ Magyarországon egy bíró egy percnyi munkabére nagyjából 80 forintba kerül. Ha napi 10 perc munkamegtakarítással számolunk (mondjuk egy *document assembly* rendszer használata miatt), és tegyük fel, csak a polgári-gazdasági-közigazgatási ügyszakot vesszük figyelembe (kb. 2000 bíróval és 220 munkanappal), az 352 millió forint megtakarítást jelent. Más kérdés, hogy ezt a megtakarí-

Másrészt viszont azért is, mert a technológiák többsége valóban növeli az igazságszolgáltatáshoz történő hozzáférést, ami egy fontos politikai és alkotmányos cél. És amennyiben ezek a nagy szervezetek elkezdik használni ezeket a technológiákat, ezek olcsóbbak és jobban teszteltek lesznek, és lesz egy olyan hatásuk is, hogy az ügyfelek a privát szférában is meg fogják követelni, ha a nagy állami szervezetknél már megszokták őket. Egyszerűen fellép egy multiplikátorhatás. Ezért fontos ambíciója a könyvnek, hogy meggyőzze ezeket a szervezeteket ezeknek a technológiáknak a használatáról, első lépésben azzal, hogy megismerteti, bemutatja őket.

Az ellenvetések azon része, amely az angolszász és a kontinentális jogi hagyományok különbségével érvel, elég meggyőzőnek tűnik. Nemcsak azért, mert a bírák vagy az ellenérdekű felek statisztikai és egyéb analízise a kontinensen „nem szokás”, hanem azért is, mert a kontinensen az eltérő alkotmányos és adatvédelmi hagyományok miatt egyszerűen nincsen elég adat. Igaz, hogy ez az ellenvetés csak a jogi elemzőkre vonatkozik, de nagyon meggyőzőnek tűnik, és nem is nagyon tudok ellene érvelni. Ráadásul elvezet egy olyan veszélyig, amely általában fenyegeti a technológiákkal elmaradókat. Az elemzők esetében az fogja eldönteni a dilemmát, hogy a kontinensen az adatvédelmi és teljesen másféle (alig létező) irat- és ítéletpublikálási és nyilvánossági szabályok (és általában a technológiai lemaradás, amely lassúságban, bonyolultabb ügyvitelben, nagyobb jogi képviselési erőfeszítésekben stb. nyilvánul meg) nem fogják-e hosszabb távon versenyképtelenné tenni ezeket a jogrendszereket. Nem tudjuk, mennyire fog kinyílni, globalizálódni a világ, és mennyire lesz realitása annak, hogy egy átlagos jogvitát máshová is el lehessen vinni. Minél nagyobb lesz ez a lehetőség, annál inkább rá lesznek az egyes jogrendszerek kényszerítve a technológiai innovációra és az adatok megnyitására, az egyre nagyobb transzparenciára is.

A kötet felépítése, fejezetei

A kötet három részből áll, amelyek a Helyzetkép, Technológiák és Szabályozási kihívások címetek viselik.

A Helyzetkép blokkban a jogi informatika jelenlegi magyarországi és részben európai helyzetéről kapunk információkat.

Kékedi Szabolcs és Zödi Zsolt fejezete a magyar bírósági rendszer jelenlegi informatikai állapotáról készít pillanatfelvételt. A 2010-es évek meghatározóak voltak a bírósági informatikában. Hatalmas fejlesztések indultak, hogy a bíróságok relatív technikai elmaradását behozzák. A második generációs rendszereket (online kapcsolattartás, iratbetekintés, videokonferencia) egyszerre vezették be az első generációs

tást, mivel a bírák fix bért kapnak, nem lehet pénzben realizálni, de a másik oldalról ez átszámítható feleslegessé váló munkaerőre is. Ebben az esetben ez 42 főt jelent. És ez csak egy rendszer, amellyel mindenki 10 percet spórolt naponta.

rendszerek (az iratkezelő és munkafolyamat-támogatási rendszerek) párhuzamos fejlesztésével. A fejezet egyrészt röviden elmagyarázza ezeknek a rendszereknek a lényegét, működését, másrészt nemzetközi összehasonlító adatokkal és használati statisztikákkal érvel amellett, hogy ezek alapvetően sikeresek voltak. A rendszereket a bírák és az ügyfelek is – átmeneti nehézségek és zökkenők után – ma már szívesen és gyakran használják, és ez bizonyos területeken komoly nehézségeken segítette át a szervezetet a pandémia idején.

A második fejezetben Parti Tamás igen alapos, több EU-tagállamot bemutató panorámát ad az európai közjegyzőségek digitalizációjáról. Mint írja, „a közjegyzői digitalizációs folyamatok napjainkban elsősorban a biztonságos ügyfél- és szándék-azonosítás, a digitális kapcsolattartás, az adathozzáférés, archiválás és adatelemzés területeit érintik”. Parti tanulmánya azért is izgalmas, mert a technológia ismertetése közben két másik területtel is megismerkedhetünk. Egyrészt megismerhetjük a közjegyzők konkrét feladatait országról országra. Így például megtudhatjuk, hogy egyes országokban mennyire fontos szerepet játszanak a közjegyzők a cégalapítás területén. Másrészt – és erre az észrt digitalizáció ismertetése a legjobb példa – egy sor ország jogi informatikával kapcsolatos erőfeszítéseibe is betekintést nyerünk. Parti tanulmányát a magyar helyzet ismertetésével zárja, és azzal az igen ígéretes kezdeményezéssel, amelynek keretében a közjegyzők felállítottak egy adatelemző központot – saját szolgáltatásaik fejlesztésének céljával.

Kálmán Kinga, Kiss Laura és Szentgáli-Tóth Boldizsár fejezete a mesterséges intelligencián (gépi tanuláson) alapuló rendszereket veszi számba a világban. A szerzők komoly hiányt pótolnak a magyar szakirodalomban, mert ahogy maguk is írják, az MI-ről sokan beszélnek sok általánosságot, a konkrét rendszereket és problémákat viszont alig-alig ismerjük. A fejezet három kategória tucatnál több alkalmazását villantja fel, sokszor képernyőképekkel közelebb hozva az olvasóhoz az adott szoftvert: a részfeladatokat támogató, a döntés-előkészítő és a döntéshozó szoftverek képviselőit. A végső benyomás, ami az olvasóban megmarad, hogy az MI jogi alkalmazásaiban még nagyon az út elején járunk. Érdemi döntéseket hozó MI-kel alig-alig találkozhatunk. A másik érdekes megfigyelés, hogy a legfejlettebb rendszerek nem épp a világ gazdaságilag vezető országaiban működnek, hanem olyanokban, ahol például a bírósági ügghátralék olyan tűrhetetlenné vált, hogy valamilyen gépi megoldást kellett találni a ledolgozására.

A technológiákról szóló második, leghosszabb rész hat fejezetet tartalmaz.

Az elsőben Vági Renátó elemzi a jogi szakma egyik legkorábban digitalizált tevékenységét, a jogi forráskutatást. Írásában bemutatja a feljövőben levő új technológiákat, amelyek egy része persze már régebből ismert, de a jog területén csak most terjed el. Így a szavak vagy szövegtöredékek jelentését is valamilyen módon figyelembe vevő, úgynevezett szemantikai keresőket, azokat a természetes nyelvfeldolgozásban már régebb óta ismert technológiai megoldásokat (például a névelmefelismerést, az automatikus összefoglalók készítését, a szövegek csoportokba sorolását, az automatikus klasszifikációt), amelyeknek a közeljövőben igen nagy szerepük

lehet az egyre fejlettebb jogi alkalmazásokban. A fejezet végén az úgynevezett predictive coding filozófiájával ismerkedhetünk meg, azzal az eljárással, amely során egy mesterségesintelligencia-alapú algoritmust megtanítanak arra, hogy automatikusan ajánlja fel egy korábbi ügyben eljáró jogász által relevánsnak talált típusú és tartalmú dokumentumokat. Az előre jelző kódolás kifejezés így tulajdonképpen azt takarja, hogy a gép meg tudja jelölni azokat a dokumentumokat, amelyek nagy eséllyel fontosak lesznek az adott ügyben egy meghatározott tárgykörben.

A könyv egyik alapmotívuma, hogy fordulópont előtt állunk, de hogy mi hozza el ezt a fordulatot (ahogy a telekommunikációban az iPhone hozta el), azt még nem tudjuk. Azt, hogy a legaltech „iPhone-pillanata” még nem jött el, a legjobban talán az online vitarendezési rendszerek (Online Dispute Resolution Systems) példája mutatja. Pálfi Dóra fejezetében tucatnyi online vitarendezési rendszert mutat be, és szinte mindegyiknél megjegyzi, hogy működésük érdektelenségbe fulladt, vagy a fenntartható üzleti modell hiányában le kellett állítani. Ugyanakkor a furcsa paradoxon az, hogy a nagy cégek (például az eBay vagy az Alibaba) által üzemeltetett belső, „félautomata” panaszkezelési mechanizmusok nemcsak népszerűek, hanem ezek a cégek lényegében nem tudnának létezni nélkülük. Mikor szívärognak át ezek a megoldások az igazságszolgáltatásba? Ezt az izgalmas kérdést (is) feszegeti a fejezet.

Homoki Péter fejezete a jogi informatika egyik legígéretesebb területére kalauzol, a szöveg-előállító szoftverek területére. Ezek az alkalmazások majdnem úgy működnek, mintha egy nagyon intelligens szövegszerkesztő „kitalálná” az őt használó ember „gondolatait”, és mintegy „magától” megírja a szerződést vagy más okiratot. Persze ez túlzás. Mivel a jogi szövegek általában jól strukturált, feszes rendbe szerkesztettek, és igen sok bennük az adat, az ismétlődés, az azonos szófordulat és az egyes szövegelemek közti logikai összekapcsolódás, amely elemeket explicitté lehet tenni, így ezek a rendszerek arra képesek, hogy az előre beadott adatokból (például más rendszerekben található ügyféladatokból) és a szabályokból félautomatikusan iratokat állítsanak elő. Ugyanakkor Homoki írása a technológia elterjedésének két, máshol szintén szembeötlő akadályát is bemutatja: a kis üzemméretet, amely gazdaságtalanná teszi az automatizálást, és a magyar nyelv sajátosságaiból fakadó akadályokat. A legtöbb investíció ugyanis – nem meglepetés – az angol nyelvű rendszerekbe történik, ezért azok a legfejlettebb rendszerek. Hosszabb távon pedig a kis nyelvek jogrendszerei technológiailag komolyan lemaradhatnak.

Vadász Pál fejezete a mesterségesintelligencia-alapú alkalmazások elterjedésének lehetőségeit taglalja kifejezetten a kis üzemmérettel rendelkező jogi irodák, a kis ügyvédi irodák körében. Igen alaposan dokumentálja és elmagyarázza ezeknek a technológiáknak a működését, de számba veszi azokat az akadályokat is, amelyek a bevezetésükkel kapcsolatban a kis irodák előtt tornyosulnak. Ezek között vannak a joghoz nem köthető általános akadályok, mint a tanítóadatok nehéz hozzáférhetősége vagy (ismét csak) a kis nyelvekkel kapcsolatos problémák, és jogspecifikusak is, mint a jogi nyelv sajátosságai vagy az ügyvédi felelősséggel kapcsolatos

kérdések. A fejezet talán a legfontosabb akadálycsoport, a szervezeti és emberi akadályok (illetve lehetőségek) számbavételével zárul.

Zódi Zsolt fejezete a jogi elemzőprogramokról szól. Ahogy egyre több adat lett hozzáférhető a nyílt interneten, úgy kezdtek elterjedni az ezeket az adatokat elemző alkalmazások. Lényegük, hogy a jogi dokumentumokból adatokat gyűjtenek ki, dolgoznak fel, majd mutatnak meg csoportosítva és közöttük összefüggéseket keresve. Az egész elég száraznak és ártatlannak hangzik, de a közelmúltban Franciaországban ezek a szolgáltatások mégis olyan nagy felzúdulást keltettek, hogy bizonyos fajtáikat egyenesen be is tiltották – mégpedig a bírókról profilokat rajzoló vagy esetleg az ítélkezési tevékenységükkel kapcsolatban „jóslatokat” (predikciókat) mondó funkciókat. Zódi fejezete végén nemcsak azt vizsgálja meg, hogy az angolszász (common law) és a kontinentális jogi kultúrából fakadó különbségek milyen attitűdbeli (viszonyulásbeli) különbségeket okoznak ezekkel a rendszerekkel kapcsolatban, hanem azt is, hogy miért veszélyes és felesleges, ha a kontinens tiltással válaszol ezekre a szoftverekre.

Persze a technológiai problémákat olykor nehéz elválasztani más, a jogi szakmával vagy a jog társadalmi beágyazottságával összefüggő kérdésektől, amire igen jó példát nyújt Schmidt Péter fejezete a jogi dizájnról. A jogi dizájn a tervezői gondolkodás beépítését jelenti a jogi folyamatokba, dokumentumokba, termékekbe. Bár a jogi dizájn terminust alkalmazzák a nem a technológia által determinált jogi helyzetekben is (például „képregényszerződések”), azonban főként az egyre szaporodó ügyfél-tájékoztató webes felületek, űrlapok, szoftverek felhasználói szempontú megtervezését jelenti. Ha a joghoz való hozzáférést erről az oldalról közelítjük, egy sor hagyományos jogi fogalom a szemünk láttára alakul át. A jog érthetősége a „jó dizájn” mulik, az ügyvédek és a bíróság tevékenysége „szolgáltatás” lesz, a jogalanyok „felhasználók” vagy „vevők” (customer), eljárási jogosítványaik „felhasználói élmények”, a jogszabály-előkészítésből és -szerkesztésből „résztvételi tervezés” vagy „termékfejlesztés” lesz és így tovább. A jogi szolgáltatásokhoz kötődő internetes felületek tudatos tervezése az elkövetkező évek egyik legfontosabb legaltech területe lesz.

Végül a harmadik rész fejezetei a jogi technológiák szabályozási kérdéseire helyezik a hangsúlyt.

A nyitó fejezetben Osztovits András a magánjogi jogérvényesítés – szándékosan nem polgári perről van szó –, azaz a joghoz való hozzáférés technológián keresztül történő javításának jogi feltételeit veszi számba. Arra az eretneknek tűnő következtetésre jut, hogy az új, technológiavezérelt korszakban a bíróságok menthetetlenül lelassultak, elavulttá váltak, egy sor eljárási és szervezeti szabály már dogmává merült, és mindez azt eredményezheti, hogy a bíróságok mint vitarendezési fórumok elvesztik a primátusukat, az alternatív – sokszor technológiavezérelt – vitarendezési módok könnyedén kiszoríthatják őket. Ha meg akarjuk őrizni a bíróságok központi szerepét, igen sok mindent át kell gondolnunk, és ennek az átgondolásnak szerves része kell legyen a technológia is. Osztovits több területen is elvégzi ezt a végiggondolást: elemzi a blokklánc-technológia, az adatalapú per, a mesterséges

intelligencia lehetséges szerepét, majd a fejezet a kínai bíróságok digitalizációjának tapasztalataival zárul.

Pribula László fejezete tulajdonképpen Osztovits András fejezetének továbbírása, részletezése. Azzal a szinte mindenhol visszhangzó igénnyel kezdődik, hogy a bírósági eljárások elhúzódnak, és ez ellen tenni kell. És, bár a szerző szerint az időszerűség csak az egyik paramétere a pereknek (a minőség és a jogszerűség éppen ilyen fontos), és nem is állunk európai összehasonlításban rosszul, azért bemutat egy sor olyan pontot, ahol az idő elfolyhat egy polgári perben. A felsorolás jól illusztrálja a klasszikus 80–20 tételt: a késedelmek döntő részéért csak néhány tényező felel. Az egyik ilyen a hatásköri és illetékességi szabályok által okozott aránytalan ügyteher a bíróságokon. A szerző szerint „[a]z aránytalanságon kívül a humán erőforrásokkal gazdálkodást és a szakmaiságot is elnehezítő szabályozás kihívásait hosszabb távon éppen a digitális technológiák oldhatják meg”. Következtetése ugyanaz, mint a szabályozási rész első fejezetében Osztovits Andrásnak: a modern technológiák lehetővé teszik, hogy ne ragaszkodjunk mereven a személyes jelenléthez és az illetékességi szabályokhoz a bíróságokon. Ugyanerre a következtetésre jut az általa kettős perfelvételnél nevezett jelenség megoldását illetően is. „A digitális technológiák szélesebb körű alkalmazása segíthet eljutni ahhoz a szemléletváltáshoz, amely feleslegessé teheti a kettős perfelvételt.” Szerinte különösen a személyazonosítást lehetővé tevő elektronikus eszközök igénybevitelével tudják elérni a rugalmasabb kommunikációt, amivel a perfelvételi szak súlyát jelentősen erősíteni tudják.

Muzsalyi Róbert fejezete, akárcsak az őt követő Gál Andoré az EU igazságügyi digitalizációs erőfeszítéseit mutatja be. A helyzetet Európában nem is lehetne jobban jellemezni annál, mint ahogy Muzsalyi fogalmaz: „2022-ben még mindig nem tud két tagállami bíróság elektronikusan kommunikálni egymással.” Ez annál is szomorúbb, mert nemcsak a gazdasági élet, a közös piac kívánná meg ezt, hanem annak a több millió polgárnak az érdeke is, akiknek határokon átnyúló ügyeik vannak. A fejezet bemutatja az e-CODEX-et, az EU igazságügyi digitalizációjának fő projektjét, és a digitalizáció első eredményeit: az elektronikus bizonyításfelvételről és az elektronikus kézbesítésről szóló rendeleteket. A fejezet végkövetkeztetése:

„Az igazságügyi együttműködés digitalizációját az Európai Unióban leginkább a félig üres – félig tele pohár analógiájával lehetne szemléltetni. Félig üres a pohár, ha azt nézzük, hogy 2022-ben van két elfogadott rendelet a bizonyításfelvételről és az iratkézbesítésről, ahol főszabállyá tették az elektronikus kapcsolattartást, azonban ezek még mindig nem léptek hatályba. [...] Félig tele van a pohár, ha azt nézzük, hogy az Európai Bizottság által előterjesztett javaslat az e-CODEX rendszer bevezetéséről egy jól kipróbált, már több tagállam és a jogász hivatásrendek által sikeres tesztelési folyamaton átment megoldás, aminek jövőbeli sikere borítékolható.”

Gál Andor a digitális bűnügyi együttműködés területén jóval nagyobb sikerekről tud beszámolni. Fejezetében a jogi technológiákat két részre osztja: az adminisztratív folyamatokat támogató technológiákra és az érdemi bűnüldöző tevékenységekhez

kapcsolódó legaltech eszközökre. Az utóbbi kategóriában egészen futurisztikus szolgáltatások is találhatóak, de ami már most is valóság, és hihetetlenül nagy előrelépés a bünygyi digitalizációban, az a bizonyítékok, illetve az elemzési eredmények hatóságok közötti megosztása. Ennek a legfőbb platformja szintén az e-CODEX rendszer lesz, és az eEDES, „amelynek segítségével a tagállamok hatóságai biztonságosan, digitális formában oszthatnak meg egymással európai nyomozási határozatokat, kölcsönös jogsegély iránti kérelmeket, valamint egyéb elektronizált vagy már elektronikus formában létrejött bizonyítékokat”. A kötetben több helyen is felvetődik, hogy az igazságszolgáltatás területén az egyik fő tendencia éppen az, hogy az eljárásban felhasznált adatok már eleve digitális formában jönnek létre (elektronikus okiratként, naplófájlként, digitális hangfájlként vagy kamerafelvételként stb.), és emiatt aligha lehet túlbecsülni az eEDES jelentőségét. Mivel a bűnözés a legkorszerűbb eszközöket használja, a bűnüldöző szervezeteknek is alkalmazkodniuk kell ehhez, és az, hogy különböző nemzetállamok keretei között zajlik a bünygyi igazságszolgáltatás, nem lehet kifogás többé.

A kötet zárófejezetét Ormai László írta. A fejezet az egyik legfontosabb, legszélesebb körben használt és Magyarországon is a legkorábban digitalizált eljárásfajttával, a cégeljárással foglalkozik. Az első részben Ormai bemutatja a magyar fejlődés lépcsőfokait, majd az európai mintákat. Ormai a többi fejezethez hasonlóan azzal kezdi a cégeljárás lehetséges irányainak bemutatását, hogy „[a]z elmúlt évek technológiai fejlődése így megmutatta azt, hogy ha elsősorban nemperes eljárásokra gondolunk, már nem épületeket, szobákat, személyeket kell hogy lássunk”. Ebben az új, digitális világban már nem kell illetékességben gondolkodni, meg ügyfélszolgálati nyitvatartási időben, hiszen a portálra feltöltött, megfelelő online nyomtatványok nyomán akár a teljesen automatikus regisztráció is megvalósítható. És még az sem eretnek gondolat, hogy ebben az esetben nem kell a bíróságnak végeznie a regisztrációt. Ormai a magyar cégeljárás korszerűsítésének lehetséges útjaival, lehetőségével zárja a kötetet.

* * *

Mi, a könyv szerzői azt szeretnénk, ha a magyar jogrendszer az új technológiák használatában a világ élvonalában lenne, és reméljük, hogy ezzel a könyvvel ehhez nyújtunk kezdeti segítséget.

Felhasznált irodalom

A Bizottság (EU) 2019/945 felhatalmazáson alapuló rendelete (2019. március 12.) a pilóta nélküli légijármű-rendszerekről és a pilóta nélküli légijármű-rendszerek harmadik országbeli üzembentartóiról. L 152/1 (2019. június 11.)

- Corrales, Marcelo – Mark Fenwick – Helena Haapio (szerk.): *Legal Tech, Smart Contracts and Blockchain*. Singapore, Springer Nature, 2019.
- De Filippi, Primavera – Aaron Wright: *Blockchain and the Law. The Rule of Code*. Cambridge, Harvard University Press, 2018.
- Devins, Caryn – Teppo Felin – Stuart Kauffman – Roger Koppl: The Law and Big Data. *Cornell Journal of Law and Public Policy*, 27. (2017), 2. 357–414.
- Georgieva, Zlatina: The Digital Markets Act of the European Commission: Ex Ante Regulation Infused with Competition Principles. *European Papers*, 6. (2021), 1. 25–28. Online: <https://doi.org/10.15166/2499-8249/448>
- Goodenough, Oliver R.: Legal Technology 3.0. *Huffington Post*, 2011. április 2. Online: www.huffpost.com/entry/legal-technology-30_b_6603658
- Jolls, Christine – Cass R. Sunstein – Richard Thaler: A Behavioral Approach to Law and Economics. *Stanford Law Review*, 50. (1998), 5. 1471–1550.
- Juetten, Mary: Part V: Examining Legaltech Adoption. *Law Technology Today*, 2016. január 19. Online: www.lawtechnologytoday.org/2016/01/part-5-mary-mary-juetten/
- Kamin, Kim A. – Jeffrey J. Rachlinski: Ex Post ≠ Ex Ante: Determining Liability in Hindsight. *Cornell Law Faculty Publications*, Paper 646 (1995). Online: <http://scholarship.law.cornell.edu/facpub/646>
- Katz, Daniel M. – Ron Dolin – Michael J. Bommarito: *Legal Informatics*. Cambridge, Cambridge University Press, 2021.
- Lessig, Lawrence: *Code 2.0*. New York, Basic Books, 2006.
- Mattila, Heikki: *Comparative Legal Linguistics*. Burlington, Ashgate, 2006.
- Mohun, James – Alex Roberts: *Cracking the Code. Rulemaking for Humans and Machines*. OECD Working Papers on Public Governance, No. 42 (2020). Online: www.oecd-ilibrary.org/governance/cracking-the-code_3afe6ba5-en
- Pohjonen, Soile: Proactive Law in the Field of Law. *Scandinavian Studies in Law*, 49. (2006). 53–70.
- Shay, Liza A. – Woodrow Hartzog – John Nelson – Gregory Conti: Do Robots Dream of Electric Laws? An Experiment in the Law as Algorithm. In Ryan Calo – A. Michael Froomkin – Ian Kerr (szerk.): *Robot Law*. Cheltenham, Edward Elgar, 2016. 274–305.
- Stolle, Dennis P. – David B. Wexler – Bruce J. Winick – Edward A. Dauer: Integrating Preventive Law and Therapeutic Jurisprudence: Law and Psychology Based Approach to Lawyering. *California Western Law Review*, 34. (1997), 1. 15–52.
- Susskind, Daniel – Richard Susskind: *A szakmák jövője. Hogyan változtatja meg a technológia a szakemberek munkáját?* Budapest, Antall József Tudásközpont, 2018.
- Susskind, Richard: *Az ügyvédség vége? A jogi szolgáltatások természetének újragondolásáról*. Budapest, Complex Kiadó, 2012.
- Szabó Miklós: *Ars Iuris. A jogdogmatika alapjai*. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2005.
- Szabó Miklós: *Rendszeres jogelmélet*. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2015.
- Szostek, Dariusz – Mariusz Załucki (szerk.): *Legal Tech*. Baden-Baden, Nomos, 2021.
- Török Bernát – Zódi Zsolt (szerk.): *A mesterséges intelligencia szabályozási kihívásai*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2021.
- Ward, Stephane Francis – Jason Tashea: Some Law Schools Offer Tech Programs to Help Students Find Jobs, but Does It Work? *ABA Journal*, 2019. március 1. Online: www.abajournal.com/magazine/article/law-school-technology-programs

- Westerman, Pauline: *Outsourcing the Law. A Philosophical Perspective on Regulation*. Cheltenham, Edward Elgar, 2018.
- Wittman, Donald: Prior Regulation Versus Post Liability: The Choice between Input and Output Monitoring. *Journal of Legal Studies*, 6. (1977), 1. 193–212.
- Zódi Zsolt: „A parlament elfogadta a 2030. évi 30. kódot” – A „Rules as Codes” mozgalom. *Arsboni*, 2021. november 15. Online: <https://arsboni.hu/a-parlament-elfogadta-a-2030-evi-30-kodot-a-rules-as-codes-mozgalom/>
- Zódi Zsolt: *Jogi adatbázisok és jogi forráskutatás. Gépek a jogban*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2012.
- Zódi Zsolt: Jogi informatika – egy elfelejtett kifejezés újra divatba jön? *Arsboni*, 2021. december 9. Online: <https://arsboni.hu/jogi-informatika-egy-elfelejtett-kifejezes-ujra-divatba-jon/>
- Zódi, Zsolt: Algorithmic Explainability and Legal Reasoning. *Journal of The Theory and Practice of Legislation*, 10. (2022), 1. 67–92.

Vákát oldal

I. RÉSZ

HELYZETKÉP

Vákát oldal

A bírósági informatika helyzete Magyarországon

Absztrakt: A fejezet bemutatja a magyar bírósági informatika helyzetét. Az első részben a magyar bírósági informatika rövid történetét ismerteti, majd elhelyezi egy tágabb – európai – kontextusban is. Az utolsó részben a jelenlegi szabályozással és a használt rendszerek főbb tulajdonságaival ismerkedhetünk meg. Statisztikákon keresztül láthatjuk, hogy ezeknek a rendszereknek hogyan változott a használatuk az elmúlt években, illetve a pandémiás időszakban.

Tárgyszavak: bírósági informatika; igazságügyi eredménytábla; ügyfél-tájékoztatás a bíróságon; elektronikus per; elektronizáció a büntetőügyekben; Bírósági Integrált Informatikai Rendszer (BIIR); e-per rendszer; Elektronikus Fizetési és Elszámlási Rendszer (EFER); VIA Video; távmeghallgatás; beszédleíró rendszerek; Globalspeech rendszer; VoXerver rendszer; ügyfél-tájékoztató felületek; Bírósági Fizetési Portál; csődbetekintő portál; elektronikus iratforgalom statisztikái; távmeghallgatás statisztikái

Bevezetés

E fejezet célja a magyar bírósági informatika helyzetének általános bemutatása. Ennek kapcsán tennünk kell néhány módszertani és tartalmi megjegyzést, szűkítést.

Tanulmányunk eredeti ambíciója az volt, hogy a teljes magyar jogi informatikáról képet fessünk, de hamar kiderült, hogy ez egy fejezet keretei között lehetetlenül nagy vállalkozás lenne. Még ha a jogalkalmazást az állami szervezetrendszer jogalkalmazására szűkítjük is (azaz kivesszük belőle például az ügyvédek és a jogtanácsosok által használt informatikai megoldásokat), még mindig áttekinthetetlenül nagy terület marad. Hiszen ekkor a teljes helyi és központi közigazgatás, a bünydőzés és az ügyészség rendszereit is számításba kellene vennünk, az önkormány-

¹ Kékedi Szabolcs jogász, 1997-ben végzett a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán. 2003-tól polgári ügyszakos bíró a Miskolci Városi Bíróságon, majd 2014-től az Országos Bírósági Hivatal Bírósági Főosztályának főosztályvezető-helyettese, 2020 júliusától az Igazgatásszervezési Főosztály főosztályvezetője. Az Országos Bírósági Hivatalban feladatkörébe tartozik az elektronikus kapcsolattartás jogszabályi hátterének kialakításában való közreműködés és a bírósági szervezet elektronikus kapcsolattartását érintő informatikai fejlesztésekben történő részvétel. Zódi Zsolt életrajzát lásd a kötet Bevezetésének első lábjezetében.

zati iratkezelő rendszerektől a Robotzsaruig. Így azt a döntést hoztuk, hogy a sok szempontból a jogi informatika „közeppontjának” számító bírósági informatikát dolgozzuk csak fel, mégpedig a jelenleg is használt (első generációs) ügykezelő rendszer, a BIIR 2006-os bevezetésétől kezdve.

A másik szűkítés az, hogy a bírósági informatikát sok szempontból determináló EU-s szabályozást (és konkrét informatikai megoldásokat, például az e-Justice projektet, az e-CODEX rendszert) nem ebben a fejezetben érintjük.² Az EU és az ET csak annyiban szerepel ebben az írásban is, amennyiben a magyar bírósági informatika nemzetközi összehasonlításban elfoglalt helyét az Európai Bizottság Igazságügyi Eredménytábla (EU Justice Scoreboard)³ és az ebben található módszertan alapján mutatja be.⁴

A magyar jogi informatika ugyanazt az utat járta be, mint a legtöbb, a kontinentális jogrendszerhez tartozó országé, azzal a különbséggel, hogy az 1990-ig fennálló szocialista rendszer nagyon kevés gondot fordított az állami adminisztratív folyamatok elektronizálására – részben természetesen a hardware hiánya miatt is. Mivel „magánszektor” a jogalkalmazásban alig-alig létezett (az erősen kontrollált ügyvédi kar kivételével), tulajdonképpen nem is beszélhetünk jogi informatikáról az 1990-es évek közepéig. Bár az 1980-as években például elindult egy elektronikus nyilvántartás, amelynek célja a jogszabályok (metaadatainak) folyamatos vezetése (talán a Lexis mintájára), de a telefonvonalak kiépítetlensége és más tényezők hatására ez szinte teljesen elhalt.⁵ Bár a nagy állami nyilvántartások egy része az 1970-es évek végétől kezdődően számítógépre került, de a jogi szféra tömeges elektronizálása csak az 1990-es években indult el. Ugyan jelen fejezet fókusza a bírósági digitalizáció, ezen a helyen meg kell emlékezni az egyetlen magánkezdemenyezésű és számottevő hatást gyakorló jogi informatikai projektről, az 1993-ban elindult CD-Jogtárról.⁶ A Jogtár alapadatbázisa és az adatbázis karbantartásának informatikai támogatása eredetileg az ebben az időben igen divatos és az állandóan változó jogszabályszövegek karbantartására egyedül alkalmas ügynevezett cserélhető lapos kiadványok informatikai támogatására jött létre. Az adatbázis elektronikus formája

² Lásd a kötetben Pálfi Dóra Online vitarendezés – működő formák a piacon és az „államosítás” lehetséges útjai, Gál Andor Digitális bűnügyi együttműködés az Európai Unióban és Muzsalyi Róbert A polgári igazságügyi együttműködés digitalizációja az Európai Unióban című tanulmányát.

³ European Commission: *The 2021 EU Justice Scoreboard. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Central Bank, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions.* COM(2021)389 végleges (2021. július 8.).

⁴ Az igazságügyi eredménytábla módszertani szempontból – különösen a digitalizációs rész tekintetében – sokban támaszkodik a CEPEJ (az Európa Tanács Igazságszolgáltatás Hatékonyságáért Európai Bizottsága – Council of Europe’s European Commission for the Efficiency of Justice) korábbi felméréseire.

⁵ Balogh Zsolt György: *Jogi informatika.* Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 1998. 319.

⁶ Egy korai verzió leírását találhatjuk egy könyvtári ismertetőben. Kis Ildikó: *A CompLex CD Jogtár egyedülálló jogi adatbázis.* (H. n.), (k. n.), (é. n.)

később önálló projektté vált, amikor a nagyobb mennyiségű adat tárolására alkalmas optikai hordozók és olvasók elterjedtek. A Kerszöv Computer Kft. Jogtárának, amely online szolgáltatás formájában ma is él (kiadója a Wolters Kluwer Magyarország Kft.)⁷ elévülhetetlen érdemei vannak abban, hogy a magyar jogásztársadalom igen hamar megismerkedett a számítógépes adatbázisokkal és a keresőkkel, sőt magával a számítógéppel.

A 2000-es évek elejétől az ekkorra már a többi közigazgatási szférától is látványosan elmaradó bírósági informatika intenzív fejlesztése indult meg, részben EU-s pénzekből. 2006-ban bevezették az (első generációs technológiának számító, ügy- és iratkezelő) BIIR rendszert, 2007-ben elindult a bírósági határozatok széles körű elektronikus közzététele. 2011-től, amikor az új igazgatási struktúra felállt, és az új bírósági szervezeti elnök egyik kiemelt területe az informatika lett, széles körű informatikai fejlesztések kezdődtek. Ezekkel a magyar bírósági rendszer nemcsak behozta a lemaradását, hanem mint az lentebb látható, sok szempontból Európa élvonalába került.⁸

A bírósági eljárás elektronizálása nem öncélú, és azért lett fontos mércéje az igazságszolgáltatási rendszerek minőségének, mivel a keresetek elektronikus benyújtása, az eljárás online nyomon követésének és továbbvitelének lehetősége megkönnyítheti az igazságszolgáltatáshoz való jog, az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés (*access to justice*) érvényesítését, valamint csökkentheti az ügy elintézéséhez szükséges időt és költségeket, kiiktathatja a késedelmeket. Emellett a bíróságokon alkalmazott elektronikus rendszerek egyre fontosabb szerepet játszanak az igazságügyi hatóságok közötti, határon átnyúló együttműködésben is, amellett, hogy – például a kis értékű követelések eljárásaiban – az uniós jogszabályok végrehajtását is megkönnyítik.

A magyar bírósági informatika – európai összehasonlításban

Az Európai Uniónak az 1990-es évek vége óta⁹ igen fontos fejlesztési területe az informatika, a digitális gazdaság, az „adatipar”¹⁰ és a (tágabb értelemben vett)

⁷ A Wikipedia *Jogtár* szócikkét lásd: <https://hu.wikipedia.org/wiki/Jogtár>.

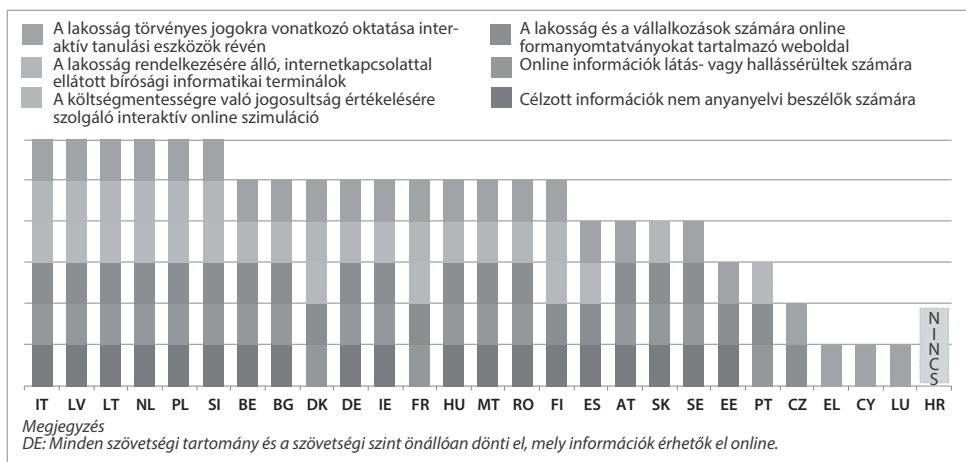
⁸ Handó Tünde: A magyar bíróságok élen járnak a digitalizációban. *Magyar Idők*, 2018. november 7.

⁹ Az első ilyen kezdeményezés az E-Europe volt 1999-ben. Commission of the European Communities: Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – eEurope 2005: An Information Society for All. COM(2002)263 végleges (2002. május 28.). Ezt nagyjából 10 évente követték újabb stratégiák, mindig más hangsúlyokkal.

¹⁰ A legutolsó átfogó dokumentum az úgynevezett *Digitális iránytű, az EU digitális stratégiája*. Európai Bizottság: A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. Digitális iránytű 2030-ig: a digitális évtized megvalósításának európai módja. COM(2021)118 végleges (2021. március 9.).

közigazgatás (ebbe beleértve a bíróságokat is) elektronizálása (e-közigazgatás)¹¹ is. Az EU a hatékony igazságszolgáltatási rendszerhez való hozzáférést az európai demokráciák alapját képező alapvető jognak tekinti, amely a tagállamok közös alkotmányos hagyományainak részét képezi. A bíróság előtti, hatékony jogorvoslathoz való jog jelentőségét az Európai Unió Alapjogi Chartája is kiemeli.

Az Európai Bizottság évente közzéteszi a tagállamok igazságszolgáltatásának hatékonyságát, színvonalát, illetve a bírósághoz való hozzáférés szintjét bemutató igazságügyi eredménytáblát.¹² Az eredménytábla képet ad arról, hogy egy adott tagállam hol áll bizonyos alapvető hatékonysági és minőségi mutatók tekintetében, főképp a többi tagállamhoz viszonyítva. Az eredménytábla¹³ három nagy területet tartalmaz, a hatékonyság,¹⁴ a minőség¹⁵ és a függetlenség¹⁶ területeit, amelyeket különböző mutatókkal mér.

1. ábra: Az igazságszolgáltatási rendszerrel kapcsolatos online információk elérhetősége a lakosság számára, 2020

Forrás: Európai Bizottság¹⁷

¹¹ European Commission: *eGovernment Action Plan. Shaping Europe's Digital Future* (2016).

¹² Az Európai Unió Bizottsága által közzétett igazságügyi eredménytáblák elérhetősége visszamenőlegesen is: European Commission: *EU Justice Scoreboard* (é. n.).

¹³ Az itt következő megállapítások a kézirat lezárásakor elérhető legfrissebb, 2021-es eredménytábla adatait tartalmazzák, ám az előző lábjegyzetben megadott forrásnál már elérhetők a 2022 májusában közzétett adatok is.

¹⁴ Mint például a perek hossza, költsége, a folyamatban levő ügyek száma stb.

¹⁵ A digitalizáción kívül a minőséget például a bírósági rendszer költségvetési finanszírozásával, a bírák képzésével, értékelésével mérik.

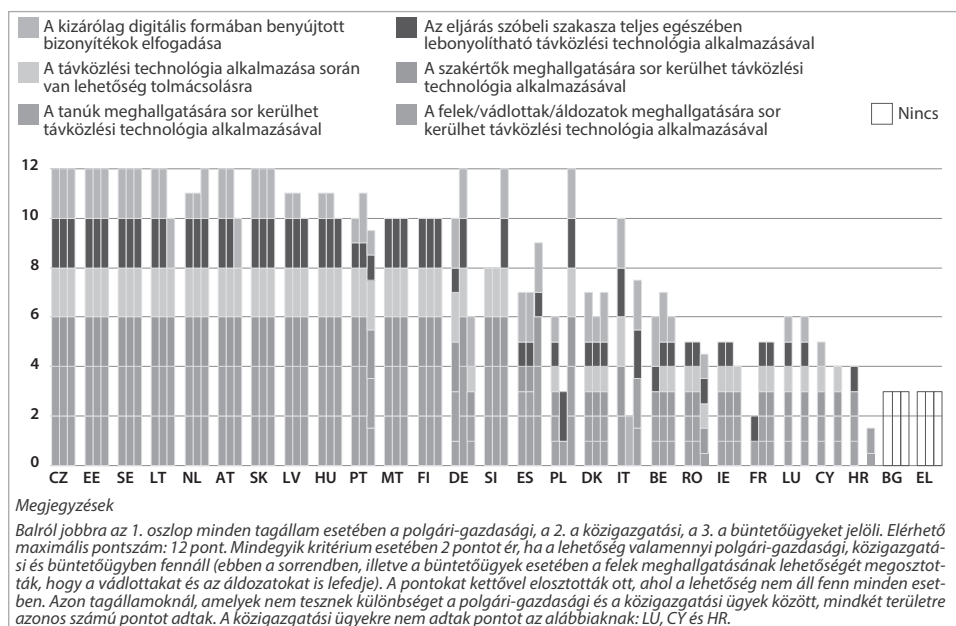
¹⁶ A bírói függetlenséget főként az ezzel kapcsolatos percepciót firtató mutatókkal mérték, de ennek van egy szervezeti része is.

¹⁷ A Bizottság jelentése az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Központi Banknak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának a 2021. évi uniós igazságügyi eredménytábláról. Brüsszel COM(2001)389 végleges (2021. július 8.). 42. (39. ábra).

A magyar igazságszolgáltatás a hatékonyságot mérő hagyományos mutatókban kifejezetten jó helyen áll, ahogy a minőségi mutatókban, így a digitalizációval kapcsolatos számokban sem kell szégyenkeznie. Bemutatunk három grafikonot a digitalizáció fejlettségét mérő fejezetből ennek illusztrálására.

Az első grafikon az igazságszolgáltatási rendszerről hozzáférhető információk néhány aspektusát mutatja be, mégpedig hat technológia vagy szolgáltatás léte/hiánya feltérképezésével.

Bár természetesen lehet vitázni arról, hogy ezeken a szempontokon keresztül jól mérhető-e a bírósági digitalizációnak a *tájékoztatósi* aspektusa (erre a kérdésre még röviden visszatérünk), egy általános képet mégis lehet erről kapni a megnevezett szempontok szerint. A grafikon szerint az online közzétett információk terén négy nagyobb csoport figyelhető meg. Ezek közül Magyarország a második kohorszba tartozik, és minden fontosabb online szolgáltatással rendelkezik, kivéve az ingyenes jogi tanácsadásról interaktívan tájékoztató szolgáltatást.

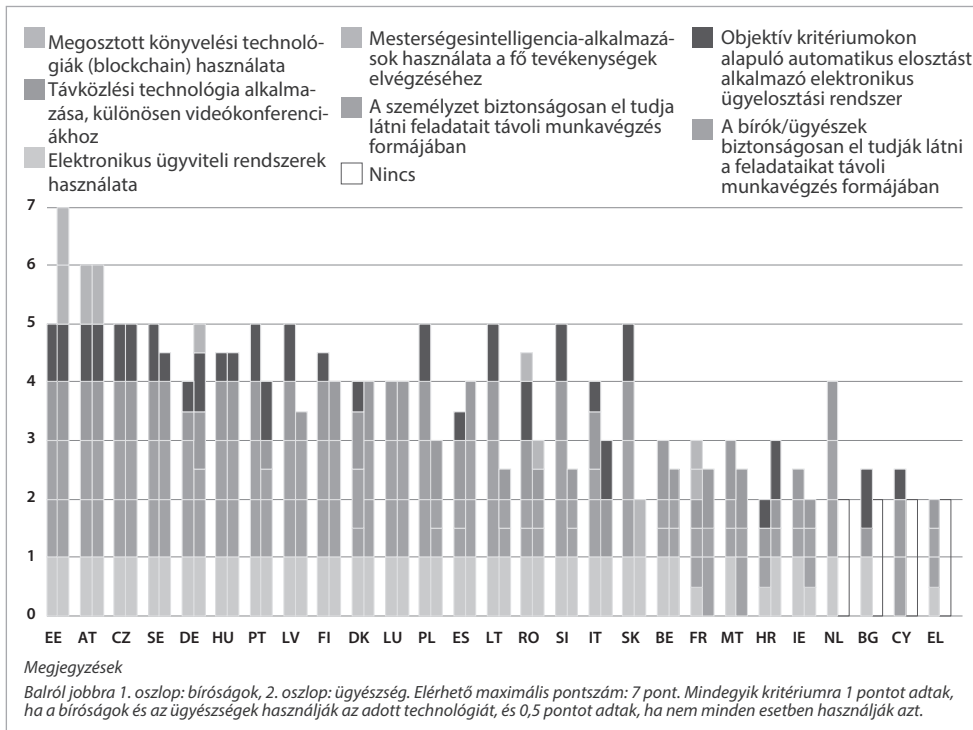
2. ábra: A digitális technológiákat lehetővé tévő eljárási szabályok polgári-gazdasági, közigazgatási és büntetőügyekben

Forrás: Európai Bizottság¹⁸

Hasonló mondható el az elektronikus eljárás egyes aspektusait mérő számokról is. Itt is hatféle szempontot mértek külön a polgári, közigazgatási és büntető ügyszakokban. Ezek közül csak a kizárólag elektronikusan használható bizonyítékok

¹⁸ Uo. 43. (40. ábra).

tekintetében (első szempont) van némi elmaradása Magyarországnak. Nagyon hasonló képet mutat az elektronikus kapcsolattartás és az elektronikus okirat-betekintés is a vonatkozó grafikonok szerint. Magyarország ezekben is az éllovas országok közt van.¹⁹

3. ábra: Egyes digitális technológiák használata a bíróságokon és az ügyészségen

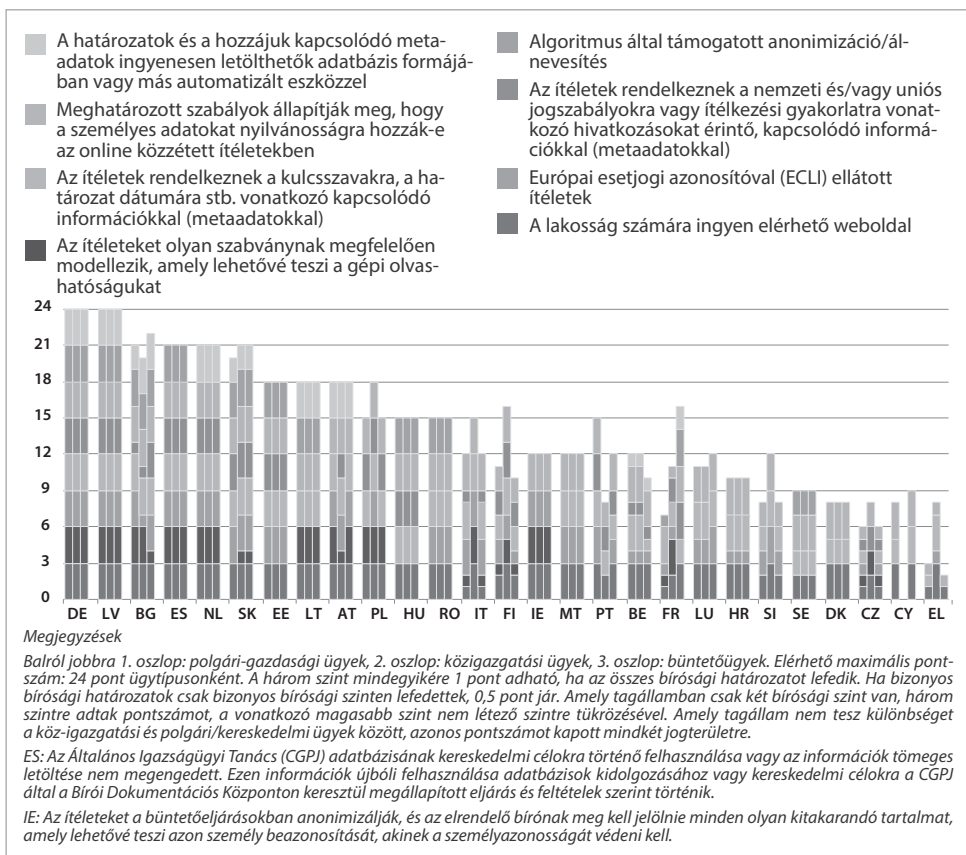
Forrás: Európai Bizottság²⁰

Végül a bírósági belső használatú technológiákat bemutató grafikon érdekes jelenségre mutat rá: Magyarország az első és második generációs technológiák (ügymenedzsment-rendszerek, távoli munkavégzés) terén az élmezőnyben van, ugyanakkor a legkorszerűbb, harmadik generációs technológiák használatában (elosztott főkönyv és mesterséges intelligencia) már néhány ország megelőzi. Ennél nagyobb gond, hogy egyelőre még kísérleti fázisban sincsenek ilyen projektek – így ezen a területen az elmaradásunk bizonyosan nőni fog.

Végül a bírósági ítéletek elektronikus közlésével kapcsolatos grafikont közöljük, ahol Magyarország csak a középmezőnyben helyezkedik el.

¹⁹ Uo. 35–36.

²⁰ Uo. 44.

4. ábra: Géppel olvasható bírósági döntések előállításának megszervezése, 2020

Forrás: Európai Bizottság²¹

A lehetséges intézkedések közül Magyarországon három hiányzik: a bírósági határozatok metaadatainak teljes körű letölthetősége, a határozatok egységes, géppel olvasható strukturálása és az Európai Esetjogi Azonosító²² feltüntetése.

Közös vonásként szinte minden, a digitalizációt érintő területen megfigyelhető, hogy az utóbb csatlakozott tagállamok jobb mutatókkal büszkélkedhetnek. Csehország, Észtország, Litvánia, Lettország és Magyarország rendre a legjobbak közt

²¹ Uo. 51.

²² A jelenleg már nehezen kezelhető helyzetben az azonosító híján nem lehet egy kereséssel beazonosítani ugyanazt a határozatot, ha több adatbázisba is bekerül. Az ECLI-rendszer segítségével egyetlen keresőfelületen, egyetlen azonosító felhasználásával, egyetlen keresés elvégzése elegendő lesz ahhoz, hogy a rendszerben részt vevő valamennyi nemzeti és nemzetközi adatbázisban megtaláljuk a határozat valamennyi előfordulását. *Európai esetjogi azonosító (ECLI). Európai igazságügyi portál – European e-Justice Portal* (2021. november 17.).

vannak, Franciaország pedig általában hátul kullog. Ugyanakkor ez az előny relatív, és nagyon könnyen elolvadhat, ahogy azt a 3. ábra mutatja.

A bírósági informatika Magyarországon: szabályozás és rendszerek

A bírósági eljárások jogi informatikájának szabályai

A magyar jogi szabályozásban az elektronikus eljárás előképei elsőként a cégnyilvántartásról, a cégnyilvánosságról és a bírósági cégeljárásról szóló 1997. évi CXLV. törvényben (a régi Ctv.) jelentek meg. A 22.§ (4) bekezdése értelmében a cégbejegyzési kérelem nyomtatvány helyett a cég adatait tartalmazó mágneslemezen is benyújtható volt, azonban a mágneslemezen szereplő adatoknak a cég képviselője által aláírt, kinyomtatott példányát is mellékelni kellett. Az (5) bekezdés értelmében a bejegyzési kérelem és mellékletei – külön törvényben meghatározott feltételek szerint és módon – elektronikus okirat formájában, számítógépes hálózat útján is továbbíthatók voltak a cégbírósághoz. Ebben az esetben a cégbíróság az iratokat elektronikus okirat formájában tartotta nyilván.

Az 1997-ben lefektetett jogi norma lényege – űrlap használata és a kérelem informatikai úton támogatott módon történő benyújtása a bírósághoz – a mai napig változatlan.²³

A polgári perrendtartás

A polgári peres eljárásokban fokozatosan, több lépcsőben került sor az elektronikus ügyintézés bevezetésére, ami lehetővé tette az igazságszolgáltatás rendszerének alkalmazkodását a digitalizáció jogszabályi környezetéhez. E lépcsőzetesség keretében a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (a továbbiakban: régi Pp.) *Elektronikus kommunikáció a polgári perben* című XXVIII. fejezetét a 2009. évi LII. törvény vezette be 2010. január 1-jei hatállyal. Ezt azonban többszöri jogszabály-módosítás követte, majd az elektronikus kapcsolattartás 2013. január 1. napjától kezdődően vált opcionális kapcsolattartási móddá, de kizárólag a törvényszékek elsőfokú civilisztikai pereiben, a 2013. január 1-jét követően indult peres eljárásokban.

A 2015. évi LXXI. törvény 18. §-a alapján 2015. július 1-jétől az elektronikus kapcsolattartás lehetsége valamennyi civilisztikai peres ügyben (polgári, gazdasági,

²³ A cégeljárás informatikai szabályrendszeréről részletesen az Ormai László Csaba által írt fejezetben olvashatunk.

munkaügyi, közigazgatási), valamennyi bírósági szinten (járásbíróság, törvényszék első- és másodfok, ítéltábla, Kúria) választhatóvá vált.

A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény, valamint az elektronikus ügyintézés és a bizalmi szolgáltatások általános szabályairól szóló 2015. évi CCXXII. törvény módosításáról szóló 2016. évi XL. törvény szabályai következtében 2016. július 1-jétől a gazdálkodó szervezetek és a jogi képviselők számára *kötelezővé vált* a bíróságokkal az újonnan indult civilisztikai peres ügyekben az elektronikus kapcsolattartás.

2016-tól a polgári perekben lehetővé vált a távmeghallgatás, amelyet a 2015. évi CLXXX. törvény vezetett be *A zártcélú távközlő hálózat igénybevételének szabályai* című XXVIII/A. fejezet beiktatásával a régi Pp.-be. A távmeghallgatás szabályrendszere lényegében változatlan tartalommal került át az új Pp.-be.

A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: új Pp.) és az elektronikus ügyintézés és a bizalmi szolgáltatások általános szabályairól szóló 2015. évi CCXXII. törvény (a továbbiakban: E-ügyintézési törvény) 2018. január 1-jén hatályba lépett rendelkezései az elektronikus ügyintézési szolgáltatásokat úgy szabályozták, hogy átfogó, keretjellegű rendelkezésekkel az elektronikus kapcsolattartás általános szabályait írták elő. Ebből következően valamennyi polgári peres és nemperes eljárásban (például végrehajtási eljárásban, a polgári, gazdasági, közigazgatási és munkaügyi nemperes eljárásokban stb.) a bíróság és a jogi képviselővel eljáró felek, a gazdálkodó szervezetek és a közigazgatási szervek között kötelezővé vált az elektronikus kommunikáció.

Büntető-, szabálysértési eljárások

A büntetőeljárásokban 2015. július 1. óta az összbüntetésbe foglalás és az utólagos összbüntetésbe foglalás iránti indítvány benyújtására, illetve visszavonására kerülhet sor elektronikusan. 2018. január 1-jétől a büntető- és szabálysértési eljárásokban a nyomozó hatóság, az ügyész, a bíróság, a büntetés-végrehajtási szervek, valamint más állami szervek kötelezően elektronikus úton tartják a kapcsolatot. Ugyancsak kötelező a védőknek, valamint bármely eljárási szereplő jogi képviselőjében eljáró ügyvédeknek az ügyben az elektronikus kapcsolattartás, míg a természetes személyek részére az elektronikus út választható.

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: új Be.) 2018. január 1-jén lépett hatályba. A törvény 870. § (6) bekezdése értelmében e törvény elektronikus kapcsolattartásra vonatkozó rendelkezéseit – a (7) bekezdésben meghatározott kivétellel – a 2018. január 1-jét követően indult büntetőeljárásokban kell alkalmazni.

Az új Be. többek között új szabályozásként megjelenítette a telekommunikációs eszközök használatát (távmeghallgatás) mint a büntetőeljárás gyors, illetve költség-hatékony eszközét.

Csőd- és felszámolási eljárások

A csődeljárásról és a felszámolási eljárásról szóló 1991. évi XLIX. törvénynek (a továbbiakban: csődtörvény) az egyes igazságügyi, jogállási és belügyi tárgyú törvények módosításáról szóló 2013. évi CCXLIII. törvény 9. §-ával módosított rendelkezései szerint a csődeljárásokban 2015. január 1-jétől az adós részéről kötelező az elektronikus kapcsolattartás.

A felszámolási eljárásokban 2015. január 1-jétől választható, majd 2016. július 1-jét követően kötelező az elektronikus kapcsolattartás, ami az alapügyekhez kapcsolódó kifogásolási és vitatott hitelezői igények elbírálására irányuló eljárások tekintetében is irányadó.

A bírósági informatikai rendszer

A bírósági szervezetrendszerben az Országos Bírósági Hivatal feladata, hogy a bírósági informatikai infrastruktúrát biztosítsa az elektronikus ügyintézéshez. Az Országos Bírósági Hivatal tevékenységének eredményeként a bíróságokon az informatikai rendszerek és az informatikai eszközpark addig nem látott fejlődésen, fejlesztésen ment keresztül. A beadványok elektronikus benyújtásához, kezeléséhez, feldolgozásához, a határozatok kiadmányozásához, a bíróságok és más szervek egymás közötti elektronikus kapcsolattartásához, az illeték elektronikus megfizetéséhez szükséges feltételek több projekt révén, több év során teremthődtek meg, és máig is tart a fejlesztésük.

A BIIR

Az Országos Igazságszolgáltatási Tanács a 49/2006. (V. 2.) OIT határozatában elrendelte a PHARE program keretében fejlesztett Bírósági Integrált Informatikai Rendszer²⁴ (BIIR) 2006. május 8-tól történő használatát. A BIIR a bírósági ügyviteli, ítélezési és döntéstámogatási folyamatok támogatására létrehozott informatikai rendszer. Alapvető feladata a bírósági eljárások során mechanikusan vagy elektronikusan keletkező adatok, információk rendezett tárolása, automatizált funkciók révén az ügyviteli és ítélezési munka hatékonyabbá tétele, illetve adatkapcsolat biztosítása más rendszerekkel és külső szervezetekkel.

A BIIR bevezetésével megtörtént a bírósági szervezetrendszerben elsősorban a peres ügyek ugyanazon informatikai programban történő kezelése. A BIIR-ben

²⁴ BIIR: 7/2014. (XII. 23.) OBH utasítás a bíróságok egységes iratkezelési szabályzatáról 10. § (1) bekezdés. A BIIR a bírósági ügyviteli, ítélezési és döntéshozatali folyamatok támogatására az OBH Elnöke által jóváhagyott iratkezelési szoftver.

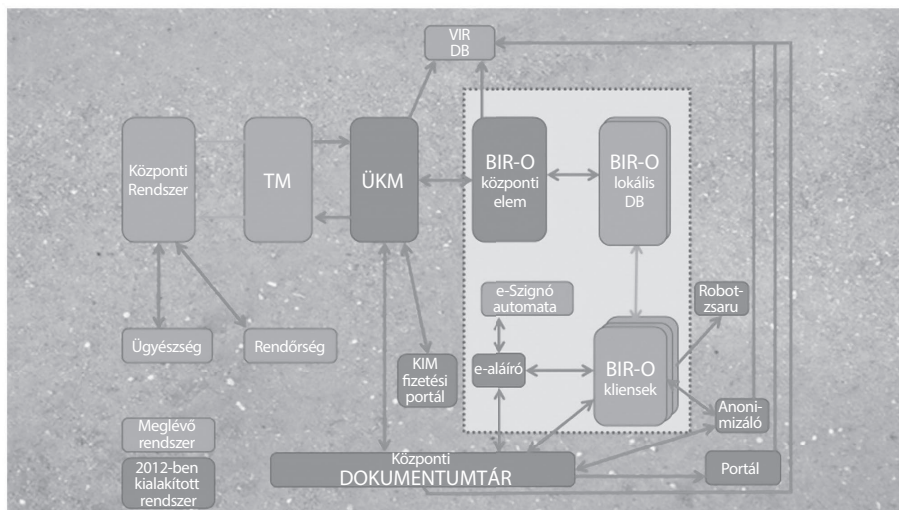
alakították ki azokat a funkciókat, amelyek az elektronikus kapcsolattartás új jogi környezetének történő megfelelést szolgálják.

Mint a bírósági szervezet alaptevékenységét támogató, a szervezet egészét átfogó integrált informatikai rendszer, a BIIR az egyes bírósági tevékenységeket egyetlen alkalmazás funkciójaként valósítja meg, így a lajstromban nyilvántartott ügyekhez kapcsolódó egyéb adatok (például tárgyalási napló, hatánapok, kapcsolatok más bírósággal) a BIIR-ből integrált lekérdezéssel mind kinyerhetők.

A BIIR több részből áll (BIR-O: Bírósági Ítélezés Országos Rendszere, VIR: Vezetői Információs Rendszer, TONY: Terheltek Országos Nyilvántartása), amelyek közül a bírósági ítélezési tevékenységet elsődlegesen a BIR-O alrendszer támogatja. A BIR-O alrendszer a bíróságokon az ügyek adatait és az egyes ügyekben az ügyszakos kapcsolódó peres felek adatait tartalmazza. A BIR-O bíróságonként és ügyszakonként külön-külön lajstromkönyvekből áll, s az egyes lajstromkönyvekben bírósági ügyenként rögzítik az adott ügy valamennyi alapadatát (felek és képviselőik adatai, a beadványok és a bíróságon keletkezett iratok).

Az e-per rendszer

Az Országos Bírósági Hivatal a bíróságok és a felek közötti elektronikus kapcsolattartást szolgáló informatikai rendszert a 2012-ben meglévő BIIR rendszer keretei között valósította meg, az Ügyfélkapcsolatok Elektronizálása (a továbbiakban: ÜKE) rendszer kialakításával.

5. ábra: A magyar bíróságok informatikai rendszereinek felépítése

Forrás: Országos Bírósági Hivatal: Az ügyfélkapcsolatok elektronizálása egyes bírósági eljárásokban. Budapest, 2012. november 13–30. 17. alapján saját szerkesztés

A rendszerben újonnan (2012-től kezdődően) megvalósított modulok az alábbiak:

1. üzenetkezelő modul (ÜKM);
2. központi dokumentumtár;
3. e-aláíró;
4. a KIM fizetési portál rendszerkapcsolata.

Az üzenetkezelő modul (ÜKM)

Az ÜKM fő feladata, hogy a központi rendszerben feladott elektronikus beadványokat (az Általános Nyomtatványkitöltő – ÁNYK – keretprogram nyomtatványait és mellékleteit) automatikusan, emberi beavatkozás nélkül a címzett bíróság megfelelő lajstromkönyvébe, a fél által megjelölt ügyszámra eljuttassa. A rendszer biztosítja az egyes beadványok félautomata lajstromozásának a feltételeit is.

A félautomata lajstromozás rendszere a bírósági lajstromirodai munkatárs számára lehetőséget ad arra, hogy a beadványt egyetlen gombnyomással automatikusan lajstromozza, vagy a beadvány tartalmának megismerését követően – ha a beadványt nem a megfelelő ügyben nyújtották be – a beadvány tartalma szerint megjelölt bíróságra továbbküldje.

A dokumentumtár

A dokumentumtár feladata a bíróságra benyújtott és érkeztetett elektronikus beadványok tárolása, valamint a bíróságon belül, az adott ügghöz tartozó belső bírósági irat tárolása. A bírósági dokumentumok (ítélet, végzés, jegyzőkönyv) elektronikus kiadmányozási folyamatában a dokumentumtárban tárolt fájl kerül az elektronikus aláírással ellátott módon kiadmányozásra.

E-aláíró

Az e-aláíró rendszer feladata a dokumentumtárban eltárolt bírósági iratok elektronikus aláírással történő ellátása. Eljárásaikban a bíróságok minősített elektronikus bélyegzőt használnak, amely az elektronikus aláírásról szóló 2001. évi XXXV. törvény szerinti minősített szervezeti elektronikus aláírás. Az elektronikus aláírás elhelyezése a bíróságokon a kiadmányozás folyamatában automatikusan, az adott ügyben kiadmányozandó dokumentumok megjelölésével történik.

EFER-rendszerkapcsolat

Az elektronikus kézbesítési rendszer lehetővé teszi, hogy a bírósági eljárásokhoz kapcsolódó illetékfizetési kötelezettséget elektronikus úton lehessen teljesíteni. Ez az úgynevezett Elektronikus Fizetési és Elszámolási Rendszer (EFER) alkalmazásával történik, amellyel VPOS-/házibankfelületről teljesíthető az illetékfizetési kötelezettség.

A kitöltött ÁNYK-úrlap Ügyfélkapun, Cégkapun vagy Hivatali kapun történt beküldését követően automatikusan megérkező ÜKM-értesítésben (úgynevezett érkeztetési igazolás) szereplő URL-re (linkre) kattintva a felhasználót a rendszer át-irányítja az Igazságügyi Fizetési Portálra, amelyen a konkrét tranzakció teljesíthető.

Az elektronikus iratbetekintés

A bíróságokon 2020. január 1-jétől lehetővé vált a bírósági ügyvitel szabályairól szóló 14/2002. (VIII. 1.) IM rendeletben szabályozott Ügyfél Irathozzáférési Rendszer (ÜIR) használata. Az ÜIR-en keresztül a 2020. január 1-jét követően indult polgári, gazdasági, munkaügyi, közigazgatási és büntetőperes ügyek iratai tekinthetők meg.

Polgári ügyekben a felperes, alperes, beavatkozó, érdekelt és ezek törvényes képviselője, meghatalmazottja (érvényes meghatalmazással), míg a büntetőügyekben az ügyész, terhelt, védő és ezek törvényes vagy jogi képviselője számára lehetséges az ÜIR-en keresztül az iratbetekintés.

Az E-aktába betekintéshez előzetes azonosítás és az online betekintési kérelem benyújtása és elbírálása szükséges. A betekintés iránti kérelmet valamennyi különböző ügyszám alatt lajstromozott ügyben külön szükséges benyújtani.

Az ÜIR használatához az elektronikus ügyintézés és a bizalmi szolgáltatások általános szabályairól szóló 2015. évi CCXXII. törvény 18. § (2) bekezdés *a)* és *b)* pontjainak megfelelően elektronikus azonosítás (ügyfélkapu) szükséges.

A VIA Video videókonferencia-rendszer

Ahogy azt – *A polgári perrendtartás és a Büntető-, szabálysértési eljárások* címek alatt – már jeleztük, a távmeghallgatás lehetősége a 2010-es évek második felében bekerült a vonatkozó eljárási törvényekbe. A NISZ Zrt.²⁵ 215 végpontot tartalmazó országos videókonferencia-rendszert épített ki a kormányzati szervek, valamint a bíróságok és a büntetés-végrehajtási intézetek számára. A fejlesztés az elektronikus

²⁵ A Nemzeti Infokommunikációs Szolgáltató Zrt. állami tulajdonban levő társaság, amelynek fő feladata, hogy infokommunikációs technológiák alkalmazásával támogassa a hazai közszférát. Lásd: www.nisz.hu.

közigazgatás megvalósításának egyik mérföldköve, megreformálja a személyes jelenlétet igénylő közigazgatási folyamatokat, a költségek csökkentésével és a hatékonyság növelésével.²⁶

A kiépített rendszer két fő egységből áll: az üzemeltetéséhez szükséges, rugalmasan bővíthető videókommunikációs központból, amely a Kormányzati Adatközpontban²⁷ helyezkedik el, valamint a végpontokból. A megoldás szigorú biztonsági előírásoknak felel meg, a videokonferencia-jelfolyam az átviteli hálózat teljes szakaszán titkosított formában utazik.

A videokonferencia-rendszer meghatározó szerepet tölt be a bíróságok digitalizálásában is azáltal, hogy a kialakított infrastruktúra távmeghallgatásra is alkalmas. Így például, ha a vádlott büntetés-végrehajtási intézetben van, akkor nem kell őt a tárgyalásra elszállítani, hanem távmeghallgatás keretében meghallgatható. Emellett a több száz kilométer távolságban lévő szakértők és tanúk utazása is elkerülhető. A megoldásnak köszönhetően az eljárások időtartama jelentősen csökkenhet.

A rendszer 215 végpontja közül 133 távmeghallgatásra is alkalmas, amelyek közül 72 a bíróságokon, 39 a büntetés-végrehajtási intézetekben, 18 a Bevándorlási és Menekültügyi Hivatalban található, és 4 mobilvégpont is rendelkezésre áll.

2018 őszéig 72 bírósági tárgyalótermet szereltek fel távmeghallgatásra alkalmas eszközökkel. 2019 végére a bírósági fejezeti költségvetésből további 112 bírósági tárgyalóteremben alakítottak ki távmeghallgatási végpontot, ezáltal minden bírósági épület elérhető videokonferencia útján.²⁸

A távmeghallgatási rendszer hosszú távon hozzájárul a bírósági eljárások időszerűségi mutatóinak javulásához, az eljárások transzparenciájának növekedéséhez. Mindezeken túl a fogvatartottak szállításával járó biztonsági kockázatok nagymértékben csökkenthetők, a védelemben részesítendő személyek biztonsága garantálható.

Beszédleíró rendszerek

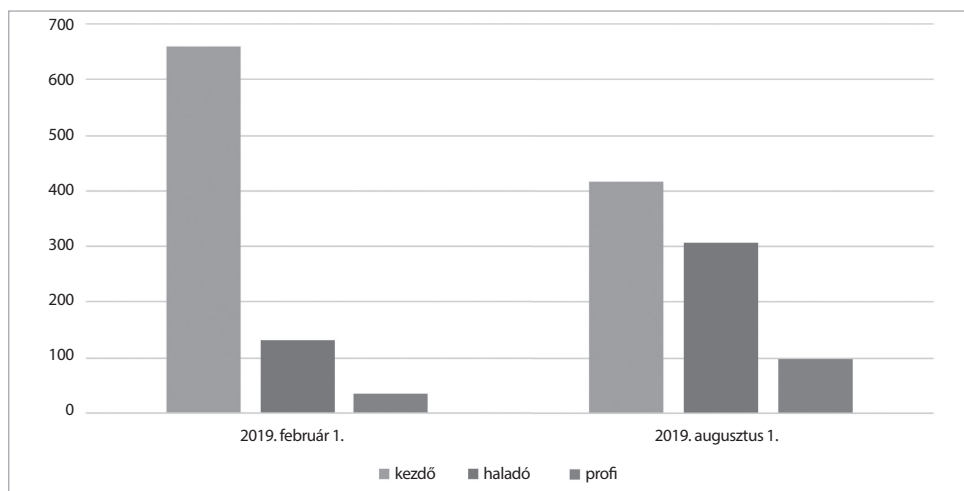
A bíróságokon a beszédleíró (*speech-to-text*) programok országos használatának megkezdése 2018. június elejére tehető. Jelenleg kétféle beszédleíró eszköz, a *Globalspeech Notes* és a *VoXerver (SpeechTex)* szoftvert használják a bíróságok. A programok működése, fejlettségi szintje különböző. A *Globalspeech Notes* szoftvere személyeshangminta-függő, azaz a program kezdetben „betanítást” igényel, hogy minél jobban megismerje a felhasználó hangszínét, kifejezéseit, így pontosabban írja

²⁶ Távmeghallgatás? Az országos videokonferencia-rendszer 133 végpontja már erre is megoldást nyújt. NISZ, 2018. október 1.

²⁷ A Kormányzati Adatközpontot a 467/2017. (XII. 28.) Korm. rendelet hozta létre, és a NISZ Zrt. üzemelteti.

²⁸ *Távmeghallgatás – VIA VIDEO projekt* (é. n.).

le a diktált szöveget. A *VoXerver* szoftvere hangmintafüggetlen, azonban jelenlegi verziójában nem tanítható.

6. ábra: A magyar bíróságok Globalspeech-felhasználóinak gyakorlottsága 2019. február 1. – augusztus 1. között

Forrás: birosag.hu/birosagokrol/digitalis-birosag/beszedfelismero-es-leiro-szoftverek és a bíróságok első intranetes hálózata (<https://kpintra.justice.hu>)

A kézirat lezárásakor 838 db *Globalspeech* és 46 db *SpeechTex* beszédleíró eszközt használtak az ország bíróságain. A rendszerek betanulási idejét is jól szemlélteti a 6. ábra, amely a *Globalspeech-felhasználók* gyakorlottságát mutatja egy 6 hónapos időtartam alatt. Látszik, hogy a haladók (használati idő: heti 1–10 óra) száma 176 fővel, a profik (a használati idő heti 10 óra feletti) száma 64 fővel emelkedett ez alatt a fél év alatt, amíg a kezdők (a használati idő heti 1 óra alatti) száma ennek megfelelően arányosan csökkent.

Ügyfél-tájékoztató felületek és szolgáltatások

Pertartam-kalkulátor

A bírósághoz forduló felek tájékoztatása érdekében online szolgáltatás készült az egyes pertípusok várható időigényének megbecsüléséről. Ennek segítségével az adott bíróságon – a korábbi évek statisztikai tapasztalatai alapján – az állampolgárok megtekinthetik, hogy az egyes ügytípusokat a bíróság átlagosan mennyi idő alatt intézi el érdemben, ítélettel.

Természetesen egy-egy konkrét ügy esetében számos olyan tényező léphet fel (például külföldi felek, több szakértő kirendelésének szükségessége), amely

befolyásolja a tényleges időszükségletet, de az előzetes kalkuláció mégis egyfajta támpontot adhat az állampolgároknak ahhoz, hogy milyen időtartamra számíthatnak az adott pertípusnál.

Az alkalmazás másik haszna, hogy azokban a polgári peres ügyekben, ahol a felperes több bíróság közül választhatja ki, hogy hol indít pert, előzetesen tájékozódva össze tudja hasonlítani az átlagos időszükségletet, ezzel is optimalizálva a per hosszát.

Sms- és e-mail-küldő szolgáltatás

A bírósági tájékoztatási rendszer használatával az állampolgárok és képviselőik számára nyitva áll a lehetőség, hogy – rövid ügyfélkapus azonosítást követően – az őket érintő ügy adatait az erre a célra kialakított internetes felületen a nap 24 órájában, otthonukból, irodájukból stb. tekinthessék meg, és tájékoztatást kapjanak arról, hogy az ügyben kitől, milyen iratok érkeztek, milyen eljárási események történtek, az előre definiált esetek közül.

A szolgáltatás használata nem helyettesíti az egyes eljárási eseményekhez kötődő kézbesítés jogkövetkezményeit, és az iratok megtekintését sem teszi lehetővé. Az adott ügy valamennyi megtekinthető iratának online megtekintése az ÜIR-ben (Az elektronikus iratbetekintés) lehetséges.

Az egyes eljárási eseményekről szóló értesítő szolgáltatás célja olyan elektronikus szolgáltatás biztosítása, amely lehetővé teszi, hogy az állampolgárok és képviselőik – előzetes regisztrációt követően – a folyamatban lévő ügyekben minden olyan jogi eseményről sms-ben vagy e-mailben értesítést kapjanak, amelyet az eljárási szabályok nem tiltanak. A bíróság interneten és a telefon segítségével is értesíti az ügyfeleket a folyamatban lévő ügyeik előrehaladásáról, így javítva a bírósági eljárások eredményességét.

Bírósági Fizetési Portál

A 2019. március 4. óta működő Bírósági Fizetési Portál (BFP) olyan „kényelmi” szolgáltatás, amelynek célja az egyes bírósági eljárásokban fizetendő illeték, díj és költségtérítés elektronikus úton történő teljesítése. A felület használata a felek számára nem kötelező, a portál a befizetett összegek azonosítását és az adott eljáráshoz történő rögzítését segíti elő.

Az illeték elektronikus fizetése az alábbi módokon történhet:

- Bankkártyás fizetés: ezt csak úgy tudja indítani a fél, ha előtte egy elektronikus űrlapot (ÁNYK-nyomtatvány) beküldött, mert ez generálja számára a BFP-n a fizetési linket, amelyre kattintva elektronikusan fizetni tud. A fizetett tétel közvetlenül a BIR-O programban látható az ügy adatainál

a „költség” fülön. Ebben az esetben informatikailag kizárt, hogy a fizetett tétel ne legyen azonosítható. E megoldás előnye a fél számára az, hogy bankkártyás vásárlásnak számít, nincs költsége.

- Átutalás: a fél indíthatja saját bankszámlájáról egyedi tranzakcióval a Bírósági Gazdasági Hivatal által kezelt bevételi számlára. Ekkor elkerülhetetlen, hogy a 44/2004. (XII. 20.) PM rendelet 6/A. § (3) bekezdése szerint az eljáró bíróság jelzőszámát és az eljárásiilleték-fizetésre kötelezett fél nevét, a beadvány bírósági érkeztetési azonosító számát és – ha az ismert – a lajstromszámát feltüntesse. Ezen adatok hiányában a Bírósági Gazdasági Hivatal a befizetést csak manuálisan tudja hozzátársítani az ügyhöz.
- Átutalás a portálon keresztül: a fél a tranzakciót indíthatja úgy is, hogy az átutalást a BFP-n kezdeményezi. Ott kap egy hét karakterből álló azonosítót, azt kell karakterpontosan bemásolnia az egyedi tranzakció közleményrovatába, majd indítania az utalást. A BIR-O programban ekkor is automatikusan megjelenik a befizetés ténye, mert a BFP és BIR-O közötti informatikai kapcsolat ezt lehetővé teszi.

Csődbetekintő portál

A csődeljárásról és a felszámolási eljárásról szóló 1991. évi XLIX. törvény (Csődtv.) 6. § (1d) bekezdése alapján a gazdálkodó szervezet az OBH-tól igazolást kérhet arról, hogy nincs ellene benyújtva jogerősen még el nem bírált csődeljárás vagy felszámolási eljárás iránti kérelem, továbbá nincs vele szemben kezdeményezett és jogerősen még el nem rendelt felszámolás.

A portál a <https://csodbetekinto.birosag.hu/> címen érhető el. A portál működése révén a hitelezés biztonsága jelentős mértékben javul, hisz a hitelbírálat során megállapítható, hogy az adott gazdálkodó szervezettel szemben nincs folyamatban el nem bíralt csőd- vagy felszámolási eljárás iránti kérelem.

Elektronikus panasz

Általában a különböző igazgatási vezetők „szükséges rosszként” tekintenek a panaszosokra, illetve a panaszokra, pedig a legközvetlenebb visszajelzés, a legerősebb állampolgári elégedettségmérés a panaszokon keresztül érkezik a szervezetekhez. A fejlesztés az igazgatási panaszok benyújtását könnyíti meg. Kifejezetten a bíróságok működésével kapcsolatos panaszokról van tehát szó, nem a büntetőeljárások során vagy a polgári peres ügyekben benyújtható jogorvoslatokról.

A rendszerben az ügyfelek igazgatási panaszait a nap 24 órájában, online felületen is benyújthatják (<https://e-ugyintezes.birosag.hu/panaszkezeles>). A panaszbeadványok hatékony, átlátható feldolgozása által egyszerűsödik a panaszok intézése.

A bírósági elektronikus kapcsolattartást szolgáló rendszerek használatával összefüggő statisztikák

Végül ahhoz, hogy képet kapjunk a rendszerek valódi működéséről, érdemes egy pillantás vetni a használatukat jellemző statisztikai adatokra.

*Az elektronikus kapcsolattartás és az elektronikus iratbetekintés statisztikái*²⁹

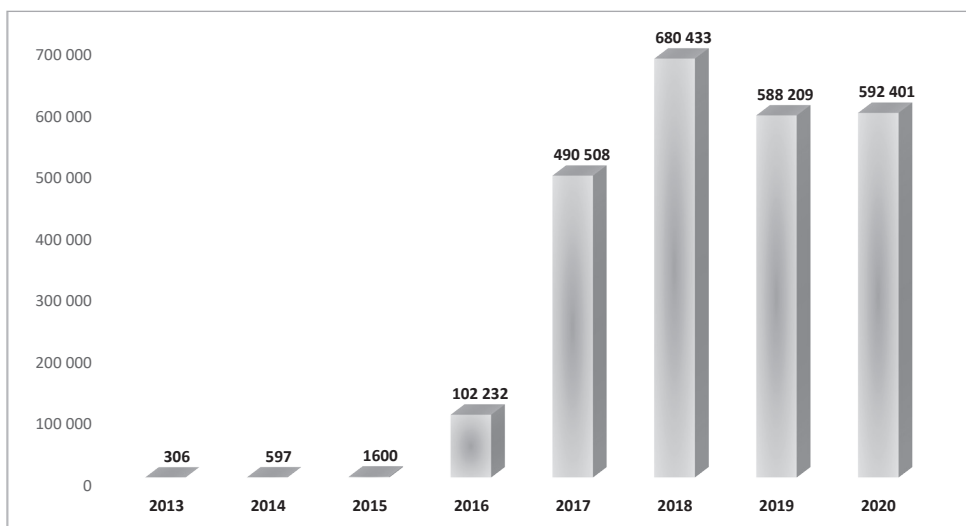
A kialakult jogszabályi környezet az ezzel párhuzamosan fejlődő informatikai infrastruktúrával együtt mind az egyoldalú kérelmeken alapuló (például civil szervezetek nyilvántartási ügyei), mind a kontradiktórius bírósági eljárásokban azt eredményezték, hogy a 2016. évet megelőző időszakhoz képest sokszorosára nőtt az elektronikus úton benyújtott, illetve a bíróságok által így kézbesített dokumentumok száma. Ez a folyamat tehát két oldalról vizsgálható: egyrészt a bíróságokra érkezett beadványok, másrészt a bíróságok által kézbesített iratok mennyisége által.

A birosag.hu oldalon elérhető adatok alapján 2013. január 1-jétől, az elektronikus kapcsolattartás bevezetésétől a 2020. év végéig a bíróságokra érkezett elektronikus beadványok és a bíróságok által elektronikus úton kiküldött kiadmányok száma megközelítette a 7 milliót. Ebből a bíróságokra érkezett elektronikus beadványok száma elérte a 2,8 milliót.

Civilisztikai eljárások

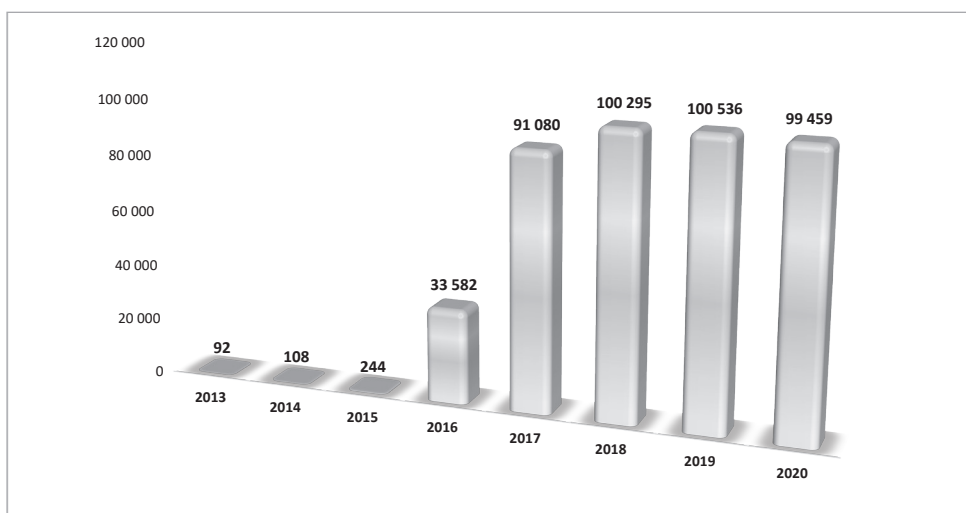
Folyamatos növekedés figyelhető meg a civilisztikai peres és nemperes (Vh., Pk.) eljárásokban előterjesztett e-beadványok számában, az elektronikus kapcsolattartásra nem kötelezett felek is egyre szívesebben választják ezt a kapcsolattartási formát a papíralapú helyett.

²⁹ *Az OBH elnökének beszámolója 2012–2020 (é. n.).*

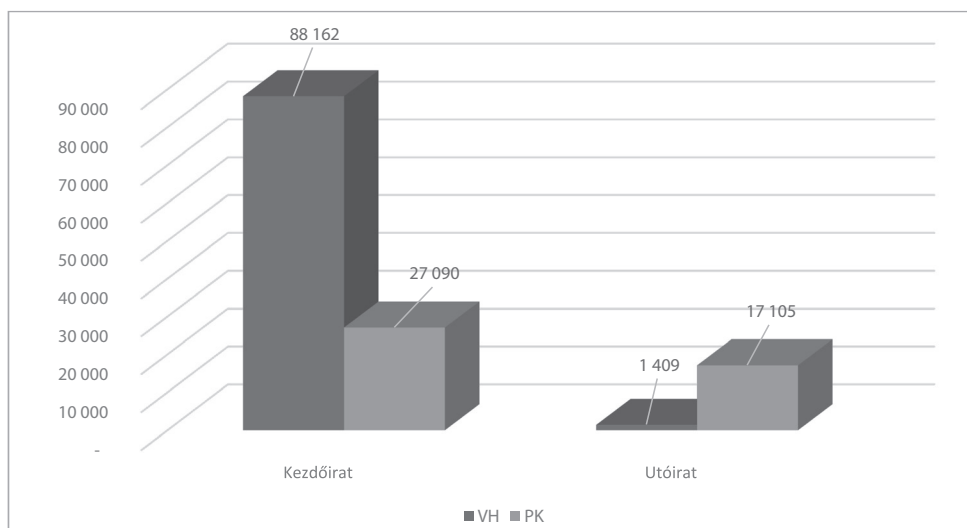
7. ábra: A civilisztikai perekben előterjesztett e-beadványok száma, 2013–2020

Forrás: birosag.hu/beszamolok/az-oroszagos-birosagi-hivatal-elnokenek-2020-evi-beszamolaja, 52.

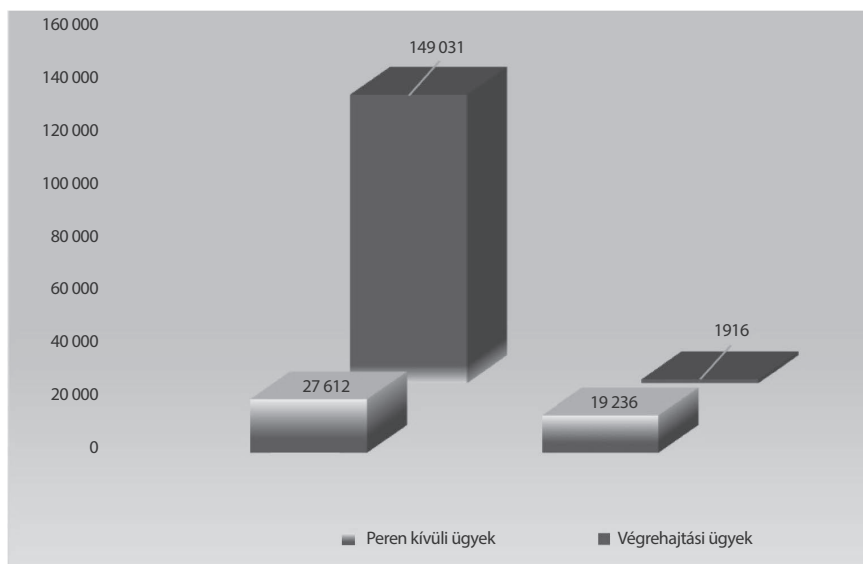
8. ábra: A civilisztikai perekben előterjesztett elektronikus kezdőiratok száma, 2013–2020

Forrás: birosag.hu/beszamolok/az-oroszagos-birosagi-hivatal-elnokenek-2020-evi-beszamolaja, 52.

9. ábra: A civilisztikai nemperes eljárásokban érkezett elektronikus beadványok megoszlása 2019-ben

Forrás: birosag.hu/beszamolok/az-oroszagos-birosagi-hivatal-elnokenek-2019-evi-beszamoloja, 54.

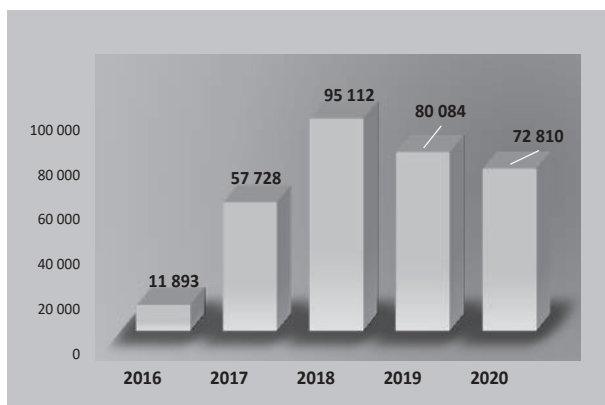

10. ábra: A civilisztikai nemperes eljárásokban érkezett elektronikus beadványok megoszlása 2020-ban

Forrás: birosag.hu/beszamolok/az-oroszagos-birosagi-hivatal-elnokenek-2020-evi-beszamoloja, 53.

Csőd- és felszámolási eljárások

A csődeljárásokban 2015. január 1-jétől az adós részéről, a felszámolási eljárásokban pedig 2016. július 1-jét követően kötelező az elektronikus kapcsolattartás, ami az alapügyekhez kapcsolódó kifogásolási és vitatott hitelezői igények elbírálására irányuló eljárások tekintetében is irányadó.

11. ábra: Az e-beadványok száma a csőd- és felszámolási eljárásokban, 2016–2020

Forrás: birosag.hu/beszamolok/az-orszagos-birosagi-hivatal-elnokenek-2020-evi-beszamolaja, 53.

Büntető- és szabálysértési eljárások

A büntető- és szabálysértési eljárásokban a nyomozó hatóság, az ügyész, a bíróság, a büntetés-végrehajtási szervek, valamint más állami szervek kötelezően elektronikus úton tartják a kapcsolatot. Ugyancsak kötelező a védőknek, valamint bármely eljárási szereplő jogi képviselőként eljáró ügyvédeknek az elektronikus kapcsolattartás, míg a természetes személyek részére az elektronikus út választható.

1. táblázat: A bíróságokra érkező elektronikus iratok száma, 2018–2020

2018				2019				2020			
büntetőügy		szabálysértés		büntetőügy		szabálysértés		büntetőügy		szabálysértés	
kezdőirat	utóirat	kezdőirat	utóirat	kezdőirat	utóirat	kezdőirat	utóirat	kezdőirat	utóirat	kezdőirat	utóirat
64 308	134 651	223 613	28 838	109 542	253 693	216 474	39 580	106 650	285 100	232 051	46 071
198 959		252 451		363 235		256 054		391 750		278 122	

Forrás: birosag.hu/birosagokrol/birosagi-szervezet/obh/obh-elnokenek-beszamoloi alapján saját szerkesztés

Elektronikus befizetések

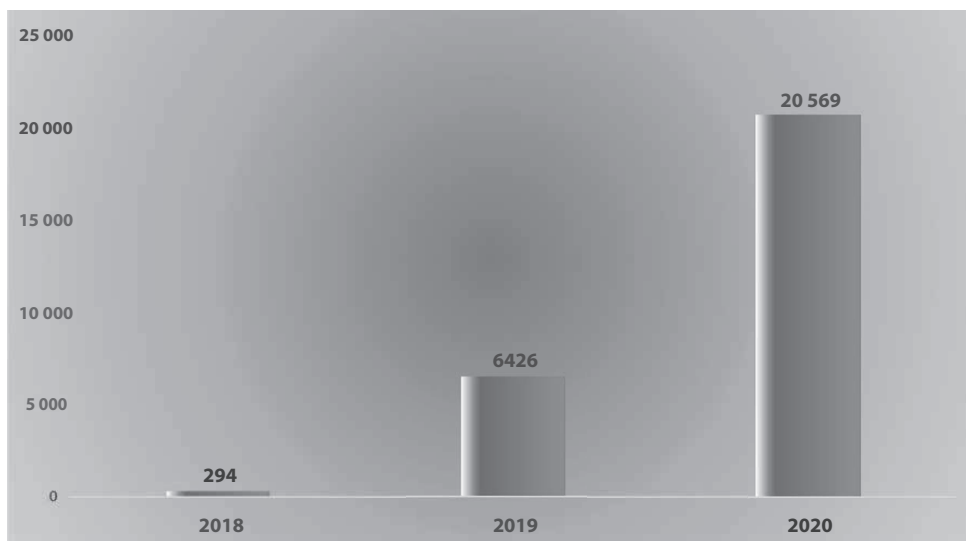
Az elektronikus bírósági eljárásokban az ügyfelek az illetékfizetési kötelezettségüket elsődlegesen a bíróságok Magyar Államkincstárnál (MÁK) vezetett illetékbevételei számlájára történő átutalással, illetőleg az Elektronikus Fizetési és Elszámolási Rendszer (EFER) használatával teljesítették.

2019-ben az EFER-en keresztül 1 248 479 434 forint összegben, míg MÁK-os átutalással 4 217 936 958 forint összegben teljesült illetékbefizetés. Ahogy azt az *Ügyfélértéktájékoztató felületek és szolgáltatások* cím alatt írtuk, az OBH önálló Bírósági Fizetési Portált is fejlesztett, amelyen a vizsgált időszakban összesen 19 117 darab sikeres fizetés történt 1 214 125 487 forint összegben.

A távmeghallgatás statisztikái

A távmeghallgatás eszközrendszerét igénybe véve 2019-ben 6426 távmeghallgatást bonyolítottak le a bíróságok, és ezzel

- 5221 vádlottat,
- 638 tanút,
- 232 polgári peres eljárási résztvevőt,
- 179 szabálysértési eljárás alá vont személyt és
- 40 szakértőt hallgattak meg.

12. ábra: Távmeghallgatások száma, 2018–2020

Forrás: birosag.hu/beszamolok/az-orszagos-birosagi-hivatal-elnokenek-2020-evi-beszamoloi, saját szerkesztés a 2018–2020 közötti adatok feldolgozásával

Felhasznált irodalom

- Az Országos Bírósági Hivatal Elnökének beszámolója 2012–2020* (é. n.). Online: <https://birosag.hu/orszasgos-birosagi-hivatal-0/beszamolok>
- Balogh Zsolt György: *Jogi informatika*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 1998.
- Commission of the European Communities: *Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – eEurope 2005: An Information Society for All*. COM(2002) 263 végleges (2002. május 28.). Online: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2002:0263:FIN:EN:PDF>
- Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak, és a Régiók Bizottságának. Digitális iránytű 2030-ig: a digitális évtized megvalósításának európai módja*. COM(2021) 118 végleges (2021. március 9.). Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0118&from=en>
- Európai esetjogi azonosító (ECLI). Európai igazságügyi portál – European e-Justice Portal (2021. november 17.). Online: https://e-justice.europa.eu/175/HU/european_case_law_identifier_ecli?init=true
- European Commission: *eGovernment Action Plan. Shaping Europe's Digital Future* (2016). Online: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/egovernment-action-plan>
- European Commission: *EU Justice Scoreboard* (é. n.). Online: https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/upholding-rule-law/eu-justice-scoreboard_en
- European Commission: *The 2021 EU Justice Scoreboard. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Central Bank, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions*. COM(2021) 389 végleges (2021. július 8.). Online: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/eu_justice_scoreboard_2021.pdf
- Handó Tünde: A magyar bíróságok élen járnak a digitalizációban. *Magyar Idők*, 2018. november 7. Online: www.magyaridok.hu/belfold/hando-tunde-a-magyar-birosagok-elen-jarnak-a-digitalizacioban-3646298/
- Kis Ildikó: *A CompLex CD Jogtár egyedülálló jogi adatbázis*. (H. n.), (k. n.), (é. n.). Online: http://www3.bibl.u-szeged.hu/mke_eksz/tanecd/kisi.htm
- Országos Bírósági Hivatal: Az ügyfélkapcsolatok elektronizálása egyes bírósági eljárásokban. Budapest, 2012. november 13–30. Online: https://birosag.hu/sites/default/files/2022-05/bemutato_anyaga_2012_11_13-30_0_0.pdf
- Távmeghallgatás? Az országos videókonferencia-rendszer 133 végpontja már erre is megoldást nyújt. *NISZ*, 2018. október 1. Online: <https://nisz.hu/hu/aktualis/tavmeghallgatas-az-orszasgos-videokonferencia-rendszer-133-vegpontja>
- Távmeghallgatás – VIA VIDEO projekt* (é. n.). Online: <https://birosag.hu/birosagokrol/digitalis-birosag/tavmeghallgatas-via-video-projekt>

Vákát oldal

Parti Tamás¹

Közjegyzői digitalizáció

Technológiai alkalmazkodás a datafikációtól az adatstratégiáig

Absztrakt: A fejezet azokat a jelenségeket, folyamatokat és megközelítéseket mutatja be, amelyeket a digitalizáció és a jog, különösen a joggyakorlat egyre erősödő interakciója idéz elő a latin polgári jogi közjegyzőség (UINL) körében. A fejezetben feltárt megközelítések a pandémia kivételével a polgári jogi közjegyzők állami hatalmi struktúrákhoz való kapcsolódását kevésbé ismert nézőpontból világítják meg, és rávilágítanak a közjegyzők által használt digitális eszközök, digitális aláírások, digitális nyilvántartások sokszínűségére, a digitális archiválástól a big data paradigma és az arra épülő megoldások felhasználásán át, a gépi tanulás alkalmazásának megközelítésein keresztül egészen az adatstratégiáig.

Tárgyszavak: Steering Committee; Authentic Act; jogbiztonság; Európai Unió; videokonferencia; Európai Parlament; e-Codex; Észtország; E-Notary; Covid-19; Lettország; Franciaország; CSN (Conseil supérieur du notariat); Lifesize rendszer; Olaszország; Ausztria; mobil ID; cyberDOC; Németország; BNotk; Csehország; Belgium; Biddit; EUFides; ENN; Bartolus; ARERT; Magyarország; MOKK; közjegyzői okirat; big data; adatkutatás; kutatóintézet; adatstratégia

¹ Parti Tamás jogász, jogi adattudós, a Károli Gáspár Református Egyetem kutatója. A Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán végzett, majd forenzikus képzést is magába foglaló öt év ügyészségi joggyakorlatot követően 1995-től máig civil jogi területen működik, 1999-től közjegyzőként. Az évtől a Közjegyzői Akadémia, 2002-től az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Jogi Továbbképző Intézet, 2008-tól az ELTE ÁJTK Polgári Peres Eljárások Tanszéke, valamint az Ügyvédi Akadémia oktatója. 2011 óta a Latin Közjegyzők Nemzetközi Uniója (UINL) Állandó Tanácsának, 1998–2002 között az UINL Európai Szervezete (CNUE) Informatikai és Jogi Bizottságának, 2003–2005 között a Jogi Összehasonlító Bizottságnak tagja, valamint 2016 óta CNUE Futurológiai Fórumának alapítója és elnöke. 2007-től 2021-ig a Budapesti Közjegyzői Kamara elnöke, 2018-tól a Magyar Országos Közjegyzői Kamara általános elnökhelyettese. 2020-tól a Magyar Országos Közjegyzői Kamara – Közjegyzői Adatkutató Alintézetének alapítója és vezetője. Közel 30 önálló vagy társszerzőként publikált tanulmány szerzője.

Bevezetés

A 20. század második felében fejlődésnek indult, mára már szinte életformává vált² digitalizáció alapja a digitális adatképződés, a datafikáció, vagyis a környező világ egyre növekvő digitális adatbázisokba való leképeződése. A digitális adatképződés az európai és Európán kívüli közjegyzői gyakorlatban országonként eltérő időszakokban indult meg, és annak ellenére, hogy napjainkban ez a jelenség világszerte általánossá vált, ma még az európai uniós tagországok közjegyzőségei és más, ugyan-csak latin típusú közjegyzőségek³ a digitális fejlettség különböző fokain állnak.

A közjegyzőségek – így az európai tagállami közjegyzőségek – digitális fejlettségi szintje is a közjegyzők közhatalmi státuszánál fogva rendszerint összefügg, egyenesen arányos államuk digitális fejlettségével. Lényegében ez a függőség határozza meg a tagállami közjegyzőségek digitális eszközhasználatát, mint például a digitális aláírás különböző módjai vagy a digitális nyilvántartások, a digitális archiválás alkalmazását és elterjedését, de ugyanígy a *big data* paradigma és az arra épülő megoldások, a gépi tanulás különböző módjai, továbbá az adattudományi megközelítések alkalmazását, és végső soron az első általános célú, exponenciális technológiához,⁴ az úgynevezett mesterséges intelligenciához (MI) való viszonyát.

Megfigyelhetjük, hogy a közjegyzői digitalizációs folyamatok napjainkban elsősorban a biztonságos ügyfél- és szándékazonosítás, a digitális kapcsolattartás, az adathozzáférés, -archiválás és -elemzés területeit érintik. Az alkalmazott elektronikus aláírások vonatkozásában pedig alapvetően elmondható, hogy azok – legalábbis Európában – megfelelnek az eIDAS rendelet szerinti magas biztonsági előírásoknak. A jelenleg helyenként alkalmazott, az ügyfél fizikai jelenlétét meg nem kívánó közjegyzői digitális eljárások terén pedig bármely olyan esetben, amikor a közjegyzőben gyanú merül fel (például a felek szabad akaratának megítélésével vagy a digitális kapcsolat minőségével kapcsolatban), megtagadhatja a digitális eljárás lefolytatását, és a feleket személyes megjelenésre kötelezheti. További általános jellemző – a pandémia által okozott szigorú korlátozások időszakain kívül – a digitális megoldások választható jellege, vagyis azok többségükben nem kizárólagosan alkalmazandó eljárások, hanem az ügyfeleknek lehetőségük van választásuktól függően a hagyományos módon is igénybe venni a közjegyzők közreműködését, és adott esetben erre a felek a digitális eljárás során is áttérhetnek.

Az utóbbi két év, vagyis 2020–2021 digitális fejlesztéseit a pandémia nyilvánvaló hatásaként a közjegyzői területen is az ügyfél személyes fizikai jelenlétét „digitális

² Max Tegmark: *Élet 3.0.* Budapest, HVG Könyvek, 2018.

³ Az úgynevezett latin típusú közjegyzőségeket, így hazánkat is tömörítő világszervezet a Latin Közjegyzők Nemzetközi Uniója (Union Internationale du Notariat Latin).

⁴ Tilesh György – Omar Hatamleh: *Mesterség és intelligencia.* Budapest, Libri Kiadó, 2021. 85. Ami azért is figyelemre méltó megközelítés, mert igyekszik megszabadítani a jelenséget a zavaró, antropomorfizáló megközelítésektől.

jelenlétre” felcserélő technológiai megoldások dominálják, amelyek elsősorban a digitális azonosítás, a digitális kommunikáció és adattárolás területeit érintik. Mindezek mellett azonban a saját lendületétől hajtva gördül tovább a digitalizáció hengere, ami ennél jóval szélesebben és mélyebben érinti egész társadalmi rendszerünket, benne a jogrendszert és a jogi hivatásrendeket, így a közjegyzőséget is. Ezzel pedig minden, datafikációhoz köthető jelenség kézzelfogható közelségbe kerül, és nem csupán az eljárási folyamatokat támogató digitális rendszerek sokirányú fejlesztése tapasztalható, hanem ahogy látni fogjuk, találunk példát a digitalizáció által kínált lehetőségek kutatási célú alkalmazására is.

Közjegyzők az online térben – egy kontinenseken átívelő kölcsönhatási rendszer, az UINL

A latin típusú nemzeti közjegyzőségek, amelyekhez Magyarország is tartozik, ezeken belül pedig az egyes közjegyzők mindegyike egy közel száz államra kiterjedő, azonos gyökerekkel rendelkező szervezetrendszer eleme, amely szervezetrendszer elemeinek kölcsönhatásait a digitalizáció által kínált lehetőségek és az ezzel járó kihívások még inkább felerősítene. Ezen országokban a közjegyzőségek alapvetően azonos céllal és azonos alapelvek mentén működnek. E rendszer elemei folyamatos globális kölcsönhatásban állnak egymással, amely kölcsönhatások a kisebb földrajzi régiók felé haladva, például az Európai Unió szintjén, azon belül pedig a szomszédos államok között, illetve az államokon belül egyre erősebbek,⁵ e tényrt a digitalizációhoz való alkalmazkodásban és az ahhoz kapcsolódó szabályozási folyamatban is figyelembe kell venni annak érdekében, hogy a rendszer elemeinek kompatibilitása és ezen keresztül az állampolgárok és a szervezetek szélesebb jogrendszeri kompatibilitása fennmaradhasson.

A hivatásrend jelenleg már 90 ország közjegyzőségeit tömörítő világszervezete, a Latin Közjegyzőség Nemzetközi Uniója (UINL, Union Internationale du Notariat Latin) új technológiákkal foglalkozó bizottsága az egységes technológiai alkalmazkodás érdekében 2021. február 26-án az UINL intézőbizottsága által jóváhagyott ajánlást bocsátott ki,⁶ amely jelentős részben támaszkodik a már létező európai megoldásokra.

Az UINL ajánlása is utal arra, hogy az információs technológiák globális fejlődése, amit a Covid-19-járvány tovább erősített, felgyorsította az új technológiák alkalmazását a közjegyzői eljárások szinte minden területén. A közjegyzőségek e technológiákat már a pandémiát megelőzően is vizsgálták és alkalmazták. Az ajánlás

⁵ Parti Tamás: Közjegyzői hálózatok az Európai Unióban. *Közjegyzők Közlönye*, 66. (2019), 4. 1; uő: A közjegyzői szolgáltatások európai kölcsönhatásrendszere, határon átnyúló közjegyzői szolgáltatások. *Közjegyzők Közlönye*, 68. (2021), 3. 11–18.

⁶ Unión Internacional del Notariado: *Guidance on Remote Notarial Authentication* (2021. február 26.).

a korábbi, pandémia előtti általános tapasztalatokat is összegezve emeli ki az ügyfél-azonosítás körében, hogy bármilyen digitális azonosító rendszert alkalmaznak is közjegyzőségek, annak biztosítani kell az ügyfél személyazonosságának közjegyzői általi közvetlen és személyes azonosíthatóságát és ellenőrizhetőségét, összhangban az eljáró közjegyzői nemzeti jogával, vagyis az alkalmazott technológiának biztosítani kell a nemzeti jog által előírt azonosítás lehetőségét. Az azonosítás érdekében ugyanakkor törekedni kell az azt támogató állami adatbázisokhoz való kapcsolódásra és arra, hogy a digitális azonosítást a közjegyzői a személyes adatok értelmezésekor ne kizárólagosan, hanem kiegészítő elemként használja meggyőződése megalapozásához, mivel az azonosításért összességében és végső soron a közjegyzői felel.

Az ügyféli akarat azonosítása és az adatforgalmazás körében az ajánlás kiemeli, hogy a felek akaratának szabad kinyilvánítása és az adattovábbítás biztonságának ellenőrzése céljából a közjegyzőségeknek a tagállami kormányok által biztosított és/vagy az egyes államok közjegyzői kamarái által jóváhagyott/biztosított informatikai platformokat kell használniuk a felekkel való, fizikai jelenlétet nem igénylő interakcióhoz. Ezen platformoknak biztosítaniuk kell a személyes és egyéb bizalmas adatok biztonságát, valamint a biztonságos és egyértelmű közjegyzői-ügyfél közötti interakciót, mégpedig úgy, hogy a szakmai titoktartási kötelezettség ne szenvedjen sérelmet. Különösen hangsúlyozni kell ezt a határon átnyúló eljárások esetében. Az általános, közösségi adatmegosztásra szolgáló platformok (Zoom, Meet stb.) alkalmazása ezért kerülendő. Ahol csak lehetséges, az érzékeny adatok jogi megfelelésének és biztonságának biztosítása érdekében a platformot közvetlenül a közjegyzőségeknek kell kezelniük és felügyelniük, szükség esetén kifejezetten erre a célra létrehozniuk.

Az ajánlás hangsúlyozza, hogy a közjegyzőnek felhatalmazással kell rendelkeznie a digitális eljárás megtagadására, ha annak során feladatai elláthatósága, kötelességei teljesíthetősége tekintetében kétségei merülnek fel.

A dokumentum a „nem fizikai ügyfélkapcsolatok” okán külön kitér a területi hatáskör kérdéseire, amelynek körében foglalkozik a közjegyzői iroda „kibővített” koncepciójával is: ebben az esetben a közjegyzői okirat kiállításának helye – függetlenül az érintett felek aktuális fizikai, földrajzi elhelyezkedésétől – az iratot kiállító közjegyzői székhelye, feltéve, hogy az egyébként az illetékességi/joghatósági határokon belül található. Nem fizikai ügyfélkapcsolat esetében ezen túlmenően fontolóra kell venni a területi korlátozás nélküli hozzáférés biztosítását minden nemzeti állampolgár részére, különösen a külföldön élő állampolgárok vonatkozásában, akiknek a hozzáférést ugyanolyan feltételekkel szükséges biztosítani, mint a rezidenseknek. E folyamat egyúttal igényli és kikényszeríti a nemzetközi magánjog nemzeti szabályainak ez irányú kiegészítését is. Szükség van ugyanakkor a nemzeti és határokon átnyúló közjegyzői interakciókat lehetővé tevő technológiai eszközökre vonatkozó olyan jogi szabályozásra is, amely lehetővé teszi a különböző digitális közjegyzői platformok közötti kommunikációt (például a nemzeti azonosító eszközök határokon átnyúló használatát), a digitális formában eszközölt jogi aktusok

elfogadását, az adat- és iratforgalmat és a végrehajtást, az interoperabilitást. Ezenkívül az ajánlás szerint is fontos figyelembe venni a különbségeket azon digitális közokiratok körében, amelyeket jellegükből vagy felhasználási céljukból kifolyólag (például határon átnyúló jogérvényesítés, meghatalmazások, európai végrehajtási jogcím) eleve államhatárokon átnyúló forgalmazásra, határon átnyúló joghatás kiváltására szánnak. E körben a javaslat szerint sor kerülhet a digitális eljárások korlátozására is, vagyis azoknak csupán a közjegyzői eljárások egy bizonyos körére szorítkozó alkalmazására.

Ami a közjegyzői elektronikus aláírásokat illeti, az ajánlás szorgalmazza a megbízható, de valamennyi közjegyző számára könnyen használható és ellenőrizhető digitális aláírások alkalmazását.

Az irat végkövetkeztetéseiben rögzíti, hogy a közjegyzőket alkalmassá kell tenni az ügyfelek fizikai jelenléte nélkül lefolytatott eljárások foganatosítására, amely során a technológiai eszközök nem helyettesíthetik a közjegyző felelősségét, de támogatják a döntéshozatalt annak érdekében, hogy a közjegyző tevékenységét a vonatkozó jogszabályi rendelkezéseknek és a hivatásrendi alapelveknek megfelelően tudja folytatni.

Az ajánlás a közjegyzőségi technológiai alkalmazkodásának három alappillérezt határozza meg:

- a magas szintű biztonságot nyújtó, legmodernebb technológiai rendszerekbe való beruházás;
- a közjegyzők, irodai alkalmazottak és az ügyfelek képzése a digitális készségek elsajátításában, a digitális eszközök használatának széles körű megismertetése; valamint
- a vonatkozó nemzeti és nemzetközi szabályozások összehangolása.

Az UINL egy másik, kifejezetten ügyleti közjegyzői okiratokkal foglalkozó munkacsoportja (Working Group Authentic Act) 2021 őszén a fent idézett ajánlással és a közjegyzők „digitális megjelenésével” kapcsolatban az idézett ajánlást kiegészítve az *online megjelenés (online appearance)* fogalmának bevezetését javasolja, amely alatt azt érti, hogy a közjegyző által megfelelő technológiai eszközökkel, meghatározott időpontban elvégzett azonosítás és az ügyfél által ennek során adott beleegyezés egyenértékű lehet a közjegyző előtti fizikai megjelenéssel, feltéve, hogy a közjegyzőnek nincs kétsége a megjelent személy személyazonosságával és megjelenésének, nyilatkozattételének időpontjával (és persze tartalmával, akaratí – szándék – viszonyaival) kapcsolatban. A közjegyző ezekben az esetekben tulajdonképpen ténytanúsítványt állít ki, ennek azonban feltétele, hogy a közjegyző valamennyi érintett féllel legalább a fentiekben vázolt közvetlen digitális kapcsolatban legyen. Ugyanakkor ha kétség merül fel a felek személyazonosságát, minőségét vagy akaratí viszonyait illetően, a közjegyző megtagadja a digitális eljárás lefolytatását. A javaslat a végrendeleteket és az öröklési szerződéseket kizárná e módszer alkalmazási köréből, emellett egy másik ügykategória, a kifejezetten végrehajtást célzó iratok esetében ezek fokozott érzékenysége okán az ajánlás külön

lehetőséget biztosítana a közjegyző részére ahhoz, hogy megkövetelhesse a fizikai jelenlétet, ha véleménye szerint a szóban forgó jogi aktus vagy ügylet összetettsége ezt megkívánja. Vagyis a javaslat nem csupán azonosítási aggály vagy infrastruktúrabeli anomália esetére biztosítaná ezt a jogot a közjegyző részére, hanem az adott ügy természetéből fakadó egyéb aggály esetére is.

A javaslat külön kitér a digitális térben létrehozott és forgalmazott iratok különböző példányainak, tervezeteinek kérdéskörére,⁷ utalva arra, hogy a jogbiztonság fenntartásához elengedhetetlen az olyan eszközök bevezetése és alkalmazása, amelyek egyértelműen megkülönböztetik a tervezeteket a végleges dokumentumtól, és amelyek lehetővé teszik, hogy a cselekményt/ügyletet csak akkor tekintsék befejezettnek, ha már a végleges szöveg kiállítását követően minden érintett egyező akaratnyilvánítása és akarategysége bizonyosan megállapíthatóvá vált. Ez azért szükséges, mert ezekben a közjegyzői eljárásokban nem csupán a felek személyazonosításában kell biztosnak lenni, hanem a jogi aktus, ügylet létrejöttének pontos körülményeit és időpontját is meg kell tudni állapítani, vagyis meg kell határozni a felek szándékviszonyait és azt a pontos időpontot, amikor a jogviszony és a felek kötelező érvényű nyilatkozatai létrejönnek, és egyértelműen egymáshoz kapcsolódnak. A javaslat szerint a jogviszony abban a pillanatban jön létre, amikor a közjegyző a vázolt folyamat lezárásaként az okiratot elektronikus aláírásával lezárja/engedélyezi. A jogi aktus vagy ügylet létrejöttének helyét ugyanakkor földrajzilag az eljáró közjegyző tartózkodási helyén megkööttnek célszerű tekinteni.

Az illetékességgel kapcsolatban a javaslat kiemeli, hogy mivel az eljárásokért a közjegyző felel, helyénvaló, hogy azok a közjegyzők legyenek közvetlenül felelősek az elektronikus közokiratokért is, akik a legjobban ismerik az aktuálisan alkalmazandó jogot és a helyi követelményeket, és akik jobban hozzáférnek az adott, joghatósági szempontból aktuálisan érintett állam hatóságaihoz, vagyis a szóban forgó ügyekben azoknak a közjegyzőknek célszerű eljárniuk, akik államának joga szerint az adott ügylet létrejön, illetve akik államának területén érvényesül majd a jogi aktussal célzott joghatás. Ez a követelmény az online megjelenés eseteiben kiemelt fontosságú, és különösen fontos az ingatlanügyletekre, az üzleti, finanszírozási tranzakciókra, gazdasági társaság vagy más jogi személy alapítására, módosítására vagy megszűnésére, illetve üzleti, befektetési vagy fogyasztói tevékenység finanszírozására irányuló ügyletekben. Indokolt tehát, hogy ezen ügyekben az eljáró közjegyzőt a felek azon közjegyzők közül válasszák, akik a jogi aktus vagy ügylet tárgyát képező ingatlan, az alapszabály, a módosítás tárgyát képező jogi személy székhelye, illetve a célzott joghatás kiváltásának helyén eljárni jogosultak, vagy egy másik megközelítés szerint, nem rezidensek esetén, a fél/felek utolsó lakóhelyének országa szerint illetékes közjegyzők közül.

⁷ Ez azért nagyon fontos, mert a digitális szférában néha nehéz megkülönböztetni a tervezeteket és a korábbi szövegeket a végleges dokumentumtól, és akár még az is kérdéses lehet, hogy a felek akaratnyilvánításai, jóváhagyásai melyik szövegre vonatkoznak.

A javaslat külön kitér a képviselet és a meghatalmazás ellenőrzésére irányuló folyamatokra, és kiemeli, hogy e téren fokozott óvatossággal kell eljárni, és indokolt a szigorúbb szabályozás irányába elmozdulni, vagyis a digitális formában továbbbítható meghatalmazást/képviseletet igazoló iratoknak szintén meg kell felelniük a képviselettel célzott eljárásban is érvényesülő legmagasabb követelményeknek. Ezzel együtt meg kell tudni győződni arról is, hogy a meghatalmazás, a képviseletre jogosító aktus a felhasználás pillanatában is érvényes és hatályos-e.

Európai uniós körkép

Az Európai Unió tagállamai közül jelenleg Észtország, Lettország, Franciaország, Ausztria, Németország, Belgium, Olaszország, Magyarország és (2021. szeptember 1-jei befutóként) Csehország szolgál a közjegyzői eljárásokat érintő digitalizációs folyamatokban új, példaértékű megoldásokkal. A sort kiegészíthetnénk még Spanyolországgal, noha közjegyzőségének jelentős digitális múltja, kiterjedt és modern alkalmazott technológiája ellenére is mintha egyelőre kívárna. Az alábbi ismertetésben elsősorban ezekre az európai tagállami közjegyzőségekre térek ki, mivel ezek a digitalizációs alkalmazkodásban már meghaladták a pusztán digitális adatképződés és hagyományos statisztikai adatfeldolgozás korszakát.

Az Európai Unióban az e téren élenjáró államok digitális eszközhasználatát illetően általánosan megfigyelhető, hogy a közjegyzői eljárásokban külön e célra fejlesztett eszközöket, videórendszereket, elektronikus archívumokat és nyilvántartásokat, elektronikus aláírásokat és egyéb elektronikus eszközöket alkalmaznak a közjegyzők.

Mielőtt a digitalizáció terén kiemelkedő európai tagállamok közjegyzőségeit sorra vennénk, érdemes röviden kitérni néhány, az igazságügyi digitalizációs folyamatokban komoly szerepet játszó európai normára.

Bizonyos, hogy valamennyi európai tagállamban nagy lendületet adott és ad a közjegyzői digitalizációs folyamatoknak az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/1151 irányelve, az (EU) 2017/1132 irányelvnek a digitális eszközök és folyamatok társasági jog terén történő használata tekintetében történő módosításáról (röviden: Digitális eszközökről szóló irányelv), amit a tagállamoknak 2021. augusztus 1-jéig kellett átültetniük a nemzeti jogrendszerekbe. Az irányelv átültetése a korlátolt felelősségű társaságok online formában történő alapítását célozza, és bár a közjegyzők cégalapításban való részvétele Európában országonként más és más,⁸ az itt alkalmazott digitális megoldások bizonyosan példaként és kiindulópontként

⁸ Magyarországon, Franciaországban és Romániában például a cégalapítás nem tartozik kizárólagos közjegyzői hatáskörbe, ugyanakkor többek között Belgiumban, Csehországban és Németországban a cégalapítás az egyik leglényegesebb közjegyzői hatáskör.

szolgálnak a jövőre nézve más közjegyzői eljárásokban is a közös nevezők mentén, ugyanakkor jelentősen növelni fogják a digitális adatképződést.

Az irányelv előírja, hogy a céget alapító felek nem kötelezhetők személyes megjelenésre az alapítás során, sem a közjegyző, sem az ügyvéd, sem pedig más, a társasági szerződést elkészítő személy vagy hatóság előtt, tehát az alapítók akár otthonról, a konyhaasztalnál ülve is alapíthatnak korlátolt felelősségű társaságot. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a fél választása vagy egyéb kényszerítő ok, például infrastruktúrabeli anomáliák miatt ne lehetne alkalmanként áttérni a hagyományos módra. Ezt a szemléletet egyébként a területet érintő közjegyzői fejlesztések is tükrözik.

Az irányelv átültetésének határideje 2021. augusztus 1. volt, de az irányelv egy évre lehetővé teszi a halasztást, amivel a tagállamok többsége – Magyarország is – élt is.

Mindenesetre azokban az államokban, ahol az irányelvet átültették, Belgiumban, Németországban és Olaszországban, az nem csupán jogszabályi változtatásokat hozott magával, hanem komoly informatikai fejlesztéseket is, továbbá egyéb, ezzel összefüggő folyamatokat generált, mint például a közjegyzők és állampolgárok „digitális képzését”, vagyis felkészítését az új eljárások alkalmazására. Fontos emellett leszögezni, hogy az irányelv célja nem a hatáskörök és ezen eljárások tartalmi jellemzőinek megváltoztatása, hanem a személyes megjelenéssel járó cégalapítás „átemelése” az online térbe, vagyis ezekben az eljárásokban továbbra is az azokat lebonyolító közjegyzőknek/ügyvédeknek/hatóságoknak kell garantálniuk azt, hogy a digitális térben se csorbuljon a jogbiztonság.

A gyakorlatban is megfigyelhető, hogy az e téren bevezetendő rendszerek egyik legfontosabb eleme a biztonságos videókonferencia alkalmazása, amelynek segítségével biztonságos csatornán keresztül kapcsolódnak össze a cégalapítók és a hatáskörrel rendelkező szervek/személyek. Már itt ki kell emelni, hogy a német Bundesnotarkammer ennek érdekében olyan saját digitális rendszert fejlesztett ki, amelyben a felhasználóknak már csupán webkamerával és mikrofonnal rendelkező számítógépre/tabletre, internetkapcsolatra, valamint okostelefonra van szükségük.⁹ Az okiratok aláírása és kiállítása digitális formában történik, vagyis a teljes folyamat papírintes. Ez ideig e téren minden szempontból a német rendszer a legfejlettebb, amiből következtethetünk arra, hogy mintaként szolgálhat majd más tagállamok részére is, ezért esélye van az elterjedésre.

A hivatásrenden belüli erős európai kölcsönhatásokra utal, hogy már az Osztrák Közjegyzői Kamara is felkészült technikailag az online cégalapításra, Ausztriában

⁹ Az alapítók azonosítása az ez idáig legfejlettebbnek mondható német rendszerben két szakaszban történik: az első szakasz az eIDAS rendeletnek megfelelő digitális eszköz használatával zajlik, a második szakasz pedig a közjegyző közreműködésével folytatódik, aki összehasonlítja az alapítók webkamerán keresztül megjelenő arcképét a nemzeti személyi igazolványok chipjén található igazolványképpel. A jogbiztonság érdekében a közjegyzőnek azonnal meg kell tagadnia a közreműködést, amennyiben a folyamat során bármely gyanús körülményt észlel.

azonban még nem alakultak ki a szükséges jogszabályi keretek. Ugyanakkor Csehországban 2021. szeptember 1-jén hatályba lépett az a jogszabály-módosítás, amelyet szinte azonnal alkalmaztak is a gyakorlatban, mivel a Cseh Közjegyzői Kamara rendelkezik egy olyan önállóan fejlesztett digitális platformmal, amelynek segítségével a cég megalapítását követően a társaságot azonnal bejegyzik a cégnyilvántartásba, mivel a cseh közjegyzők közvetlen nyilvántartási bejegyzési joggal rendelkeznek. Érdekes, hogy ugyanakkor például az egyedülálló múltú és összetettséggű digitális háttérrel és hatalmas adatbázissal rendelkező Spanyolországban a vonatkozó jogszabály előkészítése nincs előrehaladott állapotban, de közleményeik szerint megoldásaik a német mintára fognak épülni.

A digitális eljárások elterjedésével és a hagyományos eljárásokhoz viszonyított arányával kapcsolatban még korai lenne levonni a következtetéseket, hiszen megalapozottan összevethető mérések, adatok, statisztikák még nem vagy csak nagyon hiányosan állnak rendelkezésre. Mindenesetre egy, az európai közjegyzői digitalizációs folyamatokat mintegy két évtized óta folyamatosan megfigyelő személyben, amilyen jelen fejezet szerzője is, okkal alakul ki az a vélemény, hogy még az indokoltan és az észszerűségnek minden szempontból megfelelően bevezetett digitális eljárásokról is elmondható, hogy feltűnően sokszor nem váltják be teljes mértékben a hozzájuk fűzött reményeket, vagyis működésük és ügyféloldali igénybevételük sokszor jelentősen elmarad a kezdeti várakozásoktól, ami többek között arra utal, hogy a jog, a jogrendszeri folyamatok természete lényegesen eltér attól, ami digitalizációs eszközökkel maradéktalanul kezelhető lenne.¹⁰

A digitális alkalmazkodásnak és a közjegyzői területen történő adatképződésnek ugyancsak nagy lökést ad az Európai Parlament és a Tanács 2021. december 1-jén nyilvánosságra hozott rendeletjavaslata az igazságügyi együttműködés és az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés digitalizálásáról a határokon átnyúló polgári, kereskedelmi és büntetőügyekben, valamint egyes jogi aktusok módosításáról az igazságügyi együttműködés területén,¹¹ amely lehetővé tenné a feleknek, hogy az illetékes hatóságokkal Európa-szerte elektronikusan kommunikáljanak, és ezen a módon akár bírósági eljárást kezdeményezhessenek egy másik tagállamból származó féllel szemben, emellett általánosan bevezetné a videokonferencia használatának lehetőségét a határokon átnyúló polgári, kereskedelmi és büntetőügyek során előforduló szóbeli meghallgatások terén. A rendelettervezet nyilvánvalóan érinti az európai közjegyzői eljárásokat is.

¹⁰ Parti Tamás: Jog és komplexitás, egy komplex jogrendszermodell. *Magyar Jog*, 69. (2021), 9. 538–552; uő: Jog és komplexitás, egy komplex jogrendszermodell. *Magyar Jog*, 69. (2021), 10. 557–564.

¹¹ European Commission: *Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the Digitalisation of Judicial Cooperation and Access to Justice in Cross-border Civil, Commercial and Criminal Matters, and Amending Certain Acts in the Field of Judicial Cooperation*. COM(2021)759 végleges (2021. december 1.).

A javaslat, mint ahogyan azt várni lehetett, elkötelezi magát a kérelmek, dokumentumok és adatok nemzeti hatóságok és bíróságok közötti digitális továbbítása, illetve e lehetőség megteremtése mellett. Ugyanakkor új, önálló jogalapot biztosít az uniós igazságügyi együttműködési eszközök digitalizálásához, és kötelezővé teszi a digitális kommunikációt (indokolt kivételektől eltekintve) a bíróságok és az illetékes hatóságok (valamint azok és az EU IB-ügynökségei és -szervei) közötti kommunikációban, valamint kötelezi a bíróságokat és az illetékes hatóságokat a természetes és jogi személyek elektronikus kommunikációjának elfogadására (6. cikk), és jogalapot biztosít a videokonferencia vagy más távközlési technológia használatához határokon átnyúló ügyekben a szóbeli meghallgatások során (7. cikk).

A tervezet kitér a bizalmi szolgáltatások használatára és elismerésére (9. cikk), közvetlen kapcsolatot létesít az e-IDAS/e-ID javaslattal az e-IDAS bizalmi szolgáltatások (elektronikus aláírások és elektronikus bélyegzők) digitális kommunikáció céljára történő alkalmazásával összefüggésben. Ugyanakkor a természetes és jogi személyek számára a digitális csatorna használatát önkéntességi alapon biztosítja (5. cikk), ami megfelel e lehetőségek eddigi, Európában már érvényesülő közjegyzői megközelítéseinek (szabályozásainak), ahogy azt majd az alábbiakban is látni fogjuk. A javaslat 4. cikke szerint ennek érdekében az európai e-igazságszolgáltatási portálon olyan európai elektronikus hozzáférési pontot kell létrehozni, amely a természetes vagy jogi személyek és az illetékes hatóságok közötti elektronikus kommunikációra szolgál.

A digitális kommunikációs csatornát illetően a javaslat egy decentralizált informatikai rendszer létrehozását és karbantartását irányozza elő a nemzeti informatikai rendszerek és az interoperábilis hozzáférési pontok hálózatának kialakítása érdekében (lásd 3. cikk), a tagállamoknak pedig ki kell fejleszteniük az e-CODEX-szel¹² való együttműködéshez szükséges infrastruktúrájukat, akként, hogy a decentralizált

¹² e-CODEX (e-Justice Communication via Online Data Exchange; magyarul: e-igazságügyi kommunikáció online adatcsere révén): az e-CODEX olyan digitális hálózat, amely könnyű hozzáférést biztosít a határokon átnyúló igazságszolgáltatáshoz a polgárok, vállalkozások és jogászok számára Európa-szerte. A rendszer az EU polgári és büntetőügyekben folytatott igazságügyi együttműködésének digitális gerince, amely olyan szoftvertermékeket tartalmaz, amelyek hozzáférési pontok hálózatának létrehozását teszik lehetővé a biztonságos, bíróságok és igazságügyi hatóságok közötti digitális kommunikációhoz. Az e-CODEX lehetővé teszi az igazságügyi hatóságok számára, hogy egy sor közös protokollon keresztül kommunikáljanak más igazságügyi hatóságokkal. Az e-CODEX rendszer fő célja, hogy lehetővé tegye a bírósági kommunikáció digitalizálását, beleértve a bíróságok közötti, valamint az állampolgárok/vállalkozások és bíróságok közötti kommunikációt, valamint a bírósági iratok biztonságos cseréjét is. A tagállamoknak ugyanakkor ki kell alakítaniuk az e-CODEX-szel való együttműködéshez szükséges infrastruktúrát, és azon tagállamok számára, amelyek még nem rendelkeznek megbízható informatikai rendszerrel, a Bizottság úgynevezett referenciaszoftvert javasol. Ez a szoftver az úgynevezett eEDES (e-Evidence Digital Exchange System; magyarul: Elektronikus Bizonyítékok Digitális Cseréjére Szolgáló Rendszer) megoldásra épül, amely az okiratok kézbesítésére és a bizonyításfelvételre vonatkozó igényeket hivatott digitális módszerekkel és eszközökkel kielégíteni.

informatikai rendszernek a tagállamok, valamint az uniós ügynökségek és szervek háttérrendszereiből, továbbá interoperábilis hozzáférési pontokból kell állnia, amelyeken keresztül ezek összekapcsolódnak.¹³ A decentralizált informatikai rendszerek hozzáférési pontjainak az e-CODEX-en kell alapulniuk [lásd a preambulum (11) bekezdését].

A közjegyzői digitalizáció európai úttörőire és élharcosaira visszatérve ki kell emelni, hogy mivel az Európai Unió kontinentális jogi berendezkedésű államaiban, csakúgy, mint az UINL más tagállamaiban is a közjegyzők jellemzően közhatalmi jogkörrel rendelkeznek, ezért a digitális állami rendszerekhez történő kapcsolódásuk szükségzerű. Ennek legszebb példáját Észtország szolgáltatja.

Észtország, az élenjáró e-minens

„Észtország a mindennapi életet átszövő digitalizáció európai fellegvára”,¹⁴ Európa „e-állama”, ahol a digitális fejlődés a koordinált állami fejlesztéseknek, a proaktív IT-szektor együttműködésének és a konstruktív hivatásrendi megegyezéseknek az eredménye¹⁵ (*e-Estonia* program – *e-State*). Az e-állam létezésének gyümölcseiként találkozhatunk ma Észtországban például az *e-Tax Board*,¹⁶ az *eKool and Stuudium*,¹⁷ az *e-Health*,¹⁸ az *e-Prescription*¹⁹ alkalmazásokkal, illetve a legfontosabb állami nyilvántartások területén a *Population I-lel*,²⁰ az *e-Land Registerrel*²¹ és az *e-Business Registerrel*.²² Az országban a közigazgatási ügyek alapvetően személyes megjelenés nélkül elintézhetőek, 24 órában, a hét minden napján, és az elektronikus út igénybevétele a *digital by default* elv mentén minden esetben elsőbbséget élvez a hagyományos eljárási módokkal szemben. Az érintett adatokat praktikusán csupán egyetlen alkalommal rögzítik (ügynevezett *once only* alapelv), amelyekhez azután

¹³ Az európai e-igazságügyi portálon (<https://e-justice.europa.eu/>) ennek érdekében létre fognak hozni egy, a természetes és jogi személyek, valamint az illetékes hatóságok közötti elektronikus kommunikációra használható európai elektronikus hozzáférési pontot.

¹⁴ Sajben Tamás: Digitális közjegyzői megoldások Európában. *Közjegyzők Közlönye*, 67. (2020), 2. 5–27. Az itt hivatkozott európai államok közjegyzői megoldásainak ismertetése döntő részben az itt írott ismertetővel összhangban, azt aktualizálva történik.

¹⁵ *E-Estonia – The Epic Story of the e-State* (é. n.).

¹⁶ Estonian Tax and Customs Board. Lásd: www.emta.ee/eng.

¹⁷ Az észt iskolák a tanulók tanulmányi adatait 2002 óta ebben az alkalmazásban vezetik elektronikusan, és teszik hozzáférhetővé a szülők számára.

¹⁸ The Electronic Health Record (e-Health Record). Lásd: <https://e-estonia.com/solutions/healthcare/e-health-record/>.

¹⁹ E-Prescription. Lásd: <https://e-estonia.com/solutions/healthcare/e-prescription>.

²⁰ Lásd: www.siseministeerium.ee/en/activities/population-procedures/population-register.

²¹ Lásd: www.rik.ee/en/e-land-register.

²² RIK Centre of Registers and Information Systems. e-Business Register. Lásd: www.rik.ee/en/e-business-register.

a közhatalmi intézmények a rájuk vonatkozó szabályozás szerint férhetnek hozzá. Ugyanakkor az adatokkal érintett alanyok valós időben láthatják, hogy adataikhoz ki (mely szerv) és mikor kapott hozzáférést (*transparency by deciding* alapelv). Az észt állampolgárok 2002 óta digitális chipet/minősített, az adott személy saját kezű aláírásával egyenértékű elektronikus aláírás létrehozására alkalmas eszközt tartalmazó e-személyi igazolvánnyal rendelkeznek, ami lényegében egy egyesített útlevél és személyazonosító igazolvány, ezenkívül alkalmas a fent említett állami szolgáltatások igénybevételére. Ugyanez az e-személyi igazolvány teszi lehetővé az észt digitális közjegyzői eljárások igénybevételét is. Az e-személyi igazolvány biztonsági szintje az úgynevezett eIDAS²³ rendelet szerinti bejelentés alapján magas,²⁴ alkalmazása pedig általános és kötelező, vagyis használata, ezzel együtt az elektronikus aláírás lehetősége nem az állampolgár választásától függ.

A digitális állam előnyeit nem csupán észt állampolgárok élvezhetik. A 2014-ben elindult, az észt kormány által támogatott digitális azonosító programnak, az úgynevezett *e-Residency*²⁵ programnak köszönhetően külföldi állampolgárok is szerezhethetnek „virtuális tartózkodási jogot”, és kivehetik a részüket az észt gazdasági életből. A nem észt állampolgárok ennek keretében speciális, elektronikus chipet és egyedi PIN-kódot tartalmazó kártyához juthatnak hozzá, amely egy erre a célra rendszeresített kártyaleolvasó készülék segítségével működtethető, és lehetővé teszi, hogy a kártya birtokosa akár anélkül is hozzáférhessen az észt elektronikus állami, illetve – 2020 februárjától – a közjegyzői szolgáltatásokhoz, hogy az ország területére lépne. Az e-Residency-kártya ugyancsak alkalmas minősített elektronikus aláírás létrehozására és az aláírt dokumentumok ellenőrzésére is, azonban önmagában nem alkalmas személyazonosításra, nem úti okmány, és nem biztosít észt állampolgárságot, valamint észt adóügyi illetékességet, és önmagában nem jogosít az ország területére való belépésre sem. E kártyák biztonsági szintje az eIDAS rendelet szerinti bejelentés alapján szintén magas,²⁶ és a kártya birtokosa a világ bármely más országából képes Észtország online üzleti portálján²⁷ keresztül közvetlenül, online úton észt székhelyű céget alapítani, képes továbbá bankszámlát nyitni, valamint társasági beszámolóit és adóbevallásait benyújtani, vagy akár észt közjegyző előtt az észt jog alapján üzletrészt terhelő jelzálogot alapítani. A kártya egyébként az online benyújtott igénylést és az észt külképviseleten való átvételt követően azonnal használható, érvényességi ideje 5 év, a megújítás szabályai az igénylésével azonosak.

²³ Az Európai Parlament és a Tanács 910/2014/EU rendelete (2014. július 23.) a belső piacon történő elektronikus tranzakciókhoz kapcsolódó elektronikus azonosításról és bizalmi szolgáltatásokról, valamint az 1999/93/EK irányelv hatályaon kívül helyezéséről. L 257/73 (2014. augusztus 28.).

²⁴ European Commission: *Documentation about the Estonian eID* (2020. április 2.).

²⁵ E-Residency. Lásd: <https://e-resident.gov.ee/>.

²⁶ European Commission: *Documentation about the Estonian eID* (2020. április 2.).

²⁷ RIK Centre of Registers and Information Systems. Company Registration Portal. Lásd: www.rik.ee/en/company-registration-portal.

Mindezek ismeretében már meg sem lepődünk azon, hogy Észtország az elsők között vezette be a tisztán elektronikus közjegyzői okiratot, amelyhez a 2007-ben létrehozott *E-Notary*²⁸ multifunkciós rendszer nyújtott segítséget. A rendszeren keresztül lehetőség van a közjegyzővel történő online időpont-egyeztetésre, szerződésmintákhoz, továbbá 16 állami nyilvántartáshoz való közjegyzői hozzáférésre, így például az ingatlan-nyilvántartáshoz, a cégnyilvántartáshoz, a házassági vagyoni jogi, illetve a hagyatéki nyilvántartásokhoz való hozzáférésre is. A nyilvántartásokhoz való közjegyzői hozzáférés nem csupán betekintést, hanem automatikus adatátviteli jogosultságot is magába foglal, amelynek során a nyilvántartási adatok közvetlenül illeszthetők a közjegyzői okiratokba. Ugyanez a rendszer mindezek mellett közjegyzői díjat, egyéb díjakat és illetékeket kalkulál, továbbá alkalmas számla kiállítására is. Az elkészült közjegyzői okiratok aláírása és a különböző állami rendszerek részére történő, tisztán elektronikus úton való továbbítása, továbbá az okiratok elektronikus archiválása is ugyanezen a platformon történik. Az E-Notaryt az Észt Közjegyzői Kamara (Notarite Koda) tulajdonolja és üzemelteti, azonban az azt kiszolgáló szerverek üzemeltetése, karbantartása és a felhasználók képzése az Észt Igazságügyi Minisztérium alá tartozó Nyilvántartások és Információs Rendszerek Központjának (Registrite ja Infosüsteemide Keskus; Center of Registers and Information Systems) a feladata. Ez a rendszer napjainkra teljesen kompatibilissé vált az e-Residency-kártyákkal is.

Mindezek mellett az észt személyi igazolvánnyal rendelkező magánszemélyek mobiltelefonon keresztül történő biztonságos azonosítására szolgáló mobil-ID-t az észt telekommunikációs szolgáltatók jogosultak kibocsátani, amelynek segítségével a magánszemélyek mobiltelefonjukat biztonságos digitális személyazonosításra tudják használni az E-Notary platformon is. A megoldás segítségével a felhasználó az elektronikus szolgáltatások igénybevételén túl digitálisan, kártyaleolvasó használata nélkül tud okiratokat aláírni. A rendszer alapját képező speciális SIM-kártyát a telekommunikációs szolgáltatók biztosítják az ügyfél számára. A kártya tartalmazza az eljáráshoz szükséges privát kulcsokat és applikációt, a hitelesítési és aláírási funkciókat. A mobil-ID segítségével létrehozott aláírás ugyancsak egyenértékű az elektronikus személyi igazolvány által létrehozott aláírással.

Mivel a központi állami rendszerben tárolt személyes adatokhoz a közjegyző ez E-Notary rendszeren keresztül közvetlenül hozzáfér, az észt ügyfélnek nem szükséges bemutatnia a személyazonosító okmányát a közjegyző előtt. A közjegyző általi azonosítás az online portál segítségével is elvégezhető.

Az észt megoldásoknál maradva érdekességgént megemlíthető a 2020. év elejétől az Észt Közjegyzői Kamara kísérleti projektjeként működött *e-Notary Self-Service Portal*, a Közjegyzői Önkiszolgáló Portál, amelyen keresztül Észtország valamely külföldi nagykövetségén történő megjelenéssel lehetőség volt az ország bármely köz-

²⁸ RIK Centre of Registers and Information Systems. E-Notary. Lásd: www.rik.ee/en/other-services/e-notary.

jegyzőjével kapcsolatba lépni és közjegyzői távokiratot készíteni. (A kísérleti projekt kezdetben Észtország helsinki, brüsszeli, stockholmi, londoni és rigai nagykövetségein volt elérhető.) A rendszer használható volt észt e-személyi igazolvánnyal, mobil-ID-vel, e-Resident-kártyával, illetve belga, horvát, lett, luxemburgi, német, olasz, portugál és spanyol elektronikus személyazonosító igazolványokkal. A megoldás segítségével már a bevezetést követő első két hónapban körülbelül 100 közjegyzői távokiratot vettek fel. Ezek az okiratok egyenértékűek az észt közjegyzői irodákban kiállított elektronikus közokiratokkal.

Ebben az eljárásban az ügyfél a portálon keresztül vagy más módon időpontot egyeztetett a közjegyzővel és a nagykövetséggel, majd a nagykövetségen webkamerás kapcsolat segítségével, e-Notary-szoftverrel ellátott számítógépen bonyolíthatta le az eljárást. Az eljárás menetének fizikai biztosítása, illetve az ügyfél külső befolyásmentességének felügyelete és garantálása a konzuli tisztviselő feladata volt, tehát az ügyféloldali bemenetet is egy hatósági személy biztosította. A projekt azonban főként a nagykövetségek alacsony száma miatt sem az ügyfelek, sem a közjegyzők igényeit nem volt képes kielégíteni, amiben feltehetőleg az is közrejátszott, hogy az ügyfeleknek az egyébként is korlátozott számú nagykövetségeken kellett fizikailag megjelenniük.

Mindebből okulva az észt közjegyzőség a fenti modellből kiindulva egy új megoldást dolgozott ki, a modellt akként módosítva, hogy a távolsági azonosítást megelőzően az ügyfél egy speciális megállapodást köt a közjegyzővel. Ennek során a közjegyző azonosítót és jelszót biztosít az ügyfélnek, így az ügyfél mentesül a külföldi nagykövetség felkeresésének kötelezettsége alól, és lényegében bárholnan kapcsolatba léphet a közjegyzővel az eljárás lefolytatása érdekében. Az észt szabályozás értelmében ezekben az esetekben az okiratok kiállítási helyének Észtország minősül, függetlenül attól, hogy az ügyfél hol tartózkodik a digitális aláírás időpontjában. Az eljárás továbbra is az e-Notary Self-Service Portalon zajlik, amely során nem csupán az időpont-egyeztetésre, a kért ügylet adatainak megadására, a fizetendő összeg előzetes kalkulációjára ad lehetőséget a platform, hanem biztosítja az okirat tervezetének elkészítését és az okiratok elektronikus forgalmazását is. A tervezethez az ügyfél a rendszerben megjegyzéseket fűzhet, azonban módosításokat kizárólag a közjegyző jogosult végrehajtani a szövegben. Az eljárás során az ügyfél a portálon keresztül fizetheti meg a közjegyzői díjat és az egyéb díjakat, illetékeket. Ennek a rendszernek az igénybevétele meglehetősen széles körű volt, hiszen azt kezdetben a korlátozott felelősségű társaságok üzletrészeinek adásvételétől kezdve a meghatalmazások készítéséhez, üzletrészek jelzáloggal történő megterheléséhez, házassági, illetve válási kérelmek²⁹ benyújtásához, hagyatéki eljárás lefolytatására vonatkozó kérelmek közléséhez, ingatlanon fennálló, illetve kereskedelmi jelzálog törléséhez vették igénybe, és a későbbi tervek szerint többoldalú okiratokra és eljárásokra

²⁹ Észtországban a házasság közös megegyezéssel történő felbontása kizárólagos közjegyzői hatáskör, a házasságkötés pedig a felek kérelme alapján történhet közjegyző előtt.

is kibővítették volna, azonban az ingatlan-adásvételi szerződések megkötéséhez ez az módszer nem volt megengedett.

A Covid-19-járvány miatt április 6-tól a nagykövetségi megjelenéssel járó eljárás teljesen megszűnt, és általánossá vált a kizárólag közjegyző-ügyfél relációban történő eljárás. Ma már a házasság megkötése és annak felbontása kivételével bármely ügylet megköthető, és bármely eljárás lefolytatható ilyen formában, ez alól már az ingatlan-adásvételi ügyletek sem kivételek. Az új szabályozás a Covid-19 miatt kihirdetett szükségállapot megszűnését követően is hatályban maradt.

Ma az észt közjegyzői eljárások videokonferencia útján is lebonyolíthatók, az észt közjegyzőség által fenntartott biztonságos videórendszeren keresztül. Az azonosítás a fenti azonosító módszerek használatával és az úgynevezett *Veriff*³⁰ biometrikus arcfelismerő rendszer segítségével történik. Az eljárást a közjegyző videófájlban rögzíti. Az eljárás során az ügyfél/ügyfelek és a közjegyző egyszerre látják az okiratot, és a közjegyző a rendszerben valós időben tudja azt szerkeszteni. Az aláírás a portálon, digitálisan történik. Az ügyletről, illetve eljárásról készült okirat digitális formátumú, egy papíralapú példányt azonban a közjegyző köteles megőrizni az archívumában. Természetesen kibocsátható az okiratról papíralapú másolat is. Az elektronikus példány Észtországban korlátlanul felhasználható digitális közigazgatási, hatósági és bírósági eljárásokban, a papíralapú példány külföldi ügyfélhez történő eljuttatása pedig postai úton történik. Az ügyfél utóbb a portálra történő bejelentkezést követően mind az okirathoz, mind a vonatkozó számlához szabadon hozzáfér.

A biztonság érdekében ezen eljárás során az ügyfélnek stabil internetkapcsolattal, illetve jó minőségű hang- és képátvitelre alkalmas eszközzel/eszközökkel kell rendelkeznie, és bármely gyanús körülmény vagy technikai meghibásodás esetén az eljárást a közjegyző jogosult azonnal megszakítani. Így például, ha a közjegyző nem biztos abban, hogy az ügyfél teljes mértékben befolyásmentesen cselekszik, vagy ha az internetes kapcsolat nem megfelelő minőségű, megszakíthatja az eljárást. A távokirat igénybevétele ugyanakkor Észtországban kizárólag lehetőség, arra senki sem kötelezhető, a személyes megjelenéssel lefolytatott eljárások alternatívájaként értelmezhető.

Lettország

Jóllehet Lettország digitális kultúrája elmarad az észt mögött, 2018. július 1. óta ebben az országban is lehetőség van elektronikus közjegyzői távokirat készítésére az úgynevezett *Digi Notar*³¹ rendszernek köszönhetően, a Lett Közjegyzői Kamara (Latvijas Zvērinātu notāru padome) fejlesztésének eredményeként. A közjegyző

³⁰ Veriff. Lásd: www.veriff.com/.

³¹ DigiNotārs. Lásd: www.latvijasnotars.lv/.

ügyfelének mindösszesen egy kamerával és mikrofonnal felszerelt számítógépre, stabil internetkapcsolatra, illetve elektronikus aláírást tartalmazó személyi igazolványra és kártyaleolvasóra van szüksége a közjegyzői eljárásban való részvételhez. Ugyanakkor a platform Belgium, Észtország, Luxemburg, Németország, Olaszország, Portugália és Spanyolország elektronikus aláírást tartalmazó személyi igazolványaival is használható. A Lettország által kibocsátott elektronikus személyi igazolványok biztonsági szintje az eIDAS³² rendelet szerinti bejelentés alapján magas.³³

Az eljárás során a Digi Notar Office-ba történő belépéshez az ügyfél a központi állami portálon³⁴ keresztül köteles magát regisztráltatni elektronikus személyi igazolványa segítségével. Maguk a közjegyzők a Digi Notar Office-t mind ügyféli, mind közjegyzői minőségben használhatják a megfelelő opció kiválasztásával, külön erre a célra rendszeresített közjegyzői igazolvány vagy egyéb azonosítókártya nem létezik. Ez az elektronikus portál az időpont lefoglalásától kezdve minden eljárási cselekményre használható, ahol az elektronikus kapcsolat értelmezhető. A közjegyző a rendszerben készíti el az okirat tervezetét, ezt megelőzően elektronikus személyazonosítást végez. Az ügyfél a személyi igazolványát vagy az útlevelet köteles a kamerába felmutatni. A közjegyző a bejelentkezés során megkapja az ügyfél nevét és személyi igazolványának számát, majd ezek segítségével az online portálon keresztül leellenőrzi az ügyfél adatait. Ennek során összeveti a kamerába bemutatott személyazonosító igazolványon és a néesség-nyilvántartásban található fényképet is.

Az ügyfél az okirat tervezetét a közjegyzőtől e portálon keresztül kapja meg, amelyet a saját számítógépére tölthet. Az automatikus nyilvántartási számmal ellátott okirat felolvasása videókapcsolat segítségével történik, amely során az ügyfél valós időben látja az okiratot. Az okirat elfogadása és aláírása szintén elektronikus, az e-személyi igazolvány chipjén található digitális aláírás segítségével történik. Az ügyfél az elektronikus aláírást követően az okiratot visszaküldi a közjegyzőnek. A portál ellenőrzi az okiraton az ügyfél által tett változtatásokat, illetve azt, hogy az ügyfél elektronikus aláírása érvényes-e. A közjegyző ezt követően saját elektronikus aláírásával látja el az okiratot. A közjegyzői díj megfizetése ugyancsak történhet a portálon keresztül. Az eljárás végén a közjegyző ugyanezen a módon küldi vissza az ügyfél részére az általa aláírt okiratot. Az okirat az eljárás végén az ügyfél által letölthető, de hozzáférhető a jogosultak számára a portál elektronikus tárfelületén keresztül is. Az ügyfél kérésére az okiratról papíralapú másolat is kiállítható, de a közjegyző saját nyilvántartásában kizárólag a digitális verziót archiválja.

Az eljárást a portál videó- és hangfelvétel formájában is rögzíti, amelyet 10 évig kell megőrizni. Ezt követően a felvétel automatikusan törlődik. A felvétel készíté-

³² Az Európai Parlament és a Tanács 910/2014/EU rendelete (2014. július 23.) a belső piacon történő elektronikus tranzakciókhoz kapcsolódó elektronikus azonosításról és bizalmi szolgáltatásokról, valamint az 1999/93/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről. L 257/73 (2014. augusztus 28.).

³³ European Commission: *Documentation about the LV eID* (2020. január 6.).

³⁴ Lásd: www.latvija.lv/.

sére csak a közjegyző jogosult, az ügyfél a rendszer segítségével a saját gépén nem tudja rögzíteni az eljárást, ami természetesen nem zárja ki azt, hogy az ügyfél egyéb módon felvételt készítsen, azonban annak bizonyító ereje alacsonyabb a Digi Notar rendszer felvételéhez képest.

A lett megoldás esetén a közjegyző szintén diszkrecionális jogkörrel rendelkezik a webkamerás táveljárás leállítására gyanút keltő körülmény felmerülése esetén. Ez a lehetőség akkor is fennáll, ha az ügyfél internetes kapcsolata vagy egyéb technikai paraméterei nem megfelelőek. Előbbi esetben digitális úton nem folytatható le a közjegyzői eljárás, hanem az ügyfél kizárólag személyes megjelenés útján vehet részt az eljárásban, utóbbi esetben azonban a technológiai feltételek helyreállítását követően lefolytatható a digitális eljárás.

A Digi Notar bármilyen típusú és tartalmú okirat készítésére használható, de a gyakorlatban ezeket a digitális eljárásokat a meghatalmazások és a hagyatéki eljárás lefolytatására irányuló kérelmek dominálják. A rendszer egyszerre több ügyfél digitális jelenlétét is tudja biztosítani, így adott esetben házasság közjegyző előtt történő felbontására is alkalmas.³⁵

Franciaország

Ahhoz, hogy az alábbiakban vázolt francia megoldásokat megértsük, néhány mondat erejéig foglalkoznunk kell a közjegyzői rendszerének néhány sajátosságával. A francia közjegyzők a latin típusú közjegyzőségekkel egyezően közhatalmi jogkörrel rendelkeznek, pártatlan és független eljárásra kötelesek. Hatósági jellegük mellett azonban hagyományosan ügyfeleik bizalmasaiként, kiterjedt, részletekbe menő tanácsadási (nem csupán kitanítási) kötelezettséggel és lehetőséggel bírnak. Függetlenül attól, hogy az adott okirat a felek személyes jelenlétében vagy távokiratként készül, általában a felek mindegyike mellett részt vesz az eljárásban egy-egy általuk felkért közjegyző. Azonban nincs akadálya annak sem, hogy ugyanazon közjegyző részére több fél vagy adott esetben az összes fél felkérést adjon, mivel a közjegyző köteles a pártatlanság és függetlenség szabályait tiszteletben tartani. Távszerződések esetén emiatt elkerülhetetlen, hogy az eljárásban annyi közjegyző vegyen részt, ahány fizikai helyszínen az ügyfelek jelen vannak.

Fontos kiemelni azt is, hogy francia közjegyzői eljárásban az ügyfél aláírása „csupán” aláírásának képe, az okiratnak nem szükségszerű eleme. Vagyis bármilyen formában is ír alá az ügyfél (legyen az általánosan használt aláírása, kézjegye vagy csupán két X, illetve egyéb jel), az okirat kizárólag a közjegyző általi aláírása következtében – akár az ügyfél aláírása nélkül is – érvényes, ami a közjegyző francia társadalomban fennálló, évszázadokra visszanyúló stabil bizalmi státuszára

³⁵ Lettországból 2011 februárja óta – meghatározott feltételek teljesülése esetén – van lehetőség a házasság közjegyző előtt történő felbontására.

vezethető vissza. Az okirat tehát csupán közjegyző általi tanúsítása/aláírása alapján is érvényes, ez a közjegyzői tanúsítási eljárás egyben azt is igazolja, hogy az ügyfél hozzájárulását adta az okirat kiállításához.

A francia közjegyzőség gyakorlatában mind az elektronikus okirat (*acte électronique*), mind a távokirat (*acte à distance*) sok évre visszanyúló hagyományokkal bír. Elektronikus okirataik azonban nem minden esetben készülnek távokiratként. A távokirat készítése videókonferencia segítségével történik, de itt az eljárás teljes időtartama alatt minden ügyfél mellett fizikálisan és webkamera segítségével láthatóan-hallhatóan tartózkodnia kell egy közjegyzőnek is, aki ellenőrzi az ügyfél személyazonosságát, tanácsal látja el, és garantálja az eljárás biztonságát. Vagyis az ügyféloldali bemenet hitelességének tanúsítása ezekben az esetekben is közjegyzői feladat.

Franciaországban a fent hivatkozott erős közbizalmi jellemzők miatt nem rögzítik videófelvételen az okirat kiállításának folyamatát.

Közjegyzői terveik közt szerepel, hogy az észt és a lett megoldáshoz hasonlóan a meglévő rendszert leegyszerűsítsék, lehetővé téve a pusztán digitális ügyféli megjelenést, vagyis hogy az ügyfélnek és a közjegyzőnek ne kelljen fizikailag ugyanazon a helyen tartózkodniuk. A Legfelsőbb Közjegyzői Tanács (*Conseil supérieur du notariat* – CSN, amely a francia közjegyzők országos kamarája) ennek érdekében kísérleti projektet indított el.

E hangsúlyozottan kísérleti projektben a közjegyző és az ügyfél közti kommunikáció a CSN által kifejlesztett belső rendszeren keresztül, webkamerás kapcsolattartás útján zajlik. Az informatikai feltételeken kívül az eljárás igénybevételehez szükséges, hogy az ügyfél rendelkezzen okostelefonnal. Az eljárás első lépése az azonosítás, amelyhez a közjegyző sms-üzenetet küld az ügyfél részére. Az sms-ben található linkre koppintva az ügyfélnek telefonja segítségével lényegében le kell fényképeznie a személyi igazolványát vagy az útlevélét, majd egy selfie-t kell készítenie. A két kép internetes felületre történő feltöltését követően számítógépes program analizálja azokat, és ellenőrzi, hogy a selfie-n szereplő arckép megegyezik-e a személyi igazolványról/útlevélről készített képen szereplő arcképpel. Az ellenőrzést a közjegyző „manuálisan”, szabad szemmel is elvégzi. Ki kell emelni, hogy a közjegyzők ezen eljárásuk során jelenleg nem férnek hozzá a népszerűségi nyilvántartási adatokhoz.

Az azonosítást követően kerül sor az okirat közös elolvasására, majd az okirat egészének felolvasására és elmagyarázására, miután az ügyfél elfogadja az okiratot. Az elfogadáshoz a közjegyző e-mailt küld, amelyben egy weblink található. Az elektronikus levelet és linket az ügyfél mobiltelefonján nyitja meg, és a megadott felületen ujjával, a számítógép kameráján keresztül a közjegyző által láthatóan írja alá az iratot. Az okostelefonon készített aláírást egy applikáció helyezi el az okiraton. Végül közjegyző az okiratot hivatali USB-kulcsával (*clé REAL*) írja alá, és elektronikus tanúsítványával zárja le. Megjegyzendő, hogy ilyen típusú USB-kulccsal Franciaországban kizárólag a közjegyzők rendelkeznek.

Az aláírást követően az okiratot a közjegyző elektronikus úton elküldi a Francia Közjegyzők Központi Elektronikus Levéltárába (*Minutier Central Électronique des Notaires de France* – MICEN), amelyet 75 éven keresztül őriznek. Az ügyfél az iratot elektronikus formában kapja meg a közjegyzőtől. Ezen eljárásokban az iratot kiállító francia közjegyző székhelye az irat felvételének helye akkor is, ha az ügyfél nem tartózkodik Franciaország területén.

Az elektronikus okiratot az ügyfél eredetileg, a korábbi megoldások szerint egy speciális, a közjegyző által biztosított táblagépen írta/írja alá, erre azonban a projekt szerinti eljárásban nem lesz lehetőség, mivel ezekben az esetekben a közjegyző és az ügyfél nem tartózkodnak egy helyen, ezért dolgozták ki a fenti eljárást.

A francia projekt gyakorlati alkalmazásához jelenleg még hiányzik a jogi szabályozás.

Felmerül a kérdés, hogy vajon miért nem alkalmaznak a franciák európai szabványok szerinti elektronikus aláírásokat. Érdekes körülmény, hogy Franciaországban az elektronikus aláírások alkalmazása mellőzésének oka jelenleg a személyiségi jogok védelmére vonatkozó szigorú szabályozás, ami miatt az országban nem léteznek elektronikus chipet tartalmazó személyi igazolványok, vagyis a francia állampolgárok számára nem érhető el a személyazonosításnak ez a módja.

A Covid-19-pandémia idején Franciaország közjegyzői irodáinak legnagyobb részénél is működési anomáliák léptek fel, az ügyfelek igényeinek azonban eleget kellett tenni. Emiatt a 2020. április 4-től június 24-ig terjedő időszakban ideiglenes hatállyal,³⁶ rendeleti úton tették lehetővé, hogy a közjegyzői okiratok készítésére a fent említett módon, internetes videókapcsolat útján kerüljön sor, úgy, hogy a közjegyző és ügyfele különböző helyen tartózkodhasson.

A pandémia előtti időkben valamennyi esetben kötelező volt az ügyfél és a közjegyző egyidejű fizikai jelenléte. Amennyiben ez nem volt megoldható, akkor az ügyfél a közjegyző bármely munkatársának meghatalmazást adhatott, amely által az alkalmazott járt el az ügyfél helyett és nevében az okirat aláírásakor, ez a megoldás azonban az egészségügyi válsághelyzetben csak feltétlenül szükséges esetekben volt alkalmazható. Ennek áthidalására vezették be az úgynevezett távolsági megjelenéssel készített közokirat (*acte authentique par comparution à distance*) intézményét.

A videókapcsolat kialakítására a közjegyzők kizárólag a kormány és a CSN által jóváhagyott biztonságos *Lifesize* rendszert használhatják. A közjegyzői irodák nagy része már a veszélyhelyzet bekövetkeztét megelőzően alkalmazta ezt a rendszert, azonban annak alkalmazása nem volt kötelező, így az irodák egy része azzal kezdetben nem rendelkezett. Az ügyfél a Lifesize alkalmazást a közjegyző által biztosított linken keresztül töltheti le. A közjegyző ezen eljárás során főszabály szerint az irodájában kell hogy tartózkodjon, mivel a szükséges biztonságos infrastruktúra

³⁶ Décret n° 2020-395 du 3 avril 2020 autorisant l'acte notarié à distance pendant la période d'urgence sanitaire (2020. április 4.).

ott áll rendelkezésére, azonban ha távoli kapcsolat használatával fel tud csatlakozni irodai rendszerére, home office keretében is eljárhat.

A korábban ismertetett megoldástól eltérően ez esetben az okirat aláírása nem az ügyfél aláírásképeinek telefonos applikáción történő elhelyezésével valósul meg, hanem az okirat felolvasását követően, a közjegyző virtuális jelenlétében az ügynevezett beleegyezést megerősítő tanúsítvány (*attestation de confirmation du consentement*) elektronikus aláírásával. A tanúsítvány egy elektronikus dokumentum, amelyen az ügyfél kifejezett hozzájárulását adja, hogy a közjegyző helyette és nevében aláírja az okiratot.

Ha a közjegyző az aktuális ügyfelet már ismeri, és annak személyes adatait az elmúlt tíz évben akár csak egyszer is kezelte, a tanúsítványt az ügyfél részére a DocuSign³⁷ vállalat által biztosított elektronikus platformon található weblink segítségével küldi el. Az aláírás ezt követően gyakorlatilag egy mobilalkalmazás segítségével történik, amely során a DocuSign az ügyfél telefonjára számsorból álló elektronikus kódot küld, amelynek a weblink adott felületére történő begépelésével az ügyfél aláírása megjelenik a tanúsítványon. Az aláírt tanúsítványt a közjegyző az általa elektronikusan aláírt okirathoz csatolja. A DocuSign az egyetlen vállalat, amely a francia közjegyzőség részére jogosult ilyen szolgáltatást nyújtani, az általa biztosított mobilaláírás pedig az eIDAS rendelet szerinti legmagasabb követelményeknek megfelelő minősített elektronikus aláírás.

Ha viszont az irat felvételének napjához képest elmúlt tíz év során a közjegyző nem kezelte az aktuális ügyfél személyes adatait, a fenti eljárás lefolytatása előtt a DocuSign vállalat elvégzi az ügyfél videokonferencián történő azonosítását. Ehhez a közjegyző egy weblinket küld az ügyfél részére. A személyazonosítás során a DocuSign munkatársai kérdéseket tesznek fel az ügyfélnek, és ellenőrzik személyi igazolványát/útlevélét.

Az új rendszert az ügynevezett „ünnepélyesen felvett” okiratok (*actes solennels*) készítése érdekében vezették be. Az ilyen okiratokat kizárólag személyesen a közjegyző írhatja alá, felhatalmazott jogi munkatársa abban nem helyettesítheti. Ezen okiratok közé tartozik például az ajándékozás, a házassági vagyoni jogi szerződés vagy a jelzálogszerződés. A kialakult gyakorlat szerint azonban bármely okirat készíthető ezen az úton.

Bár a fenti eljárások kissé bonyolultnak tűnnek, Franciaországban a közjegyzők 2021. október végére, tizenhárom évvel az első elektronikus közjegyzői dokumentum (AAE) 2008. október 28-án történt aláírása után már több mint 20 millió elektronikus közokiratot állítottak ki. Az elektronikus okiratok száma bő hét év múlva, 2015 februárjában érte el az egymilliót, majd pedig további négy év alatt megtízszereződve, 2019. április 9-én haladta meg a tízmilliós nagyságrendet. Ezt követően ez a tízmilliós szám további két év alatt, a 2021 első tíz hónapjában

³⁷ Lásd: www.docusign.com/.

kiállított összesen 2,9 millió elektronikus dokumentummal megduplázódott, ami meggyőző ténynek tűnik a digitális ügyintézés oldalán.

Olaszország

Olaszországban jelenleg – ha nem is távokiratként, de – létezik az elektronikus közjegyzői okirat intézménye.³⁸ Ennek fő oka, hogy a jelenleg hatályos szabályozás szerint az okiratot minden esetben személyesen kell az ügyfélnek aláírnia. (2021-től ezen a szabályozáson üt rést a fent idézett Digitális eszközökről szóló irányelv.³⁹)

Olaszországban a közjegyzői eljárás kezdetén az ügyfél ugyancsak köteles megadni a közjegyzőnek fő személyazonosító adatait (név, születési hely és idő, valamint adóazonosító). Az olasz közjegyzők az elektronikus okirat létrehozatalakor a francia megoldáshoz hasonlóan táblagépet használnak az ügyfelek aláírásának felvételéhez. Az eljárás kezdetén az aláírótableten a megfelelő négyzetre kattintva az ügyfélnek el kell fogadnia, hogy az okirat elektronikusan fog készülni. Az okirathoz elektronikus csatolmányok fűzhetők. A közjegyzők elektronikus aláírókártyájuk segítségével írják alá az okiratot. Hasonlóan a francia megoldáshoz, az olasz közjegyzői aláírókártya megszerzéséhez is közjegyzői státusz szükséges, az csak közjegyzői minőségben használható. A digitális közjegyzői aláírás és a keltezés a Központi Elektronikus Levéltárba történő elküldéssel együtt kerül rá az elektronikus okiratra. A küldéssel egy időben a rendszer ellenőrzi, hogy a fájl megfelelően készült-e el, a tableten létrehozott digitális aláírás megfelelő-e, az okirat formai szempontból eleget tesz-e a szabályozásnak, a közjegyző digitális aláírása érvényes-e, illetve az okirathoz hozzáadták-e a szükséges időbélyegzőt.

A francia táblagépes megoldásban csupán az ügyfél aláírásának képe kerül az okiratra, ezzel szemben az olasz közjegyzők által alkalmazott technológia ennél fejlettebb. Tabletjükön nemcsak az aláírás képét rögzítik, hanem az elektronikus felületen történő aláírásra szolgáló speciális toll nyomásának erősségét, mozgásának gyorsaságát és annak dőlésszögét is. Ezeket a tulajdonságokat a rendszer automatikusan regisztrálja és titkosítja a közjegyző számítógépén, majd ezeket az adatokat továbbítja az Elektronikus Közjegyzői Levéltárba. Vagyis a digitális aláírásokhoz minden esetben egy olyan kiterjedt adatkörnyezet kapcsolódik, amely akár hagyományos igazságügyi írásszakértői vélemény megalapozásához is alkalmas lehet. Az adatokhoz történő hozzáféréshez szükséges kóddal kizárólag a levéltár rendelkezik. A hozzáférés megadásához egy hat személyt (akik között szerepel az Országos Közjegyzői Kamara – Consiglio Nazionale del Notariato – elnöke

³⁸ Forrás: Európai Digitális Közjegyzői Megoldások Fóruma. Párizs, 2020. február 4.

³⁹ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/1151 irányelve (2019. június 20.) az (EU) 2017/1132 irányelvnek a digitális eszközök és folyamatok társasági jog terén történő használata tekintetében történő módosításáról. L 186/80 (2019. július 11.).

és alelnöke, valamint az olasz közjegyzőknek nyújtott informatikai és telekommunikációs szolgáltatásokért felelős szervezet, a Notartel elnöke is) tartalmazó listán szereplő legalább két személy elektronikus aláírással adott engedélye szükséges.

Mivel a francia megoldáshoz hasonlóan az olasz eljárásban sem szerepel ügyféloldalon elektronikus személyazonosító igazolvány, így ilyen eljárás keretében bármely külföldi ügyfél részére is készíthető elektronikus közjegyzői okirat. (Sőt, amennyiben a közjegyző beszéli az adott idegen nyelvet, az okirat készülhet tolmács közreműködése nélkül is az ügyfél nyelvén vagy akár más idegen nyelven.⁴⁰) A leggyakoribb olasz elektronikus közjegyzői okiratfajta jelenleg a meghatalmazás.

Az elektronikus okiratok nemzetközi áramlásához kapcsolódóan megemlítendő még Olaszországgal kapcsolatban az alább is hivatkozott Bartolus rendszer, amelyet az Olasz Közjegyzői Kamara a német Bundesnotarkammerrel, a francia CSN-nel és a spanyol Consejo General del Notariadoval együtt fejlesztett ki. A projekt lényege a külföldi elektronikus közjegyzői okiratokon szereplő aláírások érvényessége ellenőrizhetőségének biztosítása. A rendszer segítségével lekérdezhető, hogy mely ország mely közjegyzője írta alá az adott okiratot, hogy az okirat módosított okirat-e, emellett pedig a bizalmi szolgáltató neve, valamint az aláírás érvényessége. A Bartolus praktikus elképzelés, azonban szélesebb körű európai szintű használatához az elektronikus közjegyzői okiratok elterjedtségének fokozódására és a technológiai megoldások összehangolására lenne szükség.

Ausztria

A fenti megközelítésektől eltérő osztrák fejlesztés részben belső, részben pedig európai uniós nyomás eredményeképpen jött létre.⁴¹ Ausztriában már évekkel ezelőtt felmerült az egyszemélyes korlátozott felelősségű társaságok (*Gesellschaft mit beschränkter Haftung* – GmbH) jogi szakértő nélküli alapításának lehetősége. Az Osztrák Közjegyzői Kamara (*Österreichische Notariatskammer* – ÖNK) a maga tradícióinak megfelelően reagált egy saját projekttel a felvetésre. Ugyanakkor Ausztriában időközben átültették a fentiekben már említett, Digitális eszközökről szóló irányelvet [az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/1151 irányelve (2019. június 20.) az (EU) 2017/1132 irányelvnek a digitális eszközök és folyamatok társasági jog terén történő használata tekintetében történő módosításáról], amelynek alapvető célja, hogy a korlátozott felelősségű társaságokat teljes élettartamukon át digitális megoldásokon keresztül lehessen vezérelni. Ebből az az elvárás is fakad, hogy az alapítás online úton, az alapítók személyes jelenléte nélkül történjen.

⁴⁰ Az olasz eljárásokban az eredeti okiratnak nem kell olasz nyelvűnek lennie, de azt mindig le kell fordítani olaszra, és csatolni szükséges az eredeti példányhoz.

⁴¹ Európai Digitális Közjegyzői Megoldások Fóruma. Brüsszel, 2020. február 4.

Ezzel a projekttel az osztrák közjegyzőség sajátos technológiai megközelítéseitől indítatva viszonylag korán startolt, ami magyarázza például a német megoldásokkal való összehasonlítás során tapasztalható különbségeket is. Mindenesetre a szóban forgó osztrák közjegyzői megoldás az ismertetésekor mind az Osztrák Gazdasági Minisztérium, valamint Igazságügyi Minisztérium, mind pedig az Európai Bizottság előtt nagy sikert aratott.

Az osztrák cégalapítási eljárások esetében a kiválasztott közjegyzővel történő online kapcsolatfelvétel az első lépés, amely során az alapító ügyfelek egy digitális portálon található formanyomtatvány segítségével tájékoztatják a közjegyzőt a cégalapítással kapcsolatos elképzeléseikről, valamint megadják részére a szükséges személyes adataikat. Ezt a digitális formanyomtatványt adott esetben a közjegyző is kitöltheti helyettük. Az adatok ellenőrzését követően második lépésként a közjegyző egy *magas biztonságú adatszobát (high security data room)* hoz létre, ahová a felek – az azonosításukat követően – a részükre küldött mobilaláírással léphetnek be, miután a közjegyző e-mailben a megbeszélés időpontját tartalmazó meghívót elküldi a részükre. Az adatszoba műszaki hátterének kialakítása nem teljesen belső fejlesztés eredménye, azt egy félig közjegyzői, félig állami tulajdonban lévő cég valósította meg. Az adatszobán keresztül az ügyfelek és a közjegyző webkamera segítségével közvetlen kapcsolatot hoznak létre egymással. Az ügyfelek akár külföldön is tartózkodhatnak, illetve idegen ország állampolgárai is lehetnek, mivel a megoldásban nem szerepel követelményként, hogy elektronikus személyi igazolvánnyal kell rendelkezniük.

Az ügyfelek az eljárás kezdetén a közjegyzőnek webkamerán keresztül jól láthatóan, vagyis azonosításra alkalmas módon bemutatják személyi igazolványukat vagy útlevelüket.

Az adatszobában a felek és a közjegyző okirati tartalmakat oszthatnak meg egymással, közösen dolgozhatnak a társasági szerződés tartalmán (magan az okiraton azonban csak a közjegyző eszközölhet változást), valamint itt tárolják a felek azonosítási adatait. A folyamat során a közjegyző hivatása szabályai szerint tájékoztatja a feleket a jogügylettel kapcsolatos valamennyi tudnivalóról, tanáccsal látja el a feleket. A társasági szerződés felolvasása és elmagyarázása videokonferencia útján történik. Az okirat ügyfél általi aláírása – az észt mobil-ID-hoz hasonló – mobilaláírás segítségével történik az adatszobában, virtuálisan a közjegyző előtt. A gyakorlatban a mobil-ID-hoz hozzárendelt telefonszámot és aláírási jelszót kell megadni, ezt követően megjelenik az aláíró neve, az aláírás dátuma óra-perc pontossággal, valamint a „Dieses Dokument ist digital signiert” („Ezt a dokumentumot digitálisan írták alá”) mondat. Ezt követően a közjegyző letölti az okiratot, és elhelyezi azon saját elektronikus aláírását, amelyen látható az aláíró neve és közjegyzői státusza, az aláírás időpontja óra-perc-másodperc pontossággal, a kiállító tanúsítványa, az aláírás szériaszáma, illetve a digitális aláírás ellenőrzésére szolgáló információkat tartalmazó weboldal adatai.

Ezt követően a kész közokiratot a közjegyző visszatölti az adatszobába, ahonnan a felek azt letölthetik. A közjegyző ezután intézkedik a cég bejegyzése iránt,

amiről a feleket e-mailben értesíti. A közjegyző az aláírt társasági szerződést, a mobilaláírásokat tartalmazó adatlapot, illetve a bankszámla nyitásáról szóló visszaigazolást az ügynevezett *webERV* rendszeren keresztül továbbítja, az okiratokat pedig az osztrák közjegyzői kamara részvételével kifejezetten digitális archiválás céljából létrehozott *cyberDOC* elektronikus közjegyzői archívumban tárolja. Megjegyzendő, hogy a cégbejegyzést végző osztrák bíróságok a *cyberDOC* adattartalmához a rendszer által küldött kód segítségével közvetlenül hozzáférhetnek, és onnan letölthetik a szükséges okiratokat. A *cyberDOC*-archiválás mellett a közjegyző az adatszoba adatait tömörítve és digitális aláírásával titkosítva saját rendszerében is eltárolja. Az eljárás végeztével a közjegyző lezárja az adatszobát, ami annak végérvényes megszüntetését jelenti.

Az ügyfelek az adatszobába mobilaláírással lépnek be. Az osztrák jogszabályok alapján az ilyen formában létrehozott elektronikus aláírás teljesen egyenértékű a chippel ellátott személyi igazolvánnyal létrehozott elektronikus aláírással. A mobilaláírást Ausztriában a német Web ID⁴² – a bankszektorban komoly tapasztalatokkal rendelkező minősített szolgáltató – cég nyújtja az ügyfelek részére, amely cég az aláírás kibocsátását megelőzően elvégzi az ügyfelek videókonferencia segítségével történő azonosítását is. Ez az azonosítási forma 2017. január 1. óta engedélyezett Ausztriában. Az eljárás ezen része történhet okostelefonon az ügynevezett *WebIDent* applikáció segítségével vagy webkamerával és mikrofonnal felszerelt számítógépen. (Az ügyfélnek a mobilaláírás létrehozatala érdekében mindenképpen rendelkeznie kell okostelefonnal.) Az azonosítás során az ügyfélnek meg kell adnia, hogy a mobilaláírás igénylésének oka korlátolt felelősségű társaság alapítása, valamint választania kell a kiválasztott közjegyző személyére, saját születési idejére és helyére vonatkozó kérdésekre, illetve a webkamerán keresztül be kell mutatnia személyi igazolványát vagy útlevelét. A „külső” személyazonosítást követően a közjegyző megkapja az ügyfél azonosításának igazolását, amelyben az azonosítási szakasz minden részletét láthatja. Ezekre az adatokra alapulnak azután a közjegyző pénzmossás megelőzéséhez, valamint a tényleges tulajdonos meghatározásához fűződő cselekményei is.

A rendszer kétévnyi előkészítést követően, 2019. október 8. napján kezdte meg a működését. A szükséges jogszabály-módosítások⁴³ – amelyeket az ÖNK készített elő – 2019. január 1-jén léptek hatályba. A megoldás jelenleg kizárólag korlátolt felelősségű társaságok alapítására szolgál, azonban a távlati tervek között szerepel annak más okiratokra történő kiterjesztése is, ami azonban szélesebb körű jogszabály-módosítást igényel.

⁴² Lásd: www.webid-solutions.de/en/.

⁴³ Elektronische Notariatsform – Gründungsgesetz.

Németország

A német közjegyzőség digitális projektjének célja alapvetően megegyezik a fentiekben ismertetett osztrák projektével, azonban technikai megvalósításában és stratégiai szerepét illetően eltér attól. Míg az osztrák megoldás ösztönzője egy országon belüli és egy európai uniós jogszabályi változás volt, addig a német rendszert kizárólag a Digitális eszközökről szóló irányelv inspirálta. A német közjegyzőség ezzel a megoldással készült fel az irányelv 2021-es átültetésére, amivel egyúttal megkönnyítette a német jogalkotás munkáját.

A projekt révén Németországban közjegyzői közreműködéssel, teljesen online úton, személyes megjelenés nélkül kerülhet sor korlátozott felelősségű társaságok (*Gesellschaft mit beschränkter Haftung* – GmbH) alapítására. A Német Szövetségi Közjegyzői Kamara (*Bundesnotarkammer* – BNotk) saját fejlesztésű, könnyen kezelhető és biztonságos internetes platformot hozott létre erre a célra.⁴⁴

Ezen a platformon az ügyfelek azonosítását – az osztrák megoldástól eltérően – maga a közjegyző végzi videókonferencia segítségével. Ennek keretében ellenőrzi a felek cselekvőképességét és külső befolyástól mentes, szabad akaratát. Szintén eltér az osztrák megoldástól, hogy itt az azonosítás alapja az elektronikus személyi igazolvány, amely a német projektben a személyes ellenőrzés mellett további biztonságot garantál.

Az azonosítás során a közjegyző képes ellenőrizni, hogy az ügyfél személyi igazolványa érvényes-e, és leolvassa annak adatait (ehhez természetesen az ügyfélnek kártyaleolvasóval kell rendelkeznie). A német állam által kibocsájtott elektronikus személyi igazolványok biztonsági szintje az eIDAS⁴⁵ rendelet szerinti bejelentés alapján magas.⁴⁶ A közjegyző hozzáfér az elektronikus személyi igazolványon tárolt fényképhez, és össze tudja hasonlítani azt a webkamerán keresztül közvetített digitális arcképpel, fokozva ezzel az eljárás biztonságát, az elektronikus személyi igazolvány ellenőrzésével pedig meg tud győződni annak érvényességéről.

Az azonosítást követően a közjegyző lefolytatja az eljárást, amelynek része az okirat online felolvasása is. Az okirat ügyfél általi aláírása az elektronikus személyi igazolványon található minősített elektronikus aláírással történik, ezt követően a közjegyző szintén elektronikus aláírásával látja el az okiratot. A német jogi felfogás szerint – a franciától eltérően – az ügyfélnek mindenképpen alá kell írnia az okiratot, csupán a közjegyző aláírása nem elegendő ahhoz, hogy tanúsítsa az ügyfél jognyilatkozatát.

⁴⁴ Dr. Peter Stelmaszczyk: *Online Formation of German Limited Liability Companies*. Elhangzott: Meeting of CNUE New Technologies Committee, 2021. február.

⁴⁵ Az Európai Parlament és a Tanács 910/2014/EU rendelete (2014. július 23.) a belső piacon történő elektronikus tranzakciókhoz kapcsolódó elektronikus azonosításról és bizalmi szolgáltatásokról, valamint az 1999/93/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről. L 257/73 (2014. augusztus 28.).

⁴⁶ European Commission: *Documentation about the German eID notification* (2020. december 16.).

Ha az ügyfél valami oknál fogva mégsem rendelkezik minősített elektronikus aláírási létrehozására alkalmas kártyával, a BNotk bizalmi szolgáltatója távoli minősített digitális aláírást hoz létre, amelyet az elektronikus okirathoz csatolnak. Ez a megoldás szintén megfelel az eIDAS rendelet szerinti magas biztonsági előírásoknak.

A felek azonnal digitális hiteles másolatot kapnak az elkészült közokiratról. A törzstőke befizetésének digitális igazolását követően a szükséges adatokat és a társasági szerződést a közjegyző elektronikus úton eljuttatja a cégnyilvántartás részére. A rendszer emellett az elektronikus társasági szerződést automatikusan továbbítani fogja a 2022. január 1-től rendelkezésre álló elektronikus közokirati archívumba (Elektronisches Urkundenarchiv), amelyből a cégnyilvántartás részére közvetlenül lesznek továbbíthatók az okiratok.

Ahogy az általában is megfigyelhetjük a közjegyzői eljárások kapcsán, bármely olyan esetben, amikor a közjegyzőben gyanú merül fel (például a felek szabad akaratnyilvánításával kapcsolatban), akkor Németországban is megállíthatja a digitális eljárást, és a feleket személyes megjelenésre kötelezheti.

Érdemes megjegyezni, hogy bár a tagállamok jó részében (például Belgiumban, Horvátországban, Luxemburgban, Olaszországban, Spanyolországban) a gazdasági társaságok alapítása közjegyzői hatáskör, a német és osztrák közjegyzőségek mellett más közjegyzőségek eddig nem jelentkeztek hasonló projektekkel, ami előnyt biztosít a német és/vagy osztrák megoldások elterjedéséhez.

Mindezeket túl érdemes szót ejteni a német közjegyzőség egy másik fejlesztéséről is, amely egy *blockchain* alapú nyilvántartás létrehozására irányul, mégpedig a különféle meghatalmazások nyilvántartása érdekében. A projekt célja, hogy az érvényben lévő meghatalmazásokról egy olyan, akár mobilalkalmazás révén is elérhető nyilvántartást hozzon létre, amelyik a világ bármely pontjáról valós időben karbantartható és elérhető. A megközelítés ugyanakkor tekintettel van egy későbbi, kiterjedtebb, sokoldalúbb alkalmazásra is.

Csehország

Ahogy az várható volt, nem utolsósorban a sokszor idézett 2019/1151 irányelvnek köszönhetően a cégeljárásra kifejlesztett német megoldás gyorsan követőkre talált, ugyanis a Csehországban 2021 szeptemberében hatályba lépett normák a német modellhez hasonlóan szabályozzák a cseh cégeljárást. A cseh közjegyző azonban – eltekintve a német megoldással – nem a személyi igazolványból, hanem közvetlenül az állami nyilvántartásból szerzi be az ügyfél azonosításához szükséges adatokat, beleértve az azonosítandó felek fényképét is. A cseh közjegyző előtt a feleknek jelenleg még saját elektronikus aláírással kell rendelkezniük, de rövid időn belül a rendszer már alkalmas lesz arra is, hogy a közjegyzők maguk is kibocsáthassanak elektronikus aláírást az ügyfél számára az online cégalapítás során. A közjegyzők

Csehországban már korábban is rendelkeztek elektronikus aláírással, amit ezekben az eljárásokban is használhatnak. Mivel a cseh közjegyző jogosult az alapított céget a cégnyilvántartásba közvetlenül bejegyezni, az ügyfél a videókonferencián lefolytatott eljárás végén elektronikus formában kézhez kapja újonnan alapított cége cégekivonatát, és az eljárási díj lerovása is ezzel egyidejűleg, online történik.

A Cseh Köztársaságban tehát a közjegyzők a társasági jog területén elektronikus közjegyzői okiratokat állítanak ki, amelyek személyes ügyféljelenlét mellett vagy távoli, digitális ügyfélkapcsolat útján jönnek létre. Ez utóbbi esetben az ügyfelet a közjegyző kötelezően alkalmazott videókonferencia és nyilvántartási adatlekérdezés útján azonosítja *eID* vagy *bankID* segítségével, emellett a közjegyzők az azonosítást kiegészítő hozzáférést kapnak a cseh állampolgárok polgári nyilvántartásban szereplő adataihoz és fényképeihez. A közjegyzői okirat ma már minden cégalapítási és -módosítási ügyben elektronikus formában készül el, amelyet a felek elektronikusan írnak alá, és amelyhez a közjegyző csatolja a minősített elektronikus aláírását és minősített elektronikus időbélyegzőjét.

A rendszerben többféle elektronikus aláírás alkalmazható. Az ügyfél *eIDAS* rendelet szerinti minősített elektronikus aláírást vagy minősített tanúsítványon alapuló fejlett elektronikus aláírást használhat, ugyanakkor a *bankID* használatát a közjegyzői kódex külön engedélyezi (szabályozza). Az eljárás lezártaival az újonnan alapított céget vagy a meglévő társaságokra vonatkozó módosításokat a közjegyző közvetlenül jegyzi be a cégjegyzékbe.

A cseh közjegyzői digitalizáció nem állt meg a cégeljárás területén, 2021 őszétől a fent írottakon túl lehetőség van egy, az *ASIC-E* konténerformátumon alapuló újfajta aláírás-hitelesítésre is,⁴⁷ továbbá bevezettek két új, a Cseh Köztársaság Közjegyzői Kamarája által vezetett nyilvántartást, mégpedig a Hiteles Aláírások Nyilvántartását és a közjegyzői okiratok nyilvántartását (Közjegyzői Okirattár). A nyilvántartások egyik célja, hogy az okiratot aláíró személyre vagy az így archivált közokiratra vonatkozó hivatkozási szám és adatok megadása mellett a közjegyzői okiratok valódisága online ellenőrizhető legyen. A Közjegyzői Okirattárba mind

⁴⁷ A gyakorlatban az ügyfél átadja a közjegyzőnek az általa aláírt okiratot, és nyilatkozik az aláírás valódiságáról (elismeri sajátjának). Ezt követően a közjegyző záradékot csatol az elektronikus dokumentumhoz. Az *ASIC*-konténer az elektronikus aláírások hitelesítéséhez és későbbi ellenőrzéséhez használatos. Az eljárás *PDF*-formátumú dokumentumokat igényel, amelyeken az aláírás-hitelesítés akként zajlik, hogy a kérelmező által aláírt eredeti dokumentumról készítenek egy *PDF*-másolatot, amelyet a kérelmező betérjeszt a közjegyzőhöz. A közjegyző ellenőrzi a másolat és az eredeti irat egyezését, és az aláíró fél nyilatkozata alapján egy külön iratban tanúsítja az aláírás eredetiségét, majd a két iratot egy elektronikus „tartályba”, *ASIC*-konténerbe helyezik. A kérelmező eredeti dokumentuma változatlan formában marad, az aláírás-hitelesítés nem válik az eredeti irat részévé. Végül a közjegyző az *ASIC*-konténert lezárja, és elektronikusan aláírja. Bármely későbbi kísérlet, amely a konténer tartalmának módosítására irányul (például a fájl cseréjére irányuló kísérlet) érvényteleníti a hitelesítést. A sértetlen *ASIC*-konténer tartalma megtekinthető, de sérelem nélkül nem módosítható. A hitelesítés ugyanakkor a közjegyzői kamara honlapján is ellenőrizhető.

az elektronikus, mind a papíralapú közjegyzői okiratokat fel kell venni, papíralapú irat esetében annak jól olvashatóan szkennelt változata kerül a nyilvántartásba. A feltöltött okiratok nem nyilvánosak, ahhoz csak az érdekeltek férhetnek hozzá. A Hiteles Aláírások Nyilvántartása ellenben nem tartalmazza az aláírt irat képét, hanem csupán az aláírás igazolására vonatkozó adatokat.

Belgium

Belgium sajátos utat követ a digitális innováció terén. A francia jogi és közjegyzői hagyományokkal rendelkező országban annak ellenére nem létezik a tisztán elektronikus közjegyzői okirat intézménye, hogy technikai feltételek szempontjából kedvezőbb helyzetben van, mint délnyugati szomszédja, hiszen az országban létezik a chippel ellátott, elektronikus aláírásra alkalmas személyi igazolvány. Mindenesetre a belga közjegyzőség egy tradicionális hatásköre, az árverezés digitális platformra terelésével próbál teret biztosítani az elektronikus közjegyzői okiratnak.

Az úgynevezett *Biddit* portál⁴⁸ tulajdonképpen egy digitális árverési felület, amelyen az önkéntes elhatározáson alapuló nyilvános árverések (*ventes publiques volontaires/vrijwillige openbare verkopen*) zajlanak.

Az online árverés keretében a közjegyző az eladó kérelme alapján elkészíti az adott ingatlan fényképes adatait, és azt felhelyezi a *Biddit* rendszerre. A licitáló Bidditen való azonosításához a fent említett belga e-személyi igazolvány vagy az úgynevezett *Itsme* applikáció szükséges. Az *Itsme* a négy vezető belga bankból (Belfius, BNP Paribas Fortis, ING, KBC) és három mobilszolgáltatóból (Orange, Proximus, Telenet) álló Belgian Mobile ID konzorcium fejlesztésének eredménye. Az *Itsme* egy speciális mobilapplikációt használó rendszer, amely biztonságos személyazonosítást és a tranzakciók jóváhagyását teszi lehetővé. Az *Itsme* digitális személyazonosságot nyújt, amely főként belga hatóságoknál, pénzintézeteknél és más szervezeteknél (például egészségpénztáraknál)⁴⁹ használható.

Az igénylés feltétele a betöltött 18. életév, a Belgiumban kibocsátott elektronikus eID-kártya vagy a Luxemburgban kiadott úgynevezett LuxToken megléte (ezek nem kötődnek az adott országok állampolgárságához). Az *Itsme* használata egyszerű: a partner honlapján található *Itsme*-logóra kattintást követően az adott személynek meg kell adnia az applikációhoz kapcsolt mobiltelefonjának számát. A honlap üzenetet küld az applikációra, amelyben látható, hogy milyen ügyben történt a használat kérelmezése. Végül az applikáción keresztül az öt számjegyű PIN-kód vagy az ujjlenyomat megadásával jóváhagyható az adott kérelem.

A Bidditen licitáló személy külföldi állampolgár is lehet, aki nem feltétlenül rendelkezik az *Itsme* applikáció használatához szükséges belga eID-vel vagy

⁴⁸ Lásd: www.biddit.be/nl/catalog/landing.

⁴⁹ Lásd: www.itsme.be/en/partners.

LuxTokennel. Ennek áthidalása érdekében az adott személyt az eljáró közjegyző az árverési felülethez használható azonosítóval és jelszóval látja el.

A rendszer transzparens, a keresés, illetve annak beállításai hasonlóak egy ingatlanközvetítő oldaléhoz. A honlapon/mobilapplikáción láthatók az ingatlan adatai, a licitálók azonban nem láthatják egymás személyes és egyéb adatait, továbbá a licitálók tényleges számát, csupán annyit, hogy mások is licitálnak az adott eljárásban. Az ingatlan adatain kívül a rendszer tartalmazza az ahhoz kapcsolódó tanúsítványokat (például az energetikai tanúsítványt), valamint az eljáró közjegyző szükséges adatait, köztük az elérhetőségéhez szükséges információkat. Ingatlanügyletek kapcsán a francia rendszerhez hasonlóan a közjegyző Belgiumban is alapos kutatást végez, többek között az ingatlan állapotával, urbanisztikai adataival, a kapcsolódó lakás- és helyiségbérleti kérdésekkel stb. kapcsolatban.

A licitáló az első licit megtétele előtt köteles elfogadni az árverés és az adásvétel feltételeit. A licitálás többféle módon történhet. Lehetséges például azt a pontos összeget előre megadni, amelyet a licitáló az ingatlanért kész fizetni. Emellett a licitáló meghatározhatja az első árverési licitösszeget és azt a maximális összeget is, amelynek eléréseig az árverésben részt kíván venni. Utóbbi esetben, amennyiben a licitösszeget valamely más licitáló túllépi, a rendszer a licitáló által megadott lépcsős összeggel arra automatikusan rálicitál, és ez adott esetben egészen addig zajlik így, ameddig a maximálisan megadott összeget el nem éri.

Minden árverés nyolc napig tart, amelyet óra és perc pontossággal határoznak meg. Amennyiben az utolsó öt percben újabb licitösszeget adnak meg, az árverés automatikusan öt perccel meghosszabbodik. A meghosszabbított időtartam alatt már kizárólag olyan személy tehet új ajánlatot, aki az eljárásban korábban is licitált. Egyébként az eddigi esetek 80%-ában a hosszabbítás időszakában születtek a győztes árverési ajánlatok, az eddigi leghosszabb tartamú hosszabbítás pedig két órát tett ki.

A közjegyző az árverés lezárását követő tíz napon belül köteles a licitálók felkeresésére, amely során ellenőrzi, hogy a licitáló nem áll-e gondnokság vagy csődeljárás alatt, ennek eredményeképpen bizonyos licitálókat vissza is utasíthat. Az első öt licitáló az árverési jegyzőkönyv (*procès-verbal d'adjudication*) aláírásáig kötve marad az ajánlatához. Amennyiben a győztes licitáló bármely oknál fogva nem veszi/veheti át az ingatlant, a második legmagasabb ajánlatot tevő személy jogosult és kötelezett az átvételre, az így kieső győztes azonban köteles a két ajánlat közti különbözetet megfizetni.

Mivel Belgiumban elektronikusan még nem lehetséges közjegyzői okiratot aláírni (erre az Itsme applikáció nem alkalmas), a győztes licitálónak személyesen kell megjelennie a közjegyző előtt.

Erdekességként még megemlíthető, hogy a statisztikák szerint a Biddit használatának 70%-a okostelefonon zajlik, és aukciónként rendszerint legalább tíz licitáló verseng, míg a személyes jelenléttel lefolytatott árverések esetén általában kettő-három főnél több nem vesz részt az eljárásban.

Európai szintű, közjegyzői digitális támogató rendszerek

EUFides

Az *EUFides* platform célja a határon átnyúló ingatlan-adásvétel során igénybe vett közjegyzői közreműködés támogatása. Ha például egy francia rezidens szeretne ingatlant vásárolni Belgiumban, ekkor elegendő elmennie egy francia közjegyzőhöz, aki elkészíti a szükséges okiratokat, majd azt az *EUFides* biztonságos csatornáján át küldi egy belga kollégájának, aki szükség esetén módosítja a szerződés tervezetét, hogy a belga jog alatt érvényesen bejegyezhető legyen az adásvétel. Elméletileg a rendszer alkalmas más okiratok (például hagyatéki okiratok) elektronikus cseréjére is. A rendszer 2012-ben kezdte meg a működését. Működtetője egy kifejezetten erre a célra létrehozott belga nemzetközi nonprofit szervezet (AISBL), a technikai üzemeltetés pedig a Párizsi Közjegyzői Kamara feladata. A rendszerben jelenleg a francia, belga, luxemburgi, olasz, spanyol közjegyzőségek vesznek részt felhasználóként, azonban a tapasztalatok azt mutatják, hogy az ingatlan-adásvétel tipikusan nem olyan jogviszony, amelyhez ezt a fajta távszerződéskötési módot vennék igénybe a felek. A rendszer kibővítésének egyik új alternatívája lehet a jelenleg német–spanyol fejlesztés alatt álló *EUDoc* projekt, amely a határon átnyúló közjegyzői kommunikációt és okirat-forgalmazást hivatott támogatni, valós idejű audiovizuális és iratforgalmazási lehetőségek biztosítása révén.

ARERT/ENRWA

A működését 2005-ben megkezdő Association du Réseau Européen des Registres Testamentaires (European Network of Registers of Wills Association) rendszer célja a közjegyzői kamarák által működtetett végrendeleti nyilvántartások összekapcsolása követlen hozzáféréssel (RERT) vagy kompetens személy (például levéltár) beiktatásával (RERT Light). A rendszerből való lekérdezés választ képes adni arra, hogy hagyott-e az örökhagyó maga után végrendeletet az adott országban, és ha igen, akkor az melyik közjegyzőnél található. A platform legújabb funkciója a tervek szerint az Európai Öröklési Bizonyítványok Nyilvántartásainak összekapcsolása, azonban egyelőre nagyon kevés államban került sor ilyen regiszter felállítására. Ugyanakkor hasznos lenne egy olyan párhuzamos, ARERT-tel összekapcsolt nyilvántartás létrehozása, amelybe a nemzeti közjegyzők bejegyezhetik, hogy egy adott örökhagyó után elkezdődött a hagyatéki eljárás, ezáltal az eljárások duplikálása elkerülhető lenne. Az európai öröklési rendelet érvényesülésével kapcsolatban jelenleg is folyamatban van egy adatkutatás, amelyet a MOKK Adatkutató Alintézete végez. Az ARERT rendszer működtetője ugyancsak egy kifejezetten erre a célra alakult belga nemzetközi nonprofit szervezet (AISBL), a technikai üzemeltetés pedig a Francia Legfelsőbb Közjegyzői Tanácshoz tartozó Groupe ADSN feladata.

A rendszerben jelenleg részt vevő tagállami közjegyzőségek Ausztria, Belgium, Bulgária, Franciaország, Németország, Görögország, Magyarország, Litvánia, Luxemburg, Hollandia, Lengyelország, Románia és Szlovákia közjegyzői kamarái, és megfigyelői státuszban csatlakoztak hozzá Horvátország, Olaszország, Málta, Portugália, Szlovénia és Spanyolország közjegyzőségei, ugyanakkor társult partner a svájci és az észti közjegyzőség.

ENN

A platform teljes neve European Notarial Network; franciául: RNE – Réseau Notarial Européen. Létrehozásának célja 2006 októberében a 22 CNUE-tag kijelölt kapcsolattartói (*interlocutor/interlocuteur*) közti együttműködés volt, főként határon átnyúló ügyeket érintő esetekben, rendszeres online, illetve évi 2 személyes találkozóval. Az ENN hozta létre többek között a közjegyzőket érintő információs weboldalakat (mint például *Successions in Europe*, *Couples in Europe* stb.). Az információcseré ma már online platformon keresztül történik. A platform fenntartásának célja ma már az, hogy a tagszervezetek közjegyzőinek közvetlen kommunikációját támogassa. A platformot a CNUE működteti, így az nem külön szervezet, és nem is rendelkezik jogi személyiséggel, résztvevői 22 CNUE-tagközjegyzőség, továbbá megfigyelőként Szerbia, Montenegró, Észak-Macedónia és Törökország.

BARTOLUS

A *BARTOLUS* eredeti célja az elektronikus aláírások elterjedésétől kezdődően az európai közjegyzők által használt elektronikus aláírások érvényességének ellenőrzése volt, amit az EUDoc, egy jelenleg fejlesztés alatt álló, spanyol–német együttműködés keretében fejlesztett, az EUFidesszel kapcsolatban is említett platform hivatott felváltani a közeli jövőben. Működtetője az Olasz Közjegyzői Kamara, és jelenlegi tagjai a francia, német, spanyol és olasz közjegyzőségek.

CNUE Új Technológiák Bizottsága és a CNUE Futurológiai Fóruma

Az európai közjegyzői digitalizáció kapcsán érdemes megemlíteni a CNUE két további intézményét, a huzamosabb ideje működő Új Technológiák Bizottságát és a 2016-ban létrehozott Futurológiai Fórumot. Előbbi feladata a közjegyzők számára aktuálisan elérhető és szükségszerűen alkalmazandó technológiai megoldások közjegyzői hivatásrendbe való adaptálása, ezzel kapcsolatban ajánlások megfogalmazása, ahogy az például az elektronikus archívumok, elektronikus aláírás vagy a blockchaintechnológia adaptálása kapcsán megfigyelhető, míg utóbbi feladata

a feltörekvő technológiák és azok közjegyzőségre gyakorolt várható hatásainak detektálása és elemzése, a javaslattétel és a stratégiai felkészülés.

A két szervezet tevékenysége egymásra épül. Így például a Futurológiai Fórum egy 2017. évi, a CNUÉ közgyűlése elé terjesztett ajánlásában már rámutatott egy európai közjegyzői felhő létrehozásának szükségességére és lehetőségeire, ugyanakkor az Új Technológiák Bizottsága 2021 első negyedévében már ennek az európai közjegyzői felhőnek a létrehozására tett lépéseket.

Az aktuális folyamatokat illetően a Futurológiai Fórum 2021 novemberében Párizsban rendezett konferenciáján a rendezvény előadásai között szerepelt a magyar közjegyzőség adatstratégiájának bemutatása, amiből kiindulva a fórum javaslatot tett a tagállami közjegyzői adatstratégiák kidolgozására, ezeken keresztül pedig egy európai közjegyzői adatstratégia kialakítására, többek között annak érdekében, hogy az európai közjegyzőséget felkészítse a mesterségesintelligencia-alapú technológia alkalmazására. Megjegyzendő, hogy a Futurológiai Fórum tevékenysége szorosan összekapcsolódik a MOKK Adatkutató Alintézetének kutatásaival.

Közjegyzői digitalizáció Magyarországon

Közjegyzői datafikáció és digitális közjegyzői folyamatok Magyarországon

A hazai közjegyzőségben hosszú időre visszanyúló hagyományai vannak a digitális rendszerek építésének, ezért a közjegyzői eljárásokkal kapcsolatos digitális adatképződés lényegében már a közjegyzőség 1992-ben történt újraalakulásával megkezdődött, és azóta is tart. Ma már a Magyar Országos Közjegyzői Kamara kezelésében lévő adatok mennyisége és minősége jóval meghaladja azt a határt, amelyen túl ezt az adathalmazt valódi *big data*-nak lehet nevezni.

Az első lépést a közjegyzői datafikáció útján a Magyar Országos Közjegyzői Kamara (MOKK) meglehetősen korán megtette. 1992-ben a hatályban lévő 2. számú kamarai iránymutatás nyomán létrejött az első, hagyatéki eljárásokat támogató digitális rendszer, a Végrendeletek Országos Nyilvántartása (eredeti nevén Végrendeletek Központi Nyilvántartása), amelybe felvételt nyerhetett minden közjegyző által közokiratba foglalt vagy közjegyző által letétbe vett végrendelet ténye. Kezdetben az ügyfelek választásán múltott a nyilvántartásba vétel.⁵⁰ Nem kellett sokat várni a következő lépésre, amikor a Polgári Törvénykönyv egy módosítása nyomán⁵¹ a MOKK létrehozta a Zálogjogok Országos Nyilvántartását (ZONY – hatályos: 1997. május 1-jétől). Az adatképződési folyamatok a törvényi előírások támogatásával kaptak erőre, amit jól mutat az is, hogy a végrendeleti nyilvántartási rendszer használata a 2007-es törvényi szabályozással vált általánossá és kötelezővé.

⁵⁰ 1991. évi XLI. törvény a közjegyzőkről 135. § (4) bekezdés.

⁵¹ 1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről 260. § (2) bekezdés.

A következő fontos lépés az elektronikus hivatali aláírás bevezetése volt 2004. július 1-jétől,⁵² amit a fizetési meghagyásokat támogató digitális rendszer⁵³ felépítése és 2010 júniusában történt elindítása követett. Ugyanebben az évben, 2010-ben kezdte el a működését további két, a MOKK részvételével fejlesztett és általa üzemeltetett nyilvántartás, az ÉNYNY (Élettársi Nyilatkozatok Nyilvántartása)⁵⁴ 2010 januárjától és a szeptemberben induló GKZONY (Gépjárműveket terhelő Zálogjogok Országos Nyilvántartása).⁵⁵

A Hitelbiztosítéki Nyilvántartás (HBNY)⁵⁶ 2014 márciusában kezdte meg a működését, szinte egy időben a Házassági és Élettársi Vagyoni Szerződések Nyilvántartásával (HEVSZNY).⁵⁷

A közjegyzői okiratok elektronikus forgalmazására az elektronikus hivatali aláírás bevezetését követően nyomban lehetőség nyílt, azonban arra nagyjából 2018-ig nem igazán mutatkozott igény. Lényegesebb változást az e-ügyintézésben az elektronikus ügyintézés és a bizalmi szolgáltatások általános szabályairól szóló 2015. évi CCXXII. törvény 108. § (1) bekezdése (hatályos: 2018. január 1.) hozott, amely szerint a közjegyzők is elektronikus ügyintézészt biztosító szervek.

Fontos lépés volt a digitális alkalmazkodás során a közjegyzők új, elektronikus ügyviteli rendszerének kialakítása⁵⁸ és 2020. január 1-jétől történt bevezetése, amely rendszer integrálja a közjegyzői eljárásokat támogató digitális rendszereket és nyilvántartásokat, és folyamatos fejlesztés alatt áll.

A datafikáció szempontjából ki kell emelni, hogy a 2004. július 1-jétől hatályos, a közjegyzőkről szóló 1991. évi XLI. törvény – azóta többször módosított – 166/A. §-a⁵⁹ kötelezővé tette és teszi a digitális archiválást a közjegyzői okiratok, a jegyzőkönyvi ténytanúsítványok, valamint a külön jogszabályban meghatározott nemperes eljárásban hozott jogerős határozatok vonatkozásában. Ugyanakkor 2020. december 16-a óta az archiválási szolgáltatást a NOTARchiv Kft. végzi mint minősített archiválási szolgáltatást nyújtó szervezet, ez a MOKK

⁵² A közjegyzőkről szóló 1991. évi XLI. törvény 21/A. §-át beiktatta a Kjtv.-t módosító, az elektronikus aláírásról szóló 2001. évi XXXV. törvény módosításáról szóló 2004. évi LV. törvény 21. §-a – hatályos: 2004. július 1-jétől.

⁵³ A fizetési meghagyásos eljárásról szóló 2009. évi L. törvény – hatályos: 2010. június 1-jétől.

⁵⁴ Az egyes közjegyzői nemperes eljárásokról szóló 2008. évi XLV. törvény 36/E. § – hatályos: 2010. január 1-től.

⁵⁵ Az egyedi azonosításra kétséget kizáróan alkalmas ingó dolgok zálogjogi nyilvántartásának részletes szabályairól szóló 80/2009. (XII. 28.) IRM rendelet – hatályos: 2010. szeptember 1-től.

⁵⁶ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény XXV. fejezete – hatályos: 2014. március 15-től.

⁵⁷ Az egyes közjegyzői nemperes eljárásokról szóló 2008. évi XLV. törvény 36/H. § – hatályos: 2014. március 15-től.

⁵⁸ A közjegyzői ügyvitel szabályairól szóló 29/2019. (XII. 20.) IM rendelet – hatályos: 2020. január 1-től.

⁵⁹ A 166/A. §-t az elektronikus cégeljárásról és a cégiratok elektronikus úton történő megismeréséről szóló 2003. évi LXXXI. törvény 12. § (4) bekezdése vezette be.

tulajdonában álló gazdasági társaság szerepel az NMHH bizalmi szolgáltatásokkal kapcsolatos nyilvántartásában.⁶⁰

A hazai olvasók számára talán nem kell külön részletezni, hogy hazánkban a közjegyzői eljárások közjegyzői oldali jellemzői közé tartozik a fokozott biztonságú minősített elektronikus hivatali aláírások alkalmazása, az állami nyilvántartásokhoz (például ingatlan-nyilvántartás, cégnyilvántartás, népesség-nyilvántartás, lakcím-nyilvántartás, gépjármű-nyilvántartás stb.), valamint egyéb nyilvántartásokhoz való hozzáférés, és persze a közjegyzői nyilvántartásokhoz való hozzáférés is. A tisztán elektronikusan kiállított közjegyzői okiratok közjegyző oldali technológiai feltételei is biztosítottak, akadály azonban az ügyféli oldalon az elektronikus aláírások csekély mértékű hazai elterjedtsége.

Közjegyzői eljárásaink jelentős részben támaszkodnak a fent hivatkozott digitális segédrendszereinkre és nyilvántartásainkra. A közjegyzői nyilvántartások és támogató rendszerek kommunikációs és iratforgalmazó/adatforgalmazó belső folyamatai döntő részben elektronikusan zajlanak, a külső folyamatokban pedig az aktuális jogszabályi keretekhez igazodva alkalmaznak a közjegyzők digitális eljárási elemeket.

A pandémia által kiváltott rendkívüli szabályozás az okiratok és tanúsítványok esetében nem engedte meg hazánkban a közjegyzők részére az ügyfél teljes távollétével járó eljárás lefolytatását.

A gyors jogalkotási reakció következtében a járvány első, a 2020. év tavaszi időszakára eső szakaszában az akkor érvényben volt 74/2020. (III. 31.) és a 102/2020. (IV. 10.) Korm. rendeletek, valamint az ezekben adott felhatalmazás alapján kiadott 1/2020. (IV. 1.) számú MOKK elnöki utasítás a hazai közjegyzők részére néhány hónapon keresztül lehetővé tette a közjegyzői okiratok (ügyleti okiratok és tanúsítványok) felolvasásának „távfelolvasásként” történő fogantatását. Ennek következtében a hazai közjegyzők, még ha rövid ideig és korlátozott mértékben is, de tapasztalatot szerezhettek a távol lévő ügyfelek részvételével lefolytatott eljárások területén, ezen eljárásokat a következő járványidőszakokban újra igénybe lehetett venni.

Az új eljárás lényege röviden úgy foglalható össze, hogy az ügyfél erre irányuló kérelmére a közjegyző – az ügyfél által is elfogadott videokommunikációs rendszeren keresztül – az ügyféllel/ügyfelekkel folyamatos videó- és hangkapcsolatot fenntartva kommunikálhatott, és ennek a kommunikációnak a keretében sor kerülhetett a közjegyzői okiratok felolvasására is.

Az új lehetőség nyilván népszerűbb lett volna, ha nem csupán a felolvasás, hanem a teljes okiratfelvételi eljárás megvalósulhatott volna online módon, tehát az ügyfeleknek még arra a néhány perces időtartamra sem kellett volna találkozniuk a közjegyzővel, amíg azonosítják őket, megteszik a szükséges nyilatkozatokat, és aláírják az okiratot. Tisztában kell lennünk azonban azzal, hogy amint arra a fenti európai körkép is következtetni enged, a tisztán online közjegyzői eljárások technológiai

⁶⁰ Lásd: <http://webpub-ext.nmhh.hu/esign2016/szolgpParams/main.do>.

feltételei a közjegyzői okiratok területén hazánkban jelenleg nem állnak fenn maradéktalanul, ám ennek okai nem a közjegyzői infrastruktúrában keresendők.

A közjegyzői okiratok a jövőre vonatkozóan nyújtott biztosítékok. Az ilyen, jövőre irányuló biztonság megteremtésének feltételei nem csupán technológiai természetűek. A távol lévő ügyfelek közreműködésével lefolytatott eljárások esetében azonban maguktól értetődően nagyobb hangsúllyal merülnek fel a technológiai kérdések. A távokirat megvalósításának a jelenleg rendelkezésünkre álló videókommunikációs eszközök fogyatékosai, illetve a kifejezetten e célra fejlesztett videókommunikációs hálózat hiánya és a minősített elektronikus aláírás hazánkban tapasztalható csekély elterjedtsége, illetve az egyéb, általánosan alkalmazható biztonságos azonosítási módok korlátozott elterjedése szab gátat. Többek között ez volt az oka annak, hogy az ügyfeleknek a távfelolvasás alkalmazása mellett közvetlenül is találkozniuk kellett a közjegyzővel, például a személy- és szándékazonosítás, az ügyféli aláírás beszerzése és bizonyos nyilatkozatok személyes megtétele érdekében. Meg kell ugyanakkor jegyezni, hogy az eljárás így is alkalmas volt arra, hogy az ügyfelekkel való személyes érintkezést a járványhelyzet által megkövetelt minimális időkeretek közé szorítsa.

A tisztán elektronikus, távol lévő ügyfelek részvételével lebonyolított közjegyzői okirati eljárások (távokiratok) megvalósíthatóságát illetően sem hagyható figyelmen kívül az a tény, hogy a közjegyzői eljárások eredményeként kiemelt bizonyító erejű okirat, közokirat áll elő, amely joghatásának döntő részét a legtöbb esetben majd csak évek vagy évtizedek múltán fejtí ki. Így az iratok felvétele és az alkalmazott technológia igénybevétele során különös körtekintéssel kell eljárni annak érdekében, hogy az irat a felvételét követően eltelt időtől függetlenül, változatlanul képes legyen a tőle elvárt joghatásokat kiváltani.

Ennek a „körtekintésnek” pedig a *távokiratok* esetében is feltétlenül ki kell terjednie legalább az ügyfelek személyének és akarati viszonyainak kétséget kizáró azonosítására (i), a biztonságos, zárt és a lehető legteljesebb kommunikáció biztosítására (ii), valamint a kiállított közokirat biztonságos forgalmazására, őrzésére, bizonyító erejének hosszú távú megőrzésére (iii).⁶¹

A megkerülhetetlen big data paradigma

A *big data* és a jog területén képződő adatok összefüggéseivel e kötet *big data* alapú jogi elemzőprogramokról Zódi Zsolt által írott fejezete, valamint a szerző más írásai is foglalkoznak,⁶² azonban a témára néhány mondat erejéig ki kell térni kifejezetten a közjegyzői datafikációs kölcsönhatások vonatkozásában is.

⁶¹ Parti Tamás: Technológiák és rítusok. *Közjegyzők Közlönye*, 68. (2021), 2. 5–14.

⁶² Zódi Zsolt: A jogi szövegek mint big data. In Jakab András – Sebők Miklós: *Empirikus jogi kutatások*. Budapest, Osiris Kiadó, 2020. 93–110.

Ahogy a datafikáció fejlődésének egy pontján, a benne rejlő lehetőségek felismerése következtében megjelent a *big data* paradigma, úgy a hazai közjegyzői datafikáció is eljutott arra pontra, ahol indokoltta vált ennek a paradigmának az alkalmazása. A vázolt folyamatok eredményeként a MOKK által kezelt adatok mennyisége ma már hetvenszeresen meghaladja az 1 terabyte-ot, és azok összetétele is változatos, vagyis azt nem pusztán szövegek, hanem egyéb rendezett és rendezetlen adathalmazok alkotják, és ez az adatbázis folyamatosan, percről percre bővül és változik.

Adatkutatói szempontból a több adat értelemyszerűen pontosabb eredményekhez vezethet. Pusztán a mennyiség azonban nem elég. Az általános megközelítés szerint a *big data* paradigma alkalmazása szempontjából a mennyiség mellett ugyanolyan fontossággal bír néhány további tulajdonság is. Ilyen tulajdonság az adatok változatosága (sokfélesége) és a gyorsaság. Vagyis az, hogy az adathalmaz ne csupán nagy mennyiségű, hanem emellett változatos/sokféle adatból, rendezett és rendezetlen adatokból egyaránt álljon, egyúttal az adatok keletkezése gyors és folyamatos legyen, hozzáférése és elemzése pedig gyorsan, valós időben történjen meg. E tulajdonságok közül valószínűleg a gyorsaság adja a *big data* paradigmát a maga teljességében kibontakoztató valódi értéket, nevezetesen azt, hogy használatának előnye az adatok újdonságából/frissességéből adódik, és azzal az információ-többlettel függ össze, amelyhez a közvetlen jelen adatait a múlttal összehasonlítva jutunk.⁶³ A *big data* fenti hármas ismérrendszer további két, az előbbiekkal és egymással szorosan összefüggő ismérvel egészül ki,⁶⁴ úgy mint a *veracity* (valósághűség/megbízhatóság) és a *value* (érték). Tehát a *big data*-ra jellemző 5V = *volume*, *variety*, *velocity*, *veracity* és *value*.

⁶³ Alessandro Vespignani: *A jóslás algoritmusai*. Budapest, Libri Kiadó, 2020. 65–67.

⁶⁴ Kandrouch Ibtiassame – Redouani Yassine – Chaoui Habiba: *Real Time Processing Technologies in Big Data: Comparative Study*. IEEE International Conference of Power, Control, Signals and Instrumentation Engineering (ICPCSI), 2017. szeptember 21–22. ; Hiba Jasim Hadi – Ammar Hameed Shnain – Sarah Hadishaheed – Azizahbt Haji Ahmad: Big Data and Five V's Characteristics. *International Journal of Advances in Electronics and Computer Science*, 2. (2015), 1. 20–21. *Nagyság*: az elemzendő adatok mennyiségére utal, amint arra korábban is hivatkoztam, a *big data* megközelítés a terabyte-okban mérhető adatmennyiségektől kezdve értelmezhető. *Sebesség*: a *big data* feldolgozásának ideje. Minél közelebb áll időben az adatok feldolgozása az adatok keletkezéséhez, annál értékesebb az elemzés. Az adatoknak a keletkezésük idején történő feldolgozása maximalizálja a hatékonyságot. A sebesség ugyanakkor utal az adatok keletkezésének a sebességére is (például másodperces, napi, havi stb.). *Változatosság*: a *big data* által tartalmazott adatok típusára utal. Ezek az adatok lehetnek strukturáltak vagy strukturálatlanok is. Az adathalmaz bármilyen típusú adatot tartalmazhat, például szöveget, érzékelőadatokat, hangot, videót, kattintási adatfolyamokat, naplófájlokat stb. *Érték*: az adatoknak arra a jellemzőjére utal, amelyet az elemzés által hozzáadott érték határoz meg. Az adatok értéke az általuk képviselt eseményektől vagy folyamatoktól függ, például sztochasztikus, valószínű, rendszeres vagy véletlenszerű. Ebből a szempontból az adatérték szorosan összefügg az adatmennyiséggel és a változatossággal. *Valósághűség*: arra utal, hogy a döntéshozó bízik-e annyira a kinyert információban, hogy döntést hozzon. Ezért fontos a megfelelő összefüggések feltárása, amelyekhez elengedhetetlen az adatok eredeti kontextusainak ismerete, vagyis a szakterületi szakismeret.

A MOKK által kezelt adatbázisban valóban nagy mennyiségű adattal van dolgunk, nem csupán a szövegekkel, hanem egyéb, naplózási és kommunikációs adatokkal, hang- és videófájlokkal stb. is, tehát ez az adathalmaz nagyon változatos.

A jogi adatelemzésben az adatkutatók által gyakorta hangoztatott probléma, hogy az elemzők sok esetben nem a saját maguk által előállított adatokat elemzik, hanem azokat be kell szerezniük valaki mástól, ami további idővesztéssel és a további megkerülhetetlen és jelentős problémával jár, hogy az adatelemzés során elvész az adatok eredeti kontextusainak ismeretéből fakadó előny. Valójában a folyamatos adatelérés, a folyamatos adatfeldolgozás biztosítása és ennek során az eredeti adatkontextusok figyelembevételének szükségessége képezi e kutatások Achilles-sarkát, ami nyilvánvalóan kihat a kutatások értékére. A nem saját, vagyis idegen adatok elemzése rendszerint megakasztja, legtöbbször ki is zárja az adatelemzés folyamatosságát, vagyis a folyamatos, valós idejű elemzést.

Mindezen tények felismerése vezetett 2020 első felében a MOKK Adatkutató Alintézetének létrehozásához és a közjegyzői, intézményi adatkutatás megindításához, továbbá a MOKK adatstratégiájának kialakításához, ami egyben a gépi tanulás, ezen keresztül az MI alkalmazásának előfeltétele (egy egyszerű képlettel leírva: *big data* + gépi tanulás + adattudomány = mesterséges intelligencia).

A MOKK Adatkutató Alintézete és a MOKK adatstratégiája

A fentiekből is kitűnik, hogy a *big data* paradigma legoptimálisabb kiaknázása érdekében célszerű közvetlenül az adatok keletkezésének/előállításának helyén kutatni az adatkezelő intézményeken belül létrehozott kutatóintézetek/kutatócsoportok segítségével, és ezen intézmények/kutatócsoportok kutatásait összehangolni.⁶⁵ A Magyar Országos Közjegyzői Kamara Adatkutató Alintézetének (MOKK Adatkutató) létrehozása is ezt a célt szolgálja, és annak jelenleg folyamatban lévő kutatásai közül kettő éppen ilyen összehangolt intézeti kutatás, amelyek egyrészt az európai közjegyzői kölcsönhatási hálózatok feltérképezésére, másrészt az európai öröklési rendelet érvényesülésének sajátosságaira koncentrálnak. A MOKK Adatkutató a kutatásait az EU-tagállamok közjegyzői szervezeteinek intézményeivel/kutatócsoportjaival összehangoltan végzi.

Az adatok keletkezésének helyén jellemző, többször is említett területspecifikus szakértelem ugyanakkor az adatkutatásban nem csupán azért fontos, mert a szakértő ismeri, hogy a különféle adatok milyen adatbázisokban és hol találhatóak, hanem sokkal inkább azért, mert tisztában van az adatok keletkezésének okaival és szélesebb kontextusaival, amelyek nem vezethetők le kizárólag a széles körben hozzáférhető hatályos jogi normarendszerekből, hanem ismerni kell hozzá az adatképződés teljes környezetét, az adatforrások jellemzőit, például az adatforrások viselkedését, visszacsatolásait

⁶⁵ Bővebben lásd: Parti Tamás: A jog fölmérése, az intézményi adatkutatás jelentősége. *Jogtudományi Közöny*, 76. (2021), 11–12. 493–505.

valamennyi jellemzőjét stb. Éppen ezért nem nélkülözhetők e téren a joggyakorlati ismeretek sem. Például egy állampolgárságra/székhelyre utaló adat egész másra enged következtetni akkor, ha örökléssel, adózással vagy éppen jogérvényesítéssel kapcsolatban szerepel ugyanazon típusú okiratokban, és más szempontokat vehet fel például aszerint is, hogy jogi személyi vagy természetes személyi körből származik-e, vagy hogy az eljárás folyamatának mely részében bukkan fel. Ugyanez a szakértelem és joggyakorlati ismeret szükséges ahhoz is, hogy az adatelemzést követően helyes információvá konvertáljuk a kinyert adatokat.

Természetesen ilyen speciális szakértelem hiányában is végezhető hasznos adatelemzés, azonban a területspecifikus szakértelem mind a kinyert adatok minőségét, mind az azokból levonható következtetések helyességét egyértelműen javítja/pontosítja, vagyis lényeges mértékben növeli a kutatás hasznosságát, teljesebbé teszi a *big data* paradigma alkalmazását. Ez az állítás a gépi tanulás minden módozatára érvényes, ugyanis a helyes kérdésfeltevés, vagyis a kutatási feltételek meghatározása és a kinyert adatokból való információképzés egyaránt igényli az adatok eredeti kontextusainak pontos ismeretét, ami jelentősen támogatja az így szerzett információk helyes megítélését.

Az intézményi kutatóintézetek képesek arra, hogy valóban *real time*, azaz valós időben, folyamatosan detektálják a szakterületük folyamatait, ezért a *big data*-val kapcsolatos időszerűségi elvárásnak leginkább ők tudnak megfelelni. Az intézményi kutatóintézetek összehangolt kutatásai révén pedig eredményeiket összesítve alakítható ki azután egy valósághoz pontosabban közelítő összkép. Ez a megoldás ugyanakkor egyidejűleg képes orvosolni az adatkutatók által emlegetett, általános, a vizsgált korpuszok összeállításával kapcsolatos fent említett frissítési, hozzáférési problémákat is, és biztosíthatja, hogy egyetlen adatkezelő kezében se halmozódjon fel olyan kritikus tömegű adatmennyiség, amelynek elemzése révén például pusztán statisztikai alapon úgy is rá lehet mutatni egyetlen konkrét személyre, hogy egyébként maga az elemzett adathalmaz egyáltalán nem tartalmaz érzékeny, ehhez a konkrét személyhez köthető adatokat.

A MOKK Adatkutató fent hivatkozott, európai kölcsönhatási hálózat feltérképezésére irányuló vizsgálata során a kutatások összehangolása érdekében például olyan adathalmazokra kellett rámutatni, amelyek egyrészt az EU tagállamaiban minden közjegyzőség számára elérhetők, függetlenül attól, hogy azok a digitalizáció milyen szintjén állnak, másrészt az elemzés szempontjából mindegyik tagállamban azonos összefüggésekre mutatnak rá. Ezen adatok terén előforduló „közös nevezők” mentén indult meg az elemzés, amelynek első fázisán már túl is vagyunk, azaz a hazai kölcsönhatásrendszer felmérése megtörtént. A kutatások előzményeiről és az elsőként említett kutatásról az érdeklődők bővebben olvashatnak két korábbi írásomban.⁶⁶

⁶⁶ Parti Tamás: Közjegyzői hálózatok az Európai Unióban. *Közjegyzők Közlönye*, (2019), 4. 5–11; uő: A közjegyzői szolgáltatások európai kölcsönhatásrendszere, határon átnyúló közjegyzői szolgáltatások. *Közjegyzők Közlönye*, 68. (2021), 3. 11–18.

A kutatás megindítását sürgette az a megfigyelés, amely szerint a határon átnyúló európai közjegyzői szolgáltatásokra ez idáig létrehozott digitális támogató rendszerek (mint például a határon átnyúló ingatlanügyletekhez kapcsolódó, fent hivatkozott EUFides vagy az európai kommunikáció támogatására létrehozott NotarNetwork) mindeddig nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket, mivel nem alkalmazzák ezeket uniós szinten kiterjedten. A tényleges közjegyzői szolgáltatási hálózat feltérképezésével és a jelentős csomópontok (*hubok*) meghatározásával a kutatóintézet a meglévő rendszerek fejlesztéséhez és új támogató rendszerek kialakításához kíván hozzájárulni, egyben rá akar mutatni az európai jogharmonizáció gyakorlati szempontból kiemelkedő területeire.

Ami a hazai közjegyzői adatstratégiát illeti, a szóban forgó digitális adatok felhalmozódásának kezdetén talán még korai lett volna a mai értelemben vett hivatásrendi adatstratégiáról beszélni. A korabeli adatstratégia legfeljebb egy-egy szűk részterületre és az adatbázisok megtervezésére irányult, amelyben a fő szerepet a MOKK IT kapta. A digitalizáció előnyeit azonban napjainkban modern adatstratégia nélkül már bajos lenne kihasználni, és az úgynevezett mesterséges intelligencia korában már nyilvánvaló, hogy megfelelő adatstratégia nélkül nem beszélhetünk ennek alkalmazásáról sem.

A MOKK adatstratégiája meghatározott jövőbeli célok elérését szolgáló, információk kinyerésére létrehozott digitális adatbázisok tervezését és létrehozását célozza, amelyek az adott szervezeti kontextusoknak megfelelő, folyamatosan fejlődő és szervezetbe integrált adatbázisok létrejöttét eredményezik.

Az adatstratégiája kialakításával a hazai közjegyzőség egy olyan, hivatásrendi stratégiába illesztett adatstratégiát alakított ki és fejleszt, amely biztosítja a rendelkezésre álló adathalmaz megfelelő védelmét, minőségét, értékét és tudományos hasznosítását, a hivatásrend kezelésében lévő adatokhoz kapcsolódó, illetve azoktól függő képességeken keresztül.

Ennek megfelelően a MOKK adatstratégiájának célkitűzései közé tartoznak többek között a közjegyzők és munkatársaik támogatása az eljárási folyamatok optimalizálása révén (folyamat- és döntéstámogatás), a hivatásrendre vonatkozó szabályozás előkészítésének támogatása, a hivatásrendi folyamatok elemzése révén tudományos kutatások folytatása és az adatbiztonság erősítése (archiválás, biztonságos aláírások alkalmazása, IT biztonsági megoldások, adatklasszifikáció, értéktudatos adatmegközelítés).

A stratégia alkalmazásától várható közvetlen előnyök közé tartozik a folyamataink és szolgáltatásaink, valamint azok környezetének kiterjedtebb megismerése és optimalizálása, az ebből fakadó hatékonyabb döntéstámogatás, erőforrásaink hatékonyabb kihasználása, akár csak a hibák arányának csökkentése, a szolgáltatás minőségének javítása, a normasértések és más anomáliák detektálása, a kockázatok adatvezérelt becslése vagy az automatikus tartalomgenerálás nyelvi modellek (NLP) segítségével (strukturált, aktív irattervezetek),⁶⁷ de ugyanígy az ügyfélkapcsolati sajátosságok feltérképezése és ügyfélközpontú szolgáltatások kialakítása, vagy az általános előrejelzés és a kommunikáció optimalizálása.

⁶⁷ A dokumentum-, illetve szöveggenerálóról lásd a kötetben Homoki Péter írását.

A visszacsatolások révén ugyanakkor lehetővé válik az adatbázisok hatékony javítása, amire kiváló példát szolgáltat az a tény, hogy a MOKK Adatkutató Alintézet hazai kutatásához csatlakozó, párhuzamos szlovák adatelemzés feltárta a szlovák közjegyzői adatbázisok hiányosságait, így azokat azonnal ki lehetett javítani.

A MOKK adatstratégiájának *Data Governance* (adatkormányzási) fejezete többek között részletesen kitér a rendelkezésre álló és potenciálisan előállítható belső és elérhető külső adatforrásokra, az adatok felhasználásának módjára, az alkalmazott technológiákra és adatinfrastruktúrára (adatgyűjtés, adattárolás, adathozzáférés, adatfeldolgozás, analitika, vizualizáció és kommunikáció), az adatkompetenciák biztosítására, a külső kompetenciák igénybevételeire és nem utolsósorban az adatok integritásának és biztonságának garanciáira.

Az adatstratégia kialakítása és végrehajtása a MOKK Adatkutató Alintézetének feladata, amely azt egyrészt a MOKK által kezelt adatok összességére vonatkozóan, másrészt külön-külön adatterületenként érvényesíti, a hivatásrendi stratégiától és a kutatási céloktól függően.

A magyar közjegyzőség a MOKK Adatkutató Alintézetének létrehozásával, adatstratégiájának kidolgozásával, valamint hivatásrendi folyamatainak adattudatos megközelítésével és ezen alapuló kutatásaival jelenleg egyedülálló az Európai Unió közjegyzőségei között.

Felhasznált irodalom és források

1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről

1991. évi XLI. törvény a közjegyzőkről

2003. évi LXXX. törvény a jogi segítségnyújtásról

2004. évi LV. törvény az elektronikus aláírásról szóló 2001. évi XXXV. törvény módosításáról

2008. évi XLV. törvény az egyes közjegyzői nemperes eljárásokról

2009. évi L. törvény a fizetési meghagyásos eljárásról

2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről

29/2019. (XII. 20.) IM rendelet a közjegyzői ügyvitel szabályairól

80/2009. (XII. 28.) IRM rendelet az egyedi azonosításra kétséget kizáróan alkalmas ingó dolgok zálogjogi nyilvántartásának részletes szabályairól

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/1151 irányelve (2019. június 20.) az (EU) 2017/1132 irányelvnek a digitális eszközök és folyamatok társasági jog terén történő használata tekintetében történő módosításáról. L 186/80 (2019. július 11.)

Az Európai Parlament és a Tanács 910/2014/EU rendelete (2014. július 23.) a belső piacon történő elektronikus tranzakciókhoz kapcsolódó elektronikus azonosításról és bizalmi szolgáltatásokról, valamint az 1999/93/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről. L 257/73 (2014. augusztus 28.)

Décret n° 2020-395 du 3 avril 2020 autorisant l'acte notarié à distance pendant la période d'urgence sanitaire (2020. április 4.)

E-Estonia – The Epic Story of the e-State (é. n.). Online: www.ceeman.org/docs/default-source/24-cac-materials/experiential-workshop-e-estonia-the-epic.pdf?sfvrsn=0

- European Commission: *Documentation about the Estonian eID* (2020. április 2.). Online: <https://ec.europa.eu/cefdigital/wiki/display/EIDCOMMUNITY/Estonia>
- European Commission: *Documentation about the German eID notification* (2020. december 16.). Online: <https://ec.europa.eu/cefdigital/wiki/display/EIDCOMMUNITY/Germany>
- European Commission: *Documentation about the LV eID* (2020. január 6.). Online: <https://ec.europa.eu/digital-building-blocks/wikis/display/EIDCOMMUNITY/Latvia>
- European Commission: *Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the Digitalisation of Judicial Cooperation and Access to Justice in Cross-border Civil, Commercial and Criminal Matters, and Amending Certain Acts in the Field of Judicial Cooperation*. COM(2021) 759 végleges (2021. december 1.)
- Hadi, Hiba Jasim – Ammar Hameed Shnain – Sarah Hadishaheed – Azizahbt Haji Ahmad: Big Data and Five V's Characteristics. *International Journal of Advances in Electronics and Computer Science*, 2. (2015), 1. 16–23.
- Ibtissame, Kandrouch – Redouani Yassine – Chaoui Habiba: *Real Time Processing Technologies in Big Data: Comparative Study*. IEEE International Conference of Power, Control, Signals and Instrumentation Engineering (ICPCSI), 2017. szeptember 21–22. Online: <https://ieeexplore.ieee.org/abstract/document/8392202>
- Parti Tamás: A jog fölmérése, az intézményi adatkutatás jelentősége. *Jogtudományi Közlöny*, 76. (2021), 11–12. 493–505.
- Parti Tamás: A közjegyzői szolgáltatások európai kölcsönhatásrendszere, határon átnyúló közjegyzői szolgáltatások. *Közjegyzők Közlönye*, 68. (2021), 3. 11–18.
- Parti Tamás: Jog és komplexitás, egy komplex jogrendszermodell. *Magyar Jog*, 69. (2021), 9. 538–552.
- Parti Tamás: Jog és komplexitás, egy komplex jogrendszermodell. *Magyar Jog*, 69. (2021), 10. 557–564.
- Parti Tamás: Közjegyzői hálózatok az Európai Unióban. *Közjegyzők Közlönye*, 66. (2019), 4. 5–11.
- Parti Tamás: Technológiák és rítusok. *Közjegyzők Közlönye*, 68. (2021), 2. 5–14.
- Sajben Tamás: Digitális közjegyzői megoldások Európában. *Közjegyzők Közlönye*, 67. (2020), 2. 5–27.
- Tegmark, Max: *Élet 3.0*. Budapest, HVG Könyvek, 2018.
- Tilesh György – Omar Hatamleh: *Mesterség és intelligencia*. Budapest, Libri Kiadó, 2021.
- Unión Internacional del Notariado: *Guidance on Remote Notarial Authentication* (2021. február 26.). Online: www.uinlearning.org/digitalrepository/pages/download.php?ref=179&size=&ext=pdf&k=&alternative=9&iaccept=off&usage=-1&usagecomment=&email=
- Vespignani, Alessandro: *A jóslás algoritmusai*. Budapest, Libri Kiadó, 2020.
- Zódi Zsolt: A jogi szövegek mint big data. In Jakab András – Sebők Miklós: *Empirikus jogi kutatások*. Budapest, Osiris Kiadó, 2020. 93–110.

Vákát oldal

Mesterségesintelligencia-alapú szoftverek a világ bíróságain: gyakorlati tapasztalatok, perspektívák és kihívások⁴

Absztrakt: Jelen fejezet a napjaink bíróságain technológiai innovációként megjelenő, mesterséges intelligencián alapuló szoftvereket veszi sorra a világ minden tájáról. Ezen programok működésének bemutatása után főleg a gyakorlati tapasztalatokra, a szoftverek alkalmazásával kapcsolatban felmerült kihívásokra, megfogalmazott kritikákra és végül a jövőbeli kilátások ismertetésére koncentrálnunk. Strukturális megközelítésünk három szintet különböztet meg a bíróságokon elérhető MI-alapú szoftverek körében. A mesterséges intelligencia alkalmazásának mértékével és mélységével arányosan elkülönítve vesszük számba 1) a bíróságok munkáját, különösen adminisztratív

¹ Kálmán Kinga az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar ötödéves joghallgatója, valamint a Társadalomtudományi Központ Jogtudományi Intézetének kutatási asszisztense. Egyetemi évei során tagja volt a Mathias Corvinus Collegium Jogi Iskolájának, valamint az ELTE Alkotmányjogi Tanszéke mellett működő tudományos diákkörnek. 2020-ban dolgozatával II. helyezést ért el az Országos Bírósági Hivatal Mailáth György tudományos pályázatán. Ebben az évben Nemzeti Felsőoktatási Ösztöndíjban részesült, valamint Erasmus tanulmányúton vett részt a madridi III. Károly Egyetemen.

² Kiss Laura Olga a Nemzeti Közzolgálati Egyetem Közigazgatás-tudományi Doktori Iskolájának PhD-hallgatója, illetve a Fővárosi Törvényszék bírósági fogalmazója. Jogi diplomáját a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán szerezte 2020-ban. Az Igazságügyi Minisztérium többszörös Kiválósági Jogászösztöndíjasa, Nemzeti Felsőoktatási Ösztöndíjas, Magyar Közigazgatási Ösztöndíjas. Doktori értekezésének témája és fő kutatási területe a mesterségesintelligencia-alapú támogatási rendszerek a bírósági eljárásokban.

³ Szentgáli-Tóth Boldizsár a Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézetének tudományos munkatársa, a Nemzeti Közzolgálati Egyetem kutatója, valamint az Eötvös Loránd Tudományegyetem megbízott oktatója. Disszertációját a minősített többséggel történő törvényalkotásról írta 2019-ben, amely könyv formájában is megjelent. Az alkotmányjog különböző részterületeiről több mint 100 publikáció szerzője vagy társszerzője magyarul, angolul és spanyolul hazai, illetve nemzetközi folyóiratokban, kötetekben. Számos kutatásban vett részt, vezetője a pandémia alatti választásokról szóló Visegrád-projektnek; a szólásszabadság digitális térben való érvényesülését vizsgáló magyar-szlovén kutatásnak; az összehasonlító alkotmányjog legújabb perspektíváit vizsgáló OTKA-kutatásnak (kódszám: 138366). Háromszor kapta meg az Új Nemzeti Kiválóságprogram ösztöndíját, kétszer a Magyar Jogászegylet fődíját, és elnyerte az Akadémiai Ifjúsági Díjat is.

⁴ A tanulmány a 138965. számú NKFIH pályázat és a Mesterséges Intelligencia Nemzeti Laboratórium keretében készült, az Innovációs és Technológiai Minisztérium, valamint a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal támogatásával.

tevékenységét támogató, 2) a bírósági határozatok tartalmára javaslatot tevő, valamint 3) a bírói döntést önállóan, emberi beavatkozás nélkül meghozó szoftvereket.

A fejezet első részében főleg az intelligens jogi adatbázisok bemutatására kerül sor (*LexisNexis*, *Alexsei*, *Westlaw*, *AnyLaw*), illetve megvizsgáljuk az indiai *SUPACE* és az argentin *Prometea* programok működését. Az ítélet tartalmára javaslatot tevő szoftvereket a legismertebb, a *COMPAS* részletezésével kezdjük, majd bemutatjuk a kolumbiai *PretorLA*-t és a brazil *Radart* is. A mesterséges intelligencia mint önálló döntéshozó témájának körében a szintén brazil *VICTOR*-ral és a – már az első részben is felmerülő – *Prometea* öntanuló döntéshozatali funkciójával foglalkozunk. Ezen túlmenően külön részben térünk ki a kínai *internetbíróságokra* a pillanatnyilag fellelhető információk tükrében. Az általunk bemutatott szoftverek többsége már jelenleg is szerves részét képezi a kapcsolódó bíróságok eljárásainak, példaként szolgálva más országok digitalizációs törekvései számára. Végkövetkeztetésünk, hogy a szó hagyományos értelmében vett „robotbíró” jelen pillanatban a világon sehol sem ítélezik aktívan és önállóan, azonban a bemutatott MI-alapú szoftverek egyre szélesebb körű elterjedésére a jövőben szinte minden kétséget kizáróan számíthatunk.

Tárgyszavak: LexisNexis; Alexsei; Westlaw; AnyLaw; SUPACE; Prometea; COMPAS; PretorLA; Radar; VICTOR; AISS; internetbíróság; online bíróság; önálló döntéshozatal; javaslattevő szoftver; jogi adatbázis; bírósági innováció; robotbíró; elemzőprogram; blockchain; e-asszisztens

Bevezetés

Mint a jelen kötet több fejezetéből is kitűnik, az elmúlt években számos diszciplína képviselőinek részvételével egyre élénkebb diskurzus bontakozott ki a nemzetközi tudományos életben a mesterséges intelligencia bírósági alkalmazásának lehetőségeivel kapcsolatban, mindez pedig nem hagyta érintetlenül Magyarországot sem. A szemben álló álláspontok azonban jórészt megmaradtak az elméleti kiindulópontokon nyugvó általánosságok szintjén, és főként a tényleges gyakorlati tapasztalat hiánya következtében kevés kézzelfogható megállapítást tett eddig a jogtudomány e jelenséget illetően. A kötet tágabb célkitűzéseibe illeszkedve a jelen fejezetben azt vesszük sorra, milyen külföldön már működő megoldások ismertek pillanatnyilag, és mit lehet tudni ezek hatékonyságáról, az eljárásokra gyakorolt hatásairól. Arra törekszünk, hogy közelebb hozzuk a modern technológiai eszközök egy típusát, a mesterségesintelligencia-alapú szoftvereket olvasóinkhoz. A bírákhoz és más hivatásrendek képviselőihez, illetve bárkihez, aki akár tényleges, akár potenciális jogkeresőként érdeklődik az iránt, hogyan is festhetnek majd közlőről a jövő bíróságai.

Sokszor még jogászai környezetben is számos tévképzet tapasztalható a mesterséges intelligencia bírósági szerepvállalását illetően, és gyakran prognosztizálják azt is, hogy amennyiben ezek az eszközök szélesebb körben elterjednek, az alááshatja a tisztességes eljáráshoz való jog kialakult garanciarendszerét, és a feleket

kiszolgáltatottá teheti az eljárás során.⁵ Ugyanakkor rendszeresen hangoztatott nézet az is, amely egyoldalúan a hatékonyság irányába mutat: a mesterséges intelligencia alkalmazását tekinti elsődleges érdeknek, akár vállalva – legalábbis kezdetben – bizonyos alapjogok, például a tisztességes eljáráshoz való jogból eredő bírósághoz történő fordulás joga sérelmének reális kockázatát is.⁶ Kevés azonban az olyan tanulmány, amely az új technológiákat a maguk valóságában próbálja megragadni, bemutatva azok működését a gyakorlatban, az előnyöket és hátrányokat is egyaránt érzékeltetve. Mi a következőkben erre teszünk kísérletet.

A fentiek okán fontos feladatunknak tartjuk azt is, hogy néhány alapvető félreértést eloszlassunk a mesterséges intelligencia jogi alkalmazásával összefüggésben.⁷ Egyrészt a technológiai fejlődés jelenlegi szintjén rendkívül messze vagyunk a robot-bíró víziójától, mint látni fogjuk, pillanatnyilag még akár hasonlóra sem láthatunk bizonyíthatóan működő példát. Valójában arról van szó, hogy az igazságszolgáltatás során használt technológiai eszközöket olyan funkciókkal egészítjük ki, amelyek mesterséges intelligenciával operálnak, és amelyek képesek bizonyos helyzetekben saját döntéseket hozni, vagy legalábbis saját gondolatmenetet felépíteni, illetve múltbeli tapasztalataikból folyamatosan, önállóan tanulni. A peres fél tehát fizikai változást nem biztos, hogy észlel a tárgyalóteremben a mesterséges intelligencia bevonása következtében, viszont lényegesen átalakul a döntéshozatali mechanizmus egésze.

Másrészt a mesterséges intelligencia jelenleg – leszámítva néhány kínai példát, amelyek hitelessége azonban erőteljesen megkérdőjelezhető – csak szigorú és folyamatos emberi kontroll mellett vesz részt a bírósági munkában, nincs tehát szó arról, hogy a technológia átvinné az ember szerepét.⁸ Jelenleg inkább a bíróság munkáját különböző módokon segítő eszközökről beszélünk,⁹ amelyekbe azonban emberi fejlesztők táplálják be az adatokat, emberek aktiválják a döntéshozatali folyamatot, és a bíróság emberi tagjai fogják eldönteni azt is, hogy mennyiben támaszkodnak a mesterséges intelligencia által szolgáltatott adatokra, elemzésekre, dokumentumokra.¹⁰ Nem zárható ki, hogy a technológiai fejlődés későbbi fázisaiban máshogyan kell majd megközelítenünk a problémát, egyelőre azonban inkább új típusú

⁵ Maria Dymitruk: The Right to a Fair Trial in Automated Civil Proceedings. *Masaryk University Journal of Law And Technology*, 13. (2019), 1. 27.

⁶ Andrea Roth: Trial by Machine. *Georgetown Law Journal*, 104. (2016), 5. 48.

⁷ Constance de Saint Laurent: In Defence of Machine Learning: Debunking the Myths of Artificial Intelligence. *Europe's Journal of Psychology*, 14. (2018), 4. 734.

⁸ Matthew U. Scherer: Regulating Artificial Intelligence Systems: Risks, Challenges, Competencies, and Strategies. *Harvard Journal of Law & Technology*, 29. (2016), 2. 1.

⁹ Zódi Zsolt: What Will Robot Laws Look Like? The Code of AI and Human Laws. *Acta Universitatis Sapientiae Legal Studies*, 8. (2018), 2. 253, 260.

¹⁰ Richard M. Re – Alicia Solov-Niederman: Developing Artificially Intelligent Justice. *Stanford Technology Law Review*, 22. (2019). 261.

technológiai eszközök bírósági térnyeréséről beszélhetünk, mintsem az ítélkezési logika teljes átalakulásáról vagy a bírói hatalom gépekre történő delegálásáról.¹¹

A következőkben a releváns szoftvereket három kategóriába rendezve tárgyaljuk, csoportosításunk alapja a szoftverek bírósági munkában betöltött szerepe. Először azokra a rendszerekre térünk ki, amelyek valamely részfolyamat kapcsán segítséget nyújtanak a bíróságoknak, például kereséseket végeznek az esetjogban, és ez alapján elemzéseket készítenek. Ezt követően azokkal a megoldásokkal foglalkozunk, amelyek egyes döntésekre, akár az ítéletre vonatkozóan is javaslatot készítenek, ezeket azonban a bíró csak segítségként használja, tehát akár figyelmen kívül is hagyhatja. Végezetül azokat az eszközöket vizsgáljuk meg, amelyek önállóan is hozhatnak határozatokat a bíróságok helyett például egyes kérelmek befogadhatóságáról. A mesterséges intelligencia bírósági közreműködése a jelen,¹² önálló ítélkezése azonban egyelőre inkább a jövő kihívásai közé tartozik.¹³

A felhozott példák a világ olyan országaiból származnak, amelyekben nagyobb hangsúlyt kaptak a hatékonysági megfontolások az alapjogvédelmi szempontok rovására. A mesterséges intelligencia működésének részleteit a kötet más tanulmányaiban tárgyaljuk részletesen, itt arra koncentrálunk, hogy milyen adatokat és milyen formában kell betáplálni az adott szoftvernek, illetve hogy mi lesz a mesterséges intelligencia munkájának végeredménye, továbbá arra, hogy mit érzékelhetnek ebből az eljárás résztvevői.

A bíróságok munkáját, különösen adminisztratív tevékenységét támogató eszközök

Mindenekelőtt fontos leszögezni, hogy a bírósági munkafolyamatok digitalizálása és automatizálása csak a modern technológia kiaknázásának első szintjei, ezek azonban önmagukban még nem jelentik a mesterséges intelligencia bírósági alkalmazását. A részfolyamatokat digitalizáló és automatizáló eszközökre tehát ebben a fejezetben nem térünk ki. Az előbbinél innovatívabb megoldást képviselnek az online vitarendezési szoftverek, az úgynevezett ODR-rendszerek kifejlesztése, ilyenre Hollandiában vagy Brit Columbiában láthatunk jó példát. Ezek ugyan egyszerűsíthetik a felek jogérvényesítését, és egyes ügyek eltérítésével befolyásolhatják a bírósági eljárásokat is, közvetlenül azonban nincsen hatásuk azokra.¹⁴

¹¹ Thomas J. Buocz: Artificial Intelligence in Court. Legitimacy Problems of AI Assistance in the Judiciary. *Artificial Intelligence in Court*, 2. (2018), 1. 41.

¹² Tania Sourdin: Justice and Technological Innovation. *Journal of Judicial Administration*, 25. (2015), 2. 96–105.

¹³ Tania Sourdin: Judge v Robot? Artificial Intelligence and Judicial Decision-Making. *University of New South Wales Law Journal*, 41. (2018), 4. 1131–1133.

¹⁴ Jelen kötetben Pálfi Dóra fejezete foglalkozik az ODR-rendszerekkel. Lásd még John Zeleznikow – Fernando Esteban de la Rosa: Designing Artificial Intelligence and Expert Systems for

A mesterségesintelligencia-alapú szoftverek gépi tanuláson alapuló technológiával operálnak, és bírósági eljárásokban való alkalmazásra fejlesztik ki őket.

*Jogi forráskutatást támogató szoftverek,
mesterséges intelligenciával működő döntvénytárak*

Főleg a *common law*-t alkalmazó országokban, így az Egyesült Államokban és az Egyesült Királyságban kiemelten fontos a megfelelő bírósági határozatok összegyűjtése és megtalálása egy adott ügyben, hiszen itt a bíróságok megelőző ítéletei a jog elsődleges forrásai. Ugyanakkor a kontinentális jogrendszerekben és így Magyarországon is egyre fontosabb a joggyakorlat megismerése és adott esetben az arra való hivatkozás a beadványokban.¹⁵

Ez a tevékenység – a jogi forráskutatás – többnyire hosszú és értékes munkaórát igénylő feladat, még úgy is, hogy már szinte kizárólag online elérhető döntvénytárakkal dolgozunk.

A megfelelő bírósági határozatokon túl a kutatás részét képezi a törvényekhez tartozó jogalkotói indokolások, a releváns szakirodalmak és kommentárok (a másodlagos jogforrások) tanulmányozása is, amely szintén időigényes folyamat. Habár mindez főleg a peres felek és jogi képviselőik számára ad többletfeladatot, természetesen szűkebb körben, de a bíróságnak is ugyanúgy szükséges saját joggyakorlatának, illetve különösen a fellebbviteli bíróságok joggyakorlatának feltárása, forráskutatás elvégzése. A mesterséges intelligencián alapuló szoftverek ezeket a feladatokat könnyítik meg.

Egyesült Államok, Egyesült Királyság:
LexisNexis, Alexsei, Westlaw, AnyLaw

Az angolszász területeken a digitális jogalkalmazást célzó állami kezdeményezések elhanyagolhatók: a jogi-technológiai szektor meghatározó szereplői szinte kivétel nélkül magáncégek, amelyek főleg profitorientált, előfizetésen alapuló szolgáltatást nyújtanak felhasználói számára. Legtöbbjük online jogi adatbázisból fejlődött tovább cégóriássá, szolgáltatásai bővítése útján.

the Administration of Justice. In Fernando Esteban de la Rosa (szerk.): *Justice, Trade, Security, and Individual Freedoms in the Digital Society*. Toronto, Thomson Reuters, 2021.

¹⁵ Magyarország esetében lásd bővebben: Osztovits András: Törvénymódosítás a bírósági joggyakorlat egységesítése érdekében – jó irányba tett rossz lépés? *Magyar Jog*, 67. (2020), 2. 72–80.

A CALR (*Computer-Assisted Legal Research*)¹⁶ már régebből ismert tevékenység az angolszász világban, e területen úttörőnek számít a LEXIS, illetve a Westlaw.

A LEXIS jogutóda, a LexisNexis¹⁷ napjainkban az egyik legelterjedtebb jogi adatbázis-szolgáltatás, amely a legújabb technológiákat, így mesterséges intelligenciát, szöveggeneráló eszközöket,¹⁸ szövegbányászatot és vizualizációs eszközöket is alkalmaz a működése során. Az adatbázis alapját több mint 83 milliárd jogszabály és bírósági határozat, 40 ezret meghaladó szakcikk és szintén milliós nagyságrendű, gazdasági társaságokra vonatkozó cégnyilvántartási adat képezi.¹⁹ Az általa nyújtott komplex szolgáltatások közül tanulmányunk szempontjából az alábbiak a leglényegesebbek:

- Lexis Answers
- Lex Machina
- Ravel View

Jogi kérdések megválaszolása

A LexisNexis szolgáltatásai között találhatjuk a mesterséges intelligencia által támogatott *Lexis Answers*²⁰ programot, amely a felhasználó által feltett kérdésre ad rövid és hiteles választ, anélkül, hogy a felhasználónak kulcsszavakra kellene keresnie. Ez lényegében úgy néz ki, hogy a felhasználó felteszi a pár szavas kérdését (input) úgy, ahogy azt egy másik embernek, mondjuk a jogi képviselőjének tennie fel, mire a program lefuttatja a keresést az adatbázisában, majd a kiértékelés után a „legjobb választ” dobja ki Lexis Answers Card, avagy válaszkártya útján (output). A válaszkártya nemcsak az adott jogi dokumentumra hivatkozik, hanem közvetlenül magában foglalja a jogszabály szövegét is (tulajdonképpen idézi azt), így is gyorsítva a folyamatot. A gépi tanulás során minél több keresést végeznek a felhasználók a felületen, annál pontosabb válaszokat tud nyújtani a Lexis Answers.

Érdemes kitérni itt az *Alexsei*²¹ nevű, hasonló keresőprogramra, amely egy jogászok és mesterséges intelligenciával foglalkozó szakértőkből álló csapat közös szellemi terméke a LexisNexisen kívül. A program a felhasználó által feltett jogi kérdésre egy memorandumot készít, amely három fő részből áll:

- a felhasználó által feltett kérdés és az általa szolgáltatott tények,

¹⁶ Carol M. Bast – Ransford C. Pyle: Legal Research in the Computer Age: A Paradigm Shift? *Law Library Journal*, 93. (2001), 2. 285–302.

¹⁷ A szoftver bemutatásához lásd bővebben a hivatalos LexisNexis weboldalt.

¹⁸ Jelen kötetben Homoki Péter *Miként lehet a szöveggeneráló eszközöket a jogászai hivatások körében hasznosítani?* című fejezetében olvasható bővebb kifejtés a szöveggeneráló eszközök működéséről.

¹⁹ A szoftver bemutatásához lásd bővebben a hivatalos LexisNexis weboldalt.

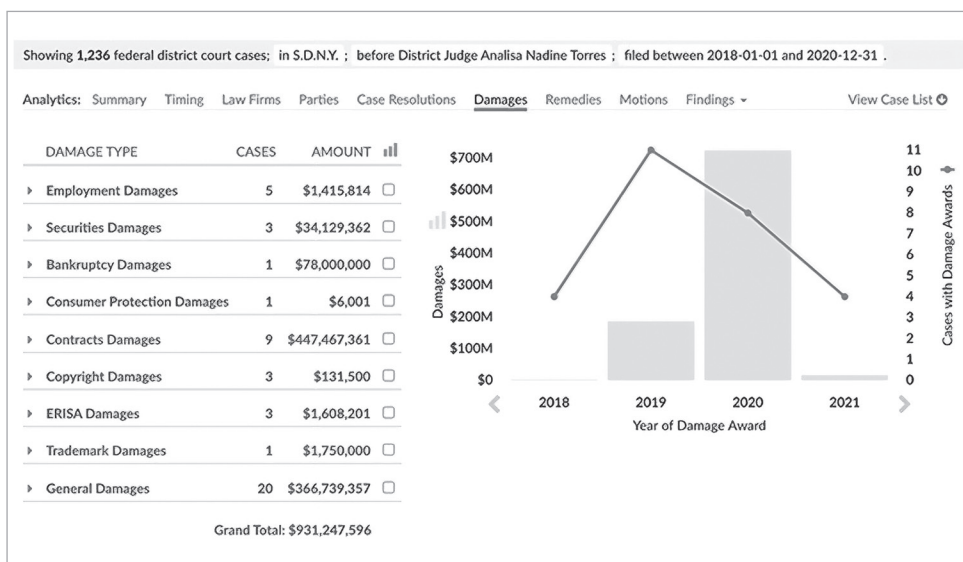
²⁰ A szoftver bemutatásához lásd bővebben a hivatalos LexisNexis weboldalt.

²¹ A szoftver bemutatásához lásd bővebben a hivatalos Alexsei weboldalt.

- a válasz, amely tartalmazza a főbb jogszabályokat, jogelveket és az esetleges korábbi bírósági határozatokat,
- további háttér joganyag, amely főként a kérdéssel érintett állami szerv (leginkább bíróság) vagy más hatóság gyakorlatával foglalkozik.

Az eljáró bíró és az ellenérdekű fél elemzése

A *LexisNexis* további szolgáltatása a találó elnevezésű *Lex Machina*,²² egy jogi elemzőszoftver, amely olyan funkciókat is magában foglal, mint a Franciaországban betiltott²³ bíróelemzés.²⁴ Eszerint például rákereshetünk arra, hogy egy adott bíró egy adott területen, egy adott időszakban mekkora összegű kártérítéseket ítélt meg. A program statisztikai módszereket alkalmazva predikciót készít arról is, mennyi az esélye annak, hogy egy konkrét bíró helyt ad egy adott keresetnek, de ugyanígy választ ad arra is, hogy a kereset beadásától kezdve mennyi idő múltán várható a jogerős ítélet megszületése.

1. ábra: Részlet a *Lex Machina* bíróelemző szolgáltatásából

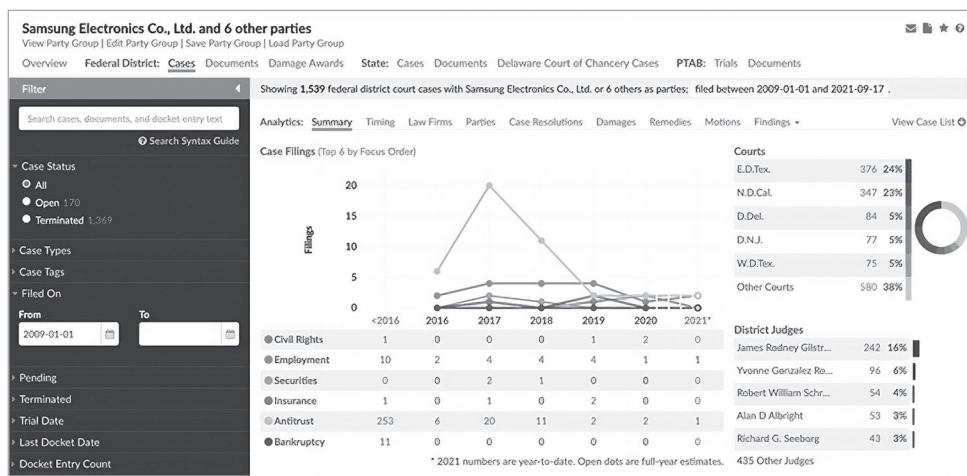
Forrás: Lex Machina Legal Analytics

²² A szoftver bemutatásához lásd bővebben a hivatalos Lex Machina weboldalt.

²³ LOI n° 2019-222 du 23 mars 2019 de programmation 2018-2022 et de réforme pour la justice.

²⁴ A kötetben a jogi elemzőprogramokról Zódi Zsolt *A big data alapú jogi elemzőprogramokról* című fejezete szól.

A Lex Machinán keresést lehet indítani az ellenérdekű félről, illetve annak jogi képviselőjéről is – milyen típusú ügyei és milyen eloszlásban voltak az adott bíró, illetve bíróság előtt, jogi képviselő esetén kik voltak az ügyfelei, hány hasonló ügyet képviselt stb. Nyilvánvalóan ezen elemzések alapját képezi, hogy az Egyesült Államokban – hazánkkal ellentétben – a fenti adatok mind nyilvánosak.

2. ábra: Részlet a Lex Machina egyik ellenérdekű félről készített elemzéséből

Forrás: Lex Machina Legal Analytics

Law Firms Report Apple Inc. (Generated on 2021-09-16)
Showing statistics for 1,606 cases from the Search for federal district court cases with Apple Inc. as a party; filed between 2009-01-01 and 2020-12-31. Limited to the top 1,000 law firms by total cases.

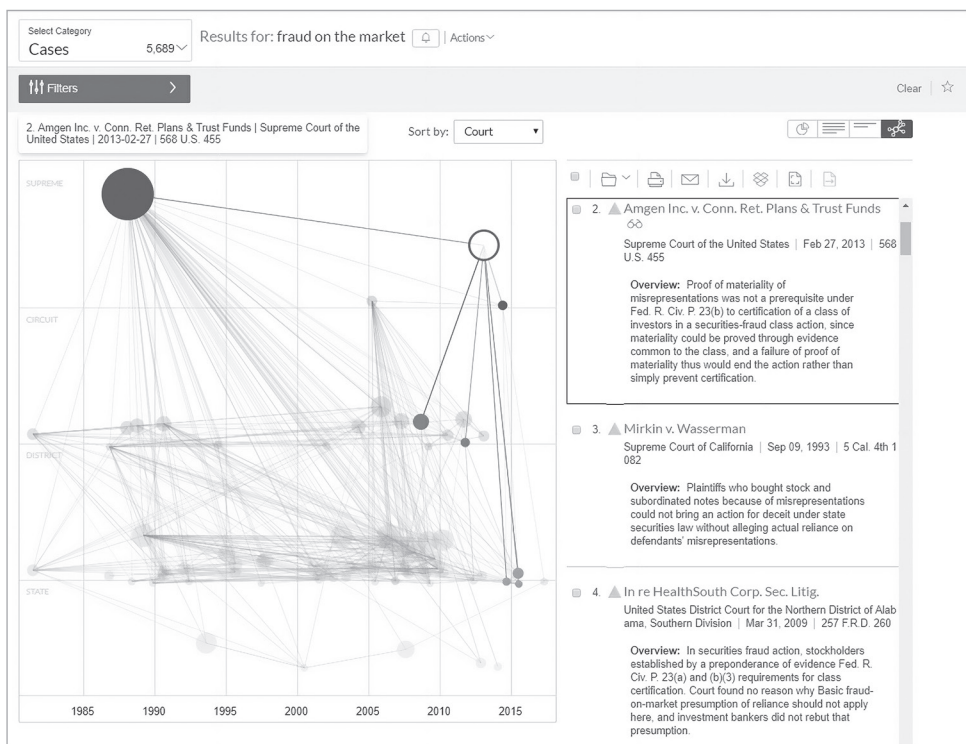
Law Firm ↕	Total Cases ↕	Cases Representing the Selected Party Group ↕	Cases Opposed to the Selected Party Group ▼
Nelson Bumgardner Albritton	132	55	71
Ward, Smith & Hill	76	1	55
McKool Smith	71	0	52
Prince Lobel Tye	52	0	50
Quinn Emanuel Urquhart & Sullivan	93	3	49
Russ August & Kabat	53	0	38
Caldwell Cassidy & Curry	31	0	29
Capshaw DeRieux	48	0	27
Hagens Berman Sobol Shapiro	33	1	22
Susman Godfrey	30	1	20

3. ábra: Részlet a Lex Machina egyik ellenérdekű félről készített elemzéséből

Forrás: Legal Analytics Platform. Lex Machina

A bírósági esetjog vizualizálása

A LexisNexis a mesterséges intelligencia alkalmazása mellett nagy hangsúlyt fektet a jogi szektorban viszonylag elmaradott²⁵ vizualizációs technológiák használatára is.²⁶ Egyik fejlesztésük a *Ravel View* alkalmazás, amely egy adott döntvénykeresésnél egy grafikont készít a 75 legjobb találat bírósági határozatairól és azok kapcsolódási pontjairól, feltüntetve horizontálisan a határozat keltét és vertikálisan a határozatot kiadó bírósági szintet (városi bíróság, kerületi bíróság, regionális bíróság, legfelső bíróság), valamint a határozat kereséshez kapcsolódó relevanciáját is (ezt jelöli a kör átmérője, azaz a kör nagysága a 4. ábrán).

4. ábra: Részlet a Ravel View alkalmazás által készített egyik grafikontól

Forrás: Ravel™ View in Lexis® Case Search Results

²⁵ A témában lásd bővebben: Scott McLachlan – Lisa C. Webley: Visualization of Law and Legal Process: An Opportunity Missed. *Information Visualization*, 20. (2021), 2–3. 192–204.

²⁶ Jelen kötetben Schmidt Péter a *Jogi dizájn a joghoz való hozzáférés szolgáltatában* című tanulmányában értekezik bővebben a jogidizájn-megoldásokról.

Westlaw

Az angol *Westlaw*²⁷ a LexisNexishez hasonlóan szintén egy hosszabb múltra visszatekintő jogi adatbázisból nőtt ki magát ma már a jogkutatást mesterséges intelligenciával is támogató szolgáltatássá. A Westlaw lényegében ma két utat kínál a felhasználó számára: a *Westlaw Classicot*, amely jogszabályokhoz, döntvényekhez, beadványmintákhoz ad hozzáférést, tehát egy hagyományos értelemben vett jogi adatbázisként funkcionál, és a *Westlaw Edge-t*, amely mindezekén túl mesterséges intelligencián alapuló dokumentumelemzést és profilozást is kínál.

AnyLaw

A sort az izraeli fejlesztésű, szofisztikált keresőmotorokkal és gépi tanulással működő *AnyLaw*²⁸ start-up platformmal zárhatjuk, amelynek kiindulópontja az volt, hogy a joghoz (vagyis a jogszabályokhoz, bírósági határozatokhoz) való hozzáférést széles körben elérhetővé tegye, hiszen ezek elvileg mindenki számára elérhető információk. Ennek ellenére azonban a jogi képviselők díjazásában jelentős összeget tesz ki a jogi forráskutatás, hiszen laikusok számára nehezen vagy egyáltalán nem elérhetők vagy értelmezhetők a szükséges adatok. Szolgáltatásukat ezért – a fentiekkel ellentétben – ingyenesen nyújtják, amely főleg az egyesült államokbeli bírósági határozatokból álló adatbázisukban való forráskutatás.²⁹

Egyes konkrét igazságszolgáltatási szerv munkáját támogató szoftverek – India: *SUPACE*

India legfontosabb bírósági munkát támogató, mesterséges intelligencián alapuló szoftvere a *SUPACE* (*Supreme Court Portal for Assistance in Court Efficiency*). Mint láthattuk, az angolszász területeken leginkább a magánszektor szereplői érdekeltek a fejlesztésekben, ám Indiában a Legfelső Bíróság jár élen az innováció bevezetése terén.

A 2019-ben, egyelőre csupán Bombayben és Delhiben, meglepő módon kizárólag a büntető ügyszakban bevezetett SUPACE lényegében gépi tanulásra épít, alapját pedig az évek során felhalmozódott ügyek és az azokban hozott bírósági határozatok adják. Az indiai Legfelső Bíróság nem szeretett volna a tisztességes eljáráshoz való

²⁷ A szoftver bemutatásához lásd bővebben: Thomson Reuters – Westlaw.

²⁸ A szoftver bemutatásához lásd bővebben: AnyLaw.

²⁹ Szükséges e helyütt megjegyezni, hogy minden szövetségi bírósági határozat elérhető elektronikusan a PACER (*Public Access to Court Electronic Records*) rendszeren keresztül. Lásd bővebben PACER – Public Access to Court Electronic Records.

jog szempontjából kényesebb területekre, például az ítélkezésre evezni, és szigorúan leszögezte, hogy a SUPACE célja csupán a bíróságok adminisztratív terheinek csökkentése és ügyhátralékának ledolgozása anélkül, hogy a bíróságok érdemi feladataiba bármilyen módon beleavatkozna.³⁰

A SUPACE munkafolyamata négy részből áll:

- Fájlellőnézet: Az esetről szóló fájlokat, amelyek általában PDF formátumban állnak rendelkezésre, kereshető szöveggé konvertálja.
- Chatbot: A szöveges és/vagy hangos csevegőbot segít abban, hogy percek alatt gyors áttekintést adjon az esetről azáltal, hogy válaszol olyan egyszerű kérdésekre, mint például „Miről szól az ügy?” vagy „A kérelmező mely alapvető jogai sérülnek?”. A csevegőbot keresést indít az elérhető dokumentumok között a helyes válasz megtalálásához, miközben lehetővé teszi a felhasználó számára a válasz forrásának ellenőrzését. Ezen túl további kérdéseket javasol, valamint akár teljes kérdés-összefoglalót is nyújthat a felhasználó számára.
- Logikai kapu: A következő, az ügy tényeinek kinyerésére irányuló funkció négy részre oszlik: szinopszis, gyakran ismételt kérdések, bizonyítékok és esetjog. Ezek információkat adnak az esetről, így például áttekintést, kronológiát vagy a releváns esetjogot.
- Jegyzetfüzet: Ez a funkció tulajdonképpen egy integrált szövegszerkesztő program, amely valóban teljes körű rendszerré teszi az eszközt. Az eset rövid összefoglalója elkészíthető az adatbázisból mesterséges intelligencia segítségével, az automatikusan kinyert összes információ egyszerű összevetésével.³¹

Mindezt „hibrid eljárásként” jellemezte Sharad Arvind Bobde,³² a Legfelső Bíróság Mesterséges Intelligencia Bizottságának SUPACE bevezetésekor hivatalban lévő elnöke, hiszen véleménye szerint a mesterséges intelligencia az emberi intelligenciával karöltve tudja a lehető legjobban végezni a munkáját.

A jelenleg rendelkezésre álló információk szerint azokon a bíróságokon, ahol bevezették a SUPACE alkalmazását, az ügyhátralék körülbelül 20%-kal csökkent.³³ Ezen a ponton azonban nem állt meg az indiai bíróságok modernizációja: egy évvel később, 2020-ban a Legfelső Bíróság egy újabb szoftver fejlesztését fejezte be, amely lényegében a papíralapú iratok megszüntetését, és az ügyek online hozzáférhetőségét biztosítja az eljáró bíró számára.

³⁰ Snehanshu Shekhar: Supreme Court Embraces Artificial Intelligence, CJI Bobde Says Won't Let AI Spill Over to Decision-Making. *India Today*, 2021. április 7.

³¹ Samiksha Mehra: AI Is Set to Perform Justice Delivery in India. *IndiaAI*, 2021. április 7.

³² Gourav Mishra: 'Judges' Discretion Retained' – SC's First AI-driven Research Portal 'SUPACE' Launched By CJI Bobde. *R. Republicworld*, 2021. április 7.

³³ Tulika Tandon: SUPACE Portal: Use of Artificial Intelligence (AI) in Indian Judiciary. *Jargan Josh*, 2021. április 13.

Az ítélet tartalmára javaslatot tevő eszközök

USA: COMPAS

A legismertebb, a bíróság számára konkrét döntési javaslatot megfogalmazó szoftver a *COMPAS (Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions)*, amelyet az Amerikai Egyesült Államok több tagállamában, így New Yorkban, Wisconsinban, Kaliforniában és Floridában is alkalmaznak a visszaesés kockázatának becslésére, amelyet azután több célra is használnak, például a fogva tartott személyek esetleges szabadon bocsátásának eldöntéséhez, illetve a büntetés kiszabásához. A COMPAS rendszerbe mintegy kérdőívszerűen kell bevinni a terhelt meghatározott adatait: az ellene folyamatban lévő büntetőeljárásokat; a korábban vele szemben emelt vádak; büntetőjogi előéletét; lakhatási körülményeit; családi viszonyait; drogfogyasztási szokásait; életkorát; iskolai végzettségét; munkaerőpiaci helyzetét és megélhetését. Természetesen a teljes kérdőív ennél jóval összetettebb, mint azt a COMPAS-minta kockázatelemzése is szemlélteti, összesen a terhelt 137 adatára kérdez rá a rendszer.

Risk Assessment			
PERSON			
Name:		Offender #:	DOB:
Gender:	Marital Status:	Agency:	
Male	Single	DAI	
ASSESSMENT INFORMATION			
Case Identifier:	Scale Set:	Screener:	Screening Date:
	Wisconsin Core - Community Language		
Current Charges			
☐ Homicide	☒ Weapons	☒ Assault	☐ Arson
☐ Robbery	☐ Burglary	☐ Property/Larceny	☐ Fraud
☐ Drug Trafficking/Sales	☐ Drug Possession/Use	☐ DUI/CUIL	☒ Other
☐ Sex Offense with Force	☐ Sex Offense w/o Force		
1. Do any current offenses involve family violence?			
☒ No ☐ Yes			
2. Which offense category represents the most serious current offense?			
☐ Misdemeanor ☐ Non-violent Felony ☒ Violent Felony			
3. Was this person on probation or parole at the time of the current offense?			
☒ Probation ☐ Parole ☐ Both ☐ Neither			
4. Based on the screener's observations, is this person a suspected or admitted gang member?			
☐ No ☒ Yes			

5. ábra: Részlet a COMPAS kockázatelemzéshez készített kérdőívéből

Forrás: Sample-COMPAS-Risk-Assessment-COMPAS-“CORE”

A COMPAS az érintett személy vonatkozásában három mutatót képes kiszámolni: a tárgyalás előtti szabadon bocsátás kockázatát; a visszaesési, valamint az erőszakos visszaesési együttthatót.³⁴ A rendszerbe betáplált adatokat a COMPAS egy 1–10-ig

³⁴ Practitioners' Guide to COMPAS Core. NORTHPOINTE Inc.

terjedő skálán értékeli, majd ezeket összesítve adja meg a végleges együtthatók értékét, amelyek szintén 1 és 10 között mozoghatnak. Minél nagyobb értéket ad meg a COMPAS elemzése eredményeként, annál magasabb lesz a tárgyaláson való meg nem jelenés vagy a visszaesés kockázata, tehát annál óvatosabban kell eljárnia a bíróságnak az adott terhelt szabadlábra helyezése kapcsán.

A COMPAS tehát végeredményben három számot ad meg egy személyről, amelyek nem kötelezők a bíróságokra nézve, de orientáció számukra eljárásuk során. Fontos viszont, hogy az együtthatók alapján történő döntéshozatal nem válhat automatizmussá, a bíróságnak minden esetben mérlegelnie kell, hogy mennyiben veszi figyelembe a COMPAS számításainak eredményét, amely – mint minden pusztán statisztikán alapuló mutató – leegyszerűsítő és torzító.³⁵ Ezeket a hatásokat a kalkulációban megjelenített tényezők nagy száma kiküszöbölheti, ugyanakkor, mint ahogyan arra a Wisconsin Legfelsőbb Bíróság is rámutatott 2016 júliusában,³⁶ az eredmények bár jogszerűen felhasználhatók, még így is diszkriminatívak lehetnek. Bár a konkrét ügyben a fellebbviteli bíróság is helybenhagyta az ítéletet, az amerikai Pro Publica Intézet a COMPAS alkalmazásával hozott több mint 10 ezer bírósági döntés elemzését követően megállapította, hogy a visszaesés valószínűségének kiszámításakor valóban diszkriminatív módon jár el a rendszer. A szoftver algoritmusai ugyan nem használják kifejezetten az etnikai hovatartozást inputként, az elemzés ennek ellenére feltárta, hogy a COMPAS számításai alapján a színes bőrű vádlottak nagyobb valószínűséggel minősülnek magas kockázatúnak. A leggyakrabban felmerülő dilemma tehát a faji alapú közvetett diszkrimináció: számos figyelembe vett adat ugyanis szükségszerűen hátrányosan érinti az általában nehezebb szociális körülmények között élő színes bőrű lakosságot. A rossz lakhatási körülmények vagy a stabil foglalkoztatás hiánya bizonyosan megnövelik a visszaesés kockázatát, viszont ezek az értékek kedvezőtlenebbek lesznek a szegényebb rétegek esetében, amelyekben pedig a feketebőrűek felülreprezentáltak.³⁷

Ezért valószínűleg akkor jár el helyesen a bíróság, ha figyelembe veszi az ilyen eszközök számításait, hiszen azok olyan komplex elemzések elvégzésére alkalmasak, amelyekre az emberi bíró nem. Ugyanakkor fontos, hogy a mesterséges intelligencia által kiszámított együtthatók alapján történő ítélkezés ne váljon rutinszerűvé, már csak azért sem, mert a COMPAS működési mechanizmusát üzleti titoknak minősítette annak fejlesztője. Az USA-ban a 2010-es évek során egyre nagyobb tiltakozást váltott ki az algoritmikus profilozó, valamint kockázatelemző szoftverek átláthatatlansága, aminek eredményeképpen a bíróságok az amerikai kormányt az általa használt, algoritmikus profilozó rendszerek működéséről szóló összefoglalók

³⁵ Az állítás szemléltetéseképp lásd bővebben: Karen Hao – Jonathan Stray: Can You Make AI Fairer than a Judge? Play our Courtroom Game. *MIT Technology Review*, 2019. október 17.

³⁶ *State v. Loomis* 881 N.W. 2d 749 (2016).

³⁷ Jeff Larson et al.: How We Analyzed the COMPAS Recidivism Algorithm. *ProPublica*, 2016. május 23.

kiadására kötelezték.³⁸ Ezenfelül komoly kételyek merültek fel a COMPAS predikcióinak megbízhatóságát illetően is.³⁹ Julia Dressel és Hany Farid a ScienceAdvances kutatása során kimutatta, hogy míg 20 véletlenszerűen kiválasztott laikus ugyanazon kérdésekre 62,8%-ban válaszol a későbbi tapasztalatoknak megfelelően, a COMPAS alig több, mint 65,2%-os valószínűséggel ér el helyes eredményt.⁴⁰

A bíróságnak tehát minden esetben mérlegelnie kell, hogy mennyiben életszerű a COMPAS kalkulációjának eredménye. Az együttható tehát egy hasznos faktor lehet a terhelttel kapcsolatos kockázatok elemzésekor, de csak egy összetettebb döntési folyamat egyik szempontjaként támaszkodhatunk rá.⁴¹

Mexikó: ExpertIUS

Az *ExpertIUS* az egyik legrégebb mesterségesintelligencia-alapú bírósági szoftver, amelyről azonban viszonylag kevés információ áll rendelkezésünkre. A szoftvert családjogi ügyekben veszik igénybe annak eldöntéséhez, hogy egy adott személyt szükséges-e tartásdíjban részesíteni. Az *ExpertIUS* a rendelkezésére álló esetjogra alapozza döntését: beazonosítja a korábban hasonló helyzetben tartásdíj iránt benyújtott igényeket, azok elbírálásának eredményét, továbbá figyelembe veszi az adott ügy tárgyalásain elhangzottakat is.⁴² Az *ExpertIUS* nem tud elbírálni egy összetett családjogi tényállást a maga komplexitásában, kifejezetten arra a részkérdésre koncentrál, hogy megillet-e egy adott felet a tartásdíj, vagy sem.⁴³ Elemzésének végeredménye tehát nem zárja le az egész ügyet, és a tartásdíj kérdésében is csak segítséget nyújt a bíróság számára, nem kötelező azonban rá nézve. Családjogi ügyekben, ahol az emberi tényezők szerepe különösen hangsúlyos, egyébként is komoly nehézségekbe ütközik a mesterséges intelligencia nagyobb mértékű térnyerése.

³⁸ Bővebben lásd EPIC v. DOJ in the United States District Court for the District of Columbia. *Epic.org*, 2016.

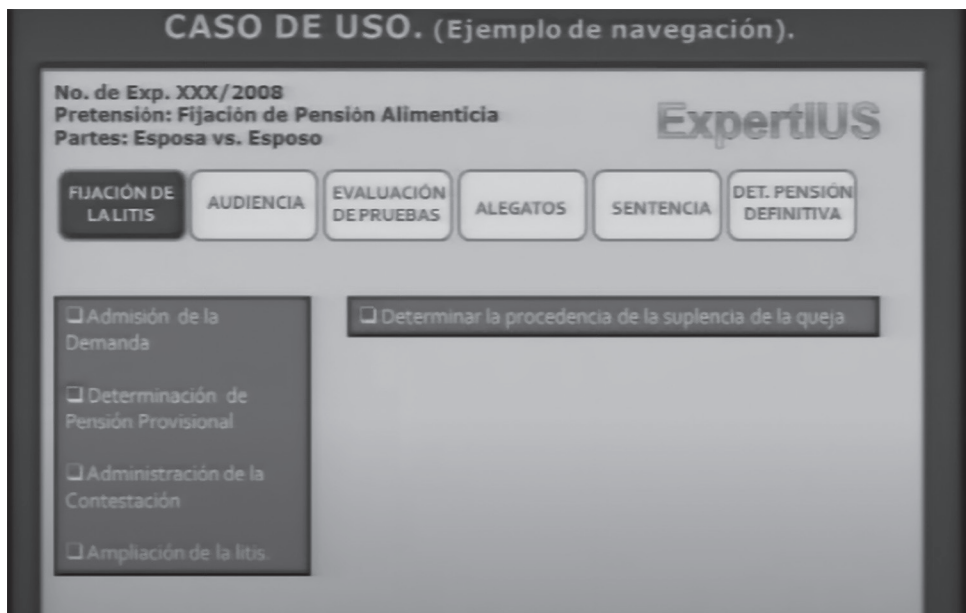
³⁹ Ed Yong: A Popular Algorithm Is No Better at Predicting Crimes Than Random People. *The Atlantic*, 2018. január 17.

⁴⁰ Julia Dressel – Hany Farid: The Accuracy, Fairness, and Limits of Predicting Recidivism. *Science Advances*, 4. (2018), 1. 1–5.

⁴¹ Christopher W. Johnson: The Increasing Risks of Risk Assessment: On the Rise of Artificial Intelligence and Non Determinism in Safety-Critical Systems. *The End of Risk Assessment*, (2017). 1.

⁴² Enrique Cáceres: EXPERTIUS: A Mexican Judicial Decision-Support System in the Field of Family Law. Conference: Legal Knowledge and Information Systems – JURIX 2008: The Twenty-First Annual Conference on Legal Knowledge and Information Systems, Florence, 2008. december 10–13. *Frontiers in Artificial Intelligence and Applications*, 189. (2008). 78–87.

⁴³ Artificial Intelligence and the Judicial System in Latin America. *World Today News*, 2021. február 19.

6. ábra: Kérdőív az ExpertIUS javaslatához szükséges adatokról

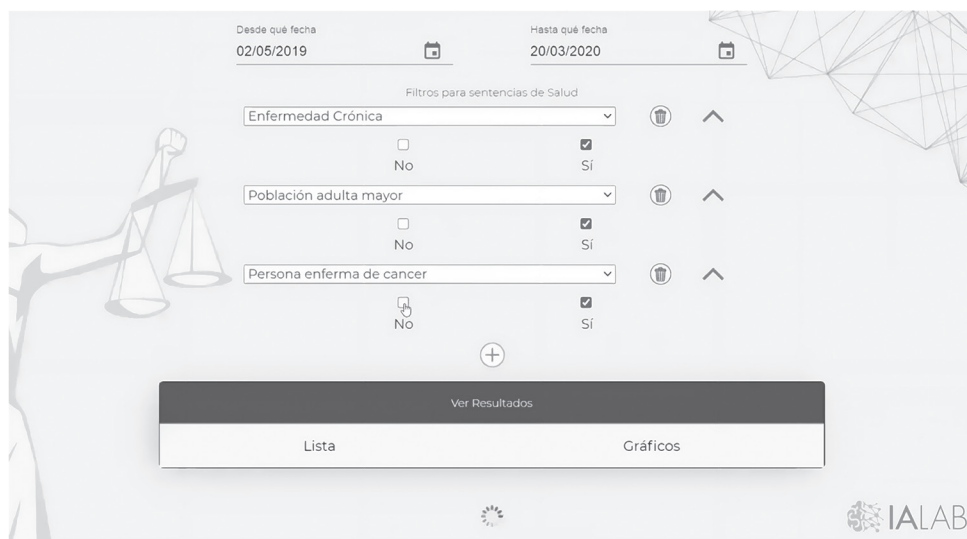
Forrás: Enrique Cáceres Nieto: Conferencia Sistema ExpertIUS: Sistema experto para la ayuda a la decisión judicial en la tradición romano-germánica [ExpertIUS rendszer: szakértői rendszer a bírói döntések támogatására a kontinentális jogrendszerekben]. XIV Congreso Iberoamericano de Derecho e Informática, 2010. október 26. Monterrey, N.L.

Kolumbia: PretorLA

Kolumbia Alkotmánybíróságára évente nagyjából négyezer alkotmányjogi panasz érkezik, a testület ezeknek csak a töredékével foglalkozik érdemben. Korábban a bírósági alkalmazottak feladata volt e nagy mennyiségű eset feldolgozása és szűrése, illetve javaslat készítése arra, hogy mely ügyeket fogadja be az Alkotmánybíróság. A *PretorLA* nevű szoftver megspórolja ezt a komoly erőfeszítést: a mesterséges intelligencia 33 kritérium jelenlétét vizsgálja egy-egy alkotmányjogi panaszban, és képes statisztikákat is készíteni az egyes kritériumok esetjogban történő előfordulásáról. Az eszköz értelmezi az ítéletek szövegeit, és a betáplált kritériumok alapján kategorizálja is azokat, illetve gyors keresést is lehetővé tesz az esetjogban.⁴⁴ A *PretorLA* önállóan tud statisztikákat és jelentéseket készíteni az esetjogról predikciót állítva

⁴⁴ Florence A. Ogonjo: AI in the Judicial System: Possible Uses and Ethical Considerations. *CIPIT News*, 2021. szeptember 22.

fel arra, hogy mely ügyek hordereje lehet a legnagyobb a joggyakorlat fejlesztése, valamint a rendszerszintű problémák kiszűrése érdekében.⁴⁵

7. ábra: Személyi adatok megadása a PretorIA predikciójához

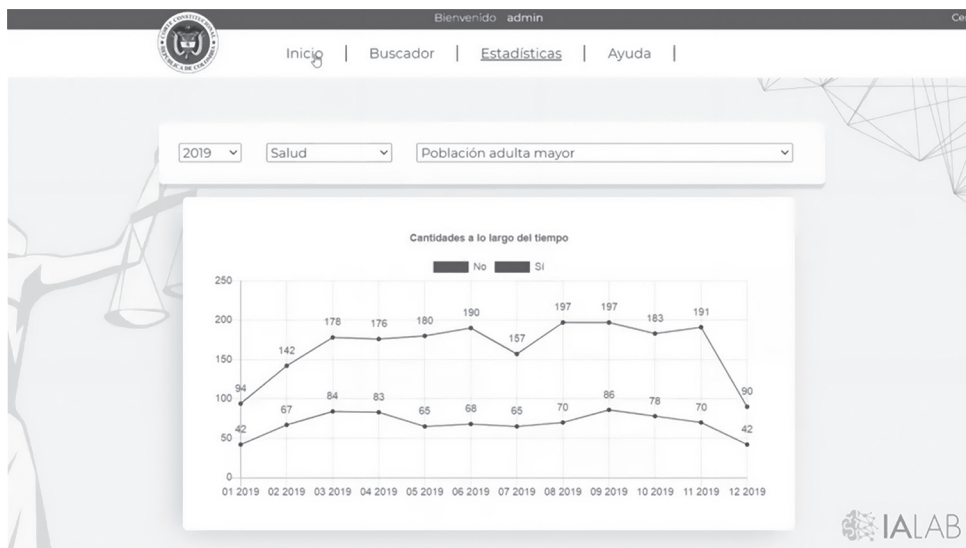
Forrás: Laboratorio de Innovación e Inteligencia Artificial (IALAB): PretorIA: Inteligencia Artificial predictiva en la Corte Constitucional de Colombia [PretorIA: Prediktív mesterséges intelligencia Kolumbia Alkotmánybíróságán]

A *PretorIA* tehát – hasonlóan az eddig vizsgált szoftverekhez – csak a bírósági munka egy jól körülhatárolható szegmensében tud közreműködni, ezzel viszont jelentős mechanikus emberi munkát vált ki, lehetővé téve a bírósági alkalmazottaknak, hogy az összetettebb jogi problémákra fókuszáljanak.⁴⁶ Azonban a *PretorIA* működését is alapvetően emberek kontrollálják: ők határozzák meg, hogy mely kritériumok alapján értékelje az alkotmányjogi panaszok esetjogát, és ők táplálják bele a Kolumbiában ilyen ügyekben született bírósági ítéletek szövegét is. A *PretorIA* javaslatai nem kötik az Alkotmánybíróságot, mivel azonban itt évi több ezer eset feldolgozásáról van szó, a realitás azt mutatja, hogy feltételezhetően kisebb az érdemi emberi felülvizsgálat valószínűsége, mint akár a *COMPAS* vagy az *ExpertIUS* kalkulációi esetében. A *PretorIA* ugyanakkor jelzi, hogy a mesterségesintelligencia-alapú szoftverek bár továbbra is statisztikai alapon működnek, képesek túllépni az együtt-hatók kiszámításán, és akár mérlegelést is igénylő szöveges tartalmak előállítására is

⁴⁵ The Introduction of PretorIA.

⁴⁶ Juan Corvalan: The Study Case #1 – Use of Artificial Intelligence to Improve the Justice Service. *Iltanet*, 2021. május 6.

önállóan alkalmasak lehetnek. Az már természetesen a kolumbiai alkotmánybíróság feladata, hogy a *PretorLA* által készített jelentéseket megfelelő kritikával kezelje.

8. ábra: Statisztika a megadott adatokból⁴⁷

Forrás: IALAB: i. m.

Érdeemes röviden külön is kitérni e helyütt a mesterségesintelligencia-alapú bírósági szoftverek társadalmi fogadtatására egy, a *PretorLA*-val kapcsolatosan végzett kutatás nyomán. A *Global Information Society Watch* nevű nemzetközi szervezet a *PretorLA* bevezetésének (pontosabban a *Prometea* Kolumbiába érkezésének, mivel az argentin program adta a *PretorLA* technológiai alapját) hivatalos bejelentésétől kezdve vizsgálta a média és a szakmai közvélemény reakcióját mind a konkrét programmal, mind általánosan, a mesterséges intelligencia bírósági eljárás során történő alkalmazásával kapcsolatban. Ez alapján a média első reakciója az egyöntetű lelkesedés volt, a *PretorLA*-tól a kolumbiai alkotmánybíróság befogadási eljárásának gyökeres javulását várták anélkül, hogy magáról a szoftverről bővebb információkat közöltek volna. Ebből is fakadóan, egy kis időt követően, főleg egyetemi és civil fórumokon kezdtek felmerülni a rendszer működésével kapcsolatos adatvédelmi és alapjogi aggályok. Ennek végeredményeképp egyre fokozódó feszültség keletkezett már azelőtt, hogy a *PretorLA*-t ténylegesen elkezdték volna alkalmazni, valamint növekedett a bizalmatlanság mind a modern technológiák alkalmazása, mind az alkotmánybíróság működése irányában is.⁴⁸

⁴⁷ Forrás: IALAB: i. m.

⁴⁸ Olga L. C. Gutiérrez – Juan D. Castañeda – Víctor P. S. Rionda: Enthusiasm and Complexity: Learning from the “Prometea” pilot in Colombia’s Judicial System. *Global Information Society Watch*, 2019.

Brazília: Radar

A braziliai *Radar* rendszerről – hasonlóan az *ExpertIUS*hoz – kevés a hozzáférhető információ, azonban ezek alapján a *PretorLA*-hoz áll közel a brazil *Minas Gerais* állam bíróságain alkalmazott szoftver. A *Radar* értelmezi a bírósághoz érkező beadványokat, és az azokban használt kifejezésekből következtetéseket von le az alkalmazandó jogszabályokkal kapcsolatban.⁴⁹ Az eszköz ezenfelül a korábbi esetjogot elemezve javaslatot is megfogalmaz az adott eset elbírálására vonatkozóan, amelyet a bírósági alkalmazottak, illetve a bíróság felülvizsgálhat. A *Radar* tehát az emberek által rendelkezésre bocsátott esetjogból dolgozik, és az elemzésének eredményeként létrejött dokumentumokat is szükség esetén felül fogják bírálni az emberi szereplők.

Malajzia: Artificial Intelligence Sentencing System (AISS)

Az utóbbi időszakban a malajziai bíróságokon terjedt talán a leggyorsabban a mesterséges intelligencia alkalmazása, bár ezt a tendenciát egyáltalán nem övezte általános helyeslés. Az országban az első lépéseket 2019 első hónapjaiban tették meg, amikor megkezdődött az igazságszolgáltatási részfeladatok elvégzésére alkalmas szoftver kifejlesztése.⁵⁰ Az új eszköz első nyilvános szereplésére 2020 februárjában került sor, ekkor azonban még csak a kábítószer birtoklásával, illetve a szexuális erőszakkal összefüggésben emelt vádak esetében kívánták alkalmazni.⁵¹ 2021 júliusában megjelent az első kézikönyv a bíróságok számára az új technológia használatáról, egyúttal megkezdtek alkalmazási körének fokozatos kiterjesztését (például: lopás, közlekedési bűncselekmények)⁵² is. Nem világos, hogy mi alapján határozták meg a mesterséges intelligencia bevonásának sorrendjét, mindenesetre a tervek szerint három implementációs fázist követően 2022 áprilisától az *AISS* igénybe vehető lesz valamennyi bűncselekmény elkövetőjére kiszabható szankció kalkulálásakor.

Az *AISS* bevonása egyetlen esetben sem kötelező, a bíróság mérlegelésétől függ, hogy kikéri-e az eszköz véleményét. Működési elve az, hogy a rendszerbe be kell vinni egy kérdőív kitöltésével a terhelt releváns adatait (életkorát, családi állapotát, büntetőjogi előéletét, lakhatási körülményeit), majd ezt követően a képernyőn megjelenik a szoftver által javasolt büntetési tétel, például meghatározott időtartamú szabadságvesztés. Ha a bíróság igénybe veszi a mesterséges intelligenciát, annak

⁴⁹ Eduardo R. Augusto: *AI, Machine Learning & Big Data Laws and Regulations 2021 – Brazil*. Global Legal Insights.

⁵⁰ Malaysian Judges to Start Using AI. *Digwatch*, 2019. január 11.

⁵¹ Olivia Miwil: Malaysian Judiciary Makes History, Uses AI in Sentencing. *New Straits Times*, 2020. február 19.

⁵² V. Anbalagan: Malaysian Bar Troubled over Judges Using AI for Sentencing. *Free Malaysia Today*, 2021. július 24.

javaslata akkor is csak segítség számára, sőt tulajdonképpen a javasolt szankció megismerését követően még folytatódhat a tárgyalás érdemi része. A felek eldönthetik, hogy egyetértenek-e a javasolt büntetéssel, vagy előadják érveiket annak súlyosbítását, esetleg enyhítését kérve.

Az *AISS* támogatói szerint az nem több, mint egy gyorsan aktivizálható segéd-eszköz, amely rövid idő alatt képes büntetési tételeket kalkulálni és az emberi bírónál objektívebb mérlegelést lefolytatni. A végső szó azonban a bírőé marad, akár teljesen figyelmen kívül is hagyhatja az *AISS* javaslatát, illetve mivel a felek is megismerhetik a javaslat tartalmát még a tárgyalás folyamán, ők is előadhatják azzal kapcsolatos álláspontjukat a bíróság végső döntését megelőzően.⁵³

Ezzel szemben többen úgy vélik, hogy az új technológia bár csak opcionális támogatást nyújt a bíróságoknak, lényegesen torzítja a bírák gondolkodását, ráadásul mindezt olyanformán teszi, hogy kalkulációja során az emberi tényezőket teljes mértékben figyelmen kívül hagyja. Ugyanakkor a peres felek számára is komoly bizonytalansági tényezőt jelent a mesterséges intelligencia, már a legelső tesztalkalmazás során is sérelmeztek az adott eljárás résztvevői az *AISS* álláspontjának kikérését, az ezzel kapcsolatos viták pedig a tárgyalások indokolatlan elhúzódásához, valamint a bíróságba vetett bizalom csorbulásához vezetnek.⁵⁴ Ráadásul egyáltalán nem világos, mi történik az adatok betáplálása és a javasolt szankció képernyőn történő megjelenése között.⁵⁵ Emellett a maláj ügyvédi kamara is kifejezte aggályait az *AISS* bevezetésével kapcsolatban: a bírók technológiai készségeinek, valamint az előzetes szakmai egyeztetés hiányára hívta fel a figyelmet.⁵⁶

Még egy érv jelent meg a malajziai diskurzusban az *AISS* támogatóitól: a rendszer az emberek által rendelkezésre bocsájtott esetjogból dolgozik, azaz jelenleg a 2014. január 1. óta meghozott bírósági ítéletekből, a büntetési tételre tett javaslatai is ezen időszak bírósági gyakorlatán alapulnak.⁵⁷ A mesterséges intelligencia tehát konzekvensőbb bírói gyakorlatot eredményez, amely kiszámíthatóbb a felek számára is. Alapvetően egyetértve ezzel az érveléssel azt már jelen tanulmány szerzői fűzik hozzá ehhez a felvetéshez, hogy szükséges lenne azt árnyalni, mivel az *AISS* adatbázisa egyelőre többnyire emberek által hozott ítéleteken alapul. Idővel azonban túlsúlyba kerülhetnek a mesterséges intelligencia közreműködésével hozott döntések, ami felvetheti az emberi szempontok további visszaszorulásának kockázatát az igazságszolgáltatásban. Ugyanakkor ne felejtjük el azt sem, hogy ameddig a végső szó az emberi bírőé marad, addig alapvetően rajtunk múlik, hogy mennyiben aknázzuk

⁵³ Christina E. Ong: The AI Dilemma: Rise of the Machines in Malaysian Criminal Sentencing? *Legalatle*, 2021. július 26.

⁵⁴ Anbalagan (2017): i. m.

⁵⁵ Erről részletesebben lásd: Yavar Bathaee: The Artificial Intelligence Black Box and the Failure of Intent and Causation. *Harvard Journal of Law & Technology*, 31. (2018), 2. 893–894.

⁵⁶ Anbalagan (2017): i. m.

⁵⁷ Ong (2021): i. m.

ki ezen új technológiák előnyeit, és mennyiben engedünk teret az esetleges torzító hatásoknak. Magyarországon is létezik egyébként az ügyészség büntetésre vonatkozó alternatív javaslata a tárgyalás során, amely a bíróságra nézve nem kötelező.⁵⁸ Nem világos, hogy jelenleg az indítványozott szankció mértékét milyen szempontok mérlegelésével állapítja meg a hazai ügyészség.

Kína: internetbíróságok

A mesterséges intelligencia által „működtetett” bíróságok talán legnépszerűbb példája Kínában található: az első *internetbíróságot* 2017-ben hozták létre *Hangzhou* városában,⁵⁹ ezt követően egy pekingi és egy kantoni intézménnyel bővült a rendszer.⁶⁰ A bíróságok eljárását „az internet világával kapcsolatos” kérdésekben, jogvitákban lehet kezdeményezni (például fogyasztóvédelmi panaszok, online szerzői jogi viták, elektronikus fizetés).⁶¹ A kínai internetbíróságok jelenlegi tudásunk alapján főként a bíróság döntését támogató, arra javaslatot tevő rendszerek között helyezhetők el leginkább.

A kínai internetbíróságok ezenfelül alkalmasak arra is, hogy a felek által gépelés vagy szkennelés útján a rendelkezésére bocsájtott bizonyítékokat *blockchain* technológiával tárolják, így azok az online tárgyalás során felhasználhatók lesznek.⁶² A kínai internetbíróságok arcfelismerés (*face recognition*) útján azonosítják az online tárgyalásra bejelentkező résztvevőket, a beszédfelismerő (*speech recognition*) program pedig lehetővé teszi, hogy a mesterséges intelligencia önállóan elkészítse az online tárgyalások jegyzőkönyvét, rengeteg időt és energiát megtakarítva ezzel a bíróság munkatársainak.⁶³ Az internetbíróságok szoftvere emellett a kolumbiai *PretorLA*-hoz, az argentinai *Prometeá*hoz vagy a braziliai *Radar*hoz hasonlóan

⁵⁸ A 2017. évi XC. büntetőeljárásról szóló törvény (Be.) 502. § (1) bekezdése alapján, ha az előkészítő ülés megtartásának nincs akadálya, az előkészítő ülés megkezdése után a bíróság felhívására az ügyész ismerteti a vád lényegét, megjelöli a vádat alátámasztó bizonyítási eszközeit, és indítványt tehet a büntetés vagy intézkedés mértékére, illetve tartamára is arra az esetre, ha a terhelt az előkészítő ülésen a bűncselekmény elkövetését beismeri. Ennek jelentősége, hogy amennyiben a vádlott a bűncselekmény elkövetését az előkészítő ülésen elismeri, akkor a bíróság az ügyészi alternatív indítványnál súlyosabb büntetést nem szabhat ki vele szemben.

⁵⁹ Hangzhou internetes bíróság hivatalos oldala.

⁶⁰ What's the Magic of the Internet Justice China Program Cyberspace Administration of China. *Legal Daily*, 2019. december 12.

⁶¹ M. Zhu: Hangzhou Internet Court Pilot Application „AI Assistant Judge”. *Hangzhou News*, 2019. június 14.

⁶² A témáról bővebben a kötetben Osztovits András *A technológia hálójában – a magánjogi jogérvényesítés jelene és lehetséges jövője* című fejezete értekezik.

⁶³ Guodong Du: How the Beijing Internet Court Develops and Runs its IT System Inside China's Internet Courts Series 04. *China Justice Observer*, 2019. október 6.

a belétáplált kritériumok mentén keresni is tud az esetjogban, ez alapján pedig kategorizálja is a bíróság korábbi ítéleteit.⁶⁴

9. ábra: Videókonferenciás tárgyalás a blockchain technológiával védett bizonyítékok ismertetésével

Forrás: CGTN: AI Judges Via Chat App: the Brave New World of China's Digital Courts

Ezenfelül számos kínai bíróságon mesterségesintelligencia-alapú szoftverek segítségével automatizálják a bírósági alkalmazottak munkáját: a kínai szoftver képes arra, hogy a rendelkezésre bocsájtott adatokat felismerje, majd a megfelelő formanyomtatványba beillessze. Ezen a módon számos bírósági ügyiratot készíthet elő, sőt akár bírósági ítéletek, végzések szövegét is megfogalmazhatja.⁶⁵ A „bírósági e-asszisztens” platform szövegfelismerést, képfelismerést és elemzést használ a beszekennelt peres anyagok automatikus indexelésére és rendszerezésére. A rendszer a felperes és az alperes kulcsfontosságú információira is képes kereszthivatkozni és összevetni más adatbázisokkal, hogy ellenőrizze az átfedéseket vagy az azonos ügyben folyamatban lévő pereket. Szövegfelismeréssel, szemantikai elemzéssel és egyéb anyagok összefoglalásával hozhat létre releváns jogi dokumentumokat, például tárgyalási jegyzőkönyveket vagy alsóbb fokú ítéleteket.

A „bírósági e-asszisztens” mélyrehatóan képes elemezni az ügyekkel kapcsolatos információkat, és javasolhat jogszabályokat, irányadó vagy hasonló eseteket, valamint könyveket és folyóiratokat a bíráknak, útmutatást adva a peres kérdés eldöntéséhez. Végül rögzíti az eljárás minden egyes eljárási lépésében meghozott

⁶⁴ Du (2019): i. m. 58.

⁶⁵ Du (2019): i. m. 58.

összes határozatot, amelyet később bírósági igazgatási célokra is fel lehet használni.⁶⁶ Ez a szolgáltatása azonban nemcsak a bíróság számára elérhető, hanem a feleknek is megszövegezheti beadványaikat, amennyiben az ahhoz szükséges információkat elérhetővé teszik számára.

A kínai technológia abban különbözik más javaslattevő szoftverektől, hogy valójában arra nem képes, hogy az ítélet tartalmára tegyen konkrét javaslatot, arra viszont igen, hogy ha az ítélet, vagy más perhez kapcsolódó dokumentum lényegi elemeit megadjuk, megszövegezze az adott ügyiratot, amelyet természetesen az emberi bírák, illetve bírósági alkalmazottak ezt követően ellenőriznek.⁶⁷ Rendelkezik ehhez hasonló funkcióval a részletesen tárgyalt argentinai *Prometea* rendszer is.

A mesterséges intelligencia mint önálló döntéshozó

Tanulmányunk harmadik kategóriájaként olyan, jelenleg is alkalmazott példákat mutatunk be, ahol a mesterséges intelligencia döntése teljesen felváltja a bírói ítékezést. Ebben az esetben az emberi hozzájárulás kimarad az eljárásból. Természetesen ebből a csoportból tudunk a legkevesebb példával szolgálni.

Brazília: VICTOR

Braziliában a *VICTOR* nevű bírósági szoftver⁶⁸ célja az ország legfelső bíróságához érkező beadványok minősítése mintázatfelismerő (*pattern recognition*) technológia által. A brazil legfelső bírói fórum speciális befogadhatósági tesztet alkalmaz a hozzá intézett kérelmek elbírálására, figyelembe véve az ügy jelentőségét gazdasági, politikai és társadalmi szempontok tükrében is, eldöntve ez alapján, hogy alkalmas-e a kérelem érdemi elbírálásra.⁶⁹ A *VICTOR* rendszer tehát tulajdonképpen a befogadhatósági tesztet végzi el emberi beavatkozás nélkül.⁷⁰

⁶⁶ Straton Papagianneas: Automation and Digitalization of Justice in China's Smart Court Systems. *China Brief*, 21. (2021), 11. 17.

⁶⁷ Sarah Dai: Shanghai Judicial Courts Start to Replace Clerks with AI Assistants. *South China Morning Post*, 2020. április 1.

⁶⁸ Supremo Tribunal Federal de Brazil [Brazil Szövetségi Legfelső Bíróság]: Inteligência artificial vai agilizar a tramitação de processos no STF [Mesterséges intelligencia fogja egyszerűsíteni a bírósági eljárások kezelését]. *Jusbrasil*, 2018.

⁶⁹ Maina Novello Siqueira – Marcello Castro: Brazil: The Supreme Federal Tribunal and the „General Repercussion” Requirement. *Mondaq*, 2008. március 10.

⁷⁰ Nilton Silva – Fabricio Braz – Teofilo de Campos: Document Type Classification for Brazil's Supreme Court Using a Convolutional Neural Network. In *The Tenth International Conference on Forensic Computer Science and Cyber Law*, 10. (2018). 7–11.

A rendszer következtetéseit több ezer legfelső bírósági ítélet betáplálását követően az azokból kialakított predikció alapján hozza meg.⁷¹ Ebben az értelemben az adatbázis létrehozása önmagában is olyan alapvető információkkal szolgál a brazil igazságszolgáltatás számára, amelyek pontos elemzését követően lehetővé válik a következő mintázatok felismerése:

- a) leggyakoribb fél- és ügýtípus, amely a Legfelső Bírósághoz érkezik;
- b) melyek azok a peresíthető kérdések, amelyek megfelelnek a speciális befogadhatósági követelménynek;
- c) milyen alkotmányos kérdéseket érintenek a befogadott kérelmek és
- d) ismétlődő és hasonló tényállások kivételes esetei (amelyek precedenst képezhetnek), de még nem illeszkednek egyetlen aktuális témába sem.

Ezen adatok összeadásával lehetséges a befogadhatóság pontosabb vizsgálata, ami fokozza a *VICTOR* program folyamatos fejlődését.⁷²

Bár az adott ügy teljes tartalmát nem ítéli meg a rendszer, a befogadhatóságról szóló önálló döntés határozza meg az ügy érdemi értékelését, ezért úgy véljük, hogy a következmények miatt a mesterséges intelligencia ebben az esetben is döntéshozó, mivel ezen a ponton keresztül lényegi befolyással bír az ügy érdemére is. A *VICTOR* rendszer szakmai fogadtatása éppúgy kétélű volt, mint az általános hozzáállás a mesterséges intelligencia bírósági alkalmazásához, mindamellett, hogy az általa elérhető hatékonyság elvitathatatlan, és hozzájárulhat a brazil legfelső bíróság ügybefogadási gyakorlatának kikristályosításához egyaránt. A kétségek és aggályok között pedig a transzparencia és a döntés megtámadhatóságának hiánya említhető.⁷³

Argentína: Prometea

Argentínában 2017 októberétől kezdve aktívan használják a *Prometea* elnevezésű komplex rendszert. Ez az alkalmazás azért is nagyon fontos, mert már viszonylag hosszabb ideje – 4 éve – „élesben” működik az igazságszolgáltatásban a többi általunk bemutatott szoftverhez képest, amelyek közül van, amelyik csupán próba üzemmódban⁷⁴ vagy maximum 1-2 éve működik.⁷⁵

⁷¹ Vincent Quezada: La inteligencia artificial tranformará los procesos judiciales de Brasil [A mesterséges intelligencia átalakítja Brazília bírósági eljárásait]. *Techtarget*, 2018. június 11.

⁷² Maia Filho – Mamede Said – Junquillo Taina Aguiar: Projeto VICTOR: Perspectivas de aplicação da inteligência artificial ao direito [VICTOR Projekt: A mesterséges intelligencia jog területén történő alkalmazásának perspektívái]. *Revista de Direitos e Garantias Fundamentais* [Alapvető jogok és garanciák folyóirata], 19. (2018), 3. 218–219.

⁷³ Daniel Becker – Isabela Ferrari: VICTOR, the Brazilian Supreme Court's Artificial Intelligence: a Beauty or a Beast? *Sifoc*, 2020. június 22.

⁷⁴ Például Észtország.

⁷⁵ Például Malajzia: AISS; India: SUPACE.

A Prometeát a Buenos Aires-i Ügyészség és a Buenos Aires-i Egyetem fejlesztette közösen, céljuk nem titkoltan az ügyteher csökkentése és a hatékonyság növelése volt.

A Prometea fő funkcióit négy pontban lehetne összefoglalni:

- intelligens asszisztensként jár el;
- automatikus dokumentumkészítést végez;
- önállóan kategorizálja az ügyeket;
- és az *USA: COMPAS* pontban kifejtett COMPAS-hoz hasonlóan predikciókat (előrejelzéseket) is képes tenni.

Az egyik újítás az automatikus dokumentumkészítés, amely során a betáplált adatok másodpercek alatti feldolgozását (lényegében ezt úgy képzelhetjük el, hogy a rendszer „olvas”) követően egy határozattervezetet készít.

A Prometea egyik fejlesztője, Juan Gustavo Corvolán igen imponáló adatokat ismertetett e funkció kapcsán: míg humán erőforrással 1000 birtokvédelmi végzés megírásához hozzávetőlegesen 174 munkanapra (közel 9 hónapra) van szükség, addig a Prometea mindezt 45 nap alatt megírja. Egy ügyészégi munkatársnak 1000 munkaügyi végzés megírása 83 munkanapját teszi ki – a Prometeának csupán egy munkahetét, azaz 5 napját veszi igénybe.⁷⁶

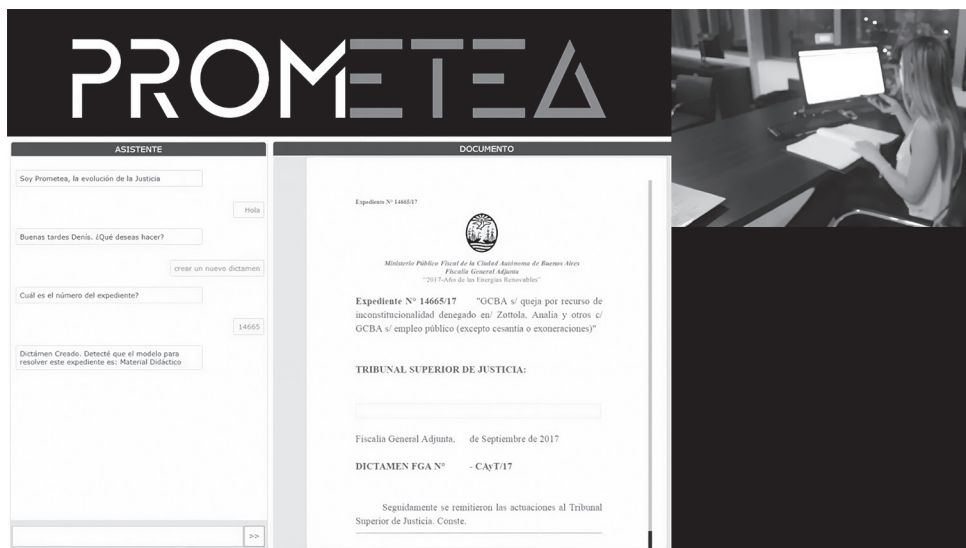
Az pedig már szinte magától értetődő, hogy a Prometeánál nincs szükség újabb kijavító végzésekre az elírások és elszámolások miatt – az ilyen kisebb hibákat lényegében megszüntette az alkalmazás bevezetése.

A harmadik, önálló kategorizálást végző funkció szintén kiemelkedő jelentőségű, hiszen a nagy mennyiségű dokumentum rövid idő alatt történő analizálását követően másodpercek alatt képes fontossági sorrendet felállítani az egyes beadványok és ügyek között. Ezt leginkább úgy képzelhetjük el, hogy képes kulcsszavakra (például: „kiskorú”, „gyermek”) szűrni, és ez alapján megállapítani, hogy az adott ügy kiskorú érintettsége miatt soron kívüli elbírálást élvez-e. Eddig ez szintén hosszú napokat vett igénybe – ami akár önmagában is megkérdőjelezi a soron kívüli eljárást –, a Prometea azonban mindezt két perc lefolyása alatt teszi meg.

A dokumentumkészítés automatizálása mellett azonban a Prometea alkalmas bírósági határozatok elkészítésére is. A szoftver chatbotként működik, amelyel bármely fél megvitathatja jogi problémáit, ha egy szociális támogatásokkal összefüggő jogvita bírósági szintet ér el. A Prometeának az eljárás elindításához szüksége van az adott ügyszámra, amely alapján megkeresi a jogvita már elérhető dokumentumait. Ezt követően több mint 300 ezer bírósági döntés internetes elérésén

⁷⁶ Entrevista a Juan Gustavo Corvalán: «Prometea es el primer sistema de inteligencia artificial diseñado y desarrollado por el Ministerio Público Fiscal de la Ciudad Autónoma de Buenos Aires» [A Prometea az első, a Buenos Aires-i Pénzügyminisztérium által tervezett és kifejlesztett mesterségesintelligencia-alapú rendszer]. *The Technolawgist*, 2019. június 20.; Federico Ast: Prometea, Artificial Intelligence in the Judicial System of Argetina. *Medium*, 2020. június 6.

keresztül vizsgálja az ügyet. Fellebbezések esetén áttekinti az ügy iratait, beleértve az alacsonyabb fokú bíróságok ítéleteit is, majd a korábbi ítéletekből mintázatokat alkot, aztán pedig összeveti azokat az ügyben korábban született ügyészégi jogi véleményekkel.⁷⁷

10. ábra: A Prometea működése: chatbot funkció a féllel, majd ez alapján az ügy aktáinak megkeresése és bemutatása

Forrás: Victoria Vazquez: Prometea

A *Prometea* szoftverhez forduló ügyfél egy LED-képernyővel találja szembe magát, ahol egy kis logóval ellátott chat jelenik meg, mint például a WhatsApp, majd választhat a telefonos és a számítógépes eljárás között. Amikor a *Prometea* intelligens asszisztenciájáról beszélünk, akkor azt leginkább úgy képzelhetjük el, mint az Apple által fejlesztett Siri vagy a Google Alexájának működését: a természetes nyelvi kérdést beszédfelismeréssel valós időben elemzi (értelmezi), majd megválaszolja. A választ követően a program egy fájlszámot kér az ügyféltől, majd két másodperc múlva elmondja, melyek a legfőbb adatai az aktának, és felvázolja az ügy legkedvezőbbnek tűnő megoldását. Az algoritmikus döntéshozatal pontosságát (azt a képességet, hogy ugyanolyan döntéseket hoz az azonos tényállású ügyekben) a szakértők 94%-ra értékelték.⁷⁸ Ezen túl, a *Prometea* a bírósági beadványokkal

⁷⁷ Elsa Estevez – Sebastián Linares Lejarraga – Pablo Fillottrani: *Prometea – Transformando la administración de justicia con herramientas de inteligencia artificial* [A bírósági adminisztráció transzformációja a mesterséges intelligencia eszközeivel]. Inter-American Development Bank (IDB), 2020.

⁷⁸ Mauro Berchi: *Prometea, inteligencia artificial para hacer Justicia* [Interjú Juan Corvalánnal, a Prometea egyik alkotójával]. *Ámbito*, 2019. október 22.

szemben támasztott határidők és alapvető követelmények ellenőrzésére is alkalmas, valamint közbeszerzések lebonyolításába is bevonják a folyamat segítőjeként.⁷⁹

Mint már említettük, a dél-amerikai mesterségesintelligencia-alapú szoftverek a szakma és a közvélemény széles körű támogatását élvezik, elismervén ezen programok hatékony segítségét a különösen nagy ügyteherrel rendelkező latin-amerikai bíróságokon. Mindazonáltal egyes kritikák szerint a térség bíróságai nincsenek felkészülve erre a „korszakra”, hiszen alapvetően papíralapon dolgoznak az ügyeken, az elektronikus ügykezelés korántsem mondható elterjedtnek.⁸⁰

Kína és Észtország: kétes információk és tervek

A kínai internetbíróságokról szóló sajtócikkek szerint a tárgyalóteremben egy hologramként kivetített⁸¹ mesterséges intelligenciával találkozhatnak a felek, amely gépi tanuláson alapuló folyamatot követően hoz határozatot, emberi beavatkozás nélkül.⁸² Ezzel szemben azonban több olyan vélemény vagy tudósítás is elérhető,⁸³ amely azt állítja, hogy az internetbíróságokon valójában emberi bírók ítélik meg, és a mesterséges intelligencia csupán adminisztratív feladatokat lát el. Mindaddig nem sikerült egyik álláspontot sem minden kétséget kizáróan bizonyítani, ráadásul a valóságnak Kína esetében valóban nem egyszerű utánajárni. Ebből kifolyólag jelen fejezetben – a hiányos és ellentmondásos információkból eredően – a kínai internet-/mesterségesintelligencia-alapú bíróságok esetleges önálló döntéshozatali funkcióját nem elemezzük teljeskörűen, csupán a lehető legszélesebb spektrum lefedése érdekében térünk ki érintőlegesen erre a vonatkozásra is.

Az algoritmikus döntéshozatal ötlete Európában is felkeltette az igazságszolgáltatás hatékonyabbá tételén munkálkodó szakemberek figyelmét: az észtországi bírósági rendszert érintő tervezett változások között szerepel, hogy „átadják” az ítélezést a mesterséges intelligenciának a hétezer eurót meg nem haladó vagyoni jogi ügyekben.⁸⁴ Más észt kezdeményezések célja az emberi bírók helyettesítése

⁷⁹ Emilio Murgu: Prometea, Inteligencia Artificial para agilizar la justicia [Prometea, mesterséges intelligencia az igazság felgyorsításának szolgálatában]. *Unidiversidad*, 2019. május 17.

⁸⁰ René Uruena: ¿Máquinas De Justicia?: Inteligencia Artificial y Sistema Judicial en América Latina [Az igazság gépei? Mesterséges intelligencia és a bírósági rendszer Latin-Amerikában]. *Agenda Estado de Derecho*, 2021. február 18.

⁸¹ Tara Vasdani: Robot Justice: China's Use of Internet Courts. *The Lawyer's Daily, LexisNexis*, 2020. február

⁸² AI Judges, Verdicts Via Chat App: Brave New World of China's Digital Courts. *Business Standard*, 2019. december 6.

⁸³ Sebastian Soltau: Behind the Headlines: Doubts about China's „Robot Judges”. *Medium*, 2020. június 15.

⁸⁴ Pat Rabbitte: Estonia to Empower AI-based Judge in Small Claims Court. *150 Sec*, 2019. április 10.

az automatizált gyorsított fizetési meghagyási eljárásokban.⁸⁵ Ezek a projektek még előkészítő szakaszukban járnak, de megfelelő stádiumban vannak ahhoz, hogy felhívják a figyelmet arra, hogy más (akár európai) országok is értékelhetik, valamint átültethetik ezeket a megoldásokat.

Konklúzió

Ahogy arra a bevezetésben is rámutattunk, a tanulmány megírásának évében, azaz 2021-ben hosszas és körültekintő kutatást követően sem tudunk olyan országot és olyan szoftvert felmutatni, ahol bizonyíthatóan egy konkrét fizikai „robotbíró” ül a pulpituson, és dönti el a jogvitákat. Az ítélkezési tevékenység jelenleg – és könnyedén lehet, hogy ez jó darabig így marad – még nem teljes folyamatában automatizált, és szinte nincs is olyan jogi terület és olyan ország, ahol az emberi bírókat és bírósági dolgozókat teljes egészében mesterséges intelligencián alapuló szoftverekkel helyettesítették.⁸⁶

Mielőtt azonban ehhez a magasabb szintű, etikai, filozófiai és morális kérdéseket feszegető területhez érnénk, érdemes megvizsgálni a fejezet első és második alfejezetében szereplő döntést támogató és döntési javaslatot tevő rendszereket, amely területeken hatalmas fejlesztések zajlottak az utóbbi pár évben, és egyes országokban már aktívan alkalmazzák is ezeket a technológiákat. Ezeknek a programoknak a fejlesztésénél arra koncentráltak az egyes országok és cégek, hogy az ítélkezési-döntéshozói tevékenységen kívül milyen egyéb – főként adminisztratív – tevékenységet és részfeladatokat végeznek a bírók és – még inkább – a bírósági alkalmazottak, amelyeket hatékonyan, az alapvető jogokat, etikai és morális kérdéseket nem érintően lehetne helyettesíteni, illetve támogatni mesterséges intelligencián alapuló rendszerekkel.

Annál is inkább szükséges ezeknek az ún. támogató rendszereknek a vizsgálata, mert a közeljövőben e szoftverek széles körű elterjedése várható a leginkább, pontosan a fentiek miatt: alkalmazásuk nem vet fel a bírósági eljárás alapvető kereteit érintő, etikailag eldöntendő kérdéseket, és nem feltétlenül von maga után nagy horderejű törvénymódosításokat sem, ugyanakkor a bevezetésükkel járó előnyök vitathatatlanok. Ilyen előny például a humán munkaerő lényegesebb feladatokra történő összpontosítása: a bírónak több ideje van érdemi feladatokkal foglalkozni, ha a beadványokat előtte egy szoftver analizálja, és az ügy szempontjából releváns adatokat kivonatolja a részére, vagy éppen a jogi kutatást elvégzi helyette, amely

⁸⁵ Jan-Matthias Mandri: Kohtunikud saavad robotabilised: riiki otsib võimalusi kohtusüsteemis tehisintellekti rakendamiseks [A bírák robotikus asszisztensekké válnak: az állam a mesterséges intelligencia alkalmazásának útjait keresi]. *FORTE*, 2019. április 1.

⁸⁶ Ahogy azonban korábban kifejtettük: Kínával kapcsolatban nincsenek megfelelő információink ennek a kérdésnek a kizáró eldöntéséhez.

részfeladatokat neki már csak ellenőriznie kell. A garanciális szempontokra azonban ezen technológiák térnyerése kapcsán továbbra is fokozottan ügyelni kell.

Ugyanakkor nem lehet és nem szabad félresöpörni azt a kérdést sem, hogy lehetséges-e az ítélkezési tevékenység és az emberi bírók mesterséges intelligenciával történő kiváltása, mondván, hogy a mesterséges intelligencia túl sok jogi kockázatot hordoz, és nem engedhetjük az igazságszolgáltatás közelébe sem. Folyamatos együtt gondolkodásra, kérdésfeltevésre és a nemzetközi gyakorlatok nyomán követésére van szükség ahhoz, hogy a negyedik ipari forradalom újabb és újabb szakaszaiba lépve is megőrizzük jogrendszerünk értékeit, de észrevegyük és változtassunk azon, ami már elavult és nem célravezető.

Felhasznált irodalom

- AI Judges, Verdicts Via Chat App: Brave New World of China's Digital Courts. *Business Standard*, 2019. december 6. Online: www.business-standard.com/article/pti-stories/ai-judges-and-verdicts-via-chat-app-the-brave-new-world-of-china-s-digital-courts-119120600902_1.html
- Anbalagan, V.: Malaysian Bar Troubled over Judges Using AI for Sentencing. *Free Malaysia Today*, 2021. július 24. Online: www.freemalaysiatoday.com/category/nation/2021/07/24/malaysian-bar-troubled-over-judges-using-ai-for-sentencing/
- Artificial Intelligence and the Judicial System in Latin America. *World Today News*, 2021. február 19. Online: www.world-today-news.com/artificial-intelligence-and-the-judicial-system-in-latin-america/
- Ast, Federico: Prometea, Artificial Intelligence in the Judicial System of Argentina. *Medium*, 2020. június 6. Online: <https://medium.com/astec/prometea-artificial-intelligence-in-the-judicial-system-of-argentina-4dfbde079c40>
- Augusto, Eduardo R.: AI, Machine Learning & Big Data Laws and Regulations 2021 – Brazil. *Global Legal Insights*. Online: www.globallegalinsights.com/practice-areas/ai-machine-learning-and-big-data-laws-and-regulations/brazil
- Bast, Carol M. – Ransford C. Pyle: Legal Research in the Computer Age: A Paradigm Shift? *Law Library Journal*, 93. (2001), 2. 285–302.
- Bathae, Yavar: The Artificial Intelligence Black Box and the Failure of Intent and Causation. *Harvard Journal of Law & Technology*, 31. (2018), 2. 890–894.
- Becker, Daniel – Isabela Ferrari: VICTOR, the Brazilian Supreme Court's Artificial Intelligence: a Beauty or a Beast? *Sifocc*, 2020. június 22. Online: <https://sifocc.org/2020/06/22/artificial-intelligence-and-the-supreme-court-of-brazil-beauty-or-a-beast/>
- Berchi, Mauro: Prometea, inteligencia artificial para hacer Justicia. *Ámbito*, 2019. október 22. Online: www.ambito.com/politica/justicia/prometea-inteligencia-artificial-hacer-n506109
- Buocz, Thomas J.: Artificial Intelligence in Court. Legitimacy Problems of AI Assistance in the Judiciary. *Artificial Intelligence in Court*, 2. (2018), 1. 41–59.
- Cáceres, Enrique: EXPERTIUS: A Mexican Judicial Decision-Support System in the Field of Family Law. Conference: Legal Knowledge and Information Systems – JURIX 2008: The Twenty-First Annual Conference on Legal Knowledge and Information Systems, Florence, 2008. december

- 10–13. *Frontiers in Artificial Intelligence and Applications*, 189. (2008). 78–87. Online: <https://doi.org/10.3233/978-1-58603-952-3-78>
- Cáceres Nieto, Enrique: Conferencia Sistema ExpertIUS: Sistema experto para la ayuda a la decisión judicial en la tradición romano-germánica [ExpertIUS rendszer: szakértői rendszer a bírói döntések támogatására a kontinentális jogrendszerekben]. XIV Congreso Iberoamericano de Derecho e Informática, 2010. október 26. Monterrey, N.L.
- CGTN: *AI Judges Via Chat App: the Brave New World of China's Digital Courts*. Online: www.youtube.com/watch?app=desktop&v=yuUN6VfWF-Q&ct=14s&ab_channel=CGTN
- Conferencia Sistema EXPERTIUS: *Sistema experto para la ayuda a la decisión judicial en la tradición romano-germánica*. Online: www.youtube.com/watch?app=desktop&v=dJWwQzttiLo
- Corvalan, Juan: The Study Case #1 – Use of Artificial Intelligence to Improve the Justice Service. *Iltanet*, 2021. május 6. Online: www.iltanet.org/blogs/juan-corvalan1/2021/05/06/the-study-case-1-use-of-artificial-intelligence-to
- Dai, Sarah: Shanghai Judicial Courts Start to Replace Clerks with AI Assistants. *South China Morning Post*, 2020. április 1. Online: www.scmp.com/tech/innovation/article/3077979/shanghai-judicial-courts-start-replace-clerks-ai-assistants
- De Saint Laurent, Constance: In Defence of Machine Learning: Debunking the Myths of Artificial Intelligence. *Europe's Journal of Psychology*, 14. (2018), 4. 734–737. Online: <https://doi.org/10.5964/ejop.v14i4.1823>
- Dressel, Julia – Hany Farid: The Accuracy, Fairness, and Limits of Predicting Recidivism. *Science Advances*, 4. (2018), 1. 1–5. Online: <https://doi.org/10.1126/sciadv.aao5580>
- Du, Guodong: How the Beijing Internet Court Develops and Runs its IT System Inside China's Internet Courts Series 04. *China Justice Observer*, 2019. október 6. Online: www.chinajusticeobserver.com/a/how-the-beijing-internet-court-develops-and-runs-its-it-system
- Dymitruk, Maria: The Right to a Fair Trial in Automated Civil Proceedings. *Masaryk University Journal of Law and Technology*, 13. (2019), 1. 27–44. Online: <https://doi.org/10.5817/MUJLT2019-1-2>
- Entrevista a Juan Gustavo Corvalán: «Prometea es el primer sistema de inteligencia artificial diseñado y desarrollado por el Ministerio Público Fiscal de la Ciudad Autónoma de Buenos Aires». *The Technolawgist*, 2019. június 20. Online: www.thetechnolawgist.com/2019/06/20/entrevista-juan-gustavo-corvalan-buenos-aires-prometea-inteligencia-artificial/
- EPIC v. DOJ EPIC v. DOJ in the United States District Court for the District of Columbia. *Epic.org*, 2016. Online: <https://epic.org/documents/epic-v-doj-criminal-justice-algorithms/#foiaidocuments>
- Estevez, Elsa – Sebastián Linares Lejarraga – Pablo Fillottrani: *Prometea – Transformando la administración de justicia con herramientas de inteligencia artificial*. Inter-American Development Bank (IDB), 2020. Online: <https://doi.org/10.18235/0002378>
- Filho, Maia – Mamede Said – Junquillo Taina Aguiar: Projeto VICTOR: Perspectivas de aplicação da inteligência artificial ao direito. *Revista de Direitos e Garantias Fundamentais*, 19. (2018), 3. 219–238. Online: <https://doi.org/10.18759/rdgf.v19i3.1587>
- Gutiérrez, Olga L. C. – Juan D. Castañeda – Víctor P. S. Rionda: Enthusiasm and Complexity: Learning from the “Prometea” Pilot in Colombia's Judicial System. *Global Information Society Watch*, 2019. Online: https://giswatch.org/node/6166#_ftnref1
- Hao, Karen – Jonathan Stray: Can You Make AI Fairer than a Judge? Play Our Courtroom Game. *MIT Technology Review*, 2019. október 17. Online: www.technologyreview.com/2019/10/17/75285/ai-fairer-than-judge-criminal-risk-assessment-algorithm/

- Johnson, Christopher W.: The Increasing Risks of Risk Assessment: On the Rise of Artificial Intelligence and Non Determinism in Safety-Critical Systems. *The End of Risk Assessment*, (2017), 1–15. Online: www.dcs.gla.ac.uk/~johnson/papers/SCSC_18.pdf
- Laboratorio de Innovación e Inteligencia Artificial (IALAB): *PretorLA: Inteligencia Artificial predictiva en la Corte Constitucional de Colombia*. Online: www.youtube.com/watch?app=desktop&v=kq_N3r2diKw
- Larson, Jeff – Surya Mattu – Lauren Kirchner – Julia Angwin: How We Analyzed the COMPAS Recidivism Algorithm. *ProPublica*, 2016. május 23. Online: www.propublica.org/article/how-we-analyzed-the-compas-recidivism-algorithm
- Malaysian Judges to Start Using AI. *Digwatch*, 2019. január 11. Online: <https://dig.watch/updates/malaysian-judges-start-using-ai>
- Mandri, Jan-Matthias: Kohtunikud saavad robotabilised: riik otsib võimalusi kohtusüsteemis tehisintellekti rakendamiseks. *FORTE*, 2019. április 1. Online: <https://forte.delfi.ee/artikkel/85777829/kohtunikud-saavad-robotabilised-riik-otsib-voimalusi-kohtususteemis-tehisintellekti-rakendamiseks>
- McLachlan, Scott – Lisa C. Webley: Visualization of Law and Legal Process: An Opportunity Missed. *Information Visualization*, 20. (2021), 2–3. 192–204. Online: <https://doi.org/10.1177/14738716211012608>
- Mehra, Samiksha: AI Is Set to Perform Justice Delivery in India. *IndiaAI*, 2021. április 7. Online: <https://indiaai.gov.in/article/ai-is-set-to-reform-justice-delivery-in-india>
- Mishra, Gourav: 'Judges' Discretion Retained' – SC's First AI-driven Research Portal 'SUPACE' Launched By CJI Bobde. *R. Republicworld*, 2021. április 7. Online: www.republicworld.com/india-news/general-news/scs-first-ai-driven-research-portal-supace-launched-by-cji-bobde.html
- Miwil, Olivia: Malaysian Judiciary Makes History, Uses AI in Sentencing. *New Straits Times*, 2020. február 19. Online: www.nst.com.my/news/nation/2020/02/567024/malaysian-judiciary-makes-history-uses-ai-sentencing
- Murgo, Emilio: Prometea, Inteligencia Artificial para agilizar la justicia. *Unidiversidad*, 2019. május 17. Online: www.unidiversidad.com.ar/prometea-inteligencia-artificial-para-agilizar-la-justicia
- Ogonjo, Florence A.: AI in the Judicial System: Possible Uses and Ethical Considerations. *CIPIT News*, 2021. szeptember 22. Online: <https://cipit.strathmore.edu/ai-in-the-judicial-system-possible-uses-and-ethical-considerations/>
- Ong, Christina E.: The AI Dilemma: Rise of the Machines in Malaysian Criminal Sentencing? *Legalatte*, 2021. július 26. Online: <https://legalatte.com/2021/07/26/the-ai-dilemma-rise-of-the-machines-in-malaysian-criminal-sentencing/>
- Osztovits András: Törvénymódosítás a bírósági joggyakorlat egységesítése érdekében – jó irányba tett rossz lépés? *Magyar Jog*, 67. (2020), 2. 72–80.
- Papagiannas, Straton: Automation and Digitalization of Justice in China's Smart Court Systems. *China Brief*, 21. (2021), 11. 14–20.
- Quezada, Vincent: La inteligencia artificial transformará los procesos judiciales de Brasil. *Techtarget*, 2018. június 11. Online: <https://searchdatacenter.techtarget.com/es/cronica/La-inteligencia-artificial-transformara-los-procesos-judiciales-de-Brasil>
- Rabbitte, Pat: Estonia to Empower AI-based Judge in Small Claims Court. *150 Sec*, 2019. április 10. Online: <https://150sec.com/estonia-to-empower-ai-based-judge-in-small-claims-court/10985/>
- Re, Richard M. – Alicia Solov-Niederman: Developing Artificially Intelligent Justice. *Stanford Technology Law Review*, 22. (2019). 242–290.

- Roth, Andrea: Trial by Machine. *Georgetown Law Journal*, 104. (2016), 5. 1–48.
- Scherer, Matthew U.: Regulating Artificial Intelligence Systems: Risks, Challenges, Competencies, and Strategies. *Harvard Journal of Law & Technology*, 29. (2016), 2. 1–48.
- Shekhar, Snehanishu: Supreme Court Embraces Artificial Intelligence, CJI Bobde Says Won't Let AI Spill over to Decision-Making. *India Today*, 2021. április 7. Online: www.indiatoday.in/india/story/supreme-court-india-sc-ai-artificial-intelligence-portal-supace-launch-1788098-2021-04-07
- Silva, Nilton – Fabricio Braz – Teofilo de Campos: Document Type Classification for Brazil's Supreme Court Using a Convolutional Neural Network. In *The Tenth International Conference on Forensic Computer Science and Cyber Law*, 10. (2018). 7–11. Online: <https://doi.org/10.5769/C2018001>
- Siqueira, Maina Novello – Marcello Castro: Brazil: The Supreme Federal Tribunal and the „General Repercussion” Requirement. *Mondaq*, 2008. március 10. Online: www.mondaq.com/brazil/constitutional-administrative-law/57864/the-supreme-federal-tribunal-and-the-general-repercussion-requirement
- Soltau, Sebastian: Behind the Headlines: Doubts about China's „Robot Judges”. *Medium*, 2020. június 15. Online: <https://sebastian-soltau.medium.com/behind-the-headlines-doubts-about-chinas-robot-judges-20ce83862980>
- Sourdin, Tania: Judge v Robot? Artificial Intelligence and Judicial Decision-Making. *University of New South Wales Law Journal*, 41. (2018), 4. 1114–1133. Online: <https://doi.org/10.53637/ZGUX2213>
- Sourdin, Tania: Justice and Technological Innovation. *Journal of Judicial Administration*, 25. (2015), 2. 96–105.
- State v. Loomis 881 N.W. 2d 749 (2016).
- Supremo Tribunal Federal de Brazil: Inteligência artificial vai agilizar a tramitação de processos no STF. *Jusbrasil*, 2018. Online: <https://stf.jusbrasil.com.br/noticias/584499448/inteligencia-artificial-vai-agilizar-a-tramitacao-de-processos-no-stf>
- Tandon, Tulika: SUPACE Portal: Use of Artificial Intelligence (AI) in Indian Judiciary. *Jargan Josh*, 2021. április 13. Online: www.jagranjosh.com/general-knowledge/supace-portal-use-of-artificial-intelligence-ai-in-indian-judiciary-1618316032-1
- Uruena, René: ¿Máquinas De Justicia?: Inteligencia Artificial y Sistema Judicial en América Latina. *Agenda Estado de Derecho*, 2021. február 18. Online: <https://agendaestadodederecho.com/maquinas-de-justicia-inteligencia-artificial-y-sistema-judicial-en-america-latina/>
- Vasdani, Tara: Robot Justice: China's Use of Internet Courts. *The Lawyer's Daily, LexisNexis*, 2020. február. Online: www.lexisnexis.ca/en-ca/ihc/2020-02/robot-justice-chinas-use-of-internet-courts.page
- Vazquez, Victoria: Prometea. Online: www.youtube.com/watch?app=desktop&v=yXEm8CL5HEg
- What's the Magic of the Internet Justice China Program Cyberspace Administration of China. *Legal Daily*, 2019. december 12. Online: www.cac.gov.cn/2019-12/12/c_1577686244875634.htm
- Yong, Ed: A Popular Algorithm Is No Better at Predicting Crimes Than Random People. *The Atlantic*, 2018. január 17. Online: www.theatlantic.com/technology/archive/2018/01/equivant-compas-algorithm/550646/
- Zelesnikow, John – Fernando Esteban de la Rosa: Designing Artificial Intelligence and Expert Systems for the Administration of Justice. In Fernando Esteban de la Rosa – Juana María Gil Ruiz – Luis M. Hinojosa Martínez – Antonio Orti Vallejo – Sixto A. Sánchez Lorenzo – Javier

- Vals Prieto (szerk.): *Justice, Trade, Security, and Individual Freedoms in the Digital Society*. Toronto, Thomson Reuters, 2021. 59–101.
- Zhu, M.: Hangzhou Internet Court Pilot Application „AI Assistant Judge”. *Hangzhou News*, 2019. június 14. Online: https://hznews.hangzhou.com.cn/jingji/content/2019-06/14/content_7210416.htm
- Zódi Zsolt: What Will Robot Laws Look Like? The Code of AI and Human Laws. *Acta Universitatis Sapientiae Legal Studies*, 8. (2018), 2. 253–268. Online: <https://doi.org/10.47745/AUSLEG.2019.8.2.08>

II. RÉSZ

TECHNOLÓGIÁK

Vákát oldal

Vági Renátó¹

Szemantikai keresés és predictive coding a jogi munkában

*Mit hoz a jövő a jogi adatbázisok
és a jogi keresők szempontjából?*

Absztrakt: Más jogi munkavégzést segítő eszközökhöz hasonlóan a jogi adatbázisok és a jogi keresők is hatalmas fejlődésen mentek át az elmúlt évtizedekben. Azonban míg a jogi informatika általános fejlődéséről az utóbbi időben számos tanulmányt lehet olvasni, addig viszonylag kevesen foglalkoznak az adatbázisok és a keresők fejlődésével. Ebben a tanulmányban ezért az egyes alapfogalmak tisztázásán túl mindenekelőtt azt kívánom bemutatni, hogy hogyan hatott a jogi adatbázisok, valamint keresőmotorok fejlődésére a jogi szövegek formájának és mennyiségének változása. Ezt követően azzal foglalkozom, hogy milyen hiányosságai vannak a jelenleg elterjedt jogi adatbázisoknak, illetve a mesterséges intelligencia, a gépi tanulás, valamint az egyes szövegbányászati eszközök fejlődése hogyan képes segíteni ezek fejlődését. Végül pedig bemutatom, hogy mindennek milyen hatása lehet az olyan költséges és munkaintenzív jogi részfeladatokra, mint a jogi forráskutatás és az elektronikus bizonyítékkeresés, avagy az e-Discovery.

Tárgyszavak: jogi adatbázis; jogi keresőmotor; jogi forráskutatás; e-Discovery; természetesnyelv-feldolgozás (NLP); névelem-felismerés (NER); szemantikai keresés; predictive coding; Technology Assisted Review

Bevezetés

A jogászai munkavégzést segítő különböző technológiai eszközök és szoftverek hatalmas fejlődésen mentek át az elmúlt évtizedekben. Nincs ez máshogy a jogi

¹ Vági Renátó jogász, 2020-ban végzett az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán. Jelenleg az egyetem Jog- és Társadalomelméleti Tanszékének doktorandusz hallgatója. Korábban a Bibó István Szakkollégium hallgatója volt, amelynek jelenleg nevelőtanára. Fő kutatási területe az adatvezérelt technológiák, illetve azok jogra és társadalomra gyakorolt hatásai. Kutatási tevékenysége mellett a MONTANA Tudásmenedzsment Kft. szoftverfejlesztési üzletágának jogi informatikai szakértője.

adattárak és a jogi keresők esetében sem. Még mielőtt azonban bemutatnám, hogy milyen fejlődéstörténeten mentek keresztül a jogászai adattárak és keresők, illetve milyen fejlődés előtt állnak a közeljövőben, szeretnék tisztázni néhány fogalmat a tanulmány érthetősége érdekében.

Az *adattárak* legalapvetőbb meghatározásuk szerint gyűjtemények, amelyek valamilyen adatokat vagy információkat tárolnak valamilyen létrehozott struktúra vagy rendszerszerűség alapján, és amelyek hozzáférhetőek vagy elektronikusan, vagy más módon.² A különböző adattárak között pedig különbséget tehetünk egyrészt a tárolt adat tartalma, valamint a tárolás módja szerint.

A *jogi adattárak* ez alapján az olyan adatgyűjtemények, amelyek valamilyen szempontból jogilag releváns adatokat tárolnak, vagyis a jogi tudást szeretnék „reprezentálni”, és így elsődlegesen szöveges dokumentumokat tárolnak.³ Ahogy az a későbbiekben látható lesz, ezek az adattárak a jogi informatika fejlődése során sokféle formát öltöttek, én pedig alapvetően két típusát különböztetem meg korokon átívelően. Az első az általam a külsőnek, vagyis nyilvánosan elérhetőnek nevezett adattárak, amelyek alapvetően a különböző jogforrásokat tartalmazzák. Ezek többnyire általános célú, horizontális szöveges adattárak, amelyek egy jogrendszer összes jogi dokumentumát tartalmazzák a teljesség igényére törekedve, és alapvetően sem a felhasználó perbeli szerepére, sem a szakmai területére, sem pedig az eljárás adott fázisára nincs tekintettel.⁴ A másik típus a belső, csupán az adott jogi vállalat (ügyvédi iroda, jogalkotó, jogalkalmazási szerv stb.) számára elérhető adattár, amely alapvetően az ügyfelek dokumentumait, iratait, adatait tartalmazza.

Lehet azonban akár milyen jól rendszerezett egy adott adattár, egy bizonyos mennyiségű információmennyiség után az adatok valódi hozzáférése és használhatósága csökkenhet. Az egyes adattárakhoz tartozó *keresőszolgáltatások* így abban segítenek, hogy az adott információt az adott adattár információtengerében minél gyorsabban megtalálja a felhasználó.⁵ Mondhatni, hogy a kereső tulajdonképpen az a felhasználói felület, ahol az ember és a gép interakcióba lép egymással, a felhasználó képes kérdéseket megfogalmazni az algoritmus felé, hogy számára releváns adatokat kapjon.⁶

A *jogi kereső* így funkcionális értelemben nem más, mint az a felület, amely segítséget nyújt a felhasználónak a jogi adattár tartalmának feltérképezésében. Technológiai értelemben az adattár és a keresőmotor különállnak egymástól, és mindkettő külön elemzés tárgya lehet. Én a továbbiakban egymással összefüggésben értelmezem a kettő fejlődését a jogi adattárak és a jogi keresők esetében,

² Zódi Zsolt: *Jogi adattárak és jogi forráskutatás*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2012. 116–117.

³ Zódi (2012): i. m. 109.

⁴ Zódi (2012): i. m. 107.

⁵ Difference Between Search Engine and Database. Any Difference Between.

⁶ Zódi (2012): i. m. 134.

mert ahogy az a későbbiekben látható lesz, a kettő fejlődése egymás relációjában értelmezhető.

A tanulmány felépítése a következő. *A jogi adatbázisok fejlődése* című részben bemutatom, hogy milyen történeti fejlődésen mentek át eddig a jogi adatbázisok, és milyen technológiai szinten vannak most. Ehhez elsősorban angolszász példákat és angolszász irodalmakat használok fel, aminek alapvetően két oka van. Egyrészt azért, mert az angolszász, azon belül is főleg az egyesült államokbeli jogi informatikai megoldások fejlődési története jobban dokumentált, másrészt pedig azért, mert, ahogy a technológiai fejlődés esetében általánosságban is tapasztalható, a centrumországokban megvalósított technológiai innováció hosszabb vagy rövidebb idő után Magyarországra is begyűrűzik.

Ezt követően *A jogi forráskutatás fejlődésének lehetőségei: névelem-felismerés és a szemantikai keresések* és *Az e-Discovery fejlődésének lehetőségei, avagy a predictive coding* című részekben bemutatom, hogy a jogi adatbázisok előtt milyen fejlesztési lehetőségek állnak, külön kitérve a jogi forráskutatásra és az e-Discoveryre. Végül pedig a *Konklúzió* összefoglalja a tanulmány tartalmát.

A jogi adatbázisok fejlődése

A jogi informatika napjainkig lezajló fejlődését általánosságban három korszakra szokás osztani mind a hazai, mind a nemzetközi szakirodalomban. A jogi informatika az 1970-es években megkezdődött irodaautomatizálási megoldásokkal vette kezdetét. Ezt az első korszakot alapvetően a különböző szövegszerkesztők és táblázatkezelők megjelenése jellemezte, amivel lehetővé vált nagy mennyiségű szövegállományok és adathalmazok egyszerűbb és gyorsabb előállítás, valamint szerkesztése. Ekkor már a nagy mennyiségű szövegállományok miatt megjelennek az első elektronikus jogi adatbázisok, valamint az azt támogató kereső megoldások is. Emellett bizonyos munkafolyamatokat is átláthatóbbá lehetett tenni, valamint automatizálni.⁷ Az ezt követő korszak az elektronikus vagy digitális átállás korszaka. Ebben az időszakban egyre inkább elterjedtek a személyi számítógépek, amelyek teljesítménye és adattárolási képessége egyre jelentősebben növekedett. Emellett az internet megjelenésével és elterjedésével az online kommunikáció, valamint az elektronikus kapcsolattartás is könnyebbé válik, ezáltal egyre inkább eltolódik a jogász munkavégzés a csak elektronikusan tárolt adatok felé, mivel a papíralapú adattárolás és adattovábbítás egyre inkább feleslegessé válik. Ez az az időszak, amikor az első e-Discovery-megoldások is megjelennek.⁸ Jelenleg pedig, nagyjából a 2010-es évek közepétől a harmadik korszakra történő átállás időszakát éljük,

⁷ Zódi Zsolt: A járvány, a jogi szféra és a technológia. *In Medias Res*, 9. (2020), 2. 340.

⁸ Julian Webb: Legal Technology: The Great Disruption. *Melbourne Legal Studies Research Paper Series*, No. 897. 2020. július 31.

amikor egyre több, más iparágakban már elterjedtebb mesterségesintelligencia-alapú megoldás jelenik meg a jogászai munka egyes területein.⁹

A jogi adatbázisok és keresők technológiai fejlődése nagyjából párhuzamosan haladt a jogi informatika általános fejlődésével, ám míg a jogi informatikai fejlesztéseket alapvetően a számítógépek számítási kapacitásának fejlődése, valamint az adattárolási költségek csökkentése határozta meg,¹⁰ addig a jogi adatbázisok fejlődési szükségességének alapvetően a jogi szöveg formája és mennyisége szabott irányt. A jogászai munkavégzés ugyanis alapvetően szöveggéközpontú, úgyhogy az adatbázisokra is azért van szüksége funkcionálisan a jogászoknak, hogy egyrészt a különböző jogforrások szövegei között tudjanak keresni, és a számukra relevánsat megtalálhassák,¹¹ másrészt hogy a munkavégzésük alatt előálló különböző szövegeket (például szerződés, beadvány) tárolni tudják, majd utána egyszerűen képesek legyenek előhívni azokat. Ezért én a továbbiakban, ahogy említettem, különbséget fogok tenni külső, nyilvánosan elérhető adatbázisok és belső, vállalati adatbázisok között. Az előbbi a mindenki számára nyilvános jogszabályok, jogesetek elérését segíti, az utóbbi pedig a jogász munkavégzése során előálló nem publikus adatok tárolására szolgál. Az adatbázisok fejlődésének bemutatása során alapvetően a nyilvános adatbázisok fejlődését fogom bemutatni, aminek két oka van. Egyrészt az, hogy ez szintén jobban dokumentált a szakirodalomban, másrészt a belső adatbázisok kevésbé standardizáltak, hisz a jogász vagy az adott vállalat munkavégzésének sajátosságaira vannak szabva, ezért kevésbé állapíthatók meg általános törvényszerűségek. Ennek ellenére igyekszem majd kitérni a belső adatbázisok sajátosságaira is.

A jogi adatbázisok és a jogi keresők fejlődési történetében szintén három fő korszakot lehet megkülönböztetni, amelyek között két átmeneti korszakról is beszélhetünk. Ezek közül jelenleg a harmadik korszak elején járunk, és a második átmeneti korszakban élünk. Ahogy fentebb is említettem, a jogi adatbázisok fejlődését alapvetően a jogi szövegek mennyisége és formája határozta meg, amit alapvetően az információs krízis fogalmával lehet megragadni.¹² A jogi szövegek információs krízisének a lényege az, hogy bizonyos időszakokban hirtelen megnövekszik a jogi szövegek mennyisége, ami egy idő után nehezen átláthatóvá teszi az addigi formában a szövegállományokat, ezért szükségszerűvé válik egy új típusú formára történő átállás. Ez az új típusú forma azonban azon túl, hogy valóban átláthatóbbá és könnyebben kereshetővé teszi a releváns tartalmakat, egyúttal nem szándékolt hatásként a jogi szövegek előállításának gyorsaságát és így mennyiségét is tovább

⁹ Zódi (2020): i. m. 341.

¹⁰ Daniel M. Katz: Quantitative Legal Prediction – or – How I Learned to Stop Worrying and Start Preparing for the Data-Driven Future of the Legal Services Industry. *Emory Law Journal*, 62. (2013), 4. 909–966.

¹¹ Jon Bing: Let There be LITE: a Brief History of Legal Information Retrieval. *European Journal of Law and Technology*, 1. (2010), 1.

¹² Bing (2010): i. m. 5.

növeli, ami így újabb és újabb hatékonyabb formák szükségességét hívja életre. Emellett nyilván nem elhanyagolhatók a jogot körülvevő technológiai, valamint társadalmi és gazdasági változások sem, amelyek szintén az átalakulás irányába mutatnak. A továbbiakban bemutatom az általam azonosított három különböző korszakot, és a közöttük lévő átmeneti korszakokat, valamint kitérek arra, hogy most melyik fázisban tartunk.

Az első korszak nyilvánvaló módon a jogi szövegek hagyományos papíralapú korszaka. Nagyjából a 20. század közepéig ugyanis a jogi szövegek kizárólag papíralapon voltak elérhetők: a jogszabályok és más jogforrások különböző közlönyökben és gyűjteményes művekben jelentek meg, a bírósági határozatok pedig erre specializálódott folyóiratokban és speciális jogeset-gyűjteményekben, a másodlagos jogirodalom pedig a különböző kommentárookban és tudományos folyóiratokban.¹³ A jogi adatbázisok pedig ebben az időszakban tulajdonképpen a könyvtárak volt. Egyrészt a nyilvánosan látogatható könyvtárak, másrészt az egyes személyek, illetve vállalatok személyes könyvtárai, amennyiben megengedhették maguknak, hogy könyveket halmozzanak fel maguknak, valamint volt lehetőségük folyamatosan frissíteni az egyes szövegeket, elkerülve azok elavulását a hatályon kívül helyezés következtében. A belső adatbázisok ebben a korszakban szintén a vállalatok és az egyének belső irattárából és azok rendszeréből álltak. Ezeknek a belső iratoknak a folyamatos rendszerezése, valamint a jogszabályok és az esetjog folyamatos frissen tartása vezetett a jogi könyvtárosi munka felértékelődéséhez.

Már ebben a korszakban megmutatkozott azonban az igény a túlburjánzó jogi dokumentumok rendszerezésére az egyes dokumentumok könnyebb megtalálhatóságának érdekében, különösképpen az esetjog tekintetében a precedensjogi országokban. Ugyanis már a középkortól kezdve készítettek különböző jogeset-gyűjteményeket, amelyek egy-egy terület vagy téma fontosabb bírósági döntéseit tartalmazták különböző szempontok szerint. A jogesetek közlésének forradalmasítását az egyesült államokbeli West jogi kiadóvállalat végezte el a 19. század végén. A többféle reform között például bevezette a Key Number Systemet, amely alá minden egyes ítéletet bekezelte, és így ez egyfajta jogi tezaurszává vált az amerikai jogrendszernek. Emellett a West kiadó másfajta indexeket is alkalmazott. A metaadatok új típusa volt a Frank Shepard-féle hivatkozásrendszer is, amelynek segítségével el lehetett különíteni a „fontos” jogeseteket a „kevésbé fontosaktól”.¹⁴ Ezeknek a rendszereknek természetesen az volt a hátránya, hogy csak egy bizonyos szintig szűkítették le a szövegeket (a keresés csak egy meghatározott mélységig volt lehetséges), valamint a különböző helyeken különböző logikával

¹³ Ellie Margolis – Kristen E. Murray: Say Goodbye to the Books: Information Literacy as the New Legal Research Paradigm. *Temple University Legal Studies Research Paper Series, No. 2012-34.* 2012.

¹⁴ Zódi (2012): i. m. 54–60.

készült mutatókhoz esetenként nehéz volt adaptálódni, és ezek gyakran nem tükrözték a tényleges használó logikáját.¹⁵

A jogi adatbázisok fejlődésének második korszaka a 20. század utolsó évtizedében jött el, amikor a személyi számítógépek elterjedésének és az olyan adattároló eszközök, mint a CD feltalálásának és elterjedésének következtében a jogi adatok és jogi szövegek formája egyre inkább eltolódott az elektronikusan tárolt adatok felé.¹⁶ Ez azt a következményt hozta magával, hogy a jogászai munkavégzéshez a szövegek megismerése érdekében nem volt szükség többet könyvtárba járni, vagy saját könyvtárat fenntartani, és azt folyamatosan frissen tartani, hanem mindenkinek lehetősége volt arra, hogy a saját számítógépén vagy CD-n jogi adatbázist vásároljon. Ezt követően pedig a vállalkozás, amelytől a szolgáltatást vásárolta, folyamatosan frissen tartotta számára az adatbázist. A jogi könyvtárosok központi szerepét átvették a szerkesztők. A belső adatbázisok helyzete hasonlóképpen alakult: ezek elkezdtek egyre több belső iratot nem papíralapon, hanem elektronikusan egy saját szerveren tárolni. A keresési lehetőségek azonban még nagyon sokáig a papíralapú keresést utánozták. Ezekben az adatbázisokban a nyomtatotthoz hasonló indexek alapján lehetett keresni.¹⁷ Fontos előrelépés volt, amikor lehetővé vált a szerkesztők által a dokumentumokhoz rendelt kulcsszavak helyett a dokumentum teljes szövegén való szabadszavas keresés, illetve az egyes szavak és kifejezések logikai kombinálására az úgynevezett Boole-féle (Boolean) keresés is.¹⁸ Ez utóbbi azt a lehetőséget foglalja magában, amikor nemcsak egy kulcsszót lehet megadni, hanem akár többet is, és az azok közötti keresési logikai viszonyt be lehet állítani ÉS, VAGY, illetve NEM kategóriákra is.¹⁹ Emellett a legtöbb rendszer lehetővé tette a keresett kifejezésben lévő szó vagy szavak „szótövesítését” a keresés során, ami azt segítette, hogy a felhasználó úgy is megtalálja a keresett dokumentumot, ha abban nem pontosan úgy szerepel a szó, ahogy ő azt a keresés során megadta. A fejlettebb rendszerekben a szavak egymástól való távolságát és a dokumentumban való előfordulási gyakoriságát is be lehetett állítani.²⁰

Az előző század ötvenes-hatvanas éveiben egyre több kutatás foglalkozott a jogi szövegek tárolásának és keresésének hatékonyabbá tételével, ezeket nevezték átfogóan jogi *text retrieval* és *information retrieval* kutatásoknak és eszközöknek.²¹ Végül ezek a kutatások és fejlesztések voltak azok, amelyek eredményeképp létrejöttek a felhasználóbarát, laikus jogászok által is használható jogi adatbázisok.

¹⁵ Margolis–Murray (2012): i. m.

¹⁶ Webb (2020): i. m.

¹⁷ Margolis–Murray (2012): i. m.

¹⁸ Zódi (2012): i. m. 79; Computer-Assisted Legal Research. *Encyclopedia.com*.

¹⁹ Vangie Beal: Boolean Search. *Webopedia*, 2021. május 24.

²⁰ Zódi (2012): i. m. 93.

²¹ Bing (2010): i. m. 2–4.

Az elektronikus jogi adatbázisok széles körű használatát követő átmeneti korszak, amelyben ma is élünk, az internet megjelenésével következett be. Megjelentek, és egyre szélesebb körben elterjedtek az online jogi adatbázisok. Az elmúlt 10-15 évben nemzetközi szinten és itthon is lezajlott az a folyamat a jogi információkkal, amely általánosan végbement az összes információtípussal, és amelynek lényege az, hogy egyre több információ elsődleges megjelenési helye az online tér, illetve egyre több régi dokumentumot is digitalizálnak online.²² A jogi adatbázisok esetében már nem az a kérdés, hogy a jogi szöveg, illetve a keresett jogi információ hol, milyen módon található meg, hiszen lényegében minden fenn van az interneten. A kérdés éppen az, hogy a keresett információt hogyan tudjuk a leggyorsabban és a leghatékonyabban megtalálni. A belső adatbázisok fejlődése ezt a szintet már nem követte, elsősorban az ügyfelek adatbázisban szereplő személyes és érzékeny adatainak biztonsági szempontjai miatt. Az adatbázisokat kiszolgáló keresőmotorok viszont ennek ellenére is további fejlődésen mentek keresztül, ahogy azt a következő pontokban is látni fogjuk.

Az online jogi adatbázisok azonban nagyon sok esetben még nem tértek át az új típusú forma által megkívánt és lehetővé is tett keresési megoldásokra. Az online adatbázisok ugyanis sokáig többnyire csak az elérhető dokumentumok folyamatos bővítésével és a dokumentumok közötti súlyozási rendszer bevezetésével adtak hozzá pluszt a korábbi adatbázisok keresési lehetőségeihez. Utóbbi azt jelenti, hogy a találati listában megjelenő dokumentumokat különböző szempontok szerint, például a keresett kifejezés előfordulási gyakorisága vagy előfordulási helye, az adott dokumentumra történő hivatkozás gyakorisága szerint rangsorolta a rendszer előrébb vagy hátrébb.²³ Ezért a harmadik korszak betetőzéséről akkor beszélhetünk, ha a jogi adatbázisok után az azokban történő keresés is az online térre lesz szabva. Az adat újabb típusú elérési módja ugyanis új típusú keresési és adatfeldolgozási módokat, valamint új típusú összefüggések felderítését teszi lehetővé az egyes jogi dokumentumok között. Ezért azt is mondhatjuk, hogy a szerkesztők munkáját egyre inkább kiegészíti a fejlesztő, illetve a *data scientist* munkája.

A következő pontokban azt mutatom meg, hogy a közeljövőben milyen új típusú fejlesztések várhatók mind a külső, nyilvános adatbázisok, amelyeket elsősorban a jogi forráskutatáshoz használnak fel, mind pedig a belső, saját vállalati adatbázisok esetében, amelyet viszont elsősorban az e-Discoveryhez használnak fel. Azért tartom fontosnak a jogi forráskutatás és az e-Discovery középpontba állításával bemutatni a két típusú adatbázis fejlődési lehetőségeit, mert konkrét tapasztalati példákon talán érthetőbbé válik ezeknek az új típusú keresési módoknak a fontossága. Másrészt pedig azért, mert mind a jogi forráskutatás, mind az e-Discovery a jogi munkavégzésnek az a része, amelyre különböző nemzetközi kutatások alapján a legtöbb időt és a legtöbb emberi erőforrást áldozzák a jogi szervezetek, így ezek hatékonyabbá

²² Margolis–Murray (2012): i. m.

²³ Zódi (2012): i. m. 137.

tételével és bizonyos módon automatizálásával van lehetőség a jogász munkát is hatékonyabbá tenni.

A jogi forráskutatás fejlődésének lehetőségei: névelem-felismerés és a szemantikai keresések

Érdekes módon a „jogi forráskutatás” angol szakkifejezést, a *legal research*-öt az angol-szász jogi kultúrában alapvetően kettős értelemben használják. Egyrészt lefedi az itthon jogi forráskutatásnak nevezett folyamatot, tehát az egyedi jogi ügyben szükséges jogi felkészülési folyamatot, amelyet alapvetően a praktizáló jogászok végeznek. Másrészt viszont olykor utalnak vele az akadémiai jogi kutatásokra is. Ezek, az előzővel ellentétben inkább bizonyos empirikus és természettudományos módszereket használnak a jog területén, például a jogszabályok és jogalkalmazási szervek által hozott határozatok statisztikai vizsgálatát, tartalomelemzését.²⁴ Ez utóbbit itthon inkább a jogszociológia területére szoktuk sorolni. A következőkben bemutatott megoldások alapvetően a jogi forráskutatás támogatására érvényesek, viszont nyilvánvalóan bizonyos megoldások az empirikus kutatások területén is használhatók.

A jogi forráskutatás jelen tanulmányban használt fogalma tehát a jogász munkafolyamatnak az a jól körülhatárolható része, amelynek során a jogászok összegyűjtik az aktuális ügyük szempontjából releváns és hatályos jogi rendelkezéseket. Ez az adott ügy bármelyik szakaszában előfordulhat, tehát akkor is, ha csak egyszerű tanácsadással szolgálnak az ügyfelük részére, vagy csak egy szerződést fogalmaznak meg, de nyilvánvalóan akkor van ennek a legnagyobb szerepe, amikor bíróság előtti pereskedésre készülnek, és azokat a jogi érveket keresik, hogy a bíróság miért az ő ügyfelük javára döntsön.²⁵ Ez elsősorban itthon a magyar jogi kultúra jellemzői miatt alapvetően jogszabályok kereséséből áll, de nyilvánvalóan nem elhanyagolhatók a bírósági határozatokra vagy más jogalkalmazó szervek ítéleteire, illetve a jogirodalomra történő keresések sem.

A jogi forráskutatás ma már alapvetően a nyilvános jogi adatbázisok igénybevételel történik, azonban ahogy az korábban szóba került, az ezekben való kulcsszavas vagy összetett kulcsszavas (Boolean) típusú keresések sok esetben nem hatékonyak, ami ezt a típusú munkavégzést időigényessé teszi. A jogi adatbázisokkal foglalkozó

²⁴ Bart Custers: *Methods of Data Research for Law*. In Vanessa Mak – Eric Tjong Tjin Tai – Anna Berlee (szerk.): *Research Handbook in Data Science and Law*. Research Handbooks in Information Law. Cheltenham, Edward Elgar, 2018. 364.

²⁵ Jake Heller – Pablo Arredondo: *AI in Legal Research: How AI Is Providing Everyone Access to Information and Leveling the Playing Field for Firms of All Sizes*. In Noah Waisberg – Alexander Hudek (szerk.): *AI For Lawyers: How Artificial Intelligence is Adding Value, Amplifying Expertise, and Transforming Careers*. Hoboken, New Jersey, John Wiley & Sons, 2021.

szakirodalom ezt a problémát az under-inclusivity (túlszűrés), az over-inclusivity (alulszűrés), valamint a homogenitás fogalmak hármásával írja le. Túlszűrésről akkor beszélünk, ha a keresés elküldését követően a találati lista nem tartalmaz minden olyan dokumentumot, amely számunkra releváns lehet. Ez egyrészt előfordulhat azért, mert túl specifikus keresési feltételt adtunk meg, másrészt pedig azért, mert a különböző jogi szövegekben nem feltétlenül következetesen használják ugyanazt a jogi fogalmat. Ezzel szemben alulszűréskor a találati lista sok olyan dokumentumot tartalmaz, amely számunkra nem releváns, csak zajt kelt, és időpazarlást okoz. A pontatlan találatok miatt ezért a jogi forráskutatás nagyon időigényes tevékenységgé válhat. Ezzel van összefüggésben a homogenitás problémája is: ha a találati listában az egyes jogi dokumentumok esetében csak azok megnevezése, ügyszáma vagy csak az érintett résztvevők megnevezése szerepel, az a jogi forráskutatást végző személy számára nem ad sok információt a dokumentum tartalmáról, ezért azt minden esetben meg kell nyitnia, és át kell futnia a szövegét.²⁶

Ezekre a problémákra nyújtanak megoldást a különböző természetes nyelvfeldolgozást, vagyis *natural language processinget* (a továbbiakban: NLP) lehetővé tevő megoldások. Az NLP a mesterséges intelligencia gépi tanulás melletti másik olyan részterülete, amely releváns a jogi informatika szempontjából. Röviden megfogalmazva, természetes nyelvfeldolgozásnak azokat a szoftveres megoldásokat nevezzük, amelyek képesek a strukturálatlan szövegeket, azok statisztikai törvényszerűségeit felismerve különbözőképpen feldolgozni. Az ilyen típusú megoldásokat jelenleg a nyelvfelismerésben, a gépi fordításban, az automatikus összefoglaló készítéséhez, valamint az automatikus érzelemfelismeréshez szokták hatékonyan használni.²⁷ Az utóbbi időben széles körben elterjedt megoldások azon az egyszerű felismerésen alapszanak, hogy a jogi nyelv is minden specialitása ellenére a természetes nyelvek egy csoportja. Vagyis természetes nyelvfeldolgozó eszközökkel a strukturálatlan jogi szövegeket is át lehet úgy alakítani, hogy az a gépek számára értelmezhető és különböző szempontok szerint elemezhető legyen.²⁸

Az NLP egyik meghatározó felhasználási területe a jogi szövegek esetében az információkinyerés (*information extraction* – IE). Az IE meghatározott információelemek megtalálása és kinyerése folyó szövegekből. Ezeknek a megoldásoknak a lényege az, hogy ha ismerjük az adott információtípus szabályszerűségeit a szövegen belül, akkor ezeket a szabályszerűségeket megfogalmazva automatikusan megjelölhetővé és kiemelhetővé, külön tárolhatóvá válnak a szövegből ezek az elemek,

²⁶ Ed Walters – Jeff Asjes: Fastcase, and the Visual Understanding of Judicial Precedents. In Daniel Martin Katz – Ron Dolin – Michael J. Bommarito (szerk.): *Legal Informatics*. Cambridge, Cambridge University Press, 2021. 358–359.

²⁷ Daniel Martin Katz: AI + Law. In Daniel Martin Katz – Ron Dolin – Michael J. Bommarito (szerk.): *Legal Informatics*. Cambridge, Cambridge University Press, 2021. 89.

²⁸ John J. Nay: Natural Language Processing for Legal Texts. In Daniel Martin Katz – Ron Dolin – Michael J. Bommarito (szerk.): *Legal Informatics*. Cambridge, Cambridge University Press, 2021. 99–100.

majd bármilyen későbbi felhasználásra elérhetővé tehető.²⁹ Az információkinyerés jogi szövegek esetében legrelevánsabb területe pedig a névelem-felismerés, vagyis a *named entity recognition* (NER). Ebben az esetben a felismerendő és kinyerendő információtartalom valamilyen elnevezés,³⁰ jogi szövegek esetében legtöbbször jogszabály-hivatkozás, bírósági ítéletre történő hivatkozás, dátum, a peres felek, illetve képviselőik és a bírák neve, de akár körülhatárolható jogi fogalmak is. A jogi adatbázisok esetében nyilvánvalóan ezek a megoldások azért relevánsak, mert ezek segítségével automatikusan, szerkesztői segítség vagy közbeavatkozás nélkül kinyerhetővé válnak jogi információ entitások, amelyek utána kereshetővé tehetőek. Így az adatbázist használó jogász felhasználónak a kulcsszavas keresésnél több lehetősége van a szűrésre, így könnyebben találhatja meg a számára releváns jogi dokumentumot. Emellett pedig a különböző hivatkozások kinyerésével a jogi dokumentumok közötti kapcsolat is sokkal láthatóbbá válik, így ha a felhasználó talál egy számára releváns dokumentumot, akkor utána nem kell egy új keresést lefuttatnia az ahhoz hasonló dokumentumok megtalálása érdekében, hanem egyszerűen átválthat az eredeti dokumentumhoz kapcsolódó más dokumentumokhoz.

A természetes nyelvfeldolgozó megoldások másik felhasználási területe a jogi szövegek esetében a szemantikai feldolgozás lehetővé tétele. A szemantikai megoldások alapvetően abban különböznek az információkinyeréstől és a névelem-felismeréstől, hogy nem a szövegben benne lévő konkrét információelemet nyernek ki és tesznek láthatóvá és/vagy kereshetővé, hanem a szöveg teljes egészének elemzésére adnak lehetőséget jelentéstani szempontból. Ezzel nem a szövegek közötti összefüggéseket teszik láthatóvá, hanem az egymáshoz hasonló dokumentumok megtalálását könnyebbé. Az ilyen típusú megoldások a jogi területen elsősorban a különböző dokumentumok automatikus kategorizálására hasznosíthatók.³¹ Ez ugyanis lehetővé teszi, hogy a különböző jogi dokumentumok ne csak egyféle szempont szerint (például az aktuális jogi dogmatika szabályszerűségei szerint) legyenek csoportosítva, hanem más összefüggések szerint is. Emellett nemcsak egy-egy jogforráson belül teszi ezt lehetővé, hanem a különböző jogforrások között is átjárhatóvá teszi az utat és a keresést. Jelenleg ugyanis a legtöbb jogi adatbázisban mind az elsődleges jogforrásokat, mint például a jogszabályokat, bírósági határozatokat stb., mind pedig az ezeket magyarázó tudományos jogirodalmat külön kezelik az adatbázis jobb átláthatósága miatt. A különböző szemantikai megoldások viszont lehetővé tudják

²⁹ Neda Sakhaee – Mark C. Wilson: Information Extraction Framework to Build Legislation Network. *Artificial Intelligence and Law*, 29. (2021), 1. 37.

³⁰ Sakhaee–Wilson (2021): i. m. 38.

³¹ Irina Matveeva: Predictive Coding in E-Discovery. In Daniel Martin Katz – Ron Dolin – Michael J. Bommarito (szerk.): *Legal Informatics*. Cambridge, Cambridge University Press, 2021. 323.

tenni, hogy a jogirodalom integrált módon legyen kereshető a többi jogforrással közösen.³²

A szemantikai feldolgozások másik termékeny területe a jogi forráskutatás területén az összefoglalók automatikus elkészítése.³³ Ahogy ugyanis említettem, a jogi keresők egyik nagy hiányossága az úgynevezett homogenitás, tehát hogy a találati listában nem sok információ jelenik meg az egyes dokumentumokról, így nehezen eldönthető annak relevanciája az adott felhasználó számára. A bírósági határozatok esetében ezen mindenféleképpen segíteni tud, ha egy, az adott ügy összes lényegi elemét összegyűjtő, érthető összefoglaló olvasható el róluk gyorsan, ami alapján rövid idő alatt eldönthetővé válik, hogy érdemes-e számunkra az az adott dokumentum, vagy nem.

Természetesen még nagyon hosszan lehetne sorolni, hogy milyen különböző NER-alapú és szemantikai megoldások válhatnak majd elérhetővé a jogi forráskutatás számára a jövőben, azonban jelen tanulmány célja, hogy a közelmúlt és a közeljövő megoldásait mutassa be. Ezért a továbbiakban áttérek az e-Discoveryre mint a jogászai munkavégzés másik nagy időigényű munkafolyamatára, azon belül is a *predictive coding*ra, ami ennek a típusú munkavégzésnek a hatékonyságát növeli.

Az e-Discovery fejlődésének lehetőségei, avagy a predictive coding

A jogi forráskutatás mellett a jogi munkafolyamatok másik legidőigényesebb fajtája az e-Discovery, amelyet magyarul elektronikus bizonyítékkeresésnek nevezhetünk. Az e-Discovery főleg az angolszász jogi kultúrában használt kifejezés, amely a jogászok munkájának azt a részét írja le, amely az akármilyen üzyszakban lévő peres ügyének érdekében az elektronikus adatok keresését, rendszerezését, elemzését, valamint bemutatását foglalja magában annak érdekében, hogy az ügyfél számára a jogi képviselő előnyös bizonyítékot tárhasson a bíróság elé.³⁴ Mivel a peres eljárások bizonyítékai jelentős részben szövegállományok, és az utóbbi időben egyre nagyobb részben elektronikusan tárolt szöveges dokumentumok, ezért mind maga az e-Discovery, mind az e-Discoveryt támogató megoldások fontossága egyre nagyobb. Az e-Discovery térhódításának kezdetét nagyjából a 2000-es évek közepére tehetjük egyrészt azért, mert ekkor kezdett teret nyerni a céges kommunikációban az e-mailezés, amely komoly mértékű elektronikusan tárolt, és egy peres ügy számára

³² Enrico Francesconi – Ginevra Peruginelli: Integrated Access to Legal Literature Through Automated Semantic Classification. *Artificial Intelligence and Law*, 17. (2009), 1. 31–49.

³³ Emmanuel Chieze – Atefeh Farzindar – Guy Lapalme: An Automatic System for Summarization and Information Extraction of Legal Information. In Enrico Francesconi et al. (szerk.): *Semantic Processing of Legal Texts*. Berlin, Springer, 2010. 216–234.

³⁴ Jack G. Conrad: E-Discovery Revisited: The Need for Artificial Intelligence Beyond Information Retrieval. *Artificial Intelligence and Law*, 18. (2010), 4. 322.

potenciálisan releváns szöveget generált.³⁵ Másrészt a 2000-es évek közepén engedélyezte az Egyesült Államok szövetségi polgári peres eljárásait szabályozó kódexe (US Federal Rules of Civil Procedure) az elektronikus dokumentumok bizonyítékként történő felhasználását.³⁶

Az Egyesült Államokban különböző e-Discoveryvel foglalkozó gyakorló jogászok és az e-Discoveryt kutató egyetemek és más kutatói helyek közösen megalkottak egy modellt, amely az e-Discovery egyes lépéseit és azok helyes módját írja le az adat életciklusának középpontba állításával. Ezt a modellt Electronic Discovery Reference Modelnek, vagyis EDRM-nek nevezték el, és az évek folyamán folyamatosan alakították, ráadásul mára már egyszerre több modell is él párhuzamosan, habár általánosságban a lényegük azonos.³⁷ Ahogy az 1. ábrán is látszik, ezek a modellek az *information governance*-től, tehát az információk vállalaton belüli kezelésétől egészen a prezentációig, tehát a bizonyítékok bíróság elé tárásáig követik nyomon, hogy mit és hogyan lehet kezdeni az adatokkal, és ezen belül főleg a szöveges adattal. Emellett ezeket a különböző eljárásokat alapvetően két részre szokták osztani, az ábra bal részére, ami az adatok kezelésének technikai oldalát mutatja, mint például az adatok begyűjtésének és tárolásának a módját, amely inkább az informatikai területét írja le az e-Discoverynek, és az ábra jobb részére, amely inkább a jogi munkát ábrázolja, mint az adatok feldolgozása, átnézése, elemzése és prezentációja.³⁸ Habár bizonyos szempontok szerint az első rész sem elhanyagolható jogász szemmel, ugyanis eléggé meghatározza a későbbi munkavégzés módját, én azonban a továbbiakban mégis csupán a második résszel fogok foglalkozni, ugyanis a jogász munkavégzés szempontjából ez az, ami relevánsabb.

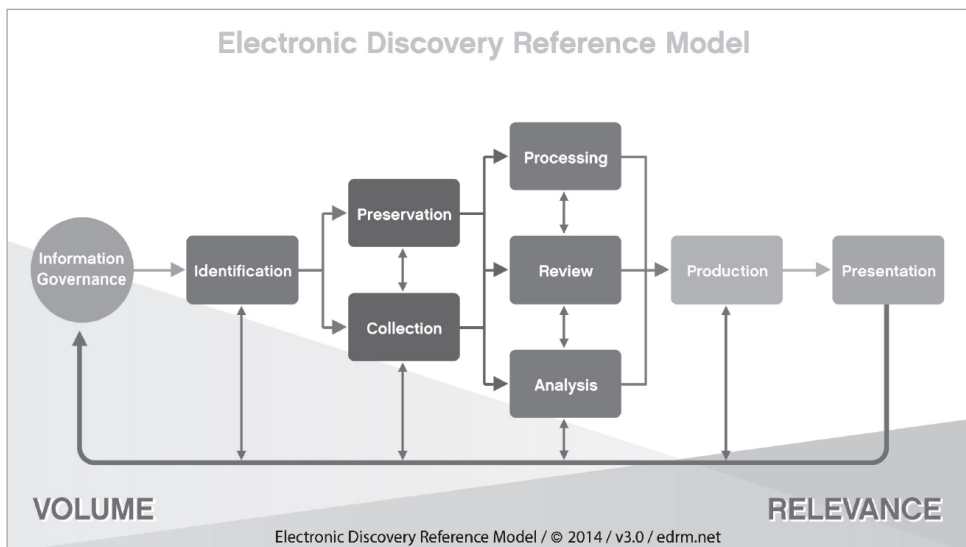
Az e-Discoveryt támogató jogi informatikai eszközök tehát alapvetően az adatok feldolgozását, az adatok elemzését és a megoldások bemutatását tartalmazó munkafolyamatokat tudják hatékonyan támogatni. Az adatok feldolgozása, vagyis a processing tulajdonképpen az adatok kereshetővé tétele és az információk közötti keresés. Így az alapvető probléma itt is nagyon hasonló, mint a jogi forráskutatást segítő nyilvános adatbázisoknál: a kulcsszavas keresésre építő keresőmotorok sok esetben nem adnak megfelelő találatokat, vagy a releváns találatok megtalálásának idejét nem csökkentik kellőképpen. Így az előző részben bemutatott névelemfelismerő alapú és szemantikai megoldások a belső adatbázisok találati listájának hatékonyságát is nagyban tudják segíteni.

³⁵ Dera Nevin: eDiscovery: What It Is and How AI Is Continuing to Transform How It Works for You. In Noah Waisberg – Alexander Hudek (szerk.): *AI For Lawyers: How Artificial Intelligence is Adding Value, Amplifying Expertise, and Transforming Careers*. Hoboken, New Jersey, John Wiley & Sons, 2021.

³⁶ Matveeva (2021): i. m. 315.

³⁷ Jonathan Kerry-Tyerman – A. J. Shankar: The Core Concepts of E-Discovery. In Daniel Martin Katz – Ron Dolin – Michael J. Bommarito (szerk.): *Legal Informatics*. Cambridge, Cambridge University Press, 2021. 291–292.

³⁸ Kerry-Tyerman–Shankar (2021): i. m. 292.

1. ábra: Az elektronikus bizonyítékok kutatását bemutató és leíró modell³⁹

Megjegyzés: Electronic Discovery Reference Model: Elektronikus bizonyítékkeresés referencia modellje; Information Governance: Szervezeti információs stratégia; Identification: Azonosítás; Preservation: Tárolás; Collection: Gyűjtés; Processing: Feldolgozás; Review: Átnézés; Analysis: Elemzés; Production: A kész anyag elkészítése; Presentation: Bemutatás; Volume: Mennyiség; Relevance: Relevancia

Forrás: Frameworks & Standards. *EDRM*.

A másik része az e-Discovery munkafolyamatainak az egyes dokumentumok közötti keresésen túl, amelyet a mesterséges intelligenciával megtámogatott belső adatbázisok és belső jogi keresők tudnak segíteni és bizonyos részben automatizálni, az a releváns bizonyítékok átnézése és elemzése. Valamilyen szinten természetesen ez is kapcsolódik a kereséshez, ugyanis az első lépcsője a releváns adatok megtalálása, ám bizonyos értelemben túlmutat azon. A bizonyítékok gyorsabb átnézését és elemzését lehetővé tevő megoldásokat összefoglaló néven *technology assisted review*-nek (TAR) vagy más elnevezéssel *predictive coding*-nek szokták nevezni. Ezeknek a megoldásoknak a lényege, hogy egy-egy ügytípuson belül a különböző egyéni esetekben nagyrészt ugyanazok vagy legalábbis nagyon hasonló dokumentumok és információk lesznek relevánsak a jogi eljárásban. Így, ha egy jogásznak már volt megfelelő mennyiségű korábbi hasonló esete, mint amilyenrel újonnan találkozok, akkor egy mesterségesintelligencia-alapú algoritmust meg lehet tanítani arra, hogy automatikusan ajánlja fel az olyan típusú és tartalmú dokumentumokat a jelen ügyben, mint amelyek a korábbiakban relevánsak voltak.⁴⁰ Az „előrejelző kódolás” kifejezés így

³⁹ Frameworks & Standards. *EDRM*.

⁴⁰ Nevin (2021): i. m.

tulajdonképpen azt takarja, hogy a gép meg tudja jelölni azokat a dokumentumokat, amelyek nagy eséllyel fontosak lesznek az adott ügyben.

Az ilyen típusú algoritmusok előállításának jelenleg két elterjedt formája van. Az egyik az úgynevezett egyszerű passzív tanulás, amikor szakértők meghatározzák az adott ügýtípusban releváns dokumentumok körét, amelyet tanító adatnak használnak fel a *predictive coding* algoritmus előállításához. Ha pedig az algoritmus elér egy bizonyos mértékű elfogadható pontosságot, akkor elkezdik élesben is használni. A másik fajta előállítási mód a folyamatos tanulás, amikor az adott vállalat jogászai folyamatosan címkézik a munkavégzésük során a releváns dokumentumokat/dokumentumrészleteket és információkat, az algoritmus pedig ezek alapján folyamatosan tanul, és folyamatosan képes fejleszteni magát az emberi címkézők visszajelzései alapján.⁴¹

Az e-Discovery folyamat vége pedig a talált bizonyítékok bemutatása akár az ügyfelek részére, akár a bíróság számára. A különböző mesterségesintelligencia-megoldások ebben is segítséget nyújtanak a jogászoknak, ugyanis egyrészt, ha a bizonyítékok felkutatására és elemzésére kevesebb időt lehetett szánni, akkor több idő marad a prezentáció elkészítésére, ami befogadhatóbbá tudja tenni azt. Másrészt pedig sok e-Discoveryt támogató MI-megoldás képes az egyes dokumentumok és információk közötti kapcsolatok bemutatására, ami sokkal átláthatóbbá tehet hatalmas bizonyítékmennyiségeket.⁴²

Ezek a megoldások természetesen elsősorban az ügyvédek (akár büntető, akár nem büntető ügyszakban) és az ügyészek munkafolyamatait tudják megkönnyíteni, azonban a bíróságok számára sem lényegtelenek ezek. Egyrészt azért, mert bizonyos eljárások esetében a bíróságok is szenvednek a nagy mennyiségű adathalmaztól, amelyeket az eljáró felek bizonyítékként eléjük tárnak. Ezekben az esetekben nekik is segítséget nyújthatnak azok a predictive coding megoldások, amelyek láthatóbbá teszik számukra az ügy szempontjából nagy eséllyel releváns információkat, amivel a saját ügyterhüket és a perek elhúzódásának az esélyét tudják csökkenteni. Emellett a különböző prezentációs, az összefüggéseket láthatóbbá tevő eszközöket is alkalmazhatnak, amelyekkel a döntéseik indokolását tehetik közérthetőbbé, ezáltal pedig a joghoz való hozzáférés és a döntéseik legitimációját növelhetik. Végül pedig a bíróságoknak szerepük lehet abban is, hogy a különböző *predictive coding*, illetve más mesterségesintelligencia-megoldások peres eljárásokban történő alkalmazásához támpontokat és szempontrendszereket adjanak akár a gyakorló jogászoknak, akár szélesebb körben az állampolgároknak, ahogy azt az Egyesült Államokban a *Da Silva Moore v. Publicis Groupe* ügyben tették a bíróságok.⁴³ Ez ugyanis nagymértékben növelheti az új technológiába vetett bizalmat, és azok szélesebb körű elterjedését. Emellett pedig ez az alkalmazás használható lehet a hasonló bírósági

⁴¹ Kerry-Tyerman-Shankar (2021): i. m. 308.

⁴² Nevin (2021): i. m.

⁴³ *Electronic Discovery Update*. (2012), Fall. 2.

ítéletek megtalálására is, ami a korlátozott precedensrendszerre való átállás miatt egyre nagyobb fontosságú lehet a jövőben.

Konklúzió

Összefoglalva tehát a fentebb leírtakat, technológiai szempontból az adatbázisok és a keresők jelenleg átmeneti fázisban vannak az elektronikus keresést lehetővé tevő jogi adatbázisok és az online keresést lehetővé tevő adatbázisok között. Az előálló jogilag releváns dokumentumok ugyanis nagyrészt már online formában elérhetők, a keresési lehetőségek azonban sok esetben még nem adaptálódtak ehhez az új típusú formátumhoz. A jogi munkavégzésnek a jogi forráskutatási, valamint az elektronikus bizonyítékok megkeresését és elemzését célzó munkafolyamatai így még mindig meglehetősen idő- és emberierőforrás-igényes feladatok. Egy létező jogi szervezet ezért jelentős költségeket tud megtakarítani, egy, a piacra újként belépni kívánó ügyvédi iroda pedig versenylőnyre tehet szert, amennyiben különböző mesterségesintelligencia-megoldásokkal képes hatékonyabbá tenni és bizonyos fokon automatizálni az említett a folyamatokat. Segítséget nyújtanak a nyilvánosan elérhető adatbázisok esetében a különböző névelem-felismerő és szemantikai alapú megoldások, a belső adatbázisoknál pedig ezeken túl az e-Discoveryt segítő *predictive coding*. A tanulmányban is bemutatott megoldások általában vagy már elérhetők, ha nem is feltétlenül magyarul, vagy hamarosan nagy eséllyel elérhetővé válnak a jogászok számára.

Felhasznált irodalom

- Beal, Vangie: Boolean Search. *Webopedia*, 2021. május 24. Online: www.webopedia.com/definitions/boolean-search/
- Bing, Jon: Let There be LITE: a Brief History of Legal Information Retrieval. *European Journal of Law and Technology*, 1. (2010), 1. Online: <https://ejlt.org/index.php/ejlt/article/view/15>
- Chieze, Emmanuel – Atefeh Farzindar – Guy Lapalme: An Automatic System for Summarization and Information Extraction of Legal Information. In Enrico Francesconi – Simonetta Montemagni – Wim Peters – Daniela Tiscornia (szerk.): *Semantic Processing of Legal Texts*. Berlin, Springer, 2010. 216–234. Online: https://doi.org/10.1007/978-3-642-12837-0_12
- Computer-Assisted Legal Research. *Encyclopedia.com*. Online: www.encyclopedia.com/law/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/computer-assisted-legal-research
- Conrad, Jack G.: E-Discovery Revisited: The Need for Artificial Intelligence Beyond Information Retrieval. *Artificial Intelligence and Law*, 18. (2010), 4. 321–345. Online: <https://doi.org/10.1007/s10506-010-9096-6>
- Custers, Bart: Methods of Data Research for Law. In Vanessa Mak – Eric Tjong Tjin Tai – Anna Berlee (szerk.): *Research Handbook in Data Science and Law*. Research Handbooks

- in Information Law. Cheltenham, Edward Elgar, 2018. 355–377. Online: <https://doi.org/10.4337/9781788111300.00023>
- Difference Between Search Engine and Database. *Any Difference Between*. Online: <https://anydifferencebetween.com/difference-between-search-engine-and-database/>
- Electronic Discovery Update*, (2012), Fall. Online: www.kramerlevin.com/images/content/1/4/v4/1498/2012-0901-Electronic-Discovery-Update-Newsletter.pdf
- Frameworks & Standards. *EDRM*. Online: <https://edrm.net/resources/frameworks-and-standards/>
- Francesconi, Enrico – Ginevra Peruginelli: Integrated Access to Legal Literature Through Automated Semantic Classification. *Artificial Intelligence and Law*, 17. (2009), 1. 31–49. Online: <https://doi.org/10.1007/s10506-008-9072-6>
- Heller, Jake – Pablo Arredondo: AI in Legal Research: How AI Is Providing Everyone Access to Information and Leveling the Playing Field for Firms of All Sizes. In Noah Waisberg – Alexander Hudek (szerk.): *AI For Lawyers: How Artificial Intelligence is Adding Value, Amplifying Expertise, and Transforming Careers*. Hoboken, New Jersey, John Wiley & Sons, 2021.
- Katz, Daniel M.: Quantitative Legal Prediction—or—How I Learned to Stop Worrying and Start Preparing for the Data-Driven Future of the Legal Services Industry. *Emory Law Journal*, 62. (2013), 4. 909–966. Online: <https://scholarlycommons.law.emory.edu/elj/vol62/iss4/6>
- Katz, Daniel Martin: AI + Law. In Daniel Martin Katz – Ron Dolin – Michael J. Bommarito (szerk.): *Legal Informatics*. Cambridge, Cambridge University Press, 2021. 87–93. Online: <https://doi.org/10.1017/9781316529683>
- Kerry-Tyerman, Jonathan – A. J. Shankar: The Core Concepts of E-Discovery. In Daniel Martin Katz – Ron Dolin – Michael J. Bommarito (szerk.): *Legal Informatics*. Cambridge, Cambridge University Press, 2021. 291–314. Online: <https://doi.org/10.1017/9781316529683.021>
- Margolis, Ellie – Kristen E. Murray: Say Goodbye to the Books: Information Literacy as the New Legal Research Paradigm. *Temple University Legal Studies Research Paper Series*, No. 2012–34., 2012. Online: <https://doi.org/10.2139/ssrn.2125278>
- Matveeva, Irina: Predictive Coding in E-Discovery. In Daniel Martin Katz – Ron Dolin – Michael J. Bommarito (szerk.): *Legal Informatics*. Cambridge, Cambridge University Press, 2021. 315–334.
- Nay, John J.: Natural Language Processing for Legal Texts. In Daniel Martin Katz – Ron Dolin – Michael J. Bommarito (szerk.): *Legal Informatics*. Cambridge, Cambridge University Press, 2021. 99–113. Online: <https://doi.org/10.1017/9781316529683.011>
- Nevin, Dera: eDiscovery: What It Is and How AI Is Continuing to Transform How It Works for You. In Noah Waisberg – Alexander Hudek (szerk.): *AI For Lawyers: How Artificial Intelligence is Adding Value, Amplifying Expertise, and Transforming Careers*. Hoboken, New Jersey, John Wiley & Sons, 2021.
- Sakhaee, Neda – Mark C. Wilson: Information Extraction Framework to Build Legislation Network. *Artificial Intelligence and Law*, 29. (2021), 1. 35–58. Online: <https://doi.org/10.1007/s10506-020-09263-3>
- Walters, Ed – Jeff Asjes: Fastcase, and the Visual Understanding of Judicial Precedents. In Daniel Martin Katz – Ron Dolin – Michael J. Bommarito (szerk.): *Legal Informatics*. Cambridge, Cambridge University Press, 2021. 357–370. Online: <https://doi.org/10.1017/9781316529683.024>
- Webb, Julian: Legal Technology: The Great Disruption. *Melbourne Legal Studies Research Paper, Series No. 897*. 2020. július 31. Online: <https://doi.org/10.2139/ssrn.3664476>
- Zódi Zsolt: A járvány, a jogi szféra és a technológia. *In Medias Res*, 9. (2020), 2. 339–355.
- Zódi Zsolt: *Jogi adatbázisok és jogi forráskutatás*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2012.

Online vitarendezés – működő formák a piacon és az „államosítás” lehetséges útjai

Absztrakt: A technológiai fejlődés lehetőséget kínál az igazságszolgáltatás egyszerűsítésére, a társadalom áttételesen emiatt új kihívásokat támasztott vele szemben, amikor a bíróság kapcsán hangsúlyosabban elvárja az eljárás gyors és eredményes lefolyását. Az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés fogalmának 21. századi kiterjesztése felhívta a figyelmet a rendszerszintű problémákra, amelyek kezelésére alternatív megoldások terjedtek el az állami és magánszektorban egyaránt. Az ezredforduló környékén az e-kereskedelem térnyerésével az alternatív vitarendezés speciális formájaként megjelent az online vitarendezés a magánszektorban, amely a bírósághoz fordulásnál olcsóbb és gyorsabb megoldásnak bizonyul egyes esetekben. A fejezet betekintést ad az online vitarendezési lehetőségek heterogén világába: az online vitarendezés nem feltétlenül a szűk értelemben vett vitarendezésre, azaz a vita független külső személy általi eldöntésére szolgál, és az online vitarendezési platform sem minden esetben feltételez két, egymással szemben álló felet. Az online vitarendezés sem mentes az alternatív vitarendezés alapvető problémájától, miszerint nem nyújt állami igazságszolgáltatást kihagyható segítséget abban az esetben, ha valamely vitás fél rosszhiszemű. Ennek kiküszöbölésére kínálhat megoldást az online vitarendezés államosítása, vagyis a bírósági rendszerbe való beemelése az arra alkalmas ügyekben. Ez a fejezet amellet érvel, hogy az igazságszolgáltatáshoz hozzáférés kiteljesedése érdekében a bíróságnak ki kell terjesztenie funkcióját az online vitarendezés eszközeivel a jogviták megelőzésére és kordában tartására is.

Tárgyszavak: alternatív vitarendezés; angol igazságügyi reform; automatizáció; bírósági vitarendezés; Civil Resolution Tribunal; eBay; e-kereskedelem; Európa Tanács; Európai Unió online vitarendezési platformja; facilitáció; igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés; informális jogi tájékozódás; Modria; online bíróság; online vitarendezés; privát vitarendezés; UNCITRAL; vita kordában tartása; vita megelőzése; vita rendezése

¹ Pálfi Dóra 2015-ben végzett az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán. Két évet ügyvédjelöltként dolgozott, majd 2017-ben a Fővárosi Törvényszék bírósági fogalmazója, 2020-ban pedig az Országos Bírósági Hivatal bírósági titkára lett. A Károli Gáspár Református Egyetemen bünyügyi szakjogász végzettséget szerzett 2019-ben, 2020-tól óraadó (az Európai Unió joga), illetve PhD-hallgató ugyanott, választott témája: a digitalizáció hatása a magánjogi igényérvényesítésre.

Bevezetés

A technológia a folyamatos fejlődésével számos területen teszi egyszerűbbé az életünket, és ez alól az igazságszolgáltatás sem kivétel. Ez hatással van az emberek gondolkodására, a funkcionális megközelítéssel erősödni látszik a jog és a bíróság szolgáltató jellegének hangsúlyozása is: a társadalomnak – kis túlzással – nem arra van szüksége, hogy a jogi képviselők érvek összeütköztetésével meggyőzzék a bírót, aki aztán meghozza az ítéletet, hanem arra, hogy a jogviták gyorsan és eredményesen rendeződjenek. Erre kínál lehetőséget az online vitarendezés.

Ez a fejezet bemutatja az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés fogalmának megjelenését és tartalmának bővülését, az alternatív és az online vitarendezés kialakulását. Ezt követően felvillant néhány, a piacon és az állami szektorban megjelent online vitarendezést támogató szolgáltatást, és kitér az online vitarendezés nemzetközi szabályozási kísérleteire. A fejezet amellet érvel, hogy az igazságszolgáltatáshoz hozzáférés kiteljesedése érdekében a bíróságnak ki kell terjesztenie funkcióját az online vitarendezés eszközeivel a jogviták megelőzésére és kordában tartására is.

Igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés és az alternatív vitarendezés megjelenése

Az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés mint a 20. század második felének legnagyobb hatású polgári eljárásjogi irányzata a Mauro Cappelletti által kezdeményezett tényfeltáró kutatás nyomán bontakozott ki. A firenzei Acces-to-Justice projekt eredményeként 1978–79-ben kiadott jelentés legnagyobb érdeme az volt, hogy a polgári eljárásjog-tudomány figyelmét a dogmatikai problémák mellett a jogérvényesítés ténylegességével összefüggő kérdésekre („tényleges joghoz jutás”) is ráirányította, ami végeredményben az 1990-es évek kodifikációs hullámát kiváltó polgári eljárásjogi reformmozgalmak kibontakozásához vezetett.² Az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférést az 1970-es években úgy definiálták, mint azt a rendszert, amellyel az emberek érvényesíthetik jogaikat, és/vagy rendezhetik vitáikat az állam garanciái mellett. Elvárásként fogalmazták meg, hogy az igazságszolgáltatásnak mindenki számára egyenlően hozzáférhetőnek kell lennie, továbbá egyénileg és társadalmilag igazságos eredményre vezetnie. A 21. században e fogalomnak már számos eltérő jelentéstartalmat tulajdonítottak: míg egyes szerzők továbbra is az alapvető tartalomra fókuszálva a törvény előtti egyenlőség minden ember számára történő biztosítását és biztosíthatóságát értik alatta, mások kiterjesztik a kérdéskört a jogi végrehajthatóságra, a szegények és hátrányos helyzetűek igényeihez igazított innovatív vitarendezési mechanizmusokra, illetőleg olyan intézkedésekre, amelyek a gazdasági-társadalmi-kulturális jogok érvényesítését és a nagy vagyoni egyenlőtlenségek okozta kiegyenlítetlen erőviszonyok orvoslását teszik lehetővé. Az igazság-

² Kengyel Miklós: A polgári eljárásjog az ezredfordulón. *Magyar Jog*, 47. (2000), 12. 711–712.

szolgáltatáshoz való hozzáférés teljességéhez továbbá a jogvita rendezésére szolgáló fórumhoz vagy eljáráshoz való hozzáféréseken túl az is hozzátartozik, hogy az ennek eredményeként születő döntés igazságos legyen.³

Belátható, hogy a bíróság hagyományos jellemzőire tekintettel az állami igazságszolgáltatás nem minden típusú jogvita kezelésére alkalmas vagy éppen szükséges. Ennek különböző okai lehetnek: a felek közötti elmergesedő viszony betokosodhat a merev és időigényes peres eljárásban, vagy éppen az igényérvényesítés költségei meghaladnák a követelés értékét. Az alkalmatlanság pontos okának beazonosítását követően innovatív megoldási javaslatok születtek ezek kiküszöbölésére. Így, a polgári bíróság kudarcából⁴ kinőve jelent meg az alternatív vitarendezés intézménye is a 20. század utolsó évtizedeiben: mivel a bíróság nem tudta kielégíteni az ügyfelek igényeit a kívánt formában. Ezzel az állam lehetőséget biztosított az igazságszolgáltatás magánjellegű kiegészítésére. A jogviták megoldására innentől tehát nem a bírósághoz fordulás volt az egyetlen út, sőt az egyre inkább csak végső megoldásként szolgált.⁵ Alternatív vitarendezésnek tekintjük a viták rendezésének minden olyan eszközét, amely peren kívüli mechanizmusok útján alternatívaként van jelen a bírósághoz fordulás mellett.⁶ Az alternatív vitarendezés számos formája ismert. Megvalósulhat harmadik fél bevonásával vagy anélkül is, eredményét tekintve lehet determináló jellegű vagy pusztán a kommunikációt támogató, egyezség elérésére törekvő, végrehajthatósággal nem járó eljárás. Az alternatív vitarendezés legismertebb intézményesült módjai a mediáció, a közvetítés és a választottbírói eljárás.

Az alternatív vitarendezés alapvetően a vitában álló felek közös (jó) belátására alapozva tud csak működni, hiszen az eljárás eleve vagy a megegyezésre törekvő együttműködésen alapul, vagy a megindulásához alávetés, azaz a felek egyező akaratnyilatkozata kell. Ha nincs meg a közös szándék a jogvita mielőbbi és lehető legolcsóbb rendezésére, az alternatív vitarendezés helyett a vitát rendezni kívánó fél számára lehetőségként csak az adott ügytípusra nem mindig alkalmas bírósági út marad, vagy le kell mondania az igénye érvényesítéséről, így elesik az igazságszolgáltatáshoz való hozzáféréstől.

Bár a statisztikákban inkább azt hangsúlyozzák, hogy a mediációs eljárások 80%-ában egyezsége jutnak a felek,⁷ ennek értékelésekor nem szabad megfeledkezni a mögöttes összefüggésről: a mediációban a felek eleve önkéntes alapon vesznek részt – aki hozzájárult az eljárás lefolytatásához, jó eséllyel maga is törekszik annak eredményességére.

³ Lola Akin Ojelabi – Mary Anne Noone: Jurisdictional Perspectives on Alternative Dispute Resolution and Access to Justice: Introduction. *International Journal of Law in Context*, 16. (2020), 2. 103–105.

⁴ Hazel Genn: *Judging Civil Justice*. Cambridge, Cambridge University Press, 2010. 115–116.

⁵ Monica Calu – Costel Stanciu: Collective Redress for Consumers: Toward an EU Wide Collective Action Mechanism. *Global Economic Observer*, 6. (2018), 2. 39.

⁶ Calu–Stanciu (2018): i. m. 38.

⁷ Nigel Broadbent: Alternative Dispute Resolution. *Legal Information Management*, 9. (2009), 3. 195.

Az online vitarendezés fogalma és története

Az alternatív vitarendezés történetében új fejezetet nyitott az internet elterjedésével megjelenő online vitarendezés. Online vitarendezés (a továbbiakban az angol elnevezés Online Dispute Resolution nyomán ODR) alatt *tág értelemben* azt a mechanizmust értjük, amely során az információs és kommunikációs technológiát hasznosítják a viták megelőzésében és megoldásában. E tág definícióba beleértendőek a később tárgyalandó online bíróságok is, amelyek lényegében online vitarendezési technikákat alkalmaznak.⁸ Az online vitarendezés *szűk értelemben* a (bírósághoz képest) alternatív vitarendezés egy specializált fajtája, így meghatározza a bíróságon kívüli jelleg, tehát nem jogi eljárás.⁹ Ha ebben a formában sikeres a vita kordában tartása, az nem kerül a bíróság elé.

Az online vitarendezésnek természetéből fakadóan szüksége van megfelelő fórumra, amelyet platformként szokás említeni. Az online vitarendezési platform olyan, az online vitarendezést nyújtó szolgáltató által működtetett rendszer, amely alkalmas a (vitarendezés során) a kommunikáció generálására, küldésére, fogadására, tárolására, cseréjére vagy más módon történő feldolgozására, garantálva az adatok biztonságát.¹⁰ Az online vitarendezés az 1990-es évek végén kezdett el virágozni.¹¹ Ekkor indult el ugyanis az e-kereskedelem,¹² amely szükségszerűen magával hozta az ebből fakadó jogvitákat.¹³ Az e-kereskedelem kifejezetten kockázatos, hiszen az egymással ügyletet kötő felek nem ismerik egymást, a globális szintén pedig joghatósági és alkalmazandó joggal kapcsolatos problémák is felmerülnek, amelyek kezelése a viszonylag kis összegű követelések esetében gazdaságilag nem kifizetődő. Bár a bírósághoz fordulás elvi lehetősége itt is adott, a gyakorlatban ez nem jelenti azt, hogy ily módon teljesül az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés, mert a bíróság a határokon átnyúló alacsony ügyértékű, tömegesen előforduló eljárásokban nem tud hatékony jogorvoslatot nyújtani, ugyanakkor az online vitarendezés ígéretesnek

⁸ Richard Susskind: *Online Courts and the Future of Justice*. Oxford, Oxford University Press, 2019. 62.

⁹ Dave Orr – Colin Rule: Online Dispute Resolution. In Daniel Martin Katz – Ron Dolin – Michael J. Bommarito (szerk.): *Legal Informatics*. Cambridge, Cambridge University Press, 2021. 409.

¹⁰ *UNCITRAL Technical Notes on Online Dispute Resolution*. New York, United Nations, Commission on International Trade Law, 2017. V. fejezet, 26. pont

¹¹ Mireze Philippe: ODR Redress System for Consumer Disputes: Clarification, *UNCITRAL Works & EU Regulation on ODR. International Journal of Online Dispute Resolution*, 1. (2014), 1. 57.

¹² 1992-ig az internetet kezelő National Science Foundation (Nemzeti Tudományos Alapítvány) tiltotta a kereskedelmi célú használatát. Lásd: Ethan Katsh: ODR: A Look at History. In Mohamed S. Abdel Wahab – Ethan Katsh – Daniel Rainey (szerk.): *Online Dispute Resolution: Theory and Practice A Treatise on Technology and Dispute Resolution*. The Hague, Eleven International Publishing, 2012.

¹³ Berend R. de Vries: Book Review of Online Dispute Resolution: Challenges for Contemporary Justice. *Information & Communications Technology Law*, 15. (2006), 1. 121.

bizonyult a bírósági funkciók kiegészítésére e területen.¹⁴ 1999-ben Ethan Katsh vezetésével indult az első pilot online vitarendezési program az eBayen felmerülő jogviták megoldására. A pilotprogram egészen a mai SquareTrade-ig nőtte ki magát, amely cég sokáig vezető szerepet töltött be az e-kereskedelmi viták megoldásában.¹⁵ 2002-ben az eBay megvásárolta a PayPalt, majd 2008-ban a két cég külső szerződött partner helyett házon belülre helyezte át az online vitarendezési programját. Az eBay vitarendezéséért nyolc éven keresztül felelős Colin Rule később megalapította a Modria platformot, amelyet azóta a Tyler Technologies vásárolt meg, és ma is jelentős meghatározója a piacnak.¹⁶ Az eBaynek azért kellett bevezetnie az online vitarendezési mechanizmusát, hogy megőrizze a felek bizalmát, meg kellett előzni ugyanis, hogy a globális e-kereskedelem jellemzői miatt működőképes vitarendezési lehetőség hiányát látva az ügyfelek felhagyjanak az oldal használatával. Ehhez egy olyan rendszert kellett kiépítenie, amelyet a felhasználók pártatlannak éreznek annak ellenére is, hogy a szabályait az eBay határozta meg.

Az eBay vitarendezési platformja a félreértések tényszerű tisztázásán, az érzelmeiktől mentes kommunikáció megteremtésén alapult. A jogviták néhány, viszonylag jól behatárolható okból fakadnak (például nem érkezett meg az áru, fizetéssel vagy a termék minőségével kapcsolatos problémák), amelyek feltárását követően csak néhány kézenfekvő megoldás közül lehet észszerű megoldást választani, erre a felek többnyire maguktól is képesek, de amennyiben nem, a vitarendezési platform adminisztrátora mondja ki a végső szót. Az eBay online vitarendezési mechanizmusának sikerében fontos szerepe volt annak, hogy egy zárt közösségben alkalmazták azt: aki a közösség részese kívánt maradni, az kénytelen volt elfogadni a játékszabályokat, engedelmeskedni az eljárás végén született döntésnek, különben kizárták az oldalról. Ezáltal felhasználóira „kicsiben” hasonló hatást tud gyakorolni, mint amelyet az állami igazságszolgáltatás „nagyban” az állampolgárookra.¹⁷ Az ügyek akkora mennyiségben érkeztek, hogy azokat humán erőforrással már nem tudták kezelni, a folyamatok automatizálásával azonban már emberi közreműködés nélkül is gördülékenyen biztosították a viták rendezését: mára évente 60 millió vita rendezése zajlik a platformon, ennek 90%-a automatizált módon.¹⁸ Nagyrészt az e-kereskedelem növekedésére adott válaszként egyre inkább elterjedt az online vitarendezés, hiszen a hagyományos alternatív vitarendezéshez képest az online ügyletekből eredő viták rendezésében gyorsabbnak, költséghatékonyabbnak és helyénvalóbbnak bizonyult, lévén, hogy a vita alapjául szolgáló tranzakció és kommunikáció is eleve online

¹⁴ Ronald A. Brand: Party Autonomy and Access to Justice in the UNCITRAL Online Dispute Resolution Project. *Loyola University Chicago International Law Review*, 10. (2012–2013), 1. 13–31.

¹⁵ Ma már mással foglalkozik: elektronikus eszközökre ad biztosítást, meghibásodás esetén a terméket rövid határidőn belül kijavíttatja vagy kifizeti a termék árát.

¹⁶ Emily Martin: The Rise of Online Mediation: Lessons from the E-Commerce Marketplace. *GPSolo Magazine*, 38. (2021), 1. 40.

¹⁷ Karim Benyekhlef et al. (szerk.): *eAccess to Justice*. Ottawa, University of Ottawa Press, 2016. 12.

¹⁸ Online Dispute Resolution: Companies Implementing ODR. *University of Missouri Libraries*. (É. n.)

folyt. Miután e területen bizonyított az online vitarendezés, és a mindennapi ügyintézésben is kézenfekvővé vált az elektronikus út használata, a technológia egyre nagyobb szerephez jut(ott) a nem online térben keletkező jogviták kezelésében és rendezésében is.¹⁹ Az online vitarendezésben a technológiát gyakran negyedik félként írják le, mint aki a felek között szintén ott ül a tárgyalóasztalnál. E negyedik fél sokféle szerepet játszhat a vitarendezés során: egyelőre inkább olyan adminisztratív feladatokat lát el, mint például az iratkezelés, statisztikák készítése, adatok megosztása, kommunikáció megkönnyítése, de ennél valójában sokkal többre képes, a potenciál ugyanis megvan benne akár az ügyek elemzésére és megoldási javaslat megfogalmazására is.²⁰ A vitás felek speciális szoftverek használatával külső személy közreműködésével tudják megfelelő mederben tartani az egyeztetést célzott kérdések megválaszolásával, releváns tények fókuszba helyezésével vagy akár vaklicitálással (*blind-bidding*) is: ha már csak a követelés összege vitás, a felek – egymás választát nem ismerve – megadhatják azt az összeget, amelyet még hajlandóak kifizetni, illetőleg már elfogadnának, a program pedig átfedés esetén megállapítja a végső összeget.

Az online vitarendezés tehát a bírósághoz fordulás olcsóbb és gyorsabb alternatívájaként először a magánszektorban jelent meg és terjedt el, és már egyre többféle ügytípus hatékony kezelésére képes. Mindez hatást gyakorol a bíróságokra is. Napjainkban szemtanúi lehetünk annak, hogyan változik meg a társadalmi igény az igazságszolgáltatással kapcsolatban. Sokáig azt gondoltuk, az emberek azért fordulnak a bírósághoz, hogy az mint külső hatalom kimondja, nekik van igazuk. Ehhez képest a bíróság szolgáltató jellegének terjedésével és a tág értelemben vett igazságszolgáltatáshoz hozzáférés hatékony megvalósulásához (a viták megelőzésében és megoldásában) az embereknek valójában megfelelő tájékoztatásra, információra van szükségük ahhoz, hogy megismerjék jogait és kötelezettségeiket, lehetőségeiket, és ha már kellően informáltak, akár saját maguk is megoldják a jogvitájukat. Mindebben az információs technológia is rendelkezésre állhat.²¹ Az információs és kommunikációs technológia tájékoztatás nyújtásával, a folyamat strukturálásával vagy akár megállapodások megszövegezésével is segítheti ma már a jogvitában állókat.²² Online vitarendezési lehetőségek a magán- és az állami szektorban

A szemléltetés kedvéért a következőkben bemutatok néhány olyan kezdeményezést, amelyek céljukként a tág értelemben vett igazságszolgáltatáshoz hozzáférést tűzték

¹⁹ Leah Wing et al.: Designing Ethical Online Dispute Resolution Systems: The Rise of the Fourth Party. *Negotiation Journal*, 37. (2021), 1. 49–64.

²⁰ Orr–Rule (2021): i. m. 409–410.

²¹ Dory Reiling: Understanding IT for Dispute Resolution. *International Journal For Court Administration*, 3. (2011), 2. 34–44.

²² Michael J Dennis: APEC's New Online Dispute Resolution Framework Could Be a Game Changer for Small Businesses. *LinkedIn*, 2019. március 11.

ki zászlójukra a fentiek szerint. Ezek a programok meglehetősen heterogén képet alkotnak: van köztük magánszektorból származó és állami, megfelelő információhoz jutásra és konkrét, egyeztetésen alapuló vitarendezésre fókuszáló, továbbá közvetlenül jogkereső állampolgárokat vagy éppen ügyvédi irodákat célzó szolgáltatás is.

A néhány évvel ezelőtti szakirodalomban még felkapott, gyakorta hivatkozott *Rechtwijzer* (szabad fordításban „jogi iránytű”) már nem is működik az eredeti formájában. A holland Jogsegély Testület (a költségkedvezményekért felelős független szerv), a HiiL Alapítvány (Hague Institute for Innovation of Law, Hágai Jogi Innovációs Intézet) és az amerikai Modria cég együttműködéseként jött létre²³ abból a célból, hogy megbízható tájékoztatást nyújtson a leggyakoribb jogi problémák tárgyában, miközben a felek közötti együttműködést és fenntartható megoldások elérését szorgalmazta.²⁴ A rendszer koncepciója két szempontból volt innovatív: egyrészt interaktív módon, a felhasználó kezét fogva vezette el őt az igényeihez igazított, befogadható mennyiségű és szükséges információhoz (*guided pathway*), másrészt a tervezett 2.0. verzió minimális összegért online vitarendezést nyújtott (külön a válásokra fókuszálva), amely fedezhette volna az oldal kiadásait. A várt bevétel azonban elmaradt, a *Rechtwijzer* 2017-re pénzügyi szempontból fenntarthatatlannak bizonyult, így a felek a három évre kötött együttműködést nem hosszabították meg.²⁵ A rendszert ugyan nem zárták be, a Jogsegély Testület és a Tilburgi Egyetem továbbra is működteti, de immár nem forprofit alapon, és láthatóan nem nagyon fejlesztik.²⁶ A *Rechtwijzer* alapítói ezután – a Jogsegély Testület közreműködése nélkül – megalapították a *Justice42* nevű vállalkozást, amely a *Rechtwijzer* globális célkitűzését elvetve már kifejezetten csak a holland válási piacra fókuszál.²⁷ Az Uitelkaar.nl honlapon elérhető új platform neve *Online Scheidingsloket* (szabad fordításban „hely a válás elintézésére” vagy online válóasztal), amelynek célkitűzése az, hogy az „egyszerű polgár” számára hozzáférhetőbbé, „felhasználóbaráttá” tegye a jogot személyre szabott, online megközelítésen keresztül.

Az online válóasztalon a válás folyamatát maguk az állampolgárok indíthatják meg. Amit csak tudnak, maguknak intéznek, ezáltal kevesebb költséggel, maguk beosztotta energiával és idővel jár az ügyintézés. A kötetlenebb forma, nagyobb szabadság és kényelem mellett a felek a jogi tényezőkön túlmenően is mankót kapnak a gyermekekkel való kommunikáció vagy pénzügyi stabilitás megtalálása terén.²⁸ A *Justice42* eredetileg azt tervezte, hogy szolgáltatását az állam biztosítja

²³ Lásd: <https://uitelkaar.nl/over-ons>.

²⁴ Rechtwijzer overheid.

²⁵ Roger Smith: Goodbye, Rechtwijzer: Hello, Justice42. *Law, Technology, and Acces to Justice*, 2017. március 31.

²⁶ A Rechtwijzeren 2019 májusa óta nincs új hír, feltételezhetően ez az oldal kihasználatlanságára vezethető vissza.

²⁷ Smith (2017): i. m.

²⁸ Uitelkaar.nl presenteert 'Online Scheidingsloket'. *Justice42*, (é. n.). Online: <https://justice42.com/2019/07/18/uitelkaar-nl-presenteert-online-scheidingsloket/>

majd mindenki számára ingyenesen. Ez még nem valósult meg, ugyanakkor, mivel az Uitelkaar.nl megfelel a Jogsegély Testület minőségi követelményeinek, így akik igénybe veszik a szolgáltatást, jogosultak lehetnek az állami támogatásra, ha megfelelnek bizonyos feltételeknek, például meghatározott jövedelemszint alatt keresnek, és ezt a megfelelő hatóság által kiállított igazolás feltöltésével tanúsítják.²⁹ Állami támogatás nélkül a fejenként 450 eurós csomag magában foglalja a válási (vagyonjogi kérdéseket tisztázó) és gyermeknevelési (szülői felügyeletre vonatkozó) terv közös elkészítését, ehhez pluszban kérhető 2-3 alkalmas mediáció, továbbá a gyermektartásdíjról, illetve házastársi tartásról való megállapodás kezdeményezése is.

A rendszer úgy működik, hogy a válófélben lévő pár külön-külön megválaszol 10 kérdést, majd ezt követően személyre szabott információt, tippeket és tanácsokat kapnak, amelyek később is elérhetők számukra. Az online válóasztal összeveti a két fél válaszait, ezáltal egyetértés esetén megkönnyíti a továbbhaladást, különbözőség esetén pedig a lényegre fókuszálást. Ennek köszönhetően bár a lehetőség adott, de nincs feltétlenül szükség arra, hogy jogász vagy mediátor is bekapcsolódjon a folyamat elején. Az eljárást ugyanakkor minden esetben jogász fejezi be: digitálisan áttekinti az egyezségtervezetet, videokonferencia vagy személyes találkozó útján megbeszélik a szükséges részleteket, majd az ügyvéd benyújtja az egyezségtervezetet a bíróságnak.³⁰ A szolgáltatás a partnerek közötti jó egyezség közös elérésén dolgozik. Minél jobban átgondolják az egyezségüket, annál jobban fog működni később a gyakorlatban. Ugyanakkor a felek közötti esetleges viharos válást ez a platform sem feltétlenül tudja kisimítani, mindkét oldalon szükséges a korrekt, higgadt hozzáállás.³¹ A *Justice42* szerint az online válóasztalhoz hasonló eszközök sok más jogi probléma esetében is bevethetők lennének. Egyelőre azonban az online válás sem ért el átütő eredményt, holott valóban ígéretesnek tűnnek az előnyei. Saját statisztikájuk szerint immáron 3750 ügyfelet segítettek a válás folyamatában,³² amely eredmény fennállásának 5. évére igen csekélynek tűnik, a honlapjuk és közösségi média felületeik is feltűnően csendesek. A kihasználatlanságán a célközönség előtti feltételezhető ismeretlensége sem segít.

Még a kezdetben sikeresnek tűnő online vitarendezési kezdeményezések is elertünetedeznek, mint például a 2014-ben indult cseh alapítású *Youstice*, amely 3 kontinensen és 10 nyelven nyújtotta szolgáltatását: a vállalkozások és ügyfelek közötti gyors kommunikációra teremtett platformot, hogy ott közvetlenül tárgyalva tudják megoldani a nem, késve, sérülten vagy hibásan érkezett termékekből vagy pénzügyi tranzakciókból származó problémáikat. Az alapkoncepció szerint azon cégeknek, akik a *Youstice* „védjegye” alatt kívántak működni, a platformon keresztül érkező

²⁹ Lásd: <https://uitelkaar.nl/sir>.

³⁰ Lásd: <https://uitelkaar.nl/alle-diensten/scheidingsplanenouderschapsplan-module>.

³¹ Online scheiden zonder mediator of advocaat: 'Maak zelf de afspraken en regel het vanuit huis'. *NPO Radio*, 2021. január 19.

³² Lásd: [Uitelkaar.nl](https://uitelkaar.nl).

ügyek legalább 80%-ában egyezséget kellett elérniük, és minimum 98%-ban végre kellett hajtaniuk a folyamat során elfogadott egyezségeket vagy meghozott döntéseket. A Facebook-oldalukon³³ 2018-as a legutóbbi megosztás, honlapjuk pedig 2021 januárja óta nem érhető el.

Hogy konkrétan miért hagytak fel a projekttel, üzleti titokra hivatkozva nem árulják el,³⁴ vélhetően szintén az ismeretlenségük miatt nem értek el átütő sikert, és valószínűleg még az egyébként „fogyasztóbarát” cégek sem tartották indokoltnak a plusz közvetítő beépítését a panaszrendezésbe, és nem tudták eladni a *Youstice* logóját a cégek honlapjaira mint a megbízhatóság jelét.

A *resolver.co.uk* egy ingyenesen igénybe vehető platform a fogyasztói panaszok strukturált kezelésére úgy, hogy az továbbra is a felhasználó felelőssége.³⁵ A panasz megtétele előtt a fogyasztók átlátható és specifikus tájékoztatást találnak a jogaikról a honlapon. Az oldal segítségével kezelhető tipikus viták kezelésére szektoronként és problématípusonként sablonleveleket nyújt, így több mint 70 000-féle minta érhető el az oldalon. A cégek nem kötelezhetők arra, hogy foglalkozzanak a *Resolver*-en keresztül érkező panaszokkal, a saját döntésükön múlik, hogy befogadják-e ezeket, reagálnak-e rá, vagy esetleg ragaszkodnak a saját panaszkezelési rendszerükhöz.³⁶ Amennyiben a *Resolver* közreműködésével érkezett panaszt a cég elutasítja, következő lépésként a panasz az oldalon keresztül továbbítható az illetékes ombudsmanhoz, szabályozó hatósághoz vagy egyéb panasztestülethez. A *Resolver*-en keresztül 2014-es fennállása óta 3,5 millió felhasználó 6,28 millió panaszt nyújtott be összesen 90 millió fontnyi követelésről. A felhasználók 66%-a jelzett vissza arról, hogy az oldal segítségével megfogalmazott panaszja sikerre vezetett. 2020. áprilistól 2021. márciusig az Egyesült Királyságban összesen 809 320 panaszt nyújtottak be az oldalon keresztül.³⁷

A *DoNotPay* alkalmazásra közvetlenül a felhasználók fizethetnek elő. Ezen a platformon a felhasználók a saját ügyükre vonatkozó jogi információkhoz férhetnek hozzá. A platform igénybevétele magáncélú felhasználás, nem pedig jogi tanácsadás, a platformon rendelkezésre bocsátott információkat, adatokat a platform nem ellenőrzi, hogy azok jogilag pontosak-e vagy megfelelőek-e, és nem von le azok alapján jogi következtetéseket sem, a kitöltendő űrlapot is a felhasználó választja ki. A folyamat teljes egészében automatizált, emberi közreműködést nem igényel.³⁸ Az alkalmazás néhány kérdést feltéve a megadott válaszok alapján az ügyeket kategorizálja, majd a bevitt adatokkal elkészíti a szükséges iratokat,

³³ Youstice. *Facebook*, (é. n.).

³⁴ 2021 decemberében közvetlen megkeresésem erre hivatkozva utasították el.

³⁵ Why we are Free. *Resolver*, (é. n.).

³⁶ Nick Durrant: Resolver. How to Use the Free Complaints Tool. *MoneySavingExpert*, 2021. november 25.

³⁷ *Resolver's Annual Data. A Unique Year in Complaints: 2020/21.* (É. n.)

³⁸ Terms of Service and Privacy Policy. *DoNotPay*. (É. n.)

amelyek az ügyfelek jogi képviselő nélkül benyújthatnak a bíróságra. A bíróságra is „elkíséri” az ügyfelet az alkalmazás: elkészíti a várható forгатatókönyvet, amelyből csak fel kell olvasnia a szükséges részeket a tárgyaláson.³⁹ Az alkalmazás kezdetben a parkolási bírságokkal szembeni fellépésben segített, mára már 200 különböző területen segít a „kisembereknek” fellépni az állammal és cégekkel szemben, így igénybe vehető például bérlő-bérbeadó közötti viták rendezésére, jótállási vagy szerzői jogi ügyekben, előfizetett szolgáltatások lemondásához, vagy akár online platformon történt letiltás megtámadásához is. A *DoNotPay* kiindulópontja az volt, hogy a nagy cégek tisztában vannak vele, az egyes embereket érintő egy-egy 10 ezer dollár alatti követelésnél visszaélhetnek azzal, hogy ilyen alacsony értéknél nem éri meg jogi útra terelni az ügyet. A technológia azonban javíthat az esélyeken: maguk ezek a viták nagyon egyszerűek, tömegesen előfordulnak, így felfűzhetők meghatározott sémákra, amely miatt alkalmasak az automatizálásra.

Az 1993-ban megalapított vancouveri *iCan Systems Inc.* cég terméke, a *Smartsettle* egy biztonságos online tárgyalási rendszer azok számára, akik hivatalos megállapodás elérésére törekednek, legyen szó egy ingatlan felértékeléséről, kis értékű követelésről, ártárgyalásról, adósságrendezésről vagy éppen családjogi ügyekről.⁴⁰ Az online tárgyalási folyamatot szabadalmaztatott optimalizálási algoritmusokkal biztosítja: a program különböző csomagjai többek között átfogó preferenciaelemzést és optimalizálást, rejtett értékek feltárását, valamint vaklicitálást tesznek lehetővé egy interaktív online felületen. Egy külön algoritmus még arra is képes, hogy amennyiben a vakliciték között átfedés van, előnybe helyezze azt, aki előbb tett reális ajánlatot, illetve mozdult el a másik fél ajánlata felé, ezzel jutalmazva a „korai erőfeszítést” az egyeztetés során.⁴¹ A viták kezelésére a magáncégek ügyvédi irodáknak is fejlesztenek programokat. Ilyen például az ausztrál *Settify*, amelyet az irodák az ügyféllel való kezdeti kapcsolattartásra használnak: az ügyfél a megadott linken megválaszol 7 kérdést még a személyes találkozás előtt, majd a válaszok alapján személyre szabott 2-3 oldalas összefoglalót kap a családjogi rendszer működéséről és választási lehetőségeiről. Az ügyfél az információkat áttanulmányozva részletes utasításokat adhat, amelyekből a rendszer automatikusan tömörített összefoglalót és (a vagyonelosztást megkönnyítendő a számításokhoz) szerkeszthető Excel táblázatokat készít. Mindez felgyorsítja az ügyintézést, megkönnyíti az ügyvédek munkáját, akik így az első személyes egyeztetésre már felkészülten érkeznek, és nemcsak az alapvető kérdéseket teszik fel, hanem adatokat rögzítenek és általános tájékoztatást adnak.⁴² Nem közvetlenül vagy kifejezetten a jogkereső állampolgárok, hanem az ügyvédi szakma számára fejlesztette ki termékét a *ROSS Intelligence* is, amely mesterségesintelligencia-alapú szoftver az ügyvédek kognitív képességeinek

³⁹ Carolina Haskins: New App Lets You 'Sue Anyone By Pressing a Button'. *Vice*, 2018. október 10.

⁴⁰ Smartsettle. (É. n.)

⁴¹ Smartsettle: *Rewarding Good Negotiating Behaviour, Eight Key Smartsettle Algorithms*. (É. n.)

⁴² *Settify for Family Law*. (É. n.)

növelésére alkalmas, segít a megismerésben, az információfeldolgozásban, valamint a precedensjog kutatását teszi hatékonyabbá. A szoftver alkalmas a szabadszöveges kérdések megválaszolására a releváns esetek felismerését, kiválogatását és értelmezését követően, az alapul fekvő mesterséges intelligencia képes a gépi tanulásra, megérti a nyelvtani szerkezeteket, keresési stratégiájában szóbeágyazást használ (ez olyan matematikai technika, amely a szavakat többdimenziós térbe helyezi, így a hasonló szavak közelebb kerülnek egymáshoz, ez lehetővé teszi az olyan szavak keresését, amelyek hasonlóak vagy kötődnek a lekérdezésben szereplő szavakhoz.)⁴³ A program emellett alkalmas dokumentumelemzésre is: kielemez az ellenérdekű fél beadványát úgy, hogy a hivatkozott eseteket hiperhivatkozáson keresztül elérhetővé teszi, továbbá a beadványban szereplő adott érvelést kijelölve automatikusan keres olyan eseteket, ahol ugyanaz az érvelés szerepel, és felhívja a figyelmet arra is, ha olyan esetre hivatkoznak, amelyet azóta felülbíráltak, és már nem irányadó.⁴⁴ A *MyLawBC.com* oldalt a jogsegélyezésért felelős *Legal Aid BC* indította 2016. május 30-án Brit Columbiában a *Rechtwijzer* ihletésére a *Hiil* és a *Modria* közreműködésével. A weboldal célja, hogy növelje az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférést minden brit columbiai számára, különös tekintettel az alacsony jövedelmű személyekre.⁴⁵ A *MyLawBC* a jogi problémák azonosításában, kezelésében és megoldásában támogatja az egyéneket. Bizonyos tipikus ügyekben (válás, családon belüli erőszak, bántalmazás, hiteltörlesztés elmulasztása és végrendelkezés) előre meghatározott kérdésekre a felhasználó által adott válaszok által determinált személyre szabott információkhoz vezet a felhasználót, amelyekből tájékozódhat lehetőségeiről, jogairól és kötelezettségeiről, és akciótervet állít fel számukra.⁴⁶ A *Family Resolution Centre* (családi megoldás központ) gyermektartási és kapcsolattartási kérdések rendezésében segít az elvált szülőknek lépésről lépésre. Miután mindkét fél megfogalmazta az egyezség tartalmára vonatkozó javaslatait, ingyenes mediációt is kérhetnek az egyezség elérése érdekében. Az eredményes eljárás végén az egyezség megszővegezve letölthető az oldalról.⁴⁷ Az oldal használatára vonatkozó kutatások azt támasztották alá, hogy a *MyLawBC* jó „első lépésként” szolgál a jogi információk megszerzéséhez és jogi kérdésekben való tájékozódásban,⁴⁸ ugyanakkor kihasználtsága még igen alacsony. 2016–2018 között 28 500 felhasználója volt, ezek 64%-a ment végig az útvonalon. Körülbelül 122 pár dolgozta ki az oldalon a szétválási egyezségét a párbeszéd eszközzel⁴⁹ Az alacsony kihasználtság részben arra vezethető vissza, hogy az oldal publikációi nagyrészt láthatatlanok a Google

⁴³ A Visual Guide to AI. *Ross Intelligence*, (é. n.).

⁴⁴ *Ross Intelligence Features*. (É. n.)

⁴⁵ *MyLawBC: Evaluation. Final Report*. R. A. Malatest & Associates, 2019. március. 1.

⁴⁶ *MyLawBC: Rights Colab*. (É. n.)

⁴⁷ Lásd: <https://mylawbc.com/info/about.php>.

⁴⁸ *MyLawBC* (2019): i. m.

⁴⁹ *MyLawBC* (é. n.): i. m.

keresőmotorja számára, ritkán kerül bele még az első öt oldal találati listájába is, illetve a jogi képviselők is ritkán hívják fel az ügyfelek figyelmét a lehetőségre.⁵⁰

A technológia fejlődése során felmerült a kérdés, hogy az online vitarendezés vívmányait ki lehet-e terjeszteni bizonyos bírósági ügyekre is. Az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés kiterjesztett értelmezésével (vita elkerülése, vita kordában tartása, vitarendezés) vált világossá, hogy a bírósági rendszer néhány marginális kivételtől⁵¹ eltekintve kizárólag a vita rendezésével (külső, kötelező erejű döntés meghozatalával) foglalkozik, holott a jogviták elharapózásának megelőzése érdekében elengedhetetlen a megelőző két lépcsőfokra is figyelmet szentelni, ezáltal kevesebb ügyben kell a költséges ítélező tevékenységre hagyatkozni, az ügyek hatékonyabban, békésebben és olcsóbban megoldódhatnak.

A korábban említett *Modria* működése óta több mint egymillió vitát rendezett, ezzel ez a világvezető online vitarendezési termék. Neve a moduláris online vitarendezés (*modular online dispute resolution*) rövidítéséből származik, amely a felépítésére utal. A program 4 modulból áll: az első modul a probléma azonosítására fókuszál, a másodikban egy automatizált szoftver ad lehetőséget a felek közötti tárgyalásra, egyezkedésre (*negotiation*). A harmadik modul már humán erőforrással biztosít mediációt a feleknek, amely, ha még mindig nem eredményezi a felek egyezségkötését, a nyolcadik modulban (választott)bírósági eljárásba vált át.

A *Modria* nagymértékben automatizálható, felhőalapú szoftveren alapul, és számos ügytípus (bérleti jogviszonyok, családjogi ügyek, pénztartozások) rendezésére formálható. A *Modria* a szolgáltatását kifejezetten a bíróságok számára nyújtja, és vállalja, hogy a meglévő ügykezelési rendszerükbe beépíti a programot. A program a felek közötti folyamatos kommunikációt elősegítő beépített chatet is tartalmaz, továbbá személyre szabható és formázható dokumentummintákat, előre felépített rendezési folyamatokat a leggyakoribb és időigényesebb vitákra.⁵² A *Modria* online vitarendezését Amerikában mostanra több tucat megyei és állami szintű bíróság implementálta, emellett a szolgáltatás bevezetése már az Egyesült Királyságban, Ausztráliában, Új-Zélandon, Brazíliában és Kanadában is megkezdődött.⁵³ Az amerikai bíróságok 2018 körül kezdték el azokat az ODR-eszközöket

⁵⁰ *Digital Equity in Access to Justice. A Review of Literature*. 2021. május. 68.

⁵¹ Egyes országok polgári eljárási kódexei a bíróság kötelezettségévé teszik, hogy megpróbálja egyezsége bírni a feleket, ezzel is ösztönözve őket az alternatív vitarendezésre. Ma Magyarországon csak a házassági bontóperben kötelező a (többnyire inkább formálisan megvalósuló) békítés megkísérlése, minden más esetben ez pusztán lehetőség (a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXIII. törvény [új Pp.] 238. §-a). Míg a (polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény, azaz a) régi Pp. 121/A. §-a kötelezővé tette, hogy a jogi személy gazdálkodó szervezetek egymás közötti jogvitáikban a keresetlevél benyújtása előtt megkíséreljék a jogvita peren kívül elintézését, az új Pp. ezt a szabályozást elhagyta, mivel a gyakorlatban nem váltotta be a hozzá fűzött várakozásokat.

⁵² *Modria*. Online Dispute Resolution. (É. n.)

⁵³ Meredith Trimble: Four Ways to Prepare Your Court for ODR. *Tyler Technologies*, 2019b. augusztus 19.

és -technikákat alkalmazni, amelyeket a piaci szektor az 1990-es évektől milliárdnyi vita megoldásával finomított.⁵⁴ Az amerikai Clark megye 20 családjogi bíróságából háromban 2018-ban bevezették a *Modria* online vitarendezést,⁵⁵ amely technológiai megoldás a Covid-19 idején lehetővé tette a zökkenőmentes átállást a távmunkára. Az online vitarendezés bevezetésével az ügyek több mint 25%-át egymás között megoldják a felek, további 60%-ban pedig legalább részleges megállapodásig eljutnak, így a személyes mediáció lényegesen rövidebb ideig tart.⁵⁶ A bírósági köntösbe öltöztetett online vitarendezés Brit Columbiában jár legelőrébb. A *Civil Resolution Tribunal* (CRT) egy független kvázi bírósági testület, Kanada első online bírósága, amelyet a 2012-ben elfogadott Civil Resolution Tribunal törvény⁵⁷ állított fel, működését 2016 júliusában kezdte meg.⁵⁸ A CRT hatásköre a gépjárműbalesetekkel összefüggő vitákra, kis értékű követelésekre (5000 dollárig), társasházi jogvitákra, nonprofit egyesületekkel és szövetkezetekkel kapcsolatos jogvitákra terjed ki. A CRT a hagyományos bírósági tárgyalótermi modellhez képest együttműködésen alapuló, problémamegoldásra fókuszáló megközelítést alkalmaz, ehhez megfelelő időben elérhetővé teszi a jogi információkat, önszorgú eszközöket és vitarendezési szolgáltatásokat. Ha a felek közösen nem képesek megoldani a vitájukat, a CRT egy tagja hoz kötelező és végrehajtható döntést.⁵⁹

Első lépésként a *Solution Explorer* (megoldáskutató) bárki számára konkrét, igényre szabott jogi ismereteket nyújt ingyen, miután a problémát beazonosítja néhány egyszerű kérdésre adott válasz alapján. Ezzel a szolgáltatással a jogkereső állampolgárok jobban megértik jogaikat és vitarendezési lehetőségeiket még mielőtt pénzt és időt áldoznának a hivatalos jogi eljárás megindítására. A szolgáltatás bárkikor elérhető, 2019. április 1. és 2020. március 31. között 54 680 alkalommal vették igénybe, majdnem annyiszor, mint működésének első 2,5 évében.⁶⁰ Az általános jogi tájékoztatáson túlmenően szükség esetén a felhasználók a szükséges adataikat megadva iratminták alapulvételével automatikusan generált dokumentumokat (például felszólítólevelet, meghallgatás iránti kérelmet) tölthetnek le, amennyiben azok szükségesek a CRT eljárását megelőzendő valamilyen jogi lépéshez. Ha erre nincs szükség, a jogi probléma beazonosítását követően megküldi a megfelelő formanyomtatványt az eljárás kezdeményezésére. Ha a fél ezt kitölti és az eljárási díjat is megfizeti, a másik felet értesítik a követelésről (*Dispute Notice*), amelyre az megadott határidőn belül köteles válaszolni, hogy előadhassa a saját álláspontját, érvelését, különben automatikusan megítélik a felperes követelését ellene, amely döntés

⁵⁴ Colin Rule: The Intriguing Evolution of ODR. *Tyler Technologies*, 2019. július 10.

⁵⁵ Meredith Trimble: Online Mediation Offers What Courts Can't. *Tyler Technologies*, 2019a. március 4.; Clark County Family Mediation ODR Case Study. *Tyler Technologies*, (é. n.).

⁵⁶ Meredith Trimble: Courts' Rapid Innovation. *Tyler Technologies*, 2021. január 21.

⁵⁷ Civil Resolution Tribunal Act. [SBC 2012] Chapter 25.

⁵⁸ Civil Resolution Tribunal 2016/2017 Annual Report.

⁵⁹ Civil Resolution Tribunal 2019/2020 Annual Report. 2.

⁶⁰ Civil Resolution Tribunal 2019/2020 Annual Report. 18.

végrehajtható lesz. A határidőben beérkezett nyilatkozat után a felek lehetőséget kapnak arra, hogy egyeztessenek egymással, átbeszélik a vitát, hogy megegyezésre jussanak legalább bizonyos kérdésekben. Ha ez sikerrel jár, úgy az eljárási díj egy részét elengedik, és az egyezséget végrehajtható okiratba foglalják.

Amennyiben önállóan nem sikerül egyezsége jutni, úgy a pártatlan ügykezelő igyekszik elősegíteni az egyezség elérését (facilitáció), ennek keretében ellenőrzi a felek közötti kommunikációt, az álláspontok alátámasztását szolgáló bizonyítékok benyújtását kérheti, javaslatokat fogalmazhat meg a felek számára. Ha még ez is kevésnek bizonyul a vita békés rendezéséhez, úgy a bíróság egy független tagja dönti el a jogvitát a benyújtott bizonyítékok és érvelések mérlegelésével a jog alapján, amely ugyanúgy végrehajtható, mint egy rendesbírói határozat. Fontos, hogy a döntőbíró nem fér hozzá a felek egyeztetési eljárás során folytatott kommunikációjához. Ez a szakasz többnyire online (írásban) zajlik, kivételesen telefon és videókapcsolat is igénybe vehető.⁶¹ A CRT döntései bizonyos ügytípusokban (például kis értékű követelések, gépjárműbalesetekből és sérülésekből származó viták) megtámadhatók a tartomány fellebbviteli bíróságán (*Supreme Court of British Columbia*),⁶²

2019. április 1. és 2020. március 31. között összesen 5880 új vitarendezést kezdeményeztek a CRT-n. Ugyanezen időszakban 6079 ügyet fejeztek be. Az esetek 38%-ában a felek meg tudták egymás között oldani a vitát és/vagy visszavonták a kérelmet, közel 30%-ban az „alperes” válaszában hiányában automatikusan jogerőre emelkedett a kérelmező igénye, míg 1/5 körüli arányban hozott végleges döntést a CRT egy bírója.⁶³ A statisztikából a CRT a felek közötti és az ügykezelő közreműködésével folyó egyeztetési szakasz sikerére következtet.⁶⁴

⁶¹ The CRT Process. *Civil Resolution Tribunal*, (é. n.)

⁶² The Courts of British Columbia. (É. n.)

⁶³ Civil Resolution Tribunal 2019/2020 Annual Report. 18.

⁶⁴ Civil Resolution Tribunal 2019/2020 Annual Report. 10.

1. táblázat: Online vitarendezési rendszerek

	A vita mely szakaszában alkalmazható?	Igénybevitel módja	Kezelhető ügyszakmák	Célcsoport	Jogászai közreműködés szükséges-e?
Rechtwijzer	informális jogi tájékoztató, vita elkerülése	ingyenes	családjog, fogyasztói jogok, bérleti jogviszony, szomszédjogi viták, munkaügyi viták, adósságrendezés	jogkereső polgárok	nem
Online váloasztal	vita kordában tartása	fizetős	családjog	válófélben lévő felek	eljárás végén
Youstice	vita kordában tartása	„bepanaszolatlan” cégek számára fizetős	fogyasztói jogok	fogyasztók, vállalkozások	nem
resolver.co.uk	vita kordában tartása	ingyenes	fogyasztói jogok	fogyasztók, vállalkozások	nem
DoNotPay	informális jogi tájékoztató, igényérvényesítéshez szükséges bírák dokumentumok nyújtása	fizetős	több mint 200 ügyszakma, például bérleti jogviszony, fogyasztói jogok, parkolási bírságok	jogkereső polgárok	nem
Smartsettle	vita kordában tartása	fizetős	kis értékű ügyek, családjog, adósságrendezés, ártárgyalás	vitában álló felek	nem
Settify	releváns tények feltárása	fizetős	családjog	jogi képviselők	igen
ROSS Intelligence	jogkutatás	fizetős	bármely jogi területen	jogi képviselők	nem
MyLawBC.com	informális jogi tájékoztató, vita elkerülése és kordában tartása	ingyenes	családjog, büntetőjog, adósságrendezés, végrendeletkezés	jogkereső polgárok, vitában álló felek	nem
Modria	informális jogi tájékoztató, vita elkerülése, kordában tartása és rendezése	fizetős	bérleti jogviszony, családjog, pénztartozás	bíróságok	nem feltétlenül
Civil Resolution Tribunal	informális jogi tájékoztató, vita elkerülése, kordában tartása és rendezése	fizetős	gépjárműbalesetekkel összefüggő viták, kis értékű követelések, társasházi jogviták, nonprofit egyesületekkel és szövetkezetekkel kapcsolatos jogviták	jogkereső polgárok	nem feltétlenül

Forrás: a szerző szerkesztése

A felsorolt online vitarendezési mechanizmusok megvizsgálásával láthatjuk, hogy az online vitarendezés nem feltétlenül a szűk értelemben vett vitarendezésre, azaz a vita független külső személy általi eldöntésére szolgál, és az online vitarendezési platform sem minden esetben feltételez két, egymással szemben álló felet. Az online

vitarendezés előző fejezetben rögzített szűkebb és tágabb fogalma is kiterjesztőbb ennél, kiindulópontja az, hogy minden, a jogvita feloldásában online segítséget nyújtó eszköz hozzáférhetőbbé teszi az igazságszolgáltatást.

Milyen problémák adódnak az online vitarendezés bíróságon kívüli jellegéből?

Az online vitarendezési piacon kínált tetszőlegesen kiválasztott néhány magánszolgáltatás rövid bemutatásából is érzékelhető, hogy többé-kevésbé azonos problémákra számos, adott esetben gyorsan változó (eltűnő és felbukkanó) piaci szereplő szolgáltatásával találja szembe magát a jogi problémával küzdő állampolgár. A megannyi szolgáltató látványos honlapja hangzatos ígéreteket, de többnyire kevés konkrétumot tartalmaz. Mindebből adódóan fennáll a jogkereső állampolgár megtévesztésének a veszélye: könnyen eshetnek abba a tévedésbe, hogy a fizetős szolgáltatások mögött állami kényszerítő erő is áll, majd később döbbennek rá, hogy például az egyezségkötésre irányuló online vitarendezésre a másik fél nem kötelezhető. A szolgáltatók gyors cserélődésének az lehet a magyarázata, hogy az ODR még mindig ritkán használt megoldás, és ez csak részben vezethető vissza csekély ismertségükre. Az online vitarendezés sem mentes a „hagyományos” mediáció örök problémájától: a másik felet nagyon nehéz asztalhoz ültetni, vagyis rávenni, hogy alávesse magát az önkéntes alternatív jellegű eljárásnak.⁶⁵ Ehhez az kell, hogy mind a két fél érdekelt legyen a jogvita gyors és végleges rendezésében, ez azonban a ritkább eset. Ha az „alperes” tisztában van a vesztes pozíciójával, azzal, hogy a másik fél követelése alapos, de teljesíteni nem akar, nyilvánvalóan nem érdeke belemennie egy olyan alternatív jellegű eljárásba, amely hamarabb állapítja meg, hogy a vele szemben megfogalmazott követelés alapos. Ilyen esetben, amikor már kialakult az ellentét a felek között, az egyik eleve ellenezni fogja a másik javaslatát az online vitarendezési platform kiválasztására. Éppen ezért erősen kétséges, nyújtható-e fenntartható formában piaci alapon önálló, alternatív jellegű szolgáltatás a viták online rendezésére két konfliktusban álló fél között az egyik vonakodása esetén.⁶⁶ Erre szemléletes példa az Európai Unió 2016-ban indított (ingyenesen elérhető) online vitarendezési platformja, ahol az ügyek legnagyobb arányban automatikusan szűnnek meg a vállalkozások passzivitása folytán. Ha a vállalkozás nem reagál a fogyasztó megkeresésére, úgy addig sem jutnak el a felek, hogy kiválasszák azt az alternatív fórumot, amely elé vinni kívánják a vitájukat rendezés céljából.

⁶⁵ Roger Smith: *Rechtwijzer: Why Online Supported Dispute Resolution is Hard to Implement. Law, Technology and Access to Justice*, 2017. június 20.

⁶⁶ Smith (2017): i. m.

Az online vitarendezés nemzetközi szabályozási kísérletei

A nemzetközi szervezetek figyelmét sem kerülte el az online vitarendezés térnyerése, főleg a határokon átnyúló e-kereskedelmi ügyek szabályozására tették erőfeszítéseket, hogy valamiféle garanciát biztosítsanak arra, hogy ne üresedjenek ki a tisztességes eljáráshoz fűződő és fogyasztóvédelmi jogok.

Az ENSZ Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottsága (*United Nations Commission on International Trade Law*, továbbiakban: *UNCITRAL*) 2010-ben felállította a III. számú munkacsoportot azzal a feladattal, hogy az online vitarendezés területén végezzen kutatást a határokon átnyúló kis értékű, de nagy számban előforduló elektronikus kereskedelmi tranzakciókkal kapcsolatban, beleértve a vállalkozások közötti (B2B) és a vállalkozások és fogyasztók közötti (B2C) ügyleteket is. A megalkotandó jogi szabvány formájának meghatározását a munkacsoportra bízta.⁶⁷ Az online vitarendezési eljárás iránti nemzetközi érdeklődés ekkortájt az Európai Unióban is feléledt. Az Európai Bizottság 2011 novemberében tette közzé két új joganyagtervezetét az online vitarendezési platformról⁶⁸ és a fogyasztói alternatív vitarendezésről,⁶⁹ amelyeket végül 2013-ban fogadtak el. Amíg az EU minimum közös kötelező szabályokat fogalmazott meg a szabályozás középpontjába a fogyasztóvédelmet állítva, addig az *UNCITRAL* mintaként szolgáló, nemzetközileg elfogadott anyagi jogi elvekre támaszkodó eljárási iránymutatásokat kívánt vázolni anélkül, hogy állást foglalna a fogyasztóvédelmi kérdésekben.⁷⁰

Az online vitarendezésről szóló technikai megjegyzéseket (*Technical Notes*) az ENSZ Közgyűlése 2016 decemberében fogadta el. Az *UNCITRAL* munkacsoportja által készített anyag leíró jellegű, nem kötelező erejű, célja, hogy elősegítse az online vitarendezési rendszerek fejlesztését, segítséget kíván nyújtani az online vitarendezésben közreműködőknek és platformoknak, anélkül, hogy az online vitarendezés bármely módját népszerűsítsen jó gyakorlatként.⁷¹ A megfogalmazott javaslatok kifejezetten a határon átnyúló kereskedelmi ügyletek online vitarendezési

⁶⁷ Para. 257, 51. Official Records of the General Assembly, Sixty-fifth Session, Supplement No. 17 (A/65/17).

⁶⁸ Európai Parlament és a Tanács 524/2013/EU rendelete (2013. május 21.) a fogyasztói jogviták online rendezéséről, valamint a 2006/2004/EK rendelet és a 2009/22/EK irányelv módosításáról (fogyasztói online vitarendezési irányelv). L 165/1, 2013. június 18.

⁶⁹ Európai Parlament és a Tanács 2013/11/EU irányelve (2013. május 21.) a fogyasztói jogviták alternatív rendezéséről, valamint a 2006/2004/EK rendelet és a 2009/22/EK irányelv módosításáról (fogyasztói alternatív vitarendezési irányelv). L 165/63, 2013. június 18.; Európai Parlament és a Tanács 524/2013/EU rendelete (2013. május 21.) a fogyasztói jogviták online rendezéséről, valamint a 2006/2004/EK rendelet és a 2009/22/EK irányelv módosításáról (fogyasztói online vitarendezési irányelv). L 165/1, 2013. június 18.

⁷⁰ Pablo Cortés: A New Regulatory Framework for Extra-Judicial Consumer Redress: Where We are and How to Move Forward. *Legal Studies*, 35. (2015), 1. 122–124.

⁷¹ Claudia M. Gross: News from the United Nations Commission on International Trade Law (*UNCITRAL*): *UNCITRAL Towards the End of 2016. Uniform Law Review*, 21. (2016), 4. 720–734.

rendszerének megtervezésére és megvalósítására szolgálnak, amelyek követését valamennyi államnak és érdekelt félnek ajánlják.

A technikai megjegyzésekben hangsúlyozzák a pártatlanság, függetlenség, hatékonyság, eredményesség, szabályszerű és tisztességes eljárás, elszámoltathatóság és átláthatóság alapelveinek betartását.⁷² Az UNCITRAL anyaga az online vitarendezési eljárást 3 egymást követő szakaszra osztja: felek közötti egyeztetésre (*negotiation*), támogatott egyezségkötésre (*facilitated settlement*) és végső szakaszra. Az igényt érvényesíteni kívánó fél (felperes) az igényt bejelenti az ODR-platformon, amelyről a másik fél értesül, majd megkezdődik közöttük az egyeztetés. Ha ez nem vezet eredményre, az ODR-adminisztrátor kijelöl egy semleges 3. felet, aki segíti a feleket az egyezség elérésében. Ha ez mégsem sikerül, a feleket tájékoztatják a végső szakasz jellegéről és esetleges formájáról.⁷³ Az anyag a leíró jellegéből fakadóan a végső szakaszt nem cizellálja tovább, ahogy jogi kötelezettséget sem ír elő az eljárás egyetlen részére nézve sem.⁷⁴ Az *Európa Tanács* is foglalkozott az online vitarendezéssel. A közgyűlés 2015 novemberében elfogadott határozatában elismerték, az információs és kommunikációs technológia és az online vitarendezés lehetőséget ad a viták gyorsabb, olcsóbb és kevésbé konfliktusos rendezésére. Megkönnyíthetik az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférést, azonban a technikai és végrehajtással kapcsolatos problémák, adatvédelmi és biztonsági kérdések, valamint az, hogy a társadalom tagjai egyenlőtlenül férnek hozzá az online erőforrásokhoz, egyelőre még kihívást jelentenek. Éppen ezért a közgyűlés hangsúlyozta a tisztességes eljáráshoz való jog és a hatékony jogorvoslathoz való jog védelmének szükségességét. A részes államokat felhívta, hogy tegyék elérhetővé az online vitaerendezést önkéntes alapon adott ügycsoportokra; népszerűsítsék az ilyen eljárásokban való részvételt egyrészt a végrehajthatóság garantálásával, másrészt a jogászok online vitarendezéssel kapcsolatos ismereteinek bővítése útján; dolgozzanak ki közös minimumszabályokat az online vitarendezési szolgáltatók akkreditációjára és működésére, hogy az eljárások ne tegyenek tisztességtelen kivételt a rendszeres felhasználók részére az egyszeri felhasználókkal szemben; valamint hogy kövessék a technológia fejlődését, hogy a bíróságon is felhasználják az információs és kommunikációs technológia nyújtotta lehetőségeket a hatékonyság növelése jegyében.⁷⁵ Miért és hogyan „államosítsuk” az online vitarendezést?

Egyelőre tehát úgy tűnik, hiába lenne képes az információs és kommunikációs technológia hozzáférhetőbbé tenni az igazságszolgáltatást, az erősebb pozícióban

⁷² *UNCITRAL Technical Notes on Online Dispute Resolution*. United Nations, Commission on International Trade Law, 2017. II. szakasz.

⁷³ *UNCITRAL Technical Notes...* (2017). i. m. III–IX. szakasz.

⁷⁴ *UNCITRAL Technical Notes...* (2017). i. m. 6. bekezdés.

⁷⁵ Parliamentary Assembly of Council of Europe: *Access to Justice and the Internet: Potential and Challenges*. Resolution 2081. 2015.

lévő fél (akitől követelnek, akin nincs bizonyítási teher) közre nem működése esetén az alternatív jellegű online (felek közötti egyeztetésen alapuló) vitarendezés a „hagyományos” alternatív vitarendezéshez (bíróági közvetítéshez, mediációhoz, békéltetőtestületi eljáráshoz) hasonlóan az igényét érvényesíteni szándékozó fél számára hátrányt okoz, hiszen csak az idő húzásához, esetlegesen további költségek generálásához vezet.

Ezen azonban a brit Columbiai CRT mintájához hasonlóan az állami bíróság segíthet.

Az online vitarendezés kapcsán gyakran kiemelik, hogy olcsóbb, mint a hagyományos bírósági út, és a bíróság ilyen irányú modernizációjánál is gyakran a költségcsökkentés módjaként hangsúlyozzák. Ugyanakkor azonban nem jó, ha ez a fő motiváció a digitális átállásra, hiszen ez a szemlélet nem szükségszerűen fogja előmozdítani az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférést. A digitalizáció nem feltétlenül olcsóbb, főleg, hogy az online világot el nem érő rendkívül szűk, de létező társadalmi réteg számára fenn kell tartani a hagyományos rendszert is, vagy hozzáférésükről egyéb módon (például ügyfélszolgálatok, jogsegély útján) kell gondoskodni. A nem megfelelően megtervezett és előkészített reformkísérletek hatalmas anyagi veszteséggel is járhatnak.⁷⁶ Bár egyelőre még nem fenyeget annak a veszélye, hogy az állami igazságszolgáltatás versenyhelyzetben alulmaradna az online vitarendezést biztosító magánpiaci szereplőkkel szemben, azonban ennek távolabbi lehetősége nem kizárt, és kockázatokat rejt magában, amelyeket érdemes elkerülni. Ha meghatározott ügýtípusok (például kis értékű fogyasztói jogviták, házassági vagyonmegosztás rendezése) a nyilvános bírósági rendszerből túlnyomó részben a privát vitarendezésbe csatornázódnak át, akkor az állami igazságszolgáltatás nem lesz képes kontrollálni a joggyakorlatot és biztosítani a jogszabály(i) garanciáknak megfelelő jogalkalmazást.

Fontos azonban előljáróban azt is kiemelni, hogy az online vitarendezés bírósági rendszerbe beemelése sem old meg minden, a jelen fejezetben felvetett problémát, igazságszolgáltatáshoz jutás során felmerülő akadályt. Mint láttuk, az online vitarendezés kiindulópontja a határokon átnyúló kiskereskedelem során felmerülő viták hatékony rendezése volt. Ezt a területet a bíróság a többlépcsős online igazságszolgáltatással sem tudná megfelelően kezelni, hiszen a joghatóság – alkalmazandó jog – külföldi végrehajtás problematikája változatlanul fennállna. Ennek kiküszöbölésére tettek javaslatot egy szupranacionális online vitarendezési fórum felállítására, amelyhez a tagállamok, az online vitarendezési szolgáltatók és a keres-

⁷⁶ Ilyen volt Kalifornia ügykezelési rendszerének (*California Case Management System* – CCMS) fejlesztése is, amelyet közel 2 milliárd dollárnyi beruházás után 2012-ben leállítottak. Lásd: Philip Carrizosa: Judicial Council Votes to Stop Deployment of Statewide Case Management System. *California Courts*, 2012. március 27.

kedők is önkéntesen csatlakozhatnak,⁷⁷ ez azonban (amellett, hogy erősen kétséges, hajlandók lennének-e az államok ilyen szinten lemondani az igazságszolgáltatási monopóliumukról), továbbra sem küszöböli ki azt a nehézséget, hogy kizárólag azokra a kereskedőkre vonatkozna, akik maguktól hajlandók voltak csatlakozni a szervezethez. Ezek a szolgáltatók pedig általában vagy már rendelkeznek valamilyen vitarendezési mechanizmussal, vagy önállóan is képesek lennének ilyet nyújtani. Az igazán problémás vállalkozók ugyanakkor továbbra sem egyeznének bele, főleg nem úgy, hogy ők fedezzék a fenntartását. Tisztában vannak azzal, hogy ennek csekély a megtérülése, hiszen a vásárlók nem tájékozódnak eléggé: pusztán a vitarendezési eljárás garantálása és az emiatti esetleges jobb reputáció nem növeli a webes konverziót.

A következőkben azt vizsgálom meg, hogyan és milyen ügycsoportokban hasznosíthatná a bíróság az online vitarendezés vívmányait a társadalmi igények jobb kiszolgálása érdekében.

A külföldi tapasztalatok szerint az online vitarendezés bíróságra történő bevezetésekor kezdetben célszerű szűk körre, ügycsoportra (például kis értékű vagyoni követelésekre, szülői felügyelettel kapcsolatos kérdésekre, szabálysértésekre) fókuszálni, majd onnan kiterjeszteni további területekre, hogy a gyermekbetegségeket még azelőtt kikezelhessék, hogy az a többi területre is hatással lenne.⁷⁸ Az online vitarendezési eljárás bevezetésének lényege, hogy növelje az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférést.⁷⁹ A bíróságnak újra kell gondolnia a társadalmi rendeltetését, és a bírói hatalom helyett a bíróság szolgáltató jellegére kell helyeznie a hangsúlyt, funkcióit ki kellene terjesztenie a klasszikus vitarendezést megelőzően a vita megelőzéséhez elengedhetetlen megfelelő tájékoztatásra, valamint a vita kordában tartására, felek általi rendezését támogató folyamatra is.

Az Anglia és Wales legújabb igazságügyi reformcsomagjának előkészítése keretében 2014-ben felállított *online vitarendezési tanácsadó csoport* 2015-ben tett javaslatot Őfelsége Online Bíróságának (*Her Majesty's Online Court* – HMOC) felállítására, amely az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés három fő elemét lekötve a fenti három különböző rendeltetésű szakaszból állna.⁸⁰ A koncepciót

⁷⁷ Louis F. Del Duca – Colin Rule – Vikki Rogers: Designing a Global Consumer Online Dispute Resolution (ODR) System for Cross-Border Small Value – High Volume Claims – OAS Developments. *Uniform Commercial Code Law Journal*, 42. (2010), 3. 221–264.

⁷⁸ Trimble (2019b): i. m.

⁷⁹ Az EU online vitarendezési platformja és a nagy volumenű, kis értékű B2C ügyleteknél célként jelenik meg meg az e-kereskedelemben vetett bizalom növelése is. Lásd: A Bizottság Jelentése a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek és az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak a fogyasztói jogviták alternatív rendezéséről szóló 2013/11/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv és a fogyasztói jogviták online rendezéséről szóló 524/2013/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet alkalmazásáról. COM(2019)425 végleges (2019. szeptember 25.) 4.; De Vries (2006): i. m.

⁸⁰ Online Dispute Resolution Advisory Group: *Online Dispute Resolution for Low Value Civil Claims*. Civil Justice Council, 2015. 19–21.

a reformfolyamatot összefoglaló jelentést készítő Lord Justice Briggs alapvetően támogatta, de az online bíróság felállítására még nem került sor. A javaslat⁸¹ jórészt elképzelhető lenne Magyarországon is, és a korábban vázolt problémák kiküszöbölésére is alkalmasnak tűnik. Az itt következő javaslatokat ennek alapulvételével fogalmazom meg.

1. A vita elkerülése jegyében elsősorban az állampolgárok megfelelő tájékoztatására, alapvető jogi kérdésekben informálására szükséges fókuszálni. A naprakész online útmutatók, folyamatábrák rendelkezésére bocsátásával a jogi képviselő nélkül eljáró felek felvértezhetik magukat a szükséges tudással, megismerhetik az eljárási lépéseket és az eljárás lehetséges kimeneteleit. Alapvető fontosságú, hogy bármilyen jogvitában már a legelején tisztában legyenek vele, milyen végkifejletekre számíthatnak adott eljárás megindítása esetén. A kötetlen formában megszerzett információk birtokában, a sérelmezett ügyük jogilag releváns értelmezését és értékelését követően a jogkereső állampolgárok sok esetben maguk is meg tudnák oldani ügyeiket, anélkül, hogy pert kellene indítaniuk, vagy éppen alaposan tudja mérlegelni, van-e értelme az igényérvényesítésnek, reális esélye a pernyertességre. A *Rechtswijzer* és a *MyLawBC.com* példáiból kiindulva ezek online, emberi közreműködés nélküli, interaktív megvalósíthatósága nem kérdéses. Az ismeretlenségükből fakadó viszonylagos kihasználatlanságuk kiküszöbölhető lenne azáltal, hogy maga a felhasználók számára a könnyen elérhető és beazonosítható rendes bíróság nyújtja a megbízható tájékoztatást, nem pedig különböző jogsegélyező vagy egyéb civil szervezetek.
2. A vita kordában tartását, felek általi rendezését a bíróság akként tudná támogatni, hogy platformot biztosít a felek közötti kontrollált egyeztetésre. A felek interneten keresztül kommunikálva, bírók bevonása nélkül, de szükség esetén jól képzett és tapasztalt online segítők közreműködésével tudnának egyeztetni, a bírósági ügyintézők, titkárok előzetes neutrális értékelést is adhatnának a rendelkezésre álló és feltöltött iratokról, várható bizonyítási teherről. Mindez nyílt lapokkal játszva az erőviszonyok, perbeli esélyek előzetes felmérésére ad lehetőséget, amely jobb belátásra térítheti a feleket, így talán nagyobb hajlandóságot mutatnának egyezség kötésére is.⁸² E hajlandóságot erősítené az is, hogy a követelés címzettje tisztában van vele, ha nem sikerül megállapodni, az egyeztetési folyamat automatikusan, a követelést érvényesíteni kívánó fél minden további erőfeszítése nélkül átvált peres eljárásra, és a követelést megalapozó bizonyítékokat is ismeri

⁸¹ Részletesebben lásd: Pálfi Dóra: Anglia és Wales igazságügyi reformjának első lépései és tanulságai. In Miskolczi-Bodnár Péter (szerk.): *XVIII. Jogász Doktoranduszok Szakmai Találkozója 2020.* (Jog és Állam 32.) Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2021. 198–202.

⁸² Cortés (2015): i. m. 136.

már (ellentétben a mai fizetési meghagyással, ahol a jogosult csak a követelés összegét, érvényesíteni kívánt jogot adja meg, és csak a peres eljárási illeték felét fizeti meg eljárási díjként, továbbá a kötelezettnek sem muszáj érdemben reagálni a jogosult által előadottakra).

3. A bíróság a klasszikus értelemben vett vitarendezést azokban az ügyekben, amelyek okirati bizonyítás alapján elbírálhatók, a második szinten is használt platformot és korábban rendelkezésre bocsátott anyagokat felhasználva az elektronikusan benyújtott kérelem alapján részben strukturált, de még kontradiktórius alapokon nyugvó keretek között, a felek jogi érvelését mérlegelve végezné online, szükség esetén telefon- vagy videokonferencia felhasználásával, így is csökkentve a költségeket.

Az alternatív vitarendezéshez képest azért rejlik ebben a modellben nagyobb potenciál, mert a felek tisztában lennének vele, hogy a háromszintű eljárás mögött a privát szektor nyújtotta szolgáltatásokkal szemben automatikusan ott áll az államhatalom, nem szükséges a felperes részéről újabb eljárás indítása a jogilag kikényszeríthető döntés meghozatala iránt a felek közötti egyezkedés eredménytelensége esetén, tehát időhúzásra is kevésbé lenne alkalmas.

Ez az alapmodell leginkább a nagy mennyiségben előforduló, kisebb összegű követelésekre irányuló perekben lenne hasznosítható, ugyanakkor némi formára igazítással alkalmazása más területeken is megvalósítható.

Az információs technológia alkalmazása nagymértékben függ a protokollok vagy döntési fák azonosításától, ugyanis azok a feladatok automatizálhatók, amelyek meghatározott mintát követnek.⁸³ A bírósági döntéshozatalban az automatizáció ott képzelhető el a leginkább, ahol a bírósági eljárás erősen szakértői vagy szabványosított bizonyításra támaszkodik: tehát minél nagyobb a bizonyíték által biztosított bizonyosság, annál nagyobb a lehetőség a folyamat automatizálására. Ez például a származási perekre igaz, ahol a DNS-vizsgálattal 100%-os bizonyossággal válaszolható meg a ténykérdés.⁸⁴ A polgári jog területén egyes nem peres eljárásokban érdemes még felvetni az online vitarendezés bevezetését. Automatizálásra kifejezetten alkalmasnak tűnik a felszámolási eljárás megindítása iránti hitelezői kérelem. A csődeljárásról és a felszámolási eljárásról szóló 1991. évi XLIX. törvény (Csődtv.) 27. § (2) bekezdés a) pont szerinti eljárás minden igazolandó tény okiratokkal támasztható alá, a fizetéseképtelenség megállapításához szükséges törvényi feltételek egyértelműek. Erre az eljárásra tipikus, hogy az adós alaptalan észrevétel tételével és fellebbezéssel hónapokkal is képes késleltetni az eljárás befejeződését, hogy utána a másodfokú eljárásban éppen csak a jogerős határozat meghozatala előtt teljesítse csak a követelést. Az automatizálással ez a fajta rosszhiszemű időhúzás megaka-

⁸³ Nicolás Lozada-Pimiento: AI Systems and Technology in Dispute Resolution. *Uniform Law Review*, 24. (2019), 2. 363.

⁸⁴ Lozada-Pimiento (2019): i. m. 358.

dályozható, és a munkamenet egyszerűsíthető lehetne: a kötelező elektronikus kapcsolattartás csökkentené a kézbesítéssel telő időt, az egyértelműen alaptalan adósi észrevételekre nem kellene nyilatkoztatni a hitelezőt, ha egyébként a kérelmében az elbíráláshoz szükséges feltételt kellően alátámasztott, továbbá csak az elsőfokú határozatig kellene lehetőséget biztosítani a teljesítésre.

A vita kordában tartásának, a bíróság által támogatott egyezségkötési folyamatnak nagy jelentősége lehet a családjogi jogvitákban, ahol egyébként is fontos a felek közötti – lehetőségekhez mért – jó viszony fenntartása a jövőre nézve. Az idő- és költséghatékonysági tényező mellett az online kapcsolattartással járó távolságtartás, esetleges aszinkronizált kapcsolattartás előnyös lehet a túlfűtött érzelmek csillapításában is.

Az igazságszolgáltatás szabványosított formái megfizethetőbbek lehetnek a felhasználók számára, de általánossá válásuk azzal a kockázattal járhat, hogy kevésbé alkalmazhatók az egyes speciális helyzetekre. A szkeptikusok tartanak az igazságszolgáltatás dehumanizálásától, illetőleg attól, hogy az információs technológia növekvő használata miatt bíróságokat zárhatnak be, a bírói apparátus létszámát lecsökkenthetik.⁸⁵ Ugyanakkor fontos megjegyezni, a bíróság nem önnön magáért való, az egyes fejlesztések megfontolásakor nem a kialakult és már meglévő formák változtathatatlanságából, hanem az igazságszolgáltatás rendeltetéséből kell kiindulni. Ha a technológia hatékonyabb lehetőségeket kínál, az azt jelenti, az igazságszolgáltatás magasabb szinten nyújtható, amely célra törekedni kell, még akkor is, ha ez a feleslegessé váló munkahelyek megszűnésével jár.

A fenti esetleges példákban is leszűrhetően látható, hogy nem maga az ügy által érintett jogterület határozza meg azt, hogy alkalmas-e az online vitarendezés a kezelésére, hanem az, hogy mennyire lehet véges számú sémákra felhúzni az eseteket. Ahol az okirati vagy szakértői bizonyítást meghaladó kiterjedt bizonyítási eljárás lefolytatása indokolt, az egész eljárás egyelőre nehézkesen lenne megvalósítható az online modellben, bár még itt is könnyebbséget jelenthet például a jogvita kereteinek bíró közreműködése nélküli online tisztázása.

Az online vitarendezés tehát nem alkalmas minden bíróságra tartozó ügy kezelésére, ez alapvetően nem is probléma. Ugyanakkor ügyelni kell arra, hogy az egyes ügýtípusokban alkalmazandó fórumok, platformok ne váljanak olyannyira sporadikussá, szerteágazóvá, hogy így az állami igényérvényesítés módja nagymértékben bonyolódjon, mert azzal távolabb kerülünk az igazságszolgáltatáshoz való hozzáféréstől.

⁸⁵ Dory Reiling: Technology in Courts in Europe: Opinions, Practices and Innovations. *International Journal For Court Administration*, 4. (2012), 2. 11–20.

Összegzés

A felek együttműködésén alapuló online vitarendezés nem sokban különbözik az alternatív vitarendezéstől: a tartalom lényegében változatlan, a formátum az új társadalmi igényekhez igazítva egyszerűbb, kényelmesebb, hatékonyabb.

Bár számos formáját ismerjük az online és egyéb alternatív vitarendezési mechanizmusoknak, ezek mégsem terjedtek el széles körben: egyelőre jobbra ismeretlenek, továbbá hiányoznak a használatukra ösztönző tényezők.⁸⁶ Ebben a fejezetben bemutatott, tevékenységükkel felhagyott szolgáltatók sem tudtak tartósan a piacon maradni. A ma működő, de még nem eléggé kihasznált online vitarendezési platformok életben maradásához elengedhetetlen, hogy szélesebb körben ismertté váljanak. A vita kordában tartására és rendezésére koncentráló szolgáltatások használatára a valódi ösztönzést az állami igazságszolgáltatással járó végrehajthatósággal való összekapcsolás jelentené.

Az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés fogalmának megjelenésével és bővülésével, valamint az igazságszolgáltatás társadalmi funkciójának kiterjesztésével igény merül fel arra, hogy a bíróság is gyorsan gondoskodjon a polgárok kimerítő tájékoztatásáról, és arra, hogy a vitás felek egyezségkötését hatékonyan előmozdítsa. A felek közötti mediáció akkor lesz hatékony abban a tipikus szituációban, ahol az egyik félnek nem érdeke a vitás helyzet megoldása, ha a nem érdekelt fél jogvitarendezést megnehezítő magatartását záros határidőn belül, előre látható módon szankcionálják.

Amennyiben az igazságszolgáltatás a funkcióit kiterjeszti a technológia nyújtotta lehetőségekkel a jogvita megindítását megelőző tájékoztatásra, majd támogatott egyezségkötési folyamatra a fentiek szerint, a privát szektor nyújtotta szolgáltatásokkal szemben hatalmas előnyt jelentene, hogy e folyamat mögött automatikusan ott állna az államhatalom, ami a rosszhiszemű időhúzástól és egyéb magatartástól elvenné a felek kedvét, hiszen nem vagy lényegesen kevésbé tudnák ellehetetleníteni az igényérvényesítést.

Az online vitarendezés vagy online bíraskodás sohasem fogja leváltani teljes egészében a tradicionális bíróságot, ez azonban nem is célja. Az e fejezetben említett online vitarendezési módok alapján látható, ezek átültetése egyelőre nem megoldott minden típusú jogvitára, ugyanakkor a bíróság mégsem „dőlhét” hátra: új eszközökkel és részben kiterjesztett funkciókkal kell a társadalom szolgálatában állnia.

Felhasznált irodalom

A Bizottság Jelentése a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek és az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak a fogyasztói jogviták alternatív rendezéséről szóló 2013/11/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv és a fogyasztói jogviták online rendezéséről szóló 524/2013/EU európai parlamenti

⁸⁶ Cortés (2015): i. m. 122–124.

- és tanácsi rendelet alkalmazásáról. COM(2019)425 végleges (2019. szeptember 25.) Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52019DC0425&from=EN>
- A Visual Guide to AI. *Ross Intelligence*, (é. n.). Online: www.rossintelligence.com/what-is-ai
- Benyekhlef, Karim – Jane Bailey – Jacquelyn Burkell – Fabien Gélinas (szerk.): *eAccess to Justice*. Ottawa, University of Ottawa Press, 2016.
- Brand, Ronald A.: Party Autonomy and Access to Justice in the UNCITRAL Online Dispute Resolution Project. *Loyola University Chicago International Law Review*, 10. (2012–2013), 1. 11–36.
- Broadbent, Nigel: Alternative Dispute Resolution. *Legal Information Management*, 9. (2009), 3. Online: <https://doi.org/10.1017/S1472669609990326>
- Calu, Monica – Costel Stanciu: Collective Redress for Consumers: Toward an EU Wide Collective Action Mechanism. *Global Economic Observer*, 6. (2018), 2. 38–49.
- Carrizosa, Philip: Judicial Council Votes to Stop Deployment of Statewide Case Management System. *California Courts*, 2012. március 27. Online: www.courts.ca.gov/17397.htm
- Civil Resolution Tribunal 2016/2017 Annual Report. Online: <https://civilresolutionbc.ca/wp-content/uploads/2020/07/CRT-Annual-Report-2016-2017.pdf>
- Civil Resolution Tribunal 2019/2020 Annual Report. Online: <https://civilresolutionbc.ca/wp-content/uploads/2020/07/CRT-Annual-Report-2019-2020.pdf>
- Civil Resolution Tribunal Act [SBC 2012] Chapter 25. Online: www.bclaws.gov.bc.ca/civix/document/id/complete/statreg/12025_01
- Clark County Family Mediation ODR Case Study. *Tyler Technologies*, (é. n.). Online: www.tylertech.com/resources/case-studies/clark-county-family-mediation-odr-case-study
- Cortés, Pablo – Fernando Esteban de la Rosa: Building a Global Redress System for Low-Value Cross-Border Disputes. *International and Comparative Law Quarterly*, 62. (2013), 2. 407–440. Online: <https://doi.org/10.1017/S0020589313000109>
- Cortés, Pablo: A New Regulatory Framework for Extra-Judicial Consumer Redress: Where We are and How to Move Forward. *Legal Studies*, 35. (2015), 1. 114–141. Online: <https://doi.org/10.1111/lest.12048>
- De Vries, Berend R.: Book Review of Online Dispute Resolution: Challenges for Contemporary Justice. *Information & Communications Technology Law*, 15. (2006), 1. 121–132. Online: <http://doi.org/10.1080/13600830500514887>
- Del Duca, Louis F. – Colin Rule – Vikki Rogers: Designing a Global Consumer Online Dispute Resolution (ODR) System for Cross-Border Small Value – High Volume Claims – OAS Developments. *Uniform Commercial Code Law Journal*, 42. (2010), 3. 221–264. Online: <https://ssrn.com/abstract=1635463>
- Dennis, Michael J.: APEC's New Online Dispute Resolution Framework Could Be a Game Changer for Small Businesses. *LinkedIn*, 2019. március 11. Online: www.linkedin.com/pulse/how-apec-odr-framework-revolutionize-global-dispute-small-dennis/?published=t
- Durrant, Nick: Resolver. How to Use the Free Complaints Tool. *MoneySavingExpert*, 2021. november 25. Online: www.moneysavingexpert.com/site/resolver/
- Európai Parlament és a Tanács 2013/11/EU irányelve (2013. május 21.) a fogyasztói jogviták alternatív rendezéséről, valamint a 2006/2004/EK rendelet és a 2009/22/EK irányelv módosításáról (fogyasztói alternatív vitarendezési irányelv). L 165/63, 2013. június 18.
- Európai Parlament és a Tanács 524/2013/EU rendelete (2013. május 21.) a fogyasztói jogviták online rendezéséről, valamint a 2006/2004/EK rendelet és a 2009/22/EK irányelv módosításáról (fogyasztói online vitarendezési irányelv). L 165/1, 2013. június 18.

- Genn, Hazel: *Judging Civil Justice*. Cambridge, Cambridge University Press, 2010.
- Gross, Claudia M.: News from the United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL): UNCITRAL Towards the End of 2016. *Uniform Law Review*, 21. (2016), 4. 720–734. Online: <http://doi.org/10.1093/ulr/unw044>
- Haskins, Carolina: New App Lets You 'Sue Anyone By Pressing a Button'. *Vice*, 2018. október 10. Online: www.vice.com/en/article/bj43y8/donotpay-app-lets-you-sue-anyone-by-pressing-a-button
- Katsh, Ethan: ODR: A Look at History. In Mohamed S. Abdel Wahab – Ethan Katsh – Daniel Rainey (szerk.): *Online Dispute Resolution: Theory and Practice a Treatise on Technology and Dispute Resolution*. The Hague, Eleven International Publishing, 2012.
- Kengyel Miklós: A polgári eljárásjog az ezredfordulón. *Magyar Jog*, 47. (2000), 12. 711–724.
- Lozada-Pimiento, Nicolás: AI Systems and Technology in Dispute Resolution. *Uniform Law Review*, 24. (2019), 2. 348–366. Online: <http://doi.org/10.1093/ulr/unz022>
- Martin, Emily: The Rise of Online Mediation: Lessons from the E-Commerce Marketplace. *GPSolo Magazine*, 38. (2021), 1. 40.
- Modria. Online Dispute Resolution. (É. n.) Online: www.tylertech.com/products/modria
- Murray, Kate M.: *Digital Equity in Access to Justice. A Review of Literature*. 2021. május. Online: <https://legaid.bc.ca/sites/default/files/2021-07/KMurray%202021%20ADE%20Literature%20Review-Full%20Report-FINAL.pdf>
- MyLawBC. (É. n.) Online: <https://mylawbc.com/info/about.php>
- MyLawBC: *Rights Colab*. (É. n.) Online: https://rightscolab.org/case_study/mylawbc/
- MyLawBC: *Evaluation. Final Report*. R. A. Malatest & Associates, 2019. március. Online: https://legaid.bc.ca/sites/default/files/2019-06/MyLawBCEvaluationReport2019_0.pdf
- Official Records of the General Assembly, Sixty-fifth Session, Supplement No. 17 (A/65/17). para. 257. Online: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/V10/556/48/PDF/V1055648.pdf?OpenElement>
- Ojelabi, Lola Akin – Mary Anne Noone: Jurisdictional Perspectives on Alternative Dispute Resolution and Access to Justice: Introduction. *International Journal of Law in Context*, 16. (2020), 2. 103–107.
- Online Dispute Resolution Advisory Group: *Online Dispute Resolution for Low Value Civil Claims*. Civil Justice Council, 2015.
- Online Dispute Resolution: Companies Implementing ODR. *University of Missouri Libraries*. (É. n.) Online: <https://libraryguides.missouri.edu/c.php?g=557240&p=3832247>
- Online scheiden zonder mediator of advocaat: 'Maak zelf de afspraken en regel het vanuit huis'. *NPO Radio*, 2021. január 19. Online: www.nporadio1.nl/consument/29061-online-scheiden-zonder-mediator-of-advocaat-maak-zelf-de-afspraken-en-regel-het-vanuit-huis
- Orr, Dave – Colin Rule: Online Dispute Resolution. In Daniel Martin Katz – Ron Dolin – Michael J. Bommarito (szerk.): *Legal Informatics*. Cambridge, Cambridge University Press, 2021. Online: <http://doi.org/10.1017/9781316529683>
- Pálfi Dóra: Anglia és Wales igazságügyi reformjának első lépései és tanulságai. In Miskolczi-Bodnár Péter (szerk.): *XVIII. Jogász Doktoranduszok Szakmai Találkozója 2020*. (Jog és Állam 32.) Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2021. 198–202.
- Parliamentary Assembly of Council of Europe: *Access to Justice and the Internet: Potential and Challenges*. Resolution 2081. 2015. Online: <https://pace.coe.int/en/files/22283/html>
- Philippe, Mireze: ODR Redress System for Consumer Disputes: Clarification, UNCITRAL Works & EU Regulation on ODR. *International Journal of Online Dispute Resolution*, 1. (2014), 1. 57–69.
- Rechtwijzer overheid. Online: <https://rechtwijzer.nl/overheid/over-rechtwijzer/wat-is-rechtwijzer>

- Reiling, Dory: Understanding IT for Dispute Resolution. *International Journal For Court Administration*, 3. (2011), 2. 34–44. Online: <http://doi.org/10.18352/ijca.61>
- Reiling, Dory: Technology in Courts in Europe: Opinions, Practices and Innovations. *International Journal For Court Administration*, 4. (2012), 2. 11–20. Online: <http://doi.org/10.18352/ijca.75>
- Resolver's Annual Data. *A Unique Year in Complaints: 2020/21*. (É. n.) Online: <https://news.resolver.co.uk/wp-content/uploads/2021/06/Resolvers-Annual-Data-Report-202-to-21.pdf>
- Ross Intelligence Features. (É. n.) Online: www.rossintelligence.com/features
- Rule, Colin: The Intriguing Evolution of ODR. *Tyler Technologies*, 2019. július 10. Online: www.tylertech.com/resources/blog-articles/the-intriguing-evolution-of-odr
- Settify for Family Law. (É. n.) Online: <https://s3-ap-southeast-2.amazonaws.com/assets.settify.com.au/Settify+Information+Brochure+-+Family.pdf>
- Smartsettle. (É. n.) Online: <https://go.smartsettle.com/about>
- Smartsettle: *Rewarding Good Negotiating Behaviour, Eight Key Smartsettle Algorithms*. (É. n.) Online: <https://info.smartsettle.com/wp-content/uploads/2019/11/1911-rewarding-good-negotiating-behaviour.pdf>
- Smith, Roger: Goodbye, Rechtwijzer: Hello, Justice42. *Law, Technology, and Access to Justice*, 2017. március 31. Online: <https://law-tech-a2j.org/advice/goodbye-rechtwijzer-hello-justice42/>
- Smith, Roger: Rechtwijzer: Why Online Supported Dispute Resolution is Hard to Implement. *Law, Technology and Access to Justice*, 2017. június 20. Online: <https://law-tech-a2j.org/odr/rechtwijzer-why-online-supported-dispute-resolution-is-hard-to-implement/>
- Susskind, Richard: *Online Courts and the Future of Justice*. Oxford, Oxford University Press, 2019.
- Terms of Service and Privacy Policy. DoNotPay. (É. n.) Online: <https://donotpay.com/learn/terms-of-service-and-privacy-policy/>
- The Courts of British Columbia. (É. n.) Online: www.bccourts.ca/supreme_court/
- The CRT Process. *Civil Resolution Tribunal*, (é. n.). Online: <https://civilresolutionbc.ca/tribunal-process/>
- Trimble, Meredith: Online Mediation Offers What Courts Can't. *Tyler Technologies*, 2019a. március 4. Online: www.tylertech.com/resources/blog-articles/online-mediation-offers-what-courts-cant
- Trimble, Meredith: Four Ways to Prepare Your Court for ODR. *Tyler Technologies*, 2019b. augusztus 19. Online: www.tylertech.com/resources/blog-articles/four-ways-to-prepare-your-court-for-odr
- Trimble, Meredith: Courts' Rapid Innovation. *Tyler Technologies*, 2021. január 21. Online: www.tylertech.com/resources/blog-articles/courts-rapid-innovation
- Uitelkaar.nl presenteert 'Online Scheidingsloket'. *Justice42*, (é. n.). Online: <https://justice42.com/2019/07/18/uitelkaar-nl-presenteert-online-scheidingsloket/>
- Uitelkaar.nl. (É. n.) Online: <https://uitelkaar.nl>
- UNCITRAL *Technical Notes on Online Dispute Resolution*. New York, United Nations, Commission on International Trade Law, 2017.
- Why we are Free. *Resolver*, (é. n.). Online: www.resolver.co.uk/why-we-are-free
- Wing, Leah – Janet Martinez – Ethan Katsh – Colin Rule: Designing Ethical Online Dispute Resolution Systems: The Rise of the Fourth Party. *Negotiation Journal*, 37. (2021), 1. 49–64. Online: <https://doi.org/10.1111/nej.12350>
- Youstice. *Facebook*, (é. n.). Online: www.facebook.com/YousticeCOM

Vákát oldal

Miként lehet a szövegeneráló eszközöket a jogászai hivatások körében hasznosítani?

Absztrakt: A tanulmány a magyar jogászok szempontból kívánja megvizsgálni, hogy a szövegeneráló eszközöket miként lehetne a jogi munkában hasznosítani. Ennek részeként bemutatja ezen eszközök főbb típusait, felosztásait (mind a szakirodalom, mind a piaci termékek szempontjából), valamint kísérletet tesz annak megmutatására, hogy mi az az irány, ahol a jogászok számára is jelentős fejlődést lehetne elérni, és melyek lehetnek a fejlődés, az ilyen eszközök szélesebb körű használatának korlátai a magyarhoz hasonló méretű nyelvi és jogi közegben.

Tárgyszavak: bérleti szerződés; BERT; ClauseBase; ContractExpress; diskurzus alapú szövegeneráló eszköz; dokumentum összeállító szoftver; eljárási alapú eszköz; GPT-3; HotDocs; natural language generation; sablon; sablon alapú szövegeneráló eszköz; szemantikai jelölőnyelv; szövegeneráló eszköz; szövegkivonatoló eszköz; Woodpecker; XpressDox.

Bevezetés

Ebben a fejezetben a szövegeneráló eszközök jogászai munkában történő használatát, ennek lehetőségeit, korlátait és feltételeit fogom elemezni. A szövegeneráló eszközök nagy múltra tekintenek vissza, és a jog területén is már az 1960-as évektől használják őket. A pontos fogalmat és fajtákat később elemzem, munkafogalomként csak annyit bocsátok előre, hogy a szövegeneráló eszközök olyan szoftverek, amelyek általában strukturált dokumentumokat, szövegeket képesek automatikusan vagy félautomatikusan létrehozni.

¹ Homoki Péter ügyvéd, szabályozási szakjogász. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának elvégzése óta kizárólag informatikai és távközlési jogi ügyekben dolgozik, 2008-tól szabályozási szakjogász képesítéssel. Az Európai Ügyvédi Kamarák Tanácsa (CCBE) informatikai jogi szakosztályának elnöke 2012–2018 között, 2019-ig pedig a Magyar Ügyvédi Kamara informatikai megbízottja volt. A CCBE szakértőjeként dolgozik informatikai projekteken, így az AI4Lawyers felmérésben. Ügyvédként informatikai tárgyú beszerzési, kiszervezési és szabályozási témakörökben jártas, különösen a pénzügyi iparágban, valamint kiemelt figyelemmel követi az eIDAS és e-ügyintézési szolgáltatásokkal kapcsolatos tárgykört. Informatikai fejlesztői tapasztalattal rendelkezik a legaltech területen, elsősorban dokumentumautomatizálási témakörökben.

Ezeket a rendszereket a számítástechnika azon területére szokták besorolni, amelyet „természetes nyelvi szövegalkotásnak” (*natural language generation* – NLG) neveznek. Az NLG-t a természetes nyelvi *feldolgozás* egyik alkalmazási területként szokták megjeleníteni, szembeállítva a szöveg~~e~~lemzéssel.² A szembeállítás lényege, hogy ha a gépi szöveg~~e~~lemzés célja az, hogy egy természetes nyelvű konkrét szövegből (szövegfelszínből) automatizált következtetéseket vonjanak le (annak bármilyen szintű nyelvtani szerkezetéről, tartalmáról, jelentéséről vagy akár a szöveg alkotójának szándékáról), akkor a *nyelvgenerálás* célja ennek az ellentétje: valamilyen számítógépi adatból (ábrázolásból) minél természetesebbnek ható szöveget vagy emberinek hangzó beszédet hozzanak létre.

Ebben a fejezetben a nyelvgenerálás problémakörén belül inkább a szöveggenerálás problémakörére fogok összpontosítani, hiszen a szövegből beszéd automatikus generálásának kevés jogi specifikuma van (hasonlóan a beszéd gépi szöveggé átalakításához). Lehetne e körben is kutatni, csak a keresztmetszet elég szűk (olyan területek tartoznak ide, mint a törvénytészéki retorika, az automatizált szövegfeldolvasás stb.).

A hétköznapi felhasználó számára a gépi szövegalkotás legismertebb felhasználási területe talán a gépi fordítás³ és a különféle csevegőrobotok és virtuális asszisztensek területe.⁴ A szövegalkotó eszközök felhasználási köre azonban ennél jóval szélesebb körű. A gépi szövegalkotáshoz tartoznak a tömeges levél- vagy szöveglétrehozó alkalmazások, beleértve a nagy ügyfélszámú vállalatok szerződéses iratainak sablonalapú létrehozását és annak folyamattámogatását is (ezt „*document assembly*”, néha pedig „*computer-aided drafting*” néven említik),⁵ vagy olyan teljesen más természetű alkalmazások is, mint amikor a beérkező időjárási adatokból természetesnek hangzó szöveges előrejelzést készítenek, esetleg pénzügyi vagy katonai adatokból jelentéseket készítenek stb.⁶ Idesorolják a kérdés-felelet típusú rendszereket is, de az ilyen rendszerek esetén a rövid elvárt válaszokra figyelemmel a fókusz inkább a helyes információ fellelésén van – ettől még ez szövegalkotási feladat is egyben.⁷ Ugyanígy a szövegalkotáshoz tartoznak egy nagyobb szöveg összefoglalását, a „lényeg” kiemelését célzó megoldások is (*text summarization*).⁸

² Nitin Indurkha – Fred J. Damerau (szerk.): *Handbook of Natural Language Processing*. Boca Raton, Chapman & Hall/CRC, 2010. 5.

³ Daniel Jurafsky – James H. Martin: *Speech and Language Processing*. (H. n.), (k. n.), 2020. 203–230.

⁴ Jurafsky–Martin (2020): i. m. 492–525.

⁵ Marc Lauritsen: *Current Frontiers in Legal Drafting Systems*. A Working Paper for the 11th International Conference on AI and Law. Stanford, Stanford University, 2007. 1.

⁶ Indurkha–Damerau (2010): i. m. 530–555.

⁷ Jurafsky–Martin (2020): i. m. 464–490.

⁸ Jurafsky–Martin (2020): i. m. 197; Yang Zijian Győző – Perlaki Attila – Laki László János: *Automatikus összefoglaló generálás magyar nyelvre BERT modellel*. XVI. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia, Szeged, 2020. 343.

A szöveggeneráló megoldások felépítése (architektúrája) jelentős mértékben függ a felhasználási területtől: jelentős eltérések vannak a követelményekben és a gazdaságossági kívánalmakban. Teljesen mások a megalkotott szöveg minőségével szembeni elvárások, ha egy átlagos chatbotról van szó, ami legrosszabb esetben egy rosszul sikerült PR-kísérletté válik, és más, ha egy orvosok számára készült szöveges jelentés lesz a végeredmény, amelyen több ember élete múlik. Ugyanígy más a szövegalkotási automata célszerű felépítése, ha egy néhány száz elemes lehetséges kérdéskört kell megfelelően beazonosítani, majd arra egy pár mondatos választ adni, mint ha az elvárt válasz mérete többoldalnyí szöveg. A gazdaságossági követelmények is határt szabnak az egyes megoldások felhasználhatóságának. Ha még ma is igaz volna, hogy egy szofisztikált NLG-rendszernek éves szinten legalább tízezer oldalt kell generálnia, hogy a gyakorlatban megérje létrehozni és fenntartani,⁹ akkor ez egyben súlyos ítélet lenne a tízmillió „kis” nyelvekre is,¹⁰ és nem csak a jogi doménen belül, hanem bármilyen szakterületen.

Minderre tekintettel talán nem fölösleges az a vállalkozás, hogy gyakorló jogászként önző szakmai nézőpontból kíséreljük meg áttekinteni, mi mindenre érdemes ezeket a technikákat használni. E vizsgálatok során figyelembe kell venni az elérhető piaci megoldásokat, valamint egyes szakirodalmi álláspontokat, és egyben nagyvonalú gazdaságossági becsléseket is kell tenni egyes jogászai hivatásokról. Tekintettel ügyvédi munkámra, a hasznosíthatóság kérdésének fókuszában is ennek a hivatásnak a sajátosságai állnak.

A dokumentum-összeállító szoftverekről

A dokumentum-összeállító szoftverek felosztását áttekinthetjük szakirodalmi vagy piaci megközelítésből is.

*A dokumentum-összeállító szoftverek szakirodalmi felosztása,
avagy mivel tudhat többet egy NLG-technológiát használó eszköz*

A szakirodalomban a bírósági dokumentumszerkesztés kapcsán még 1993-ban Branting a dokumentum-központú megközelítéssel állította szembe a kérdésközpontú

⁹ Ehud Reiter – Robert Dale: *Building Natural Language Generation Systems*. Cambridge, Cambridge University Press, 2000. 28–29.

¹⁰ Lásd ehhez Vadász Pál – Görög György – Üveges István tanulmányának a többközpontú nyelvekre vonatkozó részét.

(*issue-centric*) megközelítést.¹¹ A dokumentum-központú megközelítés esetén Branting azt emelte ki, hogy a dokumentum valamely releváns összetevőjének (például egy bekezdésnek) a megfelelő kiválasztásán és az összetevőben elhelyezett változók felhasználói kitöltésén van a hangsúly. Sablonokból és a sablon kitöltésével kapcsolatos szabályokból áll. Branting ezzel szemben határozta meg a saját javaslatára épülő megoldást, a kérdésközpontú megközelítést: itt magának a szövegnek a megjelenési rétege mellett (fölött) kialakítanak egy olyan megjelenítési réteget, amelynek funkciója a bírói döntéshez szükséges szabályok kiértékelése, annak támogatása. Tehát a szövegezéssel együtt a bírói jogi döntés során értékelt szabályokat, a szabályokat megjelenítő jogi predikátumokat (kijelentések, állítások) is tárolják, és a „szöveg” automatizálása során mindazon szabályokat is kiértékelik, amelyek az adott döntés szempontjából relevánsak.

Ugyanezen szerző egy későbbi művében (más társszerzőkkel együtt) már az eljárási alapú (procedurális), sablonalapú és diskurzusalapú megközelítést emeli ki.¹² Az eljárási (procedurális) megközelítésben a felhasználó által a létrehozandó dokumentumra vonatkozóan kiválasztott specifikus értékek alapján egy imperatív típusú programnyelven meghatározott *utasítások választják ki* az új dokumentumhoz szükséges szövegelemeket. Idesorolták az ABF nevű rendszert, amelyhez egyébként hasonló nyelveket használnak ma is a legnépszerűbb rendszerek.

A sablonalapú megközelítés esetén a tervezők elkészítenek egy dokumentum-osztályt (a „sablon”), amelyben rögzítik a sablon alá tartozó példányok közös szövegelemeit, valamint e szövegezésbe beépítik *a)* azokat a jelzőket (tokeneket), amelyek egy adott dokumentumra vonatkozó egyedi tényeket jelzik (változók, mezők), és *b)* azokat a feltételeket, amelyek meghatározzák, hogy melyik szövegrész milyen esetben illesztendő be egy-egy dokumentumba.

A diskurzusalapú dokumentum-létrehozó szoftver volt a tanulmány szerzői által követni kívánt, újnak tekintett irány, megvalósítani kívánt fő gondolat. E megközelítés célja az volt, hogy szövegfelszínen túli tartalmat is rögzítsenek, amely ez esetben a diskurzus szerkezetével kapcsolatos információk rögzítését jelentette: mi a szöveg lényege, milyen célt kívánt vele elérni a közlő (illokúciós célstruktúra, az irányadó jogi predikátumok közötti cél-alcél viszony), miként jelenik meg ez a szövegben, és mi a szöveg retorikai struktúrája (a szövegrészek között mi az, ami egymással szembe van állítva, melyik az, amelyik kifejti a másik szövegrészt, háttérül szolgál, alátámasztja a másikat stb. – ezek mindegyike egy-egy retorikai reláció, amelyekből összeadódik a retorikai struktúra).

¹¹ L. Karl Branting: An Issue-Oriented Approach to Judicial Document Assembly. Proceedings of the 4th International Conference on Artificial Intelligence and Law, Association for Computing Machinery. (H. n.), (k. n.), 1993. 2.

¹² L. Karl Branting et al.: Integrating Discourse and Domain Knowledge for Document Drafting. Proceedings of the 7th International Conference on Artificial Intelligence and Law, Association for Computing Machinery. Oslo, (k. n.), 1999.

Egy további, egyszerűbb szakirodalmi osztályozás a „*mail merge*” és az NLG-alapú megközelítést állítja egymással szembe.¹³ A körlevél megnevezés lényege, hogy ezek a szövegszerkesztői funkciók már önmagukban is képesek összetett dokumentumautomatizálási funkciók biztosítására, így a sablonban nemcsak a változó adatok megadására (mezők), hanem feltételes szövegelemek meghatározására, hurkok definiálására is lehetőség van (például a Microsoft Word esetén a Mailings által is használt kapcsos zárójeles mezők).

A körlevél funkciót könnyű megérteni, hiszen szinte mindenki rendelkezésére áll egy ilyen eszköz, még ha nem is ismeri mindenki a felhasználásuk lehetséges komplexitását. Az NLG-megközelítést ugyanakkor nehéz jól illusztrálni, hiszen az NLG-eszközök számos, egymástól is homlokegyenest eltérő megoldásra építenek, és egyébként is szűk körben férhetők hozzá (például az egyébként sem sok helyen használt Arria vagy Yseop megoldásainak részletei a végfelhasználók számára rejtve maradnak).

Az NLG-eszközök közös pontját a legegyszerűbb talán úgy megfogalmazni, hogy van mögöttük egy közös kutatási-tudományos háttér és számítógépes nyelvészeti alap, amelyre ezek az eszközök építenek.¹⁴ Ezzel szemben a körlevélkészítési megoldások a sablonkészítés közvetlen kihívásaira összpontosító termékek, amelyek mögött ugyanúgy lehetnek komplex és akár Turing-teljes programnyelvi megoldások, de ezek a megoldások nem fókuszálnak, reflektálnak nyelvészeti jellegű problémákra.¹⁵ Az NLG és a pusztán sablon elhatárolásának bizonytalanságairól Reiter 2016-ban is írt egy rövid blogbejegyzést.¹⁶

Az NLG-eszközök a szöveggenerálási alkalmazási területeknél írtakhoz hasonlóan sokszínűek, így segíthetik chatbot működtetését vagy sablonszövegek egyedivé tételét, adatpontok szöveggé átírását vagy nagy szövegekből összefoglalók készítését is stb. Technikailag is lehet mögöttük akár egy többrétegű neurális háló architektúra,¹⁷ de bármilyen gépi tanulási képességet nélkülöző szoftver is, amely pusztán csak egy szótárat és kézi szabályokat tartalmaz. Épülhet az NLG-eszköz olyan hagyományos számítógépi nyelvészeti megoldásokra is, mint a szófajelemzés, hogy kiválassza a létrehozni kívánt mondatba legjobban illeszkedő szót a sok lehetséges szó közül, vagy a szóalak-generátor, hogy a megfelelő ragozási formát előállítsa.

A bemutatásukon túl a fenti felosztásokat a tanulmányban nem fogom használni.

¹³ Reiter–Dale (2000): i. m. 26.

¹⁴ Indurkha–Damerau (2010): i. m. 121–140.

¹⁵ Reiter–Dale (2000): i. m. 26–27.

¹⁶ Ehud Reiter: NLG vs Templates: Levels of Sophistication in Generating Text. *Ehud Reiter's Blog*, 2016. december 18.

¹⁷ Yang–Perlaki–Laki (2020): i. m.

A dokumentum-összeállító szoftverek piaci felosztása

Marković és Gostojić négy dokumentum-összeállító szoftvert emelt ki áttekintésében. Ezek a HotDocs, a ContractExpress, a Pathagoras és az XpressDox nevű termékek.¹⁸ Természetesen vannak más eszközök is, sőt olyan sok, hogy gyorsan változó piacról lévén szó, szinte számba sem lehet venni mindezt. A már felsorolt négyesen túl megemlíthjük pusztán példaként a Legito, a docassemble, a ClauseBase, a Woodpecker vagy a Juro termékeket is.

A termékeket áttekintve láthatunk olyanokat, ahol a dokumentum-összeállítás támogatása csak egy kis szelete a kínált funkcióinak, a fő cél inkább a szerződések kezelése (az ún. szerződés-életciklus – *contract lifecycle* – kezelése), beleértve az aláírások begyűjtését (például Juro), vagy akár a szerződés szövegének tárgyalását is, akár a szerződéskötési folyamat lezárultát követő olyan eseményekig, mint a lejárat vagy megújítás figyelése (például Coupa). Ekkor a szerkesztési, összeállítási képesség jellemzően csak egy a sok kínált funkció közül, és nem feltétlenül ez a mozzanat van a termékefejlesztés fókuszában (ilyen esetekben maga a gyártó sem feltétlenül nevezi, pozicionálja a termékét dokumentum-összeállítást támogató terméknek).

A kifejezetten dokumentum-összeállítási funkció esetén közös pontként jelölhető ki, hogy van *a)* egy megoldásuk a tervezési fázisra, a sablon létrehozására, és *b)* a létrehozott sablon használatára, kitöltésére. A tervezési fázisban is van egyrésztől egy egyszerű szövegszerkesztési (vagy importálási) rész, és van az a rész, amelytől sablonná válik a szöveg: külső feltételeket, adatkapcsolatokat és kitöltendő változókat határoznak meg, valamint a szöveg megjelenésének vagy ismétlődésének szabályait rögzítik. Például egy végrendeletsablon esetében, ha lehetővé kívánjuk tenni, hogy a végrendelező házastársak közös végrendeletet tegyenek, akkor speciális fordulatot kell a szövegben alkalmazni (például életközösség fennállása alatt tették, és egymás és a tanúk együttes jelenlétében írták alá az okiratot) – a program az előre megfogalmazott rendelkezést akkor jeleníti csak meg a szövegben, ha a sablon kitöltése során azt az instrukciót kapta, hogy erre szükség van. Ez egy kétértékű adattípus (igen/nem, azaz alkalmazandó, vagy sem), amelyet lehet, hogy a felhasználó fog megadni a sablon kitöltésekor (egy előre rögzített párbeszéd során), vagy nem párbeszédes kitöltés esetén a külső forrásból érkező adatok között szerepel a kiválasztott érték (amely lehet egy külső adatbázis, másik program vagy csak a korábban kitöltött válaszokból készített adatállomány). Ez külső feltétel, hiszen a sablontól független értékről van szó.

Általánosságban: a sablonkészítés során a szöveg elemei, változói és a külvilág közötti kapcsolatot rögzítik üzleti szabályok (üzleti „logika”) meghatározásával. Lehet, hogy a sablonkészítést egy dedikált webes felületen kell megoldani (például Legito), de lehet, hogy egészében egy adott szövegszerkesztőhöz illesztett, tisztán

¹⁸ Marko Marković – Stevan Gostojić: Knowledge-Based Legal Document Assembly. (H. n.), (k. n.), 2020. szeptember 14.

kliensoldali vagy helyiszerver-oldali megoldásban (például XpressDox, HotDocs Author, Woodpecker), vagy akár hagyományos Word-bővítményként. Persze az is gyakori, hogy a sablonszerkesztés egyes funkciói webes felületen jelennek meg (külön szerveren futva), egyes funkciói pedig a végfelhasználói gépen futva (például ActiveDocs). E funkciók megvalósításában már akár óriási komplexitással találkozhatunk, ugyanakkor az, hogy a bevezetett termék nem elég szofisztikált, sajnos jellemzően csak akkor válik nyilvánvalóvá a felhasználók számára, amikor már jó ideje használják egyszerűbb megoldásokra. Ez esetben a termék csalódást fog okozni, amely problémát tovább mélyíti, hogy az egyes termékek sablonjai között semmilyen átmenet nincsen, nincsen semmilyen szabványosítás: ha át akar térni a felhasználó az egyikről a másikra, lényegében nulláról kell kezdenie minden tervezést.

Ahhoz, hogy a rendszerek dokumentumokat tudjanak létrehozni, a sablonok mellett a dokumentumok egyedi adatait (értékeit, változóit) is be kell a rendszerbe valahogy vinni. A kitöltendő változók határozzák meg egyúttal azt is, hogy milyen, a sablonon kívüli adatforrásokból származó adatokat kell begyűjteni. Ezeket be lehet gyűjteni egy felhasználói felületre kivezetett kérdés formájában is, de ki lehet nyerni egy külső programmal létrehozott adatkapcsolatból is. A felhasználói felületre kivezetett kérdéseket hagyományosan interjúnak nevezik e körben. A terméktől függően az interjú meghatározása lehet közel automatikus (például XpressDox) vagy részletesen szabályozható (például HotDocs), beleértve például magyarázatok megadását vagy az interjúnál használt grafikai elemeket, vagy a beadott adatokra vonatkozó érvényesítési-ellenőrzési szabályokat is. Az interjú során megadott válaszokat tipikusan el lehet menteni, hogy abból újból hasonló dokumentumokat generálhassanak.

Alapvetően befolyásolja az ilyen termékek kínált funkcióit az is, hogy ki az elsődleges célközönségük. Ha a célközönség egy olyan vállalat, ahol a termék műszaki integrációja külön projekt, akkor nyilván jóval szofisztikáltabb integrációs megoldásokra lehet építeni. Ha a sablonok szerkesztése, kitöltése egy külön alkalmazott vagy konzulens feladata, akkor egészen mást értenek egyszerű sablonkészítés alatt, mint ha ugyanez egy gyakorló jogásztól vagy annak asszisztensétől elvárt művelet. Egyes termékeknél elfogadható, hogy a dokumentumautomatizálás folyamatában piaci informatikai sablonkészítő termékeket vagy programozási nyelveket használnak fel (például docassemble esetén a jinja2, Python, de ilyen a bonyolultabb interjú-funkciók JavaScript-alapú megvalósítása is). Nyilván ez utóbbi lehetőségek ugyan sokféle megoldást kínálnak, de a végfelhasználókat már csak a kész sablonokkal lehet szembesíteni. Ez esetben szinte kizárt, hogy a felhasználók maguk szerkesszék a sablont, ami egyébként a legbonyolultabb része a folyamatnak, és ami központi cél a ContractExpress, a HotDocs vagy az XpressDox esetén.

A piacon elérhető termékek többsége nincs tekintettel a felhasználás nyelvére, vagy csak néhány, nem bővíthető nyelvhez igazították. Így például olyan, egyszerűen megvalósítható, beépített nyelvspecifikus megoldásokkal találkozhatunk, mint a regionális formázási szabályok betartása, például a dátumok és a tizedesvessző/

tizedespont kérdése számítások esetén (lásd például HotDocs/LANGUAGE), de ilyen lehet a megfelelő ige- és főnévragozások nyelvi támogatása (például ClauseBase esetén az angol, francia, német és holland nyelvű igazítások, vagy csere esetén az új nőnemű alakhoz igazítja a korábban hímnemben írt főneveket is stb.).

Szintén fontos különbség, hogy egyes termékek kizárólag felhőszolgáltatásként érhetőek el (például ContractExpress, Legito), ami azt is jelenti, hogy az előfizetés megszűnése esetén az összes sablonkészítésbe fektetett energia pocsékba megy (mivel nincsen sabloncsere formátum). A felhőszolgáltatáson alapuló megoldások előnye viszont, hogy a felhasználó gyorsabban belekezdhet a használatába, és nincsen jelentős informatikai bevezetési költség. A felhős megoldások esetén az integráció biztosítása inkább az adatkapcsolatok miatt lényeges funkció, nyilván itt eleve kevesebb lehetőség van az adatkapcsolatok egyedi kialakítására, mint egy telepített (*on-premise*) megoldás esetén, ahol mélyebb tud lenni a folyamatok egymás közötti integrációja. Felhős megoldások esetén teljes egészében a gyártón múlik, hogy biztosít-e alkalmazásprogramozási felületet (*application programming interface* – API), és ha igen, milyen funkcióra (például Juro).

A piaci termékek árazását illetően a skála az ingyenes, de nehezen használható terméktől (docassemble) a nem nyilvános nagyvállalati árazásig igen széles. Vannak önálló, kis felhasználókat célzó megoldások, éves szinten ezeket már 400 \$ körüli áron be lehet szerezni (WoodPecker, XpressDox), és a telepíthető (*on-premise*, nem felhős) megoldások többsége esetén nem kötelező a használathoz a továbbiakban az éves verziófrissítés, tehát elviekben csak egyszeri licencköltséget kell érte fizetni.

*A szakirodalmi felosztások helyett: milyen funkciókkal bővíthetők
az összeszerkesztési megoldások?*

Nézzük meg, hogy milyen területen lehet bővíteni az összeszerkesztési megoldások funkcióit! Ehhez először áttekintjük a szakirodalmi megkülönböztetés okát és indokait, majd azt, hogy milyen szövegen túli funkciókban lehet egyáltalán gondolkodni.

Az idézett művek a fenti felosztásokkal igazából csak arra hívták fel a figyelmet, hogy vannak olyan speciális, nyelvészeti alapú szoftverfunkciók, amelyek az egyes szöveggenerálási felhasználások szempontjából előnyösek (mintha az idézett művek saját maguk létjogosultságát kívánnák alátámasztani a felosztás megfogalmazásával.) Az eljárási és a sablonalapú megközelítés lényegében egyidejű a számítógépes szövegfeldolgozás képességével (számítógépes makrónyelvek, sablonkészítő motorok, adatbázisokhoz való hozzáférésre vagy változókra épülő szövegbeillesztési képességek stb.), de a nyers szövegben már itt is megjelennek olyan szimbólumok, amelyek a feldolgozás vagy felhasználás módjára vonatkozóan adnak utasításokat.

Vegyük sorra, hogy az idézett szakirodalmi szerzők mit emelnek ki az NLG-megoldások előnyeként! Branting a saját megközelítés előnyeként kiemelte a módszer rugalmasságát: azt, hogy a bírói döntések támogatására is lehet hasznosítani,

a döntés megmagyarázásában is segít, és könnyebb a karbantartása.¹⁹ Későbbi tanulmányában azt emelte ki, hogy bizonyos felhasználások esetén szükség van arra is, hogy a felhasználó bármikor megnézhesse, miért is került bele az adott szöveg a tervezetbe, mi okozta a változást, és módosíthasson is ezen, ha szükséges („*queriable liveliness*”).²⁰ Ebben a tanulmányában a kereskedelmi forgalomban kapható eszközökkel szemben azt a kritikát fogalmazta meg, hogy azok a nyelvtől és jogtól (azaz tudásterülettől) független megoldások, és ez a felhasználásukat rugalmatlanná teszi. Már ekkor hangsúlyozottan felhívta a szerző a figyelmet arra, hogy az NLG-kutatások milyen sokat tudnának segíteni ezen a területen, idézve Reiter egy korábbi művéből:²¹ könnyebb a szöveg karbantarthatósága, egyszerűbbek az idővel szükségessé váló módosítások, frissítések, mindez jobb minőségű, érthetőbb szövegeket eredményezhet, amelyek a mondatokon átnyúló viszonyokat is tükrözni és követni tudják (például az említett retorikai szerkezetet), ezáltal könnyebb például a több nyelvre történő adaptációjuk vagy a megfeleléségi (compliance) szempontokból történő ellenőrzésük is.

Egy évvel később Reiter és Dale e tárgyban általában a gépi és az emberi szöveggenerálás összehasonlítása során (tehát nem a sablonalapú és NLG-alapú dokumentum-összeállító megoldások összevetése során) lényegében ugyanezeket az előnyöket emelte ki:²² a szöveggeneráló megoldások az emberiekhez képest nagyobb konzisztenciát tudnak biztosítani, szabványosabb végeredményt hoznak létre, gyorsabban és több nyelven. Ugyanez a szöveg azonban azt is hangsúlyozza, hogy az NLG-megoldások fejlesztései akkor térülnek meg, ha kellően nagy mennyiségben állítanak elő dokumentumokat²³ – nyilván azóta megváltozott az egyes megoldások fejlesztésének költsége, de ezt a szempontot nem szabad figyelmen kívül hagyni.

A felsorolt előnyök forrását nézve alapvető, hogy a diskurzusalapú és a kérdés-központú megoldások esetén a „nyers szöveg” mellett (azon túl) olyan pluszinformációkat is rögzíteni szeretnének a szerzők, amelyek a felhasználási folyamatban az adott felhasználási területtől függően hasznosak lehetnek.

Így például a kérdés- vagy diskurzusközpontú megközelítés használata kifejezetten bírócentrikus felhasználásról szól, egy másik tanulmányban hasonló célból egy informatikailag leírt (ábrázolt) jogi szabályrendszer határozza meg, hogy a felhasználónak az interjú során milyen kérdésekre kell választ adnia.²⁴ Nyilván egy ilyen rendszer vagy annak egyes részei (például a gépileg leírt szabályrendszer tudásbázisa) nem célszerű, ha mondjuk ügyvédek vagy más felhasználók esetén is

¹⁹ Branting (1993): i. m. 3.

²⁰ Branting et al. (1999): i. m. 2–3.

²¹ Ehud Reiter: NLG vs. Templates. *Proceedings of the Fifth European Workshop on Natural Language Generation*, Leiden, (k. n.), 1995.

²² Reiter–Dale (2000): i. m. 29–30.

²³ Reiter–Dale (2000): i. m. 28–29.

²⁴ Marković–Gostojić (2000): i. m.

változtatlanul hozzáférhető, ahogy a gépi következtetések levonásának és az attól való eltérésnek is egész más a feltételrendszere egy automatikus döntéshozatalhoz csatlakozó hatósági felhasználás során, mint egy büntetőjogi ítélet esetén. Mind-egyik hivatkozott megoldás épít tehát valami szövegen túli adatra: lehet az egy gépileg feldolgozható formában rögzített szabályrendszer, egy retorikai struktúra (DocuPlanner)²⁵ valamilyen, a szöveg tárgyával kapcsolatos szemantikai leíró tartalom vagy metaadat, vagy akár egy általánosabb jogi tudásleírás.²⁶

Lauritsen a dokumentumkészítést támogató rendszerekkel kapcsolatos általános elméleti vázlatában számos szövegen túli tényező megjeleníthetőségét, rögzíthetőségét is említi,²⁷ így a fenti szemantikai elemeken túl idesorolja például a magyarázatokat, a szöveg forrását, a feltételes vagy ismétlődő szövegeket, a kötelező és lehetséges sémaelemeket, valamint ilyen leírandó elemként emeli ki a teljes jogi praxison belüli szövegek közötti egyértelmű hivatkozhatóságot vagy a külső hivatkozásokat is.

A dokumentum-összeállító eszközök képességeinek leírása szempontjából tehát leírhatunk nyelv- és jogi tudástól független technikai funkciókat, de ez a technika már a gépi szövegfeldolgozás kezdete óta rendelkezésre áll, azaz a számítógéppel lényegében egyidős, a jogászok számára pedig legalább 1979 óta (ABF) dedikált piaci terméként is elérhető, de a legtöbb szövegszerkesztő is készen biztosít ilyen funkciókat. Ilyen, a használt nyelvtől független funkciók a már ismertetett szöveg-változatok használata (felsorolásban vagy egész mondatokban) vagy a felhasználó által megadott egyedi értékek (például számok) beágyazása a sablon véglegesítése során. Ilyen az adatbázis-kapcsolatok használata is, azaz amikor egy szövegrész helyettesítő értékét mondjuk egy külső munkavállaló- vagy partneryilvántartásból vesszük (mint egy klasszikus körlevélkészítési funkció esetén, ahol a partneradatbázisból kiválasztják a címzett partnereket és képviselőjüket, azok címét stb.). Természetesen vannak helyzetek, amikor az ilyen nyelvfüggetlen helyettesítés önmagában nem elegendő, hiszen nem teljes mondatok közül kell választani, hanem szavak közül, ahol a megfelelő forma már mindig nyelvtani illesztést igényel.

A szöveggenerálás adott (ügyviteli) folyamatát tehát a hagyományos, nyelvfüggetlen technikai megoldásokon túlmutatóan is számos területen lehet támogatni. Kérdés, hogy ilyen esetben az eltérő felhasználási esetek eltérő terméket indokolnak-e, mert ha igen, ez jelentősen csökkenti a valószínűségét annak, hogy egyes összeszerkesztési termékek széles körben használt megoldásokká váljanak.

Minél sokoldalúbb felhasználásra terveznek egy ilyen megoldást, annál bonyolultabb lesz magát az automatizálást megvalósítani és felhasználni. Ez nem egyszerűen azon múlik, hogy egy felhasználói felület kortárs grafikai tervezői hagyományokra

²⁵ Branting et al. (1999): i. m.

²⁶ Kilián Imre: Szemantikai alapú jogi tudás-menedzsment technológiák. PhD-értekezés. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Doktori Iskola, 2013. 150–156.

²⁷ Lauritsen (2007): i. m. 10.

és felhasználói felületi standardokra épít-e, vagy sem. A probléma az, hogy egy dokumentum összeszerkesztése mögött igen komplex döntések vannak, amit egyszerűen nem lehet áttekinthető, de egyúttal flexibilis módon rögzíteni (lásd például a Legito sablonszerkesztési felületét – modern, de semmivel nem átláthatóbb, mint a harmincéves HotDocs megoldása, viszont jóval kevésbé tud rugalmas lenni).

Néhányan próbálkoznak ún. „no code” megoldásokkal is, hogy egy ábrán lehessen kattintgatni és válogatni a szükséges megoldásokat (lásd például a Google Blocklyhoz hasonló megoldásokat). Ez nem oldja meg a dokumentumok összeállításának komplexitását: a feladat nem lesz sokkal könnyebb attól, hogy nem egyszavas parancsokat kell megtalálnunk és beírunk, hanem az ilyen tartalmú parancsokat vizuálisan megjelenítő blokkokat húzogatjuk, ágyazzuk egymásba.

A dokumentum részeinél megjelenő összetettség nem abból eredő probléma, hogy egyes információ vagy parancs miként jelenik meg a felhasználó számára, tehát nem elsősorban a megfelelő felhasználói felület hiánya miatt lesz nehéz a kódolás, programozás. A probléma sokkal inkább a megfelelő absztrakció és modularitás hiányából fakad, hiszen túl sok, a jogászai gondolkodáson túlmutató, a jogászai gondolkodás szempontjából irreleváns részletre kell odafigyelni, a figyelem aránytalanul nagy részét ilyen, jogi szempontból mellékes kérdések rendezésére kell fordítani.

Például egy szerződést szerkesztő jogász számára mindegy, hogy a fizetési kötelezettséget meghatározó rendelkezést vállalkozási vagy adásvételi keretszerződésnél kívánja-e alkalmazni, nem arra kellene fókuszálnia, hogy éppen vállalkozónak, eladónak vagy megbízottnak hívják-e a feleket, de arra üzleti szempontból nagyon oda kell figyelni, hogy előre vagy utólag történik-e a fizetés, illetve a fizetési határidő 15 vagy 120 nap, mert más-más üzleti kockázatokat kell kezelni.

A kis ügyvédi irodák számára jelenleg forgalmazott piaci termékek többsége nem rendelkezik olyan funkciókkal, amelyek ezeket a szempontokat támogatják, hiszen azok a hangsúlyt az angol nyelvű szöveg beillesztésére vagy ismétlésére helyezik. Emiatt pedig eltérő változatokat kellene megírunk minden szövegből megbízási, adásvételi, forgalmazási stb. szerződések esetén. Még ha az ügyvédi végtermék leggyakrabban szöveg is, a szöveg csak a jogi tudáson és nyelvi jellegű (mentális) eszközökön alapuló, magasabb szintű feldolgozás végső kimenete, és a kettő közötti feszültség okozza azt a komplexitást, költséget, amely nehezíti az ilyen eszközök elterjedését.

Ha a sablonbeli szöveg nyelvi rétege nem kellően absztrakt, akkor a nyelvi illesztéseket üzleti logikai eszközökkel kell megpróbálni pótolni: külön változókat kell rögzíteni a szövegben, hogy ha mondjuk megbízási szerződésről van szó, akkor ne eladót, hanem megbízottat írjon. Az egyes szavakat és toldalékokat mindig megfelelően illeszteni kell a szöveghez, azaz ha eladóról van szó, akkor minden olyan szót, ahol eladó van, „az” névelőnek kell megelőznie, míg vállalkozó esetén „a” névelőnek stb. Mindez fölöslegesen lelassítja a szövegsablonok létrehozását is, és ezáltal megemeli az automatizálás költségét is.

A jogász logika szerint nem elegendő az egyes önálló szerződések szintjéhez illeszkedő sablonokban gondolkodni, hanem minél általánosabb szintű rendelkezésekre, klauzulákra van szükség. Csak így lehet biztosítani, hogy a szerződés típusától függetlenül ahol indokolt, ugyanazokat a rendelkezéseket használják, mivel a hasonló jogi célokat indokolt hasonló szövegezéssel megoldani. Fontos lenne, hogy a legegyszerűbben, de a legtöbb helyzetben alkalmazható módon lehessen az összeszerkesztési eszközben rögzíteni minden szövegváltozatot. Az automatizálás költségei azonban tovább fokozódnak, ha a nyelvi rétegen túl olyan tudással kapcsolatos információkat is szeretnénk rögzíteni a dokumentum-összeszerkesztési megoldásban, mint a szöveg mögötti jogi (vagy más szemantikai) tartalom. Például ha egy évekig elnyúló teljesítési idejű ingatlan-adásvételi szerződést kötünk, akkor – amíg az 1997. évi törvény hatályos – nem elég a tulajdonjogot fenntartani (és az elidegenítési és terhelési tilalmat biztosítani), ne felejtjük az első vételárrészt zálogjoggal biztosítani, sőt, a programnak elállási jogot is kellene ilyen esetben rögzítenie, ha egy hatóság időközben végrehajtási jogot jegyezne be az ingatlanra.

Ez a réteg az üzleti vagy jogi logika szöveg mögötti rétege. Ezeket az extra rétegeket is lehet valahogyan rögzíteni, gyűjteni, csak elég bonyolult, mondatokon és bekezdéseken túlnyúló összefüggéseket kell lejegyezni, amelyek egymásnak is ellentmondhatnak. Ezeket az összefüggéseket, kapcsolatokat valahogyan le kell írni, akár a sablon létrehozásakor egy szöveges útmutatóval magyarázva, akár az egymásnak ellentmondó opciókat kizáró menük létrehozásával, akár egy gépileg is közvetlenül feldolgozható leíró nyelvvel.²⁸ Az összeszerkesztő így segíthet abban, hogy a megadott „jogi és üzleti” szempontrendszerből megfelelően válogasson, priorizáljon, rögzítsen előre kódolt mérlegelési helyzeteket. (Ez volt a korábban diskurzusalapúként leírt rendszerekben is az újdonság.)

Kevesen használták ez idáig jogi tudásleírási eszközt. Aki rendelkezik is ilyen tapasztalattal, az is csak egy-egy konkrét megoldást ismer, és jó eséllyel sok mindent újra kell tanulnia új felhasználás esetén. Tehát minél sokoldalúbb a felhasználás, annál nagyobb lesz sajnos az automatizálás költsége is. Az automatizálás költségeit tovább növeli a szűk felhasználói bázis, a termékek közötti standardizálás és adatsere hiánya, a szerteágazó funkciók és a nyelvenként eltérő igények piaca. Sajnos amíg ez a standardizálás nem valósul meg, és a kisebb felhasználók által is elérhető piac nem konszolidálódik, addig az automatizálás jogi iparági költségei nem fognak csökkenni, így előfordulhat, hogy ilyen támogatás hiányában nem éri meg egy adott felhasználási területre tartozó dokumentum létrehozásának, összeállításának támogatása, automatizálása.

²⁸ Lásd a Marković–Gostojić (2000): i. m. 4–6. oldalon olvasható szabályleírásokat LegalRuleML formátumban leírva, amelyekből az interjú során adott válaszok alapján a rendszernek kell eldöntenie, hogy mi legyen a releváns következtetés a tényállásról és a jogcímről, és annak megfelelően szövegezze meg a vádirat vázlatát.

A szövegkivonatoló eszközök és általában a többrétegű neurális modellek jogi felhasználhatóságáról

A szöveggenerálásra használt eszközök köre nem merül ki a dokumentum-összeállítási termékekben, ezért érdemes röviden kitérni arra is, hogy a jogi felhasználások számára milyen lehetőséget kínálnak a szövegkivonatoló eszközök. A vizsgált konkrét tanulmány egy magyar nyelvű felhasználásra vonatkozott, de ez jól példázza azt is, hogy más, hasonló méretű nyelveknél hasonló eredményekre lehet számítani.²⁹ Ez esetben a generált szöveg ún. végponttól végpontig neurális modellen alapult (azaz egy klasszikus, természetes nyelvi feldolgozási feladatsor [pipeline] valamennyi összetevőjét helyettesítette).

A hivatkozott tanulmány bemutatta, hogy milyen eredménnyel tudták a BERT többnyelvű változatának az adott kis nyelvre vonatkozó változatát felhasználni arra a célra, hogy egyes magyar nyelvű cikkekből egy pár mondatos összefoglalót készítsen. Végtelenül leegyszerűsítve a folyamatot: a BERT egy olyan, a Google által kifejlesztett és közzétett, többrétegű neurális hálóra épülő nyelvi modellarchitektúra, amelyet igen sokféle módon használnak nyelvi gépi tanulási feladatokra. Az egyik több nyelven tanított, a Google által már előre betanított modellt hasznosították újra a kutatók (BERT-Base, Multilingual Cased, máshol multi-BERT néven hivatkozzák). A kutatók egy összegzési feladatra igazították, „finomhangolták” ezt, és kísérletezgettek a legjobb eredményt biztosító architektúrával (például az ún. extraktív modell esetén bemeneti oldalra elküldték az összefoglalandó cikk egyes mondatait [azok numerikus megjelenítését], és a modell feladata volt helyesen megjelölni, hogy mi a tartalmat legjobban leíró három mondat, majd a tanítás részeként összevetették, hogy a modellből kijövő végeredmény mennyiben hasonlít a kézzel írt összefoglalókhoz, és így visszacsatolva javították a modellezést). A végeredmény a legjobb architektúra esetén 55,46%-os „találat” lett (szavak azonosságának mértéke, ún. unigram fedés). Hogy ez jogi célra mennyiben használható, erre később még visszatérek.

Más kutatók bemutatták, hogy jobb eredményt is el lehet érni bizonyos területeken, ha a több nyelven tanított és közzétett Google-modell helyett ugyanazon módszer szerint elvégeznek egy önálló tanítást kizárólag az adott (jelen esetben szintén magyar) nyelvi korpuszra, szöveganyagra alapozva (új előtanítással). Az egyik kutatás egy kisebb modell tanítását mutatta be (huBERT),³⁰ egy másik kutatás pedig

²⁹ Yang–Perlaki–Laki (2000): i. m.

³⁰ Dávid Márk Nemeskey: *Introducing HuBERT*. XVII. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Természettudományi és Informatikai Kar, Informatikai Intézet, 2021.

a nagyobb méretű szövegen elvégzett tanítást részletezte (HILBERT),³¹ ez utóbbi előtanítás a jelenlegi árakon kb. 6500 \$ költséggel járt, és 24 GB bemeneti adatot igényelt. Kizárólag a magyar nyelvű korpuszon tanított modell egyértelműen jobb eredményt adott a többnyelvű változathoz képest.³² Hozzá kell tenni, hogy laikus (ügyvédi) szemmel nézve meglepő, hogy egy többnyelvű modellel is milyen jól használható szövegeket, eredményeket lehet létrehozni.

Míg a magyar nyelvű (általános) korpuszon tanított modell használatával jelentős javulást lehet elérni a többnyelvű (általános) modellhez képest, addig a kifejezetten jogi korpuszon való tanítással elérhető javulás jóval mérsékeltebb az általános magyar nyelvi modellel elérhető eredményekhez képest. Angol nyelven közzétettek egy olyan tanulmányt, amely azt mutatja meg, hogy el lehet-e érni bizonyos feladatok terén nagyobb pontosságot (jobb eredményt), ha már magát az előtanítást is jogi szövegeken végzik, összehasonlítva azzal, ha csak a finomhangolást végzik valamilyen jogi szövegen (LegalBERT).³³ Az előtanítások vagy finomhangolások alapjául 1,9 GB-nyi EU-s jogi aktusok (EURLEX), 0,6 GB bírósági döntések, illetve más hasonló adatok szolgáltak, például az USA Securities Exchange Commission EDGAR-féle adatbázisa (3,9 GB). A felmérést olyan jogi természetű szövegmegértési feladatokon hajtották végre, mint például ki a szerződő fél, mi a szerződés címe, mi az irányadó jog vagy joghatóság, vagy melyek a bérleti szerződés kulcselemei a szövegben (például ki a bérbeadó, a megszűnés napja, határozott időtartam, a bérleti díj mértéke).³⁴ Az eredmények kismértékben javultak úgy, hogy minél nehezebb volt a feladat, annál nagyobb mértékű volt ez a javulás. Azonban összességében a kifejezetten jogi szövegre épített tanítás nem eredményezett a jogi munka szempontjából jelentős javulást egyik feladatnál sem. A legnagyobb mértékű javulást ez a fajta tanítás a bírósági ítéletek címkézése, kategorizálása terén érte el, és a javulás mértéke ott is csak 2,5 százalék volt. Hozzá kell tenni, hogy ezeknél a jogi feladatoknál gyakran nem a BERT-modellel adta a legjobb eredményt, hanem más többretegű neurális háló architektúrák (például a bérleti szerződéseknél az esetek 87 százalékában megtalálta a helyes rendelkezést).

Ez számunkra mindössze illusztrációként fontos: a többretegű neurális háló modellekre épülő megoldások a jogi szövegösszegzés terén is ígéretesek lehetnek, azonban ezek használata egy adott tagállami kis nyelven is további befektetést és kutatást, fejlesztést igényel. A befektetés jelentheti azt is, hogy egy adott nyelven

³¹ Feldmann Ádám et al.: *HILBERT, magyar nyelvű BERT-large modell tanítása felhő környezetben*. XVII. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Természettudományi és Informatikai Kar, Informatikai Intézet, 2021. 29–36.

³² Nemeskey (2021): i. m.

³³ Ilias Chalkidis et al.: *LEGAL-BERT: The Muppets Straight out of Law School*. Conference: Findings of the Association for Computational Linguistics: EMNLP 2020. (H. n.), (k. n.), 2020. október 6. 2898–2904.; Ilias Chalkidis et al.: *Neural Contract Element Extraction Revisited: Letters from Sesame Street*. (H. n.), (k. n.), 2021. február 22.

³⁴ Chalkidis et al. (2020): i. m. (32. l.)

jogi szövegeket kell a tanításra összegyűjteni és előkészíteni. De maga a tanítás is költséget jelenthet, amellyel számolni kell. Azonban ennek is vannak olyan egyéb előfeltételei, mint a tanításhoz szükséges, emberi ráfordítást is igénylő kidolgozott tanítókészlet (például 2080 + 289 példa az irányadó jogra, 2552 példa a bérleményre).³⁵ A továbblépésben nem okozhat általában gondot a rendelkezésre álló joganyag mérete sem (összehasonlításként: a körülbelül 170 ezer anonimizált magyar bírósági ítélet átlagos hosszával számolva a magyar bírói joganyag mérete meg is haladja a rendelkezésre álló uniós bírói ítéletek méretét, tehát ez hasonló méretű joganyaggal rendelkező más országokban sem lehet nehézség).

Ugyanakkor a rendelkezésre álló adatméret bizonyos felhasználásoknál még komoly gyakorlati problémát okozhat. Nyilván a SEC-féle EDGAR szerződéses adatállomány egyszerűen nem áll rendelkezésre a kis nyelveken akkor sem, ha mindenki bedobná az összes saját szerződését egy közös korpuszba (ami persze nem is lenne jó ötlet, hiszen a nyelvi modellekből igen érzékeny információkat is vissza lehet fejteni).³⁶ Érdemes odafigyelni arra a hasonló figyelmeztetésre is, hogy néhány fontos területen a gépi tanulással kapcsolatos kutatások a jobb eredményeket egyre nagyobb modellekre építve érik el, ami nemcsak a paraméterek számának növekedésével jár, hanem a tanításhoz szükséges tanító adat mennyiségének növekedésével is. Ilyen például a GPT-3 (Generative Pre-trained Transformer) fantázianevű nyelvi modell, amelyet elsősorban az ember által írtakhoz hasonló szöveg generálására használnak.³⁷ A GPT-3 nyelvi modell tanításához 45 TB-nyi adatot használtak – nyilván ilyen méretben magyar vagy más, nem világnyelvű, ember által létrehozott szövegyanyag nemhogy nincs, de várhatóan soha nem is lesz. (Csak a nagyságrendek érzékelteséhez: a teljes angol nyelvű Wikipédia kitömörítve és képek nélkül jelenleg kb. 70 GB körüli méretű, és 6 362 952 szócikket tartalmaz, a magyar Wikipédia pedig 491 227 szócikket közöl.) A tendenciát aztán más modellek is követték, bár a tanító anyag méretéről nem mindig közölnek információt.³⁸

Egy tanulmány szerint kb. 10-100 millió szavas tanító anyagra van szükség ahhoz, hogy valamely modell megtanulja a nyelvi szintaktikai és szemantikai jellemzők többségét, de ennél jóval nagyobb méretű anyagra van szükség ahhoz, hogy az olyan egyéb, a nyelvben is megjelenő háttérismereteket felismerhessék, mint amilyeneket például „józan ész” alá szoktak sorolni.³⁹ Szintaktikai típusú feladat

³⁵ Uo.

³⁶ Nicholas Carlini et al.: Extracting Training Data from Large Language Models. (H. n.), (k. n.), 2021. június 15.

³⁷ Lásd <https://github.com/openai/gpt-3>.

³⁸ A paraméter modellszámból nem vonnék le önmagában ilyen következtetést, de a GPT-3 nyelvi modell 175 milliárd [10⁹] paraméterszámát legutóbb a Google Switch haladta meg 1,6 billió [10¹²] paraméterrel. William Fedus – Barret Zoph – Noam Shazeer: Switch Transformers: Scaling to Trillion Parameter Models with Simple and Efficient Sparsity. (H. n.), (k. n.), 2022. június 16.

³⁹ Yian Zhang et al.: When Do You Need Billions of Words of Pretraining Data? (H. n.), (k. n.), 2020.

például az, hogy megtalálja egy szó vagy mondatrész nyelvtani szerepét (például szófaját vagy a főnév a bővítményét stb.), az ilyen feladatnál a hivatkozott tanulmány már 20 millió szóval való tanítás után sem javult érdemben. Ezzel szemben az olyan feladatoknál, ahol a helyes megoldáshoz két, nyelvtanilag ugyanúgy helyes szó közül azt kellett kiválasztani, amelyikkel értelmessé válik a mondat, még a 30 milliárd szavas tanítási anyaggal is további jelentős javulást lehetett elérni.

Ez alátámasztja, hogy a nyelvi modelleknek milyen meghatározó szerepük van a jogi jellegű nyelvi feladatok megoldásában is, és azt is, hogy számos, főleg szöveggenerálási feladatnál miért nem lehet pusztán a GPT-3 jellegű modellekre bízni a megfelelő kialakítást.

A jogi nyelvi felhasználás még azonos nyelveken belül is eltérő lehet (például az osztrák és a német jogi nyelv eltérése), nem reális, hogy ilyen GPT-3 méretű adatkészleten tanított modellekkel akár közepes méretű nyelveken is rendelkezünk, főleg nem kifejezetten a jogi területen.

A jogi területen belül kiemelt fontosságú szempont a nyelvi pontosság, ami nem minden felhasználási területen jellemző. Ha nagyszámú szerződés tartalmának összefoglalásáról vagy elemei kivonatolásáról van szó, és a kockázatot a felmérést kérő ügyfél elfogadja a gyors vagy olcsóbb felmérés fejében, akkor itt valóban számos célra elegendő lehet egy például 70 százalékos pontosságú felismerés (de egy 60 százalékos már nem biztos). Ha egy szövegkinyerésre használt megoldás csak támogatja a jogász munkáját, és a vélt találatokat meg tudja mutatni a szöveggörnyezetében a felhasználónak, mielőtt azt elfogadják eredményként (például Kira Systems), szintén nagy segítség lehet egy 80 százalékos pontosságú keresés is.

A dokumentum-összeállítási felhasználás szempontjából azonban ez a fajta nagyvonalú megközelítés problematikusabb vagy akár elfogadhatatlan – ahogyan egy orvosi adatból szöveget alkotó rendszer esetén sem szerencsés, ha az egyik betegség helyett egy hangzásában nagyon hasonló betegséget jelenít meg a végponttól végpontig neurális hálós modellre épülő eszköz.

Ha rövid a létrehozott szöveg, és azt a munkafolyamatban megnézi egy, a hiba észlelésére kellően felkészült ember, a kisebb hibák nem okoznak gondot. De ha a generált szöveg hosszú, a potenciális hibaforrás pedig számtalan szöveghelyen megjelenhet, akkor az egész szövegautomatizálási megoldás értelmét veszítheti, hiszen a javítással több időt kell eltölteni, mint ha teljesen manuálisan hoznánk létre a szöveget. Ugyanígy veszélyes, ha a hibát csak a jogi-gazdasági kontextust értő személy tudja észlelni, mondjuk egy megbízó-megbízott szócsere esetén.

Ehud Reiter tárgybeli blogbejegyzései⁴⁰ szerint a szöveggenerálási feladatok esetén a szöveg pontossága szerint hátrányban vannak az olyan technikára épülő modellek, amelyek a nem nyelvi adatból közvetlenül egy neurális háló segítségével

⁴⁰ Ehud Reiter: Generated Texts Must Be Accurate! *Ehud Reiter's Blog*, 2019. szeptember 26.; Ehud Reiter: Academic NLG Should Not Fixate on End-to-End Neural. *Ehud Reiter's Blog*, 2020. december 1.

építenek természetes nyelvi szöveget (mint a jelen pontban írt példák) ahhoz képest, amikor a neurális modellek a természetes nyelvi szövegalkotási feladatsor (*pipeline*) egyes funkcióit látják el. A szövegalkotási feladatsor például a kívánt szöveget úgy építi fel, hogy az elvárt tartalmat leíró paraméterek alapján kiválasztja a szövegkörnyezetben megfelelő mondatstruktúrákat, kifejezéseket és szavakat, majd azokat nyelvtanilag megfelelően egymáshoz igazítja, így a neurális hálón alapuló modellek segítségével helyes morféákat hoz létre.⁴¹

Milyen eszközök elvi felhasználását érdemes megvizsgálni vagy fejleszteni a kisebb nyelvet használó országokban?

A fentiekből láthatjuk, hogy egyes kutatási és fejlesztési feladatok számos terület jogi felhasználójának is segíthetnek, mondhatni összjogászai érdekeket képviselnek, míg egyes feladatok konkrétan egy-egy szűkebb felhasználói csoport számára kínálnak csak megoldást.

Akármelyik hivatásról is legyen szó, minden felhasználást erőteljesen segít, ha minél több, megfelelően anonimizált jogi természetű adat áll rendelkezésre. Legyen az bírósági vagy valamilyen hatósági döntés, elvi jellegű vagy egyedi jellegű, elektronikusan elérhető aktuális vagy már archív jogirodalom, hatályos vagy már hatálytalan normaszöveg – a rendelkezésre álló és előállítható adatok körének felmérése az első lépés ahhoz, hogy megbecsüljük, milyen AI/NLP-felhasználások lehetnek reálisak és milyen költségen. Ez minden további munka alapfeltétele, legyen szó nyers tanítási anyagról (például egy jogi nyelvi modellhez szükséges adatkészletről) vagy kézi tanítási anyag előállításához használt alpanyagról. Az újraazonosítás kockázata ellenére is hasznos lenne egy nagy szerződéses szövegdatabázis is, akár állami és önkormányzati szerződésekből.

Kétségtelenül a jogi felhasználás is sokat profitálna abból, ha az adott ország hivatalos nyelvének számítógépes nyelvészeti kutatásait támogatják, és ez kiemelten sokat segítene a szöveggenerálás terén, hogy mindenki számára elérhető szabványos megoldások álljanak rendelkezésre. Ilyen például a SimpleNLG,⁴² amely egy Java nyelven írt alkalmazásprogramozási interfész. Képes arra, hogy a külön megadott alany, állítmány és tárgy szavaiból megfelelő mondatot hozzon létre. Például a „NPPhraseSpec subject = nlGFactory.createNounPhrase(„Mary”); NPPhraseSpec object = nlGFactory.createNounPhrase(„the monkey”); VPPhraseSpec verb = nlGFactory.createVerbPhrase(„chase”);” verb.addModifier(„quickly”); parancsokból kihozza a nyelvtanilag helyes „Mary gyorsan üldözi a majmot” mondatot az adott nyelven,

⁴¹ Thiago Castro Ferreira et al.: Neural Data-to-Text Generation: A Comparison between Pipeline and End-to-End Architectures. (H. n.), (k. n.), 2019. november 27.

⁴² Lásd: <https://github.com/simplenlg/simplenlg>.

vagy egy megadott mondatot nyelvtanilag helyesen át tud alakítani grammatikai tagadó alakba.

Nem az a cél, hogy a jogászok maguk közvetlenül használják az olyan eszközöket, mint a SimpleNLG, de ha ilyen eszközök elérhetővé válnak a jogi hivatásokat kiszolgáló informatikai vállalkozások részére, akkor ez csökkenti e vállalkozások költségeit, és ezáltal növeli annak a valószínűségét, hogy a jogi hivatásbeliek igényeit megpróbálják kiszolgálni. A szabványosított megoldások támogatása jelentheti a rendelkezésre álló nyílt forráskódú eszközök fejlesztését vagy bővítését, az ilyen eszközök egyes funkcióinak bővítését, a meglévő eszközök új nyelvekhez való hozzáigazítását, vagy akár csak az ilyen eszközök adaptációs költségeinek csökkentését új integrációs módozatok, másik nyelvhez vagy programhoz való illesztések biztosításával. A jogi hivatás gyakorlóira specializálódott informatikai vállalkozások (az ügyfélkezelési vagy praxiskezelési szoftverek kiadói) nem feltétlenül NLP-specialisták is egyben, így néha akár az is segíthet, ha a felhasználók képviselői felhívják a figyelmüket ezekre a lehetőségekre.

Bár nem a nyelvgenerálással kapcsolatos hiány, de a kisebb nyelveken elérhető, jogi tárgyú NLP-eszközök képességein nagyot tudna lendíteni néhány nyilvánosan hozzáférhető, adott nyelvű tanító (értékelő) adatkészlet, amely jogi tárgyú, és egyébként kézi feldolgozást igényelne. Ilyen lehetne például a bérleti vagy adásvételi szerződéses elemeket beazonosító tanítókészlet.⁴³

Mind a szövegenerálás, mind a szövegelemzés szempontjából jelentős fejlődést lehetne elérni számos területen további sablonszövegek részletesebb kidolgozásával, a jelenlegi sablonok elmélyítésével is. Ilyen lehetséges terület lehetne például a per-jogi beadványoknál tipikus modulok, szövegrészek kidolgozása, hasonlóan a Case-text Compose termékhez, ahol joghatóságokként és jogi területenként aprólékos szerkesztői munkával kidolgozták a tipikus indítványok szövegezését (például szakértő kizárásának szövegezése). Ez a jelentős erőfeszítést igénylő munka egyrésztől a szövegenerálási feladatokat is segíti, mert van standardizált szöveg, amelynek megjelenését hozzá kell igazítani az adott szöveggörnyezethez, ugyanakkor egy-egy ilyen szövegrész elhelyezése a beadvány vagy határozat magasabb szintű struktúrájáról is lényeges információt rögzít, és a hasonló tárgyú indítványokkal kapcsolatos döntések keresését is elősegíti. Az ilyen jellegű felhasználásnak nemcsak ügyvédi, hanem bírói, közjegyzői oldalon is van haszna.

Nehéz elképzelni, hogy a szövegszerkesztőket ki lehet robbantani a felhasználás középpontjából, ennek ellenére hasznos lenne azt is támogatni, hogy a hétköznapi felhasználók a szöveggel együtt képesek legyenek olyan szövegen túli részletek rögzítésére is, mint a szöveghez kapcsolt szemantikai tartalom. Ez jól használható lenne szerződéseknél, beadványoknál, határozatoknál és szövegtáraknál (rendelkezéstáraknál) is. Az így rögzített adatokból kellő általánossággal lehetne

⁴³ Chalkidis et al. (2020): i. m. (33. lj.)

szintaktikailag is helyes szöveget generálni (például tudásreprezentáció RDF-ben és szöveggenerálás RDF-to-text technikákra építve).

A szöveggenerálás néhány eszköze kétségtelenül a jogi felhasználás szempontjából marginális jelentőségű, például a kérdés-felelet típusú rendszerek és a chatbotok. A szövegkivonatolás azonban bizonyos területeken hasznos nemcsak az ügyvédi szakma képviselőinek, de a nagy adatmennyiséget rövid időn belül feldolgozni kívánó ügyészi, rendőrségi (de akár bírósági) dolgozóknak, és idesorolhatjuk például a felszámolókat is. A szöveggenerálási eszközök közül pedig a dokumentumösszeállítási megoldások azok, amelyek szinte minden szakma számára segítséget tudnának nyújtani, csak éppen kissé eltérő felhasználói felületen, más szövegek és rendelkezések automatizálása terén.

Sajnos máig ugyanúgy időszerű maradt az a kérdés, amelyet még 1979-ben tettek fel az American Bar Foundationnál: „Egy ügyvéd, programozó segítségével, létre tud-e hozni és fenn tud-e tartani olyan számítógépes rendszert, amely segít lefolytatni az interjút, jogi következtetéseket von le, és összerakja a megfelelő jogi űrlapot? Több ügyvéd használhat együtt egy ilyen rendszert?”⁴⁴

A nehézségek ellenére látni kell, hogy a fentiekben leírt eszközök és képességek (támogatás) nélkül a hazai jogászszakma le fog maradni más országok jogászeitól. Számos, kereskedelmi forgalomban kapható terméknel tapasztalhatjuk, hogy a kisebb nyelven elérhető megoldás nem egyenértékű egy angol nyelvű megoldással, és ez a nyelvi alapú szakadék csak nőni fog, a legfontosabb „versenyszámokban” nem az adott ország adott nyelvére szabott eszközökkel versenyeznek. Ha ezeket a lemaradásokat, különösen a nyelvgenerálás terén, nem tudjuk ledolgozni, azzal közvetlenül nem is az adott ország adott nyelvészeti tudománya veszít a legtöbbet, hanem éppen a jog hétköznapi felhasználói, legyen szó akár jogászai hivatásról, akár jogkereső közönségről. Persze a lakossági felhasználásnál ettől még sokáig megmaradhat az adott kis nyelv kizárólagossága (főleg családjogban, öröklési jogban), de az üzleti területen már most is számos lehetőség van arra, hogy pusztán kényelmi okokból olyan szerződéses nyelvet (és azzal együtt akár irányadó jogot, bíróságot, választottbíróasztalt) válasszanak a felek, amelyet jóval több eszköz és informatikai szolgáltatás támogat (ahogy ez ma történik például Málta szigetén is).⁴⁵

Felhasznált irodalom

Branting, L. Karl – Charles B. Callaway – Bradford W. Mott – James C. Lester: *Integrating Discourse and Domain Knowledge for Document Drafting*. Proceedings of the 7th International Conference

⁴⁴ James A. Sprowl: Automating the Legal Reasoning Process: A Computer That Uses Regulations and Statutes to Draft Legal Documents. *American Bar Foundation Research Journal*, 4. (1979), 1. 5.

⁴⁵ Köszönettel tartozom Csányi Gergely Márk NLP mérnöknek, aki a kéziratot elolvasva értékes tanácsaival segítette annak pontosabbá, szakszerűbbé tételét.

- on Artificial Intelligence and Law, Association for Computing Machinery. (H. n.), (k. n.), 1999. Online: <https://doi.org/10.1145/323706.323800>
- Branting, L. Karl: *An Issue-Oriented Approach to Judicial Document Assembly*. Proceedings of the 4th International Conference on Artificial Intelligence and Law, Association for Computing Machinery. (H. n.), (k. n.), 1993. Online: <https://doi.org/10.1145/158976.159005>
- Carlini, Nicholas – Florian Tramer – Eric Wallace – Matthew Jagielski – Ariel Herbert-Voss – Katherine Lee – Adam Roberts – Tom Brown – Dawn Song – Ulfar Erlingsson – Alina Oprea – Colin Raffel: *Extracting Training Data from Large Language Models*. (H. n.), (k. n.), 2021. június 15. Online: <https://arxiv.org/abs/2012.07805>
- Chalkidis, Ilias – Manos Fergadiotis – Prodromos Malakasiotis – Ion Androutsopoulos: *Neural Contract Element Extraction Revisited: Letters from Sesame Street*. (H. n.), (k. n.), 2021. február 22. Online: <https://arxiv.org/abs/2101.04355>
- Chalkidis, Ilias – Manos Fergadiotis – Prodromos Malakasiotis – Nikolaos Aletras – Ion Androutsopoulos: *LEGAL-BERT: The Muppets Straight out of Law School*. Conference: Findings of the Association for Computational Linguistics: EMNLP 2020. (H. n.), (k. n.), 2020. október 6. 2898–2904. Online: <https://doi.org/10.18653/v1/2020.findings-emnlp.261>
- Fedus, William – Barret Zoph – Noam Shazeer: *Switch Transformers: Scaling to Trillion Parameter Models with Simple and Efficient Sparsity*. (H. n.), (k. n.), 2022. június 16. Online: <https://arxiv.org/abs/2101.03961>
- Feldmann Ádám – Hajdu Róbert – Indig Balázs – Sass Bálint – Makrai Márton – Mittelholcz Iván – Halász Dávid – Yang Zijian Győző – Váradi Tamás: *HILBERT, magyar nyelvű BERT-large modell tanítása felhő környezetben*. XVII. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Természettudományi és Informatikai Kar, Informatikai Intézet, 2021. 29–36. Online: <http://real.mtak.hu/id/eprint/120856>
- Ferreira, Thiago Castro – Chris van der Lee – Emiel van Miltenburg – Emiel Krahmer: *Neural Data-to-Text Generation: A Comparison between Pipeline and End-to-End Architectures*. (H. n.), (k. n.), 2019. november 27. Online: <http://arxiv.org/abs/1908.09022>
- Indurkha, Nitin – Fred J. Damerau (szerk.): *Handbook of Natural Language Processing*. Chapman & Hall/CRC, Boca Raton, 2010. Online: <https://doi.org/10.1201/9781420085938>
- Jurafsky, Daniel – James H. Martin: *Speech and Language Processing*. (H. n.), (k. n.), 2020. Online: https://web.stanford.edu/~jurafsky/slp3/ed3book_dec302020.pdf
- Kilián Imre: *Szemantikai alapú jogi tudás-menedzsment technológiák*. PhD-értekezés. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Doktori Iskola, 2013. Online: <https://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/kilian-imre/kilian-imre-vedes-ertekezes.pdf>
- Lauritsen, Marc: *Current Frontiers in Legal Drafting Systems*. A Working Paper for the 11th International Conference on AI and Law. Stanford, Stanford University, 2007. Online: <https://static1.squarespace.com/static/571acb59e707ebff3074f461/t/5946f1e39de4bb69d253380c/1497821669156/CurrentFrontiers.pdf>
- Marković, Marko – Stevan Gostojić: *Knowledge-Based Legal Document Assembly*. (H. n.), (k. n.), 2020. szeptember 14. Online: <https://doi.org/10.48550/arXiv.2009.06611>
- Nemeskey, Dávid Márk: *Introducing HuBERT*. XVII. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Természettudományi és Informatikai Kar, Informatikai Intézet, 2021. Online: <https://hlt.bme.hu/media/pdf/huBERT.pdf>
- Reiter, Ehud – Robert Dale: *Building Natural Language Generation Systems*. Cambridge, Cambridge University Press, 2000. Online: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511519857>

- Reiter, Ehud: Academic NLG Should Not Fixate on End-to-End Neural. *Ehud Reiter's Blog*, 2020. december 1. Online: <https://ehudreiter.com/2020/12/01/dont-fixate-on-end-to-end-neural/>
- Reiter, Ehud: Generated Texts Must Be Accurate! *Ehud Reiter's Blog*, 2019. szeptember 26. Online: <https://ehudreiter.com/2019/09/26/generated-texts-must-be-accurate/>
- Reiter, Ehud: NLG vs Templates: Levels of Sophistication in Generating Text. *Ehud Reiter's Blog*, 2016. december 18. Online: <https://ehudreiter.com/2016/12/18/nlg-vs-templates/>
- Reiter, Ehud: NLG vs. Templates. *Proceedings of the Fifth European Workshop on Natural Language Generation*. Leiden, (k. n.), 1995. 95–105.
- Sprowl, James A.: Automating the Legal Reasoning Process: A Computer That Uses Regulations and Statutes to Draft Legal Documents. *American Bar Foundation Research Journal*, 4. (1979), 1. 1–81. Online: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511519857>
- Yang Zijian Győző – Perlaki Attila – Laki László János: *Automatikus összefoglaló generálás magyar nyelvre BERT modellel*. XVI. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia, Szeged, 2020. 343–353. Online: <http://acta.bibl.u-szeged.hu/id/eprint/67658>
- Zhang, Yian – Alex Warstadt – Haau-Sing Li – Samuel R. Bowman: *When Do You Need Billions of Words of Pretraining Data?* (H. n.), (k. n.), 2020. november 10. Online: <https://arxiv.org/abs/2011.04946>

Vákát oldal

A természetes nyelvi feldolgozóeszközök kis jogi irodákban történő használatának akadályairól és lehetőségeiről

Absztrakt: A számítógépes nyelvészet (NLP) által szolgáltatott átütő technológiák kihívást jelentenek a jogi irodák számára. Ez különösen igaz a kis jogi irodákra. A fejezet első részében megvizsgáljuk ezeket a technológiákat és azok alkalmazásait a jog területén. A fejezet második részében azokat a technikai és szervezeti akadályokat tekintjük át, amelyekkel a kis ügyvédi irodák az adaptáció (vagy akár annak hiánya) során szembesülnek. Végül összefoglaljuk az új innovatív technológiák által kínált technikai és szervezeti lehetőségeket a kis jogi irodák számára.

Tárgyszavak: kis jogi irodák; jogi informatika; mesterséges intelligencia; számítógépes nyelvészet (NLP); kis nyelvek; dokumentumosztályozás; entitásfelismerés; beszédfelismerés; beszédszintézis; gépi fordítás; hanguletelelemzés; anonimizálás; intelligens keresés; transzfertanulás; jogi ügymenedzsment szoftver; jogiforrás-kutató szoftver; e-Discovery; jogi csevegőrobot; kivonatolás; alternatív jogi tanácsadás

¹ Vadász Pál a Nemzeti Közszerológati Egyetem Információs Társadalom Kutatóintézetének vezető kutatója. Diplomáját az Eötvös Loránd Tudományegyetem Természettudományi Karán, PhD-jét az NKE Hadtudományi és Honvédtisztképző Karán szerezte katonai műszaki szakon. 1980 óta dolgozik főállásban az információtechnológia területén. Fő kutatási területe a jogi informatika, valamint a nemzetbiztonsági szolgálatok és rendvédelmi szervek számonkérhetősége. Rendszeresen ad elő hazai és nemzetközi konferenciákon, valamint publikál könyvfejezeteket és tanulmányokat hazai és külföldi kötetekben, folyóiratokban.

² Görög György több szabadalommal rendelkező szoftverfejlesztő mérnök, PhD. Egészségügyi szoftverek (várólista-döntéstámogató, klinikai laboratóriumi szoftverek), majd jogi keresőrendszerek fejlesztésével foglalkozott. Mostani specializációja a jogi szövegek és más nyelvi struktúrák számítógépes elemzése, feldolgozása. A Montana Tudásmenedzsment Kft.-nél, valamint a Nemzeti Adatvagyon Ügynökség tanácsadójaként dolgozik.

³ Üveges István számítógépes nyelvész, a Szegedi Tudományegyetem nyelvtudományi PhD-iskolájának hallgatója, a Montana Tudásmenedzsment Kft. számítógépes nyelvész kutatója, a TK-MILAB szentimentelemzéssel foglalkozó részprojektjének résztvevője. Érdeklődési területébe tartoznak a szentimentelemzési feladatok, a természetesnyelv-feldolgozás, Plain Language Movement, valamint a mesterséges intelligencia és a gépi tanulás.

Bevezetés

A feladat

A jelen írás felhasználja a szerzők tanulmányát,⁴ amely az EU finanszírozásával az Európai Ügyvédi Kamarák és Jogi Társaságok Tanácsa (CCBE) és az Európai Jogászok Alapítványa (ELF) részére készült 2021-ben. Az eredeti tanulmány a kis jogi irodák lehetőségeit és a rájuk leselkedő veszélyeket vizsgálta az átütő hatású technológiák,⁵ a mesterséges intelligencia (*artificial intelligence* – AI) és különösen a számítógépes nyelvészet (*natural language processing* – NLP) fényében.

Kis jogi irodák (a továbbiakban KJI-k) alatt értünk minden olyan, jogi munkával foglalkozó nem állami szervezetet, amely kevesebb mint tíz főt alkalmaz. Ilyenek az ügyvédi és közjegyzői irodák.

A fejezetben válaszokat keresünk arra, hogy melyek azok a jelentős technológiai fejlesztések az NLP területén, amelyek befolyásolhatják a KJI-k jövőjét, valamint milyen technológiai és emberi vagy szervezeti⁶ akadályok gátolják e technológiák felhasználását. Igyekszünk rávilágítani a lehetőségekre ebben az új környezetben.

A vizsgálódás korlátai

Ez a fejezet nem a CCBE és az ELF véleményét tükrözi, már csak azért sem, mert a CCBE és ELF által publikált tanulmány sem tükrözi mindenben a szerzőkét.

A jogi szakirodalomban alig találtunk olyan tanulmányokat, amelyek a KJI-k fejlődését befolyásoló akadályokat és lehetőségeket vennék számba. A legtöbb tanulmány a nagy ügyvédi irodákra és nagyvállalati jogi osztályokra összpontosít, vagy egyáltalán nem tesz különbséget a jogi iroda mérete szerint.

A technológia olyan gyorsan változik, hogy nem az a kérdés, hogy egy idevonatkozó megállapítás elavul-e, hanem az, hogy mikor (valószínűleg hamarosan). Az új technológiák, módszerek és termékek gombamód szaporodnak. A helyzet és az ezt követő stratégia rendszeres újragondolást igényel.

Bár az eredeti feladat a kis jogi irodákra vonatkozott, fontosnak láttunk egy másik tényezőt is, amely befolyásolja többek között a jogi irodák helyzetét, és ez a *kis nyelvek* problémája. Amint az alábbiakban is látható, a kis népességű nyelvekkel

⁴ János Pál Vadász – György Görög – Csaba Csáki – István Üveges: *Opportunities and Barriers in the Use of Natural Language Processing Tools in the SME Law Practices*. JUST-JACC-EJU-AG-2019, grant 881527.

⁵ Az angolban elterjedt *disruptive technology* kifejezést használjuk konzekvensen átütő technológiaként.

⁶ Szervezeti alatt értjük a szociológiai, politikai, gazdasági, pénzügyi, jogi stb. körülményeket, amelyek befolyásolják az erőfeszítéseket és a folyamatokat.

dolgozó jogi irodák és jogi osztályok komoly hátrányban vannak a domináns nyelvek használóihoz képest. A magyar nyelv nyilvánvalóan a kis nyelvek közé tartozik.

Jelen fejezet nagy része íróasztal-kutatáson, valamint tudományos, üzleti és jogi szakértőkkel folytatott kommunikáción alapszik. Üzleti és tudományos publikációkat használtunk referenciaként a megfelelő tudás megszerzéséhez. Sajnos a Covid-19-járvány miatt nem volt lehetőség helyszíni konzultációkra. Következtetéseket vontunk le az NLP-technológiákat alkalmazó egyéb szakmai ágazatok adataiból is, mint például a vezetési tanácsadás, az információs és kommunikációs technológia (a továbbiakban IKT), a marketing, az egészségügy stb.

Számos piackutatást és jelentést tanulmányoztunk át, így például a következő szervezetekét: HSBC, Deloitte, KPMG, Altman Weil, Consero, Thomson Reuters, Aderant, The Law Society of England and Wales és az ABA (Clio által támogatott). Bár a mintavételük, az értékeléseik és a módszereik eltérőek, a jelen tanulmány következtetéseire nem tartottuk szükségesnek ezeket külön értékelni.

Mivel a tudományos publikációk nyelve az angol, a legtöbb forrás a mi témánkban is angol nyelven olvasható. A tudományos folyóiratok adatbázisaiban, például a Google Scholarban található jogi szakirodalmi kiadványok többsége is angol nyelvű forrásból származik, ami elfogultságot mutathat az EU tudományos forrásai vagy az angoltól eltérő nyelveken írottak hátrányára.

Köszönet

Köszönetet mondunk a Wolters Kluwer Germanynek és a Wolters Kluwer Hungarynek a 2020-as és 2021-es felméréseik grafikonjaiért, amelyeket Megyeri Andrea által feldolgozott formátumában vettünk át szerkesztésre.⁷

A jogi munkában alkalmazott NLP-alapú technológiák áttekintése

A jogi munkában alkalmazott NLP-alapú technológiákat ebben a részben két csoportra bontva tárgyaljuk. Elsőként bizonyos *NLP-technológiákat* ismertetünk, amelyeket a jogi munka területén használt szoftverekben is alkalmaznak. Másodikként NLP-t alkalmazó *legaltech-alkalmazásokat* mutatunk be, vagyis olyan termékeket és szolgáltatásokat, amelyek NLP-t használnak, és amelyeket KJI-k is működtetnek a mindennapi munkájukban.

⁷ The 2021 Wolters Kluwer Future Ready Lawyer. Moving Beyond the Pandemic. Survey Report; 2020 Wolters Kluwer Future Ready Lawyer: Performance Drivers and Change in the Legal Sector – Technology Is at the Centre of Top Performance. *Wolters Kluwer*, 2020. július 16.

A felsorolás nem teljes körű, de igyekszünk egyrészt azokra összpontosítani, amelyek valószínűleg használnak (majd) a KJI-k, másrészt azokra, amelyek a legrelevánsabbak a következő részben ismertetendő akadályok és lehetőségek szempontjából.

A mesterséges intelligenciának számos definícióját ismerjük. Az intelligencia legfrappánsabb meghatározása: intelligencia, amelyet az intelligenciatesztel mérünk, a mesterséges intelligenciáé pedig az olyan intelligencia, amely nem emberi vagy állati. Más megközelítéssel olyan szoftver, amely a problémákat az emberhez hasonlóan oldja meg.

A klasszikus AI-alkalmazások szabályalapúak. Ez feltételekhez kötött komplex parancsrendszereket jelent (IF... THEN DO vagy WHEN... DO stb.). A korszerű AI már jóval kevésbé épít bináris jellegű szabályokra, sokkal inkább valószínűségekre, amelyeket bonyolult statisztikai módszerekkel dolgoz fel. Az NLP az AI azon részterülete, amely klasszikus nyelvészeti problémákat számítógépes programok segítségével old meg.

Általános NLP-technológiák, amelyeket jogi alkalmazásokban is felhasználnak

Az alábbi módszerekben az a közös, hogy mindegyikben központi szerepet kap a tudás reprezentációja. Ez teszi lehetővé, hogy az emberi tudás elérhetővé váljon a gépi tanulási algoritmusok számára, azaz hogy képes legyen az adatokból és a gépi tanulási megoldásokból származó tudást együtt felhasználni. Jó példa erre a tudásgráfok konstrukciója, amely szintén megpróbálja megragadni a fogalmak kapcsolatát (szemantikáját).

Dokumentumosztályozás

A dokumentumosztályozás olyan nyelvtechnológiai eljárás, amelynek célja a természetes nyelvi dokumentumokat tartalmuk alapján automatikusan, előre meghatározott kategóriákba (témakörökbe) sorolni. A besorolás történhet kézzel létrehozott szabályok (Boole-operátorokkal összekötött kulcsszókifejezések) segítségével vagy gépi tanulással is (a rendszer kézzel osztályozott példákban tanulva felállít egy témamodellt, amely alapján képes számára ismeretlen dokumentumok kategorizálására is).⁸

Entitásfelismerés

A névelem-felismerés vagy más néven entitásfelismerés (*named entity recognition* – NER) olyan nyelvi elemző eljárás, amelynek segítségével azonosíthatók egy

⁸ Dokumentum-osztályozás. *OpinHU Tartalomelemzés*.

szövegben a tulajdonnevek és a tulajdonnevekhez hasonlóan viselkedő (egyedi referenciával rendelkező) elemek, például dátumok, címek, telefonszámok, mennyiségek stb. Az azonosítás mellett elengedhetetlen a névelem típusának azonosítása is (például személynév, földrajzi név, szervezetnév). Ehhez gyakran szükség van a szövegkörnyezet figyelembevételével történő egyértelműsítésre is, például „az András utca 22. alatt lakom”; „tegnap András elfelejtette, hol lakik”.⁹

Szövegleiratozás, beszédfelismerés

A beszédfelismerés (*speech-to-text* – S2T) a számítógépes nyelvészet interdiszciplináris részterülete, amely olyan módszereket és technológiákat alkalmaz, amelyek lehetővé teszik a beszélt nyelv számítógépes felismerését és géppel olvasható szöveggé alakítását a hatékonyabb kereshetőség érdekében.

Beszédgenerálás, beszédsszintézis

A beszédgenerálás (*text-to-speech* – T2S) az AI-re épülő technológia, amelynek során a gépi úton olvasható, írott szöveget a beszédsszintetizátor érthető hangformátumra alakítja.

Gépi fordítás

A gépi fordítás olyan automatikus fordítási eljárás, amelynek során egy adott nyelvű szöveget egy másik nyelvre számítógépes program segítségével fordítanak le.¹⁰ A gépi fordítások hasznosságát nem kell bizonyítani a jogi munkában. Bár magyar–angol relációban a minőség megközelíti az ember által végzettét, a szöveget mindenképpen ellenőrizni kell. Gépi fordítóalkalmazások futhatnak a felhőben (Google Fordító, DeepL), vagy minősített szövegek kezelésére a külvilágtól szigorúan elzárt (offline, Faraday-kalitkában védett) környezetben (Systran).

Hangulatelemzés

A hangulatelemzés (*sentiment analysis*) a természetes nyelvi feldolgozás, a szövegelemzés, a számítógépes nyelvészet használata az affektív állapotok és szubjektív

⁹ Entitásfelismerés. OpinHU Tartalomelemzés.

¹⁰ Gépi fordítás. *Wikipédia*.

információk szisztematikus azonosítására, kinyerésére, számszerűsítésére és tanulmányozására.¹¹

Anonimizálás

A jogi alkalmazásokban igen gyakran van szükség a személyek azonosítását lehetővé tevő adatok eltüntetésére a dokumentumokból. Az anonimizálás a fentebb ismertetett technológiai megoldások közül többet is használ, hiszen önmagában a nevek eltüntetése egy dokumentumból nem szünteti meg feltétlenül az információk személyekhez köthetőségét. Az anonimizálás során szükség van más összefüggések felismerésére is.

Az úgynevezett szűkösség az anonimizálás fő ellensége. Sokan árulnak földimogyorót, így a személyes adatok eltávolítása esetén a földimogyoró-szerződés ügyfeleit nem könnyű azonosítani. Ha azonban az adott országban csak egyetlen társaság értékesít villamos energiát, az könnyen azonosítható magának a szerződésnek a tárgyából a szerződéses partner nevének ismerete nélkül is.

Ugyanakkor, ha túl sok konkrét részlet eltávolítanak, a dokumentum hasznossága súlyosan csökkenhet.

Keresés

A hagyományos, lexikális alapú keresés kimerül a kulcsszavak adott kombinációjához illeszkedő karakterek pontos sorrendjének keresésekor. Ez kizárja a találati listából az elgépett, illetve szinonim alakokat, és feleslegesen behozza az azonos alakú, de az adott összefüggésben más jelentéssel bíró szavakat. A karaktersor-alapú keresés eredménye lényegesen javítható szótövezéssel, stopszavak kiiktatásával stb. A szótövezés azonban elmoshatja a jogi értelmezés finomságait, például az „egészségügyi dolgozó” és az „egészségügyben dolgozó” különbségét.

A szemantikus keresésben a fő cél az, hogy a keresőkifejezésben szereplő szavak a statikus, szótári jelentésükön, illetve konkrét karaktersor-reprezentációjukon túl is értelmezhetőek legyenek. A kulcs az, hogy megtaláljuk a kereső szándékait, a keresőkifejezés által megadott kontextust és az egyes szavak közötti kapcsolatokat. Az ilyen információk hozzáadásával relevánsabb, a kereső szándékának (szándéka-inak) jobban megfelelő eredményeket kaphatunk. Ilyen eszköz a kontrollált szótárak (szinonimaszótár, tezaurusz, taxonómia, ontológia) használata.

¹¹ Sentiment Analysis. *Wikipedia*.

Modern módszerek a kontextuskinyerésre és a tudásreprezentációra

A szövegben szereplő szavak, kifejezések egymáshoz való viszonyának felhasználásával mélyebb összefüggéseket lehet kiaknázni. Ennek eléréséhez új megközelítésekkel kellett integrálni. Újdonságuk a lexikális alapú kereséshez képest az volt, hogy a kifejlesztett modellek kontextuális információt tartalmaztak a szavak ábrázolásában. Ilyen a mélytanulás, amelynek során nagy méretű szövegtestekkel, úgynevezett tanítóadatokkal tanítanak modelleket új szövegek feldolgozása céljából. Egy egyszerű példa illusztrálja a módszert. Ha a „vár” kifejezés a „randi” kontextusában szerepel, akkor tudni lehet, hogy emberek találkozásáról van szó. Ha ugyanez az „ostrom” szövegösszefüggésben, akkor valamilyen erődítményt jelent.

2013-ban jelentek meg a szóbeágyazásos (*word-embedding*) módszerek. A beágyazásalapú megoldások jó példája az előre elsajátított nyelvi modellek vagy ismeretgráfok létrehozása. Az utóbbiak lényegében specializált ontológiák, amelyek inkább a gyakorlati alkalmazhatóságra összpontosítanak, mint a filozófiai mélységre. Nem kódolják a hétköznapi tudást, hanem sok entitásra összpontosítanak. A beágyazásoknak nehézséget okozhat a szinonimák és antonimák megkülönböztetése (hasonló szöveggörnyezetben); például az „ítélet” és „végzés” formailag azonos környezetben szerepelhetnek, de megkülönböztetésük – az alkalmazási cél függvényében – fontosnak bizonyulhat.

További fejlődést hozott a neuronhálózat-alapú megoldásokban a BERT (*Bidirectional Encoder Representations from Transformers*) 2018-as megjelenése. A BERT a Google által közzétett nyelvi modell. A BERT újdonsága abban rejlik, hogy kontextus alapján képes automatikusan megkülönböztetni egymástól az azonos formájú szavak jelentését. Az előző példát követve – „a fiú vár a lányra” és „ostrom alá vették a várat” – a „vár” szónak nyilván egészen más jelentése van. Hagyományos szóbeágyazások (mint a Word2Vec vagy a GloVe) ugyanazt a matematikai ábrázolást (jellemzően egy vektortér-ábrázolást) rendelik a „vár” szóhoz mindkét mondatban, míg a BERT különböző vektort generál a „vár” szóhoz a két mondatban, amelyből a jelentéskülönbség visszanyerhető. Így nincs szükség a kézi egyértelműsítésre (*disambiguation*), így ez a feldolgozást lényegesen egyszerűsíti. További előnye a BERT-nek, amely szubszavak, szócsónkok (nem nyelvtani szótagok) alapján dolgozik, hogy képes kezelni a modelltanulás során nem tapasztalt szavak jelenlétét, ami a gyakorlati alkalmazásokban sokkal erőteljesebbé teszi.

Az ilyen szemantikai különbségek rekonstruálása a keresőkifejezések feldolgozásában kulcsfontosságú a releváns eredmények visszanyeréséhez, különösen a jog esetében, ahol a közös szavak konkrét jogi kifejezéseként is előfordulhatnak.

Transzfertanulás

A transzfertanulás fontos technológia azon akadályok elkerülésére, amelyekkel a kis nyelvek (azaz szerényebb jogi szövegállománnyal, vagyis tanítóadattal, például kevesebb szerződés) szembesülhetnek. A transzfertanulás olyan eszköz, amely a tudást egy forrásból nyeri ki, és egy másik célbeállításra alkalmazza. Példa erre egy AI-modell (elő)tanítása egy adott nyelv általános szövegkorpuszán, majd a modell finomhangolása ugyanazon vagy egy másik nyelv speciális doménkorpuszán (például jogi szövegek). A transzfertanulásban az alaphálózat először egy alapadatkészletre és -feladatra van kiképezve, hogy képes legyen az adatok (esetünkben a szövegek) nagyon általános jellemzőinek megragadására. A finomhangolási fázisban az eredeti modellt (részben vagy egészben) használják kiindulópontként az adott feladatra kifejlesztendő új modellhez, ezért az első modell által kinyert eredeti „tudás” átkerül az utóbbi modellbe. A közelmúltban a Google BERT-eszközének és származékainak megjelenésével ez az eljárás dominanciára tett szert a területen.

Nyelvközi transzfertanulás

A keresés új perspektíváit nyitotta meg a nyelvközi transzfertanulás (*cross-language transfer learning*, a továbbiakban CLTL). Ebben a gépi tudás átkerül egy (erőforrásgazdag) forrásnyelvből egy másik (erőforrásszegény) cél nyelvbe. A források ebben a tekintetben értelmező jegyzetekkel vagy nyelvtani, például szófaj- vagy mondatrészjelöléssel ellátott szövegek, valamint példák. Az egynyelvű és a többnyelvű megközelítés gyakran vegyes, még a képzési szövegek is különböző nyelvek lehetnek. Bizonyos NLP-modellek használata esetén a CLTL a jövőben alapvető technológiává válhat a kisebb nyelvek számára, amelyek korlátozott tanítóadatszövegállománnyal rendelkeznek.

A tudományos élet szereplői közt a BERT-modell a meghatározó. A BERT megszületése felvetette azt a reményt, hogy egyetlen eszköz megoldja az összes feladatot, legalábbis a GPT-3¹² megjelenéséig, például Ghavidel és szerzőtársai,¹³ valamint Wenjie¹⁴ szerint.

¹² Sejuti Das: GPT-3 Vs BERT For NLP Tasks. *Analytics India Magazin*, 2020. szeptember 11.

¹³ Hadi Ghavidel – Amal Zouaq – Michel Desmarais: Using BERT and XLNET for the Automatic Short Answer Grading Task. In *Proceedings of the 12th International Conference on Computer Supported Education*. I. CSEDU, 2020. 58–67.

¹⁴ Zhang Wenjie: *The Comparison between the Tools for Named Entity Recognition*. Master's Thesis. Auckland University of Technology, 2020.

Információkinyerés

A keresés új módszerei közé tartoznak a szimbólumalapú módszerek (relációkinyerés, információkinyerés), amelyek szervezik és értelmezik a jogi ismereteket és az egyes szimbólumok közötti kapcsolatokat (például nevesített entitások mint személyek, szervezetek). Számos alkalmazási lehetőséget tártak fel. Itt relációk alatt az egyes entitások (tárgyak, személyek, fogalmak, jellemzően főnevek) közötti kapcsolatokat értjük. Például a relációextrakció egy speciális típusú információextrakció (IE), ahol a fő cél egy strukturált adatbázis létrehozása a mondatokból a szövegből kivont entitáspárokkal és relációtípusokkal. Egy másik példa az események sorozatának felderítése egy büntetőügyben.

Dokumentumelemzés

A dokumentumelemzés szimbólumalapú megoldás, amely a szövegben található strukturálatlan információt olyan formába szervezi, amelyet emberek és szoftverek egyaránt értelmezhetnek. Ez úgy érhető el, hogy a szöveg entitásait kapcsolatba hozzák egymással, vagy ontológiákat, illetve szóhálókat építenek.

Jogi szoftverek (legaltech-alkalmazások) NLP-technológiákkal

A jogi ügymenedzsment szoftverek

A jogi ügymenedzsment (*legal practice management*) szoftver integrálja és automatizálja a jogi gyakorlatok *front-* és *back-office* tevékenységeit, beleértve az időnyilvántartást, a találkozók ütemezését, az esetkezelést, az üzenetküldést, a projektmenedzsmentet, a számlázást stb.

Jogi dokumentumkezelő szoftverek

A jogi dokumentumkezelő (*document management system* – DMS) szoftver megoldja a dokumentumok iktatását, tárolását, különböző szempontok szerinti osztályozását, kereshetőségét, selejtezését, a munkafolyamatok automatizálását és a hozzáférések naplózását.

Jogiforrás-kutató szoftverek

A jogiforrás-kutató (*legal research*) szoftverek és szolgáltatások összesítik a különböző forrásokból származó bírósági ítéleteket, jogszabályokat, rendeleteket és az esetjogot, valamint eszközöket biztosítanak a jogszabályok feltárásának és elemzésének automatizálásához. A jogi kutatás segíti a jogszabályok változásainak nyomon követését, a jogi vélemények kialakítását és támogatását, valamint a precedensek azonosítását.

E-Discovery szoftverek

Az *e-Discovery*¹⁵ a jogi, igazságügyi, vállalati stb. dokumentumhalmazokban adott tartalmú vagy típusú dokumentumok feltárását jelenti. Ilyen dokumentumok az e-mailek, a csevegések, az azonnali üzenetek, Word- vagy PDF-fájlok, a hang-/videófájlok és a közösségimédia-üzenetek. *E-Discovery* munkafolyamat például egy teljes vállalati szövegtörzsben a csalás- vagy kartellgyanús elemek felderítése,¹⁶ valamint a törvényi megfelelés vizsgálata (*compliance review*).

Az adatfeltárási munkafolyamat fázisai a következők: a releváns források azonosítása, adatrögzítés, adatfeldolgozás, felülvizsgálat és terjesztés. AI-t használnak a feldolgozási fázisban meghatározott adatelemek azonosítására (*technology assisted review* – TAR).

Bírói döntések előrejelzése

A bírói döntések előrejelzése (*litigation prediction*) a bírósági döntések hatalmas szövegtörzsain alapuló, prediktív elemzések alkalmazása. Segít annak eldöntésében, hogy egy adott ügyet bíróságra vigyünk-e, vagy megegyezzünk. Felméri a lehetséges siker valószínűségét a tényállás alapján összevetve hasonló tényállású ügyek kimenetelével. Feladata lehet az igazságügyi szakértőre történő javaslattevés vagy az ellenfél szakértőjének értékelése.

Jogi csevegőrobotok

A jogi csevegőrobotok (*lawbots*) NLP-alapú válaszadó (*human-machine interfaced question and answer* – Q&A) alkalmazások, amelyek emberek közötti beszélgetést

¹⁵ Ennek a fogalomnak nem honosodott meg magyar megfelelője.

¹⁶ Pál Vadász – András Benczúr – Géza Füzesi – Sándor Munk: Identification Illegal Cartel Activities from Open Sources. In Babak Akhgar – Petra Saskia Bayerl – Fraser Sampson (szerk.): *Open Source Intelligence Investigation*. Cham. Springer, (h. n.), 2016. 251–273.

szimulálnak.¹⁷ A csevegőrobotok megértik a természetes nyelven hangban vagy írásban feltett kérdéseket (lásd *Szövegleiratozás, beszédfelismerés*), és megválaszolják azokat.

Kivonatolás

A kivonatolás (*summarisation*) során az AI-alkalmazás egy hosszabb szövegből kiszűri a lényegét. A folyamat kétféleképpen történhet. Vagy kiemel fontosnak tartott szövegrészeket (mondatokat) változatlan formában, vagy szabadszövegű összefoglalót készít.

Akadályok az NLP alkalmazásának útjában a kis jogi irodákban

Alapvetően kétféle akadály gátolja az NLP KJI-k általi befogadását. Egyeseket technológiai jellegűnek lehet minősíteni, a többinek pedig inkább az emberi természethez vagy a szervezeti jellemzőkhöz van köze.

Technikai akadályok

A tanítóadatok elérhetősége

Ha a tanítóadatok mennyisége nem elegendő a modellépítéshez, nem kapunk kielégítő eredményt. Ez a probléma olyan szakmai területeken vagy nyelveknél merülhet fel, amelyek esetében kevés dokumentum keletkezett, vagy kevés elérhető, akár jogi akadályok okán is. Erre példák lehetnek a személyiségi jogok miatt nem publikálható egészségügyi jelentések vagy éppen bírósági határozatok. Ilyenkor anonimizálják a dokumentumokat a további feldolgozhatóság végett (lásd *Anonimizálás*).

Kevés tanítóadat birtokában olykor transfertanítást alkalmaznak modellépítésre (lásd *Transzfertanítás*). A transfertanítás különleges esete egy nyelvi modell transzformálása egy másik nyelvre (lásd *Nyelvközi transfertanulás*).

Több központú nyelvek

Elméleti nyelvészeti szempontból a több központú nyelveket (*polycentric languages*) úgy lehet meghatározni, mint egynél több országban jelen lévő nyelveket, és mint az „alapnyelv” egyenértékű változatát (amely megegyezik az adott ország anyanyel-

¹⁷ Kate Brush – Jesse Scardina: Chatbot. Definition. *TechTarget*.

vével).¹⁸ Rudolf Muhr¹⁹ a több központú nyelveket a nyelvek és a dialektusok külön kategóriájának tekinti. Mivel közigazgatási és állami nyelvként vagy regionális hivatalos nyelvként működnek, nyelvi és kommunikációs autonómiával rendelkeznek. A német, angol, francia, görög, olasz, holland, portugál, spanyol, magyar és svéd nyelvet több központú európai nyelvnek tekintik az EU-ban.

Az ilyen nyelvek különös jelentősége a jogi szövegek területén az, hogy eltérő használatuk és hagyományaik miatt gyakran ugyanazt a jogi kifejezést alkalmazzák az azokat használó országok különböző lexikális kifejezései. Ennek egyik legikonikusabb példája a német, ahol például Ausztriában és Németországban különböző jogi fogalmakra hivatkoznak, például: *Jus* (Ausztria) vs. *Recht* (Németország) a jogra, *Ehepakt* (Ausztria) vs. *Ehevertrag* (Németország) a házassági szerződésre és az *Arbeitsbewilligung* (Ausztria) vs. *Arbeitserlaubnis* (Németország) munkavállalási engedélyre utal.²⁰

Az EU-n belül maradva, ez a kódrendszer a DEU-t mint „német (Németország)”, a DEA-t pedig mint „német (Ausztria)” listázza. Egyértelmű, hogy a Németországban és Ausztriában használt hivatalos írott nyelvek között is vannak különbségek.²¹ Az ilyen több központú nyelvek a modell tanításakor különleges figyelmet igényelhetnek.²² A különbségek azonban ugyanúgy tekinthetők nyelvi vagy jogtudományi különbségeknek. Mindkét esetben a transzfertanulás a nagyobb szövegkorpuszt használó mesterséges intelligencia úgynevezett előtanítását és a kisebb korpuszt használó finomhangolást jelenti. A gyakorlati folyamat nagyrészt ugyanaz lesz, és az eredmény két különböző módon képzett AI-modul lesz.

A jogi nyelv sajátosságai

A jogi nyelv és reprezentációja jelentősen eltérhet a mindennapi nyelvtől. A szabályozási szövegeket és bizonyos mértékig a szerződéseket is összetett mondatok jellemzik, beleértve a számozott listás hivatkozásokat stb. Sanchez az amerikai,²³

¹⁸ Pluricentric Language. *Wikipedia*.

¹⁹ Rudolf Muhr: Die plurizentrischen Sprachen Europas – ein Überblick. In Eva Gugenberger – Mechthild Blumberg (szerk.): *Europa. Zur Situation der regionalen Sprachen von der Iberischen Halbinsel bis zum Kaukasus*. Österreichisches Deutsch – Sprache der Gegenwart, II. Frankfurt am Main, Peter Lang Verlag, 2003. 191–233.

²⁰ Heidemarie Markhardt: Das Österreichische Deutsch im Rahmen der EU. Frankfurt am Main – Berlin – Bern – Bruxelles – New York – Oxford – Wien, Peter Lang, 2005.

²¹ Rudolf Muhr: The Differences in the Legal Terminology of Austria and Germany and the Results for the German Legal Terminology within the Scope of the European Union. *Muttersprache*, 119. (2009), 3. 199–216.

²² Rudolf Muhr – Josep-Àngel Mas Castells – Jack M. Rueter: *European Pluricentric Languages in Contact and Conflict*. New York, Peter Lang, 2020.

²³ George Sanchez: Sentence Boundary Detection in Legal Text. In *Proceedings of the Natural Language Processing Workshop 2019*. Association for Computational Linguistics, 2019. 31–38.

Glaser és munkatársai a német,²⁴ míg Vincze a magyar jogi szövegekről²⁵ közöl részleteket. A számozott (és betűvel írt) listák miatt a mondatok gyakran sorvégi karaktereket tartalmaznak; a mondatok egyes nyelveken belső mondatzáró pontot is tartalmazhatnak a sorszámok és rövidítések miatt. A bekezdések átléphetik az oldalhatárokat, ami bármilyen szövegtípusú optikai karakterfelismerés esetén gyakori probléma. Manapság a római számok nem túl gyakoriak a mindennapi nyelvben. A latin nyelv is előfordulhat a jogi dokumentumokban.

Szokás a jogalanyok, például pártok, rendeleti jellegű jogi aktusok stb. rövidítése vagy szokásos nevének használata úgy, hogy teljes nevük csak egyszer szerepeljen a szövegben („továbbiakban”). Az anonimizálás hármaspontokat (...) vagy teljes pontsorozatokat (....) hagyhat, és a {} és [] zárójeleknek, továbbá más speciális karaktereknek (például §►”) is van szerepe, nem beszélve a perjelek továbbra is előforduló használatáról a kerek zárójelek helyett.

Pozitívum viszont, hogy a jogi szövegekben csak kevés elírás valószínű, kivéve talán a nyers vázlatokat. A jogi nyelvezet morfológiai sokfélesége bizonyosan kisebb, mint a mindennapi beszéd, hiányzik az informális megszólítás (vagy egyáltalán a megszólítás), az első és második személy, és kevesebb az ige stb. A jogi szövegek ugyanakkor más (szabályozott vagy szerződött) szakmákra vonatkozó különleges feltételeket is tartalmaznak. Ez *de novo* tanítást igényel inkább, mint a hétköznapi nyelvből történő transzfertanítást.

A dokumentumok mérete és a mondatok hossza is jelentős tényezők a mesterséges intelligencia tanításával kapcsolatban.

A megoldás ezekre a problémákra – a mesterséges intelligencia tanítása előtt – a speciális szöveg-előkészítés és a neurális hálózat speciális konfigurálása lehet a dokumentum és a mondat méretének kezelésére.

Ugyanakkor azt is meg kell jegyezni, hogy az egyszerűbb neurális hálózati modellek is betaníthatók kevesebb szöveggel, és kielégítően működhetnek. A nagy adatkészletek iránti igényt csökkentő technológiákat Maheswari,²⁶ a későbbi fejlesztéseket például Riekert és munkatársai²⁷ tanulmányai ismertetik.

²⁴ Ingo Glaser – Sebastian Moser – Florian Matthes: Sentence Boundary Detection in German Legal Documents. In *Proceedings of the 13th International Conference on Agents and Artificial Intelligence*. II. ICAART, 2021. 812–821.

²⁵ Vincze Veronika: A Miskolc Jogi Korpusz nyelvi jellemzői. In Szabó Miklós – Vinnai Edina (szerk.): *A törvény szavai*. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2018. 9–36.

²⁶ Jyoti Prakash Maheswari: Breaking the Curse of Small Data Sets in Machine Learning: Part 2. *Medium*, 2019. április 27.

²⁷ Martin Riekert – Matthias Riekert – Achim Klein: Simple Baseline Machine Learning Text Classifiers for Small Datasets. *SN Computer Science*, 2. (2021). 178.

A fekete doboz és az ügyvédek felelőssége

A gépi mélytanulás (*deep learning*) úgynevezett fekete dobozos (nem átlátszó) neurális hálózatokat eredményez, amelyek nem tudják maguk megmagyarázni az eredményeiket. Még ha ezek az eredmények megbízhatók is, amint azt a kiterjedt tesztelés kimutatta, maga a folyamat statisztikai jellege sokszor kétségeket hagy. Nehéz elképzelni Európában, hogy egy KJI vagy egy bíróság normál terhelés mellett komoly jogi döntést hozzon pusztán azért, mert egy program azt mondta. Ez még az olyan automatikus kockázatértékelés (például annak valószínűsége, hogy az alperes visszaesővé válik) esetén is igaz, mint amelyet a COMPAS-rendszer készít az Egyesült Államokban,²⁸ vagy amelyet a holland alternatív vitarendezési (ADR) kezdeményezés, az e-Court²⁹ ajánlott. Jelenleg komoly erőfeszítések történnek az AI kimeneteinek megmagyarázhatóságával kapcsolatban. Például az Európai Unió AI fehér könyve szerint „a szimbolikus érvelés és a mély idegi hálózatok kombinálása segíthet a mesterséges intelligencia kimeneteinek érthetőségének javításában”.³⁰ További követelmény lehet, hogy a magyarázatnak természetes nyelven kell történnie (esetleg grafikonokkal és más vizualizációs eszközökkel alátámasztva).

Ami a jogi NLP-technológiákat illeti, kiváló és részletes felmérések állnak rendelkezésre a problémáról, amelyek potenciális megoldásokat kínálnak, bár úgy tűnik, hogy némelyikük kívül esik a KJI-k területén.³¹

Technológiai különbségek a kontinentális és a common law országok között

Mivel a tudományos és szakmai publikációk nagy része angolszász országokból származik, felvetődött a jogos kérdés, hogy a jelen fejezetben szereplő kijelentések hatással vannak-e a kontinentális jog gyakorlóira. A válasz egyszerű: tisztán számítástechnikai szempontból nincsenek jelentősebb következményei ennek a különbségnek, minden NLP-eszköz és -módszer alkalmazható mindkét tartományban. A *common law*-ban alapvető fontosságú, hogy minden vonatkozó bírósági ítélet rendelkezésre álljon, míg a kontinentális rendszerekben a kodifikált alapszabályok vannak túlsúlyban, de a konkrét NLP-technológiák (lásd *Jogi szoftverek...*) között nincs különbség.

²⁸ Andrew Lee Park: Injustice Ex Machina: Predictive Algorithms in Criminal Sentencing. *UCLA Law Review*, 2019. február 19.

²⁹ Willemien Netjes – Arno R. Lodder: e-Court – Dutch Alternative Online Resolution of Debt Collection Claims. *International Journal of Online Dispute Resolution*, (2019), 1. 96.

³⁰ European Commission: *White Paper on Artificial Intelligence – A European Approach to Excellence and Trust*. COM(2020)65 végleges (2020. február 19.).

³¹ Zsolt Zódi: Algorithmic Explainability and Legal Reasoning. *The Theory and Practice of Legislation*, 10. (2022), 1. 67–92.

A kis nyelvek mint technikai akadály

A gépi tanulási feladatok mindig nagy szövegtesteket igényelnek. Míg egy általános nyelvi modell felépíthető az adott nyelvhez tartozó Wikipédia-bejegyzésekből, egy szakterület (például jogi entitásfelismerő) különleges szövegtestből képzett tanítóadatot igényel. Ezeket sokszor kézzel kell címkézni, amihez szükség lehet nyelvészek és informatikai szakértők bevonására. Különböző módokon kell felkészíteni például egy korpuszt a hangulatelemzéshez vagy az anonimizáláshoz, és ehhez különbözőféle szakértelemre van szükség. Az ilyen kompetencia korlátozottabban érhető el a kis nyelvek esetében.

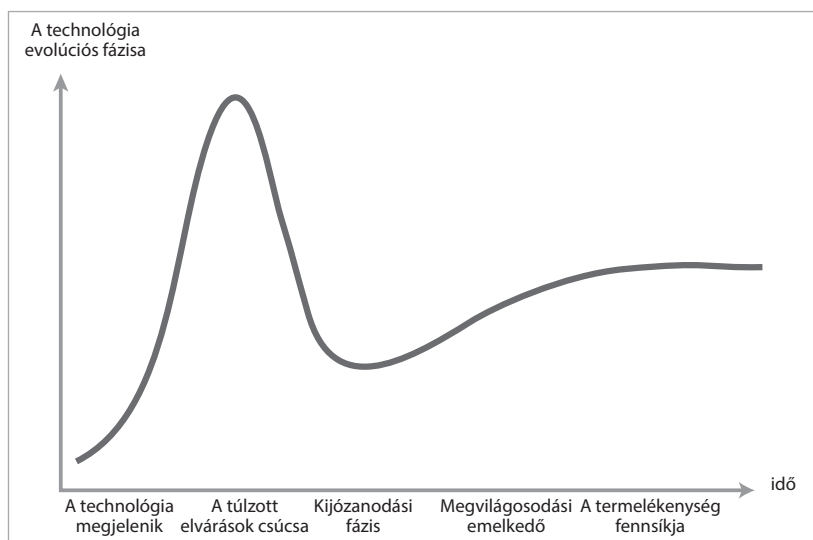
A kis nyelvek esetében, még ha a nyelvi modell felépítéséhez szükséges anyag online elérhető is, gyakran nem áll rendelkezésre olyan és annyi tanítóadat, amely és amennyi konkrétabb feladatokra is alkalmas lenne, vagy nem létezik olyan nyilvánosan elérhető tanítóadat, amellyel egy modell finomhangolása elvégezhető.

Ha a kisebb cégek egyéni igényeit is figyelembe vesszük, az általánosan elérhető források hiánya növeli a költségeket (minden vállalatnak magának kell megteremtenie a tanításhoz szükséges erőforrásokat), és a tanításhoz használt szövegtestek eltérő minősége nagyon eltérő minőséget eredményezhet.

Szervezeti akadályok

A Gartner-féle hype-ciklus

A technológiai fejlődés elfogadása, a technológiai megoldások tényleges alkalmazása, különösen az információs és kommunikációs iparban egy tipikus mintát, az úgynevezett *Gartner Hype Cycle*-t mutatja (1. ábra). Amint azt például a kézírás-felismerés, a dotcombuborék vagy az Y2000 fordulat esetében is láthattuk, a mesterséges intelligencia mint technológia elfogadottsága hasonló görbét mutat. A kezdeti lelkesedés, amely gyakran jellemzi a sajtót és a befektetői közösséget, eléri a csúcst, amikor a technológia korlátai kezdenek megmutatkozni. Ezt a kiábrándultság szakasza követi, amelyből a reális ipari növekedés sokkal később alakul ki, amely végül eléri a piac telítettségének szintjét. Az ábrán azonban nem látható, hogy a görbén lehetnek felfelé és lefelé irányuló ingadozások – ahogy az AI esetében történt a hetvenes-nyolcvanas évek fordulóján, valamint a kilencvenes évek elején – az úgynevezett AI-teleken (*AI-winter*). Mivel minden elemző egyetért abban, hogy az *NLP megítélése a legaltech területén jelenleg túlzottan optimista*, nagyon fontosnak tartjuk csillapítani a túlzott várakozásokat, és óvunk mindenkit a kellemetlen meglepetésektől.

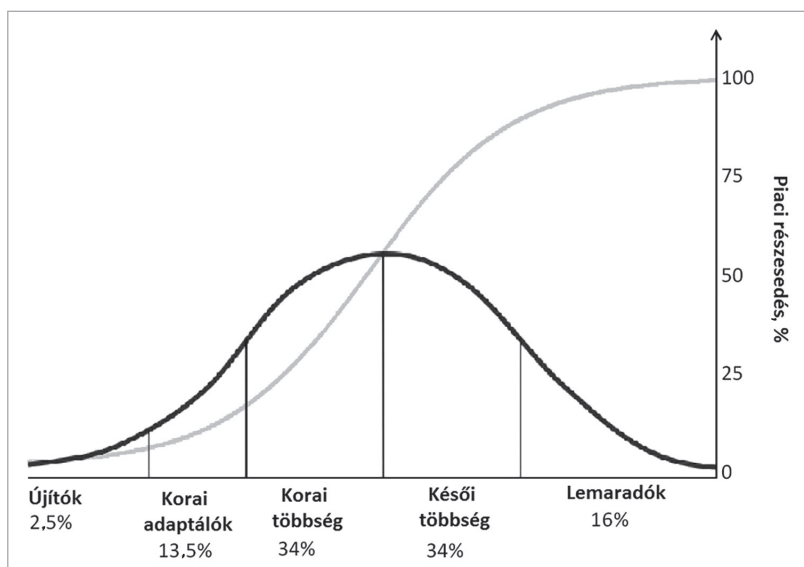

1. ábra: Hype

Forrás: Kasey Panetta: 5 Trends Appear on the Gartner Hype Cycle for Emerging Technologies, 2019. *Gartner*, 2019. augusztus 29.

A Gartner-féle *hype*-ciklus lazán kapcsolódik a Rogers-féle diffúziós görbéhez, amely megmutatja, hogyan, miért és milyen ütemben terjednek az ötletek és technológiák. A témát W. D. Henderson³² tárgyalja. Míg a Gartner-féle *hype* a várakozásokat mutatja, a Rogers-féle diffúziós görbe a különböző újítók piaci részesedését szemlélteti az idő függvényében. Ha feltételezzük, hogy a Rogers-féle diffúziós görbe nem egészen szimmetrikus haranggörbe, akkor azt is mondhatjuk, hogy a Gartner-görbe alatti terület fedi le a Rogers-görbe alatti újítót (2. ábra).

³² William D. Henderson: Innovation Diffusion in the Legal Industry. *Dickinson Law Review*, 122. (2018), 2. 458.

2. ábra: A Rogers-féle innovációs görbe

Forrás: Wikipédia ([wikimedia.org/wiki/File:Rogers_diffúziós_elmélete](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Rogers_diffuzi%C3%B3s_elm%C3%A9lete))

3.2.2. A kis nyelvek mint szervezeti akadály

Az *Ethnologue* a kis nyelvet tízezernél kevesebb beszélővel definiálja.³³ Európai szövegösszefüggésben úgy értelmezik, hogy egy uniós nyelv kicsi, ha kevesebb mint tízmillióan beszélik. Még ha egy nyelvnek több mint tízmillió beszélője is van, a lakosság egyes esetekben több joghatóságra osztható, így a tényleges homogén (az itt tárgyalt értelemben) népesség még kisebb lehet – lásd a több központú nyelvekről írt alfejezetet. Ilyen – policentrikus – nyelv a német, a francia vagy éppen a magyar is.

Jelentős probléma, hogy a kis nyelvek, beleértve a kis többközpontú, policentrikus nyelveket (lásd *Többközpontú nyelvek*) is, nem érik el a méretgazdaságosság küszöbét a gyártók és a szolgáltatók számára. A piac túlságosan töredezett, túl sok kis résztvevőből áll ahhoz, hogy a kis nyelveken futó alkalmazásokba érdemes legyen befektetni. Más szavakkal: egy alkalmazás befektetésének megtérülése a nagyobb nyelv/lakosság/piac esetében sokkal magasabb, mint egy kisebb esetében. Ennek eredményeként a kis nyelvek alkalmazásainak választéka és minősége sokkal gyengébb, mint a nagyoké. Három példa alább.

- Egy gyors pillantás az angol és a lett Wikipédia cikkeinek számáról elég meggyőző (6 546 475 szemben a 114 648-cal).³⁴

³³ Size and Vitality of Shan. *Ethnologue*.

³⁴ Multilingual Statistics. *Wikipedia*.

- A Microsoft *Word's Style Guidance (/File/Options/Proofing/When Correcting Spelling and Grammar in Word/Settings)* eszközben látható az angol és a német lehetőségek bősége, a magyarok szűkössége, vagy akár a lett vagy katalán lehetőségek teljes hiánya (2021. augusztus 20-án).
- A piacvezető nyelvtan- és stílusellenőrző Grammarly nem is érhető el más nyelven, csak angolul.³⁵

Az UNESCO öt szinten határozza meg egy nyelv veszélyeztetettségét (a „biztonságos” után) az alábbiak³⁶ szerint:

- Sérülékeny: „a legtöbb gyermek beszéli a nyelvet, de ez bizonyos területekre (pl. otthon) korlátozódhat”;
- Erősen veszélyeztetett: „a gyermekek már nem anyanyelvként tanulják a nyelvet az otthonukban”;
- Súlyosan veszélyeztetett: „a nyelvet a nagyszülők és az idősebb generációk beszélik; bár a szülőgeneráció megértheti, nem beszélik a gyerekekkel vagy egymás között”;
- Kritikusan veszélyeztetett: „a legfiatalabb beszélők a nagyszülők és még idősebbek, ők is csak olykor, ritkán beszélik a nyelvet”;
- Kihalt: „már nem beszéli senki; az 1950-es évek óta feltehetően kihalt.”

Egy adott nyelv *digitális jelenléte* különböző tényezőktől függ, mint például a közösség mérete, presztízse, pénzügyi háttere, iskolázottsági szintje, a politikai lobbihatalma, technológiai kifinomultsága stb. Egy nyelvnek lehet viszonylag kicsi a népessége, ugyanakkor jelentős vagy éppen nulla a digitális jelenléte. Az afrikai mandinga (1,35 millió beszélő) írástudóinak aránya 1% alatt van, a Wikipédia-jelenléte pedig zéró. A romani (cigány) nyelvet Európában 1,5 millió ember beszéli, és nincs Wikipédia-jelenléte (bár a dél-európai Vlach Romani változatban 690 cikk található). A piemonti nyelvet 2-3 millióan beszélték Torino régióban, és nincs jelentős digitális jelenléte. Ugyanakkor az észt 1,165 millió beszélővel, 221 ezer Wikipédia-szócikkkel rendelkezik. A 2016-ban beszélt³⁷ 7139 nyelv közül 321-nek van legalább 1 cikke a Wikipédiában.³⁸ Feltételezhető tehát, hogy a világ nyelveinek 4,5%-a rendelkezik valamilyen digitális jelenléttel. A *Digital Language Death*³⁹ arra a következtetésre jut, hogy a nagyjából 7000 még élő nyelv közül 2500 még egy évszázadig fennmaradhat, és a *digitális túlélők becsült száma világszerte mindössze 250*.

³⁵ Robert Dale – Jette Viethen: The Automated Writing Assistance Landscape in 2021. *Natural Language Engineering*, 27. (2021), 4. 511–518.; Does Grammarly Support Languages Other than English? *Grammarly Support*.

³⁶ List of Endangered Languages in Europe. *Wikipedia*.

³⁷ How Many Languages Are There in the World? *Ethnologue*.

³⁸ List of Wikipedias. *Wikimedia*.

³⁹ Kornai, András: Digital Language Death. *PLOS ONE*, 2013. október 22.

Az Európai Unióban 70 beszélt és 24 hivatalos nyelv van.⁴⁰ Ezen nyelvek némelyikét egy kis közösség gyakorolja. Nem találtunk adatokat mind a 70 nyelv digitális jelenlétéről, nem is beszélve az NLP-használatuk kifinomultságáról. A digitális jelenlét ugyanakkor létfontosságú a számítógépes nyelvészetre épülő alkalmazások elterjedésének szempontjából, hiszen ennek alapvető feltétele a megfelelő mennyiségű és minőségű tanítóadat elérhetősége. Más szavakkal: *megfelelő digitális jelenlét nélkül egyes szakmák nem tudnak élni a nyelvükben, és más nyelvben fognak tovább élni.*

Alternatív jogi tanácsadás

Az alternatív jogi tanácsadói szolgáltatások (*alternative legal service provider* – ALSP) kvázi jogi szolgáltatásokat nyújtanak magas szintű NLP-alapú technikai arzenállal az interneten.⁴¹ Miután beruháztak és szakosodtak ezekre az átütő hatású technológiákra, rendkívül versenyképes árszínvonalon tudnak működni. Az ALSP-robotok anélkül válaszolhatnak az ügyfelek által gyakran feltett kérdésekre, hogy azoknak jogi irodához kellene fordulniuk. Az Egyesült Államok jogi piacán megfigyelhető az a tendencia, hogy egyes vállalati jogi osztályok jobban bíznak az ALSP-kben, mint a jogi cégekben.⁴² Ez azt is jelenti, hogy az ALSP-k részt hasítanak ki a jogi irodák piacából, azaz bizonyos területeken fenyegetést vagy legalábbis versenyt jelentenek a klasszikus jogi irodáknak.⁴³

A csevegőrobot mint az emberi tanácsadás lehetséges alternatívája

A csevegőrobotok (lásd *Jogi csevegőrobotok*) nemcsak jelentősen olcsóbbak, mint az emberi munkaerő, hanem korlátozás nélkül rendelkezésre állnak, valamint a megszerzett információkat törlésükig tárolják, ellentétben az emberekkel, akik magukkal viszik őket, amikor távoznak, így az újonnan érkezőket újra kell képezni. A csevegőrobotok minősége folyamatosan fejlődik. Ugyanakkor kétségtelen, hogy minél bonyolultabb a probléma, annál valószínűbb, hogy a kérést továbbítani kell az embernek. Egy bizonyos pontig a csevegőrobotok állják a Turing-tesztet.⁴⁴

A Gartner 2019-es előrejelzése szerint a jogi csevegőrobotok, azaz AI által működtetett virtuális jogi asszisztensek 2023-ban a jogi megkeresések egyharmadát

⁴⁰ Languages of Europe. *Wikipedia*.

⁴¹ What is an Alternative Legal Service Provider (ALSP)? [ParalegalEDU.org](https://www.paralegal.edu.org/)

⁴² Frank Ready: Legal Departments Likely Trust ALSPs More than Firms on Tech Recommendations. [Law.com](https://www.law.com), 2021. augusztus 4.

⁴³ Rachel Zahorsky – William D. Henderson: Who's Eating Law Firms' Lunch? *ABA Journal*, 2013. október 1.

⁴⁴ Turing-teszt. Wikipédia.

fogják kezelni.⁴⁵ Még ha ez a jóslat túl optimista/pesszimista is, a csevegőrobotok egyre nagyobb részt követelnek az ügyfélszolgálati piaci szegmensből, és nincs okunk feltételezni, hogy a jogi területen mást tapasztalnánk.⁴⁶

Kis és nagyobb cégek

A KJI-k elveszíthetik-e piaci részesedésüket a nagyobb jogi irodákkal szemben? Mivel a fejlett technológia beruházásigényes, a kisebb szervezetek nem engedhetik meg maguknak a csúcskategóriás megoldásokat, így az alacsonyabb hatékonyság okán piacot veszíthetnek.

A piac mérete

A jogi piacon, ahogy sok más iparágban is, a „méret számít”: a *Deutscher Anwalt Verein* számára készített tanulmány szerint 2030-ra a jogi irodák fennmaradása főleg az iroda méretétől függ majd.⁴⁷ A tanulmány nem mélyed el a témában, és nem közöl becsléseket a túlélési arányról, de általánosságban hangsúlyozza a digitális átalakulás tendenciáihoz való alkalmazkodás fontosságát. A LexisNexis 2019. évi Bellwether-jelentése⁴⁸ számos olyan kihívást említ, amelyekkel a KJI-knek szembe kell nézniük. Ezek egyike ugyancsak a növekedési korlát. A tanulmány mindazonáltal optimista, és még a technológiát sem említi kulcsfontosságú tényezőként, nemhogy az NLP-t.

Átállás jobban támogatott nyelvi környezetekbe

Az ügyfelek, illetve velük közösen a jogi irodák dönthetnek a hatékonyság okán úgy, hogy egy másik nyelven, esetleg – a legjobban támogatott *lingua franca* – brit angol vagy még inkább amerikai *angol nyelven dolgoznak, ha egy megfelelő NLP-arzenál nem érhető el az anyanyelvi környezetben*. Ez természetesen csak olyan esetekben lehetséges, amikor a bíróság, a joghatóság és a nyelv választható.

⁴⁵ Gartner Predicts That by 2023 “Lawbots” Will Handle a Quarter of Internal Legal Requests. *Gartner*, 2019. január 30.

⁴⁶ Kayla Matthews: Applications for Legal Chatbots. *Law Technology Today*, 2020. július 13.

⁴⁷ Executive Summary der Rechtsdienstleistungsmarkt 2030. Deutscher Anwalt Verein – Prognos. (H. n.), 19.

⁴⁸ The Bellwether Report Series 2019: Is the Future Small? *LexisNexis*.

Gyenge beszállítói támogatás

Ha egy KJI külső beszállítót választ, többféle kihívással is szembesülhet. Egyrészt a túl lelkes, induló vállalkozások sokszor nem képesek megfelelő támogatást nyújtani, vagy akár el is tűnhetnek. Másrészt az érett, szilárd vállalatok árazása nehezen kitermelhető, vagy a KJI-k számára egyenesen elviselhetetlen.

Az EU hátrányos helyzetben van az USA-val vagy Kínával szemben

Az EU országai több szempontból is hátrányos helyzetben vannak az USA-hoz és Kínához képest. Az EU piaca különböző joghatóságok szerint oszlik meg, és a különböző joghatóságok között lehetnek *protektionista, mesterséges vagy bürokratikus akadályok*.

Minden előnye ellenére a GDPR negatív hatással van az AI-alapú induló vállalkozásokba történő kockázatitőke-befektetésekre.⁴⁹

A fő akadály azonban a *nyelvi megosztottság*. Ez a piac széttagozottságát okozza, mivel az egyik országban működő alkalmazások nem használhatók egy másikban. Nyelvenként *viszonylag csekély mennyiségű tanítóadat* áll rendelkezésre szemben a nagy, homogén piacokkal (USA, Kína). Ennek eredményeként a nagy beszállítók sem érdekeltek abban, hogy termékeiket kis nyelvi piacokra lokalizálják.

Működési költségek

A szakemberhiányon túl fontos megemlíteni, hogy a szoftveralkalmazások bevezetésének és támogatásának költségei általában magasak. Ezek a költségek arányosan könnyebben teríthetők a nagyobb jogi irodáknál, amelyek nagyobb tranzakciókat bonyolítanak, mint a KJI-k. Ezen túl az egyébként könnyen automatizálható kisebb jogi feladatok száma nem éri el a *méretgazdaságosság* szintjét a KJI-k esetében.

A költségek és a hatékonyság

A jogi szektort – és különösen a KJI-ket – fenyegető legnagyobb veszély az, hogy azokat a feladatokat, amelyeket eddig emberek végeztek el, egyre inkább NLP-alapú robotok fogják ellátni. Azok a KJI-k, amelyek nem használják ki ezeket az átütő hatású technológiákat, előbb-utóbb *elveszíthetik ügyfeleiket azok javára, amelyek képesek ilyen megoldásokkal hatékonyabban működni*.

⁴⁹ Jian Jia – Ginger Zhe Jin – Liad Wagman: *The Short-Run Effects of GDPR on Technology Venture Investment*. Working Paper 25248. National Bureau of Economic Research, 2018.

Befektetés, tőkekoncentráció

A hatékony NLP-alkalmazások fejlesztéséhez, fenntartásához és támogatásához magas szintű tőkekoncentrációra van szükség, amelyet a KJI-k nem feltétlenül engedhetnek meg maguknak. Minél fejlettebb a piac, annál nagyobb a tőke koncentrációja. Ezért a KJI-knek ennek ellensúlyozására csak egy lehetőségük van, ha időszakosan számlázott *felhőalapú megoldásokra támaszkodnak* ezek minden előnyével és kockázatával együtt. A KJI-knek ugyanazt a felhőalapú alkalmazáscsomagot használva ugyanakkor jelentős erőfeszítéseket kell tenniük, hogy *megkülönböztessék magukat a piacon*.

Jogi felelősség

Az NLP-alkalmazások használatából fakadó *jogi felelősség* megvitatása túlfeszítené a jelen írás kereteit, de jeleznünk kell, hogy ez is jelenthet akadályt. Analógiaként ugyanakkor rámutatunk az önvezető autókkal kapcsolatos jogi problémákra.

Az emberi tényezőből fakadó akadályok

A szakmák jövője az átütő hatású technológiák fényében

A szakmák jövőjéről a mesterséges intelligencia fényében roppant különböző vélemények jelentek meg. Ezekből érdemes akár indirekt következtetéseket is levonni. A *McKinsey* tanácsadó cég azt jósolja, hogy 2030-ra a legrosszabb forgatókönyv szerint akár 800 millió munkahely is megszűnhet, és 375 millió embernek kell más szakmát, hivatást keresnie.⁵⁰ Az *MIT Technology Review* előrejelzése szerint a fehér-galléros munkahelyek egytizedét a robotok fogják elfoglalni a nem túl távoli jövőben.⁵¹ A *Gartner* 2019-ben azt jósolta, hogy 2023-ig a szervezeten belüli kérdések negyedét jogi robotok vagy virtuális jogi asszisztensek (*virtual legal assistant*, VLA) fogják kezelni, helyettesítve azokat a humán jogi asszisztenseket, akik addig elvégezték ezt a munkát.⁵²

Ugyanakkor emlékezni szeretnénk a lóvontatású buszokkal történő londoni közlekedés jóslatára. A lineáris extrapoláció azt jelezte, hogy ha a városi közlekedés volumene a becslés készítésekor tapasztalt sebességgel nő, akkor rövid idő alatt a lóü-

⁵⁰ McKinsey Global Institute: Jobs Lost – Jobs Gained: Workforce Transitions in a Time of Automation. 2017. december.

⁵¹ Will Knight: Is Technology About to Decimate White-Collar Work? *MIT Technology Review*, 2017. november 6.

⁵² Gartner Predicts That by 2023 „Lawbots” Will Handle a Quarter of Internal Legal Requests. *Gartner*, 2019. január 30.

rülék ellepi a várost,⁵³ ami nyilván nem történt meg a belső égésű motorok terjedése okán. Ezzel nem akarjuk a McKinsey-tanulmányt azzal vádolni, hogy szimpla lineáris extrapolációt alkalmazott volna, mindössze célunk egy derűs epizódra a jövő kutatás történetéből.

Optimistább guruk nem a munkahelyek számának jelentős változását, hanem a munkaerőpiac szerkezetének jelentős *átstrukturálódását* hangsúlyozzák: a robotok egyre több rutinmunkát fognak elvégezni, míg az emberek több időt kapnak a kifinomultabb, kreatív feladatokhoz. A jelen írás szerzői, elismerve McKinsey kompetenciáját, kevésbé disztópikus nézetet vallanak. Az 1. táblázat azt mutatja, hogy a leginkább iparosodott országok, ahol a gyártás nagymértékben automatizált, alacsony munkanélküliségi rátával rendelkeznek. Önmagában a képzett munkaerő korlátozott rendelkezésre állása is erős motivációt jelenthet az automatizálás számára. A legkevésbé fejlett országok automatizálási szintjéről nem volt megbízható adat, azonban magabiztosan feltételezhető, hogy ez sehol sem áll közel a felső csoportban lévőkéhez. Az adatokból nem állapítható meg egyértelmű lineáris inverz arányosság az automatizálás és a munkanélküliség között; a tendencia azonban nyilvánvaló: *az automatizálás magas szintje nem eredményez magas munkanélküliséget.*

1. táblázat: A világ tíz leginkább automatizált és a legnagyobb munkanélküliségi rátával rendelkező országa

	Automatizáltság	Munkanélküliség
Dél-Korea	631	4,2
Szingapúr	488	3,6
Németország	309	4,4
Japán	303	2,9
Svédország	223	8,9
Dánia	211	5,7
Egyesült Államok	189	6,2
Olaszország	185	10,7
Belgium	184	5,3
Tajvan	177	3,8
Burkina Faso	n. a.	77
Szíría	n. a.	50
Szenegál	n. a.	48
Haiti	n. a.	40,6
Kenya	n. a.	40
Dzsibuti	n. a.	40
Marshall-szigetek	n. a.	36
Namíbia	n. a.	34
Kiribati	n. a.	30,6

* *Megjegyzések:* A tízezer alkalmazottra jutó telepített robotok száma a gyáripárban; n. a.: nincs adat.
Forrás: a szerzők, Steve Crowe: 10 Most Automated Countries in the World. *The RobotReport*, 2018. február 7. és List of Countries by Unemployment Rate, Wikipedia alapján

⁵³ Ben Johnson: The Great Horse Manure Crisis of 1894. *Historic UK*.

Fontos kérdés, hogy a robotok elterjedése okozhatja-e a jogi szakmában a munkahelyek tömeges megszűnését. Mivel a mesterséges intelligencia térnyerése a jogi világban messze elmarad például a radiológiától, amely a mesterséges intelligencia korai alkalmazója az orvosi területen (nem NLP, hanem képfeldolgozás *Recurrent Neural Network* – RNN és *Decision Tree* osztályozó technológiák révén), érdemes megvizsgálni az analógiát. Az AI-alapú tumorérzékelési teljesítmény jóval meghaladja az emberét. Ennek ellenére a radiológusok nem veszítik el állásukat, csak magasabb képzettséget igénylő feladatokra tudnak összpontosítani. Az 1. táblázat a gépgyártás foglalkoztatási trendjeit tükrözi, és nem szándékozik azt sugallani, hogy számos területen és szakmában nem lesznek fájdalmas strukturális változások, mint például a jogi területen.

A szakképzett munkaerő hiánya

Bizonyossággal állítható, hogy az IKT-képességek szintje a KJI-k esetében a felzárkózáshoz nem elegendő. Nincs kellő számú képzett szakember. A nagy jogi irodák és a nagyvállalatok jogi osztályai a szakemberekért versenyeznek. A KJI-k aligha engedhetik meg maguknak az ilyen drága specialisták alkalmazását, akik egyébként szükségesek lennének a *legalttech* modernizálásához.⁵⁴ Ráadásul *a jogi informatikai szakképzés* még az angolszász egyetemeken is *ritkaság* (illetve most indulnak ezek a képzések), nemhogy az európaiakon. *A magyar egyetemeken pedig ebben a formában nem is létezik.* A jogi informatika tanterve gyakran nem terjed túl az adatbázis-keresési módszertanon. Gyakran a jogi informatikát összekeverik az informatikai joggal.

Rövid távú kontra hosszú távú prioritás

Minden ismert felmérés hangsúlyozza a jogi irodák és jogi osztályok által a jogi informatika fontosságának elismerését. Ugyanakkor a legtöbbjük hangsúlyozza azt a nehézkességet, amely a jogi informatikai alkalmazások bevezetését akadályozza. Az időelszámoláson alapuló munka rövid távú taktikai prioritása gyakran megelőzi a hosszú távú stratégiai beruházásokat.⁵⁵

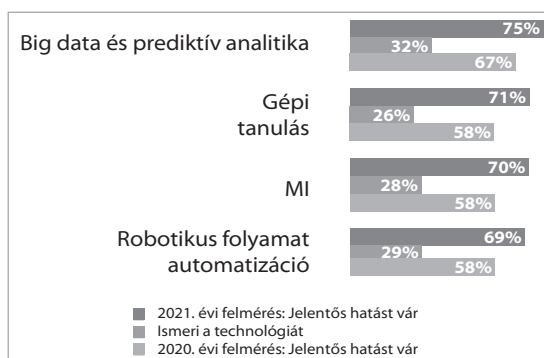
⁵⁴ Frank Ready: 5 Pressing E-Discovery Tech and Personnel Challenges Facing Legal Departments. Law.com, 2021. június 24.

⁵⁵ Legatics: Barriers to Legal Technology Adoption.

A tudás és a tapasztalat hiánya

A technológia elterjedését gátló tényezőként azonosítható továbbá, hogy a vezető beosztású, olykor idősebb személyzet nem rendelkezik elegendő ismeretekkel a jogi informatikai, különösen az NLP-alapú alkalmazásokról. Az ismeretlentől való félelem és a technológiai hozzáértés hiánya gyakran gátolja az innovációt. Ez a félelem és a tétozavás párhuzamba állítható az úgynevezett vezetői vakfoltokkal, ami szintén előfordul a KJI-knél. „Elhiszem, amit el akarok hinni, és figyelmen kívül hagyom, amit nem akarok elhinni.”

A 3. ábra mutatja, hogy a jogi irodák vezetői mennyire tartják fontosnak a jogi informatika használatát, illetve hogy mennyire érzik felkészültnek a szervezetüket a változásra. Érdemes figyelni a változást 2020-ról 2021-re.

3. ábra: A transzformációs technológia becsült hatása és tényleges ismerete

Forrás: *The 2021 Wolters Kluwer Future Ready Lawyer. Moving Beyond the Pandemic. Survey Report*

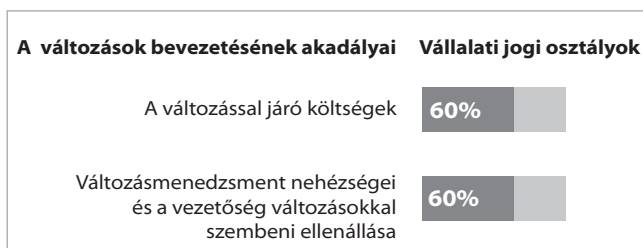
Bizalomhiány, ellenállás a változással szemben

Félelem az ismeretlentől, a megfelelő képzés és tudás hiánya, a sietve bevezetett, rosszul illeszkedő, nem kellőképpen kiértett szoftvertermékek, valamint a bonyolult és nehezen navigálható felhasználói felületek, a túl sok hamis pozitív és – a jogi gyakorlatban rendkívül veszélyes – hamis negatív eredmények bizalmatlansághoz és ezáltal halasztgatáshoz vezetnek.

A mesterséges intelligencia működésének nem megfelelő ismerete miatt a hamis elvárások elégedetlenséget szülnék. A mesterséges intelligencia nem egyszerű szövegszerkesztő programként működik, az alkalmazásnak szüksége van a tanítóadatok folyamatos frissítésére, a finomhangolásra és a visszajelzésre. A karbantartás hiánya szintén az eredmények romlását és így elégedetlenséget okozhat.⁵⁶

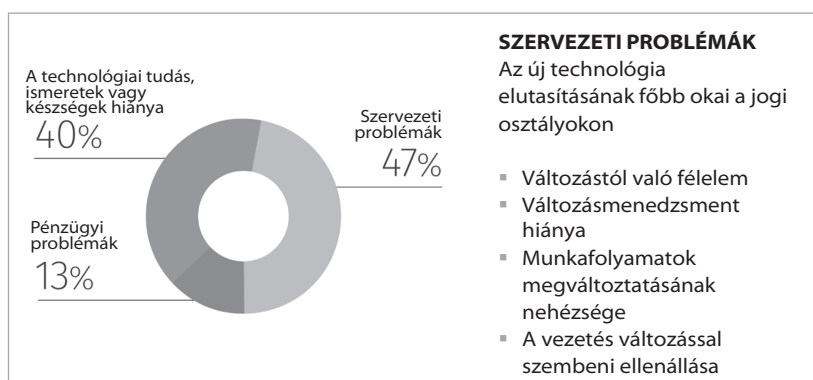
⁵⁶ Commission on the Future of Legal Services: *Report on the Future of Legal Services in the United States*. American Bar Association, 2016.

A Wolters Kluwer 2020-as felmérése szerint a változások kezelésének nehézségei és a vezetésnek a változással szembeni ellenállása jelenti a legnagyobb akadályt az ügyvédi irodák és a vállalati jogi osztályok számára a változások bevezetésében.⁵⁷ Bár nem találtunk kifejezetten KJI-kre vonatkozó adatokat, a WK mérései még mindig egyértelműen jelzik a rezisztenciátényezőket a jogi osztályokon (4–5. ábra), valamint a jogi irodákban (6. ábra).

4. ábra: A változás bevezetésének akadályai

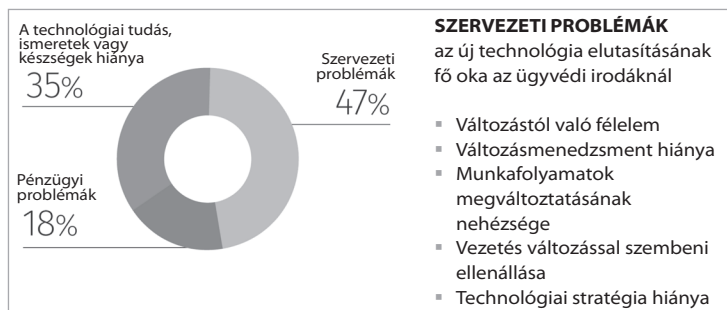
Forrás: *The 2021 Wolters Kluwer Future Ready Lawyer. Moving Beyond the Pandemic. Survey Report*

5. ábra: Az új technológia jogi irodákban való ellenállásának okai

Forrás: *The 2021 Wolters Kluwer Future Ready Lawyer. Moving Beyond the Pandemic. Survey Report*

⁵⁷ 2020 Wolters Kluwer Future Ready Lawyer: Performance Drivers and Change in the Legal Sector – Technology Is at the Centre of Top Performance. *Wolters Kluwer*, 2020. július 16.

6. ábra: Az új technológia jogi irodákban való ellenállásának okai

Forrás: The 2021 Wolters Kluwer Future Ready Lawyer. Moving Beyond the Pandemic. Survey Report

Etikai megfontolások, algoritmikus torzítások

Az AI és ezen belül az NLP működése nem lehet teljesen torzulásmentes. Ennek fő oka a hibás, aránytalanul összeállított tanítóadatokból előállított modell. A mesterséges intelligenciának ugyanúgy kerülnie kellene az etnikai, nemi, szexuális irányultságon, nemi identitáson, fajon, politikai irányultságon, pénzügyi helyzeten stb. alapuló megkülönböztetést, ahogy a humán döntéshozóknak is. A torzítások csökkentésének számos módja van, a teljes kiküszöbölése azonban elméletileg is lehetetlen. Karen Hao elemzi a COMPAS egyesült államokbeli, visszaesési kockázatok bírósági előrejelzését végző szoftverének esetét, és lenyűgöző paradoxont mutat be a témában.⁵⁸

Lehetőségek

Technikai lehetőségek

Dedikált NLP-eszközök KJI-khoz

A digitális átállás kezelésekor érdemes megfontolni a KJI-k számára speciális NLP-alkalmazások előállítását. Ezeknek felhasználóbarátnak, könnyen megtanulhatónak és olcsónak kell lenniük. Ezeknek az alkalmazásoknak – amelyek leginkább felhőalapú szolgáltatásként (*software as a service* – SAAS) működnek – minden olyan területet le kell fedniük, amelyre a KJI-knek a mindennapi üzletmenetük során szükségük lehet. Bár nem KJI-specifikus, a gyorsan növekvő érdeklődés látható a 8–9. ábrán.

⁵⁸ Karen Hao – Jonathan Stray: Can you Make AI Fairer than a Judge? Play Our Courtroom AI-Algorithm Game. *MIT Technology Review*, 2019. október 17.

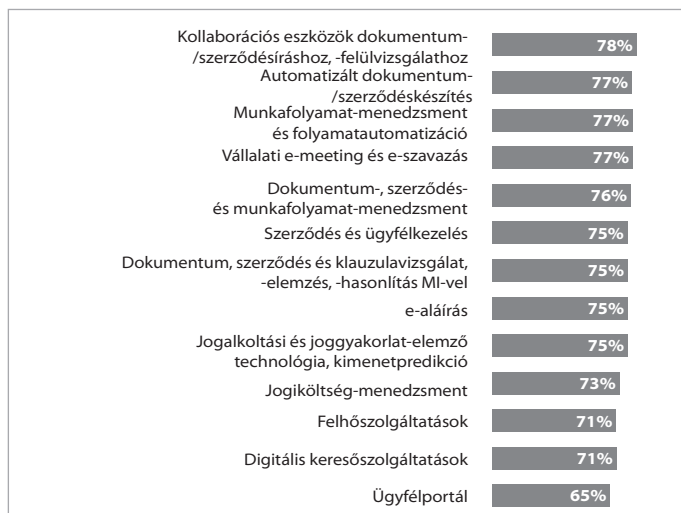
7. ábra: A vállalati jogi osztályok tervezett beruházási irányai

Forrás: The 2021 Wolters Kluwer Future Ready Lawyer. Moving Beyond the Pandemic. Survey Report

Az adat- és kommunikációbiztonság kiemelten fontos a tárolt ügyfél-információk okán.⁵⁹ A hackerek támadásai, a belső forrás szivárogtatása vagy akár kormányzati beavatkozás miatt egy ügy akár össze is omlhat. A nagyobb jogi irodák megengedhetik maguknak egy teljes belső hálózat, intranet működtetését megfelelő biztonsági intézkedésekkel és eszköztárral. Azonban még a nagy jogi irodák vagy a vállalati jogi osztályok sem támaszkodhatnak teljes mértékben a saját hálózaton belül futtatott alkalmazásokra, és nem zárkoznak el a felhőalapú szolgáltatásoktól. Ebben a dokumentumban nincs lehetőség a titkosítási módszerek és termékek ismertetésére. Meg kell azonban jegyezni, hogy a kvantumszámítógépekkel a jövőben könnyen fel lehet majd törni a jelenleg biztonságosnak tartott titkosításokat is. Ez az átütő hatású technológia sok tekintetben meg fogja változtatni az IKT jelenlegi működését.

⁵⁹ Leena Iyar: Small Legal Firms Are Struggling with the Adoption of Digital Platforms. *ABA*, 2021. április 27.

A természetes nyelvi feldolgozóeszközök kis jogi irodákban történő használatának akadályairól és lehetőségeiről

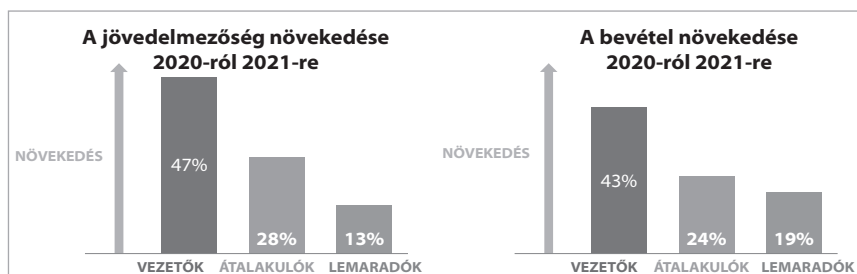
8. ábra: Technológiafejlesztési prioritások

Forrás: The 2021 Wolters Kluwer Future Ready Lawyer. Moving Beyond the Pandemic. Survey Report

Emberi és szervezeti lehetőségek

A felhasználható alkalmazások körét korlátozza a KJI-k pénzügyi teherbírása, az alkalmazások/szolgáltatások és a szakértelem rendelkezésre állása, valamint a piaci nyomás, beleértve az ügyfelek preferenciáit is.

A Wolters Kluwer 2020-as felmérése szerint a válaszadó ügyvédi irodák, a vállalati jogi osztályok és az üzleti szolgáltató cégek 76%-a Európában és az Egyesült Államokban a *legaltechet* tartja a legmeghatározóbb faktornak. Ugyanakkor mindössze csak egyharmaduk érezte magát felkészültnek a változásokra.⁶⁰

9. ábra: A technológiai vezetők jobban teljesítenek

Forrás: The 2021 Wolters Kluwer Future Ready Lawyer. Moving Beyond the Pandemic. Survey Report

⁶⁰ 2020 Wolters Kluwer Future Ready Lawyer: Performance Drivers and Change in the Legal Sector – Technology Is at the Centre of Top Performance. *Wolters Kluwer*, 2020. július 16.

A WK felmérése (9. ábra) azt mutatja, hogy a jogi technológiában befektetni hajlandó irodák jövedelmezősége és növekedése messze meghaladja a lemaradókét.

Ajánlások és összefoglalás

Mint fentebb említettük, az NLP-megoldásokhoz funkcionális nyelvi modellre van szükség, amely viszont elegendő képzési adatot igényel. Ezért még a kis nyelveknek (beleértve a kis többközpontú nyelveket) is elegendő jogi korpuszra van szükségük ahhoz, hogy táplálják nyelvi modelljüket, ami egyszerűen nem érhető el. Ezen nyelvek digitális jelenlétének megteremtése és megőrzése érdekében támogatni kell ezeket az erőfeszítéseket. A nyelvi modellek, különösen a kis nyelvek legális nyelvi modelljei feltétlenül szükségesek ahhoz, hogy a kis népesség ne essen az út szélére.

Nagyon ajánlott, hogy egy részletes felmérés feltárja a nyelvi modellek helyzetét általában, és konkrétan a jogi modellekét, országonként az EU-ban, különös tekintettel a kis nyelvekre (beleértve a kis többközpontú nyelveket). Az eredmények alapján javaslatot kell benyújtani az Európai Kutatási Tanácsnak e számítástechnikai nyelvi tevékenységek támogatása céljából.

Programokat kell létrehozni a fejlettebb országok számára, hogy másokat támogassanak a szoftver- és nyelvi modellek fejlesztésében. Ennél is fontosabb a technológiaátadási kompetencia-központok regionális létrehozása a kisegítő személyzet képzése a velük folytatott konzultáció és a munkájuk támogatása céljából. Be kell vezetni a jogi szakképzést, vagy annak szintjét jelentősen meg kell emelni az EU valamennyi egyetemén. Az egyetemek közötti együttműködést minden ismert módon támogatni kell.

Figyelmeztetésként érdemes megemlíteni, hogy a védekező stratégiák protekcionista lépésként fejleszthetők ki és valósíthatók meg a szabályozási környezetben. Ezek egyelőre munkahelyeket és pozíciókat takaríthatnak meg, hosszú távon azonban csak a technológiailag megőrzött status quót fogják fenntartani.

Kérdésként vetődik fel (jelen kötet *Bevezetése* is az egyik kulcskérdésként tárgyalja), hogy az AI helyettesítheti-e, kiválthatja-e az ügyvédek. Számos tanulmány foglalkozik a jogi szakma jövőjével. Egyértelműen hiány van NLP-megoldásokra specializálódott, magasan képzett jogi szakértőkből. Az úgynevezett *General AI* nagyon távol áll attól, hogy olyan jogi szakértőket helyettesítsen, akik képesek gondolkodni, szintetizálni, vezetni és kommunikálni. Az ügyvédi szakma egészét nem fenyegeti tehát közvetlen veszély, de bizonyos tevékenységeket az AI-alkalmazások már rövid távon is el fognak tudni végezni.

A jogi szakirodalom alig foglalkozik az átütő hatású technológiák használata terén a kis ügyvédi irodákra jellemző akadályokkal és lehetőségekkel. A legtöbb tanulmány a nagy ügyvédi irodákra és jogi osztályokra összpontosít, vagy nem tesz különbséget az ügyvédi iroda mérete szerint.

A fő akadályok nem technológiai, hanem emberi és szervezeti jellegűek.

A kis nyelvek veszélyeztetettek. Elkötelezett erőfeszítések nélkül a digitális jelenlétük még a legális iparban is, csökkenhet.

A költségmegtakarítások miatt az ügyfelek érdeklődése az ügyvédi irodák felől az alternatív jogi szolgáltatók felé tolódik el. A kiszervezett tevékenységek nem igényelnek magas szintű képzettséget, de könnyen automatizálhatók.

A jogi mesterséges intelligenciát a legtöbb forrás polarizált módon szemléli: sok szempontból túlbecsülik vagy éppen alábecsülik.

A KJI-ket általában nem veszélyezteti az NLP; azok azonban, amelyek nem képesek befogadni az új technológiákat, kihívások elé fognak nézni az elkövetkező években.

A KJI-k oktatása kulcsfontosságú. Képzési és IKT-támogató központokra van szükség. Az NLP és más korszerű technológiák oktatása a jogi egyetemeken elengedhetetlen.

Felhasznált irodalom

- 2020 Wolters Kluwer Future Ready Lawyer: Performance Drivers and Change in the Legal Sector – Technology Is at the Centre of Top Performance. *Wolters Kluwer*, 2020. július 16. Online: www.wolterskluwer.com/en/expert-insights/performance-drivers-and-change-in-the-legal-sector
- Brush, Kate – Jesse Scardina: Chatbot. Definition. *TechTarget*. Online: www.techtarget.com/searchcustomerexperience/definition/chatbot
- Commission on the Future of Legal Services: *Report on the Future of Legal Services in the United States*. American Bar Association, 2016. Online: www.srln.org/system/files/attachments/2016%20ABA%20Future%20of%20Legal%20Services%20Report-Web.pdf
- Crowe, Steve: 10 Most Automated Countries in the World. *The RobotReport*, 2018. február 7. Online: www.therobotreport.com/10-automated-countries-in-the-world/
- Dale, Robert – Jette Viethen: The Automated Writing Assistance Landscape in 2021. *Natural Language Engineering*, 27. (2021), 4. 511–518. Online: <https://doi.org/10.1017/S1351324921000164>
- Das, Sejuti: GPT-3 Vs BERT For NLP Tasks. *Analytics India Magazin*, 2020. szeptember 11. Online: <https://analyticsindiamag.com/gpt-3-vs-bert-for-nlp-tasks/>
- Does Grammarly Support Languages Other than English? *Grammarly Support*. Online: <https://support.grammarly.com/hc/en-us/articles/115000090971-Does-Grammarly-support-languages-other-than-English>
- Dokumentum-osztályozás. *OpinHU Tartalomelemzés*. Online: <https://sites.google.com/a/geox.hu/opinhu/hatteranyagok/fogalomtar/dokumentum-osztalyozas>
- Entitásfelismerés. *OpinHU Tartalomelemzés*. Online: <https://sites.google.com/a/geox.hu/opinhu/hatteranyagok/fogalomtar/entitasfelismeres>
- European Commission: *White Paper on Artificial Intelligence – A European Approach to Excellence and Trust*. COM(2020)65 végleges (2020. február 19.). Online: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/commission-white-paper-artificial-intelligence-feb2020_en.pdf
- Executive Summary der Rechtsdienstleistungsmarkt 2030*. Deutscher Anwalt Verein – Prognos. Online: <https://anwaltverein.de/de/anwaltspraxis/dav-zukunftsstudie?file=files/anwaltverein.de/downloads/service/DAV-Zukunftsstudie/DAV-Zukunftsstudie-Executive-Summary.pdf>

- Gartner Predicts That by 2023 “Lawbots” Will Handle a Quarter of Internal Legal Requests. *Gartner*, 2019. január 30. Online: www.gartner.com/en/newsroom/press-releases/2020-01-30-gartner-predicts-that-by-2023-lawbots-will-handle-a-quarter-of-internal-legal-request
- Gépi fordítás. *Wikipédia*. Online: https://hu.wikipedia.org/wiki/Gépi_fordítás
- Ghavidel, Hadi – Amal Zouaq – Michel Desmarais: Using BERT and XLNET for the Automatic Short Answer Grading Task. In *Proceedings of the 12th International Conference on Computer Supported Education*. I. CSEDU, 2020. 58–67. Online: <https://doi.org/10.5220/0009422400580067>
- Glaser, Ingo – Sebastian Moser – Florian Matthes: Sentence Boundary Detection in German Legal Documents. In *Proceedings of the 13th International Conference on Agents and Artificial Intelligence*. II. ICAART, 2021. 812–821. Online: <https://doi.org/10.5220/0010246308120821>
- Hao, Karen – Jonathan Stray: Can you Make AI Fairer than a Judge? Play Our Courtroom Algorithm Game. *MIT Technology Review*, 2019. október 17. Online: www.technologyreview.com/2019/10/17/75285/ai-fairer-than-judge-criminal-risk-assessment-algorithm
- Henderson, William D.: Innovation Diffusion in the Legal Industry. *Dickinson Law Review*, 122. (2018). 2. 395–478.
- How Many Languages Are There in the World? *Ethnologue*. Online: www.ethnologue.com/guides/how-many-languages
- Iyar, Leena: Small Legal Firms Are Struggling with the Adoption of Digital Platforms. *ABA*, 2021. április 27. Online: www.americanbar.org/groups/business_law/publications/blt/2021/05/digital-platforms/
- Jia, Jian – Ginger Zhe Jin – Liad Wagman: *The Short-Run Effects of GDPR on Technology Venture Investment*. Working Paper 25248. National Bureau of Economic Research, 2018. Online: <https://doi.org/10.3386/w25248>
- Johnson, Ben: The Great Horse Manure Crisis of 1894. *Historic UK*. Online: www.historic-uk.com/HistoryUK/HistoryofBritain/Great-Horse-Manure-Crisis-of-1894/
- Knight, Will: Is Technology About to Decimate White-Collar Work? *MIT Technology Review*, 2017. november 6. Online: www.technologyreview.com/2017/11/06/147955/is-technology-about-to-decimate-white-collar-work/
- Kornai, András: Digital Language Death. *PLOS ONE*, 2013. október 22. Online: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0077056>
- Languages of Europe. *Wikipedia*. Online: https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Languages_of_Europe&oldid=1036009595
- Legatics: *Barriers to Legal Technology Adoption*. Online: <https://events.legatics.com/hubfs/Barriers%20to%20Legal%20Technology%20Adoption.pdf>
- List of Countries by Unemployment Rate. *Wikipedia*. Online: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_unemployment_rate
- List of Endangered Languages in Europe. *Wikipedia*. Online: https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=List_of_endangered_languages_in_Europe&oldid=1035831048
- List of Wikipedias. *Wikimedia*. Online: https://meta.wikimedia.org/wiki/List_of_Wikipedias
- Markhardt, Heidemarie: *Das Österreichische Deutsch im Rahmen der EU*. Frankfurt am Main – Berlin – Bern – Bruxelles – New York – Oxford – Wien, Peter Lang, 2005.
- Matthews, Kayla: Applications for Legal Chatbots. *Law Technology Today*, 2020. július 13. Online: www.lawtechnologytoday.org/2020/07/applications-for-legal-chatbots/

A természetes nyelvi feldolgozóeszközök kis jogi irodákban történő használatának akadályairól és lehetőségeiről

- McKinsey Global Institute: *Jobs Lost – Jobs Gained: Workforce Transitions in a Time of Automation*. 2017. december. Online: www.mckinsey.com/~media/BAB489A30B724BECB5DEDC41E9BB9FAC.ashx
- Muhr, Rudolf: Die plurizentrischen Sprachen Europas – ein Überblick. In Eva Gugenberger – Mechthild Blumberg (szerk.): *Europa. Zur Situation der regionalen Sprachen von der Iberischen Halbinsel bis zum Kaukasus*. Österreichisches Deutsch – Sprache der Gegenwart, II. Frankfurt am Main, Peter Lang, 2003. 191–233.
- Muhr, Rudolf – Josep-Àngel Mas Castells – Jack M. Rueter: *European Pluricentric Languages in Contact and Conflict*. New York, Peter Lang, 2020. Online: <https://doi.org/10.3726/b16182>
- Muhr, Rudolf: The Differences in the Legal Terminology of Austria and Germany and the Results for the German Legal Terminology within the Scope of the European Union. *Muttersprache*, 119. (2009), 3. 199–216.
- Multilingual Statistics. *Wikipedia*. Online: https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Wikipedia:Multilingual_statistics&oldid=944342501
- Netjes, Willemien – Arno R. Lodder: e-Court – Dutch Alternative Online Resolution of Debt Collection Claims. *International Journal of Online Dispute Resolution*, (2019), 1. 96. Online: <https://doi.org/10.5553/IJODR/235250022019006001005>
- Panetta, Kasey: 5 Trends Appear on the Gartner Hype Cycle for Emerging Technologies, 2019. *Gartner*, 2019. augusztus 29. Online: <http://gtmr.it/3uuYs4J>
- Park, Andrew Lee: Injustice Ex Machina: Predictive Algorithms in Criminal Sentencing. *UCLA Law Review*, 2019. február 19. Online: www.uclalawreview.org/injustice-ex-machina-predictive-algorithms-in-criminal-sentencing/
- Pluricentric Language. *Wikipedia*. Online: https://en.wikipedia.org/wiki/Pluricentric_language
- Prakash Maheswari, Jyoti: Breaking the Curse of Small Data Sets in Machine Learning: Part 2. *Medium*, 2019. április 16. Online: <https://towardsdatascience.com/breaking-the-curse-of-small-data-sets-in-machine-learning-part-2-894aa45277f4>
- Ready, Frank: 5 Pressing E-Discovery Tech and Personnel Challenges Facing Legal Departments. *Law.com*, 2021. június 24. Online: www.law.com/legaltechnews/2021/06/24/5-pressing-e-discovery-tech-and-personnel-challenges-facing-legal-departments/?slreturn=20220030083513
- Ready, Frank: Legal Departments Likely Trust ALSPs More than Firms on Tech Recommendations. *Law.com*, 2021. augusztus 4. Online: www.law.com/legaltechnews/2021/08/04/legal-departments-likely-trust-alsps-more-than-firms-on-tech-recommendations/?kw=Legal%20Departments%20Likely%20Trust%20ALSPs%20More%20Than%20Firms%20on%20Tech%20Recommendations
- Riekert, Martin – Matthias Riekert – Achim Klein: Simple Baseline Machine Learning Text Classifiers for Small Datasets. *SN Computer Science*, 2. (2021). 178. Online: <https://doi.org/10.1007/s42979-021-00480-4>
- Sanchez, George: Sentence Boundary Detection in Legal Text. In *Proceedings of the Natural Language Processing Workshop 2019*. Association for Computational Linguistics, 2019. 31–38. Online: <https://doi.org/10.18653/v1/W19-2204>
- Sentiment Analysis. *Wikipedia*. Online: https://en.wikipedia.org/wiki/Sentiment_analysis
- Size and Vitality of Shan. *Ethnologue*. Online: www.ethnologue.com/size-and-vitality/shn
- The 2021 Wolters Kluwer Future Ready Lawyer. Moving Beyond the Pandemic. Survey Report*. 2021. Online: https://images.go.wolterskluwer.com/Web/WoltersKluwer/%7B53280717-ca9f-47f5-bff6-a35e52230ef5%7D_FRL2021_WhitePaper_Global_FINAL.pdf

- The Bellwether Report Series 2019: Is the Future Small? *LexisNexis*. Online: www.lexisnexis.co.uk/research-and-reports/is-the-future-small-bd.html
- Turing-teszt. *Wikipédia*. Online: <https://hu.wikipedia.org/wiki/Turing-teszt>
- Vadász János Pál – György Görög – Csaba Csáki – István Üveges: *Opportunities and Barriers in the Use of Natural Language Processing Tools in the SME Law Practices*. JUST-JACC-EJU-AG-2019, grant 881527. Online: <https://elf-fae.eu/wp-content/uploads/2021/12/Report-on-opportunities-and-barriers-in-the-use-of-NLP-tools-in-SME-law-practices.pdf>
- Vadász, Pál – András Benczúr – Géza Füzesi – Sándor Munk: Identification Illegal Cartel Activities from Open Sources. In Babak Akhgar – Petra Saskia Bayerl – Fraser Sampson (szerk.): *Open Source Intelligence Investigation*. Cham, Springer, 2016. 251–273. Online: https://doi.org/10.1007/978-3-319-47671-1_16
- Vincze Veronika: A Miskolc Jogi Korpusz nyelvi jellemzői. In Szabó Miklós – Vinnai Edina (szerk.): *A törvény szavai*. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2018. 9–36.
- Wenjie, Zhang: *The Comparison between the Tools for Named Entity Recognition*. Master's Thesis. Auckland University of Technology, 2020.
- What is an Alternative Legal Service Provider (ALSP)? *ParalegalEDU.org*. Online: www.paralegaledu.org/alternative-legal-service-providers/
- Zahorsky, Rachel – William D. Henderson: Who's Eating Law Firms' Lunch? *ABA Journal*, 2013. október 1. Online: www.abajournal.com/magazine/article/whos_eating_law_firms_lunch
- Zódi, Zsolt: Algorithmic Explainability and Legal Reasoning. *The Theory and Practice of Legislation*, 10. (2022), 1. 67–92. Online: <https://doi.org/10.1080/20508840.2022.2033945>

Zódi Zsolt¹

A big data alapú jogi elemzőprogramok

Absztrakt: A big data alapú jogi elemzőprogramok (*legal analytics*) a 2010-es évek elején jelentek meg az USA-ban. Úgy működnek, hogy általában weboldalakon található nyilvános adatbázisokból nagy mennyiségű szöveges adatot gyűjtenek össze, ezeket az adatokat tisztítják, gazdagítják, más adatokkal összekapcsolják, majd speciális szoftverekkel elemzik és prezentálják.

Ebben a fejezetben előbb bemutatom az elemzőprogramok történetét, különböző válfajait és a legfontosabb szolgáltatásokat, és ezek tartalmi és technológiai alapjait. Egy kiemelt példán, a „bíróelemző” modulon keresztül a felhasználási lehetőségeket is ismertetem. Még ebben a részben írok arról, hogy a bíróelemző szolgáltatás milyen port kavart Franciaországban, milyen érvek és ellenérvek hangzottak el az e körül zajló vitában.

A második részben a tanulmány az elemzőprogramok jogban történő felhasználási lehetőségeit és az ezzel kapcsolatos aggályokat ismerteti. Az aggályokat a tanulmány két csoportba sorolja. Az első típusú – általános – aggály az „adatalapú jog” és a „predikció” jogban történő korlátozott használatának lehetőségére mutat rá. A második típusú ellenérv pedig a *common law* és a kontinentális jogrendszerek különbségét helyezi a középpontba. A tanulmány végül röviden az elemzők jövőjét elemzi.

Tárgyszavak: big data a jogban, big data a jogalkalmazásban, jogi elemzőprogramok, adatalapú jog, bíróelemző, bíróelemző betöltése Franciországbán, predikció a jogban, Emberi Jogok Európai Bírósága, szövegbányászat a jogban, RegEx, Named Entity Recognition, webscraping, bag of words (BoW), korpusznyelvészet, jog mint adat

A big data alapú jogi elemzőprogramok

A big data kifejezés a 2010-es évek elején terjedt el.² Azt a folyamatot jelöljük vele, amelynek során a főként a nyílt internetről és a dolgok internetéről hozzáférhető egyre több adat segítségével az élet különböző területein új típusú elemzésekre, összefüggések felismerésére, következtetések levonására és előrejelzések készítésére nyílik lehetőség.

¹ Zódi Zsolt életrajzát lásd a kötet Bevezetésének első lábjegyzetében.

² Viktor Mayer-Schönberger – Kenneth Cukier: *Big Data. The Essential Guide to Work, Life, Learning in the Age of Insight*. London, John Murray, 2013.

A big data jelenséget elsősorban szemléletmódként és narratívaként³ lehet a legjobban megragadni, amely a régebb óta ismert statisztikai módszereket igyekszik alkalmazni olyan új területeken, ahol eddig nem állt rendelkezésre kellő mennyiségű adat, így például az üzleti életben a vevők viselkedésének előrejelzésére vagy bizonyos társadalmi jelenségek bekövetkeztének megjósolására. A big data a mesterséges intelligencia alkalmazásában is fordulatot hozott, hatásai közül talán ez a legnagyobb. Az élet különböző területein gyűjtött nagy mennyiségű adat ugyanis tanítóadatként is funkcionál gépi tanuláson alapuló alkalmazásokhoz. Ez sok területen (például a gépi fordítás vagy a képalkotó eljárásokon alapuló orvosi diagnosztika területén) igazi áttöréseket hozott a 2010-es évek második felében.

A big data szemléletmód igen hamar megjelent a jog világában is.⁴ Sokan méltatták a benne rejlő lehetőségeket, amelyek segíthetik a jogalkotást (például valós idejű adatokra és azonnali visszacsatolásra alapozott jogalkotási „kísérletezéssel”), a jogtudományt (például bírósági ítéletek szövegbányászati elemzésével) és a jogalkalmazást is, akár bírósági, akár hatósági jogalkalmazásról van szó.⁵ Az itt következő írás ez utóbbról szól: az elemzőprogramok alkalmazásáról és ennek korlátairól a jogalkalmazás területén.

Az elemzőprogramok története

Amerikában már a 2000-es évek közepén elindultak azok a kísérleti projektek, amelyekben a hozzáférhető adatok újszerű összesítésével és feldolgozásával új típusú eszközt igyekeztek a jogalkalmazók, elsősorban az ügyvédek kezébe adni.

Az első ilyen elemzőprogram a Lex Machina volt, amelynek közvetlen előzménye a Stanford Law School és a Stanford Computer Science Department együttműködésében jött létre, még 2006-ban. A projekt háttérében egy másik kezdeményezés állt, az IP (Intellectual Property) Litigation Clearinghouse, amely a szellemi tulajdonnal (elsősorban a szabadalmakkal) kapcsolatos jogviták keresőrendszerét szerette volna létrehozni.⁶ A szellemi alkotások joga azért különösen jó terület a kísérletezésre,

³ Lásd például Zödi Zsolt: A jogi szövegek mint big data. In Jakab András – Sebők Miklós (szerk.): *Empirikus jogi tanulmányok*. Budapest, Osiris Kiadó – MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, 2020. 93–109.

⁴ Nancy B. Rapoport – Joseph R. Tiano Jr.: Legal Analytics, Social Science, and Legal Fees: Reimagining Legal Spend Decisions in an Evolving Industry. *Georgia State University Law Review*, 35. (2019), 4. 1269–1304.; Zödi Zsolt: Jog és jogtudomány a big data korában. *Allam- és Jogtudomány*, 58. (2017), 1. 95–114.

⁵ Daniel Martin Katz: Quantitative Legal Prediction – or – How I Learned to Stop Worrying and Start Preparing for the Data-Driven Future of the Legal Services Industry. *Emory Law Journal*, 62. (2013), 4. 909–966.

⁶ Patrick Hoge: Lex Machina: 'Moneyball' Meets Patent Lawsuits. *San Francisco Business Times*, 2013. szeptember 3.

mert a jogterület körül nagy tőkék mozognak, a pereskedés általában nagyon nagy költségekkel jár, és az ügyek egy viszonylag szűk tárgyterületet (domaint) érintenek, így a bennük használt érvkészlet jól lehatárolható. (Itt emlékeztetünk arra, hogy az egyik első sikeres jogi szakértői rendszer, a HYPO az üzletititok-sértés területén működött, amely hasonló jellemzőkkel bírt.⁷) A Lex Machina 2015-ig töretlenül gyűjtötte a befektetőket és az ügyfeleket, hogy 2015-ben aztán felvásárolja a Lexis-Nexis.⁸

Ezzel egy időben más szolgáltatók is feltűntek. Jelenleg a 360quadrants⁹ weboldal szerint 18 cég kínál ilyen szolgáltatásokat, bár úgy tűnik, ezek nem feleltethetők meg egy az egyben egymásnak. Itt fontos megjegyezni, hogy az elemzőkben található funkcionális egy része más típusú szoftverekben is megjelenik. Az „általános” elemzőkön kívül léteznek olyan elemzőprogramok is, amelyek az *e-Discoveryt* vagy a *legal due diligence-et* segítik.¹⁰ Utóbbiak funkcionálisa tehát nagyon hasonló (keresés, aggregálás/vizualizálás, predikció), de ezek nem nyilvános jogi dokumentumokon dolgoznak, hanem az ügyfél saját dokumentumain, illetve az ezekből kinyert adatokat olykor összehasonlítják a nyilvános adatbázisokban található adatokkal.

A jogi elemzők tehát egyértelműen köthetők a nyílt interneten megjelenő nagy tömegű adathoz, és az angolszász jogi kultúrához, ahol a per (sőt minden jogi eljárás, akár egy szerződéskötést megelőző tárgyalás is) kognitív, érvelési csata, amelyben az nyer, akinek több információja van.

Technológia, funkciók

A jogi elemzőszolgáltatások tehát jogi dokumentumokat elemeznek. A dokumentumok, ahogy azt fentebb említettem, lehetnek nyilvános dokumentumok valamilyen nyílt adatbázisból vagy a felhasználó saját dokumentumai.¹¹ Előbbiket a legtöbb szolgáltató ún. *webscraping* technológiákkal – azaz leegyszerűsítve:

⁷ Kevin D. Ashley: Reasoning with Cases and Hypotheticals in HYPO. *International Journal of Man-Machine Studies*, 34. (1991), 6. 753–796.

⁸ LexisNexis Acquires Premier Legal Analytics Provider Lex Machina. *Lex Machina*, 2015. november 23.

⁹ Best Legal Analytics Software 2021.

¹⁰ Az e-Discovery rendszerekről lásd a Bevezetést, illetve Vági Renátó tanulmányát.

¹¹ A Lex Machina például négy nyilvános adatbázist használ az adatok begyűjtésekor. A PACER-t (Public Access to Court Electronic Records), az USA szövetségi fellebbviteli bíróságainak és csődbíróságainak teljes iratanyagát tartalmazó adatbázist, az EDIS-t (Electronic Document Information System), a Nemzetközi Kereskedelmi Bizottság (International Trade Commission) döntéseinek és vizsgálatainak iratanyagát, a US PTO (Patent Office – Szabadalmi Hivatal) adatbázisát, és bizonyos állami bíróságok (State Courts) adatbázisait. A cikk írásakor 16 megye bíróságainak dokumentumai találhatók meg a rendszerben, ami – tekintve, hogy az USA-ban jelenleg 3006 megye van – korántsem reprezentatív.

tömeges letöltésekkel – gyűjti be,¹² de természetesen nem kizárt az egyes adat-szolgáltatók közvetlen adatátadása sem. Ezután a szövegeken többféle technikát alkalmaznak, hogy belőlük adatokat és információkat nyerjenek ki. Ezek közül az információkinyerő (*information extraction*) technológiák közül a legtöbbet alkalmazott a *RegEx* (*Regular expression*) és a *named entity recognition*. Előbbi, a „reguláris kifejezés” lényegében szavak (karaktersorok, *stringek*) szabályokkal leírt halmaza. A rendszer a szabályokban definiált karaktersorokat (például egy jogi dokumentumban a jogszabály-hivatkozásokat) megtalálja, majd leindexeli. Utóbbi pedig felfogható az előbbi részhalmozaként, és az a lényege, hogy a strukturálatlan vagy részben strukturált szövegekből tág értelemben vett neveket, azaz „merev jelölőket” (személynevek, intézménynevek, helységnevek) és numerikus adatokat (dátum, pénzösszeg vagy más naturália mennyisége) ismer fel, emel ki, majd tárol el. A két módszert összeköti tehát, hogy a folyó szövegekből *adatokat* emelnek ki. Az elemzők szolgáltatásai, funkciói ezekre az adatokra épülnek.

Ezek a funkciók alapvetően három csoportba sorolhatók: a kereső, az aggregáló/vizualizáló és a prediktív funkciókra.

Először is minden rendszer rendelkezik „hagyományos” keresőfunkciókkal. A gazdag metaadatkészlet (a sokféle kinyert adat) miatt ezek a rendszerek általában jóval pontosabb, összetettebb keresést tesznek lehetővé, mint a szimpla teljes szövegű vagy néhány egyszerű paraméter alapján kereső rendszerek. További jellegzetességük, hogy eltérően az általános internetes keresőktől, széles körben teszik lehetővé a különböző metaadatok/paraméterek előzetes beállítását (az ún. parametrikus keresést) a kereséskor. Az internetes keresőkben ugyanis a fő felületen általában csak egy keresődoboz található, a kereső pedig különféle egyéb adatokból igyekszik „kitalálni”, hogy a kereső szándéka, a „*user intent*” valójában mi, hiszen ez ugyanazon keresőstring esetén is lehet nagyon különböző. Ebből a szempontból érdekes és tanulságos a Google kereső tesztelőinek kiadott kézikönyv,¹³ amelyből kitűnik, hogy a Google egy-egy keresés esetén mindenekelőtt a keresés helyét és a keresési nyelvet alapul véve szűkíti a lehetséges felhasználói szándékokat, majd a „domináns jelentést” veszi alapul, de a felhasználó személyes adatait és keresési előzményeit is figyelembe veszi. Ha például a felhasználó az „*apple*” szót üti be, a kereső domináns jelentésnek az Apple Inc. IT céget veszi, és csak „gyakori” keresési szándékként kezeli a ’gyümölcs’ jelentést.¹⁴ A szakkeresők azonban másképp működnek, mert ezek kizárólag a keresőstringet veszik figyelembe, a felhasználói szándékot nem képesek bemérni. A felhasználói szándék „kifejezésére” valók a különböző metaadatok. Ebben az értelemben az elemzőprogramok keresői ún. vertikális vagy szakkeresők (*vertical, topical search engine*).

¹² Ryan Mitchell: *Web Scraping with Python*. Sebastopol (CA), O’Reilly Media, 2018.

¹³ General Guidelines 2020. (For Search Quality Rating of Google Search Engine) 2021. október 19. Elérhető a Google Search Help oldalról.

¹⁴ General Guidelines 2020 (2021): i. m. 65.

A rendszerek másik funkciója az aggregáló/statisztikakészítő funkció. Ez a hagyományos keresők találati megjelenítőinél (*result list*) annyival nyújt többet, hogy nem információegységeket (például jogszabályokat vagy bírósági ítéleteket, azaz dokumentumokat) ad vissza találatként egy keresésre, hanem az információegységekben (dokumentumokban, rekordokban) található *adatokat* képes összesíteni és előre definiált formában megjeleníteni. Az ilyen aggregáló funkciók közül is a leglátványosabb – és egyben a legvitatottabb is – az, amely *egy bíróra* vonatkozóan összesíti a rendszerben található adatokat, erről később részletesen szólok. De aggregálást természetesen bármilyen más adatra vonatkozóan is lehet készíteni. Egy bírósági határozatokat tartalmazó adatbázis esetében például aggregálhatók és prezentálhatók egy ügyvédi iroda, egy bíróság, egy ügyfél (cég) adatai – például az ügyvédi iroda sikerességi rátája, az ügyvédi iroda nevében eljáró ügyvédek, az iroda ügyfeleinek listája, az iroda és egy bíró „viszonya” stb. Ugyanígy lehetséges, hogy egy adott bíróságot helyezünk a lekérdezés középpontjába: például egy adott típusú ügy előfordulási gyakoriságát, az ügyek átlagos tartamát, és ezen belül az egyes eljárási szakaszok hosszát (perelőkészítés, elsőfokú, másodfokú eljárás stb.), szakértő kirendelésének gyakoriságát stb. Ugyanígy dokumentumok egy csoportjára vonatkozóan is elvégezhető adatgyűjtés és megjelenítés, például egy meghatározott szűkebb jogterület, mint a lakásbérleti szerződésekre vonatkozó ügyek tekintetében: kik járnak el ezekben az ügyekben, milyen hosszú az eljárás időtartama, jellemzően milyen eredménnyel végződik az eljárás (a bérlő vagy a bérbeadó nyer-e tipikusan) és még sok más is. Lényegében minden kinyerhető adat minden más adattal mutatható együtt – ami önmagában nem túl innovatív, hiszen például a relációs adatbázisok lényege épp az, hogy bármilyen adat bármilyen más adattal összekapcsolva lekérdezhető –, az innovatív ezekben a rendszerekben elsősorban az, hogy kinyerik és adatbázisba rendezik a korábban csak strukturálatlan formában rendelkezésre álló adatokat, így azok lekérdezhetővé válnak. Az adatokat természetesen nemcsak egyszerű listák és táblázatok formájában képes a rendszer prezentálni, hanem különböző módon vizualizálni is tudja ezeket: akár egyszerű diagramként, de például az időtartamok esetén Gantt-diagramként vagy más képi megjelenítésben is.

A predikciós funkció

Az elemzőrendszerek harmadik, egyben legvitatottabb funkciója a *predikciós* funkció, ahol többféle paraméter alapján lehet kiválasztani, hogy milyen ügyre és milyen feltételek mellett kívánunk „jóslást” készíteni. A predikció egyébként sok esetben funkcionálisan nem más, mint dokumentumcsoportosítás (besorolja a rendszer egy-fajta döntéstípusba a dokumentumot), máskor százalékos formába foglalt előrejelzés egy ügy vagy ügytípus kimenetelére vonatkozóan. Hogy a dokumentumcsoportosításon alapuló predikciót el tudjuk képzelni, érdemes felidézni egy híres kísérletet,

amely máig az egyik legidézettebb a témában. Itt Aletras és társai¹⁵ az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéleteit vették alapul, ezen belül is a nagyszámú ítélettel értelmezett 3. (kínzás tilalma), 6. (tisztességes tárgyaláshoz való jog) és 8. (magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog) cikkeket, ahol is 250, 80 és 254 ítélet állt rendelkezésre a tanulmány írásának időpontjában. Ezután letöltötték az összes ítéletet, majd feldarabolták az ítélet alcímei mentén, azaz elkülönítették a szöveg-egységeket egymástól.

Ezután egyenlő számban kiválogattak az egyezmény megsértését kimondó és ezzel ellentétes, jogsértést nem megállapító ítéleteket. Minden ítéletből kiszedték az ítélet végeredményére utaló (megsértette/nem sértette meg) információt, majd RegEx használatával, illetve a stopwordok (hulladékszavak, mint a névelő, kötőszó stb.) kiemelésével „lecsupaszították” a szöveget.

Az így lecsupaszított ítéletek minden részéből (emlékezzünk, az ítéleteket az alcímek szerint bontották szét: például tények, pertörténet) kétféle természetes nyelvfeldolgozási módszerrel nyertek ki információt. Egyrészt az ún. szózsákmódszerrel (*Bag of Words* – BOW) minden grammatikai és szintaktikai sajátosság nélkül kerestek és tároltak *szó-együttelőfordulási gyakoriságokat*. 2000 ún. N-gramot találtak és számoltak meg, mindegyiket külön-külön az egyes ítéletrészekre vonatkozóan. (Az N-gram egy meghatározott szócsoporthoz, kifejezés, szófordulat.) Másrészt ún. témákat (*topic*) képeztek az N-gramok csoportosításával.

A tényleges jóslást egy ún. SVM (*Support Vector Machine* – SVM) végezte. Az SVM lényege, hogy bizonyos nyelvi jellegzetességekből (ez esetben a korábban képzett N-gramokból és topikokból) egy sokdimenziós (adott esetben több ezer dimenziós) térben egy vektort képeznek, ezzel reprezentálva a szöveg jelentését. Ahhoz, hogy a gép a „hasonló jelentés” (a vektorok egymáshoz képesti távolsága) alapján jóslni tudjon, egy halmaznyi ítélettel meg kell tanítani, hogy milyen jelentés esetén milyen végeredmény jön ki. Ehhez a gépnek egy halmaz ítéletet odaadnak, amelyben a végeredményt is megmondják (ez az ún. tanítóadat). Majd az adatok másik halmazáról megkérdezték a gépet, hogy mondjon predikciót, azaz sorolja be valamelyik csoportba a végeredményétől megfosztott ítéletet a szóhasználat alapján. A kísérlet végeredménye az volt, hogy a gép nagyjából 80 százalékos pontossággal volt képes, főként a tényleírás és a jogi érvelés szövegrészekre támaszkodva megjósolni az eredményt.

A kísérletet – amelynek további eredményei itt nem relevánsak – csak azért ismertettem, hogy képet kaphassunk arról, hogyan működik a predikció egy adott alkalmazásban. Mint láthatjuk, a predikció kétféle lehet: százalékos vagy bináris. A százalékos jóslás a fentebbi módszertől annyiban tér el, hogy egy adott szöveget egy 0-tól 1-ig terjedő skálán helyez el, így fejezve ki a per vagy a beadvány sikerességének esélyét. A rendszerek abban is különböznek, hogy mi alapján végzik el

¹⁵ Nikolaos Aletras et al.: Predicting Judicial Decisions of the European Court of Human Rights: a Natural Language Processing Perspective. *PeerJ Computer Science*, 2. (2016), e93.

a jóslást. Egyes rendszerekben csak a paramétereket lehet beállítani (például „alperes vagyok egy védjegyjogi perben, Y bíróság, Q bíró előtt, és X típusú beadványt akarok beadni, milyen az esélye a befogadásnak” – ilyen a *Premonition* rendszer *Motion analyzere*), a rendszer pedig valójában nem is predikciót mond, hanem a paraméterhalmaz alapján mutat egy százalékos eloszlást („Ennél a típusú beadványnál ebben a pertípusban, ezen bíró előtt 65 százalékos a sikeres befogadás.”). A másik típus, amikor valamilyen szövegmintázatot, („egy tényállást”) mutatnak a gépnek. Ez a gyakorlati alkalmazásokban általában az *e-Discovery* szoftverek része, amelyeknek nem is az elemzés a fő funkciójuk, hanem egy adott ügghöz tartozó összes dokumentum feltárása az ügyfél szerverein, levelezésében stb. Ilyenkor a szoftver ugyanazt a műveletsort végzi el, amelyet Aletras és társai cikkében láthattunk, azaz egy meghatározott szöveghalmazról mondja meg, hogy milyen nyerési esélyt mutat a bíróságon. Ez tehát azt az egészen szürreális funkciót teszi lehetővé ezekben a rendszerekben, hogy képesek egy elektronikus okirathalmaz alapján becslést készíteni a pereskedés esélyeiről.

A bíróelemző és ennek társadalmi hatásai

A bíróelemző programok tehát tulajdonképpen semmi mást nem tesznek, mint a fentebb ismertetett adatlegyűjtést egy bíróra vonatkozóan, azaz az eljáró bíró mint lekérdezési szempont alapján mutatják meg. Könnyen belátható, hogy minél nagyobb a dokumentumok granularitása, azaz minél több adatot tudnak kiemelni belőlük, annál nagyobb lesz az az „adatlap”, amelyet egy bíróról össze tudnak állítani.

Még azokból a jogrendszerekből is, ahol az ügyekből csak az ítélet áll rendelkezésre, rengeteg adat szedhető ki. Ezeket az adatokat három csoportba lehet sorolni:

- az ügy eljárási-technikai adatai (ügyszám, dátumok, előzményi és fellebbviteli kapcsolódó ítéletek, az eljáró bíróság, a társbírák, tanácsstagok személye, egyéb dátumok és nevek – a felek és képviselőik neve, esetleg más érintettek a perben);
- a jogi-tartalmi adatok (*content-oriented [meta]data*, amilyen az ügy vagy a nagyobb jogterület tárgya, a döntés iránya a perbeli szerepek szerint, a döntésben található anyagi jogi szerepkörök – például a bérbeadó-bérlő – szerint, a jogszabály- és jogeset-hivatkozások, beleértve a kvázi jogszabályokat is, mint az alkotmánybírói vagy Európai Emberi Jogi Bíróság ítéletei, a fellebbviteli ítélet iránya – helybenhagyás, megsemmisítés vagy megváltoztatás stb.);
- más, bonyolultabb NLP módszerekkel képzett adatok (BOW vagy más módszerekkel – lásd az előző oldalon – kiemelt adatok, szó-együttelfordulások stb. amelyekből a szöveg stílusára, egyedi jegyeire vagy más körülményekre lehet következtetni).

Ezekből az adatokból azután egy profil állítható össze, amely még következtetések nélkül is elég sok információt szolgáltat a bíról: például a bíró eddigi „portfólióját” (milyen ügyeket tárgyalt) milyen bíróságokon fordult meg, a személyi „együttállásokat” (kikkel tárgyalt eddig, és milyen ügyvédeknek milyen ítéleteket hozott, milyen bírakkal társasbíráskodott); a fellebbviteli sikerességét (mi az ítéleteinek a sorsa a felsőbbbíróságokon); az általa leggyakrabban idézett jogforrásokat, beleértve a korábbi precedenseket; milyen szerepköröknek milyen hányadban ítél (például inkább a bérbeadóknak vagy inkább a bérlőknek kedvez-e). Mindezt természetesen össze is lehet hasonlítani az egyes bírák szintjén, vagy például a teljes bíróság átlagához lehet hasonlítani.

A bíróelemző funkció még azokban az angolszász országokban sem örvend töretlen népszerűségnek, amelyekben a bírósági tárgyalások és ítéletek nyilvánossága jóval elfogadottabb, mint a kontinensen, a bírák ítéleteinek, későbbi idézésüknek¹⁶ vagy épp ideológiai hovatartozásuknak¹⁷ az elemzése pedig a jogi kultúra része. Nem csoda tehát, hogy amikor az első ilyen szolgáltatás Franciaországban megjelent, szinte azonnal hatalmas port kavart.

2019 júliusában több jogi technológiai portál¹⁸ is drámai körítéssel adta hírül, hogy Franciaországban „betiltották a bírák profilozását”, „kirúgták az adattudósokat a bíróságokról”, és ezzel jelentősen csökkentették a bíróságok transzparenciáját.¹⁹ Az adatalapú jogi elemzéssel foglalkozó legismertebb francia cég tulajdonosa²⁰ „a demokrácia szégyenének”²¹ nevezte a döntést.

A jogszabály,²² amelyet még az év tavaszán fogadott el a francia parlament, a bírósági reform részeként született, és természetesen nemcsak a tiltásról szól, hanem a korábbinál jóval szélesebb – lényegében teljes – körben elrendeli a francia bíróságok ítéleteinek anonimizált közzétételét a világhálón. Csakhogy a közzététellel egy időben beiktat egy olyan szabályt is, amely szerint a bírák és a bírósági dolgozók munkájának „értékelésére, elemzésére és összehasonlítására” nem lehet felhasználni a közzétett dokumentumokban található adatokat. A szabály megszegőit büntetni

¹⁶ Montgomery N. Kosma: Measuring the Influence of Supreme Court Justices. *The Journal of Legal Studies*, 27. (1998), 2. Part 1. 333–372.

¹⁷ Például Youngsik Lim: An Empirical Analysis of Supreme Court Justices' Decision Making. *The Journal of Legal Studies*, 29. (2000), 2. Part 1. 721–752.

¹⁸ Simon Taylor: French Data Analytics Law Won't Stop Analytics, Attorneys Say. [Law.com](#), 2019. június 7.

¹⁹ John O. McGinnis: Transparency and the Law in France. *Law & Liberty*, 2019. június 20.

²⁰ A Predictice weboldala.

²¹ Jason Tashea: France Bans Publishing of Judicial Analytics and Prompts Criminal Penalty. *ABA Journal*, 2019. június 7.

²² LOI n° 2019-222 du 23 mars 2019 de programmation 2018-2022 et de réforme pour la justice
Article 33.

rendeli a francia Btk.-ban is megtalálható „személyes adattal való visszaélés”²³ bűncselekménye miatt.

A *Vervassungsblogon* megjelent egyik írás²⁴ a szigor hátterében egy korábbi ügyet vél felfedezni: egy Michaël Benesty nevű jogász-informatikus még 2016-ban publikált egy adatelemzésen és gépi tanuláson alapuló írást²⁵ a francia bíróságok menekültügyi gyakorlatáról. Ebből kiderült, hogy az egyes bíróságok és bírák ítéletei közt semmivel nem indokolható különbségek vannak. A francia bíróságok gyorsan reagáltak: részint tagadták a vádakat, részint pedig megkérdőjelezték Benesty módszertanát.

Az új jogszabálynak természetesen akadtak védelmezői is. A Lorraine-i Egyetem jogászprofesszora például arról ír²⁶ az egyik nagy kereskedelmi kiadó oldalán, hogy az angolszász sajtó reagálása egyszerű félreértés, amely a *common law* és a francia jog közti különbségből ered. Franciaországban a bírák nem a saját nevükben hozzák az ítéletet, hanem a köztársaság nevében, és máig tartják magukat a logikai szillogizmus (szükségszerű következtetés) fikciójához. Ráadásul a bírák sok esetben tanácsban ítélik meg, amelyeken belül az egyes bírák álláspontját nem láthatjuk. A bírák profilját tehát így nehéz felállítani, illetve azon mindezek a körülmények sokat torzíthatnak. Végül, mivel a jogszabály kizárólag a bírák és a bírósági dolgozók név szerinti elemzését, összehasonlítását és rangsorolását tiltotta meg, másféle adatalapú elemzések továbbra is lehetségesek. Az ítéleteket, ítéletek különböző szempont szerinti csoportjait, bíróságokat, sőt akár tanácsokat továbbra is lehet elemezni, összehasonlítani. Az ügyek lehetséges jövőbeli kimeneteiről továbbra is lehet előrejelzéseket mondani.

Lehetőségek és aggályok a big data alapú elemzőprogramokkal kapcsolatban – az elemzőprogramok jövője

A francia eset jól mutatja az adatalapú jogi elemzéssel kapcsolatos dilemmákat, amelyek a big data személet jogban történő megjelenése óta szinte folyamatosan napirenden vannak. Ezek között vannak olyan aggályok, amelyek általánosak, nem függenek jogrendszerrel, és vannak olyanok, amelyek kifejezetten azt róják fel, hogy a szoftverek az angolszász (*common law*) jogi kultúrához kötődnek, és kontinentális jogi környezetben nem használhatók. A továbbiakban ezt a két érvcsoportot

²³ Code pénal Article 226–18.

²⁴ Malcolm Langford – Mikael Rask Madsen: France Criminalises Research on Judges. *Vervassungsblog*, 2019. június 22.

²⁵ Michaël Benesty: L’Impartialité de certains juges mise à mal par l’intelligence artificielle. *Village de la Justice*, 2016. március 25.

²⁶ Florence G’Sell: Predicting Courts’ Decisions is Lawful in France and Will Remain so. *Actualités du droit*, 2019. július 2.

vizsgálom meg. Mielőtt azonban rátérnék az aggályokra röviden rekapitulálok az adatalapú jog híveinek érveit, főként Daniel Katz sokat idézett cikke²⁷ alapján.

Az adatalapú jog előnyei

Katz kiinduló érve az, hogy a jogi szakmák – különösen az ügyvédi szakma – rengeteg predikciós elemet tartalmaz. Van-e ebben az ügyben esélyünk? Hogyan fog ítélni a bíróság? Mennyibe fog ez nekem kerülni? Milyen kockázatai vannak ennek vagy amannak a szerződéses rendelkezésnek, vagy épp annak, ha kihagyjuk a szerződésből?²⁸ Mindezeket a kérdéseket egy ügyvédnek naponta meg kell tudni válaszolni, de támaszkodni csak a saját múltbeli tapasztalataira és intuícióira tud. Az adatalapú elemzésnek azonban nincsenek ilyen korlátai. Egy-egy jogterületnek szinte minden releváns ítéletére rálát, és olyan nagy mennyiségű adatot tud elemezni, amennyit egy ember képtelen. Nem elfogult – és nem fárad.

Katz először a pereskedés költségeit vizsgálja meg. A TyMetrix²⁹ rendszer példáját hozza fel, ahol egy-egy jogterületre vonatkozó perek adatai alapján lehet lekérdezni, hogy milyen jogi költségekre lehet számítani. Második példája az ügyvédek hatékonyságának összehasonlítási lehetősége.³⁰ Ez a peres adatokból egyértelműen kiolvasható: látható, hogy ki volt az eljáró ügyvéd, és hogy megnyerte-e a pert. És végül persze a legfontosabb: az esetek kimenetelét is meglehetősen pontossággal lehet jósolni – mondja Katz. Három területen elemzi a prediktív rendszereket, az amerikai Legfelsőbb Bíróság (LB), a Szabadalmi Bíróság és a tőkepiaci csalásokkal kapcsolatos csoportos igényérvényesítések (*securities fraud class action*) területén.

Érdekes közelebbről is megnézni az LB-vel kapcsolatos példáját, amely egy 2002-ben lefolytatott kísérlet.³¹ Ebben a kísérletet végzők az USA Legfelsőbb Bírósága által az adott évben kibocsátott összes ítélet kimenetelét prediktálták gépi úton, az ügyekből képzett különböző változókból. A kísérlethez szakértő jogászokból álló kontrollcsoportot is használtak. A gép 75, míg a szakértői kontrollcsoport 59 százalékos pontosságot ért el. A gépi predikció a múltbeli adatokból kiszedett változókat (mint például az ügy témája és a bíró politikai irányultsága³²) vetítette

²⁷ Katz (2013): i. m.

²⁸ Katz (2013): i. m. 928.

²⁹ A TyMetrix egy SaaS rendszerű (Software as a Service, online szoftver) e-számlázó és ügymenedzsment megoldás, amelynek valóban van predikciós modulja. A rendszer jelenleg a Wolters Kluwer tulajdonában van (TyMetrix 360° Application Modules).

³⁰ Ilyen modulja van a Premonition rendszernek.

³¹ Theodore W. Ruger et al.: Essay, The Supreme Court Forecasting Project: Legal and Political Science Approaches to Predicting Supreme Court Decision-making. *Columbia Law Review*, 104. (2004), 4. 1150–1209.

³² Ezek a változók a következők: (1) a panasz körzete; (2) az ügy tárgyának besorolása; (3) a kérelmező típusa (például szövetségi kormányzat, munkáltató); (4) az alperes típusa; (5) az alsóbíróság

a jelen ítéleteire, és ezek alapján mondott jóslatot. Meghökkenítő, de az ügy tényállása, jogi érvei ebben a modellben nem is játszottak szerepet. A gép hat egyszerű, és nem is „jogi-szakmai” változó alapján sokkal jobban jóslott, mint a szakértők.

Általános aggályok

Devins és szerzőtársai szerint a big data alapú elemzésekkel kapcsolatban három ellenérvet lehet felhozni a jog területén.³³

Az első érv: semmilyen, még a legobjektívebbnek tűnő adathalmaz és -elemzés, következtetés sem lehet teljesen „objektív” és „értékmentes”, amit az ilyen szolgáltatások gyakran állítanak magukról. Egyrészt minden megfigyelés „elmélettel terhelt” (*theory-laden*), különösen az olyan komplex rendszereknél, mint a jog. Már az is egy előzetes elméletet igényel ugyanis, hogy egyáltalán miről gyűjtünk adatot. Másrészt az adatok értelmezése további elméletet, keretezést, értékválasztást, tehát egy sor olyan mozzanatot igényel, amelytől tovább veszít objektivitásából. Ehhez az érvhöz még hozzátehetjük, hogy az elméletek pedig értékekkel terheltek, az értékekre, illetve ezek jogi lecsapódásaira, az elvekre pedig különösen jellemző, hogy egymással is ellentmondásba kerülhetnek. Ez azt jelenti a big data alkalmazásokra nézve, hogy ugyanazon nyelvi mintázat vagy adathalmaz mind az elméleti keretezése, mind valamilyen értékkontextusba történő beleágyazódása miatt teljesen eltérő eredményekre vezethet, amelyet a gép nem biztos, hogy érzékel.

A második érv az adatalapú jog ellen az, hogy annak legfőbb erénye, a jósló ereje egyszerűen illuzórikus, és voltaképpen semmire sem használható. A jog nem determinisztikus rendszer, és ráadásul állandóan ki van téve a változásnak. Mindig vannak olyan szereplői, akik váratlan lépéseket tesznek, váratlan érvelést alkalmaznak, amely adott esetben sikerre vezet. A százalékos valószínűség pedig semmit nem mond a konkrét ügy kilátásairól, hiszen nem oksági alapon nyugszik. A jogban az oksági összefüggéseknek pedig nagy szerepük van.

Ez az érv valójában két érvet tartalmaz. Az érv első fele arról szól, hogy a jogi eljárások kognitív harcok, nyelvi „csaták”, amelyet nemcsak a csatában elhangzó konkrét adatok, jogszabály-hivatkozások stb. döntenek el, hanem mindezek meggyőző ereje, azaz a jogász érvelés minősége is. A jogász érvelés pedig két szinten is jelentkezik: egyfelől a jogszabályok értelmezésének, másfelől a tények konstruálásának területén.³⁴ Mindkét terület igen nagy teret hagy az érvelési „ügyességnek”.

ítéletének ideológiai iránya (liberális vagy konzervatív); (6) érvelt-e a kérelmező azzal, hogy a jogszabály vagy a gyakorlat alkotmányellenes.

³³ Caryn Devins et al.: The Law and Big Data. *Cornell Journal of Law and Public Policy*, 27. (2017), 2. 357–414.

³⁴ Zsolt Zódi: Algorithmic Explainability and Legal Reasoning. *The Theory and Practice of Legislation*, 10. (2022), 1. 67–92.

Ez az oka annak is, hogy az „algoritmusok megmagyarázhatósága” és egy „jogi döntés” megmagyarázása, azaz a jogi érvelés, a *legal reasoning* olyan drámai módon különbözik egymástól. A jogi érvelésben a tények megfelelő módon történő elmesélése, tálalása, a hétköznapi narratíváink, az életszerűség nagyon fontos szerepet játszik, ahogy a jogszabályok nyitott szövedékű szövegeinek értelmezése is,³⁵ sőt, voltaképp a jogi döntés nem más, mint e két művelet egymásra tekintettel történő végzése. A gépi elemzések azonban kemény tényeken és kemény szabályokon alapulnak. A tények nem narratívák, hanem kizárólag adatok, a szabályok pedig nem többféleképp értelmezhető hétköznapi nyelvi objektívációk, hanem algoritmusok.

Az érv második fele szintén egy filozófiai (jóllehet nem episztemológiai, hanem ontológiai) érvet tartalmaz, mégpedig azt, hogy a statisztikai jellegű összefüggések (például a korreláció), amelyek a valószínűségi összefüggésekkel dolgoznak, a jogban azért nem működnek jól, mert a jog mindig egyedi esetekkel foglalkozik, és nem érdeklik a statisztikai összefüggések. Hogy történt mindez ebben a konkrét esetben? – kérdezi a jogász. És az, hogy egy bizonyos ügycsoportban 90 százalékban pert vesztenek a felek, nem mond semmit arról, hogy benne lesznek-e a 10 százalékban.

Végül a harmadik érv, amelyet Devins és szerzőtársai felhoznak az adatalapú jog ellen: annak bizonyos területeken való alkalmazása kifejezetten veszélyes lehet. Itt a jól ismert aggályokat olvashatjuk az algoritmusokba és az adatokba „belekódolt” diszkriminációval kapcsolatban, a jog megmerevedésének rémét, mivel az adatalapú jog mindig csak a múltat nézi.

A common law – kontinentális jog különbségéből fakadó aggályok

Az elemző programok angolszász területen jöttek létre. A kontinensen nemcsak azért nehéz ilyen szolgáltatásokat létrehozni, mert eltérő a mögöttes jogi kultúra, hanem azért is, mert nem állnak rendelkezésre olyan mennyiségben adatok (dokumentumok, iratok), mint például az USA-ban. Ahogy azt a Lex Machina rendszer ismertetésénél már jeleztem, az feldolgozza a PACER rendszerben található ügyiratokat. Ez – leszámítva azokat az eseteket, amikor zárt iratkezelést kértek, vagy az ügy természete miatt nem nyilvánosak az iratok, a teljes iratállományt jelenti: a felek beadványaival, tárgyalások jegyzőkönyveivel, szakértői véleményekkel. Könnyen belátható, hogy mennyivel több információ nyerhető ki ezekből az iratokból, mint a kontinentális jogrendszerekben egyedül nyilvános – anonimizált – ítéletekből. Ehhez még azt is hozzá kell tenni, hogy egy sor országban

³⁵ H[erbert] L. A. Hart: *A jog fogalma*. Budapest, Osiris Kiadó, 1995. 147–159.

ráadásul nem is a teljes ítélethalmazt – sőt még csak nem is egy reprezentatív részét – publikálják, hanem annak egy kis töredékét.³⁶

Teljesen más az adatvédelem rendszere is a két kultúrában. Európában sokkal magasabbak az adatvédelmi sztenderdek. Ha csak azt az egyszerű tényt nézzük, hogy a *common law* rendszerekben a felek nevéől nevezik el az ügyet, már ebből azonnal látható, mekkora a különbség a két jogi kultúra között. A létező és jogos adatvédelmi korlátokat ráadásul olykor szinte érthetetlen pluszakadályokkal is nehezítik, mint például hogy a gazdasági perekben a cégneveket is ki kell törölni az ítéletekből, jöllehet a cégeket nyilvánvalóan nem védi az adatvédelem.

Talán még ennél is fontosabb, hogy az USA-beli rendszerek egyik fő felhasználási területe a *forum shopping*, azaz a felek a statisztikák és az adatok fényében döntenek el, hogy hol kezdeményeznek eljárást. Erre a legtöbb kontinentális jogrendszerben a szigorú hatásköri és illetékességi szabályok miatt nincs lehetőség. Ugyanakkor verseny zajlik a világ jogrendszerei közt, és az adatalapú elemzések a fórumok megválasztásának kérdését is új megvilágításba helyezik.

A kulturális különbség azonban még lényegesebb. A francia érvelés fontos része, hogy a bíró tehát „gép”, amely mindig ugyanúgy működik, nehéz tehát a „profilját” és a „személyiségét látni”. A bíróelemzők azonban élesen mutatnak rá, hogy a jog alapvetően retorikai teljesítményeken alapszik, a jogalkalmazást szillogizmusként bemutató modell még eszményként sem működik. Egyelőre nehezen jósolható meg, hogy milyen következményei lesznek annak, hogy a kontinentális jogrendszerekben egyszer s mindenkorra le kell számolni ezzel az eszményképpel.

Merre tovább, elemzők?

A francia betiltás fogadtatása jól mutatta, hogy még a részleges korlátozás sem járható út: ha van adat, akkor ezek a szolgáltatások, beleértve a bíróprofilozást is, továbbra is velünk maradnak, legfeljebb „otthon, a négy fal közt” fogják csinálni azok, akik ettől remélik, hogy előnyre tesznek szert egy eljárásban. Ezt persze lehet szkeptikusan vagy szomorú beletörődéssel kezelni, de sokkal jobb, ha inkább az előnyeiket nézzük, illetve azt, hogy mire használhatók ezek a szolgáltatások, és mire nem érdemes őket használni.

A legfontosabb, hogy úgy tűnik, a szolgáltatásokat ellenzők valójában összekevernek két dolgot, a big data alapú *jogi döntés* és a big data alapú *tanácsadás*, valamint *elemzés* tevékenységeit. Attól, hogy egy bíró vagy egy rendszer nem dönthet statisztikai alapon, egy ügyvéd miért ne nézhetné meg a statisztikáját egy bírónak vagy egy jogterületnek, miért ne láthatná a főbb érveket, az ítélkezé-

³⁶ A magyar peres outputnak nagyjából 2 százalékát publikálják. Zódi Zsolt: *A korábbi esetekre történő hivatkozások mintázatai a magyar bíróságok ítéleteiben*. MTA Law Working Papers 2014/01. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont, 2014. 8. (2. táblázat).

irányait? Ezt az első általánosabb következtetést tehát úgy lehet megfogalmazni, hogy az adatalapú elemzéseknek az ügyvédi munka egyik elemeként igenis lehet létjogosultságuk.

A bírák számára is lehetnek az ilyen szolgáltatásnak előnyei, hiszen összeszedve láthatják magukról azokat az információkat, amelyek egyébként nyilvános adatbázisokból származnak, és ez segíthet adott esetben abban, hogy önmagukat, saját rossz beidegződéseiket, eddig fel nem ismert szokásaikat, sztereotip szóhasználatukat stb. jobban lássák, és javíthassanak rajtuk.

A gépi elemzések segítenek felfedni a bírói gyakorlat egyenetlenségeit is. Sokan erre azt hozzák ellenérvként, hogy nincs két egyforma ügy, és „biztosan oka van annak”, ha egy bíró egy látszólag hasonló ügyben ellentétesen dönt. Ugyanakkor látni kell, hogy az ilyen – esetleg látszólagos, de potenciálisan valóságos – egyenetlenségek is könnyebben előkerülnek gépi elemzéssel. Az pedig, hogy a felszínre hozott adatokkal mit kezdünk, már rajtunk múlik.

Előre látni a jövőt, és ez alapján jobb döntéseket hozni persze a végső cél, de eggyel közelebbi cél lehet csak az is, hogy bizonyos jelenségeket egyszerűen jobban megértsünk a „kemény tények” alapján. Ha egy bíróról minden, az ítéleteiből kiolvasható adatot látunk, akkor sokkal árnyaltabb képet kapunk róla még akkor is, ha nem akarunk az adott ügyben jóslást készíteni. Egy jogterület bírói gyakorlatának áttekintését és megértését nagyban elősegíti, ha látjuk, milyen hosszúak a perek, kik a területen a legtöbbet tárgyaló bírák, milyen arányban hagyják másodfokon helyben az elsőfokú ítéleteket, és így tovább. Különösen nagy segítség lehet a jogtudomány (az ún. dogmatikai tudomány) számára az adatalapú elemzés mint kontrolleszköz.³⁷

A legtöbb szolgáltató (így például a Premonition is³⁸) azzal érvel, hogy aki ilyen elemzőket használ, az a jogi kognitív harcban előnyre fog szert tenni. Csakhogy ez az előny mindössze addig tart, ameddig a másik fél elő nem fizet ugyanerre a szolgáltatásra. Ezért érdemes néhány szót ejteni arról is, hogyan fog kinézni a jogrendszer, a jogi munka, amikor mindenki számára rendelkezésre állnak majd ezek az adatok. Ezt a kérdést érdemes kétfelé bontani, egyrészt azokra az adatokra, amelyek egy percsoport vagy bíróság aggregált adatait vagy az ezekből levont következtetéseket mutatják, és azokra, amelyek emberek (bírák vagy jogi képviselők) teljesítményét vagy szakmai előéletét mutatják.

Az első típus, a nem személyhez kötődő adatok véleményem szerint elsősorban úgy fognak hatni, hogy a pereskedés kilátásait megjósolva elsősorban a peren kívüli megegyezéseket fogják elősegíteni (ahogy erre már vannak is jelek). A nagyvállalatok a jogi költségeik tervezhetősége miatt ma is használják a jogtanácsosaik vagy az ügyvédek – legtöbbször százalékos formában kifejezett – előrejelzéseit például a céltartalékképzéshez (a per elvesztésének lehetséges költségeit

³⁷ Lásd Zódi (2020): i. m. 109.

³⁸ A Premonition weboldala.

megképezve céltartaléknak) vagy a peren kívüli megegyezés során felajánlott összeg kalkulálásához. Az aggregált formában, szisztematikusan prezentált érvek a viszonylag egyszerű ügyekben hasznos segítséget adhatnak az ügyvédnek a pertaktika kidolgozásához, vagy amennyiben a statisztikailag „vesztes” oldalt képviselik, új érvek kidolgozásához. Emiatt az elemzők által „aggregált múlt” nem feltétlenül fojtja meg a jogi innovációt, mert a joggyakorlat szisztematikus, adatalapú prezentációjával éppenséggel a jogi innovációt is segíthetik.

Más a helyzet a jogi képviselők és a bírák elemzésével. A „win-rate” kiszámolásának és mutatójának egy ügyvéd esetében igen komoly presztízsszomborító hatása lehet, így ezzel nagy valószínűséggel ugyanaz fog történni, mint sok más hasonló esetben (például a hitelminősítés esetén): ki fognak alakulni az egységes módszerek, amelyek alapján ilyen információt közölni lehet valakiről, és ezek a módszerek egyre transzparenssebbek lesznek. Még azt sem tartom kizártnak, hogy jogszabályi szinten fogják előírni, hogyan kell kiszámítani egy ügyvéd win-rate-jét, milyen egyéb információkat kell közölni ennek kapcsán, és milyen helyzetekben nem lehet ezeket a mutatókat használni (például ha nincsen elegendő mennyiségű adat). A bírák értelemszerűen a saját magukra vonatkozó elemzést ismerni fogják, és amennyiben az nincsen az ínyükre, tenni fognak ellene, főként úgy, hogy tudatosan a róluk kialakult adatalapú kép ellenében cselekednek, viselkednek (ha például az az értékelés, hogy „ez a bíró mindig a bankok javára ítél” megpróbál jobban odafigyelni, hogy kiegyensúlyozottabb legyen az ítélezése stb.). Az azonban biztos, hogy ezekkel a szolgáltatásokkal kapcsolatban az újdonság varázsa hamar el fog múlni, és majd belesimulnak a hagyományos jogászkodás mindennapjaiba, ahogy az elektronikus jogi forráskutatás vagy a Google-kereső használata esetében is történt.

Felhasznált irodalom

- Aletras, Nikolaos – Dimitrios Tsarapatsanis – Daniel Preoțiuc-Pietro – Vasileios Lamos: Predicting Judicial Decisions of the European Court of Human Rights: a Natural Language Processing Perspective. *PeerJ Computer Science*, 2. (2016), e93. Online: <https://doi.org/10.7717/peerj-cs.93>
- Ashley, Kevin D.: Reasoning with Cases and Hypotheticals in HYPO. *International Journal of Man-Machine Studies*, 34. (1991), 6. 753–796. Online: [https://doi.org/10.1016/0020-7373\(91\)90011-U](https://doi.org/10.1016/0020-7373(91)90011-U)
- Benesty, Michaël: L’Impartialité de certains juges mise à mal par l’intelligence artificielle. *Village de la Justice*, 2016. március 25. Online: www.village-justice.com/articles/impartialite-certains-juges-mise,21760.html
- Best Legal Analytics Software 2021. Online: www.360quadrants.com/software/legal-analytics-market
- Code pénal Article 226–18. Online: www.legifrance.gouv.fr/affichCodeArticle.do?idArticle=LEGIARTI000006417968&cidTexte=LEGITEXT000006070719

- Devins, Caryn – Teppo Felin – Stuart Kauffman – Roger Koppl: The Law and Big Data. *Cornell Journal of Law and Public Policy*, 27. (2017), 2. 357–414.
- G'Sell, Florence: Predicting Courts' Decisions is Lawful in France and Will Remain so. *Actualités du droit*, 2019. július 2. Online: www.actualitesdudroit.fr/browse/tech-droit/donnees/22630/predicting-courts-decisions-is-lawful-in-france-and-will-remain-so
- General Guidelines 2020. (for Search Quality Rating of Google Search Engine). 2021. október 19. Online: <https://guidelines.raterhub.com/searchqualityevaluatorguidelines.pdf>
- Hart, H[erbert] L. A.: *A jog fogalma*. Budapest, Osiris Kiadó, 1995.
- Hoge, Patrick: Lex Machina: 'Moneyball' Meets Patent Lawsuits. *San Francisco Business Times*, 2013. szeptember 3. Online: www.bizjournals.com/sanfrancisco/blog/2013/09/lex-machina-mines-lawsuit-data.html?page=all
- Katz, Daniel Martin: Quantitative Legal Prediction – or – How I Learned to Stop Worrying and Start Preparing for the Data-Driven Future of the Legal Services Industry. *Emory Law Journal*, 62. (2013), 4. 909–966.
- Kosma, Montgomery N.: Measuring the Influence of Supreme Court Justices. *The Journal of Legal Studies*, 27. (1998), 2. Part 1. 333–372. Online: <https://doi.org/10.1086/468023>
- Langford, Malcolm – Mikael Rask Madsen: France Criminalises Research on Judges. *Verfassungsblog*, 2019. június 12. Online: <https://verfassungsblog.de/france-criminalises-research-on-judges/>
- LexisNexis Acquires Premier Legal Analytics Provider Lex Machina. *Lex Machina*, 2015. november 23. Online: <https://lexmachina.com/media/press/lexisnexis-acquires-lex-machina/>
- Lim, Youngsik: An Empirical Analysis of Supreme Court Justices' Decision Making. *The Journal of Legal Studies*, 29. (2000), 2. Part 1. 721–752. Online: <https://doi.org/10.1086/468091>
- LOI n° 2019-222 du 23 mars 2019 de programmation 2018-2022 et de réforme pour la justice Article 33. Online: www.legifrance.gouv.fr/eli/loi/2019/3/23/2019-222/jo/article_33
- Mayer-Schönberger, Viktor – Kenneth Cukier: *Big Data. The Essential Guide to Work, Life, Learning in the Age of Insight*. London, John Murray, 2013.
- McGinnis, John O.: Transparency and the Law in France. *Law & Liberty*, 2019. június 20. Online: www.lawliberty.org/2019/06/20/transparency-and-the-law-in-france/
- Mitchell, Ryan: *Web Scraping with Python*. Sebastopol (CA), O'Reilly Media, 2018.
- Rapoport, Nancy B. – Joseph R. Tianio Jr.: Legal Analytics, Social Science, and Legal Fees: Reimagining Legal Spend Decisions in an Evolving Industry. *Georgia State University Law Review*, 35. (2019), 4. 1269–1304.
- Ruger, Theodore W. – Pauline T. Kim – Andrew D. Martin – Kevin M. Quinn: Essay, The Supreme Court Forecasting Project: Legal and Political Science Approaches to Predicting Supreme Court Decision-making. *Columbia Law Review*, 104. (2004), 4. 1150–1209. Online: <https://doi.org/10.2307/4099370>
- Tashea, Jason: France Bans Publishing of Judicial Analytics and Prompts Criminal Penalty. *ABA Journal*, 2019. június 7. Online: www.abajournal.com/news/article/france-bans-and-creates-criminal-penalty-for-judicial-analytics
- Taylor, Simon: French Data Analytics Law Won't Stop Analytics, Attorneys Say. *Law.com*, 2019. június 7. Online: www.law.com/legaltechnews/2019/06/07/french-data-analytics-law-wont-stop-analytics-397-21251/?slreturn=20191006132927
- Zódi Zsolt: A jogi szövegek mint big data. In Jakab András – Sebők Miklós (szerk.): *Empirikus jogi tanulmányok*. Budapest, Osiris Kiadó – Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont, 2020. 93–109.

- Zódi Zsolt: *A korábbi esetekre történő hivatkozások mintázatai a magyar bíróságok ítéleteiben*. MTA Law Working Papers 2014/01. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont, 2014. 1–55.
- Zódi, Zsolt: Algorithmic Explainability and Legal Reasoning. *The Theory and Practice of Legislation*, 10. (2022), 1. 67–92. Online: <https://doi.org/10.1080/20508840.2022.2033945>
- Zódi Zsolt: Jog és jogtudomány a big data korában. *Állam- és Jogtudomány*, 58. (2017), 1. 95–114.

Vákát oldal

Jogi dizájn a joghoz való hozzáférés szolgáltatában

Absztrakt: Jogi dizájnnak nevezzük azt az interdiszciplináris megközelítést, amely során jogi információkat, szolgáltatásokat, folyamatokat és rendszereket a tervezői gondolkodás céljaival és eszköztárával elegyítünk. A jogi dizájn új terület a szakmai diskurzusban, csupán az elmúlt néhány évben kezdődött el a gyakorlati művelése és tudományos vizsgálata. Jelen fejezetben bemutatjuk a jogi dizájn és a tervezői gondolkodás fogalmát, a jogi dizájn eszköztárát, valamint a tervezői gondolkodás és jogi gondolkodás metszéspontjait. A jogidizájn-jelenségeket a dizájn fajtája szerint információs dizájn, termékdizájn, szolgáltatásdizájn vagy rendszerdizájn kategóriákba soroljuk. A diszciplína általános bemutatása mellett a fejezet kiemelten foglalkozik a joghoz való hozzáférés egyes problémáival (mint a közérthető fogalmazás vagy a jogismeret alacsony szintje) és azok jogidizájn-eszközökkel való megoldásával.

Tárgyszavak: jogi dizájn; legaltech; felhasználói élmény; joghoz való hozzáférés; tervezői gondolkodás; információdizájn; termékdizájn; szolgáltatásdizájn; rendszerdizájn; virtuális bíróság; képregényszerződés; részvételi tervezés; közérthető fogalmazás; dizájnmentatár; jogi nyelv; interaktív eszközök; vizualizáció; jogismeret; abduktív következtetés; kettősrendszer-elmélet; legal design; UX design; access to justice; design thinking; comic contracts

Bevezetés

Jogrendszerünk hatékonyságáról szólva számos probléma és lehetőség megoldása vagy kihasználása nem feltétlenül igényli sem a jogszabályi környezet megváltoztatását, sem a jogalkalmazó szervek hatáskörének túllépését, sem a metaforikus spanyolviasz feltalálását – csupán más iparágakban már létező jó gyakorlatok okos átültetését a jog térrénumára. A *legaltech* számos jó példát szolgáltat erre. A jogász hivatásrendek fokozatosan ébredtek rá arra, hogy nem kell félni a technológiai forradalomtól, hanem meg is lehet szeretni azt. Világszerte tömegesen jelentek meg kisebb-nagyobb *startup*ok és informatikai szolgáltató cégek, amelyek az adattechnológia, a blokklánc, a mesterséges intelligencia, a gépi tanulás eszközeivel hoztak

¹ Schmidt Péter 2021-ben szerzett diplomát az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán és a Bibó István Szakkollégiumban. Jelenleg egy nemzetközi képzési szolgáltató cég projektmenedzsereként dolgozik, emellett a Bibó István Szakkollégium oktatója.

létre a mára a mindennapi gyakorlatban is használt olyan megoldásokat, mint az optimalizált jogi keresőfelületek és adatbázisok, automatizált dokumentumkitöltő és -elemző szoftverek, online vitarendezési platformok, jogi predikciós elemzőprogramok vagy okosszerződések – amelyekről ez a kötet is szól.²

A *legaltech* életrajza sok szempontból párhuzamos a jelen fejezet központi témájával, a jogi dizájnnal (*legal design*):³ mindkettő lényege a jogászság számára alapvetően idegen területek, logikák, módszertanok és eszközök importálása a jog és jogi munkavégzés világába annak érdekében, hogy annak hatékonyságát javítsák, egyes problémáit megoldják, és lehetőségeit jobban kihasználják. A jogi dizájn diszciplínája a nemzetközi szintén is éppen csak elkezdte a szárnyait bontogatni, a hazai jogász diskurzusban – akár a jogtudomány, akár a gyakorlat oldalán – pedig egy-két kivételes megjelenéstől eltekintve még *terra nullius*.⁴

Jelen fejezet célja kettős. A jogi dizájnnal foglalkozó első magyar nyelvű, tudományos igényű munkaként első felében bemutatom a jogi dizájn fogalmát, rendszerét, egyes elméleti és gyakorlati aspektusait. Olyan kérdéseket tárgyalok, mint hogy honnan ered a jogi dizájn? Milyen jelenségeket értünk a jogi dizájn ernyődefiníciója alatt? Mi jellemzi a tervezői gondolkodást, és hogyan tudják a jogászok általánosságban hasznosítani azt? A fejezet második részében a jogi dizájn gyakorlati alkalmazásának egyik meghatározó vonulatával, a joghoz való hozzáférés dizájnmodszerekkel történő fejlesztésével foglalkozom. Mi a joghoz való hozzáférés, és milyen problémás pontjait azonosíthatjuk ma Magyarországon? Hogyan tudják a jogalkalmazók közérthető fogalmazással, vizuális eszközökkel, részvételi tervezéssel és termékfejlesztéssel közelebb hozni a jogot az állampolgárokhoz és a vállalkozásokhoz? Milyen dizájn eszközök állnak a jogalkotók és a mindennapi jogi tranzakciók hatalmi helyzetben lévő szereplőinek rendelkezésére annak érdekében, hogy a jogalanyok joghoz való hozzáférését fejlesszék, és ezáltal jobban működő jogrendszert hozzanak létre?

² Micha-Manuel Bues – Emilio Matthaei: LegalTech on the Rise: Technology Changes Legal Work Behaviours, But Does Not Replace Its Profession. In Kai Jacob – Dierk Schindler – Roger Strathausen (szerk.): *Liquid Legal. Transforming Legal into a Business Savvy, Information Enabled and Performance Driven Industry*. Cham, Springer, 2017. 93–101.

³ A „jogi dizájn” mellett még a „jogdizájn”, illetve „jogász dizájn” kifejezések jöhetnek szóba a *legal design* lehetséges fordításaként. A „jogdizájnnal” kapcsolatos fenntartásom az, hogy ezen kifejezésből elsősorban a „jogi norma dizájn” jelentés következik, amely kategória csak távolról kapcsolódik a *legal design* kifejezés alatt általában értett jelenségekhez; a „jogász dizájn” pedig meglátásom szerint a fogalom szempontjából kevésbé hangsúlyos „jogászt” helyezi a középpontba a „jog” helyett. A „jogi dizájn” ezekkel ellentétben egy kellően rugalmas fogalom, amelyik nem helyez inadekvát hangsúlyt a fogalom által takart egyik komponensre sem, így ezen fordítás meghonosítását javaslom a hazai jogászközösségnek.

⁴ A jogi dizájnnal a szélesebb hazai közönség az Arsboni Legal Fest 2021-es eseményen találkozhatott először, ahol Antti Innanen finn jogi dizájnert tartott összefoglaló előadást a jogi dizájnban rejlő lehetőségekről. Antti Innanen: Legal Design – A New Tool in the Lawyer’s Toolbox? [Videó] YouTube, 2021. június 22.

A jogi dizájn elméleti és gyakorlati keretei

A tervezői gondolkodás (*design thinking*) az elmúlt évtizedekben – különösen Európában és az Egyesült Államokban – kilépett a művészeti és mérnöki tevékenységek szűk alkalmazási köréből, és innovációs hódító hadjáratba kezdett más diszciplínák területén: napjainkban többek között az üzleti életben⁵ és az oktatásban⁶ is egyre nagyobb hangsúlyt kapnak a tervezői gondolkodáson alapuló innovatív folyamatok.

A jogi dizájn fogalma

A sokszor évezredes hagyományokra épülő és sajátos rituálék, lingvisztikai megoldások és logikai rendszerek által meghatározott jog világa egészen az évtized közepéig nem tanúsított fogékonyságot arra, hogy a tervezői gondolkodás jó gyakorlatait saját folyamataira alkalmazza. A jogi dizájn mint önálló terület csak az elmúlt néhány évben kezdte szűk szakmai berkeiben kialakítani saját fogalmi és rendszertani kereteit⁷ – maga a *legal design* szókapcsolat is csak elvétve jelenik meg 2010-et megelőzően, ekkor is szinte kizárólag „jogintézmény/jogi norma dizájn” értelmében. A jogi dizájn így bár egyelőre nem rendelkezik kiforrott, a tudományos konszenzus által általánosan elfogadott fogalommal, azonban a szakirodalmi és gyakorlati körkép alapján mára már felsejlenek azok a körvonalak, amelyek mentén beszélhetünk egy többé-kevésbé egységes értelmezéséről.

Eszerint a jogi dizájn ernyőfogalom mindazon jelenségekre, amelyek a jogi gondolkodás és a tervezői gondolkodás keresztmetszetébe tartoznak; interdiszciplináris és proaktív megközelítés, amelyik a jogi információkat, szolgáltatásokat, folyamatokat és rendszereket a tervezői gondolkodás céljaival és eszköztárával elegyíti.⁸ Egy másik – elsősorban Margaret Hagan által képviselt – értelmében a jogi dizájn fogalmának részét képezi annak társadalmi küldetése is. Eszerint a jogi dizájn mozgalom annak érdekében, hogy a jogrendszer jobban működjön a jogalanyok számára azáltal, hogy vegyíti az absztrakt komplexitásokra irányuló jogi gondolkodást és a megélt tapasztalatra irányuló tervezői gondolkodást, stratégiai szinten

⁵ Tim Brown: Design Thinking. *Harvard Business Review*, 86. (2008), 6. 84–92.

⁶ Lásd például Joyce Hwee Ling Koh et al.: *Design Thinking for Education. Concepts and Applications in Teaching and Learning*. Singapore, Springer, 2015.

⁷ Dan Jackson – Miso Kim – Jules Rochielle Sievert: The Rapid Embrace of Legal Design and the Use of Co-Design to Avoid Enshrining Systemic Bias. *Design Issues*, 36. (2020), 3. 16–17.

⁸ Marcelo Corrales – Mark Fenwick – Helena Haapio: Digital Technologies, Legal Design and the Future of the Legal Profession. In Marcelo Corrales – Mark Fenwick – Helena Haapio (szerk.): *Legal Tech, Smart Contracts and Blockchain*. Szingapúr, Springer Nature, 2019. 7.

segíti az emberi döntéshozatalt, megoldást nyújt összetett problémákra, és szolgálja az emberi érdekeket.⁹

A tervezői gondolkodás – dióhéjban

A jogi dizájn kifejezés első tagja – a „jogi” jelző – tehát vonatkozik mindazon jelenségekre a jog terrénján belül, amelyek közvetve vagy közvetlenül a jogrendszer működésével, gyakorlati megvalósulásával függenek össze. A tervezői gondolkodás fogalma azonban – mivel jelen fejezet elsődleges közönsége a jogászság – további kifejtést igényel. Az általánosan elfogadott definíció szerint a tervezői gondolkodás olyan emberközpontú módszertan, amely vegyíti a végfelhasználói fókuszú a multidiszciplináris együttműködéssel és az iteratív tervezési folyamattal, hogy innovatív termékeket, rendszereket és szolgáltatásokat hozzanak létre általa. Ennek érdekében élénk és interaktív környezetet teremt, amelyik támogatja a gyors konceptuális prototípus-készítésen alapuló tanulási folyamatot.¹⁰ A tervezői gondolkodás soktényezős kognitív készség,¹¹ amely eltér más, hasonló jellegű problémamegoldási rendszerektől, mint például a tudományos megismerés folyamatától: amíg a tudósok a tények vizsgálata révén fedeznek fel mintázatokat és szereznek mélyebb megértést, addig a tervezők új mintázatokat és ötleteket találnak fel meghatározott tények megvilágítására és lehetőségek kihasználására.¹²

Charles Owen tanulmányában részletes meghatározását adja a tervezői gondolkodás legfontosabb jellemzőinek, amelyek elválasztják a tervezői gondolkodást más megismerési és problémamegoldási módoktól. Ezek a következők: kondicionált feltalálói szemlélet (a kreatív gondolkodás új dolgok feltalálására irányul); emberközpontúság (az ügyfél szükségleteinek folyamatos szem előtt tartása); a környezeti érdekek figyelembevétele, vizualizációs készség, optimista vérmérséklet („on-demand lelkesedés”); alkalmazkodási hajlandóság (a tervező folyamatosan alkalmazkodik az ügyfél egyedi elvárásaihoz); multifunkcionalitás felé való törekvés („több legyet egy csapásra”); rendszerszemlélet, generalista megközelítés, a nyelv eszközként való használata (vizuális, matematikai és verbális nyelvek alkalmazása annak érdekében, hogy minél pontosabban lehessen megfogalmazni a problémát és megtalálni a megfelelő megoldást); csapatmunkára való affinitás, törekvés a választás szükségességének elkerülésére („a kecske is jóllakik, és a káposzta is megmarad” megoldások

⁹ Margaret Hagan: Legal Design as a Thing: A Theory of Change and a Set of Methods to Craft a Human-Centered Legal System. *Design Issues*, 36. (2020), 3. 4.

¹⁰ Christoph Meinel – Larry Leifer: Design Thinking Research. In Hasso Plattner – Christoph Meinel – Larry Leifer (szerk.): *Design Thinking. Understand – Improve – Apply*. Berlin, Heidelberg, Springer, 2011. xiv.

¹¹ Nigel Cross: *Designerly Ways of Knowing*. London, Springer, 2006. 12.

¹² Charles Owen: Design Thinking: Notes on Its Nature and Use. *Design Research Quarterly*, 1. (2007), 2. 17.

keresése); önkontroll a praktikalitás érdekében (a tervező nem tévesztheti szem elől a gyakorlati és materiális szempontokat a dizájngondolkodási folyamat során); végül pedig a kvalitatív információkkal való rendszerszintű munkára való képesség.¹³

Miért hasznos a jogászoknak a tervezői gondolkodás?

A tervezői gondolkodás az előbbieken ismertetett jellemzőivel szemben a jogász gondolkodás alapvetően racionális és analitikus: a jogász egy adott tényre vonatkozóan az adott jogrendszer logikai rendszerében gondolkodva azonosítja és analizálja az alkalmazható jogi rendelkezéseket, azokat szintetizálja, strukturálja, majd az így kialakított struktúra alapján levonja a felek jogaira és kötelezettségeire vonatkozó következtetéseit.¹⁴ Hogyan oldható fel az ellentmondás a tervezői és jogász gondolkodás között? Egyrészt a tervezői gondolkodás már bizonyos tekintetben jelenleg is része a jogász gyakorlatnak, a jogászok gyakran folyamodnak például a tervezői gondolkodásra jellemző abduktív következtetés¹⁵ módszeréhez munkájuk során.¹⁶ Másrészt – ahogy azt más szerzők megállapítják – a jogászoknak az ügyfelek vagy a jogalanyok problémáinak megoldásához éppúgy szükségük van a kreativitásukra, mint a szigorú jogi analízisek elvégzésére való képességre. Az ezen az állásponton lévő szerzők megkérdőjelezzik magát az előfeltevést is, miszerint a „csapongó” dizájngondolkodás hátrányos hatással lenne az analitikus-racionális jogi gondolkodásra: a kognitív tudományok közelmúltbeli fejleményei, különösen az úgynevezett kettősrendszer-elmélet¹⁷ eredményei alapján a két gondolkodásmód nem egymást

¹³ Owen (2007): i. m. 24–25.

¹⁴ Kenneth J. Vandevlede: *Thinking Like a Lawyer. An Introduction to Legal Reasoning*. New York, Routledge, 2011. 2.

¹⁵ Az abdukción – az indukcióhoz és dedukcióhoz hasonlóan – logikai következtetési eljárás. Az abduktív következtetés során a létező kiinduló elemek felhasználásával jutunk el a másik elemig, ahol a kiinduló egységek magyarázzák, elméletileg meghatározzák a következőt. Fő jellemzői közé tartozik, hogy figyelembe veszi az adott kérdés társadalmi kontextusát, képes innovatív ötletek, hipotetikus absztrakciók meghatározására, azonban számos szubjektív elemet tartalmaz, és nem biztosít olyan mértékű bizonyosságot, mint a dedukció. Bővebben lásd Sántha Kálmán: Abduktív következtetés a kvalitatív pedagógiai kutatásban. *Új Pedagógiai Szemle*, 58. (2008), 8–9. 32–44.

¹⁶ Susan Ursel: Building Better Law: How Design Thinking Can Help Us Be Better Lawyers, Meet New Challenges and Create the Future of Law. *Windsor Yearbook of Access to Justice*, 34. (2017), 1. 50–51.

¹⁷ A kettősrendszer-elmélet (*dual process theory*) az emberi döntéshozatal működését magyarázó elmélet, amely szerint két eltérő típusát különböztethetjük meg a döntéshozatalra irányuló mentális folyamatoknak: az első típus tipikusan automatikus, koncentrációt nem igénylő és heurisztikaalapú, míg a másik típus tudatos, szándékolt és szabályalapú. Markus Schlosser: Agency. In Edward N. Zalta (szerk.): *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2019 Edition)*. 2015. augusztus 10. A kettősrendszer-elmélet kapcsán lásd bővebben például Daniel Kahnemann: *Gyors és lassú gondolkodás*. Budapest, HVG-Könyvek, 2013.

kizáró ellentéteknek, hanem inkább két egymást támogató alrendszernek tűnik. Míg az első alrendszer – a tervezői gondolkodás – gyors, intuitív, vizuális és kísérletező, addig a második alrendszer – a jogi gondolkodás – a lassabb, mélyebb, absztraktabb, az első alrendszert ellenőrző funkcióval rendelkezik. Ebből következően a kreatív folyamatokra helyezett nagyobb hangsúly úgy teszi innovatívabbá a jogi gondolkodást, hogy közben nem erodálja az analitikus folyamatok ellenőrző szerepét.¹⁸

A tervezői gondolkodás új szemléletmódot kölcsönöz a jogászoknak: a jogi dizájn fordítókulcsával a jogalanyok felhasználók lesznek, a jogi eljárások szolgáltatások, a jogi dokumentumok és platformok termékek,¹⁹ és az út, amely során a jogalany érvényesíti a jogi érdekét felhasználói élménnyé válik. A jog és a dizájn egyaránt az emberek rendszerekkel kapcsolatos tapasztalataival és ezek fejlesztésével foglalkozik. Míg a jogtudósok és gyakorló jogászok az eljárási igazságosság oldaláról közelítik meg ezt a kérdést, és arra keresik a választ, hogy a jogalanyok által megtapasztalt jogi rendszerek (például bírósági eljárások) igazságosak és méltányosak-e, a dizájnerek a felhasználói élmény szemüvegén át vizsgálják a kérdést, és azt kutatják, hogy az adott rendszer megfelelően használható és hatékony-e a felhasználó számára. Mindkét megközelítés azonos kérdésre fut ki: hogyan tudja egy felhasználó a lehető leghatékonyabban használni az adott rendszert ahhoz, hogy megoldjon egy problémát.²⁰ A jogászok a tervezői gondolkodás gondolkodásmódjának elsajátításával, az emberközpontú tervezés tudatosabb kezelésével figyelmeesebbé válnak, mélyebb és pontosabb megértést gyakorolnak az ügyfelek igényei iránt, szabadabban és szélesebb körben mérlegelnek megoldásokat, mernek felfedezni, kísérletezni, és adaptívabbnak bizonyulnak a jogi problémák megoldása során.

A jogi dizájn megjelenési formái és rendszere

Milyen szervezőelvek mentén teremthetünk rendszert a jogi dizájn módszertana jegyében létrehozott jelenségek, termékek, megjelenési formák között? A szakirodalomban kizárólag Amanda Perry-Kessaris tanulmányában találkoztam kifejezett rendszerezési kísérlettel. A szerző teleologikus rendszerezésében négy alapvető „cél” vagy felhasználási platformot fogalmaz meg a jogi dizájnban: dizájn a joggyakorlat számára (*design for legal practice*), dizájn a jogi aktivizmus számára (*design for legal activism*), dizájn a stratégiaalkotás számára (*design for policy making*), valamint dizájn

¹⁸ Gerlinde Berger-Walliser – Thomas D. Barton – Helena Haapio: From Visualization to Legal Design: A Collaborative and Creative Process. *American Business Law Journal*, 54. (2017), 2. 363–365.

¹⁹ Jay A. Mitchell: Putting Some Product Into Work-Product: Corporate Lawyers Learning From Designers. *Berkeley Business Law Journal*, 12. (2015), 1. 8.

²⁰ Margaret Hagan – Miso Kim: Design for Dignity and Procedural Justice. In WonJoon Chung – Cliff Sungsoo Shin (szerk.): *Advances in Affective and Pleasurable Design. Proceedings of the AHFE 2017 International Conference on Affective and Pleasurable Design, July 17–21, 2017, The Westin Bonaventure Hotel, Los Angeles, California, USA*. Cham, Springer, 2018.

a jogi kutatás számára (*design for legal research*).²¹ Ezen felosztáshoz képest adódik egy meggyőzőbb, intuitívabb és logikusabb rendezőelv: a dizájn típusa szerinti kategóriaalkotás. Meglátásom szerint a jogi dizájn valamennyi lehetséges jelensége besorolható a következő kategóriák valamelyikébe: (a) jogi információdizájn, (b) jogi termékdizájn, (c) jogi szolgáltatásdizájn, valamint (d) jogi rendszerdizájn.

Jogi információdizájn

A vizuális elemekkel operáló jogi információdizájn a jogi dizájn azon alkategóriája, amelyre elsőként asszociálna bárki, aki a jogi dizájn kifejezést hallja. Az információdizájn meghatározott üzenet tartalmának, nyelvének és formájának analízise, tervezése, előadása és megértése, célja pedig a kommunikáció tisztaságának biztosítása. Az információdizájn alkategóriái az üzenetdizájn, a szövegdiszajn, a képdizájn, valamint a grafikai dizájn.²² A jogi információdizájn ezt a definíciót kifejezetten a jogi információ és jogi dokumentumok dizájnja tekintetében jelenti, a célja pedig az, hogy a jogi információ befogadónak olyan nyelvezettel, szerkezettel és látvánnyal prezentálják azt, hogy annak megértése és feldolgozása a lehető legkönnyebb legyen a jogalany számára.

A jogi információdizájnra számos példát találunk mind a szakirodalomban, mind a jogi dizájn gyakorlatában. A kategória jelentős részét alkotják a vizuális szerződések,²³ bírósági beadványok,²⁴ más jogi dokumentumok,²⁵ képregényszerződések, jogi ikonrendszerek.²⁶ Több helyen felhozzák példaként a közlekedési táblákat: a stop tábla például imperatív jogi parancsot fogalmaz meg egy térben elhelyezett vizuális ábra (piros alapon fehér STOP felirat) által.²⁷ Hasonló elven működnek a metrókban kihelyezett piktogramok, amelyek valamilyen tiltásra hívják fel a figyelmet, mint a „Dohányozni tilos!”.²⁸ Gyakran említett példa a New York-i utcai árusok számára létrehozott vizuális jogi tájékoztató.²⁹ Hazánkban is

²¹ Amanda Perry-Kessaris: Legal Design for Practice, Activism, Policy and Research. *Journal of Law and Society*, 46. (2019), 2. 194–209.

²² Rune Pettersson: *Information Design. An introduction*. Amsterdam, John Benjamins, 2002. IX.

²³ Lásd például Robert Waller et al.: Cooperation Through Clarity: Designing Simplified Contracts. *Journal of Strategic Contracting and Negotiation*, 2. (2016), 1–2. 56–57.

²⁴ Lásd például az *Amurabi* beadványát egy komplex peres eljárásban. *Designing Written Submissions to Ensure Impact and Ease Judges' Reading*. Amurabi, (é. n.).

²⁵ Lásd például a Dot.Legal által tervezett *compliance* tájékoztatót. *Compliance*. Dot.legal, (é. n.).

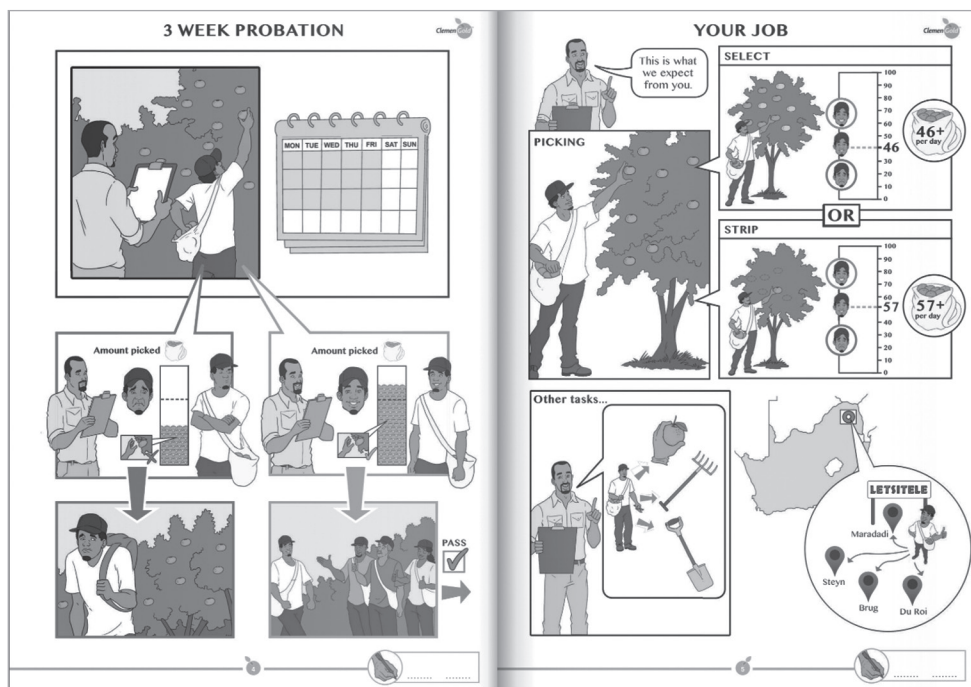
²⁶ Arianna Rossi – Monica Palmirani: Can Visual Design Provide Legal Transparency? The Challenges for Successful Implementation of Icons for Data Protection. *Design Issues*, 36. (2020), 3. 87.

²⁷ Berger-Walliser–Barton–Haapio (2017): i. m. 387.

²⁸ Roman M. Yankovskiy: Legal Design: New Thinking and New Challenges. *Zakon*, 5. (2019), 84.

²⁹ Lásd például Perry-Kessaris (2019): i. m. 201.

előfordulnak jó gyakorlatok: ilyen A Város Mindenkié és az Utcajogász Egyesület közös kilakoltatás-ellenes kisokosa.³⁰

1. ábra: „ClemenGold” képregényszerződés (részlet)

Forrás: ClemenGold: Comic Contract. Jincom EHS, Creative Contracts, (é. n.). 4–5.

³⁰ Kilakoltatás-ellenes kisokos. A Város Mindenkié – Utcajogász Egyesület (2018. április 24.).

pénztartozásod van (pl. rezszi vagy közös költség), akkor elsősorban a jövedelmedből kell megpróbálniuk levonni a tartozásod, csak ezután vehetik el a lakásod. Ez alól kivétel, ha jelzálogot kötöttél ki a lakásra.

A lakást vagy házat a végrehajtó árverésen adja tovább. Ha sikeres az árverés, 30 napon belül kell elhagynod a lakást.

TANÁCS

Ha elrendelik a végrehajtást, de még nincs hova menned, kérheted a bíróságtól a végrehajtás felfüggesztését. Az ingatlan becsértékének közlésétől számított 15 napon belül kell kérned a halasztást. Csak akkor van erre lehetőség, ha bizonyítod, hogy az elhelyezésedet nem tudod megoldani. Ha elrendelik a felfüggesztést, ennek időtartama maximum **6 hónap**. A felfüggesztést csak egyszer lehet kérni.

A bírósági végrehajtó is meghosszabbíthatja az önkéntes kiköltözésre nyitva álló határidőt, ha a végrehajtást kérő jogi sze-

mély (pl. önkormányzat, lakásgazdálkodó, bank). Ez **90 nap**. A kérelmet a végrehajtásról szóló irat kézhezvételétől számított 15 napon belül kell eljuttatnod a végrehajtóhoz.

KILAKOLTATÁSI MORATÓRIUM

A 2018-ban hatályos törvény szerint **minden évben november 15. és április 30. között tilos a kilakoltatás!** Ez mindenkre vonatkozik; bármilyen okból is akarnák kilakoltatni, és bárki is a lakás tulajdonosa (önkormányzat, magánszemély, stb). Az egyetlen eset, amire nem vonatkozik a téli kilakoltatási moratórium: ha „önkéntes lakásfoglaló” vagy. Ez azt jelenti, hogy a lakásra, amiben laksz, soha nem volt szerződésed, és a tulajdonos tudta/ jóváhagyása nélkül költöztél be.

EGÉSZSÉGTULEN LAKÁS

Ha a lakásod egészségkárosító – pl. penészes – akkor mindenképp jelezd az önkormányzat felé és

14

15

2. ábra: Kilakoltatás-ellenes kisokos (részlet)

Forrás: A Város Mindenkié – Utcajogász Egyesület (2018): i. m., 14–15.

3. ábra: Stoptábla – jogi információdizájn a mindennapokban

Forrás: „Stop sign” szócikk. Wikipédia

Jogi termékdizájn

A jogi termékdizájn kategóriája olyan, a dizájn gondolkodás jegyében született termékeket, tárgyakat, szoftvereket vagy más objektumokat takar, amelyek használata révén valamilyen jogi célt valósítanak meg a felhasználók. Ilyen termékek lehetnek

az online szerződésszerkesztő felületek,³¹ vagy interaktív jogi felvilágosító felületek, mint a *You Be The Judge*, amelyet preventív céllal hoztak létre fiatalok számára, az egyes gyakori bűncselekménytípusokkal kapcsolatos felvilágosítás céljából.³²

Contract name: Small Town Inc

Status: SIGNED BY US

Last seen: 13 Oct 15:34

Download: PDF Word

Upload: Word

Master Service Agreement

This Master Services Agreement, together with any related order form or statement of work ("SOW") constitute "the **Agreement**". All terms and conditions previously agreed between the parties, either in writing or orally, will be replaced by this **Agreement**.

In this **Agreement**, "Juro" means Juro Online Limited and any Group Member of Juro Online Limited. Group Member shall mean any entity which, directly or indirectly through one or more intermediaries, controls, is controlled by, or is under common control with that entity.

SIGNATORIES Can sign

To send the contract for signing, add signatories from each side. Then prepare a signing request.

JURO

Richard Mabey

+ Add signatory

SMALL TOWN INC

Mona Reed

Olga Berghaus

+ Add signatory

APPROVERS Can approve

To send the contract for approval, add approvers here. Once it's approved, you can send it for signing.

Luisa Sanchez

Olga Berghaus

+ Add approver

8 OCT 9 OCT 10 OCT 11 OCT 12 OCT

Draft Approval Signing

4. ábra: Juro szerződésszerkesztő platform

Forrás: [Juro.com](https://juro.com)

A jogi dizájn sok szempontból a *legaltech* megoldások tágabb kategóriája, minthogy a jogi dizájn szellemében született termékek jelentős része valamely szoftveres, informatikai megoldást takar. A Wolters Kluwer *Jogtára*, a magyar fejlesztésű, adatvédelmi funkciójú *Revealu* applikáció vagy a *Juro* szerződésautomatizáló platform – hogy csak néhány példát emeljek ki a több ezer elérhetőből – így egyaránt példák a jogi termékdizájnrá és a *legaltech* termékekre. Nem technológiai alapú jogi termékdizájnrá példák a mintaszerződések és a formanyomtatványok, amelyek révén a jogalany minimális jogi háttértudás birtokában is képes biztonságosan és joghatások kiváltására alkalmas módon kifejezni a jogi akaratát; ez utóbbi kategóriára hazai példaként lásd a Társaság a Szabadságjogokért *Sérülnek-e a jogaid a pszichiátrián?* című jogvédelmi célokat szolgáló kisokosát.

³¹ Lásd például a Visual Contracts fejlesztés alatt lévő *VC Builder* projektjét. *VC Builder*. Visual Contracts, (é. n.).

³² *You Be The Judge*. Sentencing Advisory Council, (é. n.).

A TASZ Jogsegélye elérhető a 06-1-279-22-35 telefonszámon. Keddenként 14:30 - 15:00, csütörtökönként 10:00 - 12:00 között lehet telefonálni.

Sürgős esetekben (éppen most szállítják be a személyt, most lesz a bírósági szemle) a **06-1-209-00-46 telefonszámon** is hívhatják a TASZ munkatársait. Hétköznap 9:00 - 17:00 között lehet telefonálni.

Bővebb információkat elér az alábbi linken: <https://tasz.hu/ingyenes-jogsegelyszolgalat>

A KÓRHÁZ KÉRELME A BÍRÓSÁG FELÉ	
1. Volt-e lehetősége megismerni a szemle előtt a kórház (orvos) bírósághoz intézett kérelmét (amelyben kéri a beszállítás indokoltságának megállapítását)? Eütv. 193. § ¹	Fontos, hogy tájékoztassák a folyamatról. A bekerülésétől számított 24 órán belül a kórház vezetőjének értesíteni kell a bíróságot és kérnie kell a bírósági szemlét, amit 72 órán belül le kell bonyolítani.
Válasz:	
2. Mi a kórház (orvos) bírósághoz intézett kérelmének a tartalma?	Gyakori nehézség a kérelmeknél, hogy azok pusztán egy BNO (Betegségek Nemzetközi Osztályozása) kódot, egy diagnózist tartalmaznak. De nem írnak a beszállítás körülményeiről, illetve arról, hogy konkrétan mi volt a közvetlen veszélyeztető / veszélyeztető magatartás - miért ítélték meg úgy, hogy saját magára vagy másokra nézve veszélyes lehet a személy. Ez azért problémás, mert az, hogy valakit pszichiátriai zavarral diagnosztizálnak, önmagában még nem indokolja a sürgősségi/kötelező gyógykezelésbe vételét. A bíróságnak ebben az eljárásban a veszélyeztető magatartás meglétét kell vizsgálnia.
Válasz:	

5. ábra: A TASZ pszichiátriai jogvédelmi kisokosa (részlet)

Forrás: Kisokos: *Érik-e jogsértések a pszichiátrián?* Társaság A Szabadságjogokért (2019. szeptember 6.)

Jogi szolgáltatásdizájn

A jogi szolgáltatásdizájn fogalma sokban hasonló a jogi termékdizájnhoz: olyan szolgáltatások tervezéséről, kialakításáról és nyújtásáról van szó, amelyek a tervezői gondolkodás jegyében jöttek létre, és amelyek igénybevétele révén valamilyen jogi célt valósítanak meg a felhasználók. Szemléletes példa erre a hivatalos szervek, civil szervezetek vagy informális közösségek által működtetett internetes jogsegélyszolgáltatások kérdésköre, amelyet Hagan dolgozott fel átfogó kutatásában, felismerve azt, hogy az emberek többsége az internethez fordul először, amikor jogi problémája akad.³³ Jogi szolgáltatásdizájn az, amikor a bírósági szervezetrendszer

³³ Margaret Hagan: The User Experience of the Internet as a Legal Help Service: Defining Standards for the Next Generation of User-Friendly Online Legal Services. *Virginia Journal of Law & Technology*, 20. (2016), 2. 459–460.

átalakítása nélkül hoznak létre új, a tervezői gondolkodás jegyében született szolgáltatásokat az igazságszolgáltatásban. Például amikor *pop-up* bíróságokat állítanak fel bevásárlóközpontokban, *pro bono* ügyvédek szállítanak vidéki szegénynegyedekbe „igazságügyi buszokkal”, vagy bárholnnan elérhető virtuális tárgyalótermeket hoznak létre,³⁴ amelyek funkciója az, hogy közelebb hozzák és elérhetőbbé, közvetlenebbé tegyék a jogérvényesítés lehetőségét a jogalanyok számára.

6. ábra: *Pro bono* ügyvédek szállító „igazságügyi busz” Ohióban

Forrás: *Ohio Justice Bus*. Ohio Access To Justice Foundation, (é. n.).

Jogi rendszerdizájn

A jogi szolgáltatásdizájnnal ellentétben jogi rendszerdizájn az, amikor a tervezői gondolkodás eszköztárának alkalmazásával jogi szervezeteket vagy rendszereket hoznak létre vagy alakítanak át. A kategóriát szemléletesen példázza a Civil Resolution Tribunal, Kanada első, teljesen virtuálisan működő bírósága, amely kis értékű perekben és kártérítési ügyekben, valamint lakhatási jogviták esetén jár el, „teljes értékű” bíróságként.³⁵ Jogi rendszerdizájn a közigazgatási eljárások elektronikus

³⁴ Jamie Young: *A Virtual Day in Court: Design Thinking & Virtual Courts*. RSA Projects. 2011. december, 7.

³⁵ Lásd bővebben: *Welcome to the Civil Resolution Tribunal*. Civil Resolution Tribunal, (é. n.)

lebonyolításának lehetősége is – eszünkbe juthat az észtt digitális közigazgatási rendszer, amelyben az állampolgárok közel valamennyi közügyüket (szerződés-aláírás, közszolgáltatások igénybevétele, egészségügyi adatok és kórtörténet elérése, adóügyek intézése stb.) intézni tudják elektronikus úton.³⁶ Hasonló módon ide sorolhatók az elektronikus úton lebonyolított választási vagy népszavazási eljárások. Bár a technológia-központú megoldások kézenfekvő példákat kínálnak a jogi rendszerdizájra, megjegyzendő, hogy a technológia alkalmazása önmagában nem feltétlenül jelenti azt, hogy az adott rendszert a tervezői gondolkodás módszertana mentén hozták létre. Könnyen lehet, hogy egy teljesen elektronikusan működő és a legfejlettebb technológiát alkalmazó platform (például egy közigazgatási e-ügyintézési portál) nincs felhasználói élményre optimalizálva, és így végső soron még nehezebbé teszi az ügyintézést, mintha a jogkereső állampolgár a „hagyományos” úton próbálna egyről a kettőre jutni az ügyében. A nem technológiai alapú jogi rendszerdizájn esetkörei különösen a részvételi tervezéshez köthetők: az egyes jogi eljárásrendek kimunkálásába – különösen ott, ahol nagyszámú laikus érintett van – valamennyi *stakeholdert* be kell vonni, akik az adott eljárástípusban potenciálisan eljárási pozícióval rendelkeznek (így például a büntetőeljárásban a bíró, az ügyész vagy a nyomozó hatóság mellett a terheltek, sértettek), annak érdekében, hogy az így létrehozott eljárásrend megfeleljen a tényleges felhasználók igényeinek.

Jogi dizájn a joghoz való hozzáférés szolgálatában

A jogi dizájn mint a tervezői gondolkodás módszertanának a jog világában való alkalmazása új lehetőségeket teremt a piac és az államigazgatás aktorai számára egyaránt. A jogi piacon – elsősorban Európában és az Egyesült Államokban – már évekkel ezelőtt megjelentek olyan jogidizájn-szolgáltatócégek,³⁷ amelyek jogászok és tervezőgrafikusok segítségével ügyvédi irodáknak, *in-house* jogi csapatoknak és közigazgatási szervezeteknek nyújtanak elsősorban jogi információdizájn vagy jogi termékdizájn szolgáltatásokat. Bár kétségtelenül izgalmas távlatok rejlenek a jogidizájn-megoldások piaci hasznosításában, jelen fejezetben a jogi dizájn és a közzféra viszonyával kívánok bővebben foglalkozni, csatlakozva azon szerzőkhöz a területről, akik a jogi dizájn joghoz való hozzáférést támogató lehetőségeit vizsgálják.

³⁶ Lásd bővebben Rainer Kattel – Ines Mergel: Estonia's Digital Transformation. Mission Mystique and the Hiding Hand. In Paul t' Hart – Mallory Compton (szerk.): *Great Policy Successes. Or, A Tale About Why It's Amazing That Governments Get So Little Credit for Their Many Everyday and Extraordinary Achievements as Told by Sympathetic Observers Who Seek to Create Space for a Less Relentlessly Negative View of Our Pivotal Public Institutions*. Oxford, Oxford University Press, 2019. 143–160. Bár az észtek jócskán megelőzték a korukat a közigazgatási digitalizáció terén, ma már a közügyek egyre szélesebb köre intézhető online Magyarországon és a régió más országaiban is.

³⁷ Például a finnországi Dot.Legal, a franciaországi Amurabi vagy a hollandiai Aclara Design.

A joghoz való hozzáférés lehetővé teszi az egyének számára, hogy megvédjék magukat a jogsértésekkel szemben, jogellenességeket orvosoljanak, felelősségre vonják a végrehajtó hatalmat, és megvédjék magukat a büntetőjogi eljárásban. A jogállamiság fontos eleme ez, amely átível polgári, büntető- és közigazgatási jogon: az igazságszolgáltatáshoz való jog egyszerre eljárási jog és cél.³⁸ A joghoz való hozzáférés részét képezik az olyan klasszikus jogintézmények, mint a pártfogó ügyvédek, a perköltség alóli mentesítés, vagy az aktív bírói pervezetés, azonban a szociálisan hátrányos helyzetben lévők jogérvényesítésének nemcsak a költségek jelentik az akadályát, hanem az olyan tényezők is, mint a szakismeret hiánya, a nyelvi gátoltság vagy az információhiány.³⁹ Ahhoz, hogy egy jogalany képes legyen a jogait és érdekeit hatékonyan érvényesíteni, az eljárási garanciáknak és az intézményrendszernek kellően hatékornak és megközelíthetőnek kell lenniük ahhoz, hogy be tudják tölteni a jogkereső állampolgárok számára a fórum szerepét a létező jogi problémáik megoldásában, és kezelni tudják azokat a rendszerszintű problémákat, amelyek a hátrányos helyzetű csoportokat érik a jogrendszerben, és amelyek miatt egyes jogalanyok kirekesztődnek a hatékony jogérvényesítés lehetőségéből.⁴⁰

A joghoz való hozzáférés egyik fontos elemét alkotja tehát a jogismeret kérdése. A jog általános érvényesüléséhez – különösen *ex lege* típusú szabályozás esetén – elkerülhetetlen, hogy az érintett tisztában legyen a jogszabályi rendelkezésekkel, és – amennyiben a jogszabály nem kifejezetten az ő érdekét szolgálja – legyen valami késztetése annak követésére.⁴¹ A magyar jogismeret szintjét először 1965-ben mérte átfogó kutatásában Kulcsár Kálmán. Kutatását azonos módszertan alapján 2013-ban ismételték meg. Ez alapján a magyarok 44%-a olvasott már törvényt, valamint lépett kapcsolatba ügyvéddel vagy közjegyzővel, míg több mint 25%-a részt vett már bírósági eljárásban. A jogismeret mértéke pedig – különösen alkotmányjogi (régábbi terminológiával: államjogi) kérdésekben – jelentősen nőtt a rendszerváltás óta.⁴² A jogismeret mértékét több tényező is befolyásolja, így elsősorban az iskolai végzettség, a saját tapasztalat a jogrendszerrel, a politikai tájékozottság, valamint

³⁸ Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége/Európa Tanács: *Kézikönyv az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférésre vonatkozó európai jogról*. Luxembourg, Az Európai Unió Kiadóhivatala, 2016. 16.

³⁹ Jagusztin Tamás: A joghoz jutás fejlődése a modern közérdekű igényérvényesítésig Európában. *Acta Humana*, 5. (2017), 5. 23–24.

⁴⁰ A magas látencia különösen problémás Magyarországon a roma közösség körében: a magyarországi romák mindössze 6% -a fordult az őt ért jogsértés miatt valamilyen állami szervhez. Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége: *Az Európai Unió második felmérése a kisebbségekről és a hátrányos megkülönböztetésről. Romák – Válogatott eredmények*. Luxembourg, Az Európai Unió Kiadóhivatala, 2018. 43.

⁴¹ Gajdusчек György: Jogtudat és értékvilág – mint a magyar jogrendszer környezete. In Jakab András – Gajdusчек György (szerk.): *A magyar jogrendszer állapota*. Budapest, MTA Társadalomtudományi Központ, 2017. 98.

⁴² Gajdusчек György – Fekete Balázs: A magyar lakosság jogismerete az elmúlt fél évszázadban és ma – összehasonlító elemzés Kulcsár Kálmán 1965-ös empirikus kutatása alapján. *Pro Futuro*, 5. (2015a), 1. 23–28.

a médiafogyasztás (elsősorban hírportálok és napilapok olvasása).⁴³ A javuló eredmények azonban nem jelentik a jogismeret abszolút értelemben vett magas szintjét. Egy a büntetőjog területén folytatott jogtudat kutatás eredményei alapján például a válaszadók csupán 56%-ban ismerték helyesen a hatályos büntetőjogi szabályozást: az átlagos állampolgár alig több mint minden második esetben volt azzal tisztában, hogy a cselekménye bűncselekmény-e.⁴⁴ A jogismeret hiánya mellett további akadályok is gátolhatják a joghoz való hozzáférés érvényesülését. A túlbonyolított jogi és belső bürokratikus eljárások, a hivatalos és pro bono jogi segítségnyújtás nem kielégítő szintű elérhetősége,⁴⁵ vagy éppen az a szemlélet, hogy jogászai segítség nélkül az átlag jogalany jobban teszi, ha a kisujját sem mozdítja meg, mind gátolják azt, hogy a jogalanyok jogi érdekeiket érvényesíthessék. Mindezek miatt a közsfera képviselőinek – az állami és önkormányzati intézményeknek – egyaránt felelőssége, hogy a joghoz való hozzáférés formális és informális kereteit is biztosítsák, proaktívan segítsék a jogalanyokat a jogérvényesítésben, és elbontsák a jogérvényesítést akadályozó tényezőket.

Hogyan tudja segíteni a jogi dizájn a joghoz való hozzáférést? A szakirodalom alapján két kulcsterület azonosítható ebben a kérdésben. Az első kulcsterület a közérthető fogalmazás kérdése: a jogalkotók, jogalkalmazók és az aszimmetrikus szerződési helyzetekben hatalmi pozíciójában lévő szerződő felek (így például a vállalkozások a fogyasztói jogviszonyokban, vagy a munkáltatók a munkajogviszonyokban) eljárásaikban, tájékoztatóikban és szerződéseikben törekedjenek az egyszerű és közérthető fogalmazásra, a „jogi bikkfanyelv” visszaszorítására annak érdekében, hogy a jogalanyok teljesebb megértést kapjanak azokról a jogviszonyokról, amelyeknek az alanyaivá válnak. A joghoz való hozzáférés megerősítésének eszközeit képezhetik továbbá különböző vizuális eszközök – például folyamatábrák vagy képes forgatókönyvek (*storyboard*) – alkalmazása. Jelentős segítség volna az információ megfelelő prezentálása: letisztult, esztétikus, színes és érdekes dokumentumok alkalmazása.

A második kulcsterület az interaktív eszközök alkalmazására vonatkozik. Valamennyi jogviszonynak vagy eljárásnak vannak elemei, amelyekből olyan platformokat, szoftvereket, algoritmusokat, vagy eszközöket lehet alkotni, amelyek segítségével a jogalanyok jobb megértést szerezhetnek a szóban forgó jogviszonyról vagy eljárásról, vagy aktívan alakíthatják általa az adott jogviszonyt, eljárást. Ehhez kapcsolódik a részvételi tervezés kérdése is: a felhasználók – jelen esetben a jogalanyok – jobban bíznak olyan rendszerekben és eljárásokban, amelyeket az ő közreműködésükkel, meglátásaik becsatornázásával hoznak létre.

⁴³ Gajduszek György – Fekete Balázs: A jogismeretet befolyásoló társadalmi tényezők elemzése. *Pro Futuro*, 5. (2015b), 2. 78–88.

⁴⁴ Hollán Miklós – Venczel Tímea: Büntetőjogunk szabályozási újdonságai – a jogtudatban: egy empirikus kutatás eredményei. *MTA Law Working Papers*, 31. (2020), 41.

⁴⁵ Deborah L. Rhode: *Access to Justice*. New York, Oxford University Press, 2004. 14–18.

Közérthető fogalmazás és vizuális megoldások

Ugyan alkotmányos alapelvünk a jogbiztonság részét képező, a jogszabályok világos és egyértelmű mivoltát megkövetelő normavilágosság elve,⁴⁶ elég belepillantani a „fekete öves” adójogászokat is sokszor megizzasztó adótörvények valamelyikébe ahhoz, hogy kétségeink támadjanak az elv gyakorlati megvalósulását illetően. A jogi nyelv érthetlenségének problémájával a múlt század közepétől kezdtek el rendszerszinten foglalkozni, elsősorban az angolszász és észak-európai államokban. A közérthető jogi nyelvnek az elmúlt évtizedekben számos előnyét azonosították: az ilyen szövegek meggyőzőbbek, magasabb fokú bizalmat eredményeznek,⁴⁷ növelik az író vagy előadó hitelességét,⁴⁸ precízebb megfogalmazáshoz és kevesebb vétett hibához vezet, gyorsabb és olcsóbb az előállításuk, kellemesebb a használatuk, és összhangban vannak a demokratikus értékekkel.⁴⁹ A jog azonban nem csupán a sok érthetetlen kifejezéstől, a mondatok és mondat szerkezetek bonyolultságától érthetetlen: amint arra Zódi Zsolt rámutat, a nyelvi megértésben a pragmatikai szempontok dominálnak, az életbeli történések nem a jogi szövegeknek megfelelően szerveződnek, megoldásuk a jogi szövegek applikációját igényli.⁵⁰ További nehezítést jelent a szaknyelvi szókincs egyre gyakoribb beolvasztása a jogi szövegekbe.⁵¹

A jogi nyelv leegyszerűsítése jó kezdet tehát a joghoz való hozzáférés fejlesztése érdekében – a következő lépés pedig a nem szövegalapú vizuális megoldásokat is alkalmazza. Stefania Passera tanulmányában részletesen felsorolja azokat az érveket, amelyek alátámasztják az olyan vizuális eszközök hasznosságát, mint diagramok, folyamatábrák, idővonalak: a pusztán szövegalapú dokumentumokat nehezebb megérteni, első látásra kevesebb információt lehet belőlük leszűrni, a túlzottan bonyolult nyelvezetű szövegeket gyakran egyáltalán el sem olvassák a címzettek, az olvasás energiaigényes mivolta pedig stresszt, fáradtságot, figyelemvesztést eredményez.⁵²

⁴⁶ Bővebben lásd Ficsor Krisztina: A normák határozott megfogalmazásának problémája a büntetőjogban – A normavilágosság fogalma az Alkotmánybíróság döntéseiben és a bírói gyakorlatban. *Pro Futuro*, 8. (2018), 3. 37–59.

⁴⁷ Willem H. Van Boom – Pieter Desmet – Mark Van Dam: „If It’s Easy to Read, It’s Easy to Claim” – The Effect of Readability of Insurance Contracts on Consumer Expectations and Conflict Behaviour. *Journal of Consumer Policy*, 39. (2016), 195.

⁴⁸ Julie A. Baker: And the Winner Is: How Principles of Cognitive Science Resolve the Plain Language Debate. *UMKC Law Review*, 80. (2011), 2. 303–305.

⁴⁹ Mark Adler: The Plain Language Movement. In Lawrence M. Solan – Peter M. Tiersma: *The Oxford Handbook of Language and Law*. New York, Oxford University Press, 2012. 67–71.

⁵⁰ Zódi Zsolt: A jog érthetőségének határai. Meg tudják-e oldani a nyelvészek a jogi szövegek érthetlenségének problémáját? In Szabó Miklós – Vinnai Edina: *A törvény szavai. Prudentia Iuris* 33. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2018. 263.

⁵¹ Zódi (2018): i. m. 274–276.

⁵² Stefania Passera: Flowcharts, Swimlanes, and Timelines: Alternatives to Prose in Communicating Legal-Bureaucratic Instructions to Civil Servants. *Journal of Business and Technical Communication*, 32. (2017a), 2. 229–231.

A szerző a kutatása során közigazgatási eljárási kontextusban vizsgálta különböző folyamatábrák hatékonyságát, megállapítva azt, hogy ezen egyszerű vizuális elemek alkalmazása révén is az adott dokumentumok gyorsabb és pontosabb megértését eredményezte a kutatásban résztvevők számára.⁵³

Léteznek már úgynevezett dizájnmentatárak (*design pattern libraries*) a jogi dizájn körében is, ahol mindazoknak a vizuális megoldásoknak – egyedi elrendezések, ikonrendszerek, grafikák – összegyűjtése folyik, amelyek alkalmazása segíti a jogi dokumentumok érthetőségének növelését.⁵⁴ Olyan jogviszonyok és eljárások esetében, amelyek tömegesen fordulnak elő, vagy a folyamat során több dokumentumot vesznek igénybe, jó megoldás lehet a vizuális vázlatdokumentumok (*visual templates*) alkalmazása a konzisztens és közérthető forma megteremtése érdekében.⁵⁵ A vizualizációs megoldások extrém formái a fentebb már hivatkozott képregényszerződések (*comic contract*), amelyek minimális szöveges tartalommal, egy meghatározott narratíva mentén, elsősorban képek révén fejezik ki a szerződéses tartalmat.⁵⁶ Ezeknek a szerződéseknek a létrejötte és érvényessége a hatályos kötelmi jogi dogmatika alapján legalábbis kérdéses, a felvetés ugyanakkor izgalmas távlatokat nyit meg például az analfabéták vagy az adott nyelvet nem beszélő személyek szerződéses viszonyai előtt.

Interaktív eszközök és részvételi tervezés

Amint azt az előzőekben is hangsúlyoztam, a joghoz való hozzáférés jelentős részben kogníciós probléma: ahhoz, hogy a jogi információ képes legyen alakítani egy jogalany viselkedését, a jogalanynak először meg kell értenie a jogi információt, majd ennek megfelelően döntést hoznia és cselekednie. Míg a közérthető fogalmazás és a vizuális eszközök alkalmazása elősegíti a jogi információ megértését, ez nem feltétlenül elégséges ahhoz, hogy a jogalany a jogi céljait és érdekeit végül majd érvényesíteni tudja. Ezt a problémát képesek áthidalni a különböző interaktív eszközök, amelyek révén a laikusok jogaik érvényesítését (vagy további információ

⁵³ Passera (2017a): i. m. 262–263.

⁵⁴ Helena Haapio – Thomas D. Barton – Marcelo Corrales Compagnucci: Legal Design for the Common Good: Proactive Legal Care by Design. In Marcelo Corrales Compagnucci et al. (szerk.): *Legal Design. Integrating Business, Design and Legal Thinking with Technology*. Cheltenham, Edward Elgar, 2021. 67.

⁵⁵ Stefania Passera: Beyond the Wall of Contract Text. Visualizing Contracts to Foster Understanding and Collaboration Within and Across Organizations. *Aalto University Publication Series, Doctoral Dissertations* 134. (2017b). 160.

⁵⁶ Helena Haapio – Daniela Alina Plewe – Robert de Rooy: Next Generation Deal Design: Comics and Visual Platforms for Contracting. In Erich Schweighofer et al. (szerk.): *Networks. Proceedings of the 19th International Legal Informatics Symposium IRIS 2016*. Vienna, Österreichische Computer Gesellschaft. 2016. 377–378.

szerezését) az adott jogviszony vagy eljárás során speciális eszközökkel, személyre szabottan tudják elvégezni.

Az interaktív eszközök alkalmazására példa Hagan és csapata kísérlete, amelyben a közlekedési bírósági eljárását megkönnyítő eszközöket terveztek olyan személyek számára, akiket közlekedési bírságban részesítettek. A tervezési folyamat során Hagan csapata több interaktív megoldást is kidolgozott, így például egy online platformot a közlekedési bíróság honlapján, ahol a megbírságotak áttekintő jelleggel látják a rájuk kiszabott közlekedési bírságokat, az egyes folyamatban lévő eljárásokat és a személyre szabott tennivalókat, valamint egy online „tesztfelületet”, amelynek segítségével a megbírságotak kideríthették, hogy jogosultak-e költségkedvezményre az eljárásban, majd ennek eredményéhez képest generált a platform a bírósághoz benyújtandó költségkedvezmény iránti kérelmet.⁵⁷ A joghoz való hozzáférés interaktív eszközei lehetnek a *chatbotok*, amelyek alkalmazhatók akár általános ügysegédként egyes hatóságok honlapján, akár speciális célzatú, a felhasználókat egyes eljárásokon végigvezető technológiai megoldásként.⁵⁸ A Magyarországon is magas okoseszköz-penetráció⁵⁹ miatt érdemes lehet igazságügyi okostelefon-applikációkat kifejleszteni: a Mobile Micro Court appon keresztül a kínai felhasználóknak például lehetőségük van nyomtatványokat kitölteni, távtárgyalásokon vagy a bizonyítási eljárásban részt venni, csupán az okostelefonjuk használatával.⁶⁰

A joghoz való hozzáférés interaktív eszközökkel való elősegítésének jellemző formáját jelentik a virtuális bíróságok, ahol bizonyos ügytípusok esetén a kereseti kérelem előkészítésétől kezdve a tárgyaláson keresztül a bírósági határozat meghozataláig minden lépés lebonyolíthatóvá válik egy felhasználói élményre optimalizált, interaktív, online felület segítségével. Virtuális bíróságokra találhatunk példát az Egyesült Királyságban, Kínában, Szingapúrban és Ausztráliában is, és jelen kötetben a téma külön fejezetet kapott.⁶¹ A korábban már említett kanadai online bíróság, a Civil Resolution Tribunal az eljárás kezdetén egy kérdéssor révén méri fel a jogkereső állampolgár pontos igényét (például egy fogyasztói szerződés felmondását), majd ehhez javasol megoldást (például az ügyfél által kitölthető és személyre szabható felmondónyilatkozatot az adott szerződéstípusra). Hasonló elven működik a vitarendezési eljárás kezdeményezése is a felületen; a vitarendezési eljárás lefolytatása során lehetőség van ellenőrzött online közegben egyezségi tárgyalásokat

⁵⁷ Margaret Hagan: The Justice is in the Details: Evaluating Different Self-Help Designs for Legal Capacity in Traffic Court. *Journal of Open Access to Law*, 7. (2019a), 1. 8–13.

⁵⁸ Marc Queudot – Éric Charton – Marie-Jean Meurs: Improving Access to Justice with Legal Chatbots. *Stats*, 3. (2020), 3. 372–373.

⁵⁹ Nemzeti Média és Hírközlési Hatóság: Az elektronikus hírközlési piac fogyasztóinak vizsgálata. Háztartási felmérés – 2020 (2021. március 9.).

⁶⁰ Tania Sourdin – Bin Li – Donna Marie McNamara: Court Innovations and Access to Justice in Times of Crisis. *Health Policy and Technology*, 9. (2020), 4. 451.

⁶¹ Richard Susskind: *Online Courts and the Future of Justice*. Oxford, Oxford University Press, 2019. 166–175.

folymatni az ellenérdekű féllel, ennek sikertelensége esetén pedig vitarendezői vagy bírósági közreműködést kérni a jogvita eldöntésében.⁶² Az internetkapcsolatot vagy okoseszközöket igénylő interaktív megoldások használata esetén azonban figyelemmel kell lenni arra, nehogy ezek alkalmazása vezessen a joghoz való hozzáférés csorbulásához. Ugyan a lakosság körében széles körben biztosítva vannak az ehhez szükséges technikai feltételek, az alacsony jövedelmű rétegek és a technológiai analfabetizmusban élők számára a virtuális megoldások épphogy nehezítést jelenthetnek a joghoz való hozzáférést illetően.⁶³

Az interaktív eszközök és megoldások kifejlesztése során érdemes a részvételi tervezés módszertanának alkalmazásával eljárni. A részvételi tervezés lényege, hogy az adott rendszert használó érintettek (*stakeholder*) széles körének aktív bevonásával és a velük való párbeszéd révén megismerjék valamennyi résztvevő perspektíváját és prioritásait a rendszer kapcsán, hogy aztán azokra építve eszközöljenek változtatásokat. A részvételi tervezési eljárás során a projektvezetők arra kérik a résztvevőket, hogy azonosítsák a rendszer azon pontjait, amelyek meglátásuk szerint reformra szorulnak, definiálják, hogy mi minősülne „jobban” működő rendszernek, és tervezzenek új megoldásokat a reform véghezvitelére. Miután beépítették a rendszer jövőbeli felhasználóinak inputjait, a projekt résztvevői kidolgozzák a végleges megoldásokat, majd implementálják azokat a rendszerbe. A részvételi tervezésnek számos előnye van: az így létrejött megoldások a közösség magasabb fokú bizalmát élvezik, hosszabb ideig fennmaradnak, és a felhasználók által ténylegesen megtapasztalt problémákra adnak választ, így hatékonyabbak és gazdaságosabbak.⁶⁴ Különösen indokolt lehet részvételi tervezés alkalmazása olyan esetekben, ahol a rendszer felhasználóit valamely egyedi tulajdonság, sérülékenység, hátrányos helyzet jellemzi: ilyen lehet a fogyatékkal élők, valamint a hallás- vagy látássérültek helyzete, akik számára a joghoz való hozzáférés további akadályokba ütközik.⁶⁵

Összefoglalás

A jogi dizájn az elmúlt években „letette névjegyét” a szakma asztalára, azonban az olyan értékek, mint az emberközpontú és részvételi tervezés, a közérthető fogalmazás vagy a vizuális megoldások alkalmazásának elterjedése a hazai gyakorlatban még várat magára. A jogi dizájn mint diszciplína kihívásai közé tartozik

⁶² Shannon Salter – Darin Thompson: Public-Centred Civil Justice Redesign: a Case Study of the British Columbia Civil Resolution Tribunal. *McGill Journal of Dispute Resolution*, 3. (2017). 128–134.

⁶³ Michael Legg: The COVID-19 Pandemic, the Courts and Online Hearings: Maintaining Open Justice, Procedural Fairness and Impartiality. *Federal Law Review*, 49. (2021), 2. 183–184.

⁶⁴ Margaret Hagan: Participatory Design for Innovation in Access to Justice. *Daedalus*, 148. (2019b), 1. 122.

⁶⁵ Open Society Foundation: Making the Law Work For The People. A Handbook on Legal Empowerment and Inclusive Innovation (2021. szeptember 8.).

az empirikus kutatások jelenleg csekély száma, az ezek végzésére való korlátozott lehetőség, erőforrás. A jogi dizájn jegyében tervezett dokumentumok, termékek, szolgáltatások, rendszerek hatásairól jóval több adat gyűjtése szükséges ahhoz, hogy a felhasználói élmény optimalizálásának jó gyakorlatai kikristályosodjanak. Ezen belül pedig különösen fontos lenne a joghoz való hozzáférés olyan kihívásait és lehetőségeit azonosítani, amelyekre a jogi dizájn eszköztárával megoldásokat lehet nyújtani.

A fejezet célja az volt, hogy bemutassam egy új interdiszciplináris terület, a jogi dizájn egyes elméleti és gyakorlati kérdéseit a témában fellelhető szakirodalom feldolgozásával és saját álláspontom ismertetésével. Ennek során tisztáztam az alapvető fogalmi kereteket, körbejártam a dizájn és jog metszéspontjait, és bemutattam a jogi dizájn rendszerét, példákkal bővésegesen szemléltetve a jogi dizájn sokszínűségét, megjelenési formáit, elveit és értékeit. A fejezet második felében gyakorlatorientált szempontból elemeztem a jogi dizájnban rejlő lehetőségeket a joghoz való hozzáférés fejlesztése szempontjából. Ennek keretében bemutattam, hogy a közérthető fogalmazás és a vizuális megoldások miként segítik a jogalanyok megértését a joggal kapcsolatban, valamint bemutattam, milyen nemzetközi példák vannak olyan interaktív eszközökre és megoldásokra, amelyek a jogalanyokat jogi céljaik megvalósításában segítik. Bízom benne, hogy jelen tanulmány jó ötletekkel és inspirációval szolgálhat mindazok számára, akik a jogi dizájn elméleti vagy gyakorlati kérdéseivel, valamint a joghoz való hozzáférés fejlesztésével kívánnak foglalkozni.

Irodalomjegyzék

- Adler, Mark: The Plain Language Movement. In Lawrence M. Solan – Peter M. Tiersma: *The Oxford Handbook of Language and Law*. New York, Oxford University Press, 2012. 67–86.
- Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége/Európa Tanács: *Kézikönyv az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférésre vonatkozó európai jogról*. Luxembourg, Az Európai Unió Kiadóhivatala, 2016.
- Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége: *Az Európai Unió második felmérése a kisebbségekről és a hátrányos megkülönböztetésről. Romák – Válogatott eredmények*. Luxembourg, Az Európai Unió Kiadóhivatala, 2018.
- Baker, Julie A.: And the Winner Is: How Principles of Cognitive Science Resolve the Plain Language Debate. *UMKC Law Review*, 80. (2011), 2. Online: <https://bit.ly/3NQIOcf>
- Berger-Walliser, Gerlinde – Thomas D. Barton – Helena Haapio: From Visualization to Legal Design: A Collaborative and Creative Process. *American Business Law Journal*, 54. (2017), 2. 347–392. Online: <https://doi.org/10.1111/ablj.12101>
- Brown, Tim: Design Thinking. *Harvard Business Review*, 86. (2008), 6. 84–92. Online: <https://readings.design/PDF/Tim%20Brown,%20Design%20Thinking.pdf>
- Bues, Micha-Manuel – Emilio Matthaei: LegalTech on the Rise: Technology Changes Legal Work Behaviours, But Does Not Replace Its Profession. In Kai Jacob – Dierk Schindler – Roger Strathausen (szerk.): *Liquid Legal. Transforming Legal into a Business Savvy, Information Enabled and Performance Driven Industry*. Cham, Springer, 2017. 89–109.

- ClemenGold Comic Contract*. Jincom EHS, Creative Contracts, (é. n.). Online: <https://creative-contracs.com/clemengold/>
- Compliance*. Dot.legal, (é. n.). Online: <https://dot.legal/work/compliance>
- Corrales, Marcelo – Mark Fenwick – Helena Haapio: Digital Technologies, Legal Design and the Future of the Legal Profession. In Marcelo Corrales – Mark Fenwick – Helena Haapio (szerk.): *Legal Tech, Smart Contracts and Blockchain*. Singapore, Springer Nature, 2019. 1–15.
- Cross, Nigel: *Designerly Ways of Knowing*. London, Springer, 2006.
- Designing Written Submissions to Ensure Impact and Ease Judges' Reading*. Amurabi, (é. n.). Online: www.amurabi.eu/en/projects/designing-written-submissions-to-ensure-impact-and-ease-judges-reading/
- Ficsor Krisztina: A normák határozott megfogalmazásának problémája a büntetőjogban. A normativitás fogalma az Alkotmánybíróság döntéseiben és a bírói gyakorlatban. *Pro Futuro*, 8. (2018), 3. 37–59. Online: <https://doi.org/10.26521/Profuturo/2018/3/2901>
- Gajduszek György: Jogtudat és értékvilág – mint a magyar jogrendszer környezete. In Jakab András – Gajduszek György (szerk.): *A magyar jogrendszer állapota*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Központ, 2017. 95–115.
- Gajduszek György – Fekete Balázs: A magyar lakosság jogismerete az elmúlt fél évszázadban és ma – összehasonlító elemzés Kulcsár Kálmán 1965-ös empirikus kutatása alapján. *Pro Futuro*, 5. (2015a), 1. 11–28. Online: <https://doi.org/10.26521/Profuturo/2015/1/5442>
- Gajduszek György – Fekete Balázs: A jogismeretet befolyásoló társadalmi tényezők elemzése. *Pro Futuro*, 5. (2015b), 2. 71–95. Online: <https://doi.org/10.26521/Profuturo/2015/2/5386>
- Haapio, Helena – Daniela Alina Plewe – Robert de Rooy: Next Generation Deal Design: Comics and Visual Platforms for Contracting. In Erich Schweighofer et al. (szerk.) (2016): *Networks. Proceedings of the 19th International Legal Informatics Symposium IRIS 2016*. Vienna, Österreichische Computer Gesellschaft. 2016. 373–380.
- Haapio, Helena – Thomas D. Barton – Marcelo Corrales Compagnucci: Legal Design for the Common Good: Proactive Legal Care by Design. In Marcelo Corrales Compagnucci – Helena Haapio – Margaret Hagan – Michael Doherty (szerk.): *Legal Design. Integrating Business, Design and Legal Thinking with Technology*. Cheltenham, Edward Elgar, 2021. 56–81.
- Hagan, Margaret: The User Experience of the Internet as a Legal Help Service: Defining standards for the next generation of user-friendly online legal services. *Virginia Journal of Law & Technology*, 20. (2016), 2. 395–465.
- Hagan, Margaret: The Justice is in the Details: Evaluating Different Self-Help Designs for Legal Capacity in Traffic Court. *Journal of Open Access to Law*, 7. (2019a), 1. Online: <https://doi.org/10.2139/ssrn.3475124>
- Hagan, Margaret: Participatory Design for Innovation in Access to Justice. *Daedalus*, 148. (2019b), 1. 120–127. Online: http://doi.org/10.1162/daed_a_00544
- Hagan, Margaret: Legal Design as a Thing: A Theory of Change and a Set of Methods to Craft a Human-Centered Legal System. *Design Issues*, 36. (2020), 3. 3–15. Online: https://doi.org/10.1162/desi_a_00600
- Hagan, Margaret – Miso Kim: Design for Dignity and Procedural Justice. In WonJoon Chung – Cliff Sungsoo Shin: *Advances in Affective and Pleasurable Design. Proceedings of the AHFE 2017 International Conference on Affective and Pleasurable Design, July 17–21, 2017, The Westin Bonaventure Hotel, Los Angeles, California, USA*. Cham, Springer, 2018. 135–145.

- Hollán Miklós – Venczel Tímea: Büntetőjogunk szabályozási újdonságai a jogtudatban. Egy empirikus kutatás eredményei. *MTA Law Working Papers*, 31. (2020). Online: <http://real.mtak.hu/id/eprint/115481>
- Innanen, Antti: Legal Design – A New Tool in the Lawyer’s Toolbox [Videó] *YouTube*, 2021. június 22. Online: www.youtube.com/watch?v=m7oBC5g9eXU
- Jackson, Dan – Miso Kim – Jules Rochielle Sievert: The Rapid Embrace of Legal Design and the Use of Co-Design to Avoid Enshrining Systemic Bias. *Design Issues*, 36. (2020), 3. 16–30. Online: https://doi.org/10.1162/desi_a_00601
- Jagusztn Tamás: A joghoz jutás fejlődése a modern közérdekű igényérvényesítésig Európában. *Acta Humana*, 5. (2017), 5. 23–40.
- Juro. *Juro.com*. Online: <https://juro.com/>
- Kahnemann, Daniel: *Gyors és lassú gondolkodás*. Budapest, HVG-Könyvek, 2013.
- Kattel, Rainer – Ines Mergel: Estonia’s Digital Transformation. Mission Mystique and the Hiding Hand. In Paul t’ Hart – Mallory Compton (szerk.): *Great Policy Successes. Or, A Tale About Why It’s Amazing That Governments Get So Little Credit for Their Many Everyday and Extraordinary Achievements as Told by Sympathetic Observers Who Seek to Create Space for a Less Relentlessly Negative View of Our Pivotal Public Institutions*. Oxford, Oxford University Press, 2019. 143–160.
- Kilakoltatás-ellenes kisokos. A Város Mindenkié – Utcajogász Egyesület (2018. április 24.). Online: https://issuu.com/lili_/docs/kilakoltatas-ellenes_kisokos
- Kisokos: Érik-e jogsértések a pszichiátrián? Társaság a Szabadságjogokért, 2019. szeptember 6. Online: <https://tasz.hu/cikkek/kisokos-erik-e-jogsertesek-a-pszichiatrian>
- Koh, Joyce Hwee Ling – Ching Sing Chai – Benjamin Wong – Huang-Yao Hong: *Design Thinking for Education. Concepts and Applications in Teaching and Learning*. Singapore, Springer, 2015.
- Legg, Michael: The COVID-19 Pandemic, the Courts and Online Hearings: Maintaining Open Justice, Procedural Fairness and Impartiality. *Federal Law Review*, 49. (2021), 2. 161–184. Online: <https://doi.org/10.1177/0067205X21993139>
- Meinel, Christoph – Larry Leifer: Design Thinking Research. In Hasso Plattner – Christoph Meinel – Larry Leifer (szerk.): *Design Thinking. Understand – Improve – Apply*. Berlin, Heidelberg, Springer, 2011. xiii–xxi. Online: <https://bit.ly/3bWi4dc>
- Mitchell, Jay A.: Putting Some Product Into Work-Product: Corporate Lawyers Learning From Designers. *Berkeley Business Law Journal*, 12. (2015), 1. 1–44. Online: <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2325683>
- Nemzeti Média és Hírközlési Hatóság: *Az elektronikus hírközlési piac fogyasztóinak vizsgálata. Háztartási felmérés – 2020*. (2021. március 9.). Online: https://nmhh.hu/dokumentum/218695/haztartasi_felmeres_2020.pdf
- Ohio Justice Bus. Ohio Access To Justice Foundation, (é. n.). Online: www.ohiojusticefoundation.org/grantees/ohio-justice-bus/
- Open Society Foundation: *Making the Law Work For The People. A Handbook on Legal Empowerment and Inclusive Innovation*. (2021. szeptember 8.) Online: www.opensocietyfoundations.org/uploads/0f86151f-378b-421b-8b19-3ee84d88c3ef/making-the-law-work-for-people-20210908.pdf
- Owen, Charles: Design Thinking: Notes on Its Nature and Use. *Design Research Quarterly*, 1. (2007), 2. 16–27. Online: https://id.iit.edu/wp-content/uploads/2015/03/Design-thinking-notes-on-its-nature-and-use-owen_desthink071.pdf

- Passera, Stefania: Flowcharts, Swimlanes, and Timelines: Alternatives to Prose in Communicating Legal-Bureaucratic Instructions to Civil Servants. *Journal of Business and Technical Communication*, 32. (2017a), 2. 229–272. Online: <https://doi.org/10.1177/1050651917746459>
- Passera, Stefania: Beyond the wall of contract text. Visualizing contracts to foster understanding and collaboration within and across organizations. *Aalto University Publication Series, Doctoral Dissertations* 134. (2017b).
- Perry-Kessaris, Amanda: Legal Design for Practice, Activism, Policy and Research. *Journal of Law and Society*, 46. (2019), 2. 185–210. Online: <https://doi.org/10.1111/jols.12154>
- Petterson, Rune: *Information Design. An introduction*. Amsterdam, John Benjamins, 2002.
- Queudot, Marc – Éric Charton – Marie-Jean Meurs: Improving Access to Justice with Legal Chatbots. *Stats*, 3. (2020), 3. 356–375. Online: <https://doi.org/10.3390/stats3030023>
- Rhode, Deborah L.: *Access to Justice*. New York, Oxford University Press, 2004.
- Rossi, Arianna – Monica Palmirani: Can Visual Design Provide Legal Transparency? The Challenges for Successful Implementation of Icons for Data Protection. *Design Issues*, 36. (2020), 3. 82–96. Online: https://doi.org/10.1162/desi_a_00605
- Salter, Shannon – Darin Thompson: Public-Centred Civil Justice Redesign: a Case Study of the British Columbia Civil Resolution Tribunal. *McGill Journal of Dispute Resolution*, 3. (2017). 113–136. Online: <https://ssrn.com/abstract=2955796>
- Sántha Kálmán: Abduktív következtetés a kvalitatív pedagógiai kutatásban. *Új Pedagógiai Szemle*, 58. (2008), 8–9. 32–44. Online: <https://ofi.oh.gov.hu/tudastar/santha-kalman-abduktiv>
- Schlosser, Markus: Agency. In Edward N. Zalta (szerk.): *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2019 Edition)*. 2015. augusztus 10. Online: <https://plato.stanford.edu/archives/win2019/entries/agency>
- „Stop sign” szócikk. *Wikipédia*. Online: https://en.wikipedia.org/wiki/Stop_sign
- Sourdin, Tania – Bin Li – Donna Marie McNamara: Court Innovations and Access to Justice in Times of Crisis. *Health Policy and Technology*, 9. (2020), 4. 447–453. Online: <https://doi.org/10.1016/j.hlpt.2020.08.020>
- Susskind, Richard: *Online Courts and the Future of Justice*. Oxford, Oxford University Press, 2019.
- Ursel, Susan: Building Better Law: How Design Thinking Can Help Us Be Better Lawyers, Meet New Challenges and Create the Future of Law. *Windsor Yearbook of Access to Justice*, 34. (2017), 1. 28–59. Online: <https://doi.org/10.22329/wyaj.v34i1.4999>
- Van Boom, Willem H. – Pieter Desmet – Mark Van Dam: „If It's Easy to Read, It's Easy to Claim” – The Effect of Readability of Insurance Contracts on Consumer Expectations and Conflict Behaviour. *Journal of Consumer Policy*, 39. (2016), 187–197. Online: <https://doi.org/10.1007/s10603-016-9317-9>
- Vandeveld, Kenneth J.: *Thinking Like a Lawyer. An Introduction to Legal Reasoning*. New York, Routledge, 2011.
- VC Builder. VisualContracts, (é. n.). Online: <https://visualcontracts.eu/builder/>
- Waller, Robert – Jenny Waller – Helena Haapio – Gary Crag – Sandi Morrisseau: Cooperation Through Clarity: Designing Simplified Contracts. *Journal of Strategic Contracting and Negotiation*, 2. (2016), 1–2. 48–68. Online: <https://doi.org/10.1177%2F2055563616668893>
- Welcome to the Civil Resolution Tribunal. Civil Resolution Tribunal, (é. n.). Online: <https://civilresolutionbc.ca/>
- Yankovskiy, Roman M.: Legal Design: New Thinking and New Challenges. *Zakon*, 5. (2019), 76–86. Online: <https://ssrn.com/abstract=3447215>

You Be The Judge. Sentencing Advisory Council, (é. n.). Online: <https://virtualjudge.sentencingcouncil.vic.gov.au/>

Young, Jamie: *A Virtual Day in Court: Design Thinking & Virtual Courts*. RSA Projects. 2011. december. Online: www.thersa.org/globalassets/pdfs/reports/a-virtual-day-in-court.pdf

Zódi Zsolt: A jog érthetőségének határai. Meg tudják-e oldani a nyelvészek a jogi szövegek érthetlenségének problémáját? In Szabó Miklós – Vinnai Edina: *A törvény szavai. Prudentia Iuris* 33. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2018. 257–276. Online: <https://drive.google.com/file/d/1NVNaPZnKV8ggJHW1iTCIYmKmpsP8zztc/view>

III. RÉSZ

SZABÁLYOZÁSI KIHÍVÁSOK

Vákát oldal

A technológia hálójában – a magánjogi jogérvényesítés jelene és lehetséges jövője

Absztrakt: A tanulmány arra a kérdésre keresi a választ, hogy milyen feladatai vannak a bírósági alrendszernek, az igazságszolgáltatásnak a digitális forradalomban. A kérdés az, hogy mi a legfontosabb társadalmi, gazdasági elvárás a 21. század első felében az igazságszolgáltatással szemben.

A kiindulópont az, hogy a polgári eljárásjog alapelvei dogmává merevedtek, és olykor inkább akadályozzák a jogérvényesítést, mint segítenék. A bíróságok működése nehézkes és időigényes, a pertartam nem tervezhető, és a döntés nehezen előrelátható, így, mivel új versenytársak jelentek meg a vitarendezés piacán, a bíróságokat az a veszély fenyegeti, hogy alulmaradnak ebben a versenyben, súlyuk, jelentőségük egyre csökken majd.

A tanulmány második részében a magánjogi jogérvényesítés egy lehetséges jövőképét vázoljuk fel. A kiindulópont itt az, hogy a perek egyre inkább adatalapúvá válnak, részben azért, mert a jogviszonyok is a virtuális térben keletkeznek, részben pedig azért, mert az elbíráláshoz is egyre inkább adatokká kell az információkat alakítani. Bírákra ebben a világban is szükség lesz, de a feladatuk meg fog változni. A bíróság egyfajta *one stop shopként*, általános vitarendező platformként fog működni, amely a bizonyítékokat blokkláncalapon tárolja, és egyre kiterjedtebben használ mesterséges intelligenciát. A fejezet végül néhány példán keresztül a gyakorlati megvalósítás és az erkölcsi dilemmák egy részét is megmutatja.

Tárgyszavak: igazságszolgáltatás funkciója; digitális forradalom; polgári eljárás alapelvei; alternatív vitarendezési fórumok; adatalapú per; idődimenzió a perben; eljárások elhúzódása; papíralapú per; adatalapú per; blokklánc; mesterséges intelligencia a polgári perben; bíró szerepe; online vitarendezés; a bíróság mint platform; COMPAS-rendszer, kínai internetbíróságok

¹ Osztovits András a Károli Gáspár Református Egyetem egyetemi tanára, a Kúria bírása. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán végzett, itt védte meg PhD-dolgozatát is 2005-ben. 2012-ben habilitált a Széchenyi István Egyetemen. Meghívott előadóként polgári eljárásjogot tanított az előbbi és polgári jogot az utóbbi egyetemen. 2010-től a Károli Gáspár Református Egyetem EU-jogi és Nemzetközi Magánjogi Tanszékét vezeti, 2019-től egyetemi tanárként. 2005-től bíró, 2012-től kúriai bíró. Fő kutatási témái: EU-jog hatása a polgári eljárásjogra, nemzetközi polgári eljárásjog. Több mint 140 tanulmány, könyv szerzője, és több kommentár szerkesztője.

Bevezetés

Az igazságszolgáltatással szembeni társadalmi elvárások térben és időben változnak. Az emberiség történelmén végigtekintve mégis kirajzolódik több, a bíróságok működésével szemben szinte mindig jelen lévő állandó elem: lehetőleg minél előbb igazságos (azaz nem önkényes) döntés szülessen, amely végre is hajtható. Ezek közül az időtényező az, ami a társadalmi, gazdasági változásokkal együtt alakul. A középkor időfelfogását még a katedrálisépítők szemlélete jellemezte, akik annak tudatában kezdtek bele munkájukba, hogy annak végét, a kész művet már nem fogják látni. Az ezt követő korok egyik közös élménye az időérzet beszűkülése.² A változások másik jellemzője, hogy amint az egyes találmányoknak köszönhetően egyre kevesebb időt kellett az utazásra, az áruk előállítására, a kommunikáció célba juttatására fordítani, úgy váltak a társadalom tagjai az időtartamok tekintetében egyre türelmetlenebbé.

Ennek a folyamatnak adott új lendületet a 17. századi ipari forradalom mintájára elnevezett, a 21. század elején indult digitális forradalom, amelyben az egyre okosodó eszközök, az azokkal elérhető szolgáltatások alapvetően ártértelmezték az idő fogalmát: elég arra gondolni, hogy ha az okoseszközökre küldött üzenetre nem érkezik percekben belül válasz a címzettől, az már értetlenkedést vált ki, amíg a digitális forradalom előtt, az e-mailek elterjedését megelőzően, a postai levélküldemények esetén elég volt az is, hogyha arra egy hét múlva érkezett válasz.³

Az államnak (a hatalmas ágaknak, alrendszernek, az állami feladatokat megvalósító szolgáltatóknak) fel kell ismernie ezeket a változásokat, meg kell értenie azok indokát, és azokra megfelelő válaszokat kell adnia. Így van ez a talán legösszetettebb, legrádjósabb állami feladat, az igazságszolgáltatás esetén is, amellyel kapcsolatban a kiinduló kérdés: mi a legfontosabb társadalmi, gazdasági elvárás a 21. század első felében az igazságszolgáltatással szemben, mit kell megőrizni annak az elmúlt évszázadokban kialakult szervezeti-eljárási alapelveiből, hogyan lehet annak szolgáltatásjellegét növelni.

A megváltozott körülmények hatásai a bíraskodás területén egyértelműen megmutatkoznak: évek óta egyre kevesebb ügy érkezik a bíróságokra, míg ezzel párhuzamosan az alternatív vitarendezési platformok és az azokban befogadott jogviták száma gyorsuló ütemben nő. Tanulmányunkban ennek a folyamatnak a „miértjeire” keressük a választ, abból a hipotézisből kiindulva, hogy az igazságszolgáltatás mint

² Az idő fogalmával szinte minden tudományterület foglalkozik, itt csak Søren Kierkegaard 1845-ben megjelent *Az idő bírálata* című tanulmányára utalunk, amelyben a dán filozófus különbséget tett a tényleges időmúlás (objektív idő) és annak emberi érzékelése (szubjektív idő) között. Ugyanaz az időtartam az egyik embernek hosszúnak, a másiknak rövidnek is tűnhet, figyelemmel az adott történéssel kapcsolatos előzetes elvárásaikra is. Brandenstein Béla: *Kierkegaard*. Budapest, Kairosz Könyvkiadó, 2005. 45–52.

³ A 21. század megváltozott szokásaira, elvárásaira lásd Almási Miklós: *Közeli jövőnk és a távoli jelen – a digitális társadalom kritikája*. Budapest, Joshua Könyvek, 2021. 19–47.

állami feladat válaszút elé érkezett: megújul, vagy jelentőségéből folyamatosan veszítve másodlagossá válik az alternatív vitarendezési fórumokhoz képest. Ennek érdekében *A magánjogi jogérvényesítés jelene* cím alatt felvázoljuk a magánjogi jogérvényesítés jelenlegi legfontosabb jellemzőit, hiányosságait. *A magánjogi jogérvényesítés lehetséges jövője* cím alatt a már jelenleg is ismert információs technológiai megoldásokat vizsgáljuk meg abból a szempontból, hogy melyek azok, amelyek már most vagy a közeli jövőben érdemben tudnák növelni az igazságszolgáltatás hatékonyságát, csökkenteni a peres eljárások időtartamát, alkalmazkodva a megváltozott elvárásokhoz és kihívásokhoz. *A kínai bíróságok digitalizációjának tapasztalatai* cím alatt felvázoljuk, hogy hol tart ez a folyamat abban az országban, ahol a leggyorsabban halad az igazságszolgáltatás váltojának átállítása a hagyományos bíróságokról az online bíróságokra: Kína tapasztalatai az európai országok számára is jól hasznosíthatók. Az Összegzésben konkrét javaslatokat fogalmazunk meg, bízva abban, hogy azok további tudományos viták kiindulópontjai lehetnek.

A magánjogi jogérvényesítés jelene

Ebben a fejezetben nem vállalkozhattunk a 21. században ismert összes eljárásjogi szervezeti modell bemutatására, csak – a teljesség igénye nélkül – azokat a közös jellemzőket emeljük ki, amelyek szinte minden fejlett ország igazságszolgáltatási rendszerében megtalálhatók. Elsősorban azokra a nehézségekre, problémákra koncentrálnunk, amelyekre a következő fejezetben bemutatott információs technológiai fejlesztések megoldást jelenthetnek.

Az igazságszolgáltatási, eljárási alapelvek dogmává merevedtek

Az alapelvek kiemelkedő jelentőségűek a jogalkotás és a joggyakorlat számára egyaránt: meghatározzák az igényérvényesítés kereteit (bíróságok szervezeti kérdéseit) és vezérfonalként szolgálnak a tételes eljárásjogi szabályoknak és az azokat értelmező bírósági joggyakorlatnak is. Az alapelvek adják lényegében az igazságszolgáltatás épületének alapját, vázát és tetejét is: a részletszabályoknak az így felépített épületbe kell illeszkedniük.

Az alapelveket a jogforrási hierarchia legmagasabb szintjén lévő normák tartalmazzák és biztosítják: nemzetközi egyezmények, alkotmányok és az eljárási törvények egyaránt körülírják és védik.⁴ A regionális bíróságok és a nemzeti alkotmánybíróságok gyakorlatának köszönhetően ezeknek a tiszteletben tartása olyan mély gyökereket vert a jogászai gondolkodásban, hogy bármilyen szervezeti,

⁴ Tóth J. Zoltán: A tisztességes eljáráshoz való jog elméleti kérdései. In Tóth J. Zoltán (szerk.): *A tisztességes eljáráshoz való jog*. Budapest, Wolters Kluwer, 2021. 15–44.

eljárási modellváltás vagy akár csak jogszabálmódosítás esetén is az első kérdés rögtön az, hogy vajon az új rendelkezés megfelel-e, beilleszthető-e ezen alapveti rendszerbe és keretek közé.⁵ Hiányoznak az igazságszolgáltatás rendszerszintű működésének olyan tartalmú elemzései, amelyek „felhasználói oldalról” közelítik meg az esetleges új eljárás-szervezeti változásokat, azt keresve, hogy azok mennyiben szolgálják a jogalanyok érdekeit, mennyire lesz azáltal „vonzóbb” számukra a bírói út igénybevétele.⁶

A bíróságok működése nehézkes, időigényes

Az előző pontban említett alapelvek feltétel nélküli tiszteletben tartása szükség-szerűen eredményezi a bíróságok előtti peres és nem peres eljárások nehézkességét, időigényességét: ha ugyanis minden egyes garanciális szabályt be kell tartani minden egyes eljárásban, akkor a konkrét jogvitában – az anyagi jogkérdéstől függetlenül – csak egy elhúzódó eljárásban lehet érdemi döntést hozni.

A bírósági eljárások másik sajátossága a szolgáltatás helyhez, épülethez kötöttsége. A törvényes bíróhoz való jog mint az egyik legfontosabb igazságszolgáltatási alapelv megvalósításához kötődő szigorú hatásköri és illetékességi szabályok legfontosabb célja, hogy kiszámítható legyen, melyik bíróság jogosult és köteles eljárni a konkrét jogvitában. Ha mindehhez hozzátesszük azt, hogy minden egyes bíróval szemben alkotmányos követelmény, hogy minden egyes ügyben függetlenül és pártatlanul ítélkezzen, akkor a törvényes bíróhoz való jog jelentéstartalmával kapcsolatban találhatunk egy ellentmondást: van-e jelentősége annak, hogy az adott ügyben egyik vagy másik törvényszék jár-e el, függetlenebbek-e a bírák egyik vagy másik bíróságon, más döntés várható-e itt, mint ott. A felek oldaláról nézve az eljáró bíróság kérdése elsősorban a földrajzi távolságra redukálódik, azaz lehetőség szerint minél közelebb legyen hozzájuk, hogy időben egyre kisebb gondot jelentsen a bírósági épületben való személyes megjelenés. Ennek a szempontnak a fontossága

⁵ Jó példa erre a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (Pp.), amelynek miniszteri indokolása a jogalkotás céljaként rögzíti, hogy az új Pp. megfeleljen a nemzetközi és a nemzeti alkotmányos követelményeknek. Elsősorban a német nyelvű jogirodalomban az egyes forrásoknak már a címe is arra utal, hogy az egyes, információs technológiával összefüggő változások beilleszthetők-e a jelenlegi alapveti környezetbe, lásd például Anne Paschke: *Digitale Gerichtsöffentlichkeit – Informationstechnische Maßnahmen, rechtliche Grenzen und gesellschaftliche Aspekte der Öffentlichkeitsgewähr in der Justiz*. Berlin, Duncker & Humblot, 2018.

⁶ Módszertanilag erre a joggazdaságtan nyújthatna megoldást. Magyar nyelven pár kiváló, anyagi joggal kapcsolatos elemzés (például Szalai Ákos: *A magyar szerződési jog gazdasági elemzése*. Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2013.) már megjelent, az eljárásjog területén ennek egyelőre csak nem magyar (elsősorban angol) nyelvű irodalma van. Ilyen kiváló összefoglaló mű Bruce Harold Kobayashi – Jeffrey S. Parker: *Civil Procedure: General Economic Analysis*. George Mason University School of Law, 2007.

elenyészik, ha az eljárás részben vagy egészen online módon történik, amely esetben a hatásköri-illetékeségi szabályok is részben jelentőségüket veszítik.⁷

Ennél a pontnál érdemes megjegyezni a bírósági szervezetrendszer kérdését, amelyet a legtöbb országban szinte már csak a történeti hagyomány iránti tisztelet tart össze. Általánosságban elmondható, hogy minél kisebb földrajzi kiterjedésű egy ország, annál kevésbé tagolt bírósági szervezetrendszerre van szüksége.⁸

Új versenytársak az igazságszolgáltatás piacán

Jól érzékelhető tendencia, hogy a nagy szolgáltatók, elektronikus kereskedelmi vállalkozások arra törekednek, hogy a saját szolgáltatásaikkal kapcsolatos vitás kérdésekre hatékony és gyors megoldást biztosítsanak, elsősorban saját platformjaikon keresztül intézhető vitarendezési eljárásokkal. Ezek közül kiemelkedik az E-bay és az Alibaba. Ezek a szolgáltatók hamar felismerték, hogy honlapjuk látogatottságát, az általuk nyújtott szolgáltatások igénybevételének számát növeli, ha az ott létrejött szerződésekkel kapcsolatos jogviták rendezésére gyors és hatékony megoldást kínálnak.⁹ Ennek kidolgozásában segítette őket az is, hogy az adott szerződéssel kapcsolatban minden adat rendelkezésükre áll, visszakereshető az adott platformon: mikor, milyen tartalommal, kik között jött létre a szerződés, így a feleknek nem kell a bizonyítékok összegyűjtésével időt tölteniük. Az E-bay-platform fejlesztésének egyik tanulságául szolgált az is, amikor az első verziót évekkel később egy újabb fejlesztés során egyszerűsítették annak érdekében, hogy a feleknek minél kevesebb kérdést kelljen megválaszolniuk, adatot megjelölniük ahhoz, hogy az eljárás elindulhasson. Az egyszerűsítés az igényérvényesítések számának ugrásszerű növekedését hozta, ami arra utal, hogy minél egyszerűbb módon igénybe vehető egy jogérvényesítés, az annál több fél számára válik vonzóvá és elérhetővé.¹⁰

Ezeknek a platformoknak az adataiból, sikereiből sokféle következtetés levonható, amelyek közül az egyik, hogy a feleknek a magánjogi jogvitájuk konkrét megoldására és nem feltétlenül bírósági ítéletre van szükségük. A másik, hogy a jogérvényesítési modellek, szabályok kialakításánál az egyszerűsége, átláthatóságra kell

⁷ Ezt támasztja alá a fizetési meghagyásos eljárás 2009. évi reformjának sikere is, lásd részletesen Molnár Judit: A fizetési meghagyás kibocsátása iránti kérelmek feletti hatósági kontroll terjedelme a jogszabály változások tükrében. *Jogtudományi Közlöny*, 69. (2014), 5. 239–247; Molnár Judit: Alternatívák most és a jövőben is? Az egymillió forintot meg nem haladó pénzkövetelések érvényesítése Magyarországon. *Jog, Állam, Politika*, 8. (2016), 2. 151–164.

⁸ Pribula László: A polgári perrendtartás megvalósult hatásköri modelljének értékelése – a történeti fejlődés tükrében. *Jogtudományi Közlöny*, 75. (2020), 1. 21–34.

⁹ Ethan Katsh – Orna Rabinovich-Einy: *Digital Justice*. New York, Oxford University Press, 2017. 155–157.

¹⁰ Katsh–Rabinovich-Einy (2020): i. m. 160.

törekedni, azt a nem jogi végzettségű ügyfelek számára érthetővé tenni. A mérce tehát nem a jól képzett jogász, hanem az átlagosan tájékozott ügyfél.

Eltérő feladatok és érdekek a jogász hivatásrendek, az eljárás egyes szereplői között

A polgári peres eljárás jelenlegi modellje nagyon leegyszerűsítve a következő: a bíró feladata a jogvita eldöntése, a jogi képviselő (ügyvéd) feladata minden más: a fél hiányzó jogtudását pótolja, végig gondolja a lehetséges perkimenetelt, pertaktikát, összegyűjti és benyújtja a bizonyítékokat stb. A peres eljárás során a bírónak is vannak a pervittel kapcsolatban különböző feladatai, amely az egyes országok modelljeiben a passzívtól az aktív szerepfelfogásig széles skálán mozog.¹¹ Az eltérő európai modellekben van egy közös pont: a bírónak feladata és jogszabályi kötelezettsége a per észszerű időtartamon belüli befejezése.

Érdekes megfigyelni, hogy a jogi képviselő vonatkozásában ilyen előírás nem szerepel, legfeljebb a jóhiszemű pervitel követelményéből vezethető le hasonló kötelezettség. Az ügyvédi díjazás nem megfelelő szabályozása is a gyors befejezés ellen hat, amely összefüggésnek szintén gazdag jogirodalma van.¹²

A polgári perek egyik jellegadó sajátossága azok kontradiktórius formája, legalább két ellenérdekű fél (felperes, alperes) vitája. A felperes az „ügy ura”, az ő döntésén múlik, hogy indít-e és kivel szemben, milyen követelés iránt pert. Ő a per során mindvégig abban érdekelt, hogy minél kevesebb kötöttség nélkül, minél gyorsabban szülessen meg a jogerős döntés. Hozzá képest az alperes kényszerpozícióban van: kénytelen részt venni a perben, amelynek gyors és hatékony befejezésében kizárólag akkor érdekelt, ha a felperes követelése vele szemben alaptalan. Az alperes speciális perbeli pozíciójára tekintettel biztosítani kell számára, hogy „védekezhessen”, saját érveit, bizonyítékait előterjeszthesse.

Nehezen tervezhető pertartam, nehezen megjósolható érdemi döntés

A büntető tudományok területén általánosan elfogadott tétel, hogy a bűnelkövetéssel, -ismétléssel szemben a legnagyobb visszatartó erő a lelepleződés: minél nagyobb arányban félhet attól az elkövető, hogy elítélik, annál jobban meggondolja, hogy érdemes-e kockáztatnia. Az időbeliségre is igaz, hogy minél közelebb van időben egymáshoz a bűnelkövetés és a büntetés, ez utóbbinak annál nagyobb lesz a visszatartó ereje.

¹¹ Kengyel Miklós: *A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben*. Budapest, Osiris Kiadó, 2003. 114–132.

¹² Czoboly Gergely: A polgári perek elhúzódása. In Jakab András – Gajduscheck György (szerk.): *A magyar jogrendszer állapota*. Budapest, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, 2016. 758–776.

Hasonló a helyzet a polgári és azon belül is elsősorban a vagyoni jogvitákban, különösen azokban, ahol az adós tudva és akarva nem fizet, egyedül az időhúzásban, az esetleges végrehajtás alapját képező vagyonának eltüntetésében érdekelt. Ha a polgári per a tartozás lejártához időben minél közelebb, kiszámítható módon és végeredménnyel fejeződik be, úgy ez a tény legalább a megegyezés irányába kényszeríti az adóst is. Az időbeliség, a pertartam a polgári eljárások esetén is kiemelkedő jelentőségű, az a végrehajtás eredményességével egyenesen arányos.¹³

Összefüggés van a pertartam és az adott bíróságra nehezedő ügyteher között: minél leterheltebb egy bíróság, annál inkább növekszik a perek befejezésének határideje. Az eltérő ügyérkezésnek a hatásköri, illetékességi, bírósági szervezeti módosításokkal történő megoldása szinte mindig csak ideiglenes sikereket hoz, és számtalan új nehézséget okoz.¹⁴

Visszatartó erőként hathat a bírósági út igénybevételétől az is, ha az adott jogkérdés, jogvita tekintetében nincs egységes, kiszámítható joggyakorlat. Az egységes joggyakorlat, amely a jogbiztonság egyik sarokköve, kialakítása, megvalósítása jellegzetesen a nemzeti legfelsőbb bíróságok feladata, akiknek erre különböző eszközeik, módszereik vannak.¹⁵ Ezekben közös, hogy az idő előrehaladtával egyre több és nagyobb mennyiségű korábbi döntést, iránymutatást kell észben tartani, koherenciáját fenntartani, vagy éppen jogszabályváltozás miatt átvizsgálni. Azokban az országokban, ahol precedens, vagy kvázi precedensrendszer működik, több tízezer határozatból kell kikeresni az irányadó ítéletet, ami – pontos módszertan és technikai segítség nélkül – a humán képességeket meghaladó feladat.

Papíralapú per

Polgári perekben minden papíralapon történik, amiben az sem hozott érdemi változást, hogy a felek és a bíróság közötti kapcsolattartás (kézbesítés) már túlnyomórészt elektronikus úton történik. A bíróknak változatlanul több méter magas irattornyokat kell átolvasniuk egy-egy tárgyalásra való felkészülés vagy ítélelhozatal előtt. Mivel egy bírónak – néhány ország kivételével – szinte mindig több ügyet kell egymással párhuzamosan tárgyalnia, a papíralapú igazságszolgáltatás a bírói munkavégzés hatékonyságát jelentősen behatárolja. Jelenleg tehát kizárólag a bíró egyéni befo-

¹³ Tudományos igénnyel a polgári per időszerűségével kapcsolatos összefüggések elemzését adja Gáspárdy László: *A polgári per idődimenziója*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1989.

¹⁴ Lásd ez egyik ilyen kísérlet vesszőfutását: Osztoivits András: 36/2013. (XII. 5.) AB határozat – bírósági ügyáthelyezés. In Gárdos-Orosz Fruzsina – Zakariás Kinga: *Az Alkotmánybíróság 100. évi jelentőségű határozata 1990–2020*. Budapest, HVG–ORAC – Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet, 2022. 195–207.

¹⁵ Ennek összefoglaló bemutatását lásd Varga Zs. András: Tíz gondolat a jogegységről és a precedenshatásról. *Magyar Jog*, 67. (2020), 2. 81–87; Wellmann György: Kritikai észrevételek a jogegység biztosításának új rendszerével kapcsolatban. *Magyar Jog*, 67. (2020), 11. 648–655.

gadóképeségén, memóriáján múlik, hogy mit és hogyan jegyzett meg a peranyag információiból, amely tény már önmagában esetlegessé teszi a per kimenetelét.

A magánjogi jogérvényesítés lehetséges jövője

A távlatokról gondolkodva nem feltétlenül a nehezen megjósolható távoli jövővel kell foglalkozunk. Az információs technológia ugyanis már a jelenlegi fejlettségi szintjén olyan megoldásokat kínál, amelyek használata reális segítséget nyújtana az előző fejezetben felvázolt nehézségek megoldására, vagy legalább enyhítésére. Bár minden egyes fejlesztést nehéz ütemezni – annak kivitelezése, megvalósítása sok mindenben múlik –, az alábbi javaslatok, szakmai egyetértés és politikai akarat esetén már ebben az évtizedben megvalósíthatóak lennének. Azaz, ebben a fejezetben azt igyekszünk érzékeltetni, hogy milyen lehetne az igazságszolgáltatás 2030-ra az információs technológia segítségével.

Az információs technológia nem jelent minden perfajtára, ügytípusra megoldást

Az egyes javaslatok végiggondolása legelején rögzíteni kell, hogy a ma ismert IT-megoldások nem jelentenek minden perfajtára, ügytípusra megoldást. A digitalizálás kulcsa az automatizálás, azaz kizárólag a jól tipizálható ügyek, jogkérdések esetén lehet információs technológiát használni. Itt érdemes megjegyezni, hogy az úgynevezett komplex jogviták esetén nagyobb hajlandóság mutatkozik a felek részéről a megegyezésre, amelyekhez már most több ismert és jól működő (Cybersettle, Inter-Settle, e-Settle, Click N’Settle stb.) platform található.¹⁶ Az emberi tényező, a humán bíró tehát nem tűnik el a polgári perből (2030-ig biztosan nem), feladata és az ahhoz szükséges tudása azonban megváltozik. Ez a változás nem radikális, hiszen a bíró feladata jelenleg is már az információk továbbítása a per során. A felek információkat adnak a bírónak, amelyek átalakítása zajlik a perben, és az eljárás vége (ítélet) is egy információ. A bírónak azt kell megtanulniuk, hogy ezeket az információkat hogyan kell az IT számára értékelhető adatokká strukturálniuk.

Ez a jogon túli, informatikai ismeretek megszerzését feltételezi, amit nem könnyít meg a bírói társadalom hagyománytisztelete és széles korfája. Érdekes megfigyelni, hogy a változásokat az európai léptékekhez képest jóval dinamikusabban megvalósító Kínában is az igazságszolgáltatás radikális digitalizációjának egyetlen

¹⁶ Graham Ross: What’s Good for ODR? AI or AI. *International Journal on Online Dispute Resolution*, 8. (2021), 1. 21–22.

lényeges lassító tényezője a bírák informatikai képességeinek hiánya.¹⁷ Azaz, a siker titka nagymértékben a bírói kar nyitottságán, elhatározásán múlik.

Adatalapú per

A legtöbb információs technológiai megoldáshoz, így különösen a mesterséges intelligencia használatához adatokra van szükség, amelyeket strukturálni és jogi értelmezéssel kell ellátni. Jelenleg a legtöbb ilyen rendszerben a bírósági ítéletek utólagos strukturálása történik. Ahhoz, hogy egy mesterséges intelligencia az ítélet meghozatalában tudjon segítséget nyújtani, a beadványokat is hasonlóképpen kellene előzetesen kódolni. (Ennek első lépése a formanyomtatványok kialakítása, ami például a fizetési meghagyás kibocsátása iránti kérelem és a keresetlevél esetében már megtörtént.) Egyszerűbb megítélésű típusperekben ez a kódolás könnyen megoldhatónak tűnik, ugyanakkor ez a bíró szerepét és feladatát alapvetően megváltoztatná a polgári igényérvényesítés során, hiszen részben vagy egészben az ő feladatává válna a peres felek beadványainak strukturálása.

A blokklánc-technológia használata

A peres eljárások központi része a bizonyítási szakasz. A bizonyítékok rendelkezésre bocsátása, áttekinthetősége, eredetének megvizsgálása ügydöntő jelentőségű. Jelenleg, a papíralapú peres eljárások időszakában még nem megoldott kérdés, hogy olyan jogviták esetén, ahol a jogviszony minden egyes eleme az online térben történt, hogyan tudják a felek a bíróság számára hónapokkal később az egyes bizonyítékokat bemutatni, a tényeket igazolni. Ebben nyújthat segítséget a blokklánc-technológia, amelynek működését előre megírt, megváltoztathatatlan, hamisíthatatlan szoftver biztosítja, és amelynek esetében az információk (bizonyítékok) az elosztott hálózatok csomópontjain működő számítógépekre (jogi képviselők, bíróság) vannak letöltve. Ha változás történik az adatbázisban, azt a hálózatban részt vevő összes számítógépen futó szoftver ellenőrzi, majd frissíti adatbázisát. Ez a módszer kizárja a bizonyítékok esetleges manipulálását.¹⁸

¹⁷ A kínai igazságügyi reformról lásd részletesen e tanulmány *A kínai bíróságok digitalizációjának tapasztalatai* című fejezetét.

¹⁸ Nelson M. Rosario: Introduction to Blockchain and Cryptography. In Daniel Martin Katz – Ron Dolin – Michael J. Bommarito (szerk.): *Legal Informatics*. Cambridge, Cambridge University Press, 2021. 114–119.

Bíróági platform – mindent egy helyen

Talán a leglátványosabb, de mindenképp érdemi változást a jelenlegi jogérvényesítéshez képest az hozná, ha a felek egy jól megszerkesztett, könnyen kezelhető és átlátható platformon kapnának minden releváns kérdésükre választ, információt, és amely platform alkalmas lenne arra is, hogy a vitás felek azon keresztül kapcsolatba lépjenek egymással. Ilyen platformok már több országban is működnek, amelyeknek a tapasztalatai kedvezőek. Az Amerikai Egyesült Államokban a michigani egyetem kutatói dolgozták ki a *Matterhorn* elnevezésű online szolgáltatást, amelyet először 2017-ben egy michigani kerületi bíróságon indítottak el, és jelenleg már több mint 40 bíróságon 8 különböző államban működik. A rendszert eredetileg úgy tervezték, hogy a bíróságok és az állampolgárok hatékonyabban tudjanak kommunikálni egymással. Ez a szolgáltatás okostelefonon keresztül napi 24 órában elérhető, és elsősorban kis perértékű ügyek, családjogi jogviták ügyintézésére alkalmas. A felek a bíróság döntését ezen a platformon keresztül kapják meg. A másik online bíróság 2018-ban Utah-ban indult el a tizenegyezer dollár alatti jogvitákra. Ezen a platformon keresztül a felek megkísérelhetik egyezség létrehozását a bíróság közrehatása nélkül, vagy olyan ügyintéző segítségével, aki az alapvető jogi kérdéseiket megválaszolja és közvetít az egyezség létrehozása érdekében. Az ügyintéző feladata még, hogy sikertelen egyezségi kísérletet követően segítsen a szükséges dokumentumok benyújtásában. Az ügyintéző a felek erre irányuló kérelme esetén meghallgatás nélkül, a benyújtott dokumentumok alapján is dönthet, vagy az ügyet bíró elé utalja, aki elrendelheti a felek meghallgatását.¹⁹

Susskind szerint jelenleg a legismertebb és legfejlettebb online vitarendezési rendszer Kanadában, British Columbiában van *Civil Resolution Tribunal* (polgári döntőbíróság) elnevezéssel. A 2016 közepén indult szolgáltatás segítségével ötezer kanadai dollárt meg nem haladó vagyoni jogviták eldöntése kérhető, 2019-től már közlekedési balesetekben okozott, ötvenezer kanadai dollárt el nem érő kárigényekre is igénybe vehető. Négy részből áll a szolgáltatás. Az elsőben segítenek a felhasználóknak megérteni a jogi helyzetüket, a következőben egy informális egyezséget igyekeznek létrehozni a felek között. Ha ez sikertelen, egy ügyintéző lép be a harmadik részben, és megkísérli a feleket egyezsége juttatni. Végül, ha ez sem vezet eredményre, akkor a polgári döntőbíróság tagja (aki nem minősül bírónak) határozatot hoz.²⁰

Fontos, hogy ez nem kizárólag információs oldal, ahol sablonszerű leírások találhatók különböző lehetőségekről, hanem olyan intelligens és biztonságos oldalnak kell lennie, ahol a fél konkrét problémájára kap személyre szabott választ, megoldási lehetőséget. Biztosítani kell azt is, hogy ezen a platformon keresztül létrejött

¹⁹ Richard Susskind: *Online Courts and the Future of Justice*. Oxford, Oxford University Press, 2019. 174–176.

²⁰ Susskind (2019): i. m. 168–169.

egyezségek ugyanúgy az eljárást befejező határozat két legfontosabb jellemzőjével rendelkezzenek, azaz ítélt dolgot és végrehajthatóságot eredményezzenek. Pont az említett példákból is következik, hogy ezeknél a platformoknál elengedhetetlen az emberi részvétel: bírósági ügyintézők vagy bírók is be tudnak kapcsolódni egy-egy olyan fázisba, ahol ez már indokolt lehet. Egy ilyen platformnak a kidolgozása fontos szemléletváltást is eredményezne: nem a bíróságok várnak arra, hogy a felek belépjenek az épületükbe, hanem kinyitják annak kapuit, és lehetővé teszik azt, hogy bárki otthonról okoseszköz segítségével el tudja intézni bírósági ügyét. Fontos azt is kiemelni, hogy mindez nagy valószínűséggel nem a már meglévő ügyérkeztetést váltaná ki, hanem sokkal inkább újabb, eddig a bíróságok látóköréből kiesett jogviták érkeznének és oldódna meg a platformokon keresztül, ami új típusú ügyterhelést jelentene a bíróságok számára.

Érdemes megjegyezni, hogy az ilyen platformok kialakításával egy, szinte már önállósuló kutatási irány, a *legal design* (jogi tervezés) foglalkozik: azt vizsgálja, hogy a nem jogász felhasználók számára hogyan lehet minél egyszerűbb, hatékonyabb és intelligensebb felületeket létrehozni, amelyek a jogalanyokat nem elriasztják, hanem megkedveltetik annak használatát.²¹

Az igazságszolgáltatáshoz való jog hatékony érvényesülése, tartalmának bővülése

A jogirodalomban szinte már axióma, hogy a technológia használata segíti az igazságszolgáltatáshoz való jog érvényesülését.²² Ez még úgy is igaznak tűnik, hogy megint más jogirodalmi források arra figyelmeztetnek: minden egyes újszerű megoldás esetében garantálni kell, hogy azok elérhetővé váljanak az információs technológia iránt kevésbé nyitott generációk számára, illetve olyan társadalmakban is, ahol az internetalapú szolgáltatások még nem annyira elterjedtek, illetve nem olyan kiépültek.²³

Az igazságszolgáltatáshoz való jog jelentéstartalma ugyanakkor szükségyszerűen bővül is, éppen a változóban lévő társadalmi, gazdasági elvárások miatt: ez az alapjog már nemcsak a bírói döntéshez való jogosultságot jelenti, hanem egyre többen ideértik a méltányos ügyintézéshez, a problémamegoldáshoz és az információhoz való jogot is. Megint mások az online térben információs technológiai eszközökkel

²¹ A *legal design* témában megjelent publikációk közül kiemelkedik Lisa Blomgren Amsler – Janet K. Martinez – Stephanie E. Smith (szerk.): *Dispute System Design: Preventing, Managing and Resolving Conflict*. Stanford, Stanford University Press, 2020.

²² Daniel Rainey – Larry Bridgesmith: Bits and Bytes and Apps – Oh My! Scary Things in the ODR Forest. *International Journal on Online Dispute Resolution*, 8. (2021), 1. 6.

²³ Dory Reiling: Courts and Artificial Intelligence. *International Journal for Court Administration*, 11. (2020), 2. 7–8.

megvalósuló vitarendezések során az igazságszolgáltatáshoz való jog öt összetevőjét különböztetik meg: diagnózis, tárgyalás, mediálás, jogértelmezés, döntés.²⁴

A mesterséges intelligencia használata

A mesterséges intelligencia az információs technológia Szent Grálja, amellyel szemben jóval nagyobbak az elvárások, mint amit jelenleg és a közeljövőben tud ez a megoldás. Amiben jelenleg jó, hogy sokkal több adatot tud sokkal gyorsabban feldolgozni, mint az ember, ráadásul sosem fárad el, munkavégzése folyamatos. A mesterséges intelligencia az adatsorokban mintákat, ismétlődéseket talál, amely tulajdonsága alapján használják az úgynevezett jósló programokhoz is. Érdeemes azt is megjegyezni, hogy a mesterséges intelligenciával kapcsolatos legnagyobb fejlesztések és verseny jelenleg közel sem a jog, hanem sokkal inkább a jóval nagyobb profittal kecsegtető gyógyszer-, egészségügyi, hadászati kutatások területén figyelhető meg. Azonban még itt sem léptek át ezek a programok az általános mesterséges intelligencia szintjére, azaz még nem rendelkeznek az emberi agy összes képességével.²⁵ Mindebből következik, hogy az igazságszolgáltatás területén a közeli jövőben egyelőre biztos, hogy nem váltja fel a mesterséges intelligencia az emberi intelligenciát. Ezért elsősorban arra érdemes koncentrálni, hogy jelenleg mik azok a területek, ahol érdemi segítséget tud nyújtani az ítélkezési munkához.²⁶

Az első ilyen az úgynevezett *e-Discovery*, amely alkalmas arra, hogy beazonosítsa és kiválassza egy nagyobb dokumentációmennyiségből a jogvita eldöntéséhez szükséges releváns adatokat. Nagy ügyvédi irodák ezt már most használják, elsősorban a nagy terjedelmű e-mail-levelezés, -kommunikáció áttekintésénél jelent lényeges segítséget. A másik az úgynevezett jogi szakértői rendszerek, amelyek fejlődésének új lendületet adhat a *chatbotok* elterjedése, mivel azok alkalmasak arra, hogy kérdés-válaszok formájában strukturálják a kapott információkat adatokká. Végül a legismertebb mesterségesintelligencia-felhasználások az úgynevezett jósló modellek, amelyek az egyre nagyobb számú, részben strukturált jogi információknak köszönhetőek. Ezeket többnyire a büntetőeljárás-jog területén használják, amelyek közül kiemelkedik a COMPAS (*Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions*) szoftver, amelyet évekig közmegegyezéssel használtak több bíróságon is az Amerikai Egyesült Államokban.

A COMPAS fogadtatása a gyakorlatban jól példázza, hogy milyen jogalkalmazási kérdések merülhetnek fel a mesterséges intelligencia használatán alapuló

²⁴ A különböző elképzelések összefoglalását adja Rainey–Bridgesmith (2021): i. m. 7.

²⁵ Tilesch György – Omar Hatamleh: *Mesterség és intelligencia*. Budapest, Libri Kiadó, 2021. 19.

²⁶ Az alábbi felosztást adja Daniel Martin Katz: AI + Law – An Overview. In Daniel Martin Katz – Ron Dolin – Michael J. Bommarito (szerk.): *Legal Informatics*. Cambridge, Cambridge University Press, 2021. 90–93.

döntéshozatal esetén. Az USA-ban jelenleg is több mint hatvan hasonló automatizált rendszer van, amelyek közül a COMPAS-t négy államban (New York, Wisconsin, Kalifornia, Florida) használnak. Ezt a Northpoint (jelenlegi nevén: *Equivant*) magántulajdonú cég fejlesztette ki és működteti, az állami szervek (rendőrség, ügyészség, bíróság) előfizetési díjért használják. A program a bűncselekményekkel kapcsolatos nyilvános adatokkal dolgozik, amelyeket a konkrét vádlott 137 kérdésből álló kérdőívre adott válaszaival együtt dolgoz fel, és ad arra vonatkozó becslést, hogy milyen valószínűséggel várható a bűnismétlés veszélye. Ezt a programot használják a nyomozati szakaszban a kényszerintézkedésről való döntésnél (előzetes letartóztatás, vagy óvadék ellenében szabadlábon védekezhetsen a vádlott), a büntetés mértékének megállapításánál és a feltételes szabadságra bocsátásnál való döntésnél egyaránt. A COMPAS becslésének eredménye az eljáró hatóságra, bíróságra nem kötelező, de a tapasztalatok szerint, amikor igénybe veszik, ott szinte mindig azon alapuló, annak megfelelő döntés születik.²⁷

A program lelkes fogadtatását követően egyre több kritika jelent meg a COMPAS-szal szemben. Ezek közül a leggyakoribb a „fekete doboznak” elnevezett probléma: a fejlesztő cég üzleti titokként kezeli a szoftver pontos leírását, így a büntetőeljárás szereplői lényegében nem tudják ellenőrizni annak működését. A program éppen a szubjektivitás, az emberi tévedhetőség kizárása érdekében jött létre, most mégis az ezeket felváltó, automatizált döntés került a viták keresztútjába. Eddig legrészletesebben a wisconsini legfelsőbb bíróság foglalkozott ezekkel a kérdésekkel, a *State v. Loomis* ügyben 2016-ban meghozott ítéletében²⁸ (a szövetségi legfelsőbb bíróságnak még nincs ilyen határozata). Az ügy tényállása nem volt rendkívüli: Eric Loomis öt bűncselekménnyel vádolták meg egy autós üldözéssel kapcsolatban, amelyekből kettőben elismerte bűnösségét, és vádalkut kötött. Az elsőfokú bíróság a büntetés mértékének megállapításához igénybe vette a COMPAS elemzését, amely azt mutatta ki, hogy a vádlott esetében a bűnismétlés veszélye nagyon magas, a társadalomra nagy kockázatot jelent. A bíróság ezért a két bűncselekmény tekintetében a maximális, hatéves szabadságvesztés büntetést szabta ki.

Loomis a wisconsini legfelsőbb bírósághoz fellebbezett a döntés ellen, többek között arra hivatkozva, hogy sérült a tisztességes eljáráshoz való joga, mivel nem ismerhette meg a szoftver működését, és így nem ellenőrizhette az eredmény pontosságát. Ez utóbbi – véleménye szerint – azért is aggályos, mert a COMPAS csoportadatokkal dolgozik, így a büntetés kiszabása nem egyediesített. A legfelsőbb bíróság nem találta alaposnak a fellebbezést, de kimondta, hogy a COMPAS által végzett elemzés a büntetés mértékének kiszabásánál csak egy a lehetséges szempontok közül, és az nem válhat kizárólagossá. A szoftver működésének megismerhetőségével

²⁷ Joshua Gacutan – Niloufer Selvadurai: A Statutory Right to Explanation for Decisions Generated Using Artificial Intelligence. *International Journal of Law and Information Technology*, 28. (2020), 3. 195–197.

²⁸ Lásd www.lexisnexis.com/community/casebrief/p/casebrief-state-v-loomis.

kapcsolatos érveléseket ugyanakkor nem válaszolta meg. Az USA-ban azóta egyre nő a nyomás a bíróságokon a „fekete doboz” feltárása iránt.²⁹

A kínai bíróságok digitalizációjának tapasztalatai

A kínai igazságszolgáltatás átfogó reformjának első lépése a 2009-ben indult „átlátható igazságügy” (*si fa gong kai*) projekt volt, amelynek részeként központilag, az egész országra kiterjedően létrehozták a bírósági ítéletek nyilvános adatbázisát,³⁰ amely később további három adatbázissal egészült ki: bírósági végrehajtás,³¹ bírósági eljárásokkal kapcsolatos információk³² és bírósági tárgyalási jegyzékek.³³ Az igazságszolgáltatás kérdése a legmagasabb politika szintre jutott, a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottsága 2014-ben határozatot fogadott el „a jogállamiság átfogó előmozdításával kapcsolatos néhány fontos kérdéstről”, amelynek célja az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés hatékonyságának növelése volt. A reform részleteit a 2016-ban elfogadott ötéves fejlesztési terv tartalmazta, amely az „okos bíróságok” összefoglaló elnevezést kapta. Megindult a bíróságok hatalmas léptékű digitalizációja és három „internetbíróság” próbaüzeme.

Az első, kizárólag online módon működő és elérhető bíróságot 2017-ben az ország e-kereskedelmi központjában, Hangcsouban, a másik kettőt pedig 2018-ban Pekingben és Kuangcsouban hozták létre. E három bíróság együtt 2019 végére 1,2 millió jogvitát fejezett be. A Hangcsoui Internetbíróság az internettel lazán összefüggő, Hangcsou város elsőfokú bíróságainak hatáskörébe tartozó ügyek közül hat ügytípus elbírálására kapott felhatalmazást: internetes vásárlások, szolgáltatások, fogyasztási kölcsönök és egyéb szerződéses jogviták; internetes szerzői jogok tulajdonjogával és megsértésével kapcsolatos jogviták; online személyiségi jogsértésekkel kapcsolatos jogviták; az online vásárlásból eredő termékfelelősségi jogviták; domain-névvel kapcsolatos jogviták; az internethez kapcsolódó szabályozásokra vonatkozó közigazgatási jogviták.³⁴

Az internetbíróságok tervezése és tesztelése során kiemelt figyelmet fordítottak arra is, hogy beépítsék az internetes technológiákat a hagyományos bírósági eljárásokba. A Hangcsoui Internetbíróságnál a platformtechnológiát használták az online

²⁹ Han-Wei Liu – Ching-Fu Lin – Yu-Jie Chen: Beyond State v Loomis: Artificial Intelligence, Government Algorithmization and Accountability. *International Journal of Law and Information Technology*, 27. (2019), 2. 126–134.

³⁰ Kínai bírósági ítéletek nyilvános adatbázisa. Lásd: <https://wenshu.court.gov.cn/>.

³¹ Kínai bírósági végrehajtások. Lásd: <https://zxgk.court.gov.cn/>.

³² Kínai bírósági eljárásokkal kapcsolatos információk. Lásd: <https://splcgk.court.gov.cn/gzfwwww/>.

³³ Kínai bírósági tárgyalási jegyzékek. Lásd: <http://tingshen.court.gov.cn/>.

³⁴ A kínai igazságügyi reform részletes elemzését adja Carrie Shu Shang – Wenli Guo: Towards Online Dispute Resolution-Led Justice in China. *International Journal of Online Dispute Resolution*, (2020), 2. 119–148.

peres eljárás, az online közvetítés, az elektronikus bizonyítéktárolás, az online dokumentumszolgáltatás, az online végrehajtás és az online ítélet közzétételéhez használt portálok kialakításánál. Újdonság volt a streamingtechnológia bevezetése, amely a tárgyalás (meghallgatás) vizualizálásával csökkenti a fizikai és érzelmi távolságot az igazságszolgáltatás és a felek között. Végül meg kell említeni az internetbíróságok fejlesztései közül a mesterséges intelligencia és a robottechnológiák alkalmazását az automatikus döntéshozatal megkönnyítése érdekében.

A robottechnológiák közül a robotizált folyamatautomatizálást használják, virtuális bírónak nevezve őket, akik megszakítás nélkül, napi 24 órában, a hét minden napján dolgoznak, ötször hatékonyabban, mint kézi vezérlés esetén. Ezek a folyamatrobotok nemcsak az emberi döntéshozatali folyamatokat, hanem az egyes bírák sajátos írásmódját is képesek utánozni.

Az első évek tapasztalatai alapján is jól érzékelhető, hogy az online platformok legújabb generációja, az internetbíróságok átalakítják a jogászok hagyományos szerepét. A bírák az eljárások proaktívabb szereplőivé válnak, és olyan kombinált funkciókat látnak el, mint konfliktuselemzés, megelőzés és rendezés. A bírák ennek megfelelően inkább ellenőrzik az eljárási cselekményeket, mintsem döntéshozóként járnak el. A felek pedig egyre inkább a megoldási lehetőségek szolgáltatási központjaként, és egyre kevésbé az ítélet meghozataláért fordulnak a bíróságokhoz. A technológiai fejlesztések megelőzték a kínai bírák oktatását, így most egyre több képzés indult számukra, hogy megfelelően tudják értelmezni az online adatokat, használni a mesterséges intelligencián alapuló programokat, fejlesszék a digitális írástudásukat. A bírák mellett az ügyvédek is tapasztalják, hogy az új technológiák alkalmazása kihívás elé állítja hivatásukat: mivel egyre több automatizált rendszer képes jogász szakember közreműködése nélkül a konkrét jogvita megoldására, vagy egyezségi javaslatok kidolgozására, az ügyvédek szolgáltatásai, szaktudása egyre kevésbé nélkülözhetetlen a felek számára.

Az adatintenzív technológiai eszközöknek köszönhetően az adatok gyűjtése és elemzése lehetővé teszi az igazságszolgáltatás számára, hogy ne csak a hagyományos vitarendezési eljárásokat racionalizálja és javítsa, hanem azt is felismerje, miért és milyen módon fordulnak elő konfliktusok. Ez a folyamat elvezethet odáig, hogy a bírósági eljárások reaktív szemlélete, az egyéni követelések megoldása, proaktív vitamegelőzési funkcióra alakuljon át, elősegítve a jogalkotás reagálásának hatékonyságát is.

A kínai internetbíróságok egyértelmű sikere mellett számos megoldásra váró kérdés is van; így például hiányzik még az online platformok egységes adatvédelmi szabályozása, és nyitott kérdés az is, hogy a költségigényes fejlesztésekben milyen mértékben vegyen részt a magánszektor. Az mindenesetre jól látszik, hogy amíg Európában ezeken a szabályozási kérdéseken még csak gondolkodnak, addig Kínában az online platformokon alapuló, asztali és mobil eszközökről bármikor elérhető, jogi szaktudást nélkülöző, gyors és hatékony internetbíróságok már megvalósultak, új dimenzióba helyezve ezzel a kínai igazságszolgáltatással kapcsolatos asszociációkat.

Összegzés

Az állami igazságszolgáltatás a fejlett országokban választót előtt áll: vagy alkalmazkodik a digitális forradalom kihívásaihoz, és vonzóvá, reálisan választhatóvá válik, megnyerve a nagy magánszolgáltatók online vitarendezési platformjaival szembeni versenyt, vagy a jogtörténet múzeumába kerül. A feladatot nehezíti, hogy az információs technológia fejlődésének nincs vége, így könnyen lehet, hogy egyes, jelenleg hatékonynak tűnő megoldások 5-10 év elteltével már elavultak lesznek.

Az alapelvekhez és a kiszámíthatósághoz ragaszkodó jogászok számára különösen nehéz azt elfogadni, hogy a közel 200 éve megszokott jogérvényesítési modellt alapján kell újragondolni, és be kell engedni a bíróságokra az innovációt. Dogmákat kell átírni, új kérdésekkel, jogon túlmutató technológiai fogalmakkal kell megismerkedni, azokat felhasználói szinten ismerni.

Sokkal több figyelmet kell fordítani a „megrendelői oldal”, a társadalom és a gazdaság változó igényeire és elvárásaira az igazságszolgáltatással szemben. Fel kell ismerni azt a leegyszerűsítőnek tűnő, mégis valós jelenséget, hogy a felnövekvő generációk számára az a szolgáltatás, amely okostelefonnal nem elérhető, nem létezik.

Minden elméleti és gyakorlati nehézség ellenére abból kell kiindulni, hogy az az ország, amelynek jogászai és jogalkotói először ismerik fel mindezt, és megfelelő válaszokat tudnak adni ezekre a nem könnyű kérdésekre, komoly versenyelőnybe kerülnek a többi országhoz képest. A gazdaság működésének és a társadalmi békének is fontos előfeltétele a hatékonyan és kiszámíthatóbban működő igazságszolgáltatás.

Felhasznált irodalom

- Almási Miklós: *Közeli jövőnk és a távoli jelen. A digitális társadalom kritikája*. Budapest, Joshua Könyvek, 2021.
- Blomgren Amsler, Lisa – Janet K. Martinez – Stephanie E. Smith (szerk.): *Dispute System Design: Preventing, Managing and Resolving Conflict*. Stanford, Stanford University Press, 2020.
- Brandenstein Béla: *Kierkegaard*. Budapest, Kairosz Kiadó, 2005.
- Czoboly Gergely: A polgári perek elhúzódása. In Jakab András – Gajduschek György (szerk.): *A magyar jogrendszer állapota*. Budapest, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, 2016.
- Gacutan, Joshua – Niloufer Selvadurai: A Statutory Right to Explanation for Decisions Generated Using Artificial Intelligence. *International Journal of Law and Information Technology*, 28. (2020), 3. 193–216. Online: <http://dx.doi.org/10.1093/ijlit/aaa016>
- Gáspárdy László: *A polgári per idődimenziója*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1989.
- Katsh, Ethan – Orna Rabinovich-Einy: *Digital Justice*. New York, Oxford University Press, 2017.
- Katz, Daniel Martin: AI + Law – An Overview. In Daniel Martin Katz – Ron Dolin – Michael J. Bommarito (szerk.): *Legal Informatics*. Cambridge, Cambridge University Press, 2021.
- Kengyel Miklós: *A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben*. Budapest, Osiris Kiadó, 2003.

- Kobayashi, Bruce Harold – Jeffrey S. Parker: *Civil Procedure: General Economic Analysis*. George Mason University School of Law, 2007. Online: www.researchgate.net/publication/228158964_Civil_Procedure_General_Economic_Analysis
- Liu, Han-Wei – Ching-Fu Lin – Yu-Jie Chen: Beyond State v Loomis: Artificial Intelligence, Government Algorithmization and Accountability. *International Journal of Law and Information Technology*, 27. (2019), 2. 122–141. Online: <https://ssrn.com/abstract=3313916>
- Molnár Judit: A fizetési meghagyás kibocsátása iránti kérelmek feletti hatósági kontroll terjedelme a jogszabály változások tükrében. *Jogtudományi Közlöny*, 69. (2014), 5. 239–247. Online: <http://real-j.mtak.hu/1027/5/jk1405.pdf>
- Molnár Judit: Alternatívák most és a jövőben is? Az egymillió forintot meg nem haladó pénzkövetelések érvényesítése Magyarországon. *Jog, Állam, Politika*, 8. (2016), 2. 151–164. Online: http://epa.oszk.hu/03000/03010/00002/pdf/EPA03010_jap_2016-02_151-164.pdf
- Osztovits András: 36/2013. (XII. 5.) AB határozat – bírósági ügyáthelyezés. In Gárdos-Orosz Fruzsina – Zakariás Kinga: *Az Alkotmánybíróság 100 elvi jelentőségű határozata 1990–2020*. Budapest, HVG–ORAC – Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet, 2022.
- Paschke, Anne: *Digitale Gerichtsöffentlichkeit – Informationstechnische Maßnahmen, rechtliche Grenzen und gesellschaftliche Aspekte der Öffentlichkeitsgewähr in der Justiz*. Berlin, Duncker & Humblot, 2018.
- Pribula László: A polgári perrendtartás megvalósult hatásköri modelljének értékelése – a történeti fejlődés tükrében. *Jogtudományi Közlöny*, 75. (2020), 1. 21–34.
- Rainey, Daniel – Larry Bridgesmith: Bits and Bytes and Apps – Oh My! Scary Things in the ODR Forest. *International Journal on Online Dispute Resolution*, 8. (2021), 1. 3–19.
- Reiling, Dory: Courts and Artificial Intelligence. *International Journal for Court Administration*, 11. (2020), 2.
- Rosario, Nelson M.: Introduction to Blockchain and Cryptography. In Daniel Martin Katz – Ron Dolin – Michael J. Bommarito (szerk.): *Legal Informatics*. Cambridge, Cambridge University Press, 2021.
- Ross, Graham: What's Good for ODR? AI or AI. *International Journal on Online Dispute Resolution*, 8. (2021), 1. 20–30.
- Shu Shang, Carrie – Wenli Guo: Towards Online Dispute Resolution-Led Justice in China. *International Journal of Online Dispute Resolution*, (2020), 2. 119–148. Online: <https://anujolt.org/article/17429-the-rise-of-online-dispute-resolution-led-justice-in-china-an-initial-look>
- Susskind, Richard: *Online Courts and the Future of Justice*. Oxford, Oxford University Press, 2019.
- Szalai Ákos: *A magyar szerződési jog gazdasági elemzése*. Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2013.
- Tilesch György – Omar Hatamleh: *Mesterség és intelligencia*. Budapest, Libri Kiadó, 2021.
- Tóth J. Zoltán: A tisztességes eljárásról való jog elméleti kérdései. In Tóth J. Zoltán (szerk.): *A tisztességes eljárásról való jog*. Budapest, Wolters Kluwer, 2021.
- Varga Zs. András: Tíz gondolat a jogegységről és a precedenshatásról. *Magyar Jog*, 67. (2020), 2. 81–87. Online: https://orac.hu/Varga_Zs_Andras_Tiz_gondolat_a_jogegysegről_es_a_precedens_hatasról
- Wellmann György: Kritikai észrevételek a jogegység biztosításának új rendszerével kapcsolatban. *Magyar Jog*, 67. (2020), 11. 648–655.

Vákát oldal

A polgári perek idődimenziója a digitális technológiák jogi felhasználása tükrében

Absztrakt: A magyarországi bírósági eljárások európai összehasonlításban semmilyen szempontból sem hosszadalmasak, az utóbbi évtizedek gazdasági-társadalmi változásai során azonban nagyobb hangsúlyt kapott az időtényező. A társadalom valamennyi tagjának kiemelkedően fontos érdeke, hogy e változásokra gyorsan reagálni képes, az új technológiai eszközöket az igényérvényesítés hatékonyságának elősegítésére fordító bíróságok mozdítsák elő a jogviták lefolytatását. A tanulmány a jogalkalmazást a modern világ felől érő számos új kihívással foglalkozik, amelyek a korábbi időszerű megoldásokat máról holnapra elavulttá tehetik.

Tárgyszavak: perkoncentráció; hatékonyság; azonnali jogvédelem; digitális technológiák; fegyveregyenlőség; rendelkezési elv; időszerűség; igazságszolgáltatáshoz való jog; eljárástámogatási kötelezettség; professzionális pervitel; anyagi pervezetés; bíróság közrehatási tevékenysége; osztott perszerkezet; kizárás; hatáskör; illetékesség; ellenkérelem; fizetési meghagyás; bírósági meghagyás; keresetlevél előterjesztéséhez fűződő joghatások fenntartása; perfelvételi tárgyalás mellőzése; perfelvétel lezárása; közbenső ítélet; szakértői bizonyítás; hatályon kívül helyezés; soronkívüliség; kötelező megelőző eljárás; egyszerűsített per; gyorsított per; veszélyhelyzeti perrend

Bevezetés

A jogalkalmazásról történő gondolkodás során igen gyakran jelenik meg hívószóként a „gyorsaság, hatékonyság” és ezzel összefüggésben az eljárások nemkívánatos elhúzódásával kapcsolatos kritika, bár a magyarországi bírósági eljárások időtartama európai összehasonlításban semmilyen szempontból nem mondható

¹ Pribula László a Debreceni Ítéltábla Polgári Kollégiumának vezetője. Jogi tanulmányait a Miskolci Egyetemen végezte 1992–1997 között. A Nagy és Trócsányi Ügyvédi Irodánál volt ügyvédjelölt, 1998–2010 között a Debreceni Járásbíróságon, 2010–2012 között a Debreceni Törvényszéken dolgozott, azóta pedig a Debreceni Ítéltáblán. A Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán 1998 óta oktat, 2012-től a Polgári Eljárásjogi Tanszék vezetője. PhD-fokozatát 2004-ben szerezte, 2013-ban habilitált, 2019-ben nevezték ki egyetemi tanárnak. Számos polgári anyagi jogi, polgári eljárásjogi, reklámjogi tanulmány és négy önálló monográfia szerzője, társszerzőként pedig polgári eljárásjogi tankönyv, illetve polgári perrendtartási kommentár megírásában működött közre. Részt vett a polgári eljárásjogi kodifikációban az Igazságügyi Minisztérium szerkesztőbizottsági tagjaként.

általában hosszadalmasnak. Mivel azonban a bíróságoknak nem csupán egyetlen követelményre, a gyorsaságra, hanem a jogviták teljes körű, a felek eljárási jogainak messzemenő tiszteletben tartásával, tisztességes eljárás keretében történő elbírálására is törekedniük kell, így szükségképpen merülnek fel az igazságszolgáltatással szembeni elvárások következtében konfliktusok. Nyilvánvaló, hogy az utóbbi évtizedek gazdasági-társadalmi változásai nagyobb hangsúlyt helyeztek az időszerrűsége, lévén a felek nem „pusztán” jogvédelmet, hanem minél előbbi, azonnali jogvédelmet kívánnak, ellenkező esetben az okozott jogsérelemnek visszafordíthatatlan következményei lehetnek. A bíróságokat azonban évszázadokon keresztül nem érték olyan mértékű kihívások, amelyek a mind bonyolultabbá váló jogviták ennyire koncentrált, gyors, hatékony megoldását várták volna el, ezért különösen fontos a hatékonysággal kapcsolatos problémák megvitatása.

Ha a jogkereső felek abból a – többnyire téves alapokon megközelített – tényből indulnak ki, hogy a jogviták teljes körű feltárása és a felek eljárási jogainak maximális biztosítása, az objektív igazságra törekvés feltétlenül lassítja az eljárásokat, ugyanakkor a gyors jogvédelmi igény ezzel ellentétes megoldásokat fogalmaz meg, úgy arra két reakció várható. Az egyik a bírósági jogviták „kiszervezése” azzal, hogy más fórumokat nem kötnek a bíróságokra irányadó szigorú előírások, ennél fogva az igények érvényesítése hatékonyabban történhet olyan eljárásokban, amelyek nélkülözik a bírósági eljárások garanciális, de a jogviták lefolytatását lassító szabályait. Ez a megközelítés veszélyes következményekre vezethet, hiszen nincs tekintettel a bíróságok feladataira, széttöredezett és nehezen átlátható jogalkalmazásra vezethet, közvetlenül vagy közvetve elvonhatja a jogkereső felek alapvető jogosultságait. Ezzel szemben indokoltabbnak látszik nagyobb hangsúlyt helyezni a másik lehetséges megközelítésre: semmi nem támasztja alá, hogy a bíróságok maguk ne lennének alkalmasak a vitarendezések hatékonyabb, még időszerrűbb biztosítására, a garanciális szabályok megtartása mellett. Érdemes ezért figyelmet fordítani arra, hogy a bírósági eljárásokban hol vannak a koncentrált elintézés nehezítő, gátló tényezők, hogyan számolhatók fel az így okozott problémák, hogyan biztosíthatják a bíróságok azt, hogy a konfliktusok azonnali rendezésére alkalmas eszközöket maguk használják, ezáltal elérve a társadalom egésze szempontjából egyértelműen kívánatos célt: a bíróságok mind nagyobb számban, de rendkívül gyorsan és eredményesen érik el a megsértett alanyi jogosultságokból eredő igények érvényesítését.

A tanulmány első hipotézise az, hogy ezek a gátló körülmények jellemzően a per „nulladik” szakában, a per megalapítása során, azaz a keresetlevél előterjesztése és a hatályos alperesi ellenkérelem előterjesztése között jelentkeznek, még ha hatásukat esetleg később is fejtik ki. Ebben a szakban válik az eredetileg a bíróság eljárására irányuló egyoldalú kérelem alapján kétszereplős (bíróság–felperes) eljárás háromszereplőssé (bíróság–felperes–alperes), és hogy azzá váljon, számos formális feltétel teljesítése szükséges, amely feltételek gyakran éppen formalitásuknak köszönhetően nehézkesek, visszaélésekre adhatnak alapot, ezáltal az időtényezőt is

negatívan befolyásolhatják. Az alperes határozott ellenkérelmének előterjesztését követően már a bíróság kezében van az anyagi pervezetés eszköze, amely által kellően befolyásolni tudja a per koncentrált lefolytatását és befejezését. Számos körülmény azonban addig is nehezíti a hatékony peralapítás megteremtését, ezen korlátozó körülmények áttekintése és az esetleges megoldások keresése feltétlenül indokolt.

Mindez nem jelenti azt, hogy a háromszereplős per megalapítása után már ne jelentkeznének a perekben időszerűségi problémák. A tanulmány második hipotézise azonban az, hogy az anyagi pervezetés határozottabb elősegítése, ehhez a jogalkotó részéről több eszköz rendelkezésre bocsátása, különösen a modern technológiák adta lehetőségek mellett, már a helyes bírói közrehatás esetén megfelelő jogszabályi alapot adnak a perek gyors és koncentrált lefolytatásához. Az anyagi pervezetés akkor biztosíthatja a felek eljárási jogainak sérelme nélkül a perkoncentrációt, ha érvényesül a jogirodalomban megfogalmazott kíváncsi, amely szerint a bíróságtól a felek mindig csak az eljárási szükségleteiknek megfelelő támogatást kaphatják meg.² Nem nélkülözhető azonban az eljárási szabályok gyakorlatának folytonos nyomon követése abból a szempontból, hogy összhangba kerülnek-e a hatályos polgári perjogi kódex preambulumban is megfogalmazott, a felek felelős pervitelén és a bíróság aktív pervezetésén alapuló koncentrált perben a magánjogi jogviták tisztességes eljárás elvén nyugvó rendezésének és az anyagi jogok hatékony érvényre juttatásának céljával.

Nem korlátozódhat a perek időszerűségét érintő szakmai diskurzus pusztán a problémák bemutatására, legalább olyan fontos a megfelelő megoldások keresése. A szükséges jogszabályi beavatkozások mellett azonban a már létező megoldások szélesebb körű alkalmazása a várt eredményre vezethet. A tanulmány harmadik hipotézise az, hogy a bírósági perek alkalmasak akár rendkívül gyorsasággal, azonnali jogvédelmet nyújtva, koncentráltan és hatékonyan a magánjogi igények még gyorsabb érvényesítésére azzal, ha ma még kivételes perrendi megoldásokat a jogalkotó elsődleges szabályanyaggá emel, különös felelősséget telepítve a bírói és anyagi pervezetési szabadságára. A kötelező megelőző eljárást követő, soron kívül intézendő perek, a „gyorsított” perek, a veszélyhelyzeti perrendtartás alatt folytatott eljárások, a közigazgatási perrendtartásból ismert egyszerűsített perek már most is számos megoldást kínálnak, amelyek bátrabb kiterjesztése kifejezetten célravezető volna.

A tanulmány alapvetően az eljárási szabályokat, a bírói gyakorlatot veszi a perek idődimenzióra kihatóan vizsgálat alá, ugyanakkor folyamatosan figyelemmel kíséri, hogy a felmerülő problémákra hogyan hívhatók segítségül a digitális technológiák; a hagyományos formák megújítása megfelelő megoldás-e a koncentráció, a hatékony és ezáltal a jogkereső felek számára megfelelő alternatívát nyújtó

² Éless Tamás – Döme Attila: Alapvetések a polgári per szerkezetéhez. In Németh János – Varga István (szerk.): *Egy új polgári perrendtartás alapjai*. Budapest, HVG–ORAC, 2014. 74.

vitarendezés megvalósítására. Az időszerűséget gátló körülmények felszámolásában ugyanis a korszerű technikai vívmányok jelentős segítséget nyújthatnak; a fizikai korlátok lebontásával sokkal könnyebben elérhetővé válhatnak a bíróságok, és az információtechnológia beengedése inkább esélyt ad az igazságszolgáltatáshoz való jog hatékonyabb érvényesüléséhez.³

A perkoncentráció elve

A 2018. január 1-jén hatályba lépett, a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (Pp.), a polgári perjog kodifikálásáról rendelkező 1267/2013 (V. 17.) Kormányhatározat útmutatásainak megfelelően a jogtudomány és a joggyakorlat eredményeire támaszkodó, a nemzetközi gyakorlatnak és elvárásoknak is megfelelő, az anyagi jogok hatékony érvényesítését biztosító polgári perjogi törvénykönyvként kívánt működni. A perbeli jogokkal való szabad rendelkezést magában foglaló hagyományos *rendelkezési elven* felül új alapelv lett a hatékony jogvédelem érvényesülését kifejező *perkoncentráció elve*, amely értelmében mind a bíróságnak, mind a feleknek törekedniük kell arra, hogy az ítélet meghozatalához szükséges valamennyi tény és bizonyíték olyan időpontban álljon rendelkezésre, hogy a jogvita lehetőleg egy tárgyaláson elbírálható legyen. Nem következik ebből értelemszerűen az egy tárgyaláson elbírálás kötelezettsége, azonban a jogalkotó fontosnak tartotta annak az üzenetnek a megfogalmazását, amely a per minél előbbi lefolytatására és befejezésére ösztönzi annak valamennyi szereplőjét.⁴ Figyelemmel az Alaptörvény 28. cikkére, a perjogi szabályozásból egyértelműen következik a jogalkalmazó számára, hogy a törvény a perkoncentráció megvalósulása érdekében a felelős pervitelt azért szabályozza a megújított rendelkezések szerint, hogy ezzel elősegítse – tehát ne hátráltassa – az anyagi jogok bíróság előtti érvényesítését; így nyilvánvalóan a perrendtartás minden előírása *a bírósághoz fordulás jogának minél teljesebb megvalósulását* szolgálja.

A perkoncentrációt elsődlegesen az új polgári perrendtartás a korábbi egységes perszerkezet helyett bevezetett *osztott perszerkezet* által kívánta megvalósítani azzal, hogy sorrendet állított fel, amely szerint *először* a feleknek *állítaniuk kell*, majd *másodszor* az állításaikat ezt követően *kell bizonyítaniuk* – a bizonyítás eredményétől függően azonban az állításaikat utóbb már nem változtathatják meg. Az első, a perfelvételi szak célja a jogvita kereteinek meghatározása, amelyet bíróság nem fellebbezhető végzéssel zár le („percezúra”), és ezt követően az érdemi bizonyítási cselekmények következnek a per második, *érdemi tárgyalási szakában*.

³ Kővári Gyöngyi Krisztina: Amikor a gép ítél a bíró helyett. Interjú Osztovits Andrással, a Kúria Polgári Kollégiumának bírójával, a Károli Gáspár Református Egyetem tanszékvezető tanárával. *Index*, 2020. október 5.

⁴ Pp. 3. §.

Mint ahogy azt Wallacher Lajos hangsúlyozza: „A perfelvételi és érdemi tárgyalási szak határozott kettéválasztásának célját tehát röviden úgy fogalmazhatjuk meg, hogy a törvény meg kívánja akadályozni azt, hogy a per amiatt húzódjon el, mert a bíróság szükségtelen, illetve fölösleges kitérőkkel terhelt bizonyítást folytat le.”⁵ A megújított perszerkezet működéséhez igazodott a *professzionális pervitel* követelményének hangsúlyosabbá tétele; a professzionális és felelős pervitelen alapuló osztott perszerkezet által biztosítani kívánt, a perek hatékony és koncentrált lefolytatását a jogalkotó a *per iratainak részletesebb és szigorúbb* követelményeken alapuló szabályozásával együtt valósította meg. Mindez kiegészülve a „meglepetés-ítéletek” elkerülését célzó *joghoz kötöttséggel*, valamint a jogvita tisztázása és lezárhatósága érdekében szükség esetén a bíró aktív közbelépésére lehetőséget teremtő *anyagipervezetés* intézményével egy szigorú – bár szigorában a 2021. január 1-jén hatályba lépett 2020. évi CXIX. törvény (Pp. novella) által lényegesen tompított –, következetes perrend által kívánja megvalósítani az ügyek koncentrált lefolytatását és befejezését.

Az új polgári perrendtartás középpontba emelte az eljárás elhúzódását eredményező cselekmények visszaszorítását, ezáltal előmozdítva a mind hatékonyabb vitarendezést; jól megfigyelhető azonban, hogy szabályanyagában, fogalomhasználatában még nem kerülnek kellően előtérbe a digitális technológia lehetőségei. Jó példa erre, hogy miközben a professzionális pervitelt állítja középpontba, és a törvényszéki eljárásra modellezett perben a kötelező jogi képviselőt folytán mindkét fél elektronikusan tartja a kapcsolatot a bírósággal, az egyes rendelkezések felszínes olvasata alapján mintha úgy tűnne, a peres felek papíralapon folytatnának írásbeli kommunikációt a bírósággal („írásbeli ellenkérelem”, „előkészítő irat”, „válaszirat”, „iratok megtekintése”, „iratot benyújt”). Jellemző a lassú szemléletváltozásra, hogy a Pp. első átfogó módosításának, a 2020. év CXIX. törvénynek („Pp. novella”) kellett külön egyértelműsíteni, hogy a *papíralapú* beadványt kell a per bíróságánál eggyel több példányban benyújtani, mint ahány fél a perben érdekelt;⁶ valamint hogy az elektronikus kapcsolattartás nem vonatkozik a tárgyaláson csatolt vagy kézbesíthető iratra, illetve határozatra.⁷

Az előzőekben vázolt elvárások és a hatályos perrend mellett a tanulmány a továbbiakban kísérletet tesz – a digitális technológiák esetleges lehetőségeinek számbavételével – a koncentrált elintézészt gátló egyes intézmények, cselekmények felderítésére, a még hatékonyabb vitarendezési módszerek bemutatására azzal a szándékkal, hogy szakmai vitát generáljon a bírósághoz fordulás jogának érvényesülését még inkább elősegítő megoldások felkutatása érdekében.

⁵ Wallacher Lajos: XII. fejezet. Perfelvételi szak. In Wopera Zsuzsa (szerk.): *Kommentár a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényhez*. Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2017. 375.

⁶ Pp. 114. § (2).

⁷ Pp. 605. § (3), 608. § (1).

A peralapítás időszükséglete – kritikus pontok

A háromszereplős per megalapításához vezető, a perfelvételi szak előtti úgynevezett perelőkészítő szakban a bíróság a keresetlevelet vizsgálja meg abból a szempontból, hogy az alkalmas-e a perfelvételre, rendelkezik-e azokkal a minimális feltételekkel, amelyek által a jogvita alkalmassá válik a bíróság általi elbírálásra; a keresetlevéllel szembeni elvárás, hogy arra az alperes teljes körű ellenkérelmet tudjon előterjeszteni, annak elmaradása esetén pedig a bíróság végrehajtható bírósági meghagyást bocsáthasson ki. A keresetlevél perfelvételre alkalmassága esetén a bíróság azt közli az alperessel, amely alaki vagy érdemi védekezésével indul meg a jogvita kereteinek a meghatározását célzó perfelvételi szak. A professzionális pervitelre, a perkoncentrációra, az anyagi pervezetésre, az osztott perszerkezetre épülő modell ezt követően tud a megfogalmazott alapelvek mentén haladni, lévén a per lényege az állítások különbségén alapuló vita. A per megalapítása előtt azonban számos eljárási intézmény nem, vagy nehézkesen tud a gyakorlatban működni, a bíróság aktivitásának lehetőségei itt még rendkívül korlátozottak, nem tud közrehatni a gyorsaságban, a per hatékony lezárásához indokolt ennek az időszaknak a minél inkább lerövidítése – ez azonban kellő jogszabályi beavatkozás hiányában nem lesz feltétlenül sikeres.

A kizárás idővesztése

A keresetlevél perfelvételre alkalmasságának megállapítását szükségszerűen megelőzi a bíróság hatáskörének és illetékességének vizsgálata, esetlegesen még ezt megelőzően pedig a bíró, bíróság kizárására irányuló eljárás. Az ítélezés pártatlanságát biztosítja egyrészt az Alaptörvény 26. Cikk (1) bekezdése, amely szerint a bírák függetlenek, csak a törvénynek vannak alárendelve, ítélezési tevékenységükben nem utasíthatóak, tisztségükből őket csak sarkalatos törvényben meghatározott okból (összeférhetetlenség, alkalmatlanság és méltatlanság esetén) és eljárás keretében lehet elmozdítani. Ezzel együtt a polgári perjogi szabályok azt is garantálják, hogy a tisztességes eljárás, a tárgyilagos ítékezés megvalósuljon azáltal, hogy az adott ügyben ne vegyen részt olyan bíró, aki akár objektív, akár szubjektív okokból az ügy kimenetelében érdekelt lenne, ezért meghatározzák azokat az eseteket, amelyek fennállása mellett a per elintézéséből a bíró kizárt. Mindaddig, amíg az ügyben nem a hatáskörrel, illetékességgel rendelkező törvényes bíróság a per intézéséből ki nem zárt bírója jár el, a keresetlevél vizsgálatával kapcsolatban semmilyen intézkedés nem tehető; ezért rendkívüli jelentősége van az intézkedésekre alkalmatlan időszak kiküszöbölésének, de lehetőleg minimális tartamra szorításának.

Az első olyan peridőszak, amely kiválthatja az ügy elintézésének indokolatlan lassítását, a kizárás iránti kérelem folytán indult nem peres eljárás lehet.

A polgári perrendtartás szabályozza azokat az általános okokat, amikor az ügy elbírálásához kapcsolódó, valamilyen körülmény miatt a bíró a per elintézéséből kizárt. Az okok döntő része objektív, nem mérlegelhető körülményeken alapul; de biztosított a kizárás a tárgyilagos megítélés sérelmét eredményező szubjektív, mérlegelhető körülmények alapján is.⁸ A bíró kizárásának további speciális, objektív eseteit határozzák meg a perjogi rendelkezések abból a célból, hogy a perorvoslat tisztességes eszköze biztosítva legyen, és senki ne működjön közre saját határozatainak fellebbeviteli felülbírálatában.⁹ Mindezen felül az előírások meghatározzák még azokat a speciális esetköröket, amikor a kizárás nem egy bíróra, hanem az egész bíróságra vonatkozik, a bíróság kizárása két – objektív, nem mérlegelhető – esetkörön alapulhat, egyrészt ha a perben a bíróság a fél, illetve a féllel együtt érdekelt, másrészt ha egyes objektív kizárási okok az adott bíróság elnöke vagy elnökhelyettese vonatkozásában állnak fenn.¹⁰ Az egyetlen szubjektív, a bíró egyéni körülményein alapuló kizárási okot a felek a leggyakrabban, ám igen sokszor eredménytelenül hivatkozzák. Azt, hogy a bíró bármilyen okból – a felekhez, az ügy tárgyához, körülményeihez fűződő viszonya miatt – elfogult-e, mindig a bíró személyében kell vizsgálni. Ha az elfogultságot nem maga a bíró jelenti be, hanem azt a felek kezdeményezik, a szubjektív kizárási ok fennállásáról a bírót meg kell nyilatkoztatni. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának a joggyakorlatából az következik, hogy amennyiben a bírósági eljárások sorozatosan visszaélészerűen gyakorolt elfogultsági kifogások miatt húzódnak el, a bíróság felelőssége is fennáll abban, ha nem akadályozza meg időben a rosszhiszeműen eljáró fél magatartását.

A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény (Bszi.) által meghatározott, a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróságon működő, előre megállapított ügyelosztási rend alapján kijelölt törvényes bírótól megfosztás tilalma¹¹ alóli, a pártatlanságot – gyakran pusztán a pártatlanság látszatát – biztosító kizárási szabályok helyeseltetően foglalnak el kiemelt jelentőséget a per garanciális előírásai között; nem támogatható azonban egy olyan következmény, amely a formális előírások rugalmatlan alkalmazása, a hagyományos módszerek feltétlen megkövetelése – így a digitális technológiák előnyeinek figyelmen kívül hagyása – mellett túlzottan lassítják a per megalapításának folyamatát. A kizárási eljárás teljes körű, minden más perbeli cselekményt megelőző lefolytatásának kötelezettsége még olyan esetekben is felülírhatja a perkoncentráció mindenre kiható elvárását, amikor a per más időszakasaiban az adott perbeli cselekmény semmilyen módon nem gátolná az ügy hatékony elbírálását. Így a cselekvőképességgel nem rendelkező fél bármilyen nyilatkozata akár a teljes bírósági

⁸ Pp. 12. §.

⁹ Pp. 13. §.

¹⁰ Pp. 14. §.

¹¹ Bszi. 8. §.

szervezetrendszer kizárási eljárássorozatát indíthatja meg, annak ellenére, hogy egyébként törvényes képviselője mellőzésével hatályos nyilatkozatokat nem tehet. A megreformált kizárási szabályok számos esetben már elindultak egy rugalmasabb, a feltétlen formalitást háttérbe szorító eljárás felé – például a munkáltató helytállási kötelezettségébe tartozó, személyiségi jogsértés vagy károkozás alapján a közigazgatási, bírósági vagy ügyészségi jogkörben eljáró személy ellen indított perben a keresetlevél visszautasításának jogkövetkezménye megelőzi a kizárási szabályok alkalmazását¹² –, ugyanakkor a kizárás intézése gyakran még továbbra is a per intézése szempontjából szükségtelenül hosszú inaktív időszakot eredményez.

A kizárási okok, az igen gyakran hivatkozott elfogultságon kívül, kellően egyértelműek ahhoz, hogy ne okozzanak komoly jogalkalmazási nehézségeket. A kizárási eljárásokat a bírósági szervezetrendszer jellemzően el tudja kerülni azzal, hogy a bíróság hivatalból ügyel arra, hogy kizárt bíró vagy bíróság az eljárásban ne vegyen részt. Ezért a bíró a bíróság elnökének köteles haladéktalanul bejelenteni, ha vele szemben kizárási ok áll fenn. A bejelentésben kifejezetten meg kell jelölni a kizárást megalapozó okot azzal, hogy amennyiben arra a bíró szubjektív elfogultsága ad alapot, a nyilatkozatot a bíró írásban köteles indokolni. A bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény (Bjt.) VIII. Fejezete értelmében a kizárási ok bejelentésének elmulasztásáért, késedelmes teljesítéséért a bírót fegyelmi és anyagi felelősség terheli. Ha a bíró maga jelenti be a kizárási okot – vagy ha egyébként a fél által bejelentett kizárási ok fennálltát elismeri –, úgy igazgatási ügykörben a bíróság elnöke intézkedik más bíró (tanács) kijelölése iránt. Összességében nem okoz jellemzően problémát, ha a kizárásról a bíróság igazgatási jogkörben intézkedik; mint ahogy nem eredményez érzékelhető idővesztést az sem, ha a fél az eljáró bíróval szemben jelent be kizárási – jellemzően elfogultságra hivatkozó – kérelmet. Helyesen ismeri fel a jogalkotó az aránytalanul magas indokolatlan hivatkozások negatív következményeit, amikor a szubjektív kizárási ok bejelentése esetén nem akasztja meg az eljárást, és a bírót még az érdemi határozat meghozatalától sem zárja el, emiatt az ügyek intézése a helyes eljárási cselekmények mellett nem szenvedhet késedelmet.

A leggyakoribb probléma abból a többször előforduló helyzetből következik, amikor – általában rendszeres munkakapcsolatra, volt kollegiális kapcsolatra hivatkozva – a kizárási ok az eljáró bíróság, sőt többnyire az egyébként kijelölésre jogosult bíróság illetékességi területén lévő további bíróságok valamennyi bíróját érinti. Ebben az esetben vagy a fél jelenti be a kizárási okot az eljáró bíróság összes bírójára nézve, vagy az ügyben eljáró bírón kívül – az ügy átszignálása nélkül – a bíróság többi bírója is az elfogultságon alapuló szubjektív kizárási okot jelent be. Mivel ilyenkor a bíróságnak nincs olyan bírója vagy tanácsa, amelyre a kizárási ok ne vonatkozna, a kizárás nem intézhető el igazgatási jogkörben, azt nem folytathatja le az adott bíróság másik bírója vagy tanácsa sem. Ebben

¹² Pp. 14. § (3) c).

az esetben a kizárás kérdésében a másodfokú bíróságnak kell döntenie, azonban a felterjesztéssel kapcsolatos probléma a bírák nyilatkozatának teljes körű beszerzését érinti. Ha ugyanis a bíró elfogultságra alapított kizárási okot kíván bejelenteni, nyilatkozatát *írásban köteles indokolni*.¹³

Az előzőekben vázolt esetkör a perrendtartásban kifejezetten nem létezik, hiszen nincsenek szabályok a párhuzamos kizárási bejelentésekre, a jogszabály szó szerinti értelmezése arra a nemkívánatos helyzetre vezetne, hogy ugyanarra az okra nézve annyi kizárási eljárást kellene lefolytatni, amennyi bíró érintett. Ezt a szabályozási hiányosságot a gyakorlat már feloldotta azzal, hogy egy ügyszámon, így egy kizárási eljárásban kezeli azokat az eseteket, amikor ugyanaz a kizárási ok a bíróság több (valamennyi) bíróját érinti. Ugyanakkor részben a szabályozatlanságból, részben a szabályok merev értelmezéséből következően egy végtelen folyamat kezdődhet el: a szubjektív kizárási ok feltehetően nem fog megállni az eljáró bíróságon, hanem a kijelölésre jogosult másodfokú bíróság illetékességi területén működő bíróságok bírái is ugyanezt a nyilatkozatot fogják megtenni, és mindaddig újabb és újabb kijelölésekre fog sor kerülni, míg végül nem marad az illetékességi területen kijelölhető bíróság, ennek következtében a kijelölés joga a következő szintű bíróságra száll át. Hasonló problémákra vezethet az is, ha a kijelölésre egyébként jogosult bíróság bírái is elfogultságukról nyilatkoznak, mert a kijelölésre jogosultságot szerző magasabb szintű bíróság a Pp. nyelvtani értelmezése alapján nem az ügyben eljáró bíróságot, hanem a kijelölésre jogosult bíróságot jelöli ki, és mivel utóbbi az eredetileg kijelölésre jogosult illetékességi területén működő bíróságokat jelölheti ki, kezdődik minden előről addig, amíg el nem fogynak a kizárásukról nyilatkozó elsőfokú bíróságok.¹⁴ Ebben az esetben a bírák nyilatkozatainak a beszerzése, a kijelölésre jogosult bíróságot is érintő kizárási ok folytán a további felterjesztések szükségessége akár több hónapig megállíthatja az ügy intézését.

Ezt az idővesztést igyekszik számos bíróság elkerülni azzal, hogy amennyiben a Pp. 12. § f) pontja alapján hivatkozott okból az eljáró bíróság minden bírója és ugyanebből az okból a kijelölésre jogosult bíróság minden bírója elfogult, a magasabb szintű bíróságra felterjesztés előtt beszerzi a kijelölésre egyébként jogosult bíróság illetékességi területén az eredetileg eljáró bírósággal azonos szinten működő többi bíróság bíráinak az előadott kizárási okról a nyilatkozatát. Hasonló gyorsító megoldás, hogy a kijelölésre jogosult bíróság bíráit érintő kizárás esetén a kijelölésre jogosultságot szerző magasabb szintű bíróság már egyből az eljáró elsőfokú és az esetleges fellebbezések elbírálására jogosult másodfokú bíróság kijelöléséről intézkedik. A felterjesztés előtti nyilatkozatok beszerzését is igyekszik számos követendő gyakorlat elősegíteni: elfogadott például, hogy a bíró a kizárás tárgyában tett nyilatkozata akkor felel meg az írásbeliség követelményének,

¹³ Pp. 15. § (1).

¹⁴ Pp. 31. § (2).

ha azt a bíró aláírásával látja el, amelyre akár úgy is sor kerülhet, hogy az aláírt nyilatkozatot külön – így szkennelés vagy mobiltelefon útján történt fényképezés által előállított – dokumentumként a hivatali címéről elküldött e-mailhez csatolja. Mindezek a megoldások azonban nem a jogszabályi előírásokban szerepelnek, hanem a bírói gyakorlat alakította ki azokat; azonban megfigyelhető a szabályozatlanságból következően az egyes bírói gyakorlatok közötti eltérés, a hol merevebb, ezáltal a perkoncentrációt sértő, hol enyhébb, ezáltal akár *contra legem* értelmezés következtében.

A perakadályok egymáshoz való viszonyának átgondolása mellett a modern technológiák határozottabb alkalmazása vezethet a kizárás lényegesen hatékonyabb elintézéséhez. Az írásbeliség megszokott keretei különösen az ítélkezési szünetben, járványügyi helyzetben, szabadságolás vagy betegségek folytán – szembeütnően a nagyobb szervezeti egységekben – sérthetik a soronkívüliség követelményét. A bíró felelősségteljes nyilatkozatának tartalmi vitathatatlanságát az elfogultságról döntő számos határozat már kimondta;¹⁵ érdemes lehet elmozdulni abba az irányba, hogy a felelősség a nyilatkozatot tartalmazó dokumentum formájától, előállításának módjától, továbbításának körülményeitől függetlenül fennáll, és a bíróságok bátrabban, célratörőbben alkalmazzák a hagyományostól eltérő megoldásokat.

A fentiekben részletezett jogalkalmazási nehézségeket kiküszöbölné az eljáró bíróság bíráit azonos okból érintő kizárási eljárások felismerése és koncentrált, a bírói gyakorlatban elterjedt helyes megoldásokat kodifikáló perrendi szabályozás, amely a soronkívüliség érvényesülése végett kiemelt hangsúlyt helyezne a nyilatkozatok rövid úton, a hagyományos formákat megújító beszerzésére. Ezzel együtt a hatásköri és illetékességi szabályok átgondolása és az automatizmus szélesebb körű bevezetése jelentősen szűkíthetné az ebből az okból lefolytatandó kizárási eljárásokat is.

A hatáskör és az illetékesség idővesztése

A perjogi szabályok a hatásköri és illetékességi rendelkezéseket a bíróságok közötti arányos ügyelosztás megvalósítása és többnyire az igény érvényesítésének megkönnyítése céljából határozzák meg, viszonylag bonyolult előírásokon keresztül. Az általános és kivételes szabályokból következően a tárgyalt jogviszonyok összetettsége gyakran vezet hatásköri vagy illetékességi összeütközésekhez, amelyek a bírósághoz forduló fél szemszögéből úgy jelenhetnek meg, hogy szükségtelenül hosszan nem foglalkoznak érdemben az elbírálni kért jogvitával.

A *hatáskör szűkebb* értelemben az egyes bírósági szintek közötti – vertikális – ügyelosztást jelenti. A polgári perrendtartás a négy szintű hazai bírósági

¹⁵ BDT.2006. 1317; BDT.2004. 1081.

szervezet fenntartása és fejlesztése mellett foglalt állást, ebből következően továbbra is alapul veszi a rendes bírósági szervezetrendszerben a kettős – járás-bírósági és törvényszéki – elsőfokú bemeneti fórumrendszert azzal a változatlan elvi megközelítéssel, hogy az egyszerűbb megítélésű, tömegesen előforduló, jogi képviselő közreműködését nem feltétlenül igénylő jogvitát a jogkereső felek lakóhelyéhez általában közelebbi járásbíróság, míg a bonyolultabb, speciális ismereteket és jellemzően jogi képviselőt igénylő ügyeket a törvényszék bírálja el, így biztosítva a bírói életpályán szerzett kiemelkedő tapasztalat, jelentős gyakorlat hasznosítását. Az *illetékesség* pedig az azonos bírósági szintek közötti horizontális ügyelosztás, amely szabályainak megalkotása során arra törekszik a jogalkotó, hogy a jogvitát az a bíróság bírálja el, amely a szükséges perbeli cselekményeket – mindenekelőtt a tanúk kihallgatását, a szakértői bizonyításhoz szükséges vizsgálatokat, a szemlét – a leggyorsabban, legegyszerűbben el tudja végezni; ugyanakkor figyelembe kívánja venni a jogkereső felek azon elismerhető érdekét, hogy a bíróság elé vitt ügyeiket lehetőleg lakóhelyükhöz közel bírálják el, ugyanakkor az illetékességi szabályoknak alkalmasnak kell lenniük részben a területi aránytalanságoknak a kiküszöbölésére is, és ezeket a szempontokat egy összetett és rugalmas ügyelosztási rendszerrel törekszik biztosítani.

Kérdéses, hogy az arányos munkaterhelést a szervezeten kívül, jogalkotási eszközökkel vagy a szervezeten belül, az egyes bíróságok személyi állományát, erőforrásait figyelembe vevő ügyelosztással szükséges-e biztosítani. A következetes dogmatikai elhatárolási alap nem kívánt jogkövetkezményekre vezethet. Így bár a 2018. január 1-jén hatályba lépett Pp. a professzionalitás mentén határozta meg modellként a törvényszéki elsőfokú eljárást és az 1952. évi Pp.-től eltérően, de a nemzetközi tendenciákhoz és a hazai jogtörténeti hagyományokhoz igazodóan, a törvényszéket jelölte ki általános hatáskörű bírósággént, mégis az új perjogi kódex hatálybalépését követően – különösen a központi régió kivül – a törvényszéki elsőfokú perorvoslati érkezések aránytalanul csökkentek. Az illetékességi szabályok pedig jellemzően a központi régióhoz utalták az ügyek nagy részét, ezért volt kénytelen a jogalkotó ennek megakadályozására újabb és újabb, akár a felek rendelkezési jogát is korlátozó eljárási megoldásokat bevezetni – például az elterelésre alkalmas kizárólagos illetékességi szabályok megteremtése, a felek által kiköthető illetékesség kizárása egyes, a központi régióba tartozó bíróságok esetén – amely szükségszerűen bonyolítja a hatásköri és illetékességi szabályokat, így egyre több lesz az értelmezési kérdés, ezáltal a negatív összeütközés.

A teljesség igénye nélkül felhívható a hatásköri konfliktusokra különösen a vagyoni jogi per lényeges kiterjesztett fogalma, amely a pénzösszegben *kifejezhető* érték eljárásjogi meghatározása mellett vagylagosan az érvényesített igény a fél *vagyoni jogain* alapulására írt anyagi jogi szempontokra is kiterjesztette, ezáltal számos értelmezési kérdést generálva.¹⁶ A Civilisztikai Kollégiumvezetők 2017. november

¹⁶ Pp. 7. § (1) 18. pont.

20–21-i Országos Tanácskozása 2. számú állásfoglalása értelmében a kapcsolat-tartás megváltoztatása iránti perek a személyi állapotot érintő perek kategóriájába sorolhatók, ezért azok a járásbíróság hatáskörébe tartoznak.¹⁷ A Civilisztikai Kollégiumvezetők 2017. július 7. napi Országos Tanácskozásának 1. számú állásfoglalása szerint a birtokvédelmi per az alapesetét tekintve a Pp. 7. § (1) bekezdés 18. pontja szerinti vagyoni jogi, és azon belül a 21. § (2) bekezdés c) pontja szerinti dologi jogi per. A birtokjog értéke azonban nem határozható meg, ezért az adott pertípusba tartozó perek a járásbíróság hatáskörébe tartoznak.¹⁸ Az új Pp. jogértelmezési kérdéseivel foglalkozó konzultációs testület 2017. december 8-án tartott ülésén elfogadott 16. számú állásfoglalása értelmében pedig a társasházi közgyűlési határozat érvénytelenségének megállapítására irányuló per vagyoni jogi per; ebből következően mint meg nem határozható pertárgyértékű per, a járásbíróság hatáskörébe tartozik.¹⁹ Elvi jelleggel mondta ki végzésében a Debreceni Ítélőtábla, hogy a törzskönyv kiadása, a vételi jog törlése és a kölcsönszerződés egyes kikötései érvénytelenségének megállapítása iránti per vagyoni jogi per, és a járásbíróság hatáskörébe tartozik.²⁰ A Debreceni Ítélőtábla egy másik, hatásköri összeütközésben állást foglaltó végzése pedig azt az álláspontot foglalta el, hogy a telki szolgálat létrejöttével, gyakorlásával, megszüntetésével és ingatlan-nyilvántartásból való törlésével kapcsolatos igény a fél vagyoni jogain alapul akkor is, ha az értéke pénzben nem meghatározható; ezért az igény érvényesítése végett a Pp. hatálya alatt indított per vagyoni jogi pernek minősül.²¹

Hasonló értelmezési problémák merülnek fel az illetékességi szabályok esetén akkor is, ha az elhatároló fogalom rugalmas, olyan tények vizsgálatát kívánná meg, amelyek az ügy érdemére tartoznának, ez a vizsgálat azonban nem végezhető el, hiszen a háromszereplős per még meg sem alakult. Így az új Pp. jogértelmezési kérdéseivel foglalkozó konzultációs testület a vagylagos illetékességet megalapozó, a szerződéses jogviszonyból eredő igény érvényesítése iránti pert értelmezte a 2017. november 3-án tartott ülésén elfogadott 1. számú állásfoglalásában, amely szerint a Pp. 28. § (1) bekezdés c) pontjának alkalmazásában a szerződéses jogviszonyból eredő igény alatt érteni kell azt is, ha a kereseti kérelem a szerződés létre nem jöttének megállapítására irányul, és úgy foglalt továbbá állást, hogy ez az illetékességi ok csak akkor nem alkalmazható, ha a szerződéskötés ténye

¹⁷ A Civilisztikai Kollégiumvezetők Országos Értekezletének (2017. XI. 20–21.) állásfoglalásai a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (Pp.) rendelkezéseivel kapcsolatban a bírák helyi képzéseinek felmerült jogértelmezési problémákról.

¹⁸ A Civilisztikai Kollégiumvezetők Országos Értekezletének (2017. július 7.) állásfoglalásai a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvénnyel (Pp.) összefüggésben felmerült jogértelmezési problémákról.

¹⁹ Az új Pp. jogértelmezési kérdéseivel foglalkozó konzultációs testület 2017. december 8-án tartott ülésén elfogadott állásfoglalások.

²⁰ Debreceni Ítélőtábla Pkf.II.20.371/2018/2. – közzétéve: BDT2018. 3896.

²¹ Debreceni Ítélőtábla Gpkf.IV.30.185/2018/2. – közzétéve: BDT2018. 3895.

sem bizonyított, figyelemmel arra, hogy a fél a szerződéses jogviszony létrejöttére olyan tényállítást tesz, amit semmilyen bizonyíték nem támaszt alá, és emellett az ellenérdekű fél is vitatja a jogviszony létrejöttét. A kereseti kérelem elbírálása az ügy érdemére tartozó kérdés, amelynek alapossága önmagában nem akadályozza e vagylagos illetékességi ok alkalmazását.²²

Szintén folyamatos értelmezési vita alakult ki a vagylagos illetékesség választhatóságáról: a jogszabályi rendelkezés nem határozza meg, hogy a felperest a választási lehetőség mely perbeli cselekményig illeti meg, ezért ezt a bírói gyakorlatnak kell kialakítania. Az 1952. évi Pp. hatálya alatt az volt az uralkodó értelmezés, amely szerint a vagylagos illetékesség választását a felperes az alperes érdemi ellenkérelmének előterjesztéséig gyakorolhatja, hiszen a keresetlevél benyújtása nem olyan percselekmény, amelynek következtében a felperes a perre egyaránt illetékes bíróságok közötti választásra vonatkozó jogát feltétlenül elvesztette. Ezzel szemben a Pp. alkalmazása során a bírói gyakorlat már többnyire arra az álláspontra helyezkedett, hogy a felperest a választási jog a keresetlevél beadásának időpontjáig illeti meg (így BDT2020. 4282., BDT2020. 4151., szakmai konzultáció eredményeképpen ezt a többségi véleményt alakította ki a Civilisztikai Kollégiumvezetők 2018. június 20–21. napi Országos Tanácskozásának 37. számú állásfoglalása is).

Különösen hosszadalmas szakmai diskurzusra vezetett az a kérdés, hogy munkaügyi perekben a felek kiköthetik-e meghatározott bíróság illetékességét, ami eltérő megoldásokat eredményezett a vagyoni jogi per, a kizárólagos illetékesség és a munkaviszonyra vonatkozó anyagi jogi szabályoktól kizárólag a munkavállaló javára eltérést engedő előírás eljárásjogi alkalmazása során.²³ A vitát végül a Kúria Mpkk.II.10.514/2018. számú, EBH2019. M.9. számon közzétett végzésének indokait felülíró Pp. novella olyan szabályozással kívánta megoldani, amely szerint a felek csak a munkáltató felperes által a munkavállaló alperessel szemben indított perre kiterjedően nem köthetik ki a munkavállaló belföldi lakóhelye, belföldi tartózkodási helye szerint illetékes bíróságtól eltérő bíróság illetékességét, egyébként az illetékesség kikötése a munkaügyi perekben nem tilos.²⁴ Mindezzel feltételezhetően jövőbeli illetékességi összeütközéseket és újabb jogfejlesztő értelmezéseket irányozott elő.

A negatív hatásköri és illetékességi összeütközés körében született döntések jogirodalmi szempontból kifejezetten érdekesek, hiszen a perbe vitt jogvita lényegét kívánják elemezni, ami különösen a rugalmas fogalmakat használó hatásköri, illetékességi okok esetén különösen kiterjedt jogfejlesztő értelmezési tevékenységet igényel, azonban a bírósághoz forduló felek számára inkább tűnhet mindez szükségtelen idővesztésnek. Rövid távon az a hatásköri szabályozás

²² Kúria: *Az új Pp. jogértelmezési kérdései*, (é. n.)

²³ A munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény (Mt.) 43. § (1).

²⁴ Pp. 513. § (4), (5).

válhat szükségtelenné, amellyel a jogalkotó a kettős bemeneti szintet meghaladná. A jelenlegi romániai és hollandiai megoldások előnyeinek felhasználásával és egyetlen bíróság megszüntetése nélkül is át lehet gondolni a bíróságok szerepét: például a jogegységet biztosító Kúria mellett a tisztán másodfokú szerepet ellátó (esetleg a jelenlegiek mellett a még egyenletesebb területi arányosság megteremtése céljából további új) ítélőtáblák és a tisztán elsőfokú szerepet betöltő (szervezetileg a törvényszék székhelyén működő járásbírósággal, esetleg a fővárosban valamennyi kerületi bíróság törvényszékké minősítésével összevont) törvényszékek, illetve a további, nem központi járásbíróságoknak a törvényszék törvénykezési helyeként való működése által.

A hatásköri és illetékességi szabályok alapvetően a hagyományok tisztelete okán maradtak fenn egyre bonyolultabb, azonban az ügyek hatékony intézését mindinkább hátráltató előírások szerint. Az ügyek súlyát, bonyolultságát is figyelembe vevő arányos munkamegosztást – amelyet a Budapest–vidék, valamint az ország egyes régiói közötti, az ügyérkezésre is kiható eltérések egyébként is rendkívül nehezítenek – egyre kevésbé képesek biztosítani. Az aránytalanságon kívül a humán erőforrásokkal gazdálkodást és a szakmaiságot is elnehezítő szabályozás kihívásait hosszabb távon éppen a digitális technológiák oldhatják meg. A jogalkotó azért törekszik a jogkereső felek számára nem könnyen átlátható ügyelosztási rendelkezéseket bevezetni, mert ragaszkodik – a közvetlenség és a szóbeliség túlzott hangsúlya által – a felek és a bíróság együttes térbeli jelenlétéhez. Ha azonban ezek a szempontok már nem feltétlenek, vagy jellemzőik átalakulnak, úgy az arányos munkateher a szakmaiság előtérbe helyezésével másképp is megvalósítható. Egy olyan eljárási rendben, ahol nem kapcsolódik az eljáró bíróság szorosan a felek jelenléti helyéhez, elsődlegessé válhat az arányos, szakmai specializáción alapuló ügyelosztás. Érdemes lehet először a személyes megjelenést nem igénylő nem peres eljárásokban, majd a perorvoslati eljárásokban, végül az elsőfokú eljárásokban a hagyományos személyes jelenléti tárgyalások visszaszorításával, az elektronikus technológiák elterjedésével túllépni a hatályos ügyelosztási szabályokon, elmozdulni a közjegyzői fizetési meghagyásos eljárásokban jól működő országos illetékesség és automatikus, de a szakmai specializáció figyelembevételére alkalmas szignálás irányában.

A perfelvételre alkalmasság vizsgálatának idővesztése

A keresetlevél perfelvételre alkalmasságának vizsgálata a polgári per megalapításának szükséges és nélkülözhetetlen cselekménye. Bár az új perrendtartás által a keresetlevél tartalmi követelményével szembeni törvényi elvárások szigorodtak, azonban a Pp. hatálybalépése után kialakult bírói gyakorlat – különösen a másodfokú bíróságok korrekciós gyakorlata – ezeket a rendelkezéseket egyértelműen a Preambulumban megfogalmazott jogalkotói célokkal összefüggésben értelmezi,

és következetes abban, hogy – amint arra összegzően az egyik iránymutató döntés is rámutatott – a keresetlevélre alkalmazandó rendelkezésekkel a jogalkotónak a céltalan formalizmus nyilvánvalóan nem volt célja, a törvény rendelkezéseit úgy indokolt és szükséges értelmezni, hogy az ne eredményezze a bírósághoz fordulás ellehetetlenítését.²⁵ Ezt az – Alaptörvény 28. cikke mint tulajdonképpeni vélelem által feltárható²⁶ – jogalkotói akaratot a jogalkalmazói, jogfejlesztő értelmezés egyértelműen alátámasztja. Egyet lehet érteni a Pp. novella megoldásával, amely – figyelemmel a Kúria keresetlevél visszautasításának vizsgálata tárgykörében felállított joggyakorlat elemző csoportjának összefoglaló véleményében foglalt megállapításokra²⁷ – a tisztességes eljárás követelményéhez igazodóan szűkíteni kívánta a bírósághoz fordulást megakadályozó előzetes vizsgálatot, kifejezetten hangsúlyozva, hogy a per érdemére tartozó kérdések nem tartozhatnak a per ezen időszakára; az esetleges következtetlenségek, ellentmondások tisztázása, mint ahogy az egyszer igénybe vehető hiánypótlási felhívás során nem észlelt további hiányosságok pótlása mind-mind az anyagi pervezetésre tartoznak. Az anyagi pervezetésnek a keresetlevél visszautasításához képest hangsúlyosabbá tétele, különös tekintettel arra a rendelkezésre, amely szerint ha a felperes a hiánypótlásra felhívó végzésben feltüntetett valamennyi hiányt pótolta, de a bíróság újabb hiányosságot állapít meg, azt a perfelvétel körében kell pótolni, megfelel a Pp. Preambulumában írt hatékony igényérvényesítés követelményének.²⁸

A hiánypótlási felhívás nélküli visszautasítási okok szűkítése azonban felveti a keresetlevél előterjesztéséhez fűződő joghatások fenntartására irányadó előírások módosításának célszerűségét. A jelenlegi szabályozás valamennyi keresetlevél visszautasítási ok esetén lehetőséget ad arra, hogy a keresetlevél előterjesztésének joghatásai fennmaradjanak, ha a felperes az ügy előzményére hivatkozással, a visszautasító végzés jogerőre emelkedésétől számított harminc nap alatt a keresetlevelet szabályszerűen újra előterjeszti.²⁹ Megfontolandó, hogy mindez mennyiben szolgálja perkoncentrációt akkor, amikor a keresetlevél tartalmi hiányosságai még jogi képviselő eljárása esetén sem alapozzák meg a hiánypótlási felhívás nélküli visszautasítást. A kérelem elbírálása a hatékonyság újabb csorbitásához vezethet. Az ismételten előterjesztett keresetlevelet automatikusan új peres számra érkezetik, és bár a keresetlevél előterjesztéséhez fűződő jogi hatályok fenntartásáról, illetve az erre irányuló kérelem elutasításáról külön alakszerű határozatot bár nem kell hozni (amennyiben a bíróság mégis hoz ilyen határozatot, az értelemszerűen

²⁵ BDT2019. 4107.

²⁶ Szigeti Krisztina: A bírói jogértelmezés és a hetedik alaptörvény-módosítás. *Eljárásjogi Szemle*, 3. (2018), 4. 9–17.

²⁷ Kúria: *A keresetlevél visszautasításának vizsgálata tárgykörében felállított joggyakorlat elemző csoport összefoglaló véleménye* (2020. március 13.).

²⁸ Pp. 176. § (5), (6).

²⁹ Pp. 178. § (1), (2).

nem fellebbezhető), azonban ha az nem szabályszerű, úgy a bíróság a keresetlevelet visszautasítja, ami ellen a felperes fellebbezéssel élhet.

A jogi hatályok fenntartására a keresetlevél első visszautasításától számított 30 napon belül van lehetőség. A jogorvoslathoz való, kiemelten fontos alapvető jog gyakorlásával nem tartja a jogalkotó ellentétesnek azt a megoldást, amely a rendes jogorvoslat hiányosságai esetén nem engedi a célzott joghatás elérésére alkalmas második lehetőséget, hiszen ha a fellebbezés hiányait a fellebbező fél a felhívás ellenére nem pótolja, nincs már lehetősége utóbb a fellebbezés joghatásainak fenntartására. Érdemes lenne a Pp. szabályait összhangba hozni a közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvény (Kp.) szabályaival. Utóbbi a hatálybalépésétől kezdődően nem ismerte a keresetlevél tartalmi hiányosságai miatt a hiánypótlási felhívás nélküli visszautasíthatóságot, ugyanakkor a keresetlevél előterjesztéséhez fűződő joghatások fenntartását csak szűk körben, így keresetindítási határidőn belül a közigazgatási tevékenységgel okozott jogsérelem megjelölésének a hiánya, valamint a keresetlevél elektronikus úton történő előterjesztésének elmaradása esetén való visszautasítás után engedi, és nem ismeri ezt a lehetőséget a hiányos, és a hiányokat felhívás ellenére nem pótló keresetlevél esetén.³⁰ Indokolt a két modell határozott egymáshoz közelítése.

A felvetett probléma elsődlegesen a per megalapításával kapcsolatos szerkezeti kérdésként jelentkezik, ugyanakkor közvetve összefüggésbe hozható a digitális technológiák alkalmazásával is. Ha ugyanis a vitarendezés mind jobban átkerül az online térbe, azáltal a hiányok pótlására is kevésbé vagy hatékonyabb módon kerülhet sor. A hagyományos formában a keresetlevél perfelvételre alkalmassá tétele iratváltástól iratváltásig – a perfelvételi szaktól pedig az esetleges további hiányok pótlása akár tárgyalástól tárgyalásig – tart, ami szükségképpen idővesztést okoz. Az anyagi pervezetést már önmagában is hangsúlyosabbá tevő online vitarendezés azonban magában hordozza az azonnali visszacsatolás, ezáltal a lényegesen hatékonyabb hiánypótlás lehetőségét. Ha pedig ezen felül a jogalkotás a formanyomtatványok alternatív, de jól használható alkalmazásával segíti az igényérvényesítést, a pártfogó ügyvédi tevékenység határozottabb, a garanciális feltételeket, az ellenőrizhetőséget előtérbe helyező szabályozásával a kötelező jogi képviselő irányában, ezáltal az elektronikus kapcsolattartás szélesebb körű kötelezettségének az irányában mozdul el, úgy egyre inkább szükségtelen, de legalábbis kivételes lesz a keresetlevél előterjesztéséhez fűződő jogi hatályok fenntartásának az intézménye, ezáltal gyorsítható a per tényleges megalapítása.

³⁰ Kp. 49. § (1).

Az alperesi védekezés idővesztesége

Az új polgári perrendtartás koncepcionálisan kívánta megújítani a perszerkezetet azzal, hogy kifejezett hangsúlyt helyezett a perfelvételi szakra, aminek célja – a bíróság aktív közrehatásával – a jogvita részletes és ellentmondásmentes meghatározása. A perkoncentráció határozott érvényesülése érdekében a bíróságra bízta, hogy az elsőfokú eljárás ezen lényeges időszakában milyen módon képviseli el a minél gyorsabb elintéztést: vagy a perfelvételi tárgyalás mellőzésével vagy a kereset és ellenkérelem beérkezését követően perfelvételi tárgyalás kitűzésével vagy további írásbeli perfelvétel elrendelésével. Ahhoz, hogy a bíróságnak lehetősége legyen dönteni a perfelvételi nyilatkozatok leghatékonyabb úton történő beszerzéséről, úgy az alperes védekezését a perfelvételi szak megkezdése feltételként kell meghatározni – ezért látta szükségesnek szakítani a Pp. azzal a korábbi megoldással, hogy a bírósági meghagyás az első tárgyalás elmulasztásának a jogkövetkezménye legyen. Ezért helyeselhetően előrehozta az ítélet hatályú döntés meghozatalát a perelőkészítő szakra, lévén a nem védekező alperes esetében meg sem alakul a per, így a szükségtelen tárgyalások is elkerülhetők. Ennek a megoldásnak viszont „ára” lett a keresettárgyalás kitűzhetősége nélküli közlése és az ellenkérelem előterjesztésére biztosított hosszabb határidő. Nem a tárgyalás, hanem az ellenkérelem előterjesztése elmulasztásának jogkövetkezménye lett a bírósági meghagyás kibocsátása, amellyel szemben igénybe vehető ellentmondás benyújtása tovább késleltetheti a perfelvételi szak megkezdését.

Előfordulhat, hogy az írásbeli ellenkérelem előterjesztésére biztosítandó 45 napos – kérelem esetén további 45 nappal meghosszabbítható – határidő, majd a bírósági meghagyás kibocsátása és ez ellentmondás jogorvoslati eszközének igénybevétele indokolatlanul hosszú késlekedést okoz, a perkoncentráció követelménye ellen hat.³¹ Számos esetben az írásbeli ellenkérelem ilyen hosszú időtartamban bevárása a per szükségtelen elhúzódásához vezethet, különösen akkor, ha a bíróság a keresetlevélben előadottakból – mert például az nyilvánvalóan alaptalannak látszik – vagy a felek a pert megelőző, általa megismert előadásaiból úgy találja, hogy szükségtelen az alperes részletes védekezésére az általános határidőt biztosítani.

Ez a modell a kezdetektől viták kereszttüzébe került, kritikai megjegyzések irányultak az időszerűség nehezítésére. Ahol a bírósági meghagyás intézményét és az ehhez szorosan kapcsolódó választható perfelvételi utakat a jogalkotó nem találta alkalmazandónak – mint a személyi állapotot érintő perek esetében –, ott a változtatás iránti érvek meghallgatásra találtak, és a jogalkotó a perfelvételre alkalmas keresetlevél alapján a tárgyalás azonnal kitűzhetősége mellett határozott. Nem alkalmazható azonban az utóbbi megoldás a választható perfelvételi utak esetén, hiszen ott előzőleg a felek kérelmei és ellenkérelmei ismeretében

³¹ Pp. 179. § (1).

tud a bíróság dönteni a jogvita keretei tisztázásának ideális módjáról. Felvethető azonban ennek a modellnek a lazítása abban az esetben, ha előzetesen ismert az alperes a keresettel érvényesített jogot vitató álláspontja. Az előzetes eljárások alkalmasak a jogvita kereteinek legalább részleges előzetes tisztázására – így van ez a sajtó-helyreigazítási perben, a jegyző birtokvédelmi ügyben hozott határozatának megváltoztatása iránt indított perben, mint ahogy az elkülönült közigazgatási perekben is –, ugyanakkor ezt a megoldást nem alkalmazzák a perrendi szabályok az előzetes fizetési meghagyásos eljárás esetében, ahol éppen az alperesi vitatás volt a feltétele a perré alakulásnak. Ennek ellenére a fizetési meghagyással szembeni ellentmondás nem akadályozza a bírósági meghagyásnak, tehát kétszer fenyegeti a perrend a nyilatkozat elmulasztásának hátrányaként az alperest (kötelezettet) ítélet hatályú határozat kibocsátásával, mindkétszer az ellentmondás igénybevételével lehetőséget adva az ügy szükségtelen elhúzására.

Nem elégséges a Pp. novella által a fizetési meghagyással indult perekre irányadó rövidebb (30+15 napos) ellenkérelem-előterjesztési határidő, hiszen ez a per szerkezetében nem hozott változást.³² Mindez lényegében „kettős” perfelvételt eredményez: a felperestől először a fizetési meghagyás kibocsátása iránti kérelemben, majd a keresetlevélben; az alperestől először az ellentmondásban, majd az ellenkérelemben várja el a per megalapításához szükséges nyilatkozatokat. A megelőző eljárásban beszerzett nyilatkozatokat fel lehetne használni a per koncentrált lefolytatásának jobb elősegítésére, és pusztán azon az alapon, hogy a fizetési meghagyás kibocsátása iránti kérelem formális, míg a keresetet tartalmazó irat érdemi kérelem, nem szabadna az eljárási cselekményeket indokolatlanul megkettőzni.

A digitális technológiák szélesebb körű alkalmazása segíthet eljutni ahhoz a szemléletváltáshoz, amely feleslegessé teheti a kettős perfelvételt. Azok a vélemények, amelyek szükségesnek találják mind a fizetési meghagyásos eljárásban, mind az ezt követően perré alakult eljárás perindítási szakában lényegében ugyanazoknak az előadásoknak a megtételét, arra hivatkoznak, hogy a nem peres eljáráshoz képest a peres eljárásban a felek nyilatkozataival szembeni elvárások magasabbak, így a kereset érdemi vagy alaki, tény- és jogállításokat is magában foglaló vitatása több, mint a pusztá ellentmondás. Amennyiben azonban a jogalkotó a szükségképpen csak időbeli eltolódással megtehető írásbeli és a tárgyaláson előadható szóbeli nyilatkozatokhoz képest a modern technológiai eszközök alkalmazásával, különösen a személyazonosítást lehetővé tevő elektronikus eszközök igénybevételével el tudják érni a rugalmasabb kommunikációt, úgy a perfelvételi szak súlyát jelentősen erősíteni tudják. Ebben az esetben egyre inkább teret nyer a jogalkalmazásban az, hogy a per megalapítása előtt a felektől csak minimális közreműködés, a jogvita bíróság elé tárása és az elismerés hiánya várható el; minden más, a jogvita kereteit meghatározó előadást a perfelvételi szakban kell

³² Pp. 262. § (1).

megtenni. Ennek pedig egyenes következménye az időszerűsége negatívan ható kettős perfelvétel megszüntetése.

A per megalapításán túlmutató egyéb kritikus tényezők

A perfelvételi szak megindulását követően is számos tényező okozhatja a perek elhúzódását. Érdeemes például figyelmet fordítani a perfelvételi tárgyalás mellőzése kivételességének okaira,³³ a házassági vagyoni jogi peren kívül a perfelvétel részleges – így a jogalap tekintetében – lezárhatóságának tilalmára és ezáltal a közbenső ítélet visszaszorulására,³⁴ a szakértői bizonyítás elhúzódását is kiváltható, az aggályos szakvélemény rugalmas feltételrendszerére, a magánszakértői út iránti bizalmatlanságra,³⁵ a másodfokú anyagi pervezetés, valamint a bíróság által észlelt és a felek tudomására hozott eljárási szabálysértés folytán a rendelkezési elv sérelmére,³⁶ a nem mérlegelhető hatályon kívül helyezési okok elkerülendő kiterjesztő értelmezésére.³⁷ Mindezek mellett a bíróság helyes közrehatási tevékenysége, a rendelkezésére álló eszközök határozott alkalmazása mellett annak negatív hatásai jelentősen mérsékelhetők, kiküszöbölhetők.

Az igényérvényesítés gyorsításának egyes megvalósult megoldásai

A fentiekben elemzett, a per megalapításának időszükségletét negatívan befolyásoló tényezők mellett érdemes azonban azt is felvázolni, hogy a már létező egyes jogszabályi megoldások szélesebb körben elterjedése mennyiben vezethetne a perkoncentráció mind határozottabb megvalósulására, a gyorsabb igényérvényesítésre. A most még kivételesnek hitt perrendi megoldások a bíró alaki és anyagi pervezetési szabadságának felelőssége mellett a vázolt időszerűségi nehézségek hatékony megoldását segíthetik.

A kötelező megelőző eljárás

Azokban a perekben, ahol a jogalkotó a keresetlevél benyújtásának előfeltételként határozza meg a jogvita legalább részleges feltárását magában foglaló kötelező előzetes eljárást, az egyes eljárási cselekmények jelentősen egyszerűsíthetők.

³³ Pp. 262. § (1).

³⁴ Pp. 194. § (1), 341. § (4), 463. § (1).

³⁵ Pp. 302–305. §, 316. §.

³⁶ Pp. 370. § (3), 384. § (2) *b*).

³⁷ Pp. 380. § *c*).

Ha ugyanis a felek az előzetes eljárásban előadott állításaik mentén tehetik meg a perbeli nyilatkozataikat (tartalmi változtatás tilalma), akkor ismert előttük az ellenérdekű fél az igény érvényesítésével kapcsolatos álláspontja, amelyből mérlegelhetik az esetleges perindítás, alaptalan védekezés kockázatát, így nem kifogásolható a perfelvételi nyilatkozatok előterjesztésének, a bizonyítás lefolytatásának a korlátozása. Az előzetes eljáráshoz kötött perekben nem szükséges az alperes ellenkérelmét bevárni a per megalapításához, hiszen már védekezett a keresettel azonosan előterjeszthető megelőző kérelemmel szemben, az osztott perszerkezet formális fenntartása mellett a perfelvételi szak lényegesen koncentrálnak, szükséges és indokolt az érdemi tárgyalási szakra azonnal áttérés, ahol a korlátozott bizonyítás azonnal lefolytatható. Az pedig jogalkotói döntés, hogy az eljárási cselekmények teljesítéséhez milyen rövid határidőket határoz meg.

Minderre jó példa az azonnali jogvédelmet igénylő sajtó-helyreigazítási per és az annak mintájára utóbb bevezetett képmásper. Az *előzetes eljárás* a sajtó-helyreigazítási per *kötelező és mellőzhetetlen* előzménye. A megelőző kérelem alapján van ugyanis a sajtószerző abban a helyzetben, hogy meggyőződhesen a kérelem alaposágáról, így mindenekelőtt arról, hogy rendelkezik-e azokkal az információkkal, amelyek alapján a perben sikerrel védekezhetsen. A kereset a korábban már előterjesztett helyreigazítás iránti kérelemhez igazodik, azon nem terjeszkedhet túl, annál bővebb nem lehet. Értelemszerűen a *tartalmi* változtatáson kívül a *személyi* változtatás is tilos. A *tartalmi változtatás tilalma* összekapcsolja a megelőző kérelem, a kereset és a marasztaló ítélet tartalmát. A helyreigazítást tartalmazó kérelem rögzíti az érvényesíteni kívánt jogot, aminek következtében a sajtó csak azoknak a tényállításoknak a helyreigazítására köteles, amelyeket a jogosult a sajtóhoz elküldött nyilatkozatában megjelölt.

A keresetlevél előterjesztésének szigorú eljárásjogi feltétele egyben a *személyi változtatás tilalma* is. Ha a keresetlevelet nem a pert megelőzően a sajtószerzővel szemben helyreigazítási kérelmet előterjesztő személy nyújtja be, a keresetet további vizsgálat nélkül el kell utasítani. Mind a perfelvétel, mind az érdemi tárgyalás speciális szabályai a sajtó-helyreigazítás azonnali, gyors jogvédelmi igényéből eredő sajátosságokra tekintettel a per minél hatékonyabb és gyorsabb lefolytatását segítik elő. A perfelvételre alkalmas keresetlevél alapján a bíróságnak a keresetlevél előterjesztésétől számított 15. napra, legalább három napos tárgyalási időközzel kell kitűznie a perfelvételi tárgyalást úgy, hogy az idézéssel egyidejűleg kell az alperest felhívni az ellenkérelem legkésőbb a tárgyaláson előadására; mindezen túl az idézéssel együtt a hatékony elbírálás végett egyben arra is fel kell hívni a feleket, hogy az ügyre vonatkozó valamennyi okiratot és egyéb bizonyítási eszközt a tárgyalásra hozzák magukkal. Az alperes választhat: vagy a tárgyaláson szóban, vagy pedig legkésőbb a perfelvételi tárgyalás határnapját megelőző három nappal korábban írásban adja elő az ellenkérelmét.

Az általános szabályoktól eltérően a sajtó-helyreigazítási perben kötelező a perfelvételi tárgyalás lezárása után az *érdemi tárgyalás azonnali megkezdése*, amely

szabály alkalmas az osztott perszerkezet formális fenntartása mellett arra, hogy rendeltetésének megfelelően az érintett minél hamarabb objektív jogvédelemben részesülhessen. A sajtó-helyreigazítási perben szűk körű, csak a polgári perrendtartási szabályok által lehetővé tett bizonyításra kerülhet sor. A jogvita kereteinek a meghatározása után a bizonyítást azonnal és korlátozott keretek között kell folytatni: bizonyítás felvételének csak olyan bizonyítékokra vonatkozóan van helye, amelyek a tárgyaláson rendelkezésre állnak, vagy amelyeket a felek legkésőbb a perfelvételt lezáró végzés meghozataláig felajánlottak, és utólagos bizonyítás sem fogantatosítható.³⁸

A sajtó-helyreigazítási per és a mintájára létrehozott képmásper mindazokkal a jellemzőkkel rendelkezik, amelyek a kötelező eljárás előnyeit a perkoncentráció javára használják fel; a keresetindítással a per nem csupán már megalakult, de a bíróság rendelkezésére állnak a keresettel és a védekezéssel kapcsolatos állítások, a korlátozott bizonyítás iránya azonnal meghatározható, az osztott perszerkezet megmarad, de a perfelvétel csak a legszükségesebb cselekményekre kombinálódik, az érdemi tárgyalás azonnal megkezdhető, a határidők rövidek, jogalkotói elhatározás esetén akár tovább is rövidíthetők. A gyorsaság előnyeinek az igényérvényesítés szigorainak a hátrányaival való összevetése mellett célszerű átgondolni, hogy ez a pertípus mennyiben terjeszthető ki más peres eljárásokra.

Az egyszerűsített per

A 2018. január 1-jén hatályba lépett Kp. megteremtette a közigazgatási perek perrendi önállóságát, amikor szakított azok különleges polgári perként kezelésével. A két pertípus közötti számos koncepcionális különbség egyike, hogy a közigazgatási perekben nincs osztott perszerkezet, holott ott is egyértelmű kíváncsolom a perkoncentráció. Ennek megvalósítását azonban a jogalkotó a polgári perektől eltérő szerkezettel kívánja elérni. Kiindulva az aktus-felülvizsgálat elsődlegességéből és ott a szükségszerű megelőző eljárás lefolytatásából, a per megalapítását és előkészítését lényegesen egyszerűsíti. Gyakorlatilag kimarad a polgári perekben modellezett „nulladik”, perelőkészítő szak, hiszen az alperesként perbe vont közigazgatási szerv felterjesztési kötelezettsége folytán a bírósághoz egyszerre jut el a keresetlevél, az ellenkérelem és a megelőző eljárás iratanyaga. Bár a hatáskör és illetékesség, majd a keresetlevél perfelvételre alkalmasságának a vizsgálata itt is elengedhetetlen, mivel a bírósági eljárás már a kezdetkor háromszereplős, jelentősen csökken a jogvita kereteinek a meghatározását érintő időszak. Az érdemi döntés előkészítését a Kp. az előkészítő tanácsülés megtartásával éri el, ahol előzetesen megvizsgálja a bíróság, hogy szükséges-e olyan előzetes cselekmények lefolytatása, amelyek biztosítják a kereset érdemi elbírálását. Annak ellenére,

³⁸ Pp. 495–504. §.

hogy a közigazgatási per szerkezetének alapja a megelőző eljárás, ezt a modellt alkalmazza a perrendtartás azokban az esetekben is – mulasztási per, marasztalási per – ahol a pert nem előzi meg a jogvitát érintő eljárás.

Mindehhez képest a közigazgatási perrendtartás az igény érvényesítésének még hatékonyabb útját is megteremti az ügynevezett egyszerűsített per bevezetésével. A könnyebb megítélésűnek feltételezett jogvitákban – így a regisztratív aktusokkal kapcsolatos perben, a kizárólag a hatósági eljárás egyéb résztvevőjének keresete alapján indult perben, a járulékos közigazgatási cselekménnyel kapcsolatos perben – számos eljárási cselekmény segíti elő az eljárás koncentrált befejezését és a költségtakarékosságot, mint az előkészítő tanácsülés mellőzése, a perbeli cselekményekről jegyzőkönyv helyett feljegyzés készíthetősége, az eljárási cselekményekre a bíróság választása szerint megállapítható eltérő határidők, a szóbeli nyilatkozat helyett a hangkapcsolatot biztosító elektronikus úton megtett nyilatkozat elfogadása. Az egyszerűsített per feltételezi a bíróság aktivitását, ezáltal nagyobb felelősségét az ügy koncentrált lefolytatása érdekében. Ráadásul az egyszerűsített pernek nem csupán a törvény által meghatározott esetekben, hanem a felek konszenzusa alapján is lehet helye, hiszen a bíróság egyszerűsített perben bírálhatja el a pert, ha a felperes ezt a keresetlevélben kéri, és az alperes a védiratban nem ellenzi. A bíróság választható pervezetésétől függő egyszerűsített per bevezetése a polgári perrendtartásban is megfontolandó.³⁹

A veszélyhelyzeti perrend

A veszélyhelyzet ideje alatt érvényesülő egyes eljárásjogi intézkedésekről szóló 74/2020 (III. 31.) Korm. rendelet („Veir. I.”) nem csupán a járványügyi helyzetet tudta kezelni úgy, hogy egyszerre biztosította a bíróságok folyamatos működését és az egészség védelmét, de egyszerűsítései által alkalmas volt az eljárás gyorsítására is. Általános rendezőelv lett, hogy mindazokban az esetekben, amikor a polgári perrendtartás megengedné a tárgyaláson kívüli elbírálást is, a veszélyhelyzeti perrendben ez lett a kötelező – *a perfelvételi szakban tárgyalást tartani egyáltalán nem lehetett*, tárgyalás tartását a felek sem kérhették; *a fellebbezési és a felülvizsgálati eljárásokban a felek tárgyalás tartását semmilyen indokkal nem kérhették. Az érdemi tárgyalást* elsősorban – a lehetőség szerint – *elektronikus* hírközlő hálózat vagy más elektronikus, kép és hang továbbítására alkalmas eszköz *útján kellett megtartani*, de ennek feltételei hiányában a tárgyalás megtartása helyett a tárgyaláson felveendő nyilatkozatokat a bíróság *írásbeli vagy a személyazonosítást lehetővé tevő elektronikus eszköz igénybevétele útján* szerezhette be. Mindezek az illetékesség rendezőelveként felhívott, a felek lakóhelyéhez közelség szempontjaiból következő rugalmatlanságot a gyakorlatban is meghaladták.

³⁹ Kp. 124–126. §.

További lényeges rendelkezések is törekedtek az ügy gyors, a tárgyalás elkerülésével történő lezárhatóságára. Ha például a felek *egyezséget* kívántak kötni, azt a bíróság a felek nyilatkozatának a perfelvételi, illetve az érdemi tárgyalási szakban a veszélyhelyzeti perrend szerint meghatározott módokon – így írásban – való beszerzését követően végzésével tárgyaláson kívül is jóváhagyhatta.⁴⁰ Az is egyszerűsítette az eljárások lefolytatását, hogy a veszélyhelyzeti perrend lehetőséget adott a hatálybalépésekor már folyamatban lévő eljárások *tárgyaláson kívül ítélettel* való befejezésére akkor, ha még a veszélyhelyzet kihirdetése előtt megtartott tárgyalás elhalasztását követően a veszélyhelyzet ideje alatt további eljárási cselekmény foganatosítása már vagy nem volt szükséges, vagy azokat a bíróság a rendelet szabályai szerint foganatosította. Ekkor a bíróság írásban volt köteles figyelmeztetni a feleket a tárgyalás berekesztésére, és lehetőséget biztosítani további nyilatkozataik írásban történő megtételére, majd ezt követően lehetett az eljárást befejezni, és a tárgyalás nélkül hozott ítéletét kézbesítés útján közölni a felekkel.⁴¹ Lényegében azonos rendelkezéseket vezetett be a 2021. március 8. és április 29. közötti szigorított védekezés időszakára a veszélyhelyzet során érvényesülő egyes eljárásjogi intézkedések újbóli bevezetéséről szóló 112/2021. (III. 6.) Korm. rendelet („Veir. II.”), igazolva, hogy a különleges rendelkezések beváltak, céljaik elérésére alkalmasak voltak. A különleges eszközök előnyös hatásainak a felhasználása a jövőben is támogatandó.

A gyorsított per

2020. július 9-én lépett hatályba egy új, a bűncselekménnyel okozott kár, illetve sérelemdíj megtérítése iránt indított gyorsított perről rendelkező törvény. Ez – többek között – az eljárás hatékonyságát azzal kívánta elérni, hogy a bíróság a pert tárgyaláson kívül bírálja el, ha az okirati bizonyításon kívül egyéb bizonyítást nem kell lefolytatni, egyéb esetekben pedig a tárgyalást elsősorban elektronikus hírközlő hálózat vagy más elektronikus kép és hang továbbítására alkalmas eszköz útján kell megtartani. Ebből a célból a felperesnek a keresetlevélben, valamint az alperesnek az írásbeli ellenkérelemben azt is fel kell tüntetni, hogy az iratot előterjesztő fél és jogi képviselője milyen elektronikus kép és hang továbbítására alkalmas eszköz, illetve internetes hálózat igénybevételel elérhető alkalmazás útján képes személyes megjelenés nélkül is személyazonosítást lehetővé tevő módon kapcsolatot tartani a bírósággal, megjelölve a kapcsolatfelvételt biztosító elektronikus elérhetőséget.⁴² A közvetlenség változó megközelítése akár az eljárásjog olyan megújulását is hozhatja, amely a szükségszerűen bevezetett

⁴⁰ „Veir. I.” 28. § (3).

⁴¹ „Veir. I.” 28. § (1).

⁴² 2020. évi LXX. törvény 7. § (2), 11. § (1)–(2).

veszélyhelyzeti perrend tapasztalatain keresztül a koncentrált perrvitel határozottabb érvényesülését eredményezheti.

Összegzés

A jól működő polgári perrendtartás alapvető feltétele a magánjogi konfliktusok eredményes és határozott rendezésének, és egyértelműen összefüggésben áll az ország versenyképességével. Bár nemzetközi összehasonlításban a magyarországi bírósági eljárások nem különösebben húzódnak el, nem lehet azonban figyelmen kívül hagyni, hogy a jogalkalmazást a modern világ számos új kihívása éri, amelyek máról holnapra a korábbi időszerű megoldásokat elavulttá tehetik. A változásokra azonnal reagálni képes, az új technológiai eszközöket az igényérvényesítés hatékonyságának elősegítésére fordító bíróságok tudják előmozdítani a jogviták bíróságok előtti – és nem a bíróságokon kívüli – lefolytatását, amely a társadalom valamennyi tagjának kiemelkedően fontos érdeke.

Felhasznált irodalom és források

2011. évi CLXI. törvény a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról
2012. évi I. törvény a munka törvénykönyvéről
2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról
2017. évi I. törvény a közigazgatási perrendtartásról
2020. évi LXX. törvény a bűncselekménnyel okozott kár, illetve sérelemdíj megtérítése iránt indított gyorsított perről
74/2020. (III. 31.) Korm. rendelet a veszélyhelyzet ideje alatt érvényesülő egyes eljárásjogi intézkedésekről
A Civilisztikai Kollégiumvezetők Országos Értekezletének (2017. július 7.) állásfoglalásai a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvénnyel (Pp.) összefüggésben felmerült jogértelmezési problémákról. Online: https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/sajto/ckot_07_lezarva.pdf
A Civilisztikai Kollégiumvezetők Országos Értekezletének (2017. XI. 20–21.) állásfoglalásai a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (Pp.) rendelkezéseivel kapcsolatban a bírák helyi képzésein felmerült jogértelmezési problémákról. Online: www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/sajto/ckot_171120-21_pp_kerdessor.pdf
Az új Pp. jogértelmezési kérdéseivel foglalkozó konzultációs testület 2017. december 8-án tartott ülésén elfogadott állásfoglalások. Online: https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/konz_testulet/allasfoglalas_2_jogszaballyal.pdf
Éless Tamás – Döme Attila: Alapvetések a polgári per szerkezetéhez. In Németh János – Varga István (szerk.): *Egy új polgári perrendtartás alapjai*. Budapest, HVG–ORAC, 2014.
Kővári Gyöngyi Krisztina: Amikor a gép ítél a bíró helyett. (Interjú Osztoivits Andrással, a Kúria Polgári Kollégiumának bírójával, a Károli Gáspár Református Egyetem tanszékvezető tanárával.) *Index*, 2020. október 5. Online: https://index.hu/belfold/2020/10/05/mesterseges_intelligencia_online_birosagok_digitalizacio_itelet_biroi_dontes_informacios_tecnologia/

- Kúria: *A keresetlevél visszautasításának vizsgálata tárgykörében felállított joggyakorlat elemző csoport összefoglaló véleménye* (2020. március 13.). Online: https://kuria-birosag.hu/hu/joggyak_csop/keresetlevel-visszautasitasanak-vizsgalata-targykoreben-felallitott-joggyakorlat-elemzo
- Kúria: *Az új Pp. jogértelmezési kérdései* (é. n.). Online: www.kuria-birosag.hu/hu/az-uj-pp-jogertelmezesi-kerdesei
- Szigeti Krisztina: A bírói jogértelmezés és a hetedik alaptörvény-módosítás. *Eljárásjogi Szemle*, 3. (2018), 4. 9–17. Online: <https://eljarasjog.hu/2018-evfolyam/a-biroi-jogertelmezes-es-a-hetedik-alaptorveny-modositas/>
- Wallacher Lajos: XII. fejezet. Perfelvételi szak. In Wopera Zsuzsa (szerk.): *Kommentár a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényhez*. Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2017.

Vákát oldal

Muzsalyi Róbert¹

A polgári igazságügyi együttműködés digitalizációja az Európai Unióban

Absztrakt: Az Európai Unióban a hatékony igazságszolgáltatási rendszer elengedhetetlen a belső piac működéséhez, és ez a gazdasági növekedés előfeltétele is. Az életünk és a gazdaság minden területére, így a határon átnyúló szolgáltatásokra is kiható digitalizáció mellett a határon átnyúló igazságügyi együttműködés digitális átállása is szükségessé vált.

A tanulmány első részében megvizsgálom az Európai Unió szabályozási lehetőségeit, továbbá az önálló eljárások digitalizációjának jelenlegi szintjét. Az Európai Bizottság a határokon átnyúló kommunikációra alkalmas eszközként az e-CODEX rendszer bevezetésére nyújtott be javaslatot. A tervezet szerint ez lesz valamennyi, polgári és bünyügyi igazságügyi együttműködés keretébe tartozó jogintézmény tagállamközi elektronikus kapcsolattartásának központi eszköze. A tanulmány második részében ezért röviden bemutatom a rendszer kialakulását és fejlődését, jogi és technikai szempontból főbb jellemzőit.

Tárgyszavak: igazságügyi együttműködés; digitalizáció; e-CODEX; határon átnyúló eljárások; európai fizetési meghagyásos eljárás (EUFMH), interoperabilitás; határon átnyúló kézbesítés; határon átnyúló bizonyításfelvétel; eu-LISA; európai igazságügyi portál; e-igazságügyi cselekvési terv

Bevezetés

Az Európai Unióban a hatékony igazságszolgáltatási rendszerek elengedhetetlenek a belső piac működéséhez, és ez a gazdasági növekedés előfeltétele is. A gazdaság minden területére, így a határon átnyúló szolgáltatásokra is kiható digitalizáció mellett a határon átnyúló igazságügyi együttműködés digitális átállása is szükségessé vált. Ahogyan azonban az igazságügyi együttműködést – rendeleti és irányelvi szabályozásának kialakulását és fejlődését – nehezítik a tagállamok eltérő eljárásjogi szabályozásai, úgy hátráltatta az együttműködés eszközeinek digitalizálását az igaz-

¹ Muzsalyi Róbert egyetemi adjunktus a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának Polgári Eljárásjogi Tanszékén, valamint kúriai titkár. Fő kutatási témái: az EU-jog hatása a polgári eljárásjogra, a fizetéseképtelenségi jog. Több mint ötven tanulmány, könyv szerzője és szerkesztője. Az írás a szerző véleményét tartalmazza, és nem tekinthető az őt foglalkoztató intézmények állásfoglalásának.

ságszolgáltatás elektronikus átállására kifejlesztett eltérő tagállami rendszerek, illetve azok hiánya. Kutatásom elején meglepett, milyen korán elkezdtek az Európai Unióban a határon átnyúló eljárások digitalizációján gondolkodni, tagállami szinten együttműködni, mégis mennyire le vannak maradva, ha azt nézzük, hogy 2022-ben még mindig nem tud két tagállami bíróság elektronikusan kommunikálni egymással. Öröndetes tény ugyanakkor, hogy legalább a jogalkotási javaslatok már elkészültek ennek eléréséhez.

Az Európai Unió számos rendeletet fogadott el a polgári igazságszolgáltatás területén annak érdekében, hogy egyszerűsítse a határokon átnyúló jogvitákat, csökkentse azok költségeit, valamint támogassa a polgárokat és a vállalkozásokat abban, hogy gyorsabb ítéleteket és végrehajtást kapjanak követeléseikre, megkönnyítve ezáltal az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférésüket. Ezek az eszközök a nemzeti szabályok közötti koordinációt megkönnyítő rendeletektől (például a joghatóság, az elismerés és végrehajtás, az iratok határokon átnyúló kézbesítése és a bizonyításfelvétel területén) a harmonizált eljárásokig terjednek, amelyek bizonyos típusú polgári és kereskedelmi ügyekben hozott határozatok automatikus elismerését és végrehajtását biztosítják (például az európai fizetési meghagyás).²

Ebben a fejezetben nem vállalkozom a polgári igazságügyi együttműködés valamennyi területére kitérni.³ Az Európai Unióban elindult és jogalkotási kezdeményezésig eljutott rendszerek közül elsősorban az e-CODEX-rendszert szeretném bemutatni, ami az igazságügyi együttműködés motorja, elsődleges eszköze lesz a jövőben. A figyelem középpontjától és az elemzés céljától függően az e-CODEX-et⁴ projektként, technológiaként, az uniós igazságszolgáltatás területén kifejlesztett és megvalósított határokon átnyúló infrastruktúraként, az uniós igazságszolgáltatás területén működő kormányzati szereplőként, heterogén összetevők összességéként és módszerként definiálták.⁵ Az e-igazságszolgáltatás uniós szintű megvalósítá-

² Marco Velicogna – Giamiero Lupo – Elena Alina Ontantu: Comparative Perspectives: Simplifying Access to Justice in Cross-Border Litigation: The National Practices and the Limits of the EU Procedures: The Example of the Service of Documents in the Order for Payment Claims. *International Journal of Procedural Law*, 7. (2017), 1. 93–129.

³ Csak felvetésként említem, mert külön elemzést érdemelne például az uniós szintű digitális adatbázisok létrehozása, összekapcsolása: így például az üzleti nyilvántartások összekapcsolására szolgáló rendszer (*Business Registers Interconnection System* – BRIS), amely egyesíti a tagállamok és az EGT-országok cégnylvántartásait, a fizetéseképtelenségi nyilvántartások összekapcsolására szolgáló rendszer (*Interconnection of Insolvency Registers* – IRI), a földhivatali nyilvántartások összekapcsolása (*Land Registers Interconnection* – LRI), amelyet jelenleg csupán néhány tagállamban használnak kísérleti jelleggel. A BRIS kritikai megközelítéséhez lásd Ormai László *A digitalizáció hatása a hazai elektronikus cégeljárásra* című tanulmányát e kötetben.

⁴ Maga a kifejezés az internetes adatcserén alapuló e-igazságügyi kommunikáció rövidítése (e-Justice Communication via Online Data Exchange).

⁵ Ernst Steigenga – Marco Velicogna: Envisioning the Next Step in e-Justice: In Search of the Key to Provide Easy Access to Cross-border Justice for All Users. In Burkhard Hess – Xandra E. Kramer (szerk.): *From Common Rules to Best Practices in European Civil Procedure*. Baden-Baden, Nomos,

sának megvannak a korlátai: a tagállamok együttműködése szükséges, ugyanis ezen a területen a többszintű (főként jogi és technikai) interoperabilitás megteremtése az egyik legnagyobb kihívás.

A fejezet első részében megvizsgálom az Európai Unió szabályozási lehetőségeit, továbbá az önálló eljárások digitalizációjának jelenlegi szintjét. Szinte kivétel nélkül valamennyi eljárás lehetővé teszi a kérelmek elektronikus előterjesztését, azonban kérdéses, hogy ezt a tagállamok mennyiben alkalmazzák, a hozzáférhetőség jogi, nyelvi, technikai szempontból biztosított-e.

Az Európai Bizottság a határokon átnyúló kommunikációra alkalmas eszközként az e-CODEX-rendszer bevezetésére nyújtott be javaslatot. A tervszerű szerint ez lesz valamennyi, polgári és büntügyi igazságügyi együttműködés keretébe tartozó jogintézmény tagállamközi elektronikus kapcsolattartásának központi eszköze. Erre tekintettel röviden külön bemutatom az e-CODEX-rendszer kialakulását és fejlődését, jogi és technikai szempontú főbb jellemzőit.

Előzmények és jogalkotási keretek

Az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés és a tagállamok közötti együttműködés elősegítése az Európai Unió működéséről szóló szerződésben (a továbbiakban: EUMSZ) meghatározott, a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló uniós térség fő célkitűzései között szerepel [67. cikk (4) bekezdés]. Az igazságügyi együttműködés kialakításának jogalapja az EUMSZ 81. és 82. cikkéből adódik, ebből következően a polgári és büntetőügyekben az eljárások digitalizációja is e két cikk kombinációjából ered.

A polgári jog területén az e-igazságszolgáltatás fejlesztésének középpontjában a határokon átnyúló eljárások zökkenőmentes lefolytatását gátló akadályok megszüntetése és az igazságszolgáltatáshoz való tényleges hozzáférés javítása áll. Ez részben az Európai Uniónak az EUMSZ 81. cikkében meghatározott, a „határokon átnyúló vonatkozású polgári ügyekben” az igazságszolgáltatásra vonatkozó különleges hatásköréből fakad. Bizonyos fokú harmonizáció ellenére a polgári eljárások nagymértékben különböznek a tagállamokban, és a határokon átnyúló követelések érvényesítése során a peres felek továbbra is jogi és gyakorlati akadályokkal szembesülhetnek. Ezek többek között a joghatóság megállapíthatóságából, az iratok határokon átnyúló kézbesítésének szükségességéből, a bizonyításfelvételtől,

a végrehajtásból, az eltérő tagállami eljárásokból, valamint a helyi jogi képviselő, az iratok fordításának és az utazás többletköltségeiből adódnak.⁶

Az elmúlt 20 évben az igazságügyi együttműködés a polgári területen számos jogi eszköz kidolgozásához vezetett, amelyek az időigényes és költséges eljárások helyettesítésére szolgálnak, és amelyek a bírósági eljárások egyes elemeivel foglalkoznak olyan területeken, mint a bizonyításfelvevél, az iratok határokon átnyúló kézbesítése, a joghatóság, az elismerés és a végrehajtás. Emellett érdemes külön kiemelni az olyan önálló eljárások megalkotását is, amelyeknek az a célja, hogy támogassák a határokon átnyúló ügyekben a tartozások hatékony behajtását: ilyen az európai fizetési meghagyás, a kis értékű követelések európai eljárása és az európai számlazárolási végzés. A digitalizáció kiaknázási lehetőségei leginkább ez utóbbi területeken váltak szükségessé: biztosítani a határon átnyúló elektronikus kézbesítést és a bizonyításfelvevételt, továbbá megteremteni annak a jogi és technikai kereteit, hogy az önálló uniós eljárások elektronikusan is kezdeményezhetők legyenek valamennyi tagállamban.

Az Európai Unióban a szerződéses keretek csak e területek és eljárások elektronikus átalakítására adnak lehetőséget, ugyanakkor ha az EUMSZ 67. cikkének elvárásait nézzük, ez a mindenkorai technikai feltételekhez viszonyított kötelessége is az EU-nak. Az igazságszolgáltatás hatékonyságának egyik fő mércéje, hogy mennyire elérhető, és ez ma azt jelenti, hogy milyen eljárásokat lehet online kezdeményezni (esetleg teljes mértékben ilyen módon lefolytatni), az információk papíralapú továbbítását sikerült-e felszámolni. Ebből a szempontból az uniós eljárások nagyon el vannak maradva.

Önálló uniós eljárások digitalizációja

Az önálló uniós eljárásokra vonatkozó rendeletek⁷ olyan megoldásokat tartalmaznak, amelyek megkönnyítik, ösztönzik az információs technológia használatát, és támaszkodnak is rá. Kramer szerint ez három különböző szinten működik. Először is, az európai e-igazságügyi portálon keresztül elektronikus hozzáférést biztosítanak a jogi aktusok szövegéhez, a formanyomtatványokhoz (például az irat

⁶ Xandra E. Kramer: Access to Justice and Technology: Transforming the Face of Cross-Border Civil Litigation and Adjudication in the EU. In Karim Benykhelef – Jane Bailey – Jacquelyn Burkell – Fabien Gelinat (szerk.): *eAccess to Justice*. Ottawa, University of Ottawa Press, 2016. 353–354.

⁷ Az Európai Parlament és a Tanács 1896/2006/EK rendelete (2006. december 12.) az európai fizetési meghagyásos eljárás létrehozásáról. L 399/1 (2006. december 30.), (a továbbiakban: EUFMH); Az Európai Parlament és a Tanács 861/2007/EK rendelete (2007. július 11.) a kis értékű követelések európai eljárásának bevezetéséről. L 199/1 (2007. július 31.); valamint Az Európai Parlament és a Tanács 655/2014/EU rendelete (2014. május 15.) a polgári és kereskedelmi ügyekben a tagállamközi követelésbehajtás megkönnyítése érdekében az ideiglenes számlazárolást elrendelő európai végzés eljárásának létrehozásáról. L 189/59 (2014. június 27.).

kézbesítése vagy egy másik tagállamban történő ítélet végrehajtása iránti kérelem benyújtásához), valamint a vonatkozó tagállami szabályokhoz és az uniós jog tagállamokban történő végrehajtásáról. Ezen túlmenően ez a platform az elektronikus adatbázisokhoz és a nyilvántartásokhoz is biztosít hozzáférést, ilyen például az európai cégnyilvántartás⁸ és az európai fizetésképtelenségi⁹ vagy földhivatali nyilvántartás.¹⁰

Másodszor, az eszközök támogatják az elektronikus kommunikációt és az egyéb technológiai eszközökkel történő kommunikációt az igazságügyi hatóságok között, valamint a felek és az igazságügyi vagy bíróságon kívüli szervek között. Ez magában foglalja a dokumentumok online benyújtását, valamint a videokonferenciát a bizonyításfelvétel és a szóbeli meghallgatás céljából.

A harmadik és legmesszebbre mutató lehetőség az önálló európai polgári eljárások teljes körű online lefolytatása. Ez utóbbi eddig csak néhány tagállamban valósult meg az európai fizetési meghagyásos eljárásban.¹¹

Az önálló európai eljárásokat szabályozó rendeletek nagy hangsúlyt fektetnek az eljárások egyszerűsítésére, ennek érdekében szabványos formanyomtatványokat alkalmaznak, ideértve a keresetlevél-nyomtatványt, a helyesbítési nyomtatványt, a válaszyomtatványt (kis értékű követelések), a fizetési meghagyás kibocsátására vonatkozó nyomtatványt, a felszólalás (fizetési meghagyás) és a végrehajtási nyomtatványt. Az eljárások egyértelműen arra irányulnak, hogy a határokon átnyúló ügyekben egyszerűsítsék, felgyorsítsák és csökkentsék az eljárások költségeit, valamint javítsák a jogi képviselővel nem rendelkező felperesek hozzáférhetőségét.¹² Számos egyéb, az információs technológia használatát megkönnyítő jellemző mellett ez a szabványosítás teszi/tehetné ezeket az eljárásokat különösen alkalmassá a digitalizálásra.¹³

Ami a kérelem vagy a keresetlevél és egyéb dokumentumok benyújtását illeti, a rendeletek előírják, hogy ez történhet papíralapon (közvetlenül a bírósághoz vagy postai úton), vagy „bármely más kommunikációs eszközzel”. Ez utóbbi alatt értjük

⁸ A szolgáltatás a 2012/17/EU irányelvvel és az (EU) 2015/884 bizottsági végrehajtási rendelettel összhangban létrehozott, az üzleti nyilvántartások összekapcsolására szolgáló rendszer (*Business Registers Interconnection System – BRIS*) része.

⁹ A fizetésképtelenségi nyilvántartás létrehozását az Európai Parlament és Tanács 2015. május 20-i 2015/848 rendelete írta elő. Célja, hogy könnyítse az EU-ban a határokon átnyúló fizetésképtelenségi (csőd-, felszámolási és hasonló) eljárások lebonyolítását, védje a hitelezők érdekeit.

¹⁰ A földhivatali nyilvántartások összekapcsolását (Land Registry Interconnection) jelenleg csupán néhány tagállamban használják kísérleti jelleggel. Az összekapcsolásnak nincs jogalapja, a tagállamok részvételi szándékának kinyilvánításán alapuló önkéntes rendszerként működik.

¹¹ Kramer (2016): i. m. 354.

¹² Mivel ezekben az európai eljárásokban nem kötelező a jogi képviselet, ezeket „csináld magad” eljárásokként fejlesztették ki.

¹³ Marco Velicogna – Giampiero Lupo: From Drafting Common Rules to Implementing Electronic European Civil Procedures: The Rise of e-CODEX. In Burkhard Hess – Xandra E Kramer (szerk.): *From Common Rules to Best Practices in European Civil Procedure*. Baden-Baden, Nomos, 2018. 185.

az elektronikus úton történő továbbítást is, amennyiben az érintett tagállamban rendelkezésre áll.

A jelenlegi szabályozás tehát nem kötelezi a tagállamokat arra, hogy jogi és technikai lehetőségük legyen a kérelmek elektronikus úton történő fogadására. Megvizsgáltam a jelenleg rendelkezésre álló e-kapcsolattartási lehetőségeket az EUFMH előterjesztésére az uniós tagállamok vonatkozásában. Tapasztalataim szerint jelenleg 26-féle előterjesztési lehetőség létezik, és az elektronikus benyújtásról szóló információk rendszerint csak az adott tagállam nyelvén érhetőek el. Ha például Magyarországról egy észti kötelezettel szemben szeretnénk kérni EUFMH kibocsátását, akkor a kérelmet csak az észti elektronikus fájlkezelő rendszeren (E-toimik) keresztül és a megadott formanyomtatványon lehet benyújtani. Részletes leírás található *észtiül* az etoimik.rik.ee oldalon, még tájékoztató videó is van a rendszerről. Míg Olaszország esetén csak papíralapon (postai úton vagy személyesen) lehet előterjesztetni a békebírónál (giudice di pace) vagy elsőfokú bíróságnál (tribunale), és nincs rendszeresített formanyomtatvány a kérelemhez.

Az európai fizetési meghagyást csak a tagállamok felében lehet elektronikusan előterjesztetni,¹⁴ öt tagállam lehetővé teszi az e-mailen való kapcsolattartást is,¹⁵ kizárólag papíralapon (személyesen és postai úton) lehet előterjesztetni az EUFMH iránti kérelmet Belgiumban, Írországbán, Spanyolországban, Horvátországban, Litvániában, Romániában, Máltán, Olaszországban, Bulgáriában, Luxemburgban és Lengyelországban.¹⁶ Ez az arány lényegében semmit sem változott az elmúlt öt évben, Kramer akkori kimutatása szerint a tagállamok mindössze felében volt elérhető az EUFMH online előterjesztése, ő azonban azt vizionálta, hogy a tagállami fejlesztések folytán a közeljövőben ez az arány fokozatosan emelkedni fog.¹⁷

A probléma részben abból a tényből adódik, hogy ezek az eszközök a tagállamok érdekei és prioritásai közötti kompromisszum eredményeként jöttek létre, így a végrehajtás és a gyakorlati alkalmazás során teret engednek a nemzeti értelmezésnek. Az európai eljárások alkalmazása számos hazai eljárási szabályra támaszkodik (például kézbesítés, eljárási költségek, bírósági illetékfizetés, az eljárások bíróságok általi lefolytatása, a rendes eljárásra való áttérés, jogorvoslatok, végrehajtás), mivel a rendeletek által nem szabályozott kérdésekre a tagállami eljárási rendelkezések az irányadók. Ennek következtében a határokon átnyúló ügyek kezelése során a más tagállamból érkező felhasználónak még mindig sokkal bonyolultabb eljárással kell szembesülniük, mint a hazai ügyek esetében. Nincs ugyanakkor egyszerűbb helyzetben egy magyar felhasználó sem, ha Magyarországon szeretne valamely

¹⁴ Lettország, Csehország, Németország, Magyarország, Észtország, Franciaország, Olaszország, Ausztria, Szlovénia, Szlovákia, Finnország, Görögország, Svédország.

¹⁵ Horvátország, Csehország, Görögország, Finnország, Ciprus.

¹⁶ A kimutatás a tagállamok által biztosított, az e-justice.europa.eu portálon elérhető információk alapján készült, 2021. szeptember 28-i állapot.

¹⁷ Kramer (2016): i. m. 358.

uniós rendelet által szabályozott eljárást indítani: az európai eljárásokkal együtt alkalmazandó tagállami szabályok ebben a kombinációban sokkal kevésbé világosak és átláthatók. Ezért nem meglepő, hogy a határon átnyúló eljárások által lefedett ügyek tényleges száma még mindig meglehetősen alacsony. Bár ezen eszközök jogi szempontú jelentőségét széles körben elismerték, komoly kételyek fogalmazódnak meg az iránt, hogy önmagukban képesek volnának reagálni azokra a kihívásokra, amelyeket a társadalmi és technológiai fejlődés az európai igazságszolgáltatás elé állít.¹⁸

Az igazságszolgáltatás minősége szempontjából alapvető fontosságú, hogy az európai e-igazságügyi rendszer felépítésének megtervezésekor és végrehajtásakor együtt kezeljék a tagállami és európai eljárási szabályozások különböző szintjeit. Az európai egységes eljárások digitalizálására felállítandó rendszer nagy fokú rugalmasságot igényel, mivel képesnek kell lennie minden különböző tagállami megoldáshoz alkalmazkodni. Ontanu szerint az európai egységes eljárások és az alkalmazásuk szempontjából releváns tagállami eljárási szabályok rugalmassága korlátozott (például a különböző típusú kézbesítési módszerek miatt). Ezért a jogi fejleszthetőség elérése érdekében az európai és tagállami jogszabályokat eleve ennek a képességnek a figyelembevételével kell megtervezni.¹⁹

A digitalizáció első eredményei

Az Európai Unión belül 2018-ban mintegy 3,4 millió polgári és kereskedelmi bírósági eljárás rendelkezett határon átnyúló elemekkel,²⁰ és az Európai Bizottság becslései szerint ez a szám 2030-ra eléri a 4,16 milliót. A legtöbb ilyen ügyben (nevezetesen azokban, ahol legalább az egyik fél más tagállamban lakik, mint az eljárás helye szerinti tagállam), a bíróságok gyakran többször is alkalmazzák az iratkézbesítésről szóló rendeletet, vagy ha a másik tagállamból származó bizonyítékot is be kell szerezni, akkor a bizonyításfelvételi rendeletet. Az esetek 55%-ában még mindig postai úton továbbították a dokumentumokat a tagállamok között, és e kézbesítések közül minden negyediket (!) meg kellett ismételni valamilyen postai hiányosság miatt.

¹⁸ Marco Velicogna: Cross-border Civil Litigation in the EU: What Can We Learn From COVID-19 Emergency National e-Justice Experiences? *European Quarterly of Political Attitudes and Mentalities*, 10. (2021), 2. 1–25.

¹⁹ Elena Alina Ontanu: Adapting Justice to Technology and Technology to Justice. A Coevolution Process to e-Justice in Cross-border Litigation. *European Quarterly of Political Attitudes and Mentalities*, 8. (2019), 2. 54–74.

²⁰ Európai Bizottság: *Javaslat az Európai Parlament és a Tanács rendelete a tagállamokban a polgári és kereskedelmi ügyekben a bírósági és bíróságon kívüli iratok kézbesítéséről (iratkézbesítés) szóló 1393/2007/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet módosításáról*. COM(2018)379 végleges (2018. május 31.).

A digitalizáció első eredményei már jogszabályi szinten is megjelentek: az Európai Parlament és Tanács 2020. november 25-én új bizonyításfelvételi²¹ és iratkézbesítési²² rendeleteket fogadott el. Az átdolgozás egyértelmű célja volt, hogy a korábbi két rendeletet hozzáigazítsa a műszaki fejlődéshez, kiaknázza a digitalizáció előnyeit, ezáltal növelje a jogbiztonságot, egyszerűsítse és észszerűsítse az együttműködési mechanizmusokat a határokon átnyúló ügyekben.

A régi rendeletek által létrehozott uniós szintű rendszer főbb jellemzői változatlanok maradtak, azonban a tagállamok közötti kapcsolattartás esetén elsődleges lett az elektronikus adatátvitel használata az elektronikus kommunikáció és dokumentumcsere alapértelmezett csatornájaként. Főbb újításai között szerepel még a modern bizonyításfelvételi eszközök – például videokonferencia – használatának előmozdítása, az elektronikus (digitális) bizonyítékok elfogadása előtt álló jogi akadályok felszámolása.

A bizonyításfelvétel kapcsán is érdemes megemlíteni, hogy a régi rendelet alapján is lett volna lehetőség a tagállamok bíróságai között elektronikus kapcsolattartásra (a kérelmek továbbításáról szóló 6. cikk „bármely alkalmas eszköz”-t említ a továbbításhoz), sőt a videokonferenciára is [10. cikk (4) bekezdés]. Elvben tehát semmi sem akadályozza meg a tagállamokat abban, hogy digitalizálják kommunikációs csatornáikat. A bizottsági jelentés szerint azonban a bíróságok közötti kapcsolatok még mindig szinte kizárólag papíralapúak, a videokonferenciát továbbra is ritkán használják a más tagállamban tartózkodó személyek meghallgatására, mindez pedig kedvezőtlen hatásokkal jár a költségekre és a hatékonyságra. A Bizottság ezért arra jutott, hogy az előrehaladás nagyon lassú lenne, és ha a tagállamok hoznak is intézkedéseket, az interoperabilitás az uniós jog keretei nélkül nem biztosítható.

A Bizottság hatástanulmányai nem kis pénzügyi eredményt várnak a módosítástól. Becslésük szerint, ha csupán az olyan esetek felében sikeres lenne a postai kézbesítés, amelyeknél jelenleg problémát okoz a visszaküldött átvételi elismervény jogi értékelése, évente 2,2 millió eurót lehetne megtakarítani, amely összeget jelenleg eredménytelen levélpostai szolgáltatásra pazarolnak. Sőt, azt is kiszámolták, hogy a bírósági tárgyaláson a megjelenést elmulasztó alperesre vonatkozó határozatok EU-n belüli mennyiségének 10%-os csökkenése évente 480 millió euró megtakarítást eredményezne annak következtében, hogy a polgároknak kevesebbet kellene költeniük bírósági jogorvoslatokra.²³

²¹ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2020/1783 rendelete (2020. november 25.) a tagállamok bíróságai között a polgári és kereskedelmi ügyekben a bizonyításfelvétel tekintetében történő együttműködésről (bizonyításfelvétel). L 405/1 (2020. december 2.)

²² Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2020/1784 rendelete (2020. november 25.) a tagállamokban a polgári és kereskedelmi ügyekben a bírósági és bíróságon kívüli iratok kézbesítéséről (iratkézbesítés) (átdolgozás). L 405/40 (2020. december 2.)

²³ European Commission: *Commission Staff Working Document Impact Assessment Accompanying the Document Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council Amending Regulation (EC) No 1393/2007 of the European Parliament and of the Council on the Service in the Member*

Mind a kézbesítési, mind a bizonyításfelvételi rendeletet 2022. július 1-jétől kell alkalmazni. Erre a határidőre a Bizottság a decentralizált informatikai rendszer létrehozása érdekében végrehajtási jogi aktusokat fogad el. Már korábban is felvetődött, hogy e-CODEX-projekt keretében megvalósított infrastruktúra kiváló kiindulópont lehet, különösen a decentralizált megközelítésre épülő elektronikus adatcsererendszerrel kapcsolatban. Ez a megközelítés feltételezi, hogy a tagállamok rendelkeznek az e-kódexen keresztül történő összekapcsolás nemzeti megoldásaival, és rendelkeznek a nagy méretű elektronikus dokumentumok kezeléséhez és tárolásához szükséges technikai kapacitással. Biasiotti szerint azonban, amíg valamennyi tagállam nem alkalmazza az e-CODEX-infrastruktúrát, addig a rendszert hibrid módon lehetne kialakítani a centralizált és decentralizált megközelítések kombinálásával.²⁴

A Bizottság az említett végrehajtási aktusok keretében fogja meghatározni az alkalmazhatóság érdekében – többek között – a kommunikációs módok és protokollok műszaki leírásait, az információbiztonsági minimum-előírások teljesülését biztosító műszaki intézkedéseket, a decentralizált informatikai rendszer által biztosított szolgáltatások hozzáférhetőségével kapcsolatos minimumcélokat és az ezzel kapcsolatos esetleges műszaki követelményeket. Külön irányítóbizottságot hoznak létre a tagállamok képviselőiből, amely e rendelet céljainak elérése érdekében biztosítja a decentralizált informatikai rendszer üzemeltetését és karbantartását.

A Bizottság felel annak a referenciaalkalmazási szoftvernek a létrehozásáért, karbantartásáért és jövőbeli fejlesztéséért, amelyet a tagállamok saját döntésük alapján a nemzeti informatikai rendszer helyett háttérrendszerként alkalmazhatnak.

A Bizottság 2020 decemberében már benyújtotta az e-CODEX-rendszer létrehozásáról szóló javaslatát. E tervzet szerint az e-CODEX-rendszer egy olyan szoftvercsomag lesz, amely a biztonságos kommunikációt szolgáló hozzáférési pont létrehozására használható. Minden egyes hozzáférési pont hozzákapcsolható például egy nemzeti ügyviteli rendszerhez annak érdekében, hogy lehetővé tegye a dokumentumok más hasonló rendszerekkel való biztonságos cseréjét.

Az európai uniós interoperabilitás

Az igazságügyi együttműködés digitalizációjának egyik legfontosabb célja, hogy lehetővé tegye az eljárások határokon átnyúló online kezdeményezését és a tagállami e-igazságszolgáltatási megoldások interoperabilitását. Ez utóbbi cél elérése

States of Judicial and Extrajudicial Documents in Civil or Commercial Matters (Service of Documents). COM(2018)379 végleges (2018. május 31.).

²⁴ Maria Angela Biasiotti: Present and Future of the Exchange of Electronic Evidence in Europe. In Maria Angela Biasiotti et al. (szerk.): *Handling and Exchanging Electronic Evidence Across Europe*. (H. n.), Springer, 2018. 22.

azért különösen nehéz és időigényes, mert minden határon átnyúló eljárás vagy csak az információcsere (például: bizonyításfelvétel) feltételeinek biztosítása többszintű interoperabilitási akadály leküzdését igényli.

Az interoperabilitás európai kontextusban öt szintből áll: politikai, jogi, szervezeti, szemantikai és műszaki/technikai interoperabilitásból. Az új jogszabályok és eljárások megalkotásának első szintje és feltétele a *politikai* kontextus megteremtése: egymással összeegyeztethető elképzelésekkel, összehangolt prioritásokkal és célkitűzésekkel rendelkező partnerek közötti együttműködés. A *jogi* interoperabilitás feltétele, hogy a tagállamok az összehangolt jogszabályokon keresztül biztosítják a kicserélt digitális adatok kölcsönös elismerését. Az információ jogi érvényét az országhatáron túl is meg kell őrizni, és az adatvédelmi jogszabályokat a külső és fogadó országban egyaránt tiszteletben kell tartani. A *szervezeti* aspektus biztosítja a tagállami szervek (például bíróságok) együttműködését. A gyakorlatban ez a munkafolyamatok integrálását és a kapcsolódó adatcserét jelenti, de idetartozik még az is, hogy a tagállami szervezetek a szolgáltatásokat elérhetővé, könnyen azonosíthatóvá, hozzáférhetővé és felhasználó-központúvá tegyék. A *szemantikai* interoperabilitás azt teszi lehetővé, hogy a szervezetek a külső forrásokból származó információt értelmezhető módon dolgozzák fel. Garantálja, hogy a felek között zajló adatcsere során a kicserélt adatok pontos jelentése végig érthető maradjon, és ne vesszen el. Végül a *műszaki* interoperabilitás a számítógépes rendszerek és szolgáltatások összekapcsolásával kapcsolatos technikai kérdéseket takarja. Magában foglalja többek között az interfész-előírásokat, az összekapcsolási szolgáltatásokat, az adatintegrációs szolgáltatásokat, az adatközlést, az adatcserét stb.²⁵

Az interoperabilitás alatt technikai szempontból azt értjük, hogy az informatikai eszközök képesek az együttműködésre, fizikailag lehetséges az adatcsere, az információt a felhasználó értelmezni tudja. Európai uniós szempontból viszont azt kell lehetővé tenni, hogy például egy spanyol ügyvéd által elektronikusan előterjesztett EUFMH kibocsátása iránti kérelem a joghatósági és tagállami illetékességi szabályok megfelelő (reményeink szerint automatikus) értelmezése mellett technikailag is olvasható formátumban, a megfelelő összegben megfizetett illeték és költségek mellett eljusson adott esetben egy magyar közjegyzőhöz vagy mondjuk Észtországban az egyetlen erre a célra kijelölt bírósághoz.²⁶ Itt tehát az interoperabilitást a tagállami jogi képviselők és az eljárási szabályozástól függően közjegyzők, bíróságok vagy más hatóságok között kell megteremteni. Ugyanilyen utat kell bejárnia a számlazárolást elrendelő európai végzésnek is, csak ott az interoperabilitást kü-

²⁵ Lásd részletesebben: Európai Bizottság: *Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: Az európai közszolgáltatások interoperabilitása felé.* COM(2010)744 végleges (2010. december 16.).

²⁶ Pärnu megyei bíróság Haapsalu bíróságának (Pärnu Maakohtu Haapsalu kohtumaja) fizetési meghagyásokkal foglalkozó részlege.

lönböző tagállamban lévő jogi képviselők, bíróságok, végrehajtók és pénzüzetek között is meg kell oldani.

A meglévő nemzeti rendszerek közötti átjárhatóság hiánya további számos negatív hatással van a határokon átnyúló igazságszolgáltatásra: a hitelesítés és aláírás terén a bizalom alacsony vagy teljesen hiányzik, a szemantikai átjárhatóság hiánya (az eltérő rendszerekben kidolgozott űrlapok és adatok között), nincs garancia a dokumentumok hitelességére és integritására. Interoperábilis rendszerek nélkül a beérkező kérelmeket jelenleg kézzel kell bevinni a tagállami ügyviteli rendszerbe. Ez a folyamat nemcsak időt vesz igénybe, hanem az emberi hiba nagy kockázatával is jár, ami súlyos következményeket eredményezhet a kérelem érdemi elbírálhatóságára nézve is.²⁷

A Bizottság hatástanulmányában található konkrét példa szerint jelenleg a közúti szabálysértésekkel kapcsolatos, határokon átnyúló bírságok ezreit nem hajtják be az ügyadatok országok közötti cseréjének költségei és nehézségei miatt, aminek egyik fő oka a digitális kommunikációs eszközöknek a hiánya. Ennek nemcsak pénzügyi hatása van, hanem az európai közúti biztonságra is kihat, mivel a járművezetők sok esetben büntetlenül maradnak, ha egy másik országban megszegik a szabályokat.²⁸

Az e-CODEX-rendszer kialakulása és jelenlegi helyzete

Az európai e-igazságszolgáltatás a decentralizáción és az interoperabilitáson alapul, és európai dimenziójú projektekre terjed ki a polgári, büntető- és közigazgatási jog területén. A határokon átnyúló igazságügyi együttműködési eljárások digitalizációja ez idáig főleg a tagállamok közötti önkéntes kezdeményezéseken alapult. Ez a megoldás azonban elérte nyilvánvaló korlátait.

A figyelem középpontjától és az elemzés céljától függően az e-CODEX-et projektként, technológiaként, az uniós igazságszolgáltatás területén kifejlesztett és megvalósított, határokon átnyúló infrastruktúraként, az uniós igazságszolgáltatás területén működő kormányzati szereplőként, heterogén összetevők összességéként és módszerként definiálták.

Az e-CODEX-et a 2009–2013-as többéves európai e-igazságügyi cselekvési terv keretében indították el, hogy az abban megfogalmazott európai e-igazságszolgáltatás egyes funkcióinak megvalósításán dolgozzon, különös tekintettel a határokon átnyúló bírósági eljárások digitalizálására és az igazságügyi hatóságok közötti kom-

²⁷ European Commission: *Comission Staff Working Document Impact Assessment. Accompanying the Document Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on a Computerised System for Communication in Cross-Border Civil and Criminal Proceedings (e-CODEX system), and Amending Regulation (EU) 2018/1726*. COM(2020)712 végleges (2020. december 2.).

²⁸ European Commission (2020): i. m.

munikációra. Az e-CODEX 36 hónapos projektként indult, amelyben 25 partner, 21 uniós tagállam – köztük Magyarország –, valamint más, harmadik országok vettek részt, főként igazságügyi minisztériumaikon vagy azok képviselőin keresztül, emellett három másik intézmény is bekapcsolódott a közös munkába: az Európai Ügyvédi Kamarák Tanácsa, az Európai Unió Közjegyzőségeinek Tanácsa és az Olasz Nemzeti Kutatási Tanács.²⁹

A projekt első része a technológiai és normatív követelmények meghatározására és a technológiai megoldás kifejlesztésére irányult, hogy interoperabilitási réteget biztosítson az igazságügyi adatok határokon átnyúló cseréjéhez, és lehetővé tegye a határokon átnyúló e-igazságszolgáltatáshoz való hozzáférést. Ennek az időszaknak a végére a megoldás fő elemei megvalósultak, a meglévő normatív keretben lévő hiányosságok pótlására jogi megoldást dolgoztak ki, és megkezdődött az első pilotprogram kísérleti alkalmazása.

A projekt második részében a hangsúly a megoldás hosszú távú fenntarthatóságának kérdésére és a projekt során levont tanulságoknak az uniós igazságszolgáltatás területére gyakorolt hatására helyeződött át.

Első célkitűzésként azt határozták el, hogy olyan architektúrát hozzanak létre, amely a meglévő jogi, technológiai és szervezeti bázist kihasználva lehetővé teszi a tagállamokban kifejlesztett, már működő nemzeti rendszerek összekapcsolását, valamint a lehető legnagyobb mértékben kihasználja az uniós társelemek, például az uniós bírósági eljárások és az e-igazságügyi portál előnyeit.

Az e-CODEX főbb technikai jellemzői

Olasz szakértők, Velicogna és Lupo, akik a projekt kidolgozásában is aktívan részt vettek, hangsúlyozzák, hogy az e-CODEX célja nem korlátozódik az adatok és dokumentumok biztonságos továbbításának biztosítására, mert „a határokon átnyúló, bírósági cselekmények és a joghatályos dokumentumok továbbításának támogatására” irányul. Vagyis a rendszernek nemcsak a kommunikációt kell lehetővé tennie, hanem támogatnia kell a határokon átnyúló bírósági eljárásokban a jogilag hatékony cselekmények végrehajtásához szükséges akarat azonosítását és kinyilvánítását.³⁰ Az elektronikus azonosítás és az elektronikus aláírás támogatása ezért az e-CODEX-rendszer kulcsfontosságú követelménye. Amikor az elektronikus adatok átlépik a tagállami határokat, szükség van az ilyen kommunikációt kezelő nemzeti rendszerek kölcsönös bizalmára és elfogadására. Ennek támogatására az e-CODEX-projekt kidolgozott egy „Circle of Trust”-nak nevezett megállapodást, amelyet valamennyi partner aláírt. Ez alapján az igazságügyi szervezetek meg kell bízniuk az e-CODEX-en keresztül nyújtott információkban, és kölcsönösen el kell

²⁹ Velicogna–Lupo (2018): i. m. 187.; Biasiotti (2018): i. m. 24.

³⁰ Velicogna–Lupo (2018): i. m. 186.

ismerniük az így érkező elektronikus dokumentumokat. A kicserélt dokumentum aláírásának ellenőrzéséért a küldő ország felel, így az ellenőrzési folyamatot nem kell megismételni a fogadó országban.³¹ Az e-CODEX kidolgozásával egy időben a belső piaci elektronikus tranzakciókhoz kapcsolódó elektronikus azonosításról és bizalmi szolgáltatásokról szóló rendelet még vita tárgyát képezte (az eIDAS-rendeletet³² csak 2014-ben fogadták el).

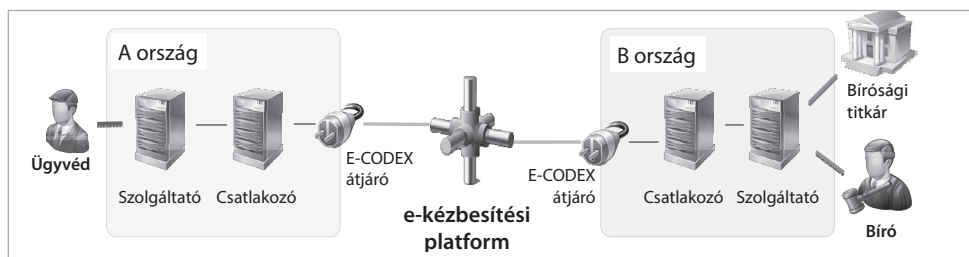
Konkrétabban és technológiai szempontból az e-CODEX egy többoldalú, tartalomfüggetlen elektronikus kézbesítési infrastruktúra. Az e-kézbesítési infrastruktúra alatt olyan infrastruktúrát értünk, amely a fő eljárási lépések adatait, dokumentumait és bizonyítékait aszinkron módon fogadja és továbbítja. Az e-CODEX-infrastruktúra tartalomfüggetlen is, abban az értelemben, hogy az adatátvitel független a kicserélt fájlok formátumától.³³

A követelmények alapján egy átjáróalapú architektúrát választottak. Az átjárók feladata, hogy elválasszák a nemzeti és az uniós portálmegoldásokat az e-CODEX-től, lehetővé téve azok független létezését. Az átjáró a tagállami vagy az uniós portál formátumából az e-CODEX által támogatott formátumba konvertálja az üzeneteket, és fordítva. Minden résztvevő saját e-CODEX hozzáférési pontot üzemeltet a szoftvercsomag alapján, amely egy átjáróból és egy csatlakozóból áll; a kommunikációban nincs központi komponens. A résztvevő felelős e komponensek elhelyezéséért és működtetéséért is. Ennek eredményeképpen az e-CODEX „technikai autonómiával” rendelkezik: az eljárási szabályokban bekövetkezett változások nem befolyásolják a technikai réteget, és fordítva.

³¹ Giampiero Lupo – Marco Velicogna: Making EU Justice Smart? Looking into the Implementation of New Technologies to Improve the Efficiency of Cross Border Justice Service Delivery. In Manuel Pedro Rodríguez Bolívar (szerk.): *Smart Technologies for Smart Governments*. (H. n.), Springer, 2018. 110.

³² Az Európai Parlament és a Tanács 910/2014/EU rendelete (2014. július 23.) a belső piacon történő elektronikus tranzakciókhoz kapcsolódó elektronikus azonosításról és bizalmi szolgáltatásokról, valamint az 1999/93/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről. L 257/73 (2014. augusztus 28.).

³³ Marco Velicogna: *e-CODEX and the Italian Piloting Experience*. IRSIG-CNR Working Paper V. 1.0, 2015. július 30.

1. ábra: Az e-CODEX által támogatott általános információáramlás

Forrás: George Pangalos – Ioannis Salmatzidis – Ioannis Pagkalos: Using IT to Provide Easier Access to Cross-border Legal Procedures for Citizens and Legal Professionals – Implementation of a European Payment Order e-CODEX Pilot. *International Journal for Court Administration*, 6. (2014), 2. 46.

Amint azt már fentebb részleteztem, a műszaki infrastruktúra egy csatlakozóból és egy átjáróból áll. Az átjáró telepítése biztosítja a biztonságos kapcsolatot egy másik tagállamban lévő átjáróval. A csatlakozó végzi a titkosított adatok fogadásához szükséges kiigazításokat.

A fejlesztéstől a tesztelésig

A projekt negyedik évétől kezdve az erőfeszítések a „tesztelő” tagállamok alkalmazási környezetbe (éles esetek) való átvitelére, a működő pilotok számának növelésére, valamint a projekt által kifejlesztett megoldások és a nyújtott szolgáltatások hosszú távú fenntarthatóságára irányultak.

2016 májusában a projektnek öt működő kísérleti projektje volt, amelyek az európai fizetési meghagyásra és a kis értékű követelések eljárására, a cégnyilvánosságokra alkalmazott szinkronizált kommunikációra, az érzékeny adatok biztonságos cseréjére (amely magában foglalja a kölcsönös bűnügyi jogsegélyt, a polgári bizonyításvételt, valamint a szabadságvesztés-büntetések kölcsönös elismerését), valamint a pénzügyi szankciók alkalmazására terjedt ki. Összesen 13 tagállam vett részt a kísérleti programban.³⁴

A kísérleti szakaszt a részt vevő tagállamok a nemzeti szinten kezelt e-kódex megoldási elemek konfigurálásával és bevezetésével kezdték. A szolgáltató mind a külső felhasználók, mind a bírák és a bírósági személyzet számára hozzáférést biztosított a szolgáltatáshoz és az eljárás során rendelkezésre álló formanyomtatványokhoz.

A tesztelés magában foglalta: *a)* a dokumentum elküldését az egyik tagállami szolgáltatótól az e-CODEX nemzeti megoldáshoz; *b)* az aláírás érvényesítését;

³⁴ Az EUFMH görög pilot eredményeiért lásd: Pangalos–Salmatzidis–Pagkalos (2014): i. m. 43–52.

c) az üzenet létrehozásának képességét; d) az üzenet küldésének és fogadásának képességét különböző tagállami e-CODEX-megoldások között; és e) egyéb képességeket, mint például az üzenetküldés során keletkezett bizonyítékok továbbítását.

A tesztfázis sikeres lezárását a kísérleti projekt éles üzembe helyezése követte. Ebben a szakaszban valódi felhasználók valós esetekkel vettek részt a rendszer használatában. A technológiai innováció eltérő szintje eltérő feltételeket teremtett a különböző kísérleti országok felhasználói között. Ausztria és Németország esetében például a földrajzi közelség, a közös nyelv, a hasonló nemzeti eljárási szabályok sokkal több ügyet eredményeztek, mint Észtország, Görögország és Olaszország esetében.

A kis értékű követelésekkel kapcsolatos kísérleti projektben például nyolc tagállamot és az Európai Bizottságot kapcsolták össze az európai igazságügyi portálon keresztül. Az eljárás nagy lehetőségeket rejt magában, mivel az a cél, hogy a jövőben az európai igazságügyi portál fejlesztésével egy uniós elektronikus ügyfélkapun (*electronic one-stop shop*) keresztül a kérelmezők közvetlenül nyújthatnak majd be kereseteket. Ugyanígy három tagállam és az Európai Bírósági Végrehajtói Kamara (CEHJ) dolgozott az európai számlazárolási végzés kísérleti projektjében. A pénzbírságok kölcsönös elismerésére irányuló kísérleti projekt két tagállamot köt össze. A cél az egyik tagállamban egy másik tagállamból származó személlyel szemben kiszabott pénzbüntetés (közlekedési bírság) elismerésének és végrehajtásának megkönnyítése. A végrehajtásra abban a tagállamban kerül sor, ahol a magánszemély lakóhelye vagy szokásos tartózkodási helye található. Ha csak a Franciaország által Hollandiába és Spanyolországba küldött jogosult ügyek számát vesszük figyelembe (körülbelül 20 000/év), akkor ez egy olyan kísérleti projekt, amely potenciálisan nagyon nagy mennyiségű adatcserét eredményezhet.

Az e-CODEX konzorcium 2016-ban elvégezte a kísérleti projektek értékelését. Összességében a pilot tagállamok felhasználói pozitív tapasztalatokról számoltak be az e-CODEX használatával kapcsolatban. Az EUFMH esetében úgy ítélték meg, hogy az e-CODEX használata időmegtakarítást eredményez, Görögországban például a megkérdezett ügyvédek úgy becsülték, hogy az e-CODEX segítségével az egy ügyhöz szükséges idő $\frac{1}{3}$ -ával csökkent.³⁵

Az MLA (*Mutual Legal Assistance* – kölcsönös jogsegély) pilot esetében a németországi és hollandiai felhasználók úgy vélték, hogy a strukturált adatok szolgáltatása felgyorsítja a beérkező kérelmek adminisztrációját. Az új rendszerrel való megismerkedés azonban – amely néhány esetben a szokásos munkafolyamatok

³⁵ European Commission: *Commission Staff Working Document Impact Assessment. Accompanying the Document Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on a Computerised System for Communication in Cross-Border Civil and Criminal Proceedings (e-CODEX system), and Amending Regulation (EU) 2018/1726*. COM(2020)712 végleges (2020. december 2.). 10.

összehangolását igényelte – időt vesz igénybe, és a személyzet képzését igényli, ezért az e-CODEX összes előnye csak a jövőben és hosszabb távon realizálódhat.³⁶

A Bizottság javaslata

Az Európai Bizottság 2020. december 2-án nyújtotta be a fent bemutatott e-CODEX-rendszer uniós szintű létrehozására irányuló rendeletjavaslatát. A jogalkotási folyamat még tart: a Tanács első olvasata után a következő lépésben az Európai Parlament fogja megvitatni a javaslatot.

A Bizottság egy olyan rendszer létrehozására tett javaslatot, amely nem teszi szükségessé a tagállamokban már meglévő *back-end* rendszerek lecserélését vagy azok költséges módosítását.

Az e-CODEX rendszert a határokon átnyúló polgári és büntetőügyi eljárásokban lehet használni. Az I. melléklet sorolja fel a rendelet hatálya alá tartozó eljárásokat és eszközöket a polgári ügyekben és a büntetőügyekben folytatott igazságügyi együttműködés területén. Igen beszédes a számadat, hogy mennyi uniós aktus tartozik majd ide: összesen 43 már elfogadott vagy jogalkotási folyamatban lévő rendelet, irányelv, kerethatározat által szabályozott eljárást vagy egyéb jogi eszközt fog érinteni az e-CODEX hatályba lépése. Mindemellett korántsem biztos, hogy e-CODEX a jövőben csak az e-igazságüggyel fog foglalkozni. Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleményében például javasolja egy olyan rendelkezés beillesztését a rendeletbe, amely lehetőséget teremt más közigazgatási egységek egyéb felhasználásaira is, ideértve például az elektronikus egészségügyi nyilván-
tartások átadását.³⁷

A javaslat szerint az eu-LISA-t kell megbízni az e-CODEX-rendszer üzemeltetési igazgatásával. Az eu-LISA egy európai uniós ügynökség, 2012 decemberében kezdte meg a működését, jelenleg a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség nagy méretű IT-rendszereinek üzemeltetési igazgatását végzi.³⁸ Ügynökségként az eu-LISA jogi, igazgatási és pénzügyi önállósággal rendelkezik.

³⁶ Uo.

³⁷ Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye – Európai Bizottság: *Javaslat az Európai Parlament és a Tanács rendeletére a polgári és büntetőügyekben történő határokon átnyúló kommunikációra szolgáló számítógépes rendszerről (e-CODEX rendszer) és az (EU) 2018/1726 rendelet módosításáról*. COM(2020)712 végleges (2020. december 2.). 1.2.

³⁸ Feladatai közé tartozik a határregisztrációs rendszer (EES), az Európai Utasinformációs és Engedélyezési Rendszer (ETIAS) és a Harmadik Országbeli Állampolgárok Európai Bűnügyi Nyilvántartási Információs Rendszere (ECRIS-TCN) fejlesztése és irányítása. Ezen túlmenően az ügynökség felelőssége a Schengeni Információs Rendszer (SIS) és a Vízuminformációs Rendszer (VIS) korszerűsítése is.

Az eu-LISA-t irányító igazgatótanács a tagállamok egy-egy képviselőjéből, valamint a Bizottság két képviselőjéből áll.³⁹

Az Európai Bizottság szerint számos oka van annak, hogy az e-CODEX-hez kapcsolódó feladatok kifejezetten az eu-LISA-ra való átruházása a legmegfelelőbb megoldás. Mivel ez egy informatikai rendszerek irányítására szakosodott ügynökség, rendelkezik az e-CODEX működtetéséhez szükséges *know-how*-val, emellett megfelelően, rugalmasan tud reagálni az e-CODEX-et használó tagállamoknál felmerülő változó technikai igényekre is. Mivel a tagállamoknak van képviselőjük az ügynökségek igazgatótanácsában, figyelembe lehet venni az érdekeiket, valamint a nemzeti bíróságok érdekeit is.

A javaslat szerint az európai igazságügyi portál egyablakos ügyintézési pontként az e-CODEX segítségével fogja lehetővé tenni a polgároknak, hogy elektronikusan aláírják és a tagállamok illetékes bíróságainak elküldjék az európai fizetési megahagyásokra és a kis értékű követelésekre vonatkozó kérelmeket.

A javaslat lényegében jogszabályi szintre emeli az eddig tagállamok együttműködésén alapuló e-CODEX-rendszert. A korábban vázolt technikai feltételek, az átjáróalapú architektúra már a rendelettervezet fogalommeghatározásain megmutatkozik. Eszerint az e-CODEX-rendszer egy hozzáférési pont szoftverből (amelynek átjáró és a csatlakozó szoftver képezi részét), valamint a hozzáférési pontok összekapcsolását lehetővé tevő digitális eljárási szabványokból áll.

Az e-CODEX nem támaszkodik konkrét hardverekre, a különböző tagállami rendszerek összekapcsolása a digitális eljárási szabványokon múlik. A szabványok az e-CODEX kommunikációhoz használt nyelveként értelmezhetők. Ez olyan, mint amikor egy Apple számítógépről küldünk e-mailt egy windowsos gépre: ennek nincs semmi akadálya, mivel mindkét számítógép ugyanazt a szabványt használja annak ellenére, hogy eltérő hardverrel rendelkeznek. Az e-CODEX alkalmazásához is a tagállamok bármilyen hardvert használhatnak, amennyiben az támogatja az e-CODEX által használt nyelvet.

A rendszert a felhasználók (tagállamok) – jelenleg is – és a jövőben is decentralizált módon működtetik, és minden tagállam egy vagy több e-CODEX hozzáférési pontot működtet. A javaslat fogalommeghatározása szerint az e-CODEX hozzáférési pont: a hardver-infrastruktúrán telepített hozzáféréspont-szoftver, amely képes megbízhatóan továbbítani és fogadni az e-CODEX hozzáférési pontra érkező és onnan induló információkat. Az átjáró szoftver (Domibus Gateway) a többi átjáróval való üzenetváltásra szolgál, míg a csatlakozó szoftver (Domibus Connector) biztosítja az üzenetek nemzeti rendszerek közötti továbbítását. Az átjáró a Bizottság

³⁹ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/1726 rendelete (2018. november 14.) a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség nagy méretű IT-rendszereinek üzemeltetési igazgatását végző európai uniós ügynökségről (eu-LISA), az 1987/2006/EK rendelet és a 2007/533/IB tanácsi határozat módosításáról, valamint az 1077/2011/EU rendelet hatályon kívül helyezéséről. L 295/99 (2018. november 21.), 10. cikk.

által fenntartott eDelivery építőelemen alapul, a csatlakozó üzemeltetési igazgatását pedig a tagállamok és szervezetek uniós programokból finanszírozott konzorciuma (az e-CODEX rendszert irányító szervezet) végzi. A csatlakozó szoftver olyan funkciókat biztosít, mint az elektronikus aláírások biztonsági könyvtáron keresztüli ellenőrzése és a kézbesítés igazolása.

A tervezet szerint az e-CODEX eu-LISA-nak történő átadási szakaszának vége 2023. július 1-je.

Összegzés

Az igazságügyi együttműködés digitalizációját az Európai Unióban leginkább a félig üres – félig tele pohár analógiájával lehetne szemléltetni. Félig üres a pohár, ha azt nézzük, hogy 2022-ben van két elfogadott rendelet a bizonyításfelvételtől és az iratkézbesítésről, ahol főszabállyá tették az elektronikus kapcsolattartást, azonban ezek még mindig nem léptek hatályba. A hatálybalépésük feltétele, hogy a tagállamokat összekössék egy működőképes decentralizált informatikai rendszerrel, azonban az ennek alapját képező e-CODEX-projekt még csak javaslatként szerepel az uniós jogalkotó asztalán. Félig üres a pohár abból a szempontból is, hogy bár vannak jó céllal és hatékony jogvédelmi eszközökkel elkészített önálló uniós eljárások, azonban azok a tagállamok infrastrukturális feltételeitől függően jelenleg 27-féle módon, felerészt még mindig papíralapon és postai úton vehetők igénybe. A tagállamok eltérő rendszereket és megoldásokat alakítottak ki az igazságszolgáltatási szervek részére, ami azt eredményezi, hogy a hasonló eljárásokhoz is többféle rendszer áll rendelkezésre, így az adatok nem kompatibilisek, vagy nem cserélhetők ki egymással a (bíróági vagy hatósági) eljárások során.

Az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférést Európában az Emberi Jogok Európai Egyezményének 6. cikke és az EU Alapjogi Chartájának 47. cikke garantálja. Ez nemcsak az igazságszolgáltatáshoz való *de lege* hozzáférést, hanem az igazságszolgáltatáshoz való tényleges hozzáférést is megköveteli. Az Európai Unióban a szerződéses keretek csak a határon átnyúló jogviszonyok érvényesítésére és eljárások elektronikus átalakítására adnak lehetőséget, ugyanakkor, ha az EUMSZ 67. cikkének elvárásait nézzük, ez a mindenkori technikai feltételekhez viszonyított kötelessége is az EU-nak. Az igazságszolgáltatás hatékonyságának egyik fő mércéje, hogy mennyire elérhető, és ez ma azt jelenti, hogy milyen eljárásokat lehet online kezdeményezni (esetleg teljes mértékben ilyen módon lefolytatni), az információk papíralapú továbbítását sikerült-e felszámolni. Ebből a szempontból az uniós eljárások nagyon elmaradtak. Az önálló uniós eljárások alacsony száma ugyanis leginkább az elektronikus hozzáférés hiányával magyarázható.

Félig viszont tele van a pohár, ha azt nézzük, hogy az Európai Bizottság által előterjesztett javaslat az e-CODEX-rendszer bevezetéséről egy jól kipróbált, már több tagállam és a jogász hivatásrendek által sikeres tesztelési folyamaton átment

megoldás, aminek jövőbeli sikere borítékolható. Számos olyan eszköz/eljárás van, ahol az e-CODEX felhasználható a megfelelő igazságügyi együttműködéshez szükséges információcsere digitalizálására. Az e-CODEX-rendszert pontosan arra a célra fejlesztették ki, hogy felszámolja a határokon átnyúló eljárásokban az információk biztonságos elektronikus továbbítására szolgáló, jelenleg széttöredezett, egymással összeegyeztethetetlen tagállami informatikai eszközöket.

Az e-CODEX elfogadása és későbbi hatálybalépése nagy eséllyel egy újabb lendületet adhat a polgári peres eljárások digitalizációja felé olyan tagállamokban is, ahol az erre irányuló kezdeményezések még el sem indultak, vagy még csak kísérleti fázisban tartanak. Lehetne tehát az Európai Unió az eljárások digitalizációjának a motorja, azonban jelentős lemaradásban van a tagállamok nagyobb részéhez képest. A fennmaradó tagállamokban viszont pozitív hatást gyakorolhat, segítheti az elektronikus kapcsolattartás infrastruktúrájának kiépítését olyan jogrendszerekben, ahol ezt a belső, nemzeti eljárási keretek között sem használták. Épp ideje tehát, hogy a digitalizáció az európai igazságügyi együttműködést is hatékonytá tegye. Lehet ugyanis, hogy a fizikai határokat lebontották a tagállamok között az Európai Unióban, azonban ahhoz, hogy a határon átnyúló ügyek intézése valóban hatékony és gyors legyen, a papíralapú kommunikáció lebontása még hátravan.

Felhasznált irodalom és források

- A Bizottság (EU) 2015/884 végrehajtási rendelete (2015. június 8.) a nyilvántartások összekapcsolására szolgáló 2009/101/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvvel létrehozott rendszer céljából szükséges műszaki leírások és eljárások megállapításáról. L 144/1 (2015. június 10.)
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2015/848 rendelete (2015. május 20.) a fizetéseképtelenségi eljárásról. L 141/19 (2015. június 5.)
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/1726 rendelete (2018. november 14.) a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség nagyméretű IT-rendszereinek üzemeltetési igazgatását végző európai uniós ügynökségről (eu-LISA), az 1987/2006/EK rendelet és a 2007/533/IB tanácsi határozat módosításáról, valamint az 1077/2011/EU rendelet hatályon kívül helyezéséről. L 295/99 (2018. november 21.)
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2020/1783 rendelete (2020. november 25.) a tagállamok bíróságai között a polgári és kereskedelmi ügyekben a bizonyításfelvétel tekintetében történő együttműködésről (bizonyításfelvétel). L 405/1 (2020. december 2.)
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2020/1784 rendelete (2020. november 25.) a tagállamokban a polgári és kereskedelmi ügyekben a bírósági és bíróságon kívüli iratok kézbesítéséről (iratkozás) (átdolgozás). L 405/40 (2020. december 2.)
- Az Európai Parlament és a Tanács 1896/2006/EK rendelete (2006. december 12.) az európai fizetési meghagyásos eljárás létrehozásáról. L 399/1 (2006. december 30.)
- Az Európai Parlament és a Tanács 2012/17/EU irányelve (2012. június 13.) a 89/666/EGK tanácsi irányelvnek, valamint a 2005/56/EK és a 2009/101/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvnek a központi nyilvántartások, a kereskedelmi nyilvántartások és a cégjegyzékek összekapcsolása tekintetében történő módosításáról. L 156/1 (2012. június 16.)

- Az Európai Parlament és a Tanács 655/2014/EU rendelete (2014. május 15.) a polgári és kereskedelmi ügyekben a tagállamközi követelésbehajtás megkönnyítése érdekében az ideiglenes számlázárolást elrendelő európai végzés eljárásának létrehozásáról. L 189/59 (2014. június 27.)
- Az Európai Parlament és a Tanács 861/2007/EK rendelete (2007. július 11.) a kis értékű követelések európai eljárásának bevezetéséről. L 199/1 (2007. július 31.)
- Az Európai Parlament és a Tanács 910/2014/EU rendelete (2014. július 23.) a belső piacon történő elektronikus tranzakciókhoz kapcsolódó elektronikus azonosításról és bizalmi szolgáltatásokról, valamint az 1999/93/EK irányelv hatályaon kívül helyezéséről. L 257/73 (2014. augusztus 28.)
- Biasiotti, Maria Angela: Present and Future of the Exchange of Electronic Evidence in Europe. In Maria Angela Biasiotti – Jeanne Pia Mifsud Bonnici – Joe Cannataci – Fabrizio Turchi (szerk.): *Handling and Exchanging Electronic Evidence Across Europe*. (h. n.), Springer, 2018. 13–32.
- Európai Bizottság: *Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: Az európai közszolgáltatások interoperabilitása felé*. COM(2010)744 végleges (2010. december 16.)
- Európai Bizottság: *Javaslat az Európai Parlament és a Tanács rendelete a tagállamokban a polgári és kereskedelmi ügyekben a bírósági és bíróságon kívüli iratok kézbesítéséről (iratkézbesítés) szóló 1393/2007/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet módosításáról*. COM(2018)379 végleges (2018. május 31.)
- Európai Bizottság: *Javaslat az Európai Parlament és a Tanács rendelete a polgári és büntetőügyekben történő határokon átnyúló kommunikációra szolgáló számítógépes rendszerről (e-CODEX rendszer) és az (EU) 2018/1726 rendelet módosításáról*. COM(2020)712 végleges (2020. december 2.)
- European Commission: *Commission Staff Working Document Impact Assessment Accompanying the Document Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council Amending Regulation (EC) No 1393/2007 of the European Parliament and of the Council on the Service in the Member States of Judicial and Extrajudicial Documents in Civil or Commercial Matters (Service of Documents)*. COM(2018)379 végleges (2018. május 31.)
- European Commission: *Commission Staff Working Document Impact Assessment. Accompanying the Document Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on a Computerised System for Communication in cross-border Civil and Criminal Proceedings (e-CODEX system), and Amending Regulation (EU) 2018/1726*. COM(2020)712 végleges (2020. december 2.)
- Kramer, Xandra E.: Access to Justice and Technology: Transforming the Face of Cross-Border Civil Litigation and Adjudication in the EU. In Karim Benyekhlef – Jane Bailey – Jacquelyn Burkell – Fabien Gelinaz (szerk.): *eAccess to Justice*. Ottawa, University of Ottawa Press, 2016. 351–376.
- Lupo, Giampiero – Marco Velicogna: Making EU Justice Smart? Looking into the Implementation of New Technologies to Improve the Efficiency of Cross Border Justice Service Delivery. In Manuel Pedro Rodríguez Bolívar (szerk.): *Smart Technologies for Smart Governments*. (H. n.), Springer, 2018. 95–121.
- Ontanu, Elena Alina: Adapting Justice to Technology and Technology to Justice. A Coevolution Process to e-Justice in Cross-border Litigation. *European Quarterly of Political Attitudes and Mentalities*, 8. (2019), 2. 54–74.
- Pangalos, George – Ioannis Salmatzidis – Ioannis Pagkalos: Using IT to Provide Easier Access to Cross-border Legal Procedures for Citizens and Legal Professionals – Implementation of a European Payment Order e-CODEX Pilot. *International Journal for Court Administration*, 6. (2014), 2. 43–52.

- Steigenga, Ernst – Marco Velicogna: Envisioning the Next Step in e-Justice: In Search of the Key to Provide Easy Access to Cross-border Justice for All Users. In Burkhard Hess – Xandra E. Kramer (szerk.): *From Common Rules to Best Practices in European Civil Procedure*. Baden-Baden, Nomos, 2018. 243–270.
- Velicogna, Marco – Ernst Steigenga: *Can Complexity Theory Help Understanding Tomorrow E-Justice?* Paper presented at the Conference on Complex Systems, Law and Complexity session, Amsterdam, 2016. szeptember 20–23. Online: <https://ssrn.com/abstract=2914362>
- Velicogna, Marco – Giamiero Lupo – Elena Alina Ontantu: Comparative Perspectives: Simplifying Access to Justice in Cross-Border Litigation: The National Practices and the Limits of the EU Procedures: The Example of the Service of Documents in the Order for Payment Claims. *International Journal of Procedural Law*, 7. (2017), 1. 93–129.
- Velicogna, Marco – Giampiero Lupo: From Drafting Common Rules to Implementing Electronic European Civil Procedures: The Rise of e-CODEX. In Burkhard Hess – Xandra E. Kramer (szerk.): *From Common Rules to Best Practices in European Civil Procedure*. Baden-Baden, Nomos, 2018. 181–212.
- Velicogna, Marco: *e-CODEX and the Italian Piloting Experience*. IRSIG-CNR Working Paper V. 1.0, 2015. július 30. Online: <https://ssrn.com/abstract=2726515>
- Velicogna, Marco: Cross-border Civil Litigation in the EU: What Can We Learn From COVID-19 Emergency National e-Justice Experiences? *European Quarterly of Political Attitudes and Mentalities*, 10. (2021), 2. 1–25.

Vákát oldal

Gál Andor¹

Digitális bűnügyi együttműködés az Európai Unióban²

Absztrakt: Az igazságszolgáltatás digitalizálásának célja, hogy megkönnyítse az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférést, javítsa a bírósági eljárások hatékonyságát, és biztosítsa az igazságszolgáltatási rendszerek ellenálló képességét olyan válságok idején, mint például a Covid-19-világjárvány. A büntetőeljárás terén a digitalizáció szükségességét a bűnözés modernizálódása, részbeni digitális térbe helyeződése és határokon átívelő jellege még egyértelműbbé teszi. A digitalizációs kihívások nemzetköziségeből pedig az is következik, hogy az azoknak való megfelelés igénye sem szűkülhet le a nemzeti jogalkalmazás szintjére, hanem az az Európai Unió tagállamai közötti bűnügyi együttműködés keretrendszerében is kiemelten jelentkezik. Jelen fejezet célja az Európai Unió bűnügyi együttműködésében részt vevő intézmények és ügynökségek digitális működésének bemutatása mind az adminisztratív, mind a jogalkalmazást érintő érdemi tevékenységfajtákat érintően. Az elemzés kitér az Európai Unió által ezen a területen már alkalmazott, illetve a jövőben bevezetni kívánt *legal-tech* platformok sajátosságainak prezentálására, valamint az irányadó jogi háttér vizsgálatára is.

Tárgyszavak: európai bűnügyi együttműködés; határon átnyúló bűnözés; szervezett bűnözés; EUROPOL; EUROJUST; elektronikus bizonyítékok a büntetőeljárásban; ECRIS; DCJ report; legaltech a bűnüldözésben; e-CODEX; e-EDES; terrorelhárítási nyilvántartás; Action Day Collaboration Platform; Joint Investigation Team (JIT)

A témaválasztás indokai

A társadalom részéről alapvető elvárás a jelenkori igazságszolgáltatási szervezetrendszerrel szemben, hogy annak működése az új globalizációs formaként jelentkező

¹ Gál Andor 2013-ban végzett a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán, és azóta is ott oktat büntetőjogot, 2017-től adjunktusként. Doktori disszertációját a jogos védelem témakörében 2016-ban védte meg. Ezzel párhuzamosan 2017-től a Szegedi Ítéltábla Büntető Kollégiumának bírósági titkára. Több mint 40 tanulmány és egy monográfia szerzője, valamint a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény nagykommentárjának társszerzője, adjunktus.

² A tanulmány a „*Digicrimjus: New Challenges for Teaching Researching and Practicing Criminal Law in the Digital Age*” (Digicrimjus) című Erasmus+ projekt keretében készült.

digitalizáció támasztotta kihívásoknak messzemenőig megfeleljen. Ez a követelmény az állami büntetőigény érvényesítésének jogi teret adó büntetőeljárás nézőpontjából kétféleképpen is jelentkezik. Egyrészt a technológiai újításokban rejlő innováció nem maradhat kiaknázatlanul a bűnüldöző szervek tevékenységének ellátása során, alkalmazásuk révén ugyanis a büntetőeljárást időszerűbbé, hatékonyabbá és nem utolsósorban gazdaságosabbá lehet és egyben kell is tenni.³ Másfelől a bűnözés modernizálódása, részbeni digitális térbe helyeződése⁴ és határokon átívelő jellege mind olyan tényező, amely szükségképpen a büntetőeljárás jogi szabályozásának és infrastrukturális hátterének újragondolását (korszerűsítését) követeli meg.⁵ Ennek jegyében a büntetőeljárás digitalizációjára irányuló törekvések egyes törvényalkotási eredményei már a hazai büntetőeljárás törvényben is megtalálhatók.⁶ A digitalizációs kihívások nemzetközi jellegéből következik, hogy az azoknak való megfelelés igénye sem szűkülhet le a nemzeti jogalkalmazás szintjére, hanem az egyéb, államok közötti kooperációs formák mellett az Európai Unió tagállamai közötti bűnügyi együttműködés keretrendszerében is kiemelten jelentkezik.

Erre az Európai Tanács már a 2018. október 18-i következtetéseiben rámutatott, az alábbi fejlesztendő területek kiemelésével:

- megoldásokat kell találni az *elektronikus bizonyítékokhoz* való, határokon átnyúló gyors és hatékony hozzáférés biztosítására a terrorizmus, valamint a súlyos és szervezett bűnözés más formái elleni hatékony uniós, illetve

³ A büntetőeljárás „korszerűsítéséhez” szükséges szempontok felvázolására lásd: Elek Balázs: Költség és időtartalékok a büntetőeljárásban. *Büntetőjogi Szemle*, 3. (2015), 1–2. 10.

⁴ A digitalizáció büntető anyagi jogi aspektusainak összegző bemutatására lásd: Ambrus István: *Digitalizáció és büntetőjog*. Budapest, Wolters Kluwer, 2021.

⁵ A Kerezsi–Pap szerzőpáros kiemeli, hogy két olyan változó van, amely minden kétséget kizáróan összekapcsolható a bűnözés múltbeli alakulásával és jövőbeni változásaival: a makrogazdasági és a demográfiai tényezők. Napjainkban azonban ezek mellett harmadik fő szempontként veendő figyelembe a *technológia*, amely egyre meghatározóbb befolyást gyakorol a bűnelkövetési eszközökre és módszerekre. Kerezsi Klára – Pap András László: A bűnözés és a bűnözéskontroll jövője. In Finszter Géza – Sabjanics István (szerk.): *Biztonsági kihívások a 21. században*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2017. 545. Mezei Kitti megfogalmazásában: „A gyors ütemű informatikai fejlődés nyilvánvaló előnyei mellett (például széles körű kommunikációs lehetőséget nyújt, illetve az információkhoz könnyű és azonnali hozzáférést biztosít stb.) megvannak a maga veszélyei is, hiszen lehetőséget teremt a bűnözés eddig ismeretlen formái számára.” Mezei Kitti: A modern technológiák kihívásai a büntetőjogban, különös tekintettel a kiberbűnözésre. *Állam- és Jogtudomány*, 61. (2020), 4. 65–66. E tendenciák figyelembevételével alakult ki a nemzetközi szakirodalomban a *digitális kriminalitás* fogalma. Erre lásd: Gavin J. D. Smith – Lyria Bennett Moses – Janet Chan: The Challenges of Doing Criminology in the Big Data Era: Towards a Digital and Data-Driven Approach. *The British Journal of Criminology*, 57. (2017), 2. 259–260.

⁶ Ezek bemutatására lásd Herke Csongor: A digitalizáció szerepe a büntetőeljárásban. In Mezei Kitti (szerk.): *A bűnügyi tudományok és az informatika*. Budapest–Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar – Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont, 2019. 104–124.; Bartók Róbert: Elektronikus kapcsolattartás a büntetőeljárásban. In G. Karácsony Gergely (szerk.): *Az elektronikus eljárások joga*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2018. 73–98.

nemzetközi szintű küzdelem érdekében, ennek keretében a jogalkotási ciklus végéig meg kell állapodni az elektronikus bizonyítékokra, a pénzügyi információkhoz való hozzáférésre, valamint a pénzmosás elleni hatékonyabb küzdelemre vonatkozó bizottsági javaslatokról;⁷ a tagállami bűnüldöző hatóságok, illetve a velük közvetlen kapcsolatban álló Europol és az Eurojust megfelelő erőforrásokkal való ellátása annak érdekében, hogy képesek legyenek szembenézni a technológiai fejlődésből, illetve a biztonsági fenyegetések folyamatosan változó természetéből eredő új kihívásokkal (eszközök közös használata, a magánszektorral kötött partnerségek megerősítése, az adatokhoz való hozzáférés erősítése);⁸ a közös személyazonosítóadat-tár létrehozása és az Európai Bűnügyi Nyilvántartási Információs Rendszer (ECRIS) megerősítése indokolt.⁹ E célkitűzésekkel összhangban az Európai Unió Tanácsa 2020. október 8-i következtetéseivel arra szólította fel a Bizottságot, hogy 2020 végéig dolgozzon ki *átfogó uniós stratégiát az igazságszolgáltatás digitalizációjára* vonatkozóan, és fejlessze tovább az uniós igazságügyi eredménytábla releváns, a digitalizációra irányuló mutatóinak nyomon követését, hogy segíteni tudja az EU-t és a tagállamokat az igazságszolgáltatáshoz való jog zökkenőmentes biztosításában, az igazságszolgáltatási rendszerek hatékonyságának javításában és a hatékony, határokon átnyúló igazságügyi együttműködés lehetővé tételében.¹⁰ Mindezekre figyelemmel indította el az Európai Bizottság a *Digital Criminal Justice* elnevezésű projektet, amelynek első eredményeként 2020 szeptemberében átfogó jelentés kiadására került sor a határon átnyúló digitális büntető igazságszolgáltatásról (a továbbiakban: DCJ Report).¹¹ E vizsgálati jelentés – amely egyelőre az Európai Bizottság

⁷ Az Unió Tanácsa ezzel kapcsolatban 2018. december 13-i következtetéseivel pedig arra kérte fel a tagállamokat és a Bizottságot, hogy sürgősséggel hozzák létre az elektronikus bizonyítékok digitális cseréjére szolgáló rendszert, amelyben biztonságosan továbbíthatók az európai nyomozási határozatok, valamint a kölcsönös jogsegéllyel kapcsolatos megkeresések és válaszok. Lásd: A Tanács következtetései: kölcsönös elismerés büntetőügyekben „A kölcsönös elismerés előmozdítása a kölcsönös bizalom erősítése révén”. (2018/C 449/02) *Az Európai Unió Hivatalos Lapja*, C 449/6. (2018. december 13.). Az elektronikus bizonyítéktranszferrel kapcsolatos jogalkotási kezdeményezés bemutatására lásd: Karsai Krisztina: Locus/Forum Regit Actum – a Dual Principle in Transnational Criminal Matters. *Hungarian Journal of Legal Studies*, 60. (2019), 2. 170–172.

⁸ Európai Tanács: *Az Európai Tanács ülése – II.9. számú következtetés*. EUCO 13/18. (2018. október 18.).

⁹ Az ECRIS jövőbeni fejlesztési irányainak elemző bemutatására lásd: Jánosi Andrea: The Need for Interoperability between EU Information Systems in the Area of Police and Judicial Cooperation in Criminal Matters. *Ügyészségi Szemle*, 5. (2020), 3. 61–81.

¹⁰ A Tanács következtetései: „Az igazságszolgáltatáshoz való jog – A digitalizáció lehetőségeinek kiaknázása”. (2020/C 342 I/01) *Az Európai Unió Hivatalos Lapja*, C 342 I/1 (2020. október 14.).

¹¹ European Commission: *Cross-border Digital Criminal Justice Final Report*. Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2020.

hivatalos álláspontja – a digitális büntető igazságszolgáltatás koncepcióját az alábbi elvek érvényre juttatása útján kívánja megvalósítani:

- a határokon átnyúló igazságügyi együttműködésben részt vevő szervezeteknek biztonságosan kell kommunikálniuk és információt cserélniük digitális eszközökön keresztül (biztonságos kommunikáció és a bűnügyi személyes adatok bizalmas kezelésének elve);¹² biztosítani kell a tagállami bűnüldöző hatóságok és uniós szervek, illetve ügynökségek által használt informatikai rendszerek közötti átjárhatóságot (interoperabilitás elve);
- az érdekelt feleknek hatékonyan és a minőségbiztosítás követelményének szem előtt tartásával kell kezelniük az adatokat (minőségi adatkezelés elve);
- az európai digitális büntető igazságszolgáltatási térben részt vevő szervek által használt platformnak alkalmasnak kell lennie a határon átnyúló és egymással személyi és/vagy tárgyi összefüggésben álló bűnelkövetések egymással való összekapcsolására (büntetőügyek összekapcsolhatóságának elve);
- a közös nyomozócsoportok létrehozásának és működtetésének folyamatát digitálisan támogatni, és ezáltal egyszerűsíteni kell;
- biztosítani kell az együttműködésben részt vevők számára a szükséges digitális eszközökhöz való hozzáférést (digitális infrastruktúra biztosításának elve).¹³ Megjegyzendő, hogy e modernizációs törekvések sikeressé tétele nem képzelhető el a *mesterséges intelligencia* alkalmazásában rejlő bűnüldözési előnyök kihasználása nélkül. Így értelemszerű, hogy a közeljövőben a tagállamok közötti bűnügyi együttműködés hatékonyságának növelésében a mesterséges intelligenciának is meghatározó szerepe lesz. Az igazságszolgáltatás digitalizációjának e speciális területe ugyanakkor

¹² A kommunikációs csatornák biztonságának garantálása tehát nemcsak a bűnüldözés sikerét kívánja elősegíteni, hanem az adatvédelmi követelményeknek való megfelelés is csak ezáltal szavatolható. A rendvédelmi szervek jogszerű adatkezelésének pedig a működésük számonkérhetősége szempontjából van jelentősége. Vadász Pál – Zódi Zsolt: A nemzetbiztonsági szolgálatok és a rendvédelmi szervek információkereséshez kapcsolódó számonkérhetősége. *Jogtudományi Közöny*, 75. (2020), 11. 519–520.

¹³ European Commission (2020): i. m. 3–4.

önálló tudományos feldolgozást igényel,¹⁴ amely jelen dolgozat kereteit meghaladja.

Erre is tekintettel e tanulmányban kizárólag – a DCJ Report által azonosított elvek mentén – az uniós bűnügyi együttműködést koordináló szervek és a tagállami igazságügyi hatóságok közötti kapcsolattartás és bizonyítéktranszfer digitalizációjának fejlesztési lehetőségeit vizsgálom.

A bűnügyi együttműködést koordináló szervek működésének digitalizációja

A legal-tech alkalmazások hasznosíthatósága a bűnüldöző szervek tevékenységében *kétirányú*: adminisztratív-szervezési-koordinációs, valamint a jogalkalmazást érintő érdemi felhasználásuk között lehet differenciálni. Az előbbi kategóriába tartozó megoldások valójában a rendvédelmi szervek megfelelő feladatellátása adminisztratív oldalának javítását szolgálják. A második csoportba a szolgálatok azon nyílt és a nyilvánosság elől elzártan kifejtett tevékenységei tartoznak, amelyek célja a bűncselekmények megelőzésével és felderítésével kapcsolatos feladatok megvalósítása.¹⁵ Adminisztratív-szervezési-koordinációs tevékenységek digitális ellátása

A technológiai újítások használata az adminisztratív tevékenységekre vonatkozóan többféle formában jelentkezhet: a büntetőeljárársban részt vevő szervezetek közötti kommunikáció javítása (például a hatóságok közötti videokonferencia útján lebonyolított távoli kommunikáció), a szolgálatok által kibocsátott és feldolgozott iratok

¹⁴ Ezt támasztja alá az is, hogy az Európai Bizottság 2021 áprilisában önálló rendelettervezetet tett közzé a mesterséges intelligencia alkalmazását magában foglaló szoftveres megoldások engedélyezhetőségéről és használhatóságáról. Lásd: Európai Bizottság: Javaslat az Európai Parlament és a Tanács rendelete a mesterséges intelligenciára vonatkozó harmonizált szabályok (a mesterséges intelligenciáról szóló jogszabály) megállapításáról és egyes uniós jogalkotási aktusok módosításáról. COM(2021)206 végleges (2021. április 21.). Ennek elemzéséhez lásd: Karsai Krisztina: A mesterséges intelligencia szabályozásának európai tervezete, avagy algoritmusok térnyerésének előjelei a (büntető) igazságszolgáltatásban. *FORVM Acta Juridica et Politica*, 11. (2021), 3. 189–196. A mesterséges intelligencia igazságszolgáltatásban történő alkalmazásának lehetőségeit vizsgálja Karsai Krisztina: Algoritmusok és büntető igazságszolgáltatás. In Török Bernát – Zódi Zsolt (szerk.): *A mesterséges intelligencia szabályozási kihívásai. Tanulmányok a mesterséges intelligencia és a jog határterületeiről*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2021. 357–386.; Nagy Adrienn: A mesterséges intelligencia és a digitalizáció jelentősége és lehetséges hasznosítási területei az igazságszolgáltatásban. *Infokommunikáció és Jog*, 18. (2020), 2. E-különszám. 1–11.; Gombos Katalin – Gyuranecz Franciska Zsófia – Krausz Bernadett – Papp Dorottya: A mesterséges intelligencia jogalkalmazási területen való hasznosíthatóságának alapjogi kérdései. In Török Bernát – Zódi Zsolt (szerk.): *A mesterséges intelligencia szabályozási kihívásai. Tanulmányok a mesterséges intelligencia és a jog határterületeiről*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2021. 327–356.

¹⁵ Maria Dymitruk: *Legal Tech in the Law Enforcement Agencies*. Megjelenés alatt. 259–261.

elektronikus áramlásának biztosítása (például kizárólag elektronikus formátumú iratkezelés), bizonyos rendészeti cselekményeket automatizáló eszközök bevezetése (például beadványok készítése vagy bűncselekményekről szóló bejelentések kezelése) egyaránt az említett tevékenységfajták ellátását segíti elő.

A technológiai piacon elérhető jogi iratautomatizálási szoftverek könnyen alkalmazhatók a szolgálatok adminisztratív munkájában, mivel alkalmasak a szabványos iratelemek gyors előkészítésére.¹⁶ Hasonlóan ehhez, megkönnyítheti a rendvédelmi szervek munkáját az automatikus beszédfelismerő (ASR) és az optikai karakterfelismerő (OCR) rendszerek elterjedése,¹⁷ amelyek jelentősen felgyorsíthatják a formális tevékenységeket (például egy tanúvallomás rögzítése). A mesterséges intelligencia alkalmazása ebben a körben (is) hasznosulhat, így például egyes nyomozó hatóságok munkáját már rendőri chatbotok segítik, amelyek lehetővé teszik a bűncselekmények nyomozó hatóság részére történő azonnali bejelentését.¹⁸ Az adminisztratív tevékenységek területén a technológiai eszközök alkalmazásának célja voltaképpen az ügyek feldolgozásának észszerűsítése és felgyorsítása. A digitalizációs fejlesztések ebben a körben történő használata bár fontos a szolgáltatások működésének egyszerűsítése szempontjából, azonban az még önmagában nem forradalmasítja a bűnüldöző szervek feladatellátását, és önmagában ettől az igazságszolgáltatás működése – informatikai szempontból – nem válik különbözővé a más ágazatokban uralkodó általános technológiai trendektől.¹⁹ Az igazságszolgáltatási szervek együttműködése terén akkor érhető el tényleges előrelépés, ha a digitális eszközök használata az érdemi bűnüldözési feladatok megvalósítása során is dominánssá válik.

¹⁶ Az automatikus dokumentumkészítő (*document assembly*) szoftverek lényegében szövegsablonok és algoritmusok (feltételes összefüggéseket tartalmazó kódolt szabályok) kombinációi. Ezek az eszközök az igazságszolgáltatást érintő technológiai újítások második generációjába tartoznak, amelyeket a jogi szakma hamar elkezdett használni. Zódi Zsolt: A járvány, a jogi szféra és a technológia. Hogyan vészelték át a jogrendszerek a járványt, mekkora szerepe volt ebben a technológiának, és mennyire lesznek tartósak a változások? In *Medias Res*, 9. (2020), 2. 343–344. A *document assembly* rendszerek osztályozására lásd: Marc Lauritsen: Document Automation. In Daniel Martin Katz – Ron Dolin – Michael J. Bommarito (szerk.): *Legal Informatics*. Cambridge, Cambridge University Press, 2021. 69–72.; Jonathan Kery-Tyerman – A. J. Shankar: The Core Concepts of E-Discovery. In Daniel Martin Katz – Ron Dolin – Michael J. Bommarito (szerk.): *Legal Informatics*. Cambridge, Cambridge University Press, 2021. 311–312.

¹⁷ Bemutatásukra lásd: Michael J. Bommarito: Preprocessing Data. In Daniel Martin Katz – Ron Dolin – Michael J. Bommarito (szerk.): *Legal Informatics*. Cambridge, Cambridge University Press, 2021. 58–60.

¹⁸ Dymitruk (é. n.): i. m. 261.

¹⁹ Dymitruk (é. n.): i. m. 262.

Az érdemi bűnüldöző tevékenységhez kapcsolódó legal-tech eszközök

A büntetőeljárások sikerét érdemben elősegítő digitális eszközök kimerítő felsorolása nyilvánvalóan nem lehetséges, ugyanakkor annak főbb területei²⁰ a következők:

- a bűncselekmények elkövetésének előrejelzése;
- a bűncselekmények és elkövetők felderítésének automatizálása;
- a döntéshozatali folyamatok automatizálása;
- a bizonyítékok automatizált elemzése;
- a bizonyítékok, illetve elemzési eredmények hatóságok közötti megosztása.²¹ Utóbbi terület érinti elsődlegesen a tagállamok közötti bűnügyi együttműködést koordináló szervek²² működését, amelynek megvalósítási hátteréül – a tervek szerint túlnyomórészt – az e-CODEX és az abba beépülő e-EDS rendszerei szolgálnak majd. Az Európai Unió e platformokat szánja ugyanis a digitális információmegosztás jövőbeni fő színtereinek. Ezzel összhangban az Európai Bizottság javaslatot dolgozott ki a polgári és büntetőügyekben történő, határokon átnyúló kommunikációra szolgáló számítógépes rendszerről (e-CODEX-rendszer) és az (EU) 2018/1726 (ügynevezett eu-LISA) rendelet módosításáról, amelyet 2020. december 2-án tett közzé.²³ E javaslatra épülnek rá a következő, a közelmúltban, 2021. december 1-jén publikált további jogalkotási kezdeményezések:

²⁰ A szakirodalomban Karsai utal rá, hogy e területen nagy jelentősége van az algoritmizált megoldások felhasználásának, amelyek lehetnek leíró (preskriptív) vagy előrejelző (prediktív) jellegűek. Karsai Krisztina: Inkriminált algoritmusok a büntető igazságszolgáltatásban. In Madai Sándor – Pál-lagi Anikó – Polt Péter (szerk.): *Sic itur ad astra*. Ünnepi kötet a 70 éves Blaskó Béla tiszteletére. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2020. 253.

²¹ Dymitruk (é. n.): i. m. 262.

²² Ebbe a körbe sorolandók az EU bel- és igazságügyi ügynökségei (EU Justice and Home Affairs [JHA] Agencies), amelyek önálló hálózatot alkotnak, tagjai: CEPOL (European Union Agency for Law Enforcement Training – Európai Unió Bűnüldözési Képzési Ügynöksége), EASO (European Asylum Support Office – Európai Menekültügyi Támogatási Hivatal), EIGE (European Institute for Gender Equality – Nemek Közötti Egyenlőség Európai Intézete), EMCDDA (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction – A Kábítószer és a Kábítószer-függőség Európai Megfigyelőközpontja), eu-LISA (Agency for the Operational Management of Large-Scale IT Systems in the Area of Freedom, Security and Justice – A szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség nagy méretű IT-rendszereinek üzemeltetési igazgatását végző európai ügynökség), Eurojust (European Union Agency for Criminal Justice Cooperation – Európai Unió Büntető Igazságügyi Együttműködési Ügynöksége), Europol (European Police Office – Európai Rendőrségi Hivatal), FRA (Európai Unió Alapjogi Ügynöksége) és Frontex (European Border and Coast Guard Agency – Az Európai Határ- és Partvédelmi Ügynökség). 2020-ban az Eurojust koordinálta a hálózat tevékenységét és látta el a titkársági funkciót. 2021-ben a Frontex vette át az irányítást.

²³ Európai Bizottság: Javaslat az Európai Parlament és a Tanács rendelete a polgári és büntetőügyekben történő határokon átnyúló kommunikációra szolgáló számítógépes rendszerről (e-CODEX rendszer) és az (EU) 2018/1726 rendelet módosításáról. COM(2020)712 végleges (2020b. december 2.). A Tanács előkészítő dokumentumát és általános megközelítését a javaslatról 2021. május 28-án

- az igazságügyi együttműködés és az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés digitalizálásáról a határokon átnyúló polgári, kereskedelmi és büntetőügyekben, valamint egyes jogi aktusok módosításáról az igazságügyi együttműködés területén;²⁴ a terrorista bűncselekményekre vonatkozó információcseréről és együttműködésről szóló 2005/671/IB tanácsi határozatnak a személyes adatok védelmére vonatkozó uniós szabályokkal való összehangolásával összefüggő módosításáról;²⁵ együttműködési platform létrehozása a közös nyomozócsoportok működésének támogatására és az (EU) 2018/1726 rendelet módosítása.²⁶

A tagállamok közötti bűnügyi együttműködés érdemi feladatainak ellátását szolgáló digitális eszközrendszer

Az említett jogalkotási kezdeményezések szabályozási irányát ebben az alfejezetben mutatom be.

Az e-CODEX

Az e-CODEX lényegében olyan, különböző szoftverösszetevőkből álló csomag, amely lehetővé teszi a felhasználói – az illetékes igazságügyi hatóságok, a gyakorló jogászok és a polgárok – számára, hogy a dokumentumokat, jogi űrlapokat, bizonyítékokat és egyéb információkat gyorsan és biztonságosan, *elektronikus úton* küldjék és fogadják.²⁷ Ezáltal az e-CODEX biztosítja egy, a polgári és büntetőügyekhez

tette közzé. Lásd: Council of the European Union: Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on a Computerised System for Communication in Crossborder Civil and Criminal Proceedings (e-CODEX system), and Amending Regulation (EU) 2018/1726 – Preparation for a General Approach. 9005/21 (2021. május 28.).

²⁴ Jelenleg csak angol nyelven elérhető: European Commission: Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the Digitalisation of Judicial Cooperation and Access to Justice in Cross-border Civil, Commercial and Criminal Matters, and Amending Certain Acts in the Field of Judicial Cooperation. COM(2021)759 végleges (2021. december 1.).

²⁵ Jelenleg csak angol nyelven elérhető: European Commission: *Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council Amending Council Decision 2005/671/JHA, as Regards its Alignment with Union Rules on the Protection of Personal Data*. COM(2021)767 végleges (2021. december 1.).

²⁶ Jelenleg csak angol nyelven elérhető: European Commission: *Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council Establishing a Collaboration Platform to Support the Functioning of Joint Investigation Teams and Amending Regulation (EU) 2018/1726*. COM(2021)756 végleges (2021. december 1.).

²⁷ Az e-CODEX-ről mint a digitális igazságszolgáltatás meghatározó eszközéről szól Osztovits András: Online bíróságok és az igazságszolgáltatáshoz való jog – esély vagy veszély? *Magyar Jog*, 67. (2020), 11. 631.

informatikai támogatást nyújtó, a nemzeti informatikai rendszereket összekötő interoperábilis, biztonságos és decentralizált kommunikációs hálózat létrehozását.²⁸ Az e-CODEX-ről a jelen kötetben a Muzsalyi Róbert által írt fejezet szól részletesen.

Az e-CODEX szabályozását célzó rendelet javaslatának indokolása szerint a tagállamok tapasztalataira építve az e-CODEX-ben megvan a potenciál arra, hogy az unióban a határokon átnyúló büntetőeljárásoknál az elektronikus adatok biztonságos továbbításának fő digitális megoldásává válják.²⁹ Az Európai Bizottság *Az igazságszolgáltatás digitalizálása az Európai Unióban – A lehetőségek eszköztára* című közleményében az e-CODEX-et tekinti a fő eszköznek a nemzeti informatikai rendszerek közötti kommunikációs hálózat létrehozásához.³⁰ E platform kiemelt előnye az, hogy a tagállami nemzeti rendszerek interoperabilitását biztonságos csatornán keresztül biztosítja. A bűnügyi együttműködés terén álláspontom szerint e fejlesztésnek leginkább az európai nyomozási határozatok és kölcsönös eljárási jogsegélykérelmek végrehajtása során lehet jelentősége, növelve a tagállamok közötti bűnügyi tárgyú információ- és adatcserék hatékonyságát.

Az e-EDES

Az elektronikus bizonyítékok digitális cseréjére szolgáló rendszer (*e-Evidence Digital Exchange System* – e-EDES) egy olyan informatikai eszköz, amelynek segítségével a tagállamok hatóságai biztonságosan, digitális formában oszthatnak meg egymással európai nyomozási határozatokat, kölcsönös jogsegély iránti kérelmeket, valamint egyéb elektronizált vagy már elektronikus formában létrejött bizonyítékokat. Jelenleg a hatóságok e célból postai, illetve elavult elektronikus módszereket használnak, amelyek egyrészt lassúak, másrészt nem is rendelkeznek megfelelő biztonsági szabványokkal. Éppen ezért az e-EDES létrehozásának célja az volt, hogy az említett adattípusok cseréjének biztonsága garantálható legyen, valamint a továbbított dokumentumok hitelességének és sértetlenségének ellenőrzési lehetősége mellett növelje a meglévő együttműködési eljárások hatékonyságát és gyorsaságát. Kialakítása egyúttal a nemzeti ügyviteli rendszerekkel való interoperabilitást is szolgálja.³¹ Az e-EDES fejlesztésébe bevont tagállami szakértők határozottan decentralizált architektúrát kértek a rendszerhez, ami azt jelenti, hogy

²⁸ Az igazságszolgáltatás digitalizációja: a Tanács jóváhagyta az e-CODEX-rendszerről folytatandó tárgyalásokra vonatkozó megbízását. Sajtóközlemény. *Európai Tanács – Az Európai Unió Tanácsa*, 2021. június 7.

²⁹ Európai Bizottság (2020b. december 2.): i. m.

³⁰ Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának – Az igazságszolgáltatás digitalizációja az Európai Unióban. Lehetőségek eszköztára*. COM(2020)710 végleges (2020a. december 2.). 3.5.

³¹ Európai Bizottság (2020a. december 2.): i. m. 3.5.

működése minden tagállamban egy biztonságos – nemzeti nyelven elérhető – portál üzemeltetését feltételezi. Kommunikációs csatornaként – az információcsere biztosítására – az internetet, valamint az eCodex Connector és az eDelivery átjárókat választották.³² A DCJ Report meghatározott dokumentumoknak tagállami hatóságok közötti továbbítására kifejezetten az e-EDES-t ajánlja.³³ Az eszközt ugyanis az Európai Bizottság eleve az európai büntető igazságszolgáltatási tér igényeire szabta: az e-EDES közös nyílt szabványokon és nyílt forráskódú implementációkon (például e-CODEX-csatlakozó és Domibus Gateway) alapul.

Megjegyzendő azonban, hogy az e-EDES további fejlesztésre szorul, amely jelenleg – a 2020. október 1. és 2022. szeptember 30. közötti időszakban – az EXEC II projekt keretében valósul meg. A tervek szerint e fejlesztés eredményeként a rendszerhez kapcsolt hatóságok köre bővülni fog, miáltal az új, elfogadás előtt álló³⁴ elektronikus bizonyítékokról szóló rendeletnek³⁵ való megfelelés is biztosított lesz.³⁶ Az EXEC II projekt további céljai a következők:

- a nemzeti ügykezelési rendszereknek az e-EDES platformba történő integrálása, amelynek köszönhetően a tárolt adatok újra felhasználhatók lehetnek mind a nemzeti nyilvántartás, mind az e-EDES számára;³⁷ azonnali kommunikáció lehetővé tétele az érdekelt felek között (hasonlóan az Europol SIENA alkalmazásához);
- Eurojust számára – kezdetben csak a nemzeti összekötőkön keresztül – közvetlen hozzáférés biztosítása az e-EDES-hez;³⁸
- az elektronikus aláírások kezelése;

³² Council of the European Union: *Digital Justice: e-evidence*. 6429/1/20 (2020. március 2.).

³³ European Commission (2020): i. m. 101.

³⁴ A jogalkotási eljárással összefüggésben Dornfeld megjegyzi: „A javaslatcsomag igen nagy vitákat váltott ki, és különösen a Parlament részéről elég erős ellenkezésbe ütközött, míg a Tanács hajlik a Bizottság álláspontjának elfogadására, sőt bizonyos kérdésekben ki is terjesztené azt.” Dornfeld László: A határokon átnyúló elektronikus bizonyítékgyűjtés szabályozása az EU-ban. *Infokommunikáció és Jog*, 17. (2019), 2. 41.

³⁵ A javaslat célja a „közlésre” (*European Production Order*) és „megőrzésre” (*European Preservation Order*) kötelező európai határozatok létrehozása a más joghatósági területen található elektronikus bizonyítékok beszerzése vagy megőrzése érdekében, az adott tagállam illetékes hatóságainak bevonása nélkül. A határozatok kifejezetten az elektronikus bizonyítékokhoz való határokon átnyúló hozzáférésre irányulnak, céljuk pedig az igazságügyi együttműködési mechanizmusok hozzáigazítása a digitális kor követelményeihez a bűnözés elleni küzdelem terén. Az új határozatokat közvetlenül az EU területén működő szolgáltatóknak lehet címezni. Az Európai Unió Tanácsa: *Az Európai Parlament és a Tanács rendelete a büntetőügybeli elektronikus bizonyítékokra vonatkozó, közlésre és megőrzésre kötelező európai határozatokról – Általános megközelítés*. 15020/18 (2018. november 30.).

³⁶ Európai Bizottság (2020a. december 2.): i. m.

³⁷ Lásd: www.e-codex.eu/EXECII.

³⁸ Jelenleg az Eurojust mint ügynökség önállóan nem kapcsolódik az e-EDES-en belüli információcseréhez, azonban az Eurojust nemzeti összekötői ügyészi minőségükben megkaphatnak egyes dokumentumokat (például kölcsönös jogsegély iránti megkeresések teljesítése). European Commission (2020): i. m. 102.

- gépi fordításra képes modul kialakítása.³⁹ Ezen túlmenően a jövőbeni fejlesztési tervek között szerepel az is, hogy az e-EDES tartalmazza az EJN Atlasz-eszközét,⁴⁰ amelynek köszönhetően az e-EDES-hez kapcsolódó társszervek képviselői felhasználóbarát módon találhatnak az ügyben eljárni illetékes hatóságot egy másik tagállamban.

Az Eurojust ügykezelési rendszere (CMS – Case Management System)

Az Európai Unió Büntető Igazságügyi Együttműködési Ügynöksége (Eurojust) számára a tagállamok kötelesek minden olyan információt megadni, amelyre szüksége van az igazságügyi együttműködés és koordináció elősegítésére irányuló feladatának végrehajtásához.⁴¹ E kötelezettségek teljesítése kihívás elé állítja a tagállamokat, mivel a Eurojust által használt platform kifejezetten elavult.

Erre figyelemmel jelenthető ki az, hogy a Digital Criminal Justice projekten belül az Eurojust CMS újratervezése a határokon átnyúló digitális büntető igazságszolgáltatás informatikai modernizálásának egyik kulcseleme. Az előzetes tervek szerint az új, Eurojust által kialakítandó adatbázis fő összetevői a következők lennének: a Core CMS, a terrorelhárítási nyilvántartás, a JIT Admin Portál, az Action Day Collaboration Platform és az Integration Layer.⁴² A Core CMS komponens az újratervezett Eurojust CMS részeként az Eurojust nemzeti irodák napi tevékenységét, azaz az Eurojust által támogatott, határokon átnyúló igazságügyi együttműködés minden ügyének nyilvántartását, kezelését és rögzítését támogató fő operációs rendszer.

A 2005/671/IB tanácsi határozat⁴³ előírja a tagállamok számára, hogy terrorcselekményekkel kapcsolatos információkat nyújtsanak az Eurojustnak. Ezért 2019-ban elindították a *terrorelhárítási nyilvántartást*, amely segíti az ügyészeket az aktívabb koordinációban, valamint a különböző országokban nyomozás alatt álló elkövetők vagy hálózatok azonosításában. E platform azonban jelenleg korlátozott funkciókkal rendelkezik, amely kiterjedt manuális beavatkozást igényel.⁴⁴ Ezen adatbázis fejlesztésére irányuló folyamatok felgyorsítása érdekében élt az Európai Bizottság

³⁹ European Commission (2020): i. m. 102.

⁴⁰ Lásd: www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/AtlasChooseCountry/EN.

⁴¹ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/1727 rendelete (2018. november 14.) az Európai Unió Büntető Igazságügyi Együttműködési Ügynökségéről (Eurojust) és a 2002/187/IB tanácsi határozat felváltásáról és hatályon kívül helyezéséről. L 295/138 (2018. november 21.), 21. cikk (3) bekezdés.

⁴² European Commission (2020): i. m. 116.

⁴³ A Tanács 2005/671/IB határozata (2005. szeptember 20.) a terrorista bűncselekményekre vonatkozó információcseréről és együttműködésről. L 253/22 (2005. szeptember 29.).

⁴⁴ European Commission (2020): i. m. 120.

e tárgykörben jogalkotási kezdeményezéssel.⁴⁵ Az irányelvtervezet célja a 2005/671/IB tanácsi határozatnak a bünyügyi adatkezelési irányelvben⁴⁶ megállapított elvekkel való összehangolása. A hivatkozott terrorelhárítási nyilvántartásban ugyanis személyes adat kezelése – a célhoz kötöttség elvével összhangban – kizárólag terrorista bűncselekmények megelőzése, kivizsgálása, felderítése és üldözése céljából történhet. A pontosan körülírt adatkezelési jogalapnak a tanácsi határozatba történő beépítése tehát szükséges annak érdekében, hogy a fejlesztendő nyilvántartás – az említett bűnüldözési célok mentén – hatékonyan működhessen.

A jelenlegi *JIT Admin Portál* a JIT-támogatások adminisztrációját támogató eszköz.⁴⁷ Az *Action Day Collaboration Platform* olyan együttműködések digitális támogatására szolgál, amelyek még nem minősülnek közös nyomozócsoportnak, ugyanakkor a tagállami szervek aktív és rendszeres kooperációját feltételezik. A közös nyomozócsoportok néhány hónaptól néhány évig működhetnek, ehhez képest az akciónapokhoz kapcsolódó együttműködés legfeljebb néhány hónapig tart. Fontos különbség emellett, hogy az akciónapi együttműködést az Eurojust koordinálja, míg közös nyomozócsoport az Eurojust bevonása nélkül is létrejöhet. Mindezek alapján az akciónapi együttműködések támogató elektronikus rendszert célszerűbb az Eurojuston belül elhelyezni, míg a közös nyomozócsoportok részére önálló digitális platform létrehozása indokolt.⁴⁸ A közös nyomozócsoportok digitális kapcsolattartását biztosító rendszer

Az uniós bünyügyi együttműködés terén közös nyomozócsoport (*Joint Investigation Team* – JIT) alatt egy olyan eszközt értünk, amely két vagy több tagállam illetékes igazságügyi hatóságai közötti megállapodásra épül, korlátozott időtartamra és meghatározott, bünyügyi nyomozással érintett cél elérésére. A közös nyomozócsoportok felállítására révén el lehet kerülni a kölcsönös jogsegély hagyományos csatornáit. Ezáltal az információk és a bizonyítékok közvetlen gyűjtése és cseréje akadálymentessé válhat. Így ugyanis nem csupán a nyomozást folytató tagállam hatóságának tagjai lehetnek jelen a nyomozás során elrendelt eljárási cselekményeknél, hanem a nyomozócsoport úgynevezett kiküldött tagjai is, akik más tagállam illetékes hatóságainak képviselőiént vannak jelen a csoportban. Emiatt a nyomozócsoport elsősorban a több államban egyidejűleg folytatott nyomozások

⁴⁵ Lásd: 25. lj.

⁴⁶ Az Európai Parlament és a Tanács 2016/680 (EU) irányelve (2016. április 27.) a személyes adatoknak az illetékes hatóságok által a bűncselekmények megelőzése, nyomozása, felderítése, a vádeljárás lefolytatása vagy büntetőjogi szankciók végrehajtása céljából végzett kezelése tekintetében a természetes személyek védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 2008/977/IB tanácsi kerethatározat hatályon kívül helyezéséről. L 119/89 (2016. május 4.).

⁴⁷ Bővebb bemutatására lásd *A közös nyomozócsoportok digitális kapcsolattartását biztosító rendszer* cím alatt.

⁴⁸ European Commission (2020): i. m. 124.

koordinálását könnyíti meg.⁴⁹ 2009 óta az Eurojust pénzügyi eszközökkel támogatja a közös nyomozócsoportok operatív tevékenységét. Az Eurojust általi finanszírozás segít annak biztosításában, hogy a kölcsönös bűnügyi jogsegély e formájának érvényesülését ne akadályozzák a határon átnyúló jelleghez kapcsolódó pénzügyi és szervezési korlátok.

A JIT adminisztrációs portálja *mint adminisztratív-szervezési együttműködési eszköz* 2018 januárjában indult a finanszírozási kérelmek benyújtásának egyszerűsítése és annak biztonságossá tétele érdekében. Az említett platform segítségével a JIT tagjai a támogatási kérelmek benyújtásának megkönnyítése érdekében webes űrlapokat érnek el, és azok benyújtására is a portálon van lehetőség. Így e felület voltaképpen csak a közös nyomozócsoport támogatásainak kezelésére szolgál, nem érintve a tényleges igazságügyi együttműködéshez kapcsolódó feladatok ellátását.⁵⁰ Ami az *érdemi bűnüldözési feladatok* során történő kapcsolattartást illeti: jelenleg az üzenetek, információk és bizonyítékok a JIT tagjai között rendszerint e-mailben vagy más digitális kommunikációs eszköz használatával, illetve nem is digitális módon (például jelenléti értekezletek során vagy postai szolgáltatás igénybevételel) cserélődnek. E munkamódszerek ugyanakkor nem felelnek meg a bűnügyi adatkezeléshez járuló biztonsági követelményeknek, és egyébként nem is használják ki a digitális technológiák nyújtotta kapcsolattartási lehetőségeket. Ezért feltétlenül indokolt egy *online együttműködési platform* létrehozása a közös nyomozócsoportok működésének támogatására, amely a határokon átnyúló digitális büntető igazságszolgáltatás jövőbeli környezetének része lenne. Ezzel összhangban a Bizottság egy, a nyomozócsoportok kollaborációs platformjáról szóló rendeletre irányuló jogalkotási javaslatot tervez benyújtani.⁵¹ Az Európai Bizottság 2021. december 1-jén publikált rendelettervezetében⁵² foglaltak szerint az új felületnek biztosítania kell, hogy a közös nyomozócsoport tagjai:

- könnyen és azonnal hozzáférjenek a közös munkához szükséges technológiához;
- könnyebben megoszthassák és tárolhassák a közös nyomozócsoport során összegyűjtött információkat és bizonyítékokat;
- olyan technológiai megoldást alkalmazhassanak, amely nem függ a tagállami bűnüldöző és igazságügyi hatóságok által használt informatikai infrastruktúrától, ugyanakkor elősegíti az adatcserét a hatóság ügykezelési rendszereivel;

⁴⁹ Az eljárási jogsegély e fajtájának hazai szabályozására lásd az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködésről szóló 2012. évi CLXXX. törvény (Eutv.) 70-70/H. §-át.

⁵⁰ European Commission (2020): i. m. 121.

⁵¹ Európai Bizottság (2020a. december 2.): i. m. 3.6.

⁵² Lásd: 26. lj.

- elősegíti a harmadik országokkal folytatott együttműködést, figyelembe véve az ilyen esetekben alkalmazandó sajátos jogi keretet.⁵³ A Bizottság előzetes tervei szerint a platform a következő kulcsfontosságú funkciókat kínálja majd:
- biztonságos, nyomon nem követhető, a felhasználók eszközein tárolt kommunikáció, beleértve az azonnali üzenetküldő rendszert, chatfunkciót, audio-, illetve videókonferenciát és a szabványos e-maileket helyettesítő funkciót kínáló kommunikációs alkalmazásokat;
- információk és bizonyítékok cseréje, beleértve a nagy fájlokat is, olyan feltételei/letöltési rendszeren keresztül, amelyet úgy terveztek, hogy az adatokat csak – a technikai átvitelhez szükséges korlátozott ideig – központilag tárolja;
- bizonyítékok nyomon követhetősége egy fejlett naplózási mechanizmus használatával, amely igazolja, hogy a jogosultsággal rendelkező felhasználók közül ki milyen eljárási cselekményt foganatosított az adott bizonyítékot érintően.⁵⁴ A DCJ Report a felület kialakítására három lehetséges forgatókönyvet ír le:
- az OLAF VOCU-eszközének⁵⁵ újrafelhasználása;
- késztermékek (Wire, Zimbra, eXo, Microsoft Teams, Cisco WebEx Teams) licencének vásárlása erre a célra;
- teljesen új platform kialakítása.

A vizsgálati jelentés arra a következtetésre jutott, hogy a JIT online platform kialakítása során elsődleges szempont az érdekelt felek által kicserélt adatok titkosságának biztosítása. E cél elérése érdekében erős titkosítási algoritmusokat kell használni. E körülményeket is figyelembe véve a DCJ Report arra az álláspontra helyezkedett, hogy a tervezési döntések meghozatala előtt üzleti hatásvizsgálatot és kockázatértékelést kell végezni.⁵⁶ Az előzetes elképzelések szerint a JIT együttműködési platform üzemeltetése szintén az eu-LISA feladata lenne.

⁵³ Ezekre az elvárásokra már az Európai Bizottság ütemterve – Joint Investigation Teams collaboration platform. Ref. Ares(2021)2793772 (2021. április 27.) – is utalt. A Bizottság az együttműködési platform létrehozatalát eredetileg 2021 negyedik negyedévére tervezte. Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának a szervezett bűnözés elleni küzdelemre irányuló uniós stratégiáról (2021–2025)*. COM(2021)170 végleges (2021. április 14.). Erre azonban várhatóan csak később fog sor kerülni, mivel az alapul fekvő jogi aktus megalkotására vonatkozó kezdeményezését az Európai Bizottság csak 2021 decemberében bocsátotta véleményezésre.

⁵⁴ Lásd: 26. ljt.

⁵⁵ A „Virtual Operations Coordination Unit” az OLAF által kifejlesztett, a csalásellenes információs rendszer (Anti-Fraud Information System – AFIS) alá tartozó IT-alkalmazás- és nyilvántartási rendszer, amely a tagállamok illetékes hatóságai és az OLAF között a bűnüldözés szempontjából operatív jellegű információk cseréjét segíti elő.

⁵⁶ European Commission (2020): i. m. 189.

Összegző gondolatok

A határon átnyúló szervezett bűnözés elkövetői a legmodernebb telekommunikációs eszközök felhasználásával fejtik ki tevékenységüket. E bűncselekmények elleni fellépés hatékonyságának növelése érdekében a rendvédelmi szerveknek lépéselőnybe kell(ene) kerülniük a korszerű technológiák alkalmazása terén.⁵⁷ Ehhez képest a nemzetközi elemet tartalmazó büntetőügyek intézése során a papíralapú adminisztráció változatlanul túlsúlyban van. Éppen ezért az uniós jogi eljárások esetében is nélkülözhetetlen a digitális ügyintézésre való átállás felgyorsítása. A jelenleg hatályban lévő uniós jogi aktusok ennek ellenére nem határozzák meg az ilyenfajta adatátvitel közvetítő eszközét, és nem adnak e kapcsolattartási formára nézve háttérszabályozást sem. Ennek következtében a tagállami hatóságok egymás közötti, illetve az uniós szervekkel folytatott kommunikációja továbbra is lassú, költséges és adatbiztonsági szempontból kifogásolható kapcsolattartás keretében valósul meg.⁵⁸ A korszerűsítési kívánalmak szem előtt tartásával az unió is felismerte, hogy a büntetőügyekben folytatott igazságügyi együttműködés terén a digitalizációban rejlő előnyök kiaknázása nem halasztható: mind a jogi, mind az infrastrukturális háttérnek az azonnali fejlesztése indokolt. Ennek jegyében indította útjára az Európai Bizottság a *Digital Criminal Justice* című projektet, amely ambiciózus terveket fogalmazott meg egy digitális bűnügyi igazságszolgáltatási térség létrehozása érdekében. E fejlesztési koncepció több platform egyidejű kialakítását célozza, amelyek használatával a tagállami és uniós rendvédelmi szervek kapcsolattartása gyorsabbá, hatékonyabbá és bűnüldözési, illetve adatvédelmi szempontból biztonságosabbá válhat.

Jelen fejezet célja az említett fejlesztési irányok felvázolása volt. Ennek során rámutattam arra, hogy az Európai Bizottság részére készített DCJ Report a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térségen belül a büntetőügyeket érintő fő digitális kommunikációs csatornának az e-CODEX-et, az e-EDS-t és az Eurojust modernizált CMS-ét szánja. A közeljövő feladata e rendszerek

⁵⁷ Vadász–Zódi (2020): i. m. 518.

⁵⁸ Ahogyan arra Mezei Kitti a szakirodalomban az elektronikus bizonyítékok hatóságok közötti megosztása kapcsán rámutatott: „[...] az ilyen adatok beszerzéséhez igazságügyi együttműködésre és kölcsönös jogsegélyre van szükség, azonban az eljárás lassú és nehézkes. Ma az olyan bűncselekmények csaknem kétharmada esetén nem lehet megfelelően lefolytatni a nyomozást és a büntetőeljárást, ahol más országban tárolnak elektronikus bizonyítékokat. Ennek az a fő oka, hogy rendkívül időigényes az ilyen bizonyítékok begyűjtése, illetve széttagolt a jelenlegi jogi szabályozás kerete.” Mezei Kitti: Az elektronikus bizonyítékokkal kapcsolatos kihívások és szabályozási újdonságok. *Belügyi Szemle*, 67. (2019), 10. 32.

megfeleltetése egymással, más uniós adatbázisokkal (például VOCU,⁵⁹ SIENA,⁶⁰ JIT online felület), valamint a tagállami nyilvántartásokkal. Megállapítható, hogy a Digital Criminal Justice projekt sikere önmagában az infrastrukturális háttér megfelelő létrehozásával nem érhető el, ahhoz szükség van a bűnügyi együttműködésben részes szervek működése során a DCJ Report által megfogalmazott és *A témaválasztás indokai* cím alatt részletezett elvek érvényre juttatására is.

Felhasznált irodalom és források

2012. évi CLXXX. törvény az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködésről
A Tanács 2005/671/IB határozata (2005. szeptember 20.) a terrorista bűncselekményekre vonatkozó információcseréről és együttműködésről. L 253/22 (2005. szeptember 29.)
A Tanács következtetései: kölcsönös elismerés büntetőügyekben „A kölcsönös elismerés előmozdítása a kölcsönös bizalom erősítése révén”. (2018/C 449/02) *Az Európai Unió Hivatalos Lapja*, C 449/6. (2018. december 13.)
A Tanács következtetései: „Az igazságszolgáltatáshoz való jog – A digitalizáció lehetőségeinek kiaknázása”. (2020/C 342 I/01) *Az Európai Unió Hivatalos Lapja*, C 342 I/1 (2020. október 14.)
Ambrus István: *Digitalizáció és büntetőjog*. Budapest, Wolters Kluwer, 2021.
Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/1727 rendelete (2018. november 14.) az Európai Unió Büntető Igazságügyi Együttműködési Ügynökségéről (Eurojust) és a 2002/187/IB tanácsi határozat felváltásáról és hatályon kívül helyezéséről. L 295/138 (2018. november 21.)
Az Európai Parlament és a Tanács 2016/680 (EU) irányelve (2016. április 27.) a személyes adatoknak az illetékes hatóságok által a bűncselekmények megelőzése, nyomozása, felderítése, a vádeljárás lefolytatása vagy büntetőjogi szankciók végrehajtása céljából végzett kezelése tekintetében a természetes személyek védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 2008/977/IB tanácsi kerethatározat hatályon kívül helyezéséről. L 119/89 (2016. május 4.)
Az Európai Unió Tanácsa: *Az Európai Parlament és a Tanács rendelete a büntetőügybeli elektronikus bizonyítékokra vonatkozó, közlésre és megőrzésre kötelező európai határozatokról – Általános megközelítés*. 15020/18 (2018. november 30.). Online: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15020-2018-INIT/hu/pdf>
Az igazságszolgáltatás digitalizációja: a Tanács jóváhagyta az e-CODEX-rendszerről folytatandó tárgyalásokra vonatkozó megbízását. Sajtóközlemény. *Európai Tanács – Az Európai Unió Tanácsa*, 2021. június 7. Online: www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2021/06/07/digitalisation-of-justice-council-approves-its-mandate-for-negotiations-on-the-e-codex-system
Bartók Róbert: Elektronikus kapcsolattartás a büntetőeljárásban. In G. Karácsony Gergely (szerk.): *Az elektronikus eljárások joga*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2018. 73–98.
Bommarito, Michael J.: Preprocessing Data. In Daniel Martin Katz – Ron Dolin – Michael J. Bommarito (szerk.): *Legal Informatics*. Cambridge, Cambridge University Press, 2021. 55–60.

⁵⁹ Lásd: 55. lj.

⁶⁰ A Secure Information Exchange Network Application (SIENA) egy, az Europol által használt, korszerű platform, amely lehetővé teszi a bűnüldözési célból rendelkezésre álló adatok gyors és felhasználóbarát cseréjét az Europol összekötő tisztjei, a tagállamok nyomozó hatóságai, valamint azon harmadik felek között, amelyekkel az Europol együttműködési megállapodást kötött.

- Council of the European Union: *Digital Justice: E-evidence*. 6429/1/20 (2020. március 2.).
- Council of the European Union: *Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on a Computerised System for Communication in Crossborder Civil and Criminal Proceedings (e-CODEX system), and Amending Regulation (EU) 2018/1726 – Preparation for a General Approach*. 9005/21 (2021. május 28.). Online: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9005-2021-INIT/en/pdf>
- Dornfeld László: A határokon átnyúló elektronikus bizonyítékgyűjtés szabályozása az EU-ban. *Infokommunikáció és Jog*, 17. (2019), 2.
- Dymitruk, Maria: *Legal Tech in the Law Enforcement Agencies*. Megjelenés alatt
- Elek Balázs: Költség és időtartalékok a büntetőeljárásban. *Büntetőjogi Szemle*, 3. (2015), 1–2. 10–17. Online: <https://ujbtk.hu/dr-elek-balazs-koltseg-es-idotartalekok-a-buntetoeljarasban/>
- Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának – Az igazságszolgáltatás digitalizációja az Európai Unióban. Lehetőségek eszköztára*. COM(2020)710 végleges (2020a. december 2.). Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0710&from=EN>
- Európai Bizottság: *Javaslat az Európai Parlament és a Tanács rendelete a polgári és büntetőügyekben történő határokon átnyúló kommunikációra szolgáló számítógépes rendszerről (e-CODEX rendszer) és az (EU) 2018/1726 rendelet módosításáról*. COM(2020)712 végleges (2020b. december 2.). Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020PC0712&from=EN>
- Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának a szervezett bűnözés elleni küzdelemre irányuló uniós stratégiáról (2021–2025)*. COM(2021)170 végleges (2021. április 14.). Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0170&from=EN>
- Európai Bizottság: *Javaslat az Európai Parlament és a Tanács rendelete a mesterséges intelligenciára vonatkozó harmonizált szabályok (a mesterséges intelligenciáról szóló jogszabály) megállapításáról és egyes uniós jogalkotási aktusok módosításáról*. COM(2021)206 végleges (2021. április 21.). Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021PC0206&from=HU>
- Európai Tanács: *Az Európai Tanács ülése – II.9. számú következtetés*. EUCO 13/18. (2018. október 18.)
- European Commission: *Cross-border Digital Criminal Justice Final Report*. Luxemburg, Publications Office of the European Union, 2020. Online: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/e38795b5-f633-11ea-991b-01aa75ed71a1/language-en>
- European Commission: *Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council Amending Council Decision 2005/671/JHA, as Regards its Alignment with Union Rules on the Protection of Personal Data*. COM(2021)767 végleges (2021. december 1.). Online: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/2_1_178488_direct_dig_exch_terr_en.pdf_0.pdf
- European Commission: *Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the Digitalisation of Judicial Cooperation and Access to Justice in Cross-Border Civil, Commercial and Criminal Matters, and Amending Certain Acts in the Field of Judicial Cooperation*. COM(2021)759 végleges (2021. december 1.). Online: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/law/cross-border_cases/documents/1_1_178479_regul_dig_coop_en.pdf.pdf

- European Commission: *Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council Establishing a Collaboration Platform to Support the Functioning of Joint Investigation Teams and Amending Regulation (EU) 2018/1726*. COM(2021)756 végleges (2021. december 1.). Online: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/3_1_178497_regul_jit_en.pdf.pdf
- Gombos Katalin – Gyuranecz Franciska Zsófia – Krausz Bernadett – Papp Dorottya: A mesterséges intelligencia jogalkalmazási területen való hasznosíthatóságának alapjogi kérdései. In Török Bernát – Zódi Zsolt (szerk.): *A mesterséges intelligencia szabályozási kihívásai. Tanulmányok a mesterséges intelligencia és a jog határterületeiről*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2021. 327–356.
- Herke Csongor: A digitalizáció szerepe a büntetőeljárásban. In Mezei Kitti (szerk.): *A bűnügyi tudományok és az informatika*. Budapest–Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar – Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont, 2019. 104–124.
- Jánosi Andrea: The Need for Interoperability between EU Information Systems in the Area of Police and Judicial Cooperation in Criminal Matters. *Ügyészségi Szemle*, 5. (2020), 3. 61–81.
- Joint Investigation Teams Collaboration Platform. Ref. Ares(2021)2793772 (2021. április 27.). Online: https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12698-A-hatarokon-ativelo-bunozes-elleni-kuzdelem-informatikai-egyuttmukodesi-platform-a-kozos-nyomozocsoportok-szamar_a_hu
- Karsai Krisztina: Locus/Forum Regit Actum – a Dual Principle in Transnational Criminal Matters. *Hungarian Journal of Legal Studies*, 60. (2019), 2. 155–172.
- Karsai Krisztina: Inkriminált algoritmusok a büntető igazságszolgáltatásban. In Madai Sándor – Pallagi Anikó – Polt Péter (szerk.): *Sic itur ad astra. Ünnepi kötet a 70 éves Blaskó Béla tiszteletére*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2020. 251–259.
- Karsai Krisztina: Algoritmusok és büntető igazságszolgáltatás. In Török Bernát – Zódi Zsolt (szerk.): *A mesterséges intelligencia szabályozási kihívásai. Tanulmányok a mesterséges intelligencia és a jog határterületeiről*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2021. 357–386.
- Karsai Krisztina: A mesterséges intelligencia szabályozásának európai tervezete, avagy algoritmusok térnyerésének előjelei a (büntető) igazságszolgáltatásban. *FORVM Acta Juridica et Politica*, 11. (2021), 3. 189–196.
- Kerezsi Klára – Pap András László: A bűnözés és a bűnözéskontroll jövője. In Finszter Géza – Sabjanics István (szerk.): *Biztonsági kihívások a 21. században*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2017. 543–584.
- Kery-Tyerman, Jonathan – A. J. Shankar: The Core Concepts of E-Discovery. In Daniel Martin Katz – Ron Dolin – Michael J. Bommarito (szerk.): *Legal Informatics*. Cambridge, Cambridge University Press, 2021. 291–314.
- Lauritsen, Marc: Document Automation. In Daniel Martin Katz – Ron Dolin – Michael J. Bommarito (szerk.): *Legal Informatics*. Cambridge, Cambridge University Press, 2021. 69–84.
- Mezei Kitti: A modern technológiák kihívásai a büntetőjogban, különös tekintettel a kiberbűnözésre. *Állam- és Jogtudomány*, 61. (2020), 4. 65–81. Online: https://jog.tk.hu/uploads/files/2020-04_MEZEI-tan.pdf
- Mezei Kitti: Az elektronikus bizonyítékokkal kapcsolatos kihívások és szabályozási újdonságok. *Belügyi Szemle*, 67. (2019), 10. 5–40. Online: <https://ojs.mtak.hu/index.php/belugyiszemle/article/view/3388/2552>
- Nagy Adrienn: A mesterséges intelligencia és a digitalizáció jelentősége és lehetséges hasznosítási területei az igazságszolgáltatásban. *Infokommunikáció és Jog*, 18. (2020), 2. E-különszám. 1–11.

- Osztovits András: Online bíróságok és az igazságszolgáltatáshoz való jog – esély vagy veszély? *Magyar Jog*, 67. (2020), 11. 625–632.
- Smith, Gavin J. D. – Lyria Bennett Moses – Janet Chan: The Challenges of Doing Criminology in the Big Data Era: Towards a Digital and Data-Driven Approach. *The British Journal of Criminology*, 57. (2017), 2. 259–274.
- Vadász Pál – Zódi Zsolt: A nemzetbiztonsági szolgálatok és a rendvédelmi szervek információkereséshez kapcsolódó számonkérhetősége. *Jogtudományi Közlöny*, 75. (2020), 11. 518–527.
- Zódi Zsolt: A járvány, a jogi szféra és a technológia. Hogyan vészelték át a jogrendszerek a járványt, mekkora szerepe volt ebben a technológiának, és mennyire lesznek tartósak a változások? *In Medias Res*, 9. (2020), 2. 339–355.

Vákát oldal

A digitalizáció hatása a hazai elektronikus cégeljárásra

Absztrakt: A tanulmány a magyarországi nemperes bírósági eljárások közül az elektronikus cégeljárás fejlődését és az eljárásban alkalmazott technológiákat mutatja be. Ennek során kitér a vonatkozó uniós szabályok bemutatására, azoknak az elmúlt időszakban történt főbb változásaira, eredményeire, illetve mindazon kezdeményezésekre és törekvésekre, amelyek napjainkban együtt alkotják az unió digitális politikáját. A cégeljárást mint az igazságszolgáltatáson belül működő elektronikus eljárási modellt párhuzamba állítja a közigazgatási informatikával, annak fejlődési pályájával. Foglalkozik továbbá a cégeljárásban alkalmazható új és korszerű technológiai megoldásokkal, az informatikai fejlesztések lehetséges fejlődési irányával. A konkrét javaslatok bemutatása során külföldi *best practice* példák segítségével illusztrálja a lehetséges megoldásokat.

Tárgyszavak: igazságszolgáltatás; digitális; digitalizáció; cégeljárás; cégbíróság; elektronikus; elektronikus cégeljárás; Európai Unió; közigazgatás; e-közigazgatás; digitalizáció; fejlesztés; fejlődés; nyomtatványok; e-mail; online; ügyintézés; egyszerűsített; hitelesítés; azonosítás; portál; strukturált; adat; automatizált; automatikus; hivatal

Az igazságszolgáltatás és a digitalizáció kapcsolata az Európai Unióban

Az Európai Unió Alapjogi Chartája² (Charta) határozza meg mindazon alapelveket és jogokat, amelyek érvényesülésének biztosítása mind az unió nemzetközösségének szintjén, mind pedig az egyes tagállamokban kötelező érvényű. Ahogyan azt a Charta preambuluma is megállapítja, „Európa népei, az egymás közötti egyre

¹ Ormai László a Külkereskedelmi Főiskola marketing szakán közgazdászként, majd az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán jogászként végzett. 1996–2007 között a pénzügyi szektorban dolgozott többek között projektmenedzsment területen, aztán az Igazságügyi Minisztérium miniszteri kabinetében, illetve a Céginformációs Osztály vezetőjeként dolgozott. Projektvezetője volt a 2008-ban megalakult elektronikus cégeljárást előkészítő szakmai munkacsoportnak. Ezt követően a magánszektorban, majd 2018-tól a versenyszektorban a cégeljárással és cégnyilvántartással összefüggésben szakmai tanácsadóként, projektvezetőként dolgozott. Jelenleg az Igazságügyi Minisztérium, illetve a miniszteri biztosok titkársága számára végez az elektronikus cégeljárással és cégnyilvántartással kapcsolatosan jogi informatikai szakértői, valamint stratégiai és tervezési tanácsadói feladatokat.

² Az Európai Unió Alapjogi Chartája. C 326/391 (2012. október 26.).

szorosabb egység létrehozása során úgy döntöttek, hogy osztoznak a közös értékeken alapuló békés jövőben”.

Törekvések, kezdeményezések

Az európai együttműködésben kiemelt szerephez jutnak azon szabályozások, illetve közösségi, valamint nemzeti szinten érvényesülő eszköztárak, amelyek alkalmazása garanciát tud nyújtani a hatékony igazságszolgáltatás érvényesüléséhez, ezen keresztül pedig az egyes alapvető jogok érvényesítéséhez (például: hatékony jogorvoslathoz, tisztességes eljáráshoz való jog).

Az elmúlt évtizedekben az Európai Unió saját intézményrendszerén belül több erőfeszítést is tett, hogy elősegítse a digitalizáció térnyerését, a korszerű technológiai megoldások egyre szélesebb körű alkalmazását. Az 1994-ben elkészült Bangemann-jelentés³ konkrét ajánlásokat fogalmazott meg az Európa Tanács számára annak érdekében, hogy meghatározza és egyben kijelölje azon főbb cselekvési pontokat, amelyek választ adhatnak majd az információs társadalom kihívásaira. A 2000 márciusában tartott lisszaboni csúcstalálkozón az EU kormányfői elfogadták azon irányelveket, amelyek célja az volt, hogy az unió 2010-ig a világ legversenyképesebb gazdaságává váljon. A stratégiának fontos részét képezte az eEurope 2002⁴ cselekvési terv, amely a szükséges intézkedéseket három szempontrendszer szerint csoportosította: olcsóbb, gyorsabb és biztonságosabb internet; emberek és képességeik fejlesztése, valamint az internet használatának ösztönzése. Az eEurope 2002 cselekvési tervben meghatározott törekvésekkel összhangban az Európai Tanács 2002 júniusában elfogadta az eEurope 2005⁵ cselekvési tervet, amely 2005-ig elérendő fő célkitűzésként a modern online közszolgáltatások kialakítását határozta meg. Ezen cselekvésterv-csomagban az online közszolgáltatások; az e-kormányzati szolgáltatások, illetve az e-üzleti környezet kialakítása; a széles sávú internet minél szélesebb körű elérhetősége, valamint a biztonságos informatikai infrastruktúra megalkotása szerepelt. Tovább finomította a digitalizációval kapcsolatos elképzeléseket az i2010 eGovernment⁶ cselekvési terv, amelyet az EU i2010 stratégiájának részeként határoztak meg. A dokumentum az európai digitális gazdaság fejlődésének

³ Conference G7 – Raport Bangemann: *Europe and the Global Information Society – Recommendations to the European Council*. Brüsszel, 1994.

⁴ Európai Bizottság: *Az Európai Bizottság közleménye a Tanácsnak és az Európai Parlamentnek: eEurope 2002 cselekvési terv*. COM(2000)330 végleges (2000. június 19–20.).

⁵ Európai Bizottság: *Az Európai Bizottság közleménye a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek, a Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának – eEurope 2005: Információs társadalom mindenki számára – cselekvési terv, amelyet a sevillai Európai Tanácsra tekintettel kellett bemutatni*. COM(2002)263 végleges (2002. május 28.).

⁶ Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának – i2010 eGovernment cselekvési terv: az elektro-*

égisze alatt fontos célként határozta meg a közszolgáltatások hatékonyságának további javítását, a gazdasági szereplőket érintő bürokrácia csökkentését, valamint a közszolgáltatások határon átnyúló eredményes működésének elősegítését.

A kitűzött célok egy része azonban – a tagállami és közösségi döntéshozatalok nehézségei, a megvalósítás elmaradása estén alkalmazandó egyes szankciók erőtlensége, valamint az uniós intézményi bürokráciájából fakadó lassúsága miatt – csak terv maradt, és a mai napig nem valósult meg teljeskörűen.

Hasonlóan árnyalt képet mutatnak azon rendszerek, informatikai fejlesztések, amelyek ugyan hosszas előkészítés és egyeztetés után, de végül megvalósultak. Ezek közé tartozik az Európai Bizottság koordinációja alatt 2010-ben elindított Európai Igazságügyi Portál⁷ (e-Justice), amely azon túl, hogy részben uniós, részben pedig országspecifikus tájékoztatást biztosít az egyes jogi ügyek intézésének módjáról, az eljárásokban érintett szervezetekről és intézményekről, érdemi szolgáltatásokat, ügyintézési lehetőségeket sajnos nem vagy csak minimális mértékben biztosít.

Az uniós intézményrendszerek és döntési mechanizmusok működési hiányosságának emblematikus példája továbbá a cégnyilvántartás területét érintő Business Registers Interconnection System⁸ (BRIS) és a fizetéseképtelenségi nyilvántartás (FKNY)⁹ szakrendszer is. A 2012/17/EU irányelvvel és az (EU) 2015/884 bizottsági végrehajtási rendelettel összhangban, az Európai Unión belül a határokon átnyúló gazdasági tevékenységek átláthatóságának biztosítása céljából, 2017 júniusában létrejött az üzleti nyilvántartások¹⁰ összekapcsolására szolgáló BRIS, amelyen keresztül valamennyi uniós tagállam cégnyilvántartását összekötötték, és az e-Justice portál révén bárki által kereshetővé váltak a tagállamok cégnyilvántartásainak bizonyos adatai. A BRIS indulását követően 2018-ban élesítették tagállami szinten az FKNY-rendszert. Ez utóbbi szolgáltatás célja, hogy könnyítse az EU-ban a határokon átnyúló fizetéseképtelenségi (csőd-, felszámolási és hasonló) eljárások lebonyolítását, és védje a hitelezők érdekeit.

Mind a BRIS-t, mind pedig az FKNY-rendszert használók száma a mai napig nagyon csekély. Ennek oka – a rendszerek nem ismerete mellett – az is, hogy a használatukkal bárki számára díjmentesen elérhető céginformációk köre minimális, nem az üzleti döntéseket megalapozó adatkörre fókuszál, a fizetős céginformációs szolgáltatás pedig – a megvalósítására kiírt tenderek sorozatos eredménytelensége miatt – továbbra sem biztosított. A fizetéseképtelenségi nyilvántartás is egyelőre csak

nikus kormányzat létrehozásának felgyorsítása a társadalom egészének javára. COM(2006)173 végleges (2006. április 25.).

⁷ Lásd: <https://e-justice.europa.eu/home?action=home&plang=hu>.

⁸ A Bizottság (EU) 2015/884 végrehajtási rendelete (2015. június 8.) a nyilvántartások összekapcsolására szolgáló 2009/101/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvvel létrehozott rendszer céljából szükséges műszaki leírások és eljárások megállapításáról. L 144/1 (2015. június 10.).

⁹ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2015/848 rendelete (2015. május 20.) a fizetéseképtelenségi eljárásról. L 141/19 (2015. június 5.).

¹⁰ Ezen fogalom alatt a cégnyilvántartást, illetve a cégjegyzékek adatok összességét kell érteni.

tagállami szinten működik teljeskörűen. A Bizottság (EU) 2019/917 végrehajtási rendeletének¹¹ 1. cikke alapján a tagállami fizetéseképtelenségi nyilvántartásokat 2021. június 30-ig kellett volna összekapcsolni, azonban az unió 27 tagállama közül 2022 januárjában is még csak 13 tagállam teljesítette ezt határidőre.

Ugyanakkor félrevezető lenne azt állítani, hogy az unió nagyobb volumenű, igazságszolgáltatást érintő informatikai reformjai, kezdeményezései minden esetben megrekedtek a vágyálmok szintjén.

Az EUR-Lex¹² portálon keresztül bárki számára elérhető az EU jogi aktusainak, jogszabályainak adatbázisa, amelynek szövegei az EU valamennyi hivatalos nyelvén rendelkezésre állnak. Kialakították az e-CODEX¹³ informatikai hálózatát, amely az egyes tagállamok informatikai rendszerei közötti kapcsolatot, adatszerezést, dokumentumtovábbításokat biztosítja a polgári és büntetőeljárások során. A digitális eszközök társasági jog terén történő használatáról szóló 2019. június 20-i 2019/1151 (EU) parlamenti és európai tanácsi irányelv (Digitális Irányelv)¹⁴ a cégeljárás, cégalapítás területén irányzott elő markáns változtatásokat. Hasonlóan izgalmas elgondolásokat tartalmaz az Európai Parlament és Tanács európai adatkormányzásról szóló rendelete (Data Governance Act),¹⁵ amely az Európai Adatstratégiával¹⁶ összhangban kívánja megteremteni a szabályozási környezetet a közzsféra adatainak felhasználása, kezelése, valamint az adatoknak díjfizetés ellenében történő hozzáférhetősége terén.

Ezen kérdések vizsgálata több szempontból is különösen aktuális. 2021-ben megalakult a Nemzeti Adatvagyon Ügynökség,¹⁷ amelynek célja – többek között –, hogy koordinálja a közérdekű adatvagyonnal való gazdálkodást, a nemzeti adatvagyon széles körű hasznosítását. 2021. június 15-én pedig az Országgyűlés elfogadta a jogi személyek nyilvántartásáról és a nyilvántartási eljárásról szóló 2021. évi XCII. törvényt, amely emellett, hogy egy teljesen újonnan létrehozott, központi nyilvántartásba integrálja valamennyi jogi személy nyilvántartását, 2023. július 1-jével kezdődően gyökeresen új alapokra is helyezi a vonatkozó eljárásokat.

¹¹ A Bizottság 2019/917 végrehajtási rendelete (2019. június 4.) az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2015/848 rendeletének 25. cikke szerinti, a fizetéseképtelenségi nyilvántartások összekapcsolására szolgáló rendszerhez szükséges műszaki leírások, intézkedések és egyéb követelmények megállapításáról. L 146/100 (2019. június 5.).

¹² Lásd: <https://eur-lex.europa.eu/homepage.html?locale=hu>.

¹³ Lásd: www.e-codex.eu.

¹⁴ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/1151 irányelve (2019. június 20.) az (EU) 2017/1132 irányelvnek a digitális eszközök és folyamatok társasági jog terén történő használatát tekintetében történő módosításáról. L 186/80 (2019. július 11.).

¹⁵ Európai Bizottság: *Javaslat – Az Európai Parlament és a Tanács rendelete az európai adatkormányzásról (Adatkormányzási rendelet)*. COM(2020)767 végleges (2020. november 25.).

¹⁶ Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának – Európai adatstratégia*. COM(2020)66 végleges (2020. február 19.).

¹⁷ A nemzeti adatvagyonról szóló 2021. évi XCI. törvény alapján.

Kihívások és a rájuk adott válaszok

A Covid-19-világjárvány drasztikusan felgyorsította azokat a folyamatokat, amelyek a 21. század robbanásszerű technológiai és informatikai fejlődése egyébként is indukált. A járványügyi helyzetből fakadó változások alapjaiban írták át a mindennapi rutinjainkat nemcsak nemzeti, hanem nemzetközi szinten is. Új kommunikációs formák és csatornák jöttek létre, a világ gazdaságban és a nemzetgazdaságokban alkalmazott elvek és eszközrendszerek érvényüket veszítették vagy alapjaiban megváltoztak, az egyéni és társadalmi preferenciák pedig gyökeresen átalakultak. Még inkább előtérbe kerültek a technológiai újítások, a digitalizációs folyamatok. A változások miatti alkalmazkodási kényszer az Európai Unióban is elindította azon folyamatokat, amelyek a tavalyi év második felében az unió digitális jövőképének újragondolásához vezettek.

A digitalizáció új megoldásai az igazságszolgáltatást is érintették. Ennek keretében 2020 októberében az Európai Unió Tanácsa már konkrét következtéseket is elfogadott arról, hogy a digitalizáció lehetőségeit kiaknázva miként lehet javítani az igazságszolgáltatáshoz való jog jobb érvényesülésén. Ezek leképezése volt az Európai Unió Tanácsának *Az igazságszolgáltatáshoz való jog – A digitalizáció lehetőségeinek kiaknázása*,¹⁸ illetve az Európai Bizottság 2020. december 12-én kiadott *Az igazságszolgáltatás digitalizációja az Európai Unióban*¹⁹ című dokumentuma. Mindkettő a digitális technológiák igazságszolgáltatási rendszerekben történő további alkalmazásában, a digitális készségek igazságszolgáltatási ágazatban történő fejlesztésében, a MI-rendszerek – különösen a gépi tanuló rendszerek – fokozottabb és koordinált használatában, a biztonságos és magas színvonalú távközlési technológiák (videókonferenciák) alkalmazásának támogatásában, a nemzeti adatbázisok és nyilvántartások összekapcsolásának elősegítésében, valamint a biztonságos, elektronikus adattovábbítási csatornák és innovatív eszközök illetékes hatóságok közötti használatának előmozdításában látja a megfelelő választ a jelen és egyben a jövő kihívásaira. A fentiekkel kapcsolatos átfogó víziók, tervek, elképzelések ismertetésére 2021. március 9-én került sor, amikor az Európai Bizottság bemutatta az Európai Unió 2030-ig szóló digitális átalakulásának alappilléreit.²⁰

¹⁸ A Coreper (Állandó Képviselők Bizottsága) a 2020. október 7-i ülésén megállapodásra jutott „Az igazságszolgáltatáshoz való jog – A digitalizáció lehetőségeinek kiaknázása” című tanácsi következtetéstervezet szövegéről: A Tanács következtetései „Az igazságszolgáltatáshoz való jog – A digitalizáció lehetőségeinek kiaknázása”. C 342 I/1 (2010. október 14.).

¹⁹ Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának – Az igazságszolgáltatás digitalizációja az Európai Unióban – Lehetőségek eszköztára*. COM(2020)710 végleges (2020. december 2.).

²⁰ Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának – Digitális iránytű 2030-ig: a digitális évtized megvalósításának európai módja*. COM(2021)118 végleges (2021. március 9.).

A dokumentum elsősorban a korábbi években meghatározott célok és elvek mentén határozta meg a jövőben is követendő stratégiát, ugyanakkor figyelembe vette a pandémia által megváltozott preferenciákat, a mai kor digitális kihívásait is.

A digitalizáció helyzete a hazai eljárásokban

Magyarországon a digitalizáció, illetve az innovatív technológiák különböző típusú hatósági, illetve bírósági eljárásokban történő alkalmazásának terén nagyon ellentmondásos a helyzet. Ez azonban nem azt jelenti, hogy a közigazgatási eljárások során alkalmazott elektronikus megoldások jobbak, mint a bírósági informatikában alkalmazott megoldások. Az ellentmondás sokkal inkább abból fakad, hogy a közigazgatási és bírósági informatika két, egymástól teljesen eltérő fejlődési pályát járt be, egymástól teljesen eltérő koncepció mentén alakították ki őket. Ezen különutas modell az elmúlt években is megmaradt, és technológiai megoldásaiban sem igazán közeledett egymáshoz a két terület, nem épített a másik által elért eredményekre.

A hazai bírósági eljárásokat vizsgálva az is megfigyelhető, hogy az egyes eljárások digitalizációjának eltérő mélysége mellett ugyanazon eljáráson belül is különbözik az egyes ügyviteli folyamatok elektronizáltságának szintje. Az elektronizáltság tekintetében elsöre nagyon biztatónak tűnhet az elektronikus cégeljárás helyzete. Azonban ha jobban megvizsgáljuk a részleteket, akkor látni fogjuk, hogy ebben az eljárásban is több esetben korszerűtlen technológiai megoldásokkal, illetve akár az elektronikus ügyintézés hiányosságaival találkozunk.

E-közigazgatás

A közigazgatás területén komoly lépések történtek az egyes eljárások digitalizációja, egységes informatikai keretrendszerbe történő integrálása érdekében. Ennek megfelelően Magyarországon az elmúlt években csendes forradalom zajlott a közigazgatásban. Egyre jobban teret nyert az elektronikus ügyintézés, a hatósági ügyek távolról, egységes elektronikus platformon és keretrendszeren belül történő kezelése. Elsősorban a gazdálkodó szervezetek számára jelent kötelezettséget az elektronikus ügyintézés igénybevétele, azonban az elektronikus megoldások a magánszemélyek számára is nyitva állnak.

A Szabályozott Elektronikus Ügyintézési Szolgáltatások (SZEÜSZ) bevezetése révén az e-közigazgatási szolgáltatások nagy részben átvették az eddig papíralapú ügyintézési folyamatok szerepét, aminek köszönhetően gyorsabban, költséghatékonyabban és ügyfélorientáltabban lehet ügyeket intézni. A rendszer kiindulópontja a www.mo.hu portál, ahonnan valamennyi e-ügyintézési szolgáltatás elérhető, illetve kezdeményezhető. Bejelentkezés nélkül érdemi ügyintézésre ugyan nincs lehetőség, azonban az egyes eljárástípusok leírásai így is megismerhetők. Bejelentkezést

és hitelesítést követően az ügyintézéshez szükséges nyomtatványok letölthetők, valamint lehetőség nyílik az ügyfél és a hatóság közötti kétirányú adatkapcsolatra is. Ezen a szinten online, hitelesített módon tölthetők ki az űrlapok, amelyeket aztán elektronikus formában lehet megküldeni az illetékes hatóság számára. Az elektronikus ügyintézés további fázisaiban pedig lehetőség nyílik akár a teljes ügymenet elektronikus lefolytatására is (például a vonatkozó illetékek, díjak elektronikus befizetése; személyre szabott ügyintézési felületek alkalmazása).²¹ Jelenleg körülbelül 2500-féle hatósági ügy intézhető elektronikusan a portálon keresztül.

A közigazgatási informatika fejlődésének egyik alapvető jellegzetessége, hogy az egyes fejlesztések nem egymástól elszigetelten, hanem egymásra épülve (horizontálisan vagy vertikálisan), az egyes alrendszerek közötti szinergiát megtartva mentek/mennek végbe. Az e-közigazgatás területén a közeljövőben is számos olyan innovációt kívánnak bevezetni, amely alapvetően rendezi át az egyes eljárások és ügyintéзések jelenlegi struktúráját.

Videós arcfelismerésen alapuló azonosítás, élőbeszéddel elindított automatizált ügyintézés, virtuális orvosi rendelők és robotizált ügyintézés kiépítése szerepel a tervek között.²² Emellett megvalósítás alatt van az automatizált közigazgatási döntéshozatali modell (AKD) is. Ez utóbbi egy olyan informatikai rendszer, amelynek segítségével az ügyintézési lépések emberi beavatkozás nélkül történnek majd meg, amennyiben a döntéshez szükséges minden információ rendelkezésre áll.

A helyzet az e-közigazgatás területén tehát sokat javult, de még korántsem ideális, hiszen az elektronizáció több esetben jelenleg is csak a hatósági ügyek elektronikus úton történő kezdeményezését biztosítja, az ügyintézés további részében vagy az ügyfél részéről válik szükségessé a személyes jelenlét, vagy pedig a hivatalban szükséges az ügy elintézése érdekében olyan „back office” manuális munka, ami attól, hogy nem látszódik, még jelen van.

E-per

Hasonló a helyzet a peres eljárásokkal is. A magyar igazságszolgáltatásban a rendes bíróságoknál 2018. január 1-jétől vezették be kötelező érvénnyel az *e-per* intézményét, amely lényegében az elektronikus úton való bírósági kapcsolattartást jelenti, vagyis azt, hogy az eljárásban érintett felek nem papíralapon, hanem elektronikus úton nyújtják be kérelmeiket a bíróság felé, és a bíróság is ilyen módon lép velük kapcsolatba. Az *e-per* intézménye tehát döntően a kapcsolattartás elektronizálására korlátozódik. A kötelező elektronikus kapcsolattartás itt is a gazdálkodó szervezeteket, valamint a jogi képviselőket érinti, a magánszemélyek számára ez lehetőségként jelentkezik.

²¹ Lásd: <https://euf.gov.hu/elektronikus>.

²² Schopp Attila: *Robot segít az ügyintézésben*. *ITBusiness*, 2021. január 12.

Valódi, teljes mértékben online bírósági peres eljárások lényegében nincsenek, sőt maga a bírósági eljárás is – a kapcsolattartást leszámítva – alapvetően papíralapú maradt. (A témával jelen tanulmánykötetben *A bírósági informatika helyzete Magyarországon* című fejezet bővebben is foglalkozik.)

E-cégeljárás

A cégbíróságok ugyanakkor már előrébb járnak: az elektronikus cégeljárásban 2008. július 1-jével kezdődően átfogóan elektronizálták és egyben digitalizálták az eljárást, amelynek köszönhetően a papíralapú cégeljárást szinte teljeskörűen felváltotta az elektronikus cégeljárás.

A cégeljárás azonban az elmúlt évtizedekben mindvégig „különutas” irányvonalat képviselt. Ennek oka részben koncepcionális okokra, részben pedig a jogalkotói szándéokra vezethető vissza. A közigazgatási eljárások elektronizálásának modellje²³ az elektronikus cégeljáráshoz²⁴ képest jelentősen később kezdődött csak meg. Ennek ellenére nem épített az elektronikus cégeljárás tapasztalataira, nem illeszkedett a már kialakított eljárási modellhez, hanem egy teljesen új koncepció mentén valósították meg. Az elmúlt évek alatt ezen koncepcionális különbözőség tovább erősödött, tovább fokozódott. Jogalkotói oldalon pedig mindvégig tapintható volt az a szándék, hogy ha a jogszabályok értelmében az igazságügyi tárca felelős a cégeljárás és cégnyilvántartás informatikai rendszerének üzemeltetéséért, akkor ennek szabályozását és működtetését illetően ne kerüljön „birtokon kívülre”, legyen ráhatása a folyamatokra. Ennek okán amennyire lehetett, az elektronikus cégeljárás igyekezett megőrizni önállóságát, az e-közigazgatási szolgáltatásoktól (például: SZEÜSZ) való elszigeteltségét. Folyamataiba minimális mértékben integráltak csak a SZEÜSZ keretrendszerének elemeit (például: ügyfélkapu, hivatali kapu), és operatív működésében is eltér a többi nagy szakrendszerétől (például: belügyminisztériumi szakrendszerek).

A kormány 2020–2030 közötti időszakot átfogó Mesterséges Intelligencia Stratégiája²⁵ több olyan mozzanatot irányzott elő a jövőre nézve (robotizált folyamatautomatizálás kiterjesztése, egységes elvek mentén történő adatgazdálkodás, egységes adatvagyon-szabályozás stb.), amelyek indokolták teszik a jelenlegi cégnyilvántartási, céginformációs modell újragondolását, az egyes eljárások (cégeljárás) újratervezését.

²³ Az elektronikus ügyintézés és a bizalmi szolgáltatások általános szabályairól szóló 2015. évi CCXXII. törvény.

²⁴ A cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról szóló 2006. évi V. törvény.

²⁵ A Digitális Jólét Program keretében 2020. szeptember 8-án mutatták be Magyarország Mesterséges Intelligencia Stratégiáját: Magyarország Mesterséges Intelligencia Stratégiája 2020–2030. Digitális Jólét Nonprofit Kft., 2020. május.

A hazai törekvések, valamint a technológiai fejlődéséből származó kihívások mellett a cégeljárás újragondolását sürgetik a hazánkat érintő nemzetközi, uniós kötelezettségek is. Ezek közül a leginkább égető határidejű a Digitális Irányelv²⁶ azon fejezete, amely konkrét elvárást fogalmaz meg a tagállamok felé az online cégalapítás, az egyes céginformációk tagállamok közötti továbbítását illetően. Ezen folyamatok egyértelműen kijelölik annak útját, hogy a cégeljárás területén – csakúgy, mint más közigazgatási eljárások esetében – nem lehet „elhajolni” a kihívások elől, és hogy az időtállóság és korszerűség érdekében az építkezést új alapokra kell helyezni.

A következőkben a cégeljárás példáján keresztül – egy rövid történelmi kitekin-téssel – igyekszem bemutatni egy olyan lehetséges fejlesztési pályát, amelyen a korszerű technológiák alkalmazásával hatékonyan lehetne előmozdítani mind a cégeljárás, mind pedig az ehhez szervesen kapcsolódó nyilvántartások (cégnylvántartás) fejlődését.

A cégeljárás fejlődéstörténete Magyarországon

Magyarországon a cégeljárás sokáig azon vezető nemperes eljárások közé tartozott, amely hatékonyan kombinálta, illetve egyensúlyban tartotta a modern technológia eszközszerkezeit a hagyományos ügyviteli folyamatok logikájával. A digitalizáció térnyerése, a közigazgatási, illetve bírósági folyamatokat érintő e-ügyintézési kompetenciák egyre fokozódó szükségessége, a gazdaságban, a közigazgatásban és a mindennapi életben bekövetkező változások azonban rámutattak arra, hogy az eddig optimálisnak tűnő megoldások nagyon gyorsan avítottá válhatnak.

A kezdetek

A cégeljárás történetben az első jelentősebb mérföldkő az volt, amikor az 1990-es évek elején – részben az akkori PHARE-program keretében – kialakították az Igazságügyi Minisztérium által a jelenlegi Országos Cégnylvántartó és Céginformációs Rendszer (továbbiakban: OCCR) elődjét, vagy inkább első modelljét. Ezen informatikai háttérre épülve 1995-ben elindult az online céginformációs rendszer. A következő nagyobb lépcsőfokot az egyablakos rendszer 1998-as bevezetése jelentette, így az elektronikus kapcsolattartás alapjain megteremtődhetett a cégbíróságok egyéb külső intézményekkel (NAV, KSH) való gépi interfész segítségével történő, automatizált adattovábbítása.

²⁶ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/1151 irányelve (2019. június 20.) az (EU) 2017/1132 irányelvnek a digitális eszközök és folyamatok társasági jog terén történő használata tekintetében történő módosításáról. L 186/80 (2019. július 11.).

Az ezt követő években először a kft. és bt. elektronikus úton történő bejegyzése vált lehetségessé (2005), majd pedig 2006-ban ez a kapu megnyílt valamennyi egyéb cégformára is. Ekkor azonban az elektronikus eljárás még nem volt kötelező érvényű, hanem a papíralapú eljárás mellett egy további, választható opció volt.

eAz ezt követő évek azzal teltek, hogy mind a jogalkotás, mind az ügyvédi és bírósági folyamatok, mind pedig az informatikai struktúra fel legyen készítve a 2008. július 1-jével bekövetkező teljes körű és egyben kötelező érvényű elektronikus cégeljárásra. A fejlesztéseket, a humán erőforrás oktatását, valamint a szükséges infrastruktúra biztosítását az uniós finanszírozást biztosító Elektronikus Közigazgatás Operatív Program (EKOP) projektből²⁷ finanszírozta az akkori Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium (jelenleg: Igazságügyi Minisztérium), illetve az Országos Igazságszolgáltatási Tanács Hivatalának (jelenleg Országos Bírósági Hivatal) konzorciuma.

A digitális kiugrás 1.0

A 2008. július 1-jével lezárult fejlesztéseknek köszönhetően megteremtődött az elektronikus cégeljárás informatikai és cégbíróságokon alkalmazott, elektronizált ügyviteli folyamatainak feltételrendszere. A cégeljárás elektronikussá válása magával hozta a kiszolgálói oldalon bekövetkező változásokat is.

A folyamatban részt vevő jogi képviselőknek meg kellett barátkozniuk az új eljárással, az elektronikus nyomtatványokkal, a bíróságok ügyintézőinek az immáron elektronikusan beérkező kérelmek feldolgozásának megváltozott ügyviteli folyamataival és követelményeivel, a hatóságoknak pedig az elektronikus kapcsolattartás sajátosságaival.

A 2008. július 1-jei dátumtól kezdődően az elektronikus ügyintézés kizárólagossá vált, és így az addigi papíralapú eljárást az elektronikus csatorna váltotta fel. Ezt követően a cégeljárás még több, kisebb-nagyobb fazonigazításon esett át, azonban a következő komoly lépésre egészen 2019-ig várni kellett.

2019-ben került sor arra, hogy a cégeljárás adatellenőrzési protokolljába bekapcsolódtak más állami szakrendszeri nyilvántartások is. Ennek köszönhetően a kérelemben szereplő természetes személyek adatait már összevetik a személyi és lakcím-nyilvántartás, az idegenrendészeti nyilvántartás, valamint a vezető tisztségviselők esetén a bünyügyi nyilvántartás közhitelesen nyilvántartott adataival. Amennyiben pedig a kérelemben és a további szakrendszeri nyilvántartásban szereplő adatok között érdemi eltérés mutatkozik, vagy az adott természetes személy a kérelem benyújtásának pillanatában olyan eltiltás hatálya alatt áll, amely miatt nem vállalhat

²⁷ A fejlesztést a „Cégbíróság és céginformációs rendszerek továbbfejlesztése és korszerűsítése” operatív programban, EKOP-1.1.1-07-2009-0001 címen kiemelt projektként nevesítették. Lásd kormany.hu.

vezető tisztséget, a kérelmet elutasítják. Így megteremtődött a teljes konzisztencia az egyes állami nyilvántartások adatai között, és gyakorlatilag kizárttá vált, hogy természetes személyeket olyan adatokkal jegyezzenek be a cégeljárás során a cégnyilvántartásba, amelyek eltérnek a más állami közhiteles nyilvántartások adataitól.

Amellett, hogy az elektronikus cégeljárás fenti mechanizmusa ügyfélbarát, egyben jelentős lépést is tesz a kapcsolódó szaknyilvántartásokkal való interoperabilitás kialakítása felé. Ennek köszönhetően pedig szükségtelemmé válik az állami nyilvántartásokban már rendelkezésre álló adatok ügyfelektől történő beszerzése; a folyamatos adatszinkronizáció, valamint az adatváltozások automatikus utánkövetése miatt pedig biztosítható a hatályos adatoknak való teljes körű megfelelés, valamint az érintett nyilvántartások egymás közötti konzisztenciája is.

A digitális kiugrás 2.0

Az Országgyűlés a 2021. június 15-ei ülésnapján fogadta el a 2023. július 1-jével hatályba lépő jogi személyek nyilvántartásáról és a nyilvántartási eljárásról szóló 2021. évi XCII. törvényt, amely a cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról szóló 2006. évi V. törvény (Ctv.), valamint a civil szervezetek bírósági nyilvántartásáról és az ezzel összefüggő eljárási szabályokról szóló 2011. évi CLXXXI. törvény helyébe lép majd.

Az új törvény egységes alapokra és keretrendszerbe helyezi a jogi személyeket érintő állami nyilvántartásokat. Az automatizált döntéshozatal generális alkalmazása, az eltérő jogalkalmazási gyakorlat megszüntetése és az egységes elbírálási szempontok bevezetése révén egyszerűsíti, gyorsítja és egyben kiszámíthatóbbá teszi az eljárásokat.

Az online űrlapok és az ügyviteli folyamatokat támogató portálok bevezetésének segítségével egykapussá teszi a jelenleg még elszigetelten működő szakrendszereket. Az egyéges adatkezelési, nyilvántartási struktúra és rendszer kialakításával pedig megteremti az állami adatvagyon biztonságosabb kezelésének és hatékonyabb gazdálkodásának feltételrendszerét is.

Így mindezek várhatóan stabil alapot adhatnak majd az állami szakrendszerek és központi nyilvántartások területén való szinergia további bővítésére, a korszerű és iránymutató technológiai megoldások alkalmazására, illetve az időtálló informatikai és ügyviteli fejlesztések megvalósítására is.

A végtelenbe és tovább

Az elmúlt évek technológiai fejlődése így megmutatta azt, hogy ha elsősorban nemperes eljárásokra gondolunk, már nem épületeket, szobákat, személyeket kell hogy lássunk. Nem időablakokban kell már gondolkodni – tárgyalás csütörtökön

9-től 10-ig –, hiszen az online ügyek bármikor intézhetők, és nem is abban, hogyan lehet megoldani a személyes megjelenést egy adott tárgyaláson. Az illetékességi szabályok is értelmüket veszítik: a kérelmeket egyetlen portálon vagy ügyintézési platformon lehet benyújtani, az ügyeket automaták oldják meg, vagy osztják szét az ügyintézők között. Ha így gondolkodunk, hamar világos lesz, hogy a növekvő ügyterhek megoldása érdekében nem a személyi állomány növelése az előremutató megoldás.

Egy ügy elintézése szempontjából tehát egyre kevésbé szükséges az, hogy a megoldásokat helyhez (lokalitás) és időhöz (ügyfelfogadási idő) kötöttek keressük. A technológia napjainkban már nem egyszerűen csak kiszolgálja a régi, offline folyamatokat, hanem egyben át is alakítja azokat. Elenyésző mennyiségben ugyan, de pár helyen már most is belefuthatunk olyan chatbotos megoldásokba, ahol előre meghatározott ügyfélcsoportokon belül, előre standardizált kérdésekre éjjel-nappal válaszokat kapunk valós személyekkel történő kommunikáció nélkül is.

A helytől és időtől való függetlenedés hamarosan elvezet ahhoz, hogy egyre fejlettebb robotokkal fogunk kommunikálni az ügyfélszolgálatokon. Egyszerűen azért, mert a teljesen tetszőleges helyről és tetszőleges időben történő ügyintézés magával fogja hozni azon igényünket is, hogy az ügyeket bármikor, bárhol is valós kommunikáció nélkül is intézhessük. Ez pedig humán interfésszel csak nagy erőforrások és költségek befektetése mellett lehetséges megvalósítani. Így egyenes út vezet ahhoz, hogy azon ügyek esetében, amelyek rutinszerűek, vagy nem igénylik az emberi kommunikációt, hamarosan gépek kommunikáljanak velünk, és egyre több ügyet, feladatot automatizált módon, gépek, robotok végezzenek el az emberek helyett. Ezzel összefüggésben viszont a komolyabb, bonyolultabb ügyekben, amelyeknél nem elegendő az akár több százazres minta alapján is működő gépi tanulásra, illetve algoritmusokra hagyatkozni, továbbra is megmarad az emberi döntés mint végső megoldás.

A cégeljárás fejlesztésének lehetséges irányai

A cégeljárás előző fejezetben említett elektronizációját nagymértékben elősegítette az, hogy a cégeljáráson belül döntően olyan típusú eljárásokról beszélünk, amelyek tömegesek, ismétlődők, formalizáltak, az egyedi szempontok érvényesítésére nem vagy csak csekély mértékben van lehetőség.

Az elektronizálás bevezetésével – amennyiben részletes és pontos modellezés előzi meg az informatikai fejlesztést – szinte teljesen kiküszöbölhetők a hibák és korrupciós igények, amelyek a manuális beavatkozások alkalmával hatványozottabban jelentkezhetnek.

Emellett csökken a feladat megoldására fordított egységnyi idő, és nem elhanyagolhatóan csökkennek az adminisztrációs terhek is, javul a szolgáltatás minősége is. Az elektronizálás folytán felszabaduló erőforrásokat pedig további folyamatokban

lehet hatékonyan és értékteremtő módon felhasználni. További előnye az elektronizálásnak, illetve az automatizálásnak, hogy ennek révén megteremthetővé válik a bíróságok egyéges joggyakorlata, amely a jogbiztonság és a kiszámíthatóság megerősödéséhez is vezet (jelenleg ugyanis reális probléma az, hogy ugyanazon bejegyzési kérelem különböző megyékben különböző végzéseket eredményez).

Mielőtt a hazai elektronikus cégeljárás lehetséges fejlődési irányait felvázolom, úgy gondolom, pár szóban említést kell tenni pár fogalomról. Ezek az elektronizálás, digitalizálás és automatizálás. A magyar cégeljárás az elmúlt évtizedekben megvalósította azt, amit elektronikus eljárásnak hívunk. Ezen többívű elektronizáció pedig elvezetett ahhoz, hogy a cégeljárás beléphessen a fejlődés következő fázisába, amit digitalizációnak hívunk. Ezen a ponton azonban némileg megrekedt. Ennek okait most nem kívánom részletesen kifejteni, azonban a folyamatosan fejlődő technológiai megoldások csak részben, bizonyos eljárási szakaszokban tudtak teret nyerni a cégeljárásban. A kérelmek feldolgozása, beküldése, az elektronikus kapcsolattartás formái, az eljáráson nyugvó cégnyilvántartás szerkezete, illetve az ebben található adatok felépítésének struktúrája az elmúlt 10-20 évben változatlan maradt, semmit nem változott. Bátrabban lehetne alkalmazni az ügyviteli folyamatok során a szoftverrobotokat, a részben ezekre is épülő automatikus döntéshozatalt, valamint a mesterséges intelligencia eszköztárát.

A következőkben azon lépéseket, kitérési pontokat gyűjtöttem össze, amelyek implementálása esetén a magyar cégeljárás ki tudna törni azon keretből, amelyek – meglátásom szerint – jelenleg akadályát képezik a további digitalizációnak, a korszerű technológiák széles körű alkalmazásának.

Elektronikus nyomtatványok, online megoldások

A Ctv. értelmében a bejegyzési/változásbejegyzési eljárás kezdeményezésére irányuló kérelmeket elektronikus úton (e-mail) kell a jogi képviselőnek az illetékes cégbíróság felé továbbítani. A dokumentumcsomag részét képezi a kérelem formanyomtatványa is, amelyet a jogi képviselőnek egy nyomtatványkitöltő alkalmazás segítségével kell kitöltenie.

A formanyomtatványok szerkezetét, illetve struktúráját leíró sémadefiníciót az Igazságügyi Minisztérium Céginformációs és az Elektronikus Cégeljárásban Közreműködő Szolgálat tartja karban, míg a nyomtatványkitöltő alkalmazások fejlesztését, az igazságügyi tárcától függetlenül működő piaci szereplők végzik.

A hazai cégeljárás során a bejegyzési/változásbejegyzési eljárás lényegében egy hibrid rendszer, amelyben keveredik a teljesen elektronikus megoldás (intelligens formanyomtatványok, nyomtatványkitöltők), az elektronikussá alakított megoldásokkal (szkennelt iratok, például társasági szerződés, aláírási címpéldány stb.), valamint a közigazgatási szerepvállalás (sémadefiníciók publikálása és gondozása), a piaci szereplők bevonásával (nyomtatványkitöltő alkalmazások fejlesztése).

A fenti megoldás ugyan nem okoz komoly konfliktusokat és technikai problémákat, azonban célszerűbbnek látszik egy letisztult, egyéges ügymenet megalkotása.

Előremutató és egyben korszerű megoldás lenne az online felületen kitölthető, úgynevezett elektronikus űrlapok használata. Ezen utóbbi megoldásra hazai példát is láthatunk az e-űrlap szolgáltatás²⁸ formájában. Az említett technikai megoldások az elektronikus ügyintézésnek egy olyan egyszerű ügyintézési módja, amely lényegében a papíralapú szabad szöveges küldemény elektronikus változatának megfelelő szolgáltatás, és amely lehetővé teszi az elektronikus úton történő kommunikációt és adattovábbítást az ügyfélkapuval, illetve cégkapuval (hivatalos elektronikus elérhetőséggel) rendelkező felhasználók és a szolgáltatáshoz csatlakozott intézmények között. A felhasználó egy dedikáltan ezen folyamatok támogatására szolgáló honlapon kit tudja választani az ügy típusát, továbbá az érintett szervezetet. A rendelkezésre álló felületen ki kell töltenie az adott ügyintézéshez szükséges megfelelő űrlapot, amelyhez megjegyzéseket fűzhet, szükség szerint pedig akár különböző dokumentumokat is csatolhat.

Megítélésem szerint valamennyi cégjogi feladat (cégeljárás, cégnyilvántartás, céginformáció) ellátását célszerű lenne egy erre dedikáltan kijelölt online felületen biztosítani, ahol az egyes ügýtípusokra speciálisan kidolgozott, a kitöltésüket segítő, elektronikus „okos” űrlapok lennének elérhetőek.

Az online felületen kitölthető űrlapok használatára számos példát találunk Európa több országában is. Ezek közül a hozzánk minden szempontból közel eső *Ausztria példáját* ismertetem. Az osztrák jogban a vállalkozások nyilvántartásával és bejegyzésével kapcsolatos alapvető szabályokat a Kereskedelmi Törvénykönyv (UGB)²⁹ szabályozza, míg az egyes társasági formákra vonatkozó részletes szabályokat már az adott társasági formákra vonatkozó külön jogszabályok tartalmazzák.

Az osztrák jog szerint kft. alapítása kétféle módon lehetséges: rendes eljárásban és egyszerűsített eljárásban. Mindkét eljárásban megjelenik – nem kizárólagos érvennyel – az elektronikus cégalapítás lehetősége. A cégalapítást érintő ezen kettősség (rendes eljárás, egyszerűsített eljárás) a hazai cégeljárásban is tetten érhető, azonban a hazai egyszerűsített cégeljárásban lényegesen szűkebbre szabottak az online, illetve digitális lehetőségek.

A haza gyakorlathoz – formakényszerét tekintve – leginkább a rendes eljárás hasonlít. Ennek során a társasági szerződést hazánkban közokiratba kell foglalni.

2018-tól kezdődően – bizonyos feltételek esetén (például: a társaságot csak egy személy alapítja; az alapítás módjától függően az alaptőke 10 ezer és 35 ezer euró közötti stb.) – a kft. egyszerűsített eljárásban is alapítható.³⁰ Az osztrák jog az egy-

²⁸ Lásd az elektronikus ügyintézés és a bizalmi szolgáltatások általános szabályairól szóló 2015. évi CCXXII. törvény rendelkezéseit.

²⁹ Osztrák Kereskedelmi Törvénykönyv – Unternehmensgesetzbuch (UGB).

³⁰ Korlátolt felelősségű társaságokra vonatkozó törvény – GmbH-Gesetz, 3 § 2. bekezdés; 9a § 2. bekezdés.

szerűsített eljárásban mellőzi a formakényszer. Ez annyit jelent, hogy az eljárás során (például bejegyzési kérelem benyújtása) nem szükséges a jogi képviselet, és nem szükséges az alapítói nyilatkozat közjegyzői okiratba foglalása sem.³¹ Hazánkban ezzel szemben az egyszerűsített eljárás során is kötelező a jogi képviselet, az ügyvéd által ellenjegyzett létesítő okirat, valamint a bejegyzési kérelem ügyvéd általi kitöltése és annak ügyvéd által, elektronikus úton, illetékes cégbíróság felé történő továbbítása.

Az osztrák jog az alapító személyazonossága ellenőrzésének feladatát sem a közjegyzőre telepíti, hanem az alaptőke pénzforgalmi számlára történő befizetésének igazolásával együtt ezt a feladatot a pénzintézetek látják el.³² Ennek megfelelően a számlavezető pénzintézet a benyújtott dokumentumok alapján ellenőrzi az alapító személyazonosságát, kiállítja az alaptőke befizetéséről szóló igazolást, majd pedig kitölteti az alapítóval az aláírási címpéldányt és az elektronikus jogforgalmi portálon (*Elektronischer Rechtsverkehr* – ERV) megküldi ezeket a cégnyilvántartás számára.³³

Ezzel párhuzamosan az alapítónak regisztrálnia kell magát a vállalati szolgáltatási portálon (*Unternehmensserviceportal* – USP).³⁴ Mind az alapítói nyilatkozat, mind pedig a bejegyzési kérelem a portálon keresztül érhető el, ahol a nyomtatványok online tölthetők ki. A kitöltés során az alapító berögzíti az alapításához szükséges adatokat. A rögzített adatok alapján az informatikai rendszer pedig automatizált módon létrehozza az alapító okiratot és a cégjegyzékbe való bejegyzésre irányuló kérelem szövegét.

Az osztrák szabályozás a formakényszer eltörlésével ugyan jelentős könnyítéseket biztosít az egyszerűsített cégeljárásban, azonban az osztrák jog sem valósítja meg teljeskörűen az online ügyintézkést (hiszen az alapítónak személyesen meg kell jelennie a pénzintézetben, ahol a pénzintézetre hárul az azonosítás feladata, ahol számlanyitást követően az alapítónak az aláírási címpéldányt is alá kell írnia).

E-mail helyett korszerűbb technológia

A Ctv. 35. § (1) bekezdése értelmében a cégbejegyzésre (változásbejegyzésre) irányuló kérelmet a cég székhelye szerint illetékes cégbíróság részére a cégformának megfelelő, a jogi képviselő által aláírt elektronikus nyomtatványon kell – e törvényben meghatározott módon és a mellékletekkel együtt – előterjeszteni. A jogszabály 36. § (1) pedig konkrétan meghatározza a benyújtás módját is, amely

³¹ Korlátolt felelősségű társaságokra vonatkozó törvény – GmbH-Gesetz, 9a § (4) bekezdés.

³² Korlátolt felelősségű társaságokra vonatkozó törvény – GmbH-Gesetz, 9a § (6) bekezdés.

³³ Korlátolt felelősségű társaság egyszerűsített eljárásban történő alapításáról szóló törvény – Gesamte Rechtsvorschrift für Vereinfachte GmbH-Gründungsverordnung, 2 §.

³⁴ Vállalati szolgáltatási portál – Unternehmensservice portal (USP). Lásd: www.usp.gv.at/index.html.

szerint „(a) cég bejegyzése (változásbejegyzése) iránti kérelmet elektronikus úton kell benyújtani”.

Az elektronikus cégeljárásban a kérelmeket még jelenleg is e-mailben továbbítják a jogi képviselők az illetékes cégbíróságnak. Történik mindez annak ellenére, hogy az elektronikus ügyintézés részletszabályairól szóló 451/2016. (XII.19.) Korm. rendelet 89–91. §-a alapján, a gazdálkodó szervezetek és más elektronikus eljárásra kötelezettek 2018. január 1-jétől kötelesek az elektronikus ügyintézészt biztosító szervezetekkel a cégkapun keresztül kommunikálni, valamint a Magyar Ügyvédi Kamara teljes ülésének az okiratszerkesztésről és az elektronikus ügyintézésről szóló 11/2017. (XI. 20.) szabályzatának 2.1.2. pontja értelmében az egyéni ügyvéd, ügyvédi iroda számára is már kötelezővé vált a cégkapus regisztráció és a cégkapu használata.

Ennek alapján kézenfekvő lenne, hogy a jogi képviselő és a cégbíróság közötti kommunikáció napjainkban már ne a több tíz évvel ezelőtti elektronikus megoldást (e-mail) alkalmazva történjen, hanem a közigazgatási keretrendszeren belül, az ügyvédi cégkapu, illetve a cégbírósági hivatali kapu közötti kommunikációval. A valóság azonban az, hogy a szakrendszereket érintő részben technikai, részben egyéb jellegű anomáliák miatt konzerválódtak a korábbi évtizedek technológiai feltételei, és jelen pillanatban még csak elmosódottan látszódnak a kitörési pontok körvonalai.

Ha bátrabban hagyatkozánk az úgynevezett *best practice*-ekre, kitűnő példákat láthatnánk a világban arra, merre lenne érdemes tovább fejlődni. Az előző fejezetben néhány mondatban említettem az osztrák cégeljárás sajátosságait, amely bizonyos pontjaiban már most is túlmutat a magyar szabályozáson. Azonban még az osztrák példához képest is forradalmi megoldással találkozhatunk az észt cégeljárás kapcsán.

Az *észt szabályozásban* az elektronikus cégeljárás valóban elektronikus, ami nem csupán a nevében hordozza ezt a jelzőt. Az e-residency (e-azonosító) kiváltása, az alapító személyek azonosítása, a dokumentumok elkészítése, hitelesítése és benyújtása mind történhet az online térben, nem igényel egyetlen mozzanatában sem személyes jelenlétet. Az eljárásokban nem szükséges továbbá jogi képviselet.

Az online cégalapítás első lépése az e-rezidens (*e-residency*) kártya igénylése. A folyamat ez esetben is teljesen online.³⁵ Az észt e-residency kártya azonban nem tévesztendő össze a hazai e-személyivel. Az e-residency kártya ugyanis alapvetően az észt gazdasági életbe (például cégalapítás) történő bekapcsolódáshoz biztosít segítséget, de ettől a kártya birtokosa nem válik jogosulttá az észt állampolgárokat megillető jogosítványokra. Ettől függetlenül az e-residency program eredményességét mutatja az, hogy az elmúlt 6 év alatt – 2021 év végéig – több mint 84 ezer darab kártyát bocsátottak ki.³⁶

³⁵ A részletes szabályokat, a személyazonosító okmányokról szóló törvény (*Identity Documents Act*) tartalmazza. Lásd: www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/504112013003/consolide/current.

³⁶ Lásd: www.e-resident.gov.ee/dashboard

A kérelem beküldését követően, körülbelül 3–8 hét múlva zárul le a kérelem bírálata. A kérelem jóváhagyása esetén, a cégalapítás következő lépése egy hivatalos észtországi cím, pénzforgalmi számla és – külföldön élő ügyvezetés esetén – egy észt kapcsolattartó kijelölése. A pénzforgalmi számla nyitása alapesetben megköveteli az alapító személyes megjelenését. Amennyiben azonban az alapítónak megfelelnek a fintech cégek által biztosított szűkebb körű pénzügyi szolgáltatások is (például: nincs hitelfelvételi lehetőség, bankgarancia stb.), akkor az észt jogrend lehetőséget biztosít arra, hogy a fenti ügyeket teljeskörűen online módon, utazás nélkül, az e-Residency Marketplace³⁷ igénybevételével intézhesse az ügyfél.

A bejegyzési kérelem, illetve az alapító okirat elkészítése és benyújtása a cégportálon (Company Registration Portal)³⁸ keresztül, cégspecifikus űrlapok online kitöltésével történik. A dokumentumok aláírása távollévők esetén sem jelent problémát, ugyanis az észt szabályozás támogatja a kérelmek tanúsítványalapú, elektronikus aláírását is.

Az észt szabályozás további előnye, hogy az elektronikus ügyintézési mód nem kizárólagos (mint nálunk a cégeljáráásban az elektronikus út), hanem választható. Vagyis, ha valaki inkább a papíralapú, közjegyző igénybevétele melletti megoldást preferálja, az észt jogrend erre is lehetőséget ad.

Hitelesítés, ügyfél-azonosítás

Az előző fejezetekben már érintettem annak problémáját, hogy megítélésem szerint meggondolandó lenne a cégeljáráás kormányzati infrastruktúrába és informatikai keretrendszerbe történő integrálása. A kormányzati informatikában már jelenleg is megtalálható elektronikus nyomtatványok, online felületek, adattovábbítási csatornák mellett az ügyfelek azonosítása és a nyilatkozatok hitelesítése terén is találkozhatunk már működő, központi megoldásokkal. Mindezek megteremthetnék annak lehetőségét, hogy a cégeljáráás ügyviteli folyamatába a Központi Elektronikus Ügyintézési Szolgáltatások (KEÜSZ) több, már említett megoldását is implementálják.

Ezen szolgáltatások közé tartoznak – az *Elektronikus nyomtatványok, online megoldások és az E-mail helyett korszerűbb technológia* címek alatt részletezett megoldásokon túl – a kormányzati hitelesítési és azonosítási szolgáltatások is. Ezen

³⁷ Az e-Residency Marketplace célja, hogy alapvető információkat nyújtson az e-residency ökoszisztéma egyes szolgáltatóiról. A felsorolt szolgáltatókat gondos átvilágítás alapján választják ki. Lásd: <https://marketplace.e-resident.gov.ee>.

³⁸ Lásd: www.rik.ee/en/company-registration-portal.

körön belül elsősorban két megoldás (AVDH,³⁹ e-személyi⁴⁰) alkalmazására lenne akár már most is lehetőség. Ugyanakkor a hazai cégeljárás gyakorlatát nézve nem igazán nyert még teret a fenti két szolgáltatás, egyrészt az alkalmazott technológiák biztonsági elemeit érintő viták, másrészt pedig a mindennapi alkalmazásukat körülményessé tevő egyéb tényezők miatt (például kizárólag ügyfélkapuval rendelkező, magyar állampolgárok részére biztosított a szolgáltatás; többes aláírás nehézkesen oldható csak meg).

A fentebb említett észt szabályozás egyik nagy előnye, hogy a korszerű technológiai követelmények összhangban vannak a jogszabályi és az egyéb kiszolgáló környezettel is. Amellett, hogy bárki számára megteremtette a gazdasági életbe történő könnyebb bekapcsolódás eszközét (e-residency kártya), biztosította ennek online hozzáférési módját is. A már meglévő jogi szabályozást megfeleltette a gyakorlati életnek, kiegészítette a különböző szolgáltatókra (például székhelyszolgáltatók, pénzügyi szolgáltatók, fintech cégek stb.) vonatkozó specifikus igényekkel. Rendkívül széles informatikai hálózatot és tájékoztatási csatornákat épített ki, és szinte az alapoktól kezdve biztosítja a szakmai és jogi támogatást mind online, mind pedig egyéb más módon.

Ezzel szemben a hazai elektronikus ügyintézészt biztosító intézmények, szervezetek, hatóságok és maguk a felhasználók is rendkívüli módon alultájékozottak. A hazai e-személyihez rendelt elektronikus aláírás hiába már jelenleg is egy választható opció, ha ennek használatáról, illetve előnyeiről a lakosság szinte semmit nem tud. Erőtlenné válik a technológia, ha nem adunk hozzá megfelelő szolgáltatási és támogatási színvonalat, intézményi alkalmazói háttérrel (például hatóságok, szervezetek), illetve kiszolgáló eszközrendszerrel (az észt e-személyi és e-residency kártya esetében a díjmentesen biztosított szolgáltatási csomag része a kártyaolvasó, hazánkban viszont csak a kártyát biztosítja díjmentesen az állam, a kártyaolvasót nem). Mindezek pedig nehézkessé és alapvetően eredménytelenné teszik azon modernizálási kezdeményezéseket is, amelyeknek alapján véve lenne létjogosultsága.

Németországban azonban már túlléptek a kártyaolvasó problémáján is. Az online azonosítás ugyanis e-személyivel, kártyaolvasó nélküli is lehetéssé vált, amennyiben a felhasználó NFC-képes mobiltelefonnal rendelkezik. Az azonosítás ez esetben az úgynevezett mobilID segítségével történik, amikor is a mobiltelefon útján kezdeményezett online ügyletben az azonosítást és így az e-személyihez

³⁹ Az AVDH (azonosításra visszavezetett dokumentumhitelesítés)e a felhasználó személyének azonosítására, ezáltal az általa tett nyilatkozatok hitelesítésére szolgál.

⁴⁰ Az e-személyi olyan hatósági igazolvány, amely az adott felhasználó személyazonosságát közhiteles módon igazolja.

rendelet aláírást az e-személyi NFC-képes mobilkészülékkel történő „letapogatása” biztosítja.⁴¹ Hasonló megoldásokkal találkozhatunk már Ausztriában is.⁴²

Az elektronikus aláírás mellett legalább ilyen fontosnak tartom a központi hitelesítés kérdését is. Ezzel összefüggésben azt gondolom, a hazánkban jelenleg favorizált AVDH-val szemben korszerűbb és egyben a nemzetközi sztenderdeknek, szabványoknak is mindenben megfelelő megoldást jelenthetne, ha a dokumentumok online aláírására és egyben hitelesítésére a kormányzat díjmentesen biztosítana minősített tárolt kulcsú szolgáltatást.

A tárolt kulcsú megoldásnak az AVDH-val szembeni legfőbb előnye az, hogy a felhasználó a saját aláíró kulcsát használja, ami egy biztonságos tárolóban, központi helyen van, és minősített elektronikus aláírás hozható létre vele. A tárolt kulcsú megoldás minden jogszabályi követelménynek, így az elektronikus azonosításról és bizalmi szolgáltatásokról szóló egységes, szabványosított rendeletnek⁴³ is megfelel.

A tárolt kulcsú megoldás elterjedését – szemben a jelenlegi e-személyihez kapcsolódó megoldással – jelentősen gyorsítaná a szolgáltatás lényegesen egyszerűbb használati módja, ugyanis az e-személyivel ellentétben nem igényel semmilyen külső hardvert (napjainkban asztali PC-t már alig vásárolnak, annak valószínűsége pedig, hogy valaki a laptopjához az elektronikus aláírás érdekében egy külön csatlakoztató perifériát – kártyaolvasót – vásároljon, rendkívül csekély).

Itt lenne az ideje annak, hogy a magyar jogi szabályozás és joggyakorlat is nyisson azon digitális megoldások és eszközök felé, amelyek tőlünk nyugatra és északra már évek óta működnek. Noha hazánkban az online szerződéskötés általános gyakorlata még egyáltalán nem alakult ki – pedig könnyen belátható, hogy ez óriási előrelépés volna a gazdasági életben –, más országokban már vannak jól működő megoldások erre is. Az osztrák jog szerint, ha az alapítók jelezték létesítő okiratuk elektronikus közokiratba való foglalásának igényét, a közjegyző ezen kérésnek korszerű módon tesz eleget. Az osztrák közjegyző ugyanis első lépésként továbbít az alapítók számára egy linket.

Ez a link valójában egy regisztrációs felületre mutat, ahol az alapítóknak regisztrálniuk kell magukat egy videókonferenciára. Az alapítók és a közjegyző közötti videókonferenciára egy kifejezetten erre a célra szolgáló szobában kerül sor. Amennyiben az alapítóknak még nincsen elektronikus aláírása, akkor a chatszoba szolgáltatója biztosít egyet a regisztráció során megadott adatok, illetve a bemutatott arcképes igazolvány adatai alapján. Ezt követően a közjegyző felolvassa a létesítő

⁴¹ A németországi e-személyi igazolvány projekt 2010-ben indult. 2021 szeptemberétől pedig lehetővé vált az e-személyi igazolványok mobiltelefon (mobilID) segítségével történő használata is: Overview of the German identity card project and lessons learned (2020 update). Thales Group.

⁴² Lásd: www.bmdw.gv.at/en/Topics/Digitalisation/Digitised-Austria/Electronic-Signature.html

⁴³ Az Európai Parlament és a Tanács 910/2014/EU rendelete (2014. július 23.) a belső piacon történő elektronikus tranzakciókhoz kapcsolódó elektronikus azonosításról és bizalmi szolgáltatásokról, valamint az 1999/93/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről (eIDAS rendelet). L 257/73 (2014. augusztus 28.).

okirat szövegét. Ha az alapítók egyetértenek annak tartalmával, elektronikus aláírásukkal aláírják a dokumentumot. Végezetül pedig a közjegyző látja el hivatali elektronikus aláírásával a szerződést.

Jogosultságkezelés

A KEÜSZ keretrendszerbe történő csatlakozás lehetőséget teremtené a jogi személyeket képviselők képviseleti jogosultságának és státuszának ellenőrzésére is. A rendelkezési nyilvántartás (RNY)⁴⁴ révén történő bekérdezés ugyanis azt vizsgálja, hogy egy magát KAÜ⁴⁵-vel azonosító természetes személynek van-e jogosultsága az általa megadott adószámmal rendelkező szolgáltatásra jogosult (például cég) nevében eljárni. Az RNY bekérdezés révén ellenőrizhetővé válna, hogy a jogi képviselő eljárhat-e egy adott ügyfél nevében vagy sem. Ezzel elkerülhetővé válna az a jelenlegi gyakorlat, amely szerint minden egyes ügytípushoz, eljáráshoz külön ügyvédi meghatalmazást kell csatolnia az ügyvédnek. Emellett a bekérdezés révén kezelhetővé válna azon problémakör is, amikor egy cég életciklusát nem ugyanazon ügyvéd kíséri végig, hanem gyakran változik a személye (ez hazánkban ugyancsak jellemző gyakorlat).

Célszerű lenne továbbá a bekérdezésének Magyar Ügyvédi Kamara (MÜK) nyilvántartásába történő kiterjesztése is, amelynek révén már teljeskörűen ellenőrizhető lenne a jogi képviselő ügyintézési jogosítványa, hiszen a rendelkezési jogosultság mellett (RNY) a Kamara nyilvántartása alapján ellenőriznék az adott jogi képviselő státuszát is (aktív/nem aktív). Ezen adatot tartalmazza ugyan az ügyvédi tanúsítvány is, azonban sokkal biztosabbnak érzem a primer nyilvántartásba (kamarai nyilvántartás) történő bekérdezést, a szekunder nyilvántartásba (bizalmi szolgáltató nyilvántartás) történő bekérdezésnél.

Az ügyfél-azonosítással kapcsolatos ellenőrzéseket végezetül indokolt lenne még azzal kiegészíteni, hogy a cégalapítások, változásbejegyzések során – a pénzmosás és terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról szóló 2017. évi LIII. törvény szerint – a pénzintézetek által nyilvántartott tényleges tulajdonosi nyilatkozatokhoz (TTNy)⁴⁶ is hozzáférhessen az elektronikus cégeljárás. Ezzel ugyanis teljessé válhatna azon kör, amely az alapítók, vezető tisztségviselők és az ügyben

⁴⁴ *Rendkezési Nyilvántartás*: olyan központi elektronikus ügyintézési szolgáltatás, amely a természetes személy és gazdálkodó szervezet ügyfelek ügyintézésre vonatkozó rendelkezéseit tartja nyilván.

⁴⁵ A Központi Azonosítási Ügynök a felhasználó azonosítására szolgál, amely azonosítókkal az elektronikus ügyintézés során az adott személy megjelenik.

⁴⁶ A Tényleges Tulajdonosi Nyilvántartás: a tényleges tulajdonosi nyilatkozatokat (TTNy) tartalmazó központi nyilvántartás célja, hogy pénzintézeti szolgáltatások (például bankszámla) megteremtése a gazdasági élet szereplői tulajdoni viszonyainak nyilvántartását.

eljáró személyek azonosítását és jogosítványaik vizsgálatát, ezáltal pedig a cégeljárás, cégnyilvántartás transzparenciáját biztosítaná.

Egységes igazságügyi portál

Jelenleg a cégeljárással, céginformációs szolgáltatásokkal kapcsolatos adatok, illetve a cégnyilvántartás adatbázisa több egymástól eltérő arculattal, jogosultságkezeléssel és domainnévvel rendelkező honlapon keresztül érhető el.

A céginformációs szolgáltatásokon belül külön honlapja van a bárki számára bárhol, bárhol elérhető, korlátlan letöltést biztosító ingyenes céginformációnak.⁴⁷ A közfeladatot ellátó szervek egy ettől teljesen eltérő honlapon, tanúsítványalapú hozzáférés útján érik el díjmentesen a hiteles cégnyilvántartási adatokat.⁴⁸ Hasonlóan ingyenes céginformációs felületet biztosít – ám ismételten egy teljesen más arculatú felületen, külön regisztráció nélkül – a 2018. június 26-án létrejött fizetésképtelenségi nyilvántartás⁴⁹ weboldal. Harmadik típusú arculattal, újabb domain alatt érhető el a gazdálkodó szervezetek beszámolóinak, valamint kapcsolódó nyomtatványainak adatbázisa (elektronikus beszámoló portál),⁵⁰ amelyben mind a keresés, mind pedig a betekintés, illetve a letöltés is díjmentes.

A Ctv. 20. § (1) bekezdése alapján a cégbíróságok közleményei – 2008. január 1-jétől – a Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft. által üzemeltetett, ezen adatok publikálására szolgáló külön honlapon⁵¹ keresztül érhetők el díjmentesen. Végezetül megint csak egy külön honlapon⁵² keresztül érhetik el a céginformációs szolgáltatásra előfizetéssel rendelkező ügyfelek a cégnyilvántartást.

A fentiekből látható, hogy a céginformációval, cégnyilvántartással és cégeljárással kapcsolatos szolgáltatások esetében az információk több különböző honlapon keresztül érhetők el, amelyek gyakran egymástól teljesen eltérő arculattal rendelkeznek, és nem biztosított az egymás közötti átjárhatóság, a kölcsönös hivatkozások, linkek hozzáférhetősége sem.

A jövőben ezért célszerű lenne egy olyan egységes, központi cégportál kialakítása, amely összevontan, egyetlen felületen biztosítaná a hozzáférhetőséget mindazon szolgáltatásokhoz, amelyek jelenleg egymástól elszigetelten, különböző arculattal érhetők csak el.

⁴⁷ A részletes szabályokat az ingyenes céginformációról szóló 47/2007. (X. 20.) IRM rendelet tartalmazza.

⁴⁸ A 2006. évi V. törvény 15. §-ának (3) bekezdése szerinti közfeladatot ellátó szervek részére biztosított szolgáltatás.

⁴⁹ Lásd: <https://fizeteskeptelenseg.im.gov.hu/#/>.

⁵⁰ Lásd: <https://e-beszamolo.im.gov.hu/oldal/kezdolap>.

⁵¹ A Cégbírószék erre célra fenntartott honlapja: www.e-cegbirozsek.gov.hu.

⁵² Lásd: <https://occsz.e-cegjegyzek.hu>.

Egy ilyen portál kiinduló felületet tudna biztosítani a céginformációs szolgáltatásokhoz, a cégnyilvántartáshoz, illetve „kaput” nyithatna a jogi képviselők számára a cégeljárással kapcsolatos ügyeik intézéséhez, a kérelmek beadásához, a feldolgozás státuszainak lekérdezéséhez.

Az osztrák szabályozás *egységes kiinduló cégportált* alkalmaz, ahonnan szinte valamennyi hatósági ügy, illetve eljárás elérhető.⁵³ Hasonlóan az osztrák szabályozáshoz, egységes portálon keresztül érhető el a cégeljárás, a cégnyilvántartás, a céginformáció, illetve ennek részeként a számviteli beszámolók nyilvántartása a holland szabályozás szerint.⁵⁴

A francia modell ugyancsak közös felületet, illetve kiindulópontot biztosít ahhoz, ha a cégeljárással kapcsolatosan kíván bárki ügyet intézni, vagy éppen céginformációra van szüksége, esetleg pénzügyi beszámolókat keresne, adna be.⁵⁵

Az észt szabályozás e tekintetben is némileg túlmutat a többi európai ország példáján. A nemzeti cégportál⁵⁶ ugyanis nemcsak a nemzeti nyilvántartások számára biztosít felületet (cégeljárás, cégnyilvántartás, beszámolók stb.), hanem külön hivatkozásként feltüntetették a tagállami kezdeményezésként indult, jelenleg 17 európai ország részvételével, tagállamok által működtetett European Business Register (EBR). Az EBR⁵⁷ szolgáltatására előfizetők közvetlen hozzáférést kapnak az adott országok cégnyilvántartási rendszereihez, adataihoz. A csatlakozott országok eltérő mértékben ugyan, de elérhetővé tették – többek között – a cégkeresést, a cégkivonatletöltést, pénzügyi beszámolókat stb.

A külföldi minták sokasága is abba az irányba mutat, hogy egyértelműen indokolt lenne egy központi kiinduló portál létrehozása, amely központi jellegéből fakadóan, várhatóan változásokat idézne elő az érintett nyilvántartások látogatottsági volumenében is.

Cégbíróság helyett regisztrációs hivatal

Az előző oldalakon szándékosan használtam sokszor parallel módon a cégeljárás – mint nemperes eljárás – tekintetében a közigazgatási eljárások fogalmát és állítottam párhuzamba a cégeljárással bizonyos közigazgatási eljárásokat. Ennek oka az volt, hogy meglátásom szerint a cégeljárás alapeljárásának (elsőfokú eljárás) a bírósági szervezeten kívül, a közigazgatási eljárások között is helye lehet.

Felvetésemet több tényezőre is alapozom. Ha a cégeljárás folyamatait közelebbről is megvizsgáljuk, akkor az már jelenleg is egyfajta regisztrációs eljárásként

⁵³ Lásd: <https://portal.justiz.gv.at/at.gv.justiz.formulare/Justiz/Index.aspx>.

⁵⁴ Lásd: www.kvk.nl.

⁵⁵ Lásd: www.infogreffe.com/informations-et-dossiers-entreprises/aide-faq/cookies-et-statistiques.html.

⁵⁶ Lásd: www.rik.ee/en.

⁵⁷ Lásd: <https://ebra.be/european-business-register-network>.

definiálható, amelyben a rögzítendő adatok nagy részét számítógépes algoritmusok ellenőrzik és vetik össze más elektronikus nyilvántartások már meglévő adataival. Az emberi beavatkozás szerepe ezen folyamatokban gyakorlatilag nulla. Az informatikai ellenőrzési procedúrák pedig az idő előrehaladtával nemhogy csökkenni, hanem sokkal inkább nőni fognak. További indoka lehet a feladatok közigazgatási szervezetrendszerbe történő átcsoportosításának a fejezet korábbi részében már említett jogi személyek nyilvántartásáról és a nyilvántartási eljárásról szóló 2021. évi XCII. törvény. Ennek értelmében ugyanis 2023. július 1-jétől kezdődően a cégeljárásról belül általános eljárássá fog válni az automatizált döntéshozatal, amely lényegében teljeskörűen megszünteti az emberi beavatkozást a bejegyzési eljárások során.

Mindezek alapján viszont indokolatlannak érzem azt, hogy olyan regisztrációs (lajstromba vételi) eljárásokkal, amelyekre közigazgatási szerveknél (például kormányhivataloknál) már most is megannyi jó példa van, ne a bírósági szervezetrendszer terheljük.

Fenntartanám ugyanakkor a bíróság bevonását az olyan eljárásokba, amelyek a standard, formalizált cégbejegyzéshez/változásbejegyzéshez képest bonyolultabbak, komplikáltabbak (például fúzió, egyesülés, szétválás), illetve ahol a felügyeleti, felülvizsgálati eljárás lefolytatása szükséges.

Ezen eljárások esetében sem a teljes bírósági szervezetrendszert tartom szükségesnek azonban bevonni a folyamatba, hanem a felmerült ügyek számával arányosan kellene meghatározni és kijelölni az ügyben eljáró bíróságokat. Az egyes cégbíróságok munkaterhe jelenleg is jelentős eltéréseket, illetve szezonális kilengéseket mutat, így egy optimalizált munkaszervezési modellel, az adott feladatokra célirányosan delegált bíróságok kijelölésével egy kisebb bírósági struktúra is kezelni tudná a fentebb említett egyedi ügyeket.

A cégeljárás folyamatában részt vevő intézmények köre Európában nagyon szerteágazó, egyéges mintát nem igazán látni.

Ausztriában a cégeljárás bírósági hatáskörbe tartozik, a bejegyzési kérelmekkel, illetve változásbejegyzéssel a kijelölt bíró, illetve ügyintéző (igazságügyi előadó) foglalkozik. A cégek feletti törvényességi felügyeletet a bíróságok látják el.

Dániában a cégeljárás nem bírósági, hanem közigazgatási hatáskör, amelyet a Dán Kereskedelmi Hatóság (Danish Business Authority)⁵⁸ lát el. Ez a szervezet egyben törvényességi felügyeletet is gyakorol a nyilvántartásban⁵⁹ szereplő gazdasági szereplők felett.

Franciaországban a cégeljárásban kereskedelmi ügyekben illetékes bíróságok munkatársai vesznek részt, akiknek jogi végzettséggel, szakvizsgával és legalább egy

⁵⁸ Lásd: <https://danishbusinessauthority.dk>.

⁵⁹ Lásd: <https://datacvr.virk.dk>.

év gyakorlattal kell rendelkezniük.⁶⁰ A törvényességi felügyeleti hatáskör ugyancsak a kereskedelmi ügyekben illetékes bíróságokhoz van telepítve.

Hollandiában és Olaszországban a cégnyilvántartással kapcsolatos feladatokat a kereskedelmi kamarák vezetik (Holland Kereskedelmi Kamara, Kereskedelmi Cégnyilvántartó Hivatal). A nyilvántartásba vett szervezetek feletti törvényességi felügyeletet viszont már mindkét országban a bíróság gyakorolja.

Szkennelt dokumentumok helyett strukturált adatok

A Ctv. értelmében a cégeljárásban a bejegyzési kérelemhez kötelezően csatolandó dokumentumok részét képezi a létesítő okirat, aláírási címpéldány, ügyvédi meghatalmazás, a legfőbb szerv üléséről készült jegyzőkönyv, elfogadó nyilatkozat stb. Jelen gyakorlat szerint ezen dokumentumokat a jogi képviselő az érintett felek aláírását követően beszkenneleli, majd pedig a szkennelt dokumentumot csatolja a kérelemhez, azt elektronikus aláírással és időbélyegzővel látja el, majd pedig e-mailben megküldi az illetékes cégbíróság részére.

A fenti megoldás technológiai avítsága folytán (szkennelés, e-mail) már nem korszerű – annál inkább időtálló azonban, mivel ez a modell az elmúlt évek alatt sajnos semmit sem változott.

A nemzetközi trendek, a big data elemzések fokozódó adatigénye, a mesterséges intelligencia szerepének bővülése egyre inkább szűkítik a papíralapú bürokrácia, a dokumentumalapú informatikai megoldások mozgásterét. Ahol lehet, minél gyorsabban adatokra kellene építeni a működést, az adatok rögzítését attól függetlenül, hogy a dokumentumok, szövegek elemzésére léteznek már fejlett IT-eszközök. A jelenleg még sok helyen alkalmazott szabad szöveges megoldások számos hibalehetőséget hordoznak magukban. Nem is beszélve arról, hogy az értelmezési problémák, bizonytalanságok miatt akadályozzák az automatizálást is.

A paradigmaváltás ezért megkerülhetetlen. Az Igazságügyi Minisztérium szervezetén belül működő Céginformációs Szolgálatról kapott tájékoztatás szerint a hazai cégeljárásban 2020. január 1. és 2021. december 31. között az összes benyújtott kérelem mintegy 84%-át (24 576 db kérelem) egyszerűsített eljárásban nyújtották be. Cégalapítás során az egyszerűsített eljárás a hazai jogi szabályozás értelmében azt jelenti, hogy a társasági szerződés formalizált, annak szövegétől az alapítók nem térhetnek el. Ugyanezen időszak alatt nagyon alacsony volt a hibásan benyújtott kérelmek száma is (1280 db – 4%).

Ebben a megközelítésben a fenti számok tehát azt mutatják, hogy a hazai cégeljárásban belül az esetek 84%-ában megfelelnek az igényeknek az úgynevezett mintaszerződések, amelyek standard szövegétől a felek nem térhetnek el. Ennek

⁶⁰ Francia kereskedelmi törvény – Code de commerce, R742-1 – R742-17-1 cikk az alkalmassági feltételekről.

alapján viszont akár lehetőség is lenne arra, hogy ezekben az esetekben a felek ne papíralapon töltsék ki a dokumentumokat, hanem már online felületen, űrlapok segítségével.

Megítélésem szerint az lenne az előremutató, helyes irány, ha az eddigi szabadszöveges dokumentumok, nyilatkozatok helyett az egyes ügýtípusokra külön lebontva, előre meghatározott tartalmú, fix szövegű űrlapok készülének. Ezeket aztán már lehetne az informatika eszközével, strukturált adatként kezelni, és ebből különböző adatbázisokat kialakítani. Emellett a strukturált adatok bevitele lehetővé teszi azt is, hogy elkerülhetővé váljon a kettős adatbevétel, hiszen nem lesz szükség külön bejegyzési kérelemre, illetve alapítói okiratra, hanem a bevitt adatok alapján – a korábbi nemzetközi példákra visszautalva – az informatikai rendszer generálja le a szükséges nyomtatványokat, iratokat. Végezetül a strukturált adatok minél szélesebb körű alkalmazását irányozza elő a korábban már említett Digitális Irányelv is, amelynek értelmében 2023. augusztus 1-től biztosítani kell, hogy társaság alapítása kapcsán a fióktelep által benyújtott valamennyi okirat és adat gép által olvasható legyen, és hogy azokat kereshető formátumban vagy strukturált adatokként tárolják a nyilvántartásokban.

Fentebb már említettem az osztrák cégalapítás egyszerűsített eljárásban történő lehetőségét. Ez a szabályozás ugyan még korlátozott feltételek mentén⁶¹ (például egyedüli természetes személy tag, 35 ezer euró törzstőke stb.) teszi csak lehetővé az alapító okirat és a bejegyzési kérelem *strukturált módon történő elkészítését*, azonban egyértelmű elmozdulás a korábbi papíralapú logika megközelítéséből.

A fenti megoldáshoz hasonló folyamatot követ az észt szabályozás, ahol a cégalapítás során a portál alapbeállításaként biztosít egy alapítói okiratot, amelyben csak az üres mezőket kell kitölteni. Természetesen van lehetőség arra, hogy a portál által alapbeállításaként tartalmazott szerződéstől a felek eltérjenek, ilyenkor viszont már közjegyző bevonása szükséges.

A holland jogrendszer az elektronikus megoldások terén némi kétarcúságot mutat. A holland szabályozás szerint ugyanis kizárólag a cégalapítás előkészítő szakaszai végezhetők elektronikusan, azaz a formanyomtatványok előzetes kitöltése és beküldése a cégnyilvántartást vezető kereskedelmi kamarához, valamint időpontfoglalás a kereskedelmi kamarához a cégalapítás véglegesítéséhez. A formanyomtatványok kitöltésére mind papíralapon, mind elektronikus formában lehetőség nyílik. Az elektronikus megoldás azonban nem jelent gyorsabb ügyintézkedést. A nyomtatványok a kereskedelmi kamara honlapján⁶² érhetők el, ahol azok kitölthetők és a kamara számára beküldhetők. A nyomtatványok papíralapú vagy elektronikus beküldése után időpontot kell foglalni személyesen vagy elektronikus módon a kereskedelmi kamarához, a bejegyzési eljárás befejezése érdekében. Mindezek alapján látható, hogy a kérelmek benyújtása online formanyomtatványok

⁶¹ Korlátolt felelősségű társaságokra vonatkozó törvény – GmbH-Gesetz, 9a. §.

⁶² Lásd: www.kvk.nl.

kitöltésével történik, azonban az online cégalapítás csak eddig, illetve az időpont-foglalás kérdéskörében értelmezhető. A folyamat többi részében elengedhetetlen a személyes jelenlét. Amennyiben a formanyomtatványok beküldését követően sor kerül a kereskedelmi kamaránál történő személyes jelenlétre is, a kamara véglegesíti a nyomtatványokat, és nyilvántartási számot ad.

A lengyel jogi szabályozás alapján⁶³ a kft., bt. és kkt. esetében az erre kialakított online felületen⁶⁴ a cégalapítási és a cégbejegyzési eljárás valamennyi szakasza – bejegyzési kérelem benyújtása a korlátozott felelősségű társaság, közkereseti társaság és betéti társaság nemzeti nyilvántartásába vétele érdekében; változásbejegyzési kérelem benyújtása a már bejegyzett vállalatok adataira vonatkozóan; vállalati beszámolók benyújtása; létesítő okirat és a cégalapításhoz szükséges egyéb okiratok (például tagjegyzék, a törzstőke befizetéséről szóló nyilatkozat) benyújtása, szerkesztése és elektronikus aláírása is – teljeskörűen megvalósítható, elektronikusan elvégezhető.

Automatikus eljárások általánossága

A Cégtörvény 47. §-a, illetve 48. §-a alapján Magyarországon már jelen pillanatban is lehetőség van arra, hogy egy céget a beküldött bejegyzési kérelmében szereplő adatai alapján, automatizált döntéshozatali eljárás keretében jegyezzenek be a cégnyilvántartásba. A valóság azonban ennél jelentősen árnyaltabb, ugyanis ezen eljárási forma csak az elvek és jogszabályok szintjén létezik, automatizált döntéshozatal révén megvalósuló cégbejegyzések lényegében jelenleg nincsenek, mert a jogszabály ezek lehetőségét olyan szűkre szabta, hogy gyakorlatilag csak a cégbíróságon elkövetett belső eljárási hibák, emberi mulasztások esetén kerülhet erre sor. A fentebb említett jogszabályhelyek ugyanis egy cégnek a beadványában szereplő adatokkal cégnyilvántartásba történő automatikus, külön emberi beavatkozás nélküli bejegyzését hibátlan kérelmek esetén is csak azon esetekben teszik lehetővé, amennyiben a kérelem elbírálására meghatározott valamennyi határidő is eredménytelenül telik el. Mindez annak ellenére van így, hogy az automatizált döntéshozatal technikai és informatikai feltételei – kisebb túlzással ugyan, de – már most is teljeskörűen adottak.

A jelenség elsődleges oka a több évtizedre visszanyúló, hagyományos ügyviteli elveket valló szemléletmód és bírósági gyakorlat. A papíralapú, „szigetszerű” rendszerekre épülő logikának a lenyomatai az automatikus cégbejegyzés tárgykörében is tetten érhetők.

⁶³ Kereskedelmi Vállalati Kódex – Kodeks spółek handlowych (lásd isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/Doc-Details.xsp?id=WDU20220001467).

⁶⁴ Lásd <https://ekrs.ms.gov.pl>.

Egyes csavarokat, bizonyos alkatrészeket az elmúlt évek során kicseréltek ugyan az igazságszolgáltatás komplex gépezetében, azonban igazán mélyreható, átfogó informatikai reformok bevezetésére továbbra sem került sor.

Nincs ez másképp a cégeljárás esetében sem. Az alapeljárás ugyan elektronikussá vált, a másodfokú ügyintézés során, illetve a kapcsolódó egyéb ügyszakokban azonban már sokkal döcögösebben érvényesül az elektronikus ügyintézési forma. Pedig a bejegyzési eljárás során a beküldött kérelmet és annak mellékleteit a cégbejegyzési eljárás és a cégnyilvántartás egyes kérdéseiről szóló 21/2006. (V. 18.) IM rendelet alapján többretű informatikai és formai ellenőrzésnek vetik alá. Ennek során egy automata többek között ellenőrzi az elektronikus aláírás hitelességét, az adatok sértetlenségét, az időbélyegző dátumát és hitelességét. Ellenőrzik továbbá a kérelemben szereplő elektronikus nyomtatvány pontos és hiánytalan kitöltését, bizonyos logikai összefüggések (például irányítószám és település) meglétét. 2019-től kezdődően pedig a Ctv. és az érintett állami szakrendszeri kapcsolódások már megteremtették annak lehetőségét is, hogy a kérelemben szereplő természetes személyek adatait validálják a Belügyminisztérium vonatkozó nyilvántartásaiban szereplő adatokkal. Ezen ellenőrzések így gyakorlatilag kizárják a hibás, más nyilvántartásoktól eltérő adatokkal történő cégbejegyzés lehetőségét.

A valósággal megegyező adatok cégjegyzékbe történő transzformálását segíti elő emellett az is, hogy a kérelemhez csatolt dokumentumok tartalmának ellenőrzéséért, a természetes személyek azonosításáért a jogi képviselő felelősséggel tartozik. Ez ismét tovább csökkenti annak kockázatát, hogy hamis adatok, tartalmilag érthetetlen dokumentumok kerüljenek be a cégnyilvántartásba.

Mindezek alapján azt gondolom, hogy a leggyakoribb cégtípusok (kft., bt.) és cégeljárások (egyszerűsített cégeljárás) esetében akár már most is meg lehetne valósítani a teljesen automatizált cégbejegyzést/változásbejegyzést. Egyszerűsített cégeljárás esetében – amely jelenleg az összes eljárás körülbelül 84%-a – nem látom jogtechnikai akadályt annak, hogy bevezessenek egy központi igazságszolgáltatási portált, ahol KAÜ-s azonosítást követően, online kitölthető űrlapok formájában elérhetővé válnának az egyes formanyomtatványok és dokumentumok, amelyekhez szükség szerint csatolni lehetne különböző igazolásokat (eljárási illeték, iparűzési engedély stb.), majd pedig ezen strukturált adatokból képzett dokumentumok elektronikus aláírással is elláthatók lennének. Így az egész eljárás adat- és űrlap-alapúvá válna, és végső soron teljesen automatizálttá lehetne tenni. A jövő iránya bizonyosan ez.

Felhasznált irodalom és források

2006. évi V. törvény a cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról
47/2007. (X. 20.) IRM rendelet az ingyenes céginformációról.

2015. évi CCXXII. törvény az elektronikus ügyintézés és a bizalmi szolgáltatások általános szabályairól
2021. évi XCI. törvény a nemzeti adatvagyonról.
- A Bizottság (EU) 2015/884 végrehajtási rendelete (2015. június 8.) a nyilvántartások összekapcsolására szolgáló 2009/101/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvvel létrehozott rendszer céljából szükséges műszaki leírások és eljárások megállapításáról. L 144/1 (2015. június 10.)
- A Bizottság 2019/917 végrehajtási rendelete (2019. június 4.) az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2015/848 rendeletének 25. cikke szerinti, a fizetéseképtelenségi nyilvántartások összekapcsolására szolgáló rendszerhez szükséges műszaki leírások, intézkedések és egyéb követelmények megállapításáról. L 146/100 (2019. június 5.)
- A Tanács következtetései „Az igazságszolgáltatáshoz való jog – A digitalizáció lehetőségeinek kiaknázása”. C 342 I/1 (2010. október 14.)
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2015/848 rendelete (2015. május 20.) a fizetéseképtelenségi eljárásról. L 141/19 (2015. június 5.)
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/1151 irányelve (2019. június 20.) az (EU) 2017/1132 irányelvnek a digitális eszközök és folyamatok társasági jog terén történő használata tekintetében történő módosításáról. L 186/80 (2019. július 11.)
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/1151 irányelve (2019. június 20.) az (EU) 2017/1132 irányelvnek a digitális eszközök és folyamatok társasági jog terén történő használata tekintetében történő módosításáról. L 186/80 (2019. július 11.)
- Az Európai Parlament és a Tanács 910/2014/EU rendelete (2014. július 23.) a belső piacon történő elektronikus tranzakciókhoz kapcsolódó elektronikus azonosításról és bizalmi szolgáltatásokról, valamint az 1999/93/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről (eIDAS rendelet). L 257/73 (2014. augusztus 28.)
- Az Európai Unió Alapjogi Chartája. C 326/391 (2012. október 26.). Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=CELEX:C2012/326/02>
- Conference G7 – Raport Bangemann: *Europe and the Global Information Society – Recommendations to the European Council*. Brüsszel, 1994.
- Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának – i2010 eGovernment cselekvési terv: az elektronikus kormányzat létrehozásának felgyorsítása a társadalom egészének javára*. COM(2006)173 végleges (2006. április 25.)
- Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának – Európai adatstratégia*. COM(2020)66 végleges (2020. február 19.)
- Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának – Az igazságszolgáltatás digitalizációja az Európai Unióban – Lehetőségek eszköztára*. COM(2020)710 végleges (2020. december 2.)
- Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának – Digitális iránytű 2030-ig: a digitális évtized megvalósításának európai módja*. COM(2021)118 végleges (2021. március 9.)
- Európai Bizottság: *Az Európai Bizottság közleménye a Tanácsnak és az Európai Parlamentnek: eEurope 2002 cselekvési terv*. COM(2000)330 végleges (2000. június 19–20.)
- Európai Bizottság: *Az Európai Bizottság közleménye a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek, a Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának – eEurope 2005: Információs társadalom*

mindenki számára – cselekvési terv, amelyet a sevillei Európai Tanácsra tekintettel kellett bemutatni.

COM(2002)263 végleges (2002. május 28.)

Európai Bizottság: *Javaslat – Az Európai Parlament és a Tanács rendelete az európai adatkormányzásról (Adatkormányzási rendelet)*. COM(2020)767 végleges (2020. november 25.)

Gesamte Rechtsvorschrift für GmbH-Gesetz. Online: www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001720

Gesamte Rechtsvorschrift für Vereinfachte GmbH-Gründungsverordnung. Online: www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20010077

Identity Documents Act. 1999. február 15. Online: www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/504112013003/consolide/current

Magyarország Mesterséges Intelligencia Stratégiája 2020–2030. Digitális Jólét Nonprofit Kft., 2020. május.

Online: <https://digitalisjoletprogram.hu/files/2f/32/2f32f239878a4559b6541e46277d6e88.pdf>

Overview of the German Identity Card Project and Lessons Learned (2020 update). Thales. Online: www.thalesgroup.com/en/markets/digital-identity-and-security/government/inspired/eid-in-germany

Schopp Attila: Robot segít az ügyintézésben. *ITBusiness*, 2021. január 12. Online: https://itbusiness.hu/technology/aktualis_lapszam/megkerdeztuk/robot-segit-az-ugyintezesben

Unternehmensgesetzbuch. Online: www.jusline.at/gesetz/ugb

Vákát oldal

Abstracts

Zsolt Zódi: Introduction – Legal Technologies

The introduction defines the concept of legal technology and clarifies how it differs from “general” technology. It then looks at the functions and social implications of legal technology. It raises the question of the extent to which legal technologies pose a threat to legal work and notes that these only threaten certain types of legal work (mainly legal activities related to so-called ex ante law). The study considers the ex ante and ex post approaches to be key to the use of legal technologies, as risk minimisation ex ante regulation will increasingly rely on legal technology solutions. The fourth part of the introduction presents the different classification and subdivision possibilities of legal technologies, then lists and briefly describes the latest technologies that involve changing the whole picture of the law (so-called “disruptive technologies”). The last part of the introduction gives a brief overview of the chapters in this volume.

Szabolcs Kékedi – Zsolt Zódi: Legal Technologies in the Hungarian Court System

The chapter presents the situation of Hungarian court IT. In the first part, a brief history of Hungarian court IT is presented, and then it is placed in a wider – European – context. In the main part, the current regulation on court technology is presented, and the main features of the systems used. Through statistics, we can see how the use of these systems has changed in recent years and during the pandemic period.

Tamás Parti: Digitisation and the Civil Law Notaries

This chapter presents the phenomena, processes and approaches that digitisation and its growing interaction of law, especially case law, are evoking from the organisations of the Latin Civil Law Notary (UINL) and Notaries of the States today. The diversity of approaches is instructive, and although notaries can be used at different stages of digital development, it is useful to observe the common features of different approaches that can serve as a basis for future developments.

The approaches explored in the chapter, with the exception of the pandemic, illuminate the connection of Civil Law Notaries to the State power structures from a less known point of view, and highlight the diversity of notaries' use of digital tools, digital signatures, digital registers, digital archiving, using the big data paradigm and solutions based on it, approaches to the application of machine learning all the way to the data strategy. In this paper, the reader can get to know the digital adaptation map of the Civil Law Notary, starting with the Big Picture, the World Organization of Civil Law Notaries (UINL), through the European Organization (CNUE) and the Member State Notary.

Kinga Kálmán – Laura Olga Kiss – Boldizsár Szentgáli-Tóth: Artificial Intelligence Software in the World's Courts – Experiences, Perspectives and Challenges

This chapter provides an insight into today's judicial IT innovations, available artificial intelligence software in the world's courts. Most of the solutions the chapter covers forms an integral part of the judicial proceedings in the given countries. After describing the software's operation, the chapter focuses mainly on their surrounding practical experiences, challenges related to their use, concerns raised and finally, future prospects. Based on the extent of the AI's involvement in the judicial proceeding, the chapter distinguishes three levels of judicial AI software: 1. Supporting the work of courts, especially during their administrative activities; 2. Proposing the content of court decisions; and 3. Making decisions independently, without human intervention.

In the first part, the chapter discusses the intelligent legal databases (e.g. *Lexis-Nexis*, *Alexsei*, *WestLaw* or *Anylaw*), then continues with the operation of *SUPACE* in India and *Prometea* in Argentina. The second part (software that proposes the content of the judgment) opens with the highly debated *COMPAS* system, followed by *PretorIA* in Colombia and *Radar* in Brazil. Among the examples for artificial intelligence as an independent decision-maker, the chapter demonstrates *VICTOR*, also from Brazil, and the autonomous decision-making function of *Prometea*. Furthermore, the chapter addresses the Chinese *Internet Courts* in a separate section in light of the information currently available on this topic. The AI solutions expounded in the chapter form part of the corresponding judicial proceedings, showing viable examples for other countries in terms of digital enhancements. The conclusion implies that "robot judges" do not yet exist. However, there is almost no doubt that the AI judicial software presented here will become more widespread in the future.

Renátó Vági: Semantic Search and Predictive Coding in Legal Work – How Can the Future Legal Databases and Search Engines Reshape Legal Research and e-Discovery?

Like other tools which can help legal work, legal databases and search engines have undergone tremendous development in recent decades. However, while there have been several recent studies on the general advancement of legal informatics, relatively little has been done about the development of databases and search engines. So in this paper, after clarifying some basic concepts, I will show how the changes in the form and volume of legal texts drive the furtherance of legal databases and search engines. I will then show the shortcomings of the currently widespread legal databases and how the development of artificial intelligence, machine learning and text mining tools can help their progression in the short run. Finally, I present the implications of these developments in legal research and e-Discovery, which are the costliest and most labour-intensive tasks in legal work.

Dóra Pálfi: Online Dispute Resolution – Functioning Forms and How to Socialise Them

The rapidly evolving technology offers an opportunity to simplify justice, which has already posed a new challenge as the society expects the proceedings to be faster and more efficient. The extension of the concept of access to justice in the 21st century drew attention to systemic problems for which alternative solutions have spread in both the public and private sectors. Around the turn of the millennium, with the rise of e-commerce, online dispute resolution has emerged as a special form of alternative dispute resolution in the private sector, proving to be a cheaper and faster solution in some cases compared to going to court. This chapter provides an insight into the varied world of online dispute resolution solutions; online dispute resolution is not necessarily only about dispute resolution in the narrowed sense, when a dispute between two opposing parties is settled by an independent third party. Just like alternative dispute resolutions, online dispute resolution is not free from the fundamental problem that it cannot provide help without the assistance of the public court if one party is in bad faith. Introducing online dispute resolution to the public court system in the appropriate cases could eliminate this. This chapter argues that in order to provide full access to justice, the court should extend its function to dispute avoidance and dispute containment, as well.

Péter Homoki: How Can Text Generating Tools Be Used by Lawyers

The study examines how natural text generation tools can be used in legal work from the perspective of Hungarian lawyers. As part of this, it presents the main types and subdivisions of these tools (both in terms of literature and market products), and tries to show the direction in which significant progress could be made for lawyers, and the limits that may hinder the wider use of such tools. These obstacles are partly linguistic and partly stemming from the special Hungarian institutional environment.

Pál Vadász – György Görög – István Üveges: On the Obstacles and Opportunities of the Use of Natural Language Processing Tools in Small Legal Firms

The disruptive technologies provided by computational linguistics (NLP) are a challenge for legal firms. This is especially true for small legal firms. In the first part of the chapter, the authors review these technologies and their applications in the legal field. In the second part, the chapter examines the technical and organisational barriers to small law firms that may arise during adaptation (or even the lack thereof). Finally, the chapter takes a look at the technical and organisational opportunities offered to the industry by new innovative technologies.

Zsolt Zódi: The Big Data-Based Legal Analytics Software

Big data-based legal analytics programs appeared in the U.S. in the early 2010s. They work by collecting large amounts of textual data from public databases, usually websites, refining this data, linking it to other data, and then analysing and presenting it with special software.

In this chapter, the author first presents the history of legal analytics programs, their different types and key features, and their content and technology fundamentals. In a highlighted example, the chapter also describes their uses through the “Judge Analyzer” module.

In the second part, the study describes the legal uses of analytical programs and related concerns. The study divides the concerns into two groups. The first type of general concern points to the possibility of the limited use of “data-based law” and “prediction” in law. The second type of counter-argument focuses on the difference between common law and continental legal systems. Finally, the chapter briefly analyses the future of data-driven legal analysis.

Péter Schmidt: Legal Design for Access to Justice

Legal design is an interdisciplinary approach, with which we combine legal information, services, procedures and systems with the objectives and toolkit of design thinking. Legal design is considered a new field in the professional discourse, as its practical implementation and scientific research has begun only in the last few years. In the present chapter we present the definition of legal design and design thinking, the toolkit of legal design, as well as the intersections of design thinking and legal thinking. We categorise the legal design phenomena based on the type of the design as either information design, product design, service design or system design. Besides the general presentation of the discipline, the chapter particularly focuses on certain problems of access to justice (e.g. plain language or the low levels of legal knowledge) and their resolution by legal design tools.

András Osztovits: In the Web of Technology – The Present and Possible Future of Civil Litigation

The chapter seeks to answer the question of the roles of the judicial subsystem and the judiciary in the digital revolution. The question is, what is the most important social and economic expectation of justice in the first half of the 21st century?

The starting point of the chapter is that the principles of civil procedure have become a rigid dogma and sometimes hinder rather than help the enforcement of civil claims. Courts are cumbersome and time-consuming, litigation is unpredictable both in terms of time and outcome, so as new competitors emerge in the dispute resolution market, courts are in danger of falling short of this competition and becoming less important.

The second part of the chapter outlines a possible vision for private law enforcement. The starting point here is that lawsuits are becoming increasingly data-driven, partly because legal relationships also arise in cyberspace, and partly because information must increasingly be transformed into data for adjudication. Judges will be needed in this world as well, but their role will change. The court will act as a kind of “one-stop-shop”, a general dispute resolution platform that stores evidence on a blockchain basis and increasingly uses artificial intelligence. Finally, the chapter also shows some of the practical implementation and moral dilemmas through some examples.

László Pribula: Time Dimension in Civil Litigation in the Light of Digital Technologies

The duration of proceedings in Hungary cannot be generally considered lengthy in any way in European comparison. At the same time, the socio-economic changes of recent decades have placed significantly more emphasis on the timeliness of civil litigation. Parties expect a focused, fast and efficient solution to increasingly complex disputes, so it is especially important to discuss efficiency issues. It is therefore worth paying attention to where the difficulties are in concentrated proceedings, how to deal with the problems they cause, and how the courts can ensure that they have the means to resolve conflicts immediately, thus reaching out to society as a whole. A clearly desirable goal for courts is to achieve an increasing number of but extremely rapid and effective enforcement of claims arising from violated individual rights. The study reviews these questions and seeks to find forward-looking answers, highlighting the associated benefits of using digital technologies.

Róbert Muzsalyi: The Digitisation of Civil Judicial Cooperation in the European Union

The existence of effective judicial systems in the European Union is essential for the functioning of the internal market and a precondition for economic growth. In addition to digitisation, which affects all areas of our lives and economy, including cross-border services, the digital transition of cross-border judicial cooperation has also become a necessity.

In the first part of the paper, I will examine the regulatory options in the European Union and the current state of digitisation of uniform procedures. The European Commission has proposed the e-CODEX system as a tool for cross-border communication. It is proposed to be the central tool for electronic communication between Member States for all legal institutions in the field of civil and criminal judicial cooperation. With this in mind, in the second part of the paper I will briefly describe the development and evolution of the system, with particular reference to its legal and technical features.

Andor Gál: Digital Judicial Cooperation in Criminal Matters in the European Union

Digitalisation of justice aims to facilitate access to justice, improve overall efficiency, and ensure the resilience of justice systems in times of crises, such as the Covid-19 pandemic. Regarding criminal proceedings, the need for digitalisation is made even clearer by the modernisation of crime, its partial digitalisation and its

cross-border nature. It also follows from the international nature of the digitalisation challenges that the need to meet them cannot be reduced to the level of national law enforcement but is also reflected in the framework of criminal cooperation between the Member States of the European Union. The aim of this chapter is to present the digital functioning of the institutions and agencies involved in criminal cooperation in the European Union, in terms of both administrative and law enforcement activities. The analysis also includes the presentation of the specifics of the legal-tech platforms already used by the European Union in this field to be introduced in the future, as well as the examination of the relevant legal background.

László Ormai: The Impact of Digitisation on the Electronic Business Register in Hungary

The study – among the non-contentious proceedings in Hungary – presents the development of the electronic company registration with a view on the technologies used in the proceedings. It then looks at the relevant EU rules, their main changes, the achievements and all the initiatives that formed the Union's digital policy in the recent period. It parallels the electronic company registration procedure – as part of an electronic procedural model within the judiciary system – with the development trajectory and the recent status of the administrative proceedings. It also covers the new and state-of-the-art technology and IT solutions that can be used in the further development of the company registration process. Besides the presentation of the concrete proposals, the paper illustrates the possible solutions with the help of foreign best practices examples.

Vákát oldal